

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ КОРАБЛЕБУДУВАННЯ
ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА
ФАКУЛЬТЕТ МОРСЬКОГО ПРАВА

ГОМЕЛЬСЬКА ФІЛІЯ МІЖНАРОДНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
«МИТСО», РЕСПУБЛІКА БІЛОРУСЬ

ЯНЬЧЕНСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІНДУСТРІАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ,
КИТАЙСЬКА НАРОДНА РЕСПУБЛІКА

МАТЕРІАЛИ

XIV міжнародної науково-практичної конференції,
що присвячена 101-річчю
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОЇ
ДЕРЖАВИ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ
ТА ПРАКТИКИ**

2–3 грудня 2021 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ:

Голова оргкомітету – **Дубинський Олег Юрійович**, доктор юридичних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних та соціальних питань НУК імені адмірала Макарова, голова Миколаївського обласного відділення Центру українсько-європейського наукового співробітництва;

Секретар оргкомітету – **Сікорський Олександр Петрович**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри морського та господарського права НУК імені адмірала Макарова;

Ломжесь Юлія Вікторівна, кандидат політичних наук, доцент, завідувачка кафедри морського та господарського права НУК імені адмірала Макарова;

Ломакіна Олена Анатоліївна, кандидат юридичних наук, доцент, завідувачка кафедри адміністративного та конституційного права НУК імені адмірала Макарова.

Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики: Матеріали XIV міжнародної науково-практичної конференції, що присвячена 101-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв, 2–3 грудня 2021 р. – Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 648 с.

ISBN 978-966-992-698-2

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на XIV міжнародну науково-практичну конференцію, що присвячена 101-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики», яка відбулася 2–3 грудня 2021 р.

УДК 34(063)

ЗМІСТ

НАПРЯМ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Нормативне регулювання діяльності виправних арештантських відділень в Російській імперії Бабак М. А., Пальченкова В. М.	19
Ознаки держави та їх трактування Бабінська А. О.	23
Правова визначеність як елемент верховенства права Богачова Л. Л.	25
Джерела національного права: теоретико-правовий аспект Гасимова Р. Ю.	27
Індивідуальна та суспільна свідомість як носій правових цінностей Гніденко А. Т.	31
Маніпулювання в ЗМІ: основні тенденції та засоби Горковенко В. С.	35
Витоки теорії правової держави Даниленко О. В.	37
Регулювання трудових відносин по-новому: деякі правові аспекти Джулай Г. Г.	40
Політичне лідерство і культ особи Діма Ю. В.	45
Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві Доля В. Б.	48
Передумови формування тоталітаризму Дорохова А. С.	50
Правовий прецедент як джерело права Душеїна У. С.	53
Християнство як фактор державного та правового розвитку Русі Кайсарова А. О.	56

Національні інтереси України Какшинська А. О.	58
Права людини: історія і сучасність Колесник К. С.	60
Гендерна політика в Україні: особливості реалізації Легка Ю. В.	63
Історія розвитку інституту інтелектуальної власності в Україні (1991–2021) Леоненко М. І.	65
Рішення ЄСПЛ за справами про захист осіб з традиційною сексуальною ідентифікацією: особливості виконання Лихолат В. С.	68
Теоретичний інструментарій дослідження юридичного обов’язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків та механізму його реалізації Малишко С. І.	73
Структура і функції політичної системи Матраєва Д. В.	77
Федеративна генеза Давнього Риму як історико-юридична проблема Мельник В. М.	80
Деякі правові аспекти матеріальної відповідальності працівників Мельник Н. О.	84
Історія становлення принципу верховенства права Музика Я. І.	88
Теорія та філософія права: проблема розмежування Мякінін М. О.	91
Свобода як правова форма відповідальності людини Олійник С. В.	94
Актуальність правового виховання у сучасному світі Погосян Д. А.	96
Добро як цінність та основа права Подковенко Т. О.	99

Міжнародно-правове оформлення процесу входження Бессарабії до складу Королівства Румунія	
Попенко Я. В.	102
Типології політичних систем	
Потиліцин В. Р.	106
Механізми захисту прав людини	
Світлий А. М.	109
Гендерна рівність у сфері працівників юридичних професій	
Семененко М. С.	111
Людина як об'єкт маніпуляції	
Фаріонов І. І.	114
Філософсько-правовий аналіз застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх	
Чижевська Н. І.	117
Девіантна поведінка: біологічний аспект	
Шандрук С. М.	120
Проблема реалізації прав та свобод людини і громадянина в Україні	
Ятчишина І. Ю.	122

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

Адміністративна відповідальність за міграційні правопорушення	
Абу Аль-Нуджум Аль-Махамід А. Ф.	126
Податковий кодекс України як джерело податкового права	
Андреева В. В.	129
Механізм правового забезпечення екологічних прав в Україні	
Антонюк У. В.	131
Основні напрями бюджетної політики України	
Бадражану К. А.	134

Обробка спеціальних (чутливих) категорій персональних даних у зарубіжних країнах	
Бойко А. М.	137
Відповідальність за порушення бюджетного законодавства	
Борисюк Д. О.	139
Щодо захисту тварин від жорстокого поводження	
Бородата К. В.	142
Виборчі цени	
Владовська К. П., Юрчик А. Р.	147
Сутність державного кредиту, його принципи і форми	
Войташенко А. О.	149
Загальна характеристика парламентаризму	
Волковська А. А.	153
До питання про проблеми, які виникають під час вирішення судом справ про притягнення до адміністративної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону	
Гаврік Р. О.	156
Митні правовідносини: поняття та сутність	
Горбачова М. В.	160
Професійна підготовка державних службовців в Україні: загально-правовий аспект	
Грищук А. Б.	164
Право людини на безпечні для життя харчові продукти споживання	
Гура О. О.	167
Особливості проведення судових засідань в режимі відеоконференції, у зв'язку з поширенням пандемії COVID-19	
Даценко Є. І.	171
Деякі проблемні аспекти правового регулювання публічного управління в Україні	
Дмитрук І. М.	174
Правові підстави тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України	
Допіра А. В.	176

Конституції зарубіжних країн. Способи прийняття та зміни Жук П. В.	179
Щодо реалізації права на мирні зібрання Заграй Ю. В.	182
Національний банк України, його правовий статус, функції Закордонець Д. О.	184
Конституційно-правовий статус адміністративних судів та їх система Зіненко Д. Ю.	188
Щодо удосконалення засад і порядку проведення виборів керівника наукової установи Зозуля О. І.	192
Історичні передумови інтеграційних процесів Зубченко А. Р.	196
Місце юридичної етики в системі професійної етики Іовчев В. І.	199
Право на відпочинок: деякі аспекти конституційно-правового регулювання в Україні та європейських державах Кириченко Ю. В., Кириченко В. М.	202
Грошова система і грошовий обіг в Україні Кіндзерська А. В., Сєрих О. В.	205
Перспективи розвитку юстиції, дружньої до дитини в Україні Коломосць Н. В.	209
Право на місце проживання фізичної особи Комендантова Є. Г.	211
Окремі аспекти реалізації права на захист основоположних прав і свобод людини Корж І. Ф.	214
Окремі аспекти правової охорони довкілля в практиці ЄСПЛ Корнійчук М. К.	217
Дисциплінарна відповідальність в період карантину Кочієру К. І.	220

Правові основи ціноутворення Кривенкова Д. А.	224
Митна декларація: функції, види Куберка А. О.	227
Реформування законодавства про місцеві вибори в умовах децентралізації Кшенська Д. О.	230
Вплив євроінтеграційних процесів на екологічне право України Лапчевська К. В.	234
Гендерна рівність у секторі безпеки й охорони Лапшина В. І.	237
Основні засади податкового законодавства Левицька С. О.	240
Інститут прав людини в первинному праві Європейського Союзу: історико-правовий аспект Лисиця Р. В.	243
Адміністративно-правовий статус службовців цивільної авіації Матвієва Д. А., Кузьмич О. П.	247
Підвідомчість справ щодо оскарження рішень органів Антимонопольного комітету України Мірошниченко А. С.	250
Щодо питання визначення фінансової відповідальності Мога В. В.	253
Право громадянки України, яка сповідує Іслам, на дотримання правил Шариату в Україні через призму соціального життя Назрієва З. Т.	255
Правове закріплення списку місць проживання (ночівлі) осіб, що подорожують, для цілей оподаткування туристичним збором Недоступ К. К.	260
Актуальні питання функціонування митних органів України в умовах цифрової трансформації суспільства Непомяща В. В.	263

Європейські цінності як основа взаємодії громадян і влади Нестеренко А. В.	265
Проблеми забезпечення виборчих прав громадян України Нестеренко А. В.	269
Адміністративний ресурс та порушення законодавства України Ніколаєнко Н. О., Ключко О. О.	272
Актуальні проблеми митного контролю, теоретичні та практичні аспекти Ніпарко А. В.	276
Перспективи та ризики реформи місцевого самоврядування в Україні Павлович-Сенета Я. П.	281
Актуальні проблеми бюджетного процесу України Панова К. О.	285
Конституційно-правова відповідальність в системі юридичної відповідальності Петриченко К. С.	288
The trust as one of the strategies of providing human rights by the police during protecting public safety and order Poslovska T. I.	291
Щодо завдань і функцій Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей Профатіло К. В.	294
Особливості митного компромісу як договірної форми регулювання митних відносин Пузанова Г. Й.	298
Актуальні проблеми контрабандного переміщення товарів через митний кордон України Серих О. В., Яковенко О. О.	302
Експертиза як елемент наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності: правові основи Смерницький Д. В.	305
Правові підстави затримання незаконних мігрантів Тарантаєва О. О.	308

Деякі аспекти фінансування торгово-промислових палат в зарубіжних країнах та Україні Тригуб О. В.	310
Стандарти проведення люстрації: зарубіжний досвід та практика ЄСПЛ Харковець О. П.	315
Новели правового регулювання земельних відносин Чупіра О. С.	319
Проблемні питання застосування Національною поліцією статті 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення Ярмош С. Г.	322
НАПРЯМ 3. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС	
Актуальні питання поновлення та продовження процесуальних строків у Цивільному процесуальному кодексі України Бандій А. О.	325
Омбудсмен в цивільному процесі як суб'єкт права на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав Барановська А. М.	327
Проблеми реалізації принципу неприпустимості свавільного втручання в особисте життя людини у наш час Бондаренко А. А.	330
Скорочені процесуальні строки для розгляду цивільних справ щодо захисту честі та гідності та ділової репутації у суді vs принцип справедливості та рівності Борщевська О. М.	333
Правове регулювання захисту державних інтересів у цивільному судочинстві Вальчук К. В.	336
Поняття принципу змагальності і його значення в цивільному судочинстві України Гайдей І. О.	339

Акціонерне товариство як суб'єкт цивільних правовідносин Гервасовська А. В.....	341
Історичний аспект розвитку законодавства про часові параметри суб'єктивного права Гуйван П. Д.	343
Участь неповнолітніх осіб у правовідносинах спадкування з позиції аналізу положень заповідального права Гуменюк Ю. В.	347
Історія становлення інституту представництва у цивільному праві Демченко К. А.....	351
Особливості об'єктів права інтелектуальної власності Деркач Є. В.....	354
Щодо визначення відомостей, які становлять лікарську таємницю Дубова К. О.	358
Договір довічного утримання (догляду) в цивільному праві зарубіжних країн Дузьяк К. В., Амеліна А. С.	362
Припинення шлюбно-сімейних правовідносин Єрентюк Є. О.	365
Ліцензування підприємницької діяльності Жигалюк О. В.....	367
Поняття аліментів у законодавстві України: проблеми та шляхи вирішення Кашук К. В., Амеліна А. С.	370
Особливості змісту принципу змагальності в сучасному цивільному судочинстві Кузьменко В. В., Резворович К. Р.	374
Сучасні тенденції розвитку цивільного процесуального права Кузьменко В. В., Резворович К. Р.	377
Щодо поняття «банківська послуга» Малій О. В.	379

Особливості укладення заповіту подружжя: європейська та вітчизняна практика Манжос Т. О.	383
Загальнотеоретична характеристика правового статусу іноземців та осіб без громадянства в цивільному процесі України Мартинюк А. Р., Дяченко С. В.	389
Судове представництво іноземних осіб у цивільній справі Мартинюк А. Р., Дяченко С. В.	392
Інститут медіації в умовах пандемії COVID-19 Мельник Т. Р., Дяченко С. В.	395
Порушення авторського права Микитенко В. С.	398
Законодавчі недоліки в реалізації речового права на чуже майно Муштатов Ю. А.	401
Особливості правового регулювання відносин щодо спадкування у зарубіжних країнах Нестеренко Ю. О.	404
Принцип пропорційності в законодавстві і доктрині Нінічук В. Р.	409
Речове право: особливості права спільної сумісної власності. Власність подружжя Опенько А. В.	412
Медіація в цивільному процесі Пасічник Ю. М., Пустовой Л. Ю.	416
Права, що забезпечують індивідуалізацію фізичних осіб Пекур Д. Л.	419
Новела електронного доказу у цивільно-процесуальному праві Положенцева Є. О.	423
Актуальні проблеми цивільного права Полховський А. Д.	427
Принцип добросовісності, справедливості та розумності в цивільному праві Рожкова С. О.	429

Проблемні питання обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх у судовому порядку Руденко О. А.	433
Деякі проблеми цивільного права та процесу Савчук Б. С.	437
Інститут приватного виконавця: особливості, недоліки, та перспективи розвитку в Україні Тарасенко К. В.	439
Правовий статус наймача та членів його сім'ї Трошко А. В.	442
Соціальний діалог в гармонізації трудових відносин Тузова Н. О.	445
Інститут приватних виконавців в Україні: позитивні і негативні положення в практиці застосування Тунік Ю. М., Нізельська В. В.	448
Проблеми застосування норм Цивільного кодексу України у житловій сфері Федотова А. С.	451
Правомірність медичних досліджень за участі людини Філіппських М. О.	455
Спрощене позовне провадження як форма здійснення цивільного судочинства Філіппських М. О., Мельник Н. О.	459
Перспективне законодавство щодо врегулювання провадження підприємницької діяльності по працевлаштуванню громадян за кордоном Фоков Є. С.	464
Зловживання правом на звернення до суду: протидія та судова практика Чорна А. І.	467
Проблема вчинення судових помилок у цивільному процесі Шевчук В. Р.	469

Проблематика виконання судових рішень в рамках цивільного процесу Щербина А. А.	472
--	------------

НАПРЯМ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛІСТИКА

Загальні засади кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх Батура Д. В.	475
--	------------

Слідчий суддя як суб'єкт захисту прав людини Батура Д. В.	478
---	------------

Правопорушення у сфері діяльності колекторських компаній Берегеля І. М.	480
---	------------

Реформа кримінального блоку поліції: проблеми та перспективи Волобуєва А. В.	483
--	------------

Теоретичні та прикладні проблеми визначення строків дизнання за КПК України Воробей А. О.	486
--	------------

Проблемні питання притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані з використанням криптовалюти Воронін І. В.	490
---	------------

Процесуальні дії до внесення відомостей в ЄРДР. Аналіз проблемних питань Гнатюк А. Ю.	492
--	------------

Процесуальні гарантії захисту свідків у кримінальному провадженні Даценко Є. І.	496
--	------------

Окремі аспекти вирішення долі речових доказів після закриття кримінального провадження слідчим або прокурором Дідківська В. В.	498
---	------------

Засади кримінального провадження в Україні Іванюк В. І.	502
---	------------

Смертна кара як вид покарання Корінь Д. К.	505
--	------------

Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру Лисенко О. Ю.	508
Щодо сутності подання доказів під час судового розгляду кримінальних справ Мирошниченко Ю. М.	511
Деякі аспекти кримінологічної характеристики особи неповнолітнього злочинця Мікурова А. С.	514
Застосування додаткових покарань при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням Недов С. Л.	518
Основні функції прокурора як напрями прийняття кримінальних процесуальних рішень під час досудового розслідування Павлійчук К. В.	522
Psychological features of professional criminals and recidivists Polyukhovych Ye. E., Nikitina I. P.	526
Перевищення меж необхідної оборони: поняття за відповідальність за законодавством України Ругін В. В.	529
Деякі питання щодо значення експертизи у кримінальному провадженні Ряшко О. В.	533
Обов'язки засуджених в Україні Сіденко В. В.	536
Судочинство в кримінальному провадженні в умовах пандемії COVID-19 Сікорський О. П., Кравченко А. С.	539
Поняття кіберзлочинності як загрози розвитку інформаційному суспільству Слугоцька В. М., Мазур Н. О.	542
Кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи: їх характеристика та класифікація Федюніна К. С.	546

Проблеми правового забезпечення реформи пенітенціарної системи Міністерства юстиції України по реорганізації тюрем та СІЗО Харківський В. О.	548
Електронні докази у кримінальному процесі Юзько Т. М., Ансілевська Я. О.	551
Професійна правнича допомога при оскарженні судового рішення: право чи обов'язок Юзько Т. М., Захарчук С. О.	555
НАПРЯМ 5. МОРСЬКЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО	
Еволюція тероризму в сучасну епоху Агєєва М. М.	559
Maritime law Byelousova S. M.	563
Міжнародний судовий прецедент (судова практика МС ООН, МТМП, арбітражних трибуналів) Бойко І. С.	565
Невизнані держави і міжнародне право Василенко О. С.	570
Дієвість рішень Європейського суду з прав людини в національній правовій системі в світлі практики Конституційного Суду України Гулям У. Х.	573
Проблеми визначення поняття тероризму Джумамурадов Довран.	576
Механізм міжнародно-правового врегулювання суперечок СОТ Іващук А. В.	579
Право міжнародних договорів Кенік Я. Д.	583
Митна територія і митний кордон Кертичак Є. М.	586

Міжнародний валютний фонд в системі міжнародних економічних відносин Клишкова Ю. В.	590
Сутність контролю держави порту Конопелько С. Ю.	593
Дотримання прав моряків в умовах пандемії COVID-19 Кравченко А. С.	595
Право дитини на захист від насильства Лисенко О. Ю.	598
Автономні системи озброєння в світлі відповідальності за дотримання принципу розрізнення Меликов Р. Г.	601
Вплив пандемії на міжнародний тероризм Мишанич А. В.	605
Обмеження права на свободу мирних зібрань Середа І. А.	607
Пандемія COVID-19 як виклик для дотримання прав людини державами Степаненко А. О.	610
Міжнародно-правові засади взаємодії у боротьбі з корупцією Шумін О. В.	614
Правове регулювання наявності наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в аптечках на морських суднах Ялова О. Ю., Тарасенко О. О.	618
Особливості правового регулювання протидії незаконному обігу наркотиків на морі Ялова О. Ю.	623
НАПРЯМ 6. ОСНОВИ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ПРАКТИКИ. БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ	
Правові основи надання безоплатної правової допомоги Білецька С. В.	626

Юридичні клініки як новий виток юридичної освіти в Україні: освітні та соціальні аспекти Клюєв А. А., Якуніна А. О.	629
Особливості здійснення та перспективи розвитку медіації в цивільно-правових спорах Миколайчик Х. В.	632
Забезпечення права людини на безоплатну правову допомогу в Україні Михайлюта Д. С.	636
Альтернативні способи вирішення правових спорів. Онлайн медіація Никитюк Т. П., Фертак С. Ю.	639
Недоліки надання безоплатної правової допомоги в Україні Пасічник Ю. М., Пустовой Л. Ю.	643
Історико-правовий аспект виникнення та розвиток юридичної клінічної освіти Чубчик Д. О.	646

НАПРЯМ 1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВИПРАВНИХ АРЕШТАНСЬКИХ ВІДДІЛЕНЬ В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ

Бабак Максим Андрійович

*аспірант кафедри конституційного, адміністративного
та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»*

Пальченкова Вікторія Михайлівна

*доктор юридичних наук,
професор кафедри конституційного, адміністративного
та трудового права
Національного університету «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

Відомо, що пізнання та розв'язання сучасних проблем різних галузей науки і практики немислиме без дослідження їхньої історії. Вивчення історії формування та еволюції пенітенціарної системи необхідне для правильного розуміння і всебічної оцінки її ролі та призначення в системі правоохоронних органів та механізмі держави. Сьогодні науковці та практики частіше звертаються до зарубіжного досвіду, іноді нехтуючи національним. На нашу думку, серед важливих тем розвитку пенітенціарної системи, особливий інтерес становить реалізована у XIX ст. практика Російської імперії, до складу якої входила більшість українських етнічних територій. Вивчення монографічної літератури дає підстави стверджувати, що науковці не значну увагу приділили такому виду покарання, як виправні арештантські відділення.

Запровадженню виправних арештантських відділень передувало створення наприкінці правління Олександра I, за ініціативи майбутнього імператора Миколи Павловича нового виду позбавлення волі, виправних арештантських рот. У 1823 р. було прийнято «Положення про створення кріпосних арештантів у Динабурзі та Бобруйську в арештантські роти». Вказаним документом запроваджувалось перебування арештантських рот

у віданні фортечних командирів. Це була спроба за прикладом військових поселень воєнізувати і в'язниці.

З одного боку, позитивний досвід використання військових арештантських рот з метою розв'язання господарських проблем у імперії, а з іншого масові втечі каторжників із заслання, що створювало велику кількість проблем, підштовхнули керівництво держави у 1827 р. до необхідності створення арештантських рот цивільного відомства при губернських в'язницях.

Роти поділялися на військово-арештантські, що комплектувалися із засуджених злочинців і волюг військового відомства, і арештантські роти цивільного відомства [1, с. 33].

У 1828 р. вирішено що особи, які отримали покарання у вигляді заслання, але були працездатними для виконання робіт, утримувалися в арештантських ротах цивільного відомства.

Перші такі арештантські роти з'явилися у м. Новгороді та Пскові. Арештантські роти цивільного відомства в українських губерніях Російської імперії були засновані згідно прийнятого у 1830 р. Проекту положення для арештантських рот цивільного відомства, яким було передбачено утворення таких установ в Новоросійському краї, зокрема в Одесі, Ізмаїлі, Херсоні та Сімферополі [2].

В арештантські роти ув'язнювали бродяг та злочинців, які були засуджені за малозначні правопорушення до кріпосної роботи на певний строк. Термін утримання був визначеним тільки для волюг, інші засуджені вважались «всегдашними»; незважаючи на це, останні, після 10-річного ув'язнення переводились у розряд термінових на 5 років, а потім у військово-робітничі роти, непридатні до роботи залишались у ротах 10 років, а потім їх звільняли. На арештантів поширювалась військова дисципліна [1, с. 34-35].

Звід Установ і Статутів про тих, які тримаються під вартою в редакції 1842 р., роти перетворилися на різновид загальних місць позбавлення волі – «арештантські роти цивільного відомства» – і призначалися для цивільних осіб, кріпаків, засуджених за втечу, волюг, кримінальних злочинців та інших [3, с. 41].

Остаточою як вид покарання у виді позбавлення волі в арештантських ротах цивільного відомства був закріплений в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р. Усі покарання в Уложенні поділялися на кримінальні та виправні. Даний вид покарання призначався по Уложенню 1845 р. тільки для осіб, не вилучених від тілесних покарань, які в обов'язковому порядку підлягали тілесному покаранню від 50 до 100 ударів різкама та заслання до Сибіру. (ст.34 Уложення 1845 р.) [4]. В арештантських ротах цивільного відомства утримувалися не лише злочинці, а й утікачі, бродяги до встановлення їхньої особи та особи, які

відпрацьовують недоїмки, люди порочної поведінки за вироком громади [5, с. 132]. Такий вид позбавлення волі як виправні арештантські роти цивільного відомства поділявся на п'ять ступенів та передбачав термін відбування покарання від одного до десяти років. (ст. 35 Уложення 1845 р.).

У цьому ж 1845 р. було розроблено Загальне положення про арештантські роти цивільного відомства. Вказаними положеннями передбачалося, що покаранню у арештантських ротах підлягали засудженні до виправлення представники низьких станів. В арештантських ротах режим будувався на основі військової дисципліни. Засудженні до такого покарання переважно виконували зовнішні роботи, що визначалися урядом або місцевою владою. В арештантські роти особи надходили за вироком суду, розпорядженням уряду або поміщиків [6].

Через надмірну кількість засуджених у арештантських ротах у 1863 р. вони були передані у відання Головного управління шляхів сполучень і публічних будівель, а з 1864 р. у підпорядкування губернаторам.

Згідно закону «Про перейменування арештантських рот цивільного відомства у виправні відділення та про ведення в них цивільного управління та нагляду» від 31 березня 1870 р. арештантські роти цивільного відомства були перейменовані у «виправні арештантські відділення цивільного відомства» [7].

Законом значно змінювався режим утримання засуджених до цього виду покарання. У виправних арештантських відділеннях скасовувалась військова дисципліна, засудженні повинні були працювати всередині тюрми, передбачалась часткова оплата праці. Засудженні працювали в ткацьких, сносарних, пошивних сферах.

Уложеннями про покарання кримінальні і виправні в редакції 1885 р. було унормовано зміну про перейменування арештантських рот на виправні арештантські відділення цивільного відомства [8].

За редакцією Уложення передбачалося, що в системі покарань виправні арештантські відділення цивільного відомства були віднесені до виправних покарань та займали перше місце серед них (ст. 30 Уложення).

Такий вид покарання, як і в редакції Уложення 1845 р. поділявся на п'ять ступенів. Максимальний термін відбування покарання у виправних арештантських відділеннях цивільного відомства було передбачено терміном до чотирьох років (ст.31 Уложення).

На території України в кінці XIX століття функціонувало декілька виправних арештантських відділень: у Катеринославі, Києві, Керч-Єникалі, Одесі, Кам'янець-Подільську, Полтаві, Сімферополі, Миколаєві, Харкові (два відділення) та Херсоні. До 1917 р. арештантські відділення, що знаходились на території України, переважали по за чисельністю ув'язнених [9].

Підводячи підсумки можливо зазначити, що нормативною передумовою діяльності виправних арештантських відділень були законодавчі акти, які забезпечували створення та діяльність арештантських рот. Аналізуючи джерельну базу, а саме, нормативно-правові акти Російської імперії, ми можемо виділити три основні етапи розвитку виправних арештантських відділень: перший етап датується 1823-1828 рр., яким вперше було запроваджено арештантських роти в імперії; другий – пов’язаний з унормування такого виду покарання в Уложенні про покарання кримінальні та виправні 1845 р., яким визначено термін покарання з одного року до десяти років з суворим додержанням військової дисципліни; третій етап датується 1870-1885 рр., який передбачав перейменування арештантських рот у виправні арештантські відділення, яким змінювався режим відбування покарання та термін утримання з одного до чотирьох років.

Література:

1. Любич О.А. Альтернативні покарання в Російській імперії в XIX столітті (створення арештантських рот). *Науковий вісник Сіверщини. Серія Право*. Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів. Академія ДПТс. № 1 (3). 256 с. 2018. С. 32–42.
2. Положения о арештантских ротах гражданского ведомства, предполагаемых сформировать в Одессе и других местах Новороссийского края // ПСЗРИ. – Собрание второе. – Т.V (1830). – №3786.
3. Гернет М. Н. История царской тюрьмы. Том 2. Москва : Государственное издательство юридической литературы, 1951. 511 с.
4. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1845 года: [Веб-сайт]. URL: https://viewer.rusneb.ru/ru/000199_000009_002889696?page=19&rotate=0&theme=white (дата звернення: 30.10.2021).
5. Мурашова С. А. Уголовное наказание в России XVIII – XIX вв. и проблемы его совершенствования в современный период : дис. на получении канд. юридич. наук : 12.00.01 : защита 1999 / наук. рук.. Макеев В.В. Ростов-на-Дону: Ростовский юридический институт МВД России, 1999. 212 с.
6. О положении исправительных арештантских ротах гражданского ведомства // ПСЗРИ. – Собрание второе. – Т.XX (1845). – № 19285.
7. О переименовании арештантских рот гражданского ведомства в исправительные отделения и о ведении в них гражданского управления и надзора // ПСЗРИ. – Собрание второе. – Т. XLV (1870). – № 48206.
8. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных 1885 года: [Веб-сайт]. URL: <https://inlnk.ru/BpL6x> (дата звернення: 30.10.2021).
9. Григор’єв О. М. Пенітенціарна теорія та практика в Російській імперії в кінці XVIII – на поч. XX ст.: історико-правове дослідження (на прикладі

українських губерній) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 : захист 01.01.2007 / наук. кер. Ярмиш О.Н. Харків: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2007. 20 с.

ОЗНАКИ ДЕРЖАВИ ТА ЇХ ТРАКТУВАННЯ

Бабінська Анастасія Олександрівна

студентка I курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Визначити загальне поняття держави, яке б пояснювало всі без винятку ознаки і властивості, характерні для кожного з її періодів у минулому, дійсному і майбутньому, неможливо. Водночас будь-яка держава має свій набір таких універсальних ознак, що виявляються на всіх етапах її розвитку. Такими ознаками є: територія, населення та влада.

Держава – це політична форма організації правління, що характеризується суверенною владою, політичним та публічним характером, реалізацією своїх повноважень на певній території через систему спеціально створених органів та організацій, за допомогою яких здійснюється політичне, економічне та ідеологічне управління.

Держава – єдина політична організація, яка:

1) охоплює усе населення країни в просторових межах. Територія – матеріальна основа існування держави. Сама територія не породжує держави. Вона лише створює простір, у межах якого держава отримує свою владу на населення, що мешкає тут. Територіальна ознака породжує громадянство – юридичний зв'язок особи з даною державою, який виражається у взаємних правах і обов'язках. Громадянин держави набуває: а) обов'язок підкорятися державно-владним велінням; б) право на заступництво і захист держави;

2) має спеціальний апарат управління – систему державних органів, що складаються з особливого розряду осіб, професіоналів з управління;

3) має у своєму розпорядженні апарат легального примусу: збройні сили, установи і заклади примусового характеру (армія, поліція, тюремні і виправно-трудові установи);

4) в особі компетентних органів видає загальнообов'язкові юридичні норми, забезпечує їх реалізацію, тобто держава організовує громадське життя на правових засадах, та узгоджує індивідуальні, групові і суспільні

інтереси. Вона забезпечує і захищає права своїх громадян, а також інших людей, що перебувають на її території. Без права, законодавства держава не в змозі ефективно керувати суспільством, забезпечувати здійснення прийнятих нею рішень;

5) має єдину грошову систему;

6) має офіційну систему оподаткування і фінансового контролю;

7) має суверенітет;

8) має формальні реквізити – офіційні символи: прапор, герб, гімн [1, с. 21-25].

Ці ознаки визначають внутрішні й зовнішні державні зв'язки як необхідну форму існування і розвитку сучасних суспільств (народів).

Тобто, автор підкреслює що, держава – це форма організації суспільства, носій публічної влади, сукупність взаємопов'язаних установ і організацій, які здійснюють управління суспільством від імені народу і забезпечує безпеку особи і нації [2].

Місце та роль держави в політичній системі визначаються основними принципами її функціонування:

– верховенство публічної влади;

– збереження єдності держави, що ґрунтується на досягненні згоди між тими, ким керують, і тими, хто управляє, незалежно від складу уряду і правлячої партії;

– досягнення єдності держави через відповідний зв'язок із соціальними силами суспільства (класами, групами, націями, політичними партіями тощо), за допомогою права і можливості здійснювати внутрішню й зовнішню політику від імені народу, через органічну взаємодію з громадянським суспільством [3].

Отже, держава являє собою соціальне явище, обмежене певними історичними рамками. Держава має сукупність зазначених ознак, проте навіть за відсутності деяких із них державність не втрачається.

Література:

1. Теорія держави і права: Скакун О.Ф., 2001, Харків, Консум, 656 с.
2. Теорія держави і права URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1552.html>
3. Держава: поняття, функції і види. URL: <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/politolog/17431/>

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Богачова Людмила Леонідівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри теорії і філософії права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

У широкому розумінні принцип правової визначеності являє собою сукупність вимог до організації та функціонування правової системи з метою забезпечення стабільного правового положення людини шляхом вдосконалення процесів правотворчості та правозастосування. Принцип правової визначеності є різновидом загальних принципів права. Правова визначеність розглядається як елемент верховенства права і розкривається через такі концепції, як непорушність і нескасовуваність набутих законних прав (*vested rights*); незворотність закону й неможливість застосування закону до особи, яка не могла знати про його існування (*non-retroactivity*); законні очікування (*legitimate expectations*) – право особи в своїх діях розраховувати на сталість існуючого законодавства. Європейська Комісія за демократію через право (Венеціанська Комісія) у Доповіді щодо верховенства права зазначила, що однією з складових верховенства права є правова визначеність; вона вимагає, щоб правові норми були чіткими й точними, спрямованими на те, щоб забезпечити постійну прогнозованість ситуацій правовідносин, що виникають (пункти 41, 46 Доповіді)

У вітчизняній юридичній науці до змісту принципу правової визначеності включають такі положення: нечинність акта, який не був належним чином опублікований; відсутність зворотної сили акта, що означає неможливість застосування акта до ситуацій, які виникли до набрання ним чинності; виправдані очікування, що передбачає можливість внесення змін до правових актів після попереднього оповіщення тих, кому нові правила адресовані; ясність і зрозумілість права для тих, кого воно стосується; право давності, відповідно до якого не можна вимагати визнання правового акта незаконним або вимагати виконання якихось зобов'язань, коли минуло багато часу після набрання ними чинності. Вимоги, що випливають з принципу правової визначеності, здебільшого адресуються нормативно-правовим актам. Пропонується виокремлювати дві групи вимог, які походять з цього принципу: вимоги до нормативно-правових актів і вимоги до їх застосування. Вимоги до нормативно-правових актів можуть бути розподілені на змістовні і процедурні. Змістовні вимоги потребують, щоб нормативно-правові акти були зрозумілими (доступними), несуперечливими і пропонували повне

врегулювання суспільних відносин, не допускаючи існування прогалин. Стосовно норм, які визначають компетенцію державних органів, діють додаткові вимоги заборони широких дискреційних повноважень. Процедурні вимоги включають: обов'язкове оприлюднення нормативно-правових актів, заборону їх зворотної сили, розумну стабільність права, послідовність правотворчості, надання достатнього часу для змін у системі правовідносин, викликаних прийняттям нового закону.

Європейський суд з прав людини неодноразово звертав увагу на недосконалість чинного законодавства України і необхідність дотримуватися принципу правової визначеності. Так, у рішенні від 6 листопада 2008 року у справі «Слоєв проти України» зазначено таке: «Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції Суд також нагадує, що практика, яка виникла у зв'язку із законодавчою прогалиною і яка зумовлює тримання особи під вартою протягом необмеженого і непередбачуваного строку за обставин, коли таке тримання не передбачається ні конкретним положенням законодавства, ні будь-яким судовим рішенням, сама по собі суперечить принципу юридичної визначеності, який імплікований Конвенцією і який становить один із основних елементів верховенства права» (пункт 53). У рішенні від 18 грудня 2008 року у справі «Новік проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що «коли йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливою умовою є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога «якості закону» у розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції означає, що коли національний закон передбачає можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у своєму застосуванні для того, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (пункт 19).

Значущість принципу правової визначеності для результативного правового регулювання підтверджується і практикою Конституційного Суду України. У Рішенні від 29 червня 2010 року № 17-рп/20101 Конституційний Суд України звернув увагу на правову визначеність як елемент верховенства права: «Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки» (абзац третій підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини). Цим Конституційний Суд України наголосив, що

правовій визначеності відповідатиме встановлення обмежень основних прав людини і громадянина лише за умови забезпечення зрозумілих і передбачуваних для особи наслідків застосування правових норм. У Рішенні від 11 березня 2010 року № 8-рп/20101 Конституційний Суд України зазначив, що наявність двох касаційних інстанцій для перевірки рішень спеціалізованих судів не відповідає засадам правової визначеності (абзац третій підпункту 3.4 пункту 3 мотивувальної частини). Правова визначеність є універсальним правовим началом, дія якого поширюється на такі важливі сфери правовідносини між державою і особою, як реалізація та забезпечення прав і свобод людини і громадянина, встановлення юридичної відповідальності, підстав та порядку притягнення до неї, недопустимість дій та бездіяльності, спрямованих на безпідставне обмеження прав і свобод людини, встановлення пропорційності застосованих до особи обмежень, здійснення повноважень органами державної влади у межах, визначених Конституцією і законами України.

Отже, правова визначеність є одним з основних принципів міжнародного і національного права. Дотримання вимог принципу правової визначеності має наблизити українське законодавство до європейських правових стандартів, сприятиме удосконаленню механізмів правотворчості і правореалізації, слугуватиме додатковою гарантією захищеності людини від свавілля державної влади.

ДЖЕРЕЛА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Гасимова Роза Юрївна

студентка II курсу

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Правова реальність формується із багатьох різноманітних правових явищ, які мають певні форми виразу та джерела походження. Саме тому особливе значення для юридичної науки має розробка проблеми визначення джерел права, розкриття їх змісту, природи, значення та місця

в системі правової реальності, а також визначення співвідношення категорій «джерела права» та «форми права». Перш за все, поняття «джерело права» та «форма права» взаємопов'язані, але визначити їх як тотожні поняття неможливо.

Джерела права як юридична категорія були предметом вивчення таких вчених як В. Бабкін, В. Журавський, О. Зайчук, М. Козюбра, Л. Луць, Н. Оніщенко, Л. Петрова, П. Рабінович, О. Скакун, Р. Тополевський та ін.

В юридичному словнику-довіднику за редакцією Ю. Шемчушенка, зазначено, що форма права – спосіб внутрішньої організації, а також спосіб зовнішнього вияву правових (юридичних) норм, який засвідчує їхню державну загальнообов'язковість [1, с. 674]. Джерелом права є офіційні документи, що встановлюють і санкціонують норми права, за допомогою яких визначається загальнообов'язкове правило поведінки осіб. Для джерел прав притаманні такі ознаки як: обов'язковість; формальна визначеність; загальновідомість.

Джерела права – це вихідні від держави або визнані їм офіційно документальні форми вираження і закріплення норм права, надання їм юридичного значення. До основних форм права можна віднести: правові звичаї; нормативні договори та акти; міжнародні-правові акти; правовий прецедент; правову доктрину; релігійно-правова норма.

Правовий звичай – сформоване правило поведінки, яке отримало своє визнання державою, в результаті багаторазового повторення. Правовий звичай є найбільш давньою формою права.

Нормативний договір – угода між двома чи більше сторонами.

Нормативно-правовий акт є одним з основних джерел права в країнах романо-германської правової сім'ї.

«Правовий прецедент» тлумачиться як спосіб зовнішнього вираження й закріплення індивідуального правила поведінки, яке встановлюється компетентним органом держави для регулювання конкретної життєвої ситуації і стає загальнообов'язковим у регулюванні аналогічних конкретних життєвих ситуацій; потреба в прецеденті постає насамперед внаслідок наявності прогалин у праві. Серед правових прецедентів (судових та адміністративних) найпоширенішими є судові, притаманні англосаксонському типу правової системи [2, с. 77]. Міжнародні-правові акти – угода між країнами та міжнародними організаціями.

Правова доктрина. Не суперечить загальному визначенню доктрини поняття «правова доктрина», наведене В. Копейчиковим, який вказує, що це сукупність (система) наукових знань про певне правове явище. За відповідних умовправова доктрина може бути розвинена у відповідну теорію з більшою чи меншою мірою узагальнення, здебільшого входить у теорію права як складовий елемент [3, с. 275].

Релігійно-правова норма одна з історичних форм права, в системі якого джерелом постулюється воля божества (Бога), виражена в священних текстах або переказах.

Отже, джерело право має певні форми, які виконують різні ролі в правовій системі, кожна з форм має мету регулювання суспільних відносин. Будь-який нормативно-правовий акт наділений певними ознаками та правилами:

1. Закон приймається тільки органом законодавчої влади парламентом або референдумом, тобто всенародним голосуванням;

2. Має найвищу юридичну силу, і всі підзаконні акти повинні відповідати йому та не суперечити;

3. Регулює найбільш важливі, ключові суспільні відносини;

4. Змінити або скасувати закон може тільки законодавчий орган.

Закони поділяються «підгрупи» за певними ознаками. Наприклад, закони поділяються на: конституції; конституційні закони; звичайні закони (їх ще називають поточними); кодифіковані закони; оперативні закони; надзвичайні закони.

Конституція – це основний закон суспільства і держави. Він визначає політику держави, права і свободи людини, а також основні права і обов'язки громадян. Конституція має найвищу юридичну силу в системі правових джерел у державі, та виражає інтереси не тільки держави, а громадянського суспільства також.

Конституційні закони вносять зміни, конкретизують та доповнюють положення в конституції. Як правило, конституційні закони видаються тільки при обставинах, коли конституція має в них необхідність, тому конституційні закони мають складнішу, ніж звичайні закони, процедуру ухвалення.

Звичайні закони – це типові закони, які регулюють відносини життя суспільства, наприклад, політичні, економічні, соціальні, культурні аспекти. Звичайні закони, як правило, приймаються абсолютною більшістю голосів депутатів парламенту. Слід зазначити, що звичайні закони посідають вище місце в ієрархії нормативно-правових актів, але повинні відповідати конституції та не заперечувати їй.

Кодифіковані закони (кодекси). Кодифіковані закони – це збір певних нормативно-правових актів до однієї групи. Іншими словами, кодифікація – це систематизація актів на галузевому рівні, метою якого є упорядкування актів в єдиний документ – кодекс.

Кодекс – це єдиний, зведений, юридично і логічно цілісний, внутрішньо узгоджений закон, який забезпечує повне, узагальнене і системне регулювання певної групи суспільних відносин [4, с. 182]. Структура кодексу складається з двох частин: загальної та особливої. В Україні є такі кодекси: кримінальний кодекс України (ККУ), цивільний

кодекс України (ЦКУ), митний кодекс України (МКУ), податковий кодекс України (ПКУ), сімейний кодекс України (СКУ), земельний кодекс України (ЗКУ), кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП), кодекс цивільного захисту України (КЦЗУ) та ін. Слід зазначити, що кодекси це не єдині кодифіковані акти в Україні. Наприклад, до кодифікаційних актів належать правила, положення та статuti (юридичні акти, які впливають та розповсюджують свою дію на установи, підприємства, організації, регулюючи їх діяльність).

Оперативні закони – законодавчі акти, якими вводяться в дію окремі закони, оперативними законами визначено порядок та час набрання чинності, продовження дії або ж припинення дії нормативно-правових актів.

Надзвичайні закони. Як правило, це тимчасові закони, які ухвалюються при деяких незвичайних обставинах. Особливістю таких законів є те, що вони припиняють дію інших законів. Надзвичайні закони можуть встановлювати окремі обмеження прав і свобод людини і громадянина, але винятком тих, які зазначені у статті 64 Основного Закону зазначено, що: «Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [5].

Отже, джерела права можливо визначити в матеріальному (суспільство, його потреби та інтереси, форми власності), ідеологічному (правова доктрина та правосвідомість суспільства) і формально-юридичному значенні, у якому під джерелами права маються на увазі форми його вираження (правовий звичай, нормативний акт, нормативний договір, юридичний прецедент, правова доктрина та релігійна норма). Відповідно у правовій реальності можна виокремити нормативно впорядковану частину, представлену системою нормативно-правових актів, які є джерелами права та одночасно формами його об'єктивного виразу, способом існування права у суспільстві. На ідейному рівні правової реальності джерелами права виступає правосвідомість та правова доктрина, з якими тісно пов'язані природне право, правова ідеологія, правова психологія, правовий менталітет, праворозуміння, правова культура та правове виховання.

Література:

1. Шемчушенко Ю.С. Юридичний словник-довідник. – К.: Феміда. 1996. – 696 с.
2. Луць Л.А., Рабінович П.М., Шмельова Г.Г. Прецедент правовий. Юридична енциклопедія: у 6 т. / за ред. Ю.С. Шемчушенка. Київ:

«Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1998–2004. Т. 5: П – С. 736 с. : іл.

3. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 2: Д-Й, 2003. 744 с.

4. Козюбра М.І. Загальна теорія права: підручник. – К.: Ваіте, 2015. – 392 с.

5. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 64.

ІНДИВІДУАЛЬНА ТА СУСПІЛЬНА СВІДОМІСТЬ ЯК НОСІЙ ПРАВОВИХ ЦІННОСТЕЙ

Гніденко Анастасія Тарасівна

студентка юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

Актуальність теми. Суспільство, схоже до чогось живого організму, адже йому властиві такі процеси як поступовий розвиток, існування, етап розквіту або занепаду. Проте ці етапи не є самостійними, адже ними керує людина: її бачення суспільства, пошук кращих моделей та цінностей, боротьба з несправедливістю й захистом своїх та суспільних потреб. Таке бажання зумовлюється наявністю свідомості у індивіда, яка дозволяє йому мислити, досліджувати, аналізувати, приймати критичні рішення й робити ґрунтовні висновки. Свідомість полягає у реалізації пізнавальної функції мислення, що полягає в побудові певного образу світу, який несе в собі ступінь освоєння людиною буття.

Мета дослідження. Зробити філософський аналіз взаємодії суспільної та індивідуальної свідомості, провести їх порівняльну характеристику, та визначити вплив кожної на розвиток суспільного буття.

Виклад основного матеріалу. Задля створення міцної, демократичної правової держави необхідні певні чинники. Серед них можна виділити соціальну революцію, розбудовану соціально-економічну систему суспільних відносин, конкурентну спроможність політичних сил, і звичайно функціонуюче громадянське суспільство. Та головним фактором існування усіх цих інститутів є людський. Адже людина, як індивід, як особистість, як громадянин конкретної держави сприятиме функціонуванню суспільного ладу в інтересах колективних та індивідуальних.

Весь процес взаємодії людини з суспільними інститутами забезпечується індивідуальною та суспільною свідомістю. Свідомість – це здатність індивіда пізнавати навколишні процеси, є формою відображення реальності і самого себе за допомогою мислення та розуму, що в подальшому формує інтелект людини. Вона характеризується індивідуальним спостереженням, різними рівнями ясності, активністю до пізнання, спрямованістю дослідження певного предмету та мотиваційним характером [4].

Суспільна свідомість людини – це велике різноманіття свідомості, її форм і рівнів. Вона обіймає релігійні, правові, філософські, моральні, естетичні, політичні погляди, національні особливості, наукові знання, психологічні риси. У ній – загальнолюдські духовні цінності минулого і сучасного, в ній постає прогностичне майбутнє [6]. У той час, як для індивідуальної свідомості характерне відображення усіх явищ крізь сприйняття, уявлення, почуття, відчуття, якими пронизується індивід.

Суспільна свідомість має соціальний характер. Вона виникає через суспільну практику людей в результаті їх сімейно-побутової, виробничої та інших діяльностей. Саме в ході спільної практичної діяльності люди осмислюють навколишній світ на предмет його застосування у власних інтересах.

Суспільна свідомість не просто слідує за буттям соціуму, а осмислює його, розкриває суть суспільних процесів. Тому вона нерідко відстає від його розвитку. Більш глибоке осмислення цих процесів можливе лише тоді, коли вони прийняли зрілі форми і найбільше проявили себе. У той же час суспільна свідомість може випереджати суспільне буття. Спираючись на аналіз тих чи інших суспільних явищ, можна виявляти найбільш важливі тенденції їх розвитку і тим самим передбачати хід подій.

Самостійність суспільної свідомості проявляється в її активному впливі на суспільне життя. Це визначається тим, що вона сприяє його духовному збагаченню, зміцненню і розвитку, або ж веде до руйнування і деградації особистості й суспільства [7].

Суспільну свідомість науковці поділяють на емпіричний та теоретичний рівні. Емпіричний рівень є відображенням дійсності в межах повсякденного життя. Часто емпіричну свідомість називають буденною свідомістю або здоровим глуздом. В той час теоретична свідомість являє собою вихід за межі повсякденності, адже відбувається узагальнення досвіду практичного життя людей.

За сферами суспільну свідомість можна поділити на суспільну психологію та ідеологію. Перша сфера передбачає сукупність почуттєвих станів соціальних груп і їх психологічні риси. Їх проявами є громадська думка, звичаї, традиції, мода, що покликані консолідувати людей за допомогою спільних цінностей. Друга сфера направлена на регуляцію суспільних відносин, за допомогою вираження й захисту інтересів

класових груп. Ідеологія відображає як індивідуальні, так і суспільні потреби соціуму, що доводить її важливість [1].

Ключовим моментом у суспільній свідомості виступає «особистість», як середня ланка між індивідуумом та соціумом. Саме процес переходу індивідуального мислення в суспільне і надає людині можливості індивідуальної реалізації в суспільному дискурсі, а значить і в суспільному бутті. Можна вважати, що індивідуальна свідомість виникає на ґрунті суспільної, адже відбувається процес індивідуалізації тих діяльностей і цінностей, завдяки яким людина в подальшому набуває особливості неповторності [3, с. 180]. І. Кант започаткував своєрідну тенденцію заміни духовно-раціональної свідомості, загалом пізнаваної, на ірраціональну та непрозору для людини. Між свідомістю і дійсністю він виявив ірраціональну сферу їх взаємоперетворень: принцип тотожності буття й мислення [2, с. 12].

Процес мислення й осмислення людиною власної поведінки зароджується з моменту, коли вона починає глибше обдумувати над своєю життєдіяльністю. Очевидно, що це передбачає процес вибору між добром і злом, оцінку усіх явищ суспільства, серед яких людина обиратиме модель свого побуту. Свідомість породжує вибір, людську свободу. Свобода – це можливість діяти згідно з власними усталеними рішеннями [3, с. 179].

Індивідуальна свідомість – це свобода, духовний світ кожної особистості. В індивідуальній свідомості відбиваються суспільні ідеї, цілі, ідеали, знання, вірування, що народжуються та існують у соціальному середовищі. Кожен індивід формує свою свідомість через освоєння суспільної свідомості. Воно визначається не тільки суспільним середовищем, певною епохою, даним суспільством, етносом, соціальним співтовариством, до якого належить індивід, але і його особистими зусиллями, внутрішньою роботою, власними смаками, моральною позицією [1].

Людина як особистість – самооцінювана істота, що може прямо виступати засобом розвитку індивідуальної свідомості. Згодом це породжує процеси самоаналізу, які є механізмом самоконтролю, розумної організації своєї поведінки й установленні правильних відносин з іншими людьми. У результаті ідентифікації себе з іншими індивідами виникають емоційні зв'язки, емпатія, зацікавленість чи відторгнення, що забезпечують розвиток індивідуального мислення та самосвідомості. Звідси, науковці виділили такі форми усвідомлення себе – самосприйняття, самооцінка, самоконтроль та самопізнання.

Індивідуальна свідомість є вищим рівнем розвитку свідомості людини, який є основою формування активності та самостійності в її думках та діях [5, с. 248]. Це, наприклад, можна прослідкувати під час виконання службових повноважень, у поєднанні з моральними якостями людини, або ж під час дозвілля, як засобу протистояння і запобігання ціннісним деформаціям. У свідомості окремих людей найчастіше присутні уявлення,

погляди і забобони, які вони засвоїли, нехай навіть в особливому індивідуальному ламанні, живучи в суспільстві. І особистість тим багатша в духовному прояві, чим більше вона засвоїла від духовної культури свого народу і всього людства [7].

Висновки. Свідомість людини – явище багатогранне й складне. Вона цінна своєю універсальністю, об'єктивністю, предметністю, ідеальністю, активністю, суспільністю та предметністю. Завдяки своїм пізнавальній, творчій та регулятивній функціям свідомість дозволяє максимально глибоко дослідити усі потреби індивіда й співвіднести їх з потребами соціуму. В широкому значенні свідомість визначається як сукупність духовної творчості людей у взаємозв'язку суспільної та індивідуальної свідомості. Суспільна формується на основі здобутків суспільства: мови, релігії, філософії, мистецтва, науки, політики і права. В свою чергу, індивідуальна свідомість бере свої витoki із суспільної, адже кожен індивід, завдяки власному мисленню й аналізу обирає таку модель існування, яка буде комфортною саме для нього. І тут варто зауважити, що кожна з цих видів опосередковують одна одну: розвиток суспільних надбань відбувається завдяки певним індивідуальним досягненням окремих особистостей, а кожна людина розвиває себе крізь сукупність духовних здобутків минулих поколінь.

Література:

1. Індивідуальна і суспільна свідомість. Структура суспільної свідомості. URL: <https://studfile.net/preview/5720920/page:7/> (дата звернення 15.11.2021).
2. Костицький М. В. Проблема свідомості у філософії та психології. *Юридична психологія*. 2017. № 1. С. 9-19.
3. Романова А. С., Чорнобай О. Л. Правова, суспільна та естетична свідомість людини в умовах суспільно-правової аномії. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки*. Харків. 2018. Вип. 1. Том. 2. С. 178-181.
4. Свідомість. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення 16.11.2021).
5. Ставицька С. О. Самосвідомість як вищий рівень індивідуально-суб'єктивної свідомості особистості. *Психологія людини: свідомість і реальність* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. м. Ніжин. 30-31 жовт. 2018 р. Запоріжжя. 2018. С. 230-233.
6. Суспільний розвиток. Суспільна та індивідуальна свідомість. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/philosophy/12924/> (дата звернення 17.11.2021).
7. Суспільна та індивідуальна свідомість. URL: https://stud.com.ua/37287/filosofiya/suspilna_individualna_svidomist (дата звернення 17.11.2021).

МАНІПУЛЮВАННЯ В ЗМІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАСОБИ

Горковенко Валерія Сергіївна

студентка V курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Маніпулювання – це спосіб психологічного впливу, що має на меті змінити вектор діяльності людей, ідеї, думки, погляди, який здійснюється непомітним для об'єкта чином.

Маніпуляція свідомістю – це свого роду влада над ментальністю людей, управління їхньою поведінкою шляхом нав'язування думок, цілей, ідей, стилю поведінки, що суб'єкт впливу зможе використовувати для досягнення власних цілей.

Виділяють три рівні маніпулювання:

– *перший рівень* – посилення існуючих у свідомості людей потрібних маніпулятору ідей, установок, мотивів, цінностей, норм;

– *другий рівень* пов'язаний з частковими, малими змінами поглядів на ті чи інші події, процеси, факти, що також впливає на емоційне і практичне ставлення електорату до конкретного явища;

– *третій рівень* – докорінна, кардинальна зміна життєвих установок шляхом поширення серед виборців сенсаційних, драматичних, надзвичайно важливих для них повідомлень [1].

На нашу думку, засоби масової інформації – інститут, що реагує на замовлення соціуму або його окремих груп шляхом впливу на користувачів, або окремі їх категорії. В цьому контексті можна виділити два напрямки впливу ЗМІ: 1) вони формують систему цінностей у різних сферах суспільного життя (політика, економіка, законодавство, соціальне забезпечення, тощо), зокрема, формують сприйняття соціальних норм; 2) через них відбувається «освіта» населення в найважливіших галузях суспільного життя, тобто, формується світогляд тієї чи іншої категорії населення, хоча такі знання здебільшого несистематизовані та суперечливі.

Ще з більш-менш свідомого віку людина знаходиться в інформаційному просторі, сприймаючи всю інформацію через велику кількість каналів, і логічним чином, це формує її поведінку та світосприйняття. ЗМІ створюють інформаційний простір, що формує у людини певний світогляд щодо норм поведінки, спілкування, визначення соціальних категорій та ін.

По суті, ЗМІ відображає бажану модель поведінки та набір навичок, які має мати аудиторія, в результаті чого поведінка кожної окремої людини може кардинально змінитися.

Виділяють три рівні впливу:

1. **Рівень групи** – ЗМІ сприяє зміні моделі спілкування в межах соціальних груп.

2. **Рівень організації** – кінцевою ціллю є вплив на певні категорії суспільства в залежності від інтересів чи середовища перебування. Це може бути робоче місце, супермаркет, фітнес-клуб, громадський транспорт та інше. Зазвичай використовуються друковані видання, наприклад, пам'ятні записки, інформаційні бюлетені і брошури. Вони розраховані на певні групи і пристосовані до певного контексту.

3. **Рівень суспільства** – виокремлюють 4 напрямки впливу:

□ *Середовище суспільної інформації* – створюється таке середовище, що сприяє поширенню необхідної інформації.

□ *Громадська думка* – відомою є думка, що той, то володіє засобами масової інформації – той створює суспільну думку.

□ *Державна політика* – ЗМІ можуть впливати на прийняття суспільством політики.

□ *Соціальні норми* – вплив мас-медіа є доступним для сприйняття особистістю і для нормативної поведінки у соціальній системі. За таких умов на поведінку людини впливають лише узагальнені і вивірені мас-медіа соціальні норми. На суспільному рівні нормативна поведінка впливає принаймні частково з норм поведінки, які постійно висвітлюють ЗМІ [2].

Маніпулювання здійснюється через певні засоби, серед них можна виділити такі:

1. Інформаційне перевантаження. Повідомляється безліч інформації, що містить більшу частину «пустої» інформації, що не має суттєвої ваги для вироблення власної думки стосовно проблемних питань.

2. Дозування інформації. Користувачу надається обмежена частина інформації, решта залишається поза увагою. Таким чином реальна картина деформується або стає незрозумілою.

3. Велика неправда. Й. Геббельс стверджував, що чим зухваліша і неправдивіша інформація, тим швидше в неї повірять, головне – подавати її максимально серйозно.

4. Змішування реальних фактів із усіякими припущеннями, гіпотезами, чутками. В результаті стає неможливим відрізнити правду від вигадки.

5. Зволікання часу. Оприлюднення інформації відбувається в той момент, коли щось змінювати вже пізно.

6. Зворотний удар. Неправдива інформація, що вигідна для суб'єкта поширення, через підставних осіб поширюють в органах ЗМІ, таким чином, інформація сприймається як «найоб'єктивніше».

7. Своєчасна неправда. Повідомляється неправдива, але надзвичайно важлива інформація. Чим більше зміст повідомлення відповідає настроям об'єкта, тим ефективніший результат обману. Потім обман розкривається, але за цей час гострота ситуації спадає або процес набуває необоротного характеру [1].

Отже, вплив ЗМІ на суспільство важко переоцінити. Вони створюють інформаційний простір навколо нас та відіграють важливу роль у формуванні суспільної думки. Способів впливу існує багато, і всі не можливо охопити в рамках нашого дослідження. Можна з впевненістю сказати, що ЗМІ – зброя, і від того, у чііх руках вона буде залежить, у яких цілях буде використовуватись вплив.

Література:

1. Варій М. Й., Політико–психологічні передвиборчі та виборчі технології, навч.–метод, посіб, К.: «Ельга, Ніка–Центр», 2003, 400 с.

2. ЗМІ як особливий чинник впливу на Формування способу життя особистості URL: <http://www.health.gov.ua/health.nsf/b273bf173900f702c12565fb002ce0c0/59abb6fcaa66eaa2c22569fa0035298f?OpenDocument>

ВИТОКИ ТЕОРІЇ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Даниленко Олена Володимирівна

студентка I курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Протягом багатьох століть розвивалося і вдосконалювалося суспільство, виникали нові форми співіснування індивідуумів, змінювалися погляди людей щодо взаємодії між собою. Ще з давніх часів існували прогресивні ідеї утворення людської спільноти, а потім і побудови держави на засадах справедливості, гуманізму та законності. У Середні віки до цих вимог додалися верховенство права, рівність перед законом, розподіл владних повноважень і з'явилася назва держави, яка б мала такі риси, – правова держава.

Ідея правової держави в розумінні верховенства чинних законів сягає в далекі часи античного світу. Арістотель, Платон, Геракліт, Цицерон у пануванні законів вбачали запобігання сваволі і міць держави.

Платона можна вважати одним з перших давньогрецьких філософів, який у систематичній формі подав своє розуміння держави. Суспільно-політичним питанням Платон присвячує два найбільших своїх твори – «Держава» та «Законои». Платон висунув свій проект ідеальної держави, який є першою соціальною утопією в історії суспільства [3].

Ідеї піднесення ролі прав у Стародавній Греції, Стародавньому Римі та інших рабовласницьких країнах були позбавлені гуманістичної основи. Це були ідеї, що відбивали інтереси лише панівної частини тогочасного суспільства – рабовласників.

Найбільш яскравим прихильником рабовласницької держави античного світу був Арістотель. Відхиляючи «ідеальну державу» Платона, він пропонує свою теорію держави, засновану на рабовласництві.

Ця держава, на думку Арістотеля, являє собою найкращу форму людської спільноти» [4, с. 115].

Важливий крок у напрямку формулювання теорії правової держави зробив давньоримський вчений Марк Тулій Цицерон. Філософ розглядав державу як публічно-правову спільність, як справу народу. Згідно з концепцією цього мислителя, держава є правовою не тому, що її органи дотримуються своїх же законів, а через те, що держава, власне, це право – природне право народу, узгоджене і впорядковане [5].

Поширення християнства в Європі спричинило певні зміни в оцінці ролі права. Видатний християнський теолог Аврелій Августин піддає гострій критиці право рабовласницького Риму як таке, що суперечить праву, наділеному «божественною благодаттю» [1, с. 47]. Закладається ідея не просто значущості права в житті держави, а права як інструменту забезпечення добра і справедливості для всіх людей.

Відомий філософ Гоббс вважав, що державній владі має підпорядковуватись і церковна влада [6, с. 8]. Гоббс відстоював теорію сильної централізованої влади, створеної шляхом суспільного договору.

Таким чином ми бачимо, що ідеї про правову державу античних класиків розвинули й доповнили мислителі Середньовіччя і Нового часу. Вони помітно вплинули на становлення і розвиток таких прогресивних теорій, як поділ влади, конституціоналізм, права державність, відіграли значну роль у критиці феодальної нерівності, привілеїв і беззаконня, в подоланні середньовічних теологічних концепцій про державу і право, у ствердженні ідей формальної рівності та свободи людей.

У XVIII ст. розвиток ідеї правової держави в Європі значною мірою обумовлюється прагненням протидіяти всевладдю чиновницько-бюрократичних апаратів тогочасної монархії. Так, Локку належить заслуга висунення вперше в історії політичної думки ідеї розподілу верховної влади на законодавчу, виконавчу і федеративну, так як за умов їхньої незалежності одна від одної можна забезпечити права особистості [1].

Відомий філософ та юрист Шарль Луї де Монтеск'є вважав, що розподіл влади має бути за будь-якої форми правління, як при монархії, так і при демократії. Спираючись на вчення Локка, Монтеск'є обґрунтував необхідність у демократичній державі поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову гілки, які повинні бути незалежними одна від одної. Законодавча влада має належати парламенту, виконавча – королю, судова – незалежному суду присяжних [7].

Значний вклад у розвиток ідеї правової держави зробив видатний німецький філософ Еммануїл Кант. Концепція мислителя направлена проти феодалізму та абсолютизму [8].

Термін «правова держава» введено до наукового обігу німецьким юристом першої половини XIX ст. Робертом фон Модем. Теорія правової держави стала підсумком багатовікового розвитку політичного життя і правової думки цивілізованих країн [1, с. 67].

Грунтовні розробки питань становлення правової держави на початку XX ст. здійснено українськими вченими-юристами Б. Кістяківським і С. Котляревським. Після революції 1905 р. Б. Кістяківський у відомому збірнику «Вехи» публікує статтю «На захист права», у якій виступає переконаним прибічником непорушності права і застерігає інтелігенцію, яка у своїй революційній діяльності вважала за можливе не зв'язувати себе правовими нормами і навіть боротися проти «деспотизму закону» про можливі непередбачені наслідки таких поглядів [2].

І нарешті, розвиток ідеї правової держави тривав століттями, але його закріплення в конституціях низки держав відбулося лише у XX столітті.

Література:

1. Безродний Є.Ф., Ковальчук Г.К., Масляний О.С., 1999, Світова класична думка про державу і право, навч. посібник, К.: Юрінком Інтер, 391 с.
2. Нерсесянц В.С., 1995, История политических и правовых учений. – М.: Юридическая литература, 300 с.
3. Платон. Собрание сочинений, 1990, В 4 т. – М., Т. 3. – 450 с. URL: <https://www.philosophy.ru/library/sobranie-sochineniy-v-4-kh-tomakh-t-1/> (дата звернення: 19.11.2021).
4. Аристотель. Сочинения, 1978, В 4 т. – М., Т. 1. – 350 с. URL: <https://www.philosophy.ru/library/sobranie-sochineniy-v-4-tomakh-tom-4/> (дата звернення: 19.11.2021).
5. Цицерон. Диалоги о государстве и законах, 1966, М., 250 с. URL: https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_antichnaja/ciceron_dialogi_o_gosudarstve_o_zakonakh/7-1-0-1224 (дата звернення: 20.11.2021)

6. Гоббс Т. Сочинения, 1992, М., Т. 1. – 450 с. ; Т. 2. – 390 с. URL: <https://philosophy.ru/library/sochineniya-tom-2/> (дата звернення: 21.11.2021).

7. Монтескье. Избранные произведения, 1955, М., 280 с. URL: https://platon.net/load/knigi_po_filosofii/istorija_prosveshhenie/monteske_sh_izbrannye_proizvedeniya/11-1-0-4906 (дата звернення: 20.11.2021).

8. Кант И. Сочинения, 1965, В 6 т. – М., Т. 2. – 300 с. URL: <https://www.philosophy.ru/library/sochineniya-v-6-ti-tomakh-t-4-ch-1/> (дата звернення: 22.11.2021).

РЕГУЛЮВАННЯ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПО-НОВОМУ: ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Джулай Галина Григорівна

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

*Жити – значить працювати. Праця є життя людини.
Вольтер*

Стаття 43 Конституції України передбачає кожному право на працю шляхом встановлення рівних можливостей для працевлаштування за вільним вибором. Конституція України не передбачає обов'язок працювати, громадяни мають змогу самі обирати види і тривалість своєї трудової зайнятості та своєю працею заробляти собі на життя [1].

Жити – значить працювати. Праця – це важливий елемент суспільного розвитку. Людина працею заробляє собі на життя, в праці людина реалізується як особистість. Забезпечення прав громадян в трудових відносинах повинні посідати одне з пріоритетних місць у житті держави і суспільства [2].

З 12 березня 2020 року на всій території України введено карантин – як засіб боротьби з коронавірусом COVID-19.

Питання організації трудових відносин під час карантину на сьогодні стало найактуальнішою темою в Україні. Карантин не означає заборону працювати і навіть ті бізнеси, нормальна діяльність яких, фактично, заблокована мають приймати рішення, що саме робити з працівниками в таких умовах, дотримуючись вимог трудового права.

Рішення про нові обмежувальні заходи, що впливають на працю працівників, приймаються на державному та місцевому рівнях майже щоденно [3].

Пандемія коронавірусу, яка охопила світ у 2020 році, докорінно змінила життя українців. Причому зміни торкнулися і роботи та доходів, і навіть таких речей, як спосіб життя, дозвілля і спілкування.

Під час пандемії поменшало не лише грошей, але й роботи. Якщо вірити статистиці, то наразі не працює кожен десятий працездатний громадянин, хоча торік без роботи сидів лише кожен тринадцятий [4].

У період пандемії сотні тисяч (значна кількість) найманих працівників, чия робота не пов'язана з безпосереднім виробництвом, працюють з дому, щоб зменшити ризики зараження коронавірусом.

Із початком карантину більшість працівників була змушена миритись із тими умовами, в які їх поставив Уряд та роботодавець.

Новим способом пережити кризу стала віддалена робота.

На відміну від зменшення зарплат та «добровільно-примусових» відпусток, які застосовують в Україні вже давно віддалена робота стала вимушеною новацією коронавірусних 2020–2021 рр.

Якщо до цього працювати віддалено могли переважно працівники ІТ-бізнесу, то карантин змусив перейти на «віддалену» роботу усіх, хто міг собі, це дозволити, і зробити це швидко. В той же час пандемія коронавірусу оголила проблеми, пов'язані з недостатністю чи, навіть повною відсутністю законодавчої регламентації цієї форми організації праці [3].

Число людей, які працюють із дому, постійно росте в Україні. Слід погодитись із думкою в суспільстві, що з розвитком доступності Інтернету динаміка збільшення популярності віддаленої роботи буде рости.

Наразі в Україні відбувається реформа трудового законодавства. Основними принципами запропонованої Урядом реформи є лібералізація трудового законодавства, спрямована на створення рівних правил гри та балансу інтересів працівників та роботодавців, надання стимулів для розвитку бізнесу, спрощення входу-виходу з трудових відносин у поєднанні з ефективними механізмами захисту від раптової втрати роботи, полегшення пошуку нової роботи та зниження рівня безробіття [5].

Що нового і важливого.

Як відомо, з 27 лютого 2021 р. в Україні законодавчо унормували сферу «віддаленої» роботи. Так, Законом від 04. 02. 2021 р. № 1213-ІХ (офіційно опублікований 26. 02. 2021 р.) внесені зміни до КЗпП і введено новації у сфері правового регулювання дистанційної та надомної роботи.

Зокрема, розділивши поняття дистанційної і надомної роботи, затвердивши їхні правила та особливості правовідносин «віддалених»

працівників із роботодавцями. Таким чином, запроваджено дві самостійна форми організації праці: дистанційну й надомну.

Нові для вітчизняного законодавства поняття «надомна» і «дистанційна» робота були введені ще в минулому році Законом № 540-IX від 30 березня 2020 р.

Внесені зміни в КЗпП України, були продиктовані сучасними реаліями: у багатьох роботодавців і працівників в трудових відносинах, в період карантину, відбулися значні зміни. А законодавча база до таких до таких відносин не була готова.

Утім, чіткого розмежування між ними не було. Новий Закон від 04.02.2021 р. №1213-IX ліквідує цю прогалину, по-різному визначаючи права і обов'язки працівника та роботодавця в організації виробничого процесу і їхню відповідальність за забезпечення належних умов праці.

У випадку із надомною роботою така відповідальність лежить виключно на роботодавцеві. Однак працівник зобов'язаний виконувати поставлені завдання тільки на чітко визначеному роботодавцем робочому місці та з дотриманням затверджених ним правил і графіків. Змінити фіксоване робоче місце можна лише з незалежних від працівника причин, завчасно, за три дні, попередивши про це роботодавця.

А при дистанційній роботі працівник може самостійно обирати робоче місце – незалежно від місця перебування. При цьому саме він має створити для себе безпечні і нешкідливі умови праці. Й відповідно, несе відповідальність за це своїми коштами та здоров'ям. При виконанні дистанційної роботи роботодавець відповідає лише за безпечність і належний технічний стан того обладнання та засобів виробництва, які він передав працівникові. Якщо ж працюєш на власній техніці – сам маєш контролювати її безпечність [6].

Як це зараз сформульовано в законі. Надомна робота – це форма організації праці, при якій робота виконується працівником за місцем його проживання або в інших визначених ним приміщеннях, що характеризуються наявністю закріпленої зони, технічних засобів (основних виробничих і невиробничих фондів, інструменту, приладів, інвентарю) або їх сукупності, необхідних для виробництва продукції, надання послуг, виконання робіт або функцій, передбачених установчими документами, але поза виробничими або робочими приміщеннями власника підприємства, установи, організації або уповноваженого ним органу (ст. 60-1 КЗпП) [7].

Дистанційна робота – це форма організації праці, при якій робота виконується працівником поза робочими приміщеннями або територією власника чи уповноваженого ним органу, у будь-якому місці за вибором працівника і з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (ст. 60-2) [7].

Ще одна особливість. Надомний працівник зазвичай додержується загального режиму роботи підприємства. Тоді як на дистанційного працівника правила внутрішнього трудового розпорядку не поширюються (якщо такий обов'язок не передбачений умовами трудового договору). Він/вона розподіляє робочий час на власний розсуд – може працювати хоч рано вранці. Хоч пізно ввечері.

Проте в обох випадках загальна тривалість робочого часу має відповідати передбаченим трудовим законодавством та внутрішніми правилами підприємства (тривалість робочого часу не може бути меншою, встановленою для кожного працівника трудовим договором чи наказом про зарахування на роботу, і не має перевищувати нормальної – 40 годин на тиждень, скороченої – до 24 або 36 годин на тиждень для певних категорій працівників) [6].

Дистанційному працівникові гарантується період вільного часу для відпочинку й харчування – період відключення. У цей час працівник може не відповідати на повідомлення чи телефонні дзвінки роботодавця [6].

Разом з тим дистанційний працівник самостійно відповідає за додержання безпечних і нешкідливих умов праці на своєму робочому місці. Проте роботодавець повинен проводити інструктаж (дистанційно або очно) щодо безпечного використання обладнання та засобів, рекомендованих або наданих ним.

При регулюванні трудових відносин, відповідних форм організації праці, слід враховувати, що згідно з п.6-1 частини першої ст. 24 КЗпП трудовий договір укладається, як правило, письмовій формі. Додержання письмової форми є обов'язковим у разі укладення трудового договору про надомну роботу або про дистанційну роботу [7].

Наказом Мінекономіки від 05.05.2021 р. № 913-21 було затверджено типову форму трудового договору про надомну роботу та дистанційну роботу, яка набула чинності 16.07.2021 р. Отже, сторони трудових відносин під час укладення трудового договору повинні використовувати саме типову форму договору.

Крім цього, Типовою формою передбачені випадки, коли трудовий договір укладають на момент, коли працівник уже перебуває у трудових відносинах з роботодавцем. Відповідно до нових правил, у випадку, якщо з працівником уже було укладено трудовий договір, зокрема такий, який уже містить положення про надомну роботу, з таким працівником доцільно перекласти трудовий договір про надомну роботу відповідно до типової форми затвердженої наказом № 913-21.

Разом з тим, якщо при здійсненні такого переукладення трудового договору змінюються істотні умови праці працівника (системи та розміри оплати, пільги, режим роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміна розрядів і найменування посад

та інші.), роботодавцем мають бути дотриманні вимоги ст.32 КЗпП щодо двомісячного строку повідомлення.

Крім того типовою формою трудового договору про надомну роботу та дистанційну роботу передбачено можливість сторін за згодою встановити додаткові умови щодо прав і обов'язків працівника та роботодавця, додаткові умови щодо оплати праці, додаткові характеристики виконуваної роботи, інші положення [8].

При цьому слід враховувати, що відповідно до ст. 9 КЗпП умови договорів про працю, які погіршують становище працівників порівняно із законодавством України про працю, є недійсними [7].

Тобто, сторонам трудових відносин під час укладання трудового договору про надомну та дистанційну роботу не заборонено вносити додаткові зміни та доповнення, які не суперечать законодавству про працю.

Крім того, тепер ознайомлення працівників із наказами (розпорядженнями), повідомленнями та іншими документами щодо їх прав та обов'язків допускається з використанням визначених у трудовому договорі засобів електронного зв'язку. У цьому випадку підтвердженням ознайомлення вважається факт обміну відповідними електронними документами між роботодавцем і працівником [6].

Таким чином, карантин ввів значні корективи в умови, в яких відбуваються трудові відносини між працівником та роботодавцем.

2021 року українському Кодексу законів про працю виповнюється 50 років. Цей ювілей в уряді вирішили відзначити удосконаленням трудового законодавства та його адаптацією до сучасних потреб. Хоча зробити з півстолітнього кодексу нормативний документ, що буде відповідати мінливим трудовим відносинам, справа не з легких. Особливо зважаючи на те, що державне регулювання на кілька кроків відстає від реальності, в якій живуть працівники та їх роботодавці [9].

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Бойко. М. Д. Трудове право України. Навч. посіб. – 3-тє вид. перероб та доп. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 392 с.
3. Гілевич Л. Як правильно організувати трудові відносини в умовах карантину // Інтернет-видання інформаційного агентства «Інтерфакс-Україна», 09.04.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/blog/653607.html>
4. Солонин Є. Пандемія -2020 змінила життя українців. Що саме змінилось? // Радіо Свобода, 20.01.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/>
5. Що нового та важливого // Ліга:закон, 16.11.21. URL: <https://product.ligazakon.ua/reforma-trudovogo-zakonodatelstva-2/>

6. Обух В. Дистанційна робота «в законі»: за що частина фахівців його критикує. // Національне інформаційне агентство України «Укрінформ», 08.02.2021 р. URL: <https://www.ukrinform.ua>

7. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 р. № 322-08. Редакція від 27.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

8. Дистанційна або надомна робота: як застосовувати нові типові форми договорів. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 08.09.2021 р. URL: <https://profpressa.com/news/distsantsiina-robota-ia-k-zastosovuvati-novi-tipovi-formi-dogovoriv>

9. Регулирование трудовых отношений по-новому: ФЛП начинают волноваться? // Экономическая правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/projects/regulation/2021/03/17/671982/>

ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО І КУЛЬТ ОСОБИ

Діма Юлія Володимирівна

студентка I курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Політичне лідерство та культ особи – це значно складні явища, вивчення та аналіз яких має важливе наукове і практичне значення. В умовах розвитку політичної системи значно розвивається роль особистості лідера, і це зумовлює до об'єднання влади в руках однієї людини. Завзяті й авторитетні в політичному просторі особи стають керівниками – політичними лідерами суспільства. Втім лідерство може перейти у культ особи, з яким вітчизняне суспільство багаторазово зіштовхувалось в минулому столітті.

Лідерство – це здатність чинити вплив як на окрему особистість, так і на групу людей, спрямовуючи їх зусилля на досягнення цілей організації. Витоком політичного лідерства може бути вождизм, тобто політика, спрямована на утвердження однієї людини в ролі незаперечного керівника. Для вождизму характерна особиста відданість одній людині – вождю, визнаному ідейному керівнику в суворо централізованих структурах (державі, партії).

Культ особи – звеличення особи, сліпе поклоніння, а іноді й обожнювання людини, яка займає найвище становище в політичній чи

релігійній ієрархії, надмірне перебільшення заслуг, функцій і ролі лідера [1, с. 472].

Взагалі здебільшого культ особи характерний саме тоталітарним і авторитарним державам. Деколи елементи культу особи виявляються і в демократичних країнах (наприклад, у Франції в період правління Шарля де Голя). Початком культу особи вважається той період в якому політичний лідер починає обожнювати свою владу. З іншої сторони передумовою культу особи є так само патріархальне сприйняття голови держави як «батька».

Якщо є влада і організація то там обов'язково є лідерство. Цікавість саме до лідерства, до його структури та вивчення цього явища простягаються з давнини. Античні мислителі та історики були зацікавлені політичними лідерами, вони бачили в героях, монархів, полководців, королів, імператорів творців великої історії.

Платон і Аристотель замислювалися не тільки над тим, як і чому людина бере в свої руки владу, а й про цілі, які вона ставить перед собою, використовуючи владу. Для цих філософів не було сумніву в тому, що хороший лідер повинен прагнути до справедливості і чесно служити державі. Аристотель особливо підкреслював, що участь у політиці для лідера – це вища форма прояву людської гідності. На відміну від такого підходу, Макіавеллі акцентував увагу на питанні прагматичного утримання влади лідером, особливо в часи змін і нестабільності. У його трактуванні політичний лідер – це володар, гуртуючи і представляючи все суспільство, використовує будь-які засоби для підтримання громадського порядку і збереження свого панування. Ці ідеї зробили ім'я Макіавеллі називним для представників маніпулятивного лідерства (т. з. «макіавелізм») [5, с. 135–142].

Якщо у руках одного індивіда об'єднано політичну, економічну, духовну і соціальну владу то тут з'являється культ особи.

Вислів «культ особи» відповідно характеристики суспільно-політичного становища в 30–50-х рр. ХХ ст. в СРСР уперше використаний у 1956 р., коли ЦК КПРС ухвалив постанову «Про подолання культу особи та його наслідків», у якій було проаналізовано об'єктивні та суб'єктивні причини виникнення культу Й. Сталіна. Об'єктивними причинами культу особи називалися: відсталість країни, капіталістичне оточення, зовнішня загроза; суб'єктивними – особисті риси характеру диктатора.

Елементи культу особи простежувалися також у діяльності Л. І. Брежнєва, керівників тодішніх соціалістичних держав. Об'єктом поклоніння часто є не лише глава держави чи уряду, а й митець, конфесійний чи ідеологічний діяч. Культ особи негативно розглядається у християнстві. Існує настанова: «Не сотвори собі кумира!» [2, с. 10].

Прийнято вважати, що президент країни – це «надлюдина», яка завдяки своїм здібностям добивається абсолютного лідерства. Однак численні дослідження свідчать про те, що президенти є звичайними людьми, для яких збіг обставин, досвід, великі амбіції та хороші організаторські (або ораторські) здібності стали визначальними в кар'єрі. Лише деякі з обраних лідерів країн вирізнялися серед інших за психотипом людей (наприклад, топ менеджерів) надзвичайними здібностями. І частіше за все такі люди ставали диктаторами.

Яким би не був перелік привабливих якостей ідеального політика за змістом, ці характеристики необхідно оцінювати з точки зору двох інших особистісних вимірювань – сили й активності [3, с. 10].

Індивід стає політичним лідером тільки в тому разі, якщо формує інтереси та зацікавленість саме тих громадян, на лідерство в яких вони претендують. Це може бути як порівняно незначна група людей, так і класова, етнічна, професійна та інша спільнота. Якщо індивід хоче стати лідером, він повинен першим взяти ініціативу на себе, взяти на себе відповідальність за те, що відбувається, а не чекайте поки хтось інший почне діяти, особливо якщо особа хоче стати політичним лідером або обійняти велику керівну посаду, кандидат на лідерство повинен зніціювати дещо нове та незвичайне, те що його попередники та конкуренти не представляли. Саме завдяки цьому суспільство зрозуміє, що цей політичний лідер свідомо оновлення, нові ідеї, до соціального устрою. Він утворює нові соціальні цілі й завдання, аргументує значні переваги й тактичні механізми їх досягнення і розв'язання. Бувають випадки коли політичне лідерство переростає у культ особи.

Література:

1. Горбатенко В.П., 2008, Прикладна політологія, навч. посібник, К.: Академія, 472 с.
2. Кульчицький С., 2011, Культ особи, політична енциклопедія, К.: Парламентське видавництво, 380 с.
3. Соціальні уявлення про ідеального політичного лідера, *Український науковий журнал*, URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/582>
4. Вегеш М. М., 2008, Політологія, підручник, К.: Знання 384 с.
5. Кравченко А. І., 1993, Макиавеллі: технологія ефективного лідерства, 135-142 с.

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ІДЕЇ ГУМАНІЗМУ В ПРАВІ

Доля Вадим Борисович

студент юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

Актуальність дослідження. Ідеї гуманізму в праві сформувалися не одразу. В умовах сьогодення важко повірити в те, що ще кілька століть тому суспільство було чітко поділене за правоздатністю, у них не було такого поняття як рівність і природні права людини. Управлінська верхівка більшості держав, завдяки силі і страху, забезпечувала покору своїх громадян, а тих хто виступав проти системи – жорстоко карала.

Цінність даного дослідження полягає в тому, щоб з'ясувати як людство дійшло до того, що сьогодні в більшості країн природні права людини відіграють велику роль у суспільстві; щоб дослідити, які зміни відбулися в свідомості людей щодо розуміння гуманізму в праві.

Почнемо з того, що таке гуманізм. Гуманізмом називають етико–соціологічний та філософський принцип відношення до людей, як найдосконалішого творіння Бога, як до вищої цінності. Гуманізм – це основа цивілізаційного процесу і проявляється в різних формах: повага до прав кожної людини, повага до честі та гідності кожної людини, свобода волі, рівність серед людей.

Слід зазначити, що гуманізм поряд зі свободою, справедливістю та рівністю, без сумніву, є однією з основних засад позитивного права, що й підкреслює значимість дослідження його формування та розвитку в праві.

Гуманізм є об'єктом дослідження багатьох галузей науки, а саме, історії, філософії, соціології, політології, педагогіки тощо. У найширшому сенсі слова гуманізм являє собою «інтелектуальну конструкцію, продукт думок, продукт світоглядів, продукт добре збудованого, логічного завершеного мислення» [2, с. 115].

Однією із причин дослідження розвитку гуманізму в праві є те, що гуманізм – це відкрита система. Ідеї гуманізму динамічно розвиваються, охоплюють погляди, уявлення, моральні принципи, які заперечують усі види нерівності між індивідумом та суспільством, а також практичні дії, які реалізують цей принцип в політичній, економічній та юридичній сферах буття.

На думку А. Гелеша, велику роль у формуванні та розвитку гуманізму у праві виконали онтологічні підходи античної метафізики, завдяки яким із філософського погляду було виявлено універсальні особливості природи людини [1, с. 198].

У епоху Античності, в філософії відбулися зміни щодо способу пізнання і пояснення навколишнього світу та суспільних явищ – було здійснено перехід до раціонально-логічного мислення, завдяки чому вперше було поставлено, розроблено і концептуально оформлено фундаментальні проблеми права як виразника свободи і втілення політичної справедливості, як системи норм поведінки і рівних і вільних людей, призначенням якого є належне забезпечення функціонування та інтересів полісу та його громадян. Саме раціоналістична етика, її все більше переважання в суспільстві, дала поштовх утворенню раціоналістичного гуманізму – перша сходинка гуманізму. Слід зазначити, що в епоху Античності, людина – це істота наділена розумом, який відрізняє її від інших істот, що і робить її найдосконалішим живим творінням, частиною космосу.

Наступним етапом розвитку гуманізму став християнський гуманізм епохи Середньовіччя, який значною мірою перевершив античний, передусім у розумінні людяності, яке суттєво розширилося. Людину почали визнавати найкращим творінням Бога, що усі люди однаково наділені його любов'ю. Також, в колах сучасних дослідників існує думка, що в добу Середньовіччя з'явилося таке поняття як природні права людини.

В епоху Ренесансу людство повернулося до Античної спадщини, відродивши антропоцентричну модель світового порядку, за якою людина вважалась єдиною абсолютною цінністю. В епоху Відродження виникає внутрішня суперечливість теорії свободи індивіда, що набувала форм, далеких від ідеалів гуманізму. Пізніше стане зрозуміло, що при вільному поводженні з основними поняттями гуманізму гуманістичні ідеали людяності перетворюються на агресію всіх проти всіх [3].

Новий поштовх у розумінні прав людини дала філософія доби Нового часу, яка проголосила моральну реабілітацію людини, а також визнання її права на задоволення своїх потреб. Гуманізм Нового часу сприяв трансформації ідеалів соціальної справедливості та започаткував формування нової етики, яка велике значення надавала правам людини і знайшла своє закріплення у юридичному праві. Саме в цю епоху, ідея про те, що держава повинна спиратися на природне право, набула широкого поширення.

З середини ХХ ст. починають формуватися нові, не пов'язані безпосередньо з попередньою традицією гуманізму. Вони були зумовлені стрімким розвитком держав з розвинутою економікою, реалізацією стратегії підвищення якості життя людини, гарантування її прав і свобод.

Отже, під гуманізмом в праві розуміють систему світоглядних соціально-правових цінностей, антропологічною основою яких є людська гідність. Слід зазначити, що формування та розвиток гуманізму завжди залежало від способу людського мислення, від людини як такої.

Проаналізувавши процес розвитку гуманізму в праві, можна дійти висновку, що з кожною новою епохою, розуміння суспільством поняття «гуманізм» дещо відрізнялося. Від розуміння людини як найдосконалішої істоти всесвіту, людини – божого творіння до визнання творчого потенціалу людини, Людини – творця, Людини – особистості з великої літери «Я».

У сучасних умовах принцип гуманізму є основою демократичних перетворень, визначальною характеристикою правової держави через законодавче визнання та закріплення природних, невідчужуваних прав та свобод людини.

Література:

1. Балинська О.М. Актуальні проблеми філософії права / О. М. Балинська, А.С. Токарська, В.А. Яценко. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 612 с.
2. Барко В.І. Гуманістичний особистісно орієнтований підхід як принцип ефективного управління персоналом органів внутрішніх справ. *Вісник Академії управління Міністерства внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 115–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ucnavs_2008_3_11
3. Невзоров М.Ю. Гуманистическая направленность правовой культуры. URL: <http://diss.rsl.ru/diss/05/0015/050015002.pdf>.

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТОТАЛІТАРИЗМУ

Дорохова Альона Сергіївна

студентка I курсу

факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Термін «тоталітаризм» було введено у використання італійським філософом Д. Джентіле, який вважав, що держава, відіграючи першорядну роль у долі націй, повинна володіти необмеженою владою і встановити державний контроль над суспільством. Через деякий час цей термін був використаний Б. Муссоліні для характеристики свого руху, який поставив мету створення тоталітарної держави. Саме до фашистських режимів застосовувався термін «тоталітаризм». Незалежно від цього, формуванням цілісної теоретичної концепції тоталітаризму це поняття відвели і на комуністичні режими [1, с. 35].

Слід зазначити, що тоталітаризм виникає завдяки певних соціальних передумов і причин. До важливіших можна віднести: гострі соціально-економічні кризи, як наслідок маргіналізації, появи монополій, поширення колективістських поглядів, можливість маніпулювання суспільною свідомістю. Також виникненню передумов появи тоталітарних режимів насамперед сприяли об'єктивні історичні події, що відбувалися на початку ХХ ст. Індустріальна стадія розвитку змінила всі умови людського існування. Завдяки технічному розвитку почали зростати засоби масової інформації, тим самим контроль над особистістю, з боку ідеології та політики став більш можливим. Муссоліні говорив: "ми першими заявили, що чим складніше стає цивілізація, тим більше обмежується свобода особистості..." [2, с. 79].

До встановлення тоталітарного режиму можна виділити кілька стадій:

1. Зміна встановленого режиму ;
2. Утримання влади в руках єдиної партії;
3. Зосередження влади у руках єдиного вождя.

У цей час в країнах з'явилися монополії, які регулювали індустрію та мали взаємодію з державою. Звичайно, держава не стояла на місці і розширювала свої соціальні функції. Важливішою суб'єктивною передумовою тоталітаризму є незадоволеність людини, з боку психологічного стану, руйнування традиційних цінностей і зв'язків, наростанням соціальної апатії. Іншими передумовами можуть бути: одержавлення суспільства, соціально-економічна криза, посилення лих та невдоволення населення, поява маргінальних шарів. Щодо політичних передумов тоталітарних режимів, можна визначити декілька головних, а саме: масова поява партій нового тоталітарного типу, повне підпорядкування членів партій – вождям.

Ідейні джерела, окремі риси тоталітаризму були представлені в роботах легістів Китаю, теоретиків раціоналізації китайської політико-правової думки Цзи Чана, Шан Яна, Хань Фея. Вони, відкидаючи конфуціанство, виступили з обґрунтуванням доктрини сильної, централізованої держави, що регулює всі сторони суспільного і приватного життя. При цьому державний контроль ними розглядався у вигляді постійної боротьби правителя з підданими [3, с. 151-159].

Різновиди тоталітаризму поділяються на: комунізм, фашизм і націонал-соціалізм.

Першою формою тоталітаризму є комунізм, який був викликаний військово-комуністичною системою в 1918 році. Наприклад, в СРСР відбувся стрімкий розвиток економіки, підвищився рівень освіти, стали доступними для нього досягнення науки і культури, різко скоротився рівень злочинності, забезпечили соціальну захищеність населення.

Другий різновид – фашизм. Вперше його встановили в Італії в 1922 році. Межі цього різновиду встановлювалися завдяки найбільш впливових в державі кіл, а саме: короля, офіцерського корпусу, аристократії і церкви.

Третій різновид – націонал-соціалізм. Як суспільний та політичний лад виник в Німеччині в 1933 році, десь схожий з фашизмом, запозичує у радянського комунізму, перш за все революційні і соціалістичні компоненти, форми організації тоталітарної партії та держави і навіть звернення «товариш». Якщо в комуністичних системах агресивність спрямована насамперед всередину-проти власних громадян, то в націонал-соціалізмі – зовні, проти інших народів. Головними відмінностями різновидів тоталітаризму є чітко виражені в їх цілях і соціальних перевагах

Отже, тоталітарний режим – це перш за все політичний режим, при якому держава прагне до цілісного контролю над суспільством. Вона має можливість контролювати всі сфери життєдіяльності суспільства в цілому й окремого індивіда. Традиційно тоталітарні режими можна поділити на дві різні форми, які розрізняються характером ідеологій, завданнями, цілями. Різні вчені, політологи за багато часів надали коротше визначення тоталітарного режиму – це замкнута система, в якій все – від виховання дітей до випуску продукції – контролюється з єдиного центру. Основними ознаками тоталітаризму є: визнання керівної ролі однієї партії в політичній сфері і здійснення нею своєї диктатури, панування офіційної ідеології; концентрація в руках партії і держави всіх засобів збройного насильства; централізоване керівництво та управління економікою; зосередження в руках держави та партії всіх засобів масових комунікацій; загальний контроль за поведінкою індивіда у соціальній сфері.

Література:

1. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної думки): Підручник, К., 2002. Щедрова Г.П., Барановський Ф.В., Новакова О.В., Пашина Н.П. та ін., Основи політології, навч. посібник, Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2005, 170 с.
2. Гаджиев К.С. Политическая наука: Учебное пособие, М., 1995. 476 с
3. Роль традиций в истории и культуре Китая. М., 1972. 376 с.

ПРАВОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ПРАВА

Душеїна Уляна Сергіївна

студентка

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Правовий прецедент (від лат. praecedens – той, що попереду) – джерело права, що виражене в об'єктивованому рішенні органу держави, містить юридичне положення або дає тлумачення спірного питання, або ж вирішує в певному розумінні не передбачене в законі питання, якому надається формальна обов'язковість при вирішенні всіх наступних аналогічних справ [1, с. 157].

Сутність правового прецеденту полягає в наданні нормативного характеру рішенням уповноваженого органу з конкретної справи. Обов'язковим для посадових осіб є не весь текст рішення, а лише та частина справи, у якій полягає суть правової позиції суду чи особи, що прийняла рішення виниклого прецеденту, з урахуванням якої приймають рішення з аналогічних випадків у майбутньому. З положень прецеденту поступово можуть складатися і норми законів [2, с. 257].

Правовим прецедентом вважається рішення суду чи адміністративного органу, що закріплюється в законодавстві та використовується для вирішення аналогічних справ. Визнання правового прецеденту рівнозначним джерелом права з нормативно-правовим актом є одним з основних пунктів, за яким відрізняються англосаксонська та романо-германська системи права. Головним джерелом права в романо-германській правовій системі є нормативно-правовий акт, тоді як для англо-американської – прецедент.

Слід зазначити, що судовий прецедент не є актом законодавчого органу, тобто він не має такої властивості закону чи підзаконного нормативного акту як загальнообов'язковість для всіх членів суспільства. Наприклад, судові рішення у справі обов'язкові тільки для сторін процесу. Як я вже і зазначала раніше – головним джерелом права в романо-германській правовій системі є нормативно – правовий акт, тоді як для англо-американської – прецедент. Це також має історично обґрунтовану відповідь: суддями у Великій Британії до недавнього часу (а саме до 2000-х років) ставали особи, які досягли щонайменше 50 – 60 років та мають досвід у сфері права щонайменше 20 – 25 років, а сама особа судді була дуже шанованою. Саме тому до вироків суддів відносилися як до особливо важливого акту, а в деяких випадках вирок одного суду ставав зразком для суддів по схожим справам.

Англосаксонська правова сім'я – це сім'я типового судового, а точніше прецедентного права, в якій історично головна роль належала такому джерелу права, як судова практика, або прецедент.

Здійснивши короткий огляд історії становлення загального права та права справедливості в Англії, можна зробити висновок, що становлення судового прецеденту як джерела права тривало близько тисячоліття. Такий тривалий термін можна пояснити значною кількістю місцевих судів та відсутністю єдиної судової системи, що ускладнювало систематизацію судових рішень та забезпечення єдиного підходу до трактування і тлумачення норм права. Крім того, неоднозначний підхід до визначення ролі судового прецеденту в системі права Англії уповільнював становлення останнього як основного джерела права англосаксонської правової сім'ї.

Ознаки правового прецеденту:

- 1) є актом волевиявлення правозастосовного органу (судового чи адміністративного);
- 2) має нормативний характер – містить у своїх приписах нові казуальні норми права;
- 3) виникає за наявності прогалин у нормативно-правовому регулюванні, в процесі вирішення конкретної юридичної справи;
- 4) набуває обов'язкового значення через надання йому нормативної сили та поширення своєї дії на аналогічні справи в майбутньому, спираючись на справедливість однакового розгляду однакових випадків;
- 5) є письмовим актом, тобто таким, що має зовнішню форму вираження;
- 6) має юридичну силу, похідну від суб'єкта його творення;
- 7) забезпечується державою.

Структура правового прецеденту:

– правова позиція (*ratio decidendi*) – висновки в яких викладена суть позиції судді; на них ґрунтуються рішення або вирок; в них визначається, наскільки факти з даної справи відповідають фактам попереднього прецеденту. На цю частину судового рішення орієнтуються судді тих правових систем, які утворилися на основі англійської системи;

– попутно сказане (*obiter dictum*) – докази й висновки, які не є обов'язковими для правової позиції суду й мають чинність переконувального прецеденту, що не зв'язує суддю безумовно. Однак згодом судді можуть використовувати аргументи цієї частини судового рішення.

Прецедент поділяється на:

1. Судовий прецедент як результат вирішення отожднюється із судовою практикою, як сукупність судових рішень за певною категорією справ.
2. Адміністративний прецедент постає невід'ємною частиною джерел права будь-якої держави та виступає як певне правове положення,

сформульованого в позиції відповідного вповноваженого державного органу у процесі вирішення окремого питання при відсутності чи невизначеності його законодавчої регламентації, при приведенні правозастосовної практики до однакового вигляду, є зразком, правовим орієнтиром при вирішенні наступних однорідних справ. [3, с. 522]

3. Конституційно-правовий прецедент (конституційне прецедентне право) – являє собою рішення вищої судової інстанції, винесене по конкретній справі або в результаті узагальнення судової практики і який отримав згодом обов'язкове значення, тобто значення загальної норми.

Отже, прецедентне право – досить гнучка система, яка дозволяє судам найбільш вдало розглядати виникаючі суперечки і справи, враховуючи при цьому не лише безкомпромісне підкорення практиці, що уже склалася, а й використовувати власну правосвідомість і досвід судді, а також всі фактичні обставини справи.

Література:

1. Общая теория государства и права [Текст] : [учеб.] / под ред. В. В. Лазарева. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2002. – 520 с.

2. Давид, Р. основные правовые системы современности [Текст] : [пер. с фр.] / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 400 с.

3. Скакун, О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) [Текст] : [підручн.] / О. Ф. Скакун. – Х. : Еспада, 2006. – 776 с.

ХРИСТИЯНСТВО ЯК ФАКТОР ДЕРЖАВНОГО ТА ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ РУСІ

Кайсарова Анастасія Олександрівна

студентка

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Чепік-Трегубенко Ольга Сергіївна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

У наш час залишається актуальним як особиста ідентифікація, так і еволюція нації та формування її державності та законів. Для українського народу важливим історичним етапом стали часи Київської Русі, яка у період X – XI ст. стала одною з могутніх держав Європи. Зростання політичного, духовного та культурного авторитету Київської Русі стало можливим завдяки процесу християнізації. Відбувається гуманізація суспільства, зростає грамотність населення, внаслідок появи «Руської правди» упорядковуються правові стосунки – все це заклало фундаментальні основи вітчизняної духовно-політичної думки, яка надалі стане визначним фактором формування української національної ідеології.

Духовний розвиток Київської Русі спричинив соціальні зміни, які упорядкували впровадженням «Руської правди». Християнство сприяло гуманізації населення, підвищення грамотності, що стало підґрунтям формування духовно-політичної думки. Основи християнства були базисом формування єдності народу і як результат фактором розвитку держави та суспільства в цілому [1]. Християнство, ставши цивілізаційним вибором наших пращурів, створило передумови для духовного єднання суспільства навколо однієї спільної ідеї – боротьби за духовне спасіння після тілесної смерті та отримання Божої милості на небесах. Існування цієї ідеї допомогло формуванню з народу однієї великої релігійної спільноти. Маркер релігійної приналежності починає відігравати все більшу роль як у середині суспільства, так і при встановленні зв'язків з іншими народами. На тлі цих процесів зникає родоплемінна самоідентифікація. Люди починають відчувати духовну єдність, що стало дуже важливим кроком на шляху утворення народу, а згодом і нації.

Першим соціальним інститутом в Київській Русі стала церква. У своїх роботах історик Володимир Ричка визначає два етапи становлення церкви

в державі. Перший період визнання церковної організації на державному рівні, що був пов'язаний з масовим впровадженням християнства. Другий етап супроводжувався зміцненням становища та впливу церкви на суспільство, було визнано духовенство як соціальну групу [2, с. 87].

Формування права Київської Русі розпочалося на основі звичаїв, які регулювали суспільну взаємодію та безперечно стали одним з джерел давньоруського права. Ключова роль держаного та правового розвитку Київської Русі відводиться християнству. Погляди науковців щодо права на Русі і тема викликає дискусії.

Л. Кушинська відзначає вплив візантійської культури та особливу увагу приділяє роду князя Володимира у процесі становлення держави та її розвитку. Візантійський вплив формувався на основі спільної ідеології, функціонування правової системи та ідеї централізованого управління [3, с. 48]. Загалом не має заперечень, що християнство вплинуло на Київську Русь та продовжує бути невід'ємною частиною сучасної культури. Принципи християнства прослідковуються в основі законів, проведення судів та повсякденному житті давньоруського народу. Церква впливала позитивно також на політику, устрій та регулювання. Християнські правила з часом все більше стали приймати як ідеологію, яка узгоджувалася або витісняла встановлені звичаї. Церква глибоко проникла у правовий та моральний склад суспільства.

Отже, християнство було одним з фундаментальних факторів державного та правового розвитку Київської Русі. Проблема співвідношення релігійних норм християнства та звичаєвого права у контексті їх впливу на процеси соціальної регуляції доби Київської Русі привертала увагу дослідників ще за часів Російської імперії. Звичайно, більшість подібних робіт було виконано у рамках тогочасної парадигми «православ'я, самодержав'я, народність» і була далекою від встановлення об'єктивної істини. За рахунок поєднання з історично складаними звичаями церква розвивала суспільні відносини та впроваджувала нові норми та правила. Підтримка з боку сильного держаного управління лише посилювала ефект. Ідеологія за рахунок масового характеру сприяла державотворенню та подальшому розвитку.

Література:

1. Бойко І.В. Київська держава. Голос України 23.02.2019 URL: <http://www.golos.com.ua/article/314096>
2. Ричка В. М. Духовенство у класово-становій структурі давньоруського суспільства. Український історичний журнал. 2014. № 6. С. 76–87.
3. Кушинська Л. А. Еволюція звичаєвого права східних слов'ян: дис. д-ра юрид.наук, 2015. С. 170.

НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ УКРАЇНИ

Какшинська Анна Олегівна

студентка I курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Українські національні інтереси – це життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності українського народу як носія суверенітету й єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет країни та її прогресивний розвиток.

Для визначення цих інтересів потрібен науковий підхід, що враховує історичні, соціально-політичні та економіко-географічні чинники. Вихідним є розуміння сучасної української нації як відкритої поліетнічної спільноти, що історично склалася на території України, яка усвідомлює себе українським народом, а її члени – громадянами суверенної держави. Таке визначення охоплює і вузьке розуміння української нації як етнічно однорідної спільноти людей української національності, що проживають в Україні, і широке – в тому числі українська діаспора. Перше визначення відображає переважно сферу відносин системи «держава – громадянин», а друге – переходження, виховання, культуру. Обидва визначення слід брати до уваги для з'ясування конкретних національних інтересів, що сприятиме подоланню національної обмеженості, створенню умов для консолідації українського суспільства навколо ідеї національної держави, у якій дотримуватимуться прав людини незалежно від її етнічного походження. Цей підхід є важливим аспектом діяльності держави щодо обстоювання національних інтересів, він зумовлює і відповідну політику в інтересах національної безпеки.

Національні інтереси не тотожні інтересам націй, оскільки перші інтегрують інтереси всіх людей незалежно від національної належності, а другі – лише інтереси окремої нації. В Україні проживає майже 100 націй, у кожної є специфічні інтереси. Але національні інтереси для всіх є інтегруючим, єднальним чинником їх існування в державі, поліпшення умов соціального й політичного буття. Іншими словами, національний інтерес є домінантою загальносуспільних устремлень.

Щодо цього народ України чітко визначився на основі національного загальнонародного консенсусу: незалежна, суверенна, соборна, демократична держава, характерні риси якої – громадянське суспільство, демократична, соціальна, правова держава, економічний і політичний

плюралізм, ідеологія та мораль, що ґрунтуються на національних і загальнолюдських цінностях, дотриманні прав людини. Жодна з політичних сил України не заперечує цих ціннісних орієнтирів. Саме тому вони становлять національну мету, національну концепцію розвитку, платформу для національної згоди. У цьому руслі мають формуватися і національні інтереси України, усвідомлення яких є підставою узгодження їх з інтересами інших країн, не поступаючись стратегічними й життєво важливими цілями. Лише завдяки цьому можна запобігти небезпечній замкнутості на власних проблемах, уникнути відверто еґоїстичних підходів у відносинах з іншими державами. Національний еґоїзм може надати лише деякі короткочасні переваги, але згодом – зумовити конфлікти і створити у стратегічному вимірі неабияку загрозу власним національним інтересам.

Національні інтереси є основою функціонування всіх складових політичної системи. Водночас вони формуються всіма її елементами.

Формування, реалізація національних інтересів – складний процес. Інтереси, особливо молодих держав, тісно переплітаються з інтересами безпеки, загальними базовими цінностями (територіальною цілісністю, політичним виживанням, забезпеченням невід’ємних прав людини). Тому для з’ясування корінних національних інтересів слід відмежувати їх від базових цінностей суспільства. У будь-якому суспільстві інтереси людей бувають не тільки різними, а й протилежними. Але суспільство може функціонувати лише за умови узгодження їх на основі національного компромісу й національної злагоди.

Держава як головний елемент політичної системи покликана як найточніше виражати національні інтереси, тобто інтереси всіх членів суспільства, вирішувати соціальні суперечності та забезпечувати права людини. Але, оскільки національні інтереси реалізуються державою через державні інтереси, то останні можуть фігурувати як інтереси влади, не збігаючись із національними інтересами. Інтереси уряду, відомств можуть відрізнятись, а то й суперечити національним інтересам. Уникнути цих протиріч можна завдяки врахуванню впливу базових цінностей суспільства на формування національних інтересів, а також їх зворотного впливу. У молодих державах такий взаємовплив виявляється, наприклад, із появою певних зовнішніх і внутрішніх загроз безпеці суспільства. Країни, що перебувають на етапі становлення своєї державності, рідко мають усталену соціальну й національно-етнічну структуру. Тому відповідно змінюються національні цінності, ієрархія їх значущості, стратегія та політика. Традиційні цінності – демократія, економічний і соціальний добробут тощо за небезпечних умов для держави поступаються місцем цінностям самозбереження, національної єдності, виживання тощо.

Для України національними інтересами є раціональні державотворення і трансформація суспільних відносин. У такій ситуації на передньому плані

державні інтереси, які не завжди збігаються з інтересами загально-національними та з інтересами особи. Найважливіше завдання держави в системі національних інтересів – це подолання кризи, розвиток і підтримка соціально-культурного й духовного відродження як засади національної державності українського народу щодо забезпечення ефективного функціонування суспільства, внутрішньої стабільності, соціальної злагоди, сприятливих міжнародних умов і колективної безпеки. Ці завдання, впливаючи з політичної та економічної доцільності, є і національними інтересами України. Актуальним є і забезпечення інтересів кожного члена суспільства, прав людини. За нинішніх умов влада ризикує втратити довіру народу, якщо не віднайде оптимальних способів, форм і методів поєднання державних і особистих інтересів, узгодження їх з національними інтересами нашої країни.

Література:

1. Національні інтереси України <http://www.info-library.com.ua/books-text-1758.html>
2. Харун О., Рожок Т., Національні інтереси в забезпеченні національної безпеки України, *Економіка та суспільство*, 2017, № 13, URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/22.pdf

ПРАВА ЛЮДИНИ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Колесник Крістіна Сергіївна

студентка I курсу

факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

У політичній та юридичній науках права особи займають одне з найважливіших місць, представляють принципи, норми взаємовідносин між людьми та державою, що забезпечують людині, особі можливість діяти за власним розсудом (цю частину прав звичайно називають свободами) або отримувати певні блага (власні права).

Визнання прав людини означає визнання права кожного заявити: я маю ці права, що б ви не говорили і не робили, тому що я так само, як і ви, людина. Права людини притаманні всім людям за правом народження. Але чому це твердження не повинно вимагати певної поведінки для його

підтвердження? Чому ми не маємо вимагати від людей того, щоб вони заслужили свої права?

Претензії щодо прав людини в кінцевому підсумку є моральними претензіями і спираються на моральні цінності. Моє право на життя насправді означає те, що нікому не дозволено позбавити мене мого життя, це просто неприпустимо. При такому формулюванні це твердження навряд чи потребує особливого обґрунтування. Напевно, немає читача, який би із цим не погодився, оскільки стосовно себе ми всі визнаємо, що в нашому житті є такі сторони, які мають бути непорушними і яких ніхто інший не повинен торкатися, оскільки вони життєво важливі для нашого буття, для усвідомлення того, хто ми такі і що ми таке; вони життєво важливі для нашої людської природи і нашої людської гідності. Без прав людини ми не можемо розкрити весь свій потенціал. Права людини лише переносять це розуміння на індивідуальний рівень на всіх інших людей планети. Якщо я можу висувати такі вимоги, тоді це може зробити і будь-хто інший.

Слід зазначити, що універсальність прав людини жодним чином не загрожує багатому різноманіттю індивідуальностей чи культурних відмінностей. Різноманіття може існувати і в суспільстві, де всі рівні і однаковою мірою заслуговують на повагу. Права людини служать мінімальним стандартом, який стосується всіх людей; кожна держава і суспільство може визначати і застосовувати вищі або конкретніші стандарти. Наприклад, у сфері економічних, соціальних і культурних прав ми зобов'язані відважитися на кроки для досягнення прогресу у повній реалізації цих прав, але не існує закріпленого стандарту щодо підняття податків для сприяння цьому. Кожна країна або суспільство самостійно визначає таку політику, ураховуючи власні обставини.

Ідея того, що люди мають невід'ємні права, корениться в багатьох культурах і стародавніх традиціях. Численні приклади шанованих правителів і найважливіших збірників законів з історії людства показують нам, що цінності, втілені в правах людини, не є ні «західним винаходом», ні винаходом ХХ століття. Вони є реакцією на всесвітні потреби людей і на пошук справедливості. Усі суспільства мають свої ідеали і системи забезпечення справедливості – в усних чи письмових традиціях, хоча не всі ці традиції збереглися.

Еволюція ідеї щодо універсальних прав людини походить з підвалин понять про гідність і повагу в цивілізаціях усього світу протягом століть. Однак розвиток ідеї про те, що ця повага має бути закріплена в законі, відбувався значно довше. Ми часто черпаємо рішучість для узаконення поняття прав з певного історичного досвіду. Він, безперечно, не є невичерпним джерелом. Із розширенням наших знань з історії інших культур, без сумніву, ми теж виявимо історичний імпульс щодо законодавчих прав у цих культурах. У 1689 році парламент прийняв закон,

у якому заявлялося, що він більше не терпітиме королівського втручання у свої справи. Цей документ, відомий як Білл про права, забороняв монарху/монархині припиняти дію законів без згоди парламенту, обумовлював вільні вибори членів парламенту і декларував, що свобода слова в парламенті не могла бути оскаржена ні в судах, ні де-небудь ще.

Джон Локк (1689) розвинув теорію, що кожна людина має певні права, що по-ходять від власної природи, а не від уряду і його законів. Законність уряду фактично ґрунтувалась на тому, що він надавав ці природні права. Ідея, що ці природні права мають надати право людям на певний правовий захист, набула більшого поширення і знайшла своє відображення в конституціях деяких країн. Права людини переформулювали цю ідею, а також довели те саме стосовно відносин між урядами і громадянами.

Ідея захисту прав людини від зловживань урядової влади через закон стала набувати ширшого схвалення у XX столітті, особливо після створення Ліги Націй і Міжнародної організації праці і їх роботи у сфері прав меншин, праці та інших питань. Важливість систематизації цих прав у письмовій формі вже була визнана країнами і, таким чином, описані вище документи стали попередниками багатьох сучасних угод з прав людини. Однак саме події Другої світової війни дійсно вивели права людини на міжнародний рівень. Жахливі звірства, скоєні під час цієї війни, у тому числі Голокост і масові воєнні злочини, спричинили виникнення нового органу міжнародного права і, насамперед, створення прав людини такими, які нам відомі зараз.

У статуті Організації Об'єднаних Націй, підписаному 26 червня 1945 року, зазначено, що основним завданням ООН є «позбавити прийдешні покоління від лиха війни» і «знов утвердити віру в основні права людини, гідність і цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок».

Загальна декларація прав людини була розроблена Комісією з прав людини ООН і прийнята Генеральною Асамблеєю 10 грудня 1948 року. Всесвітня Декларація прав людини, без сумніву, є новаторською і продовжує слугувати як найважливіший глобальний інструмент з прав людини. Не будучи досі юридично обов'язковою, ВДПЛ послужила спонуканням стосовно численних зобов'язань щодо прав людини на національному, регіональному або міжнародному рівнях. Відтоді ряд ключових інструментів, які гарантують її принципи, також були розроблені і погоджені міжнародною громадою.

Колись проблема рабства викликала дискусії, а сьогодні терпимість у цьому питанні більше не вважається прийнятною – право на свободу від рабства тепер універсально визнано як основне право людини, такою проблемою стає і смертна кара, принаймні в Європі, де члени Ради Європи зобов'язалися рухатися до її скасування. Фактично відміна смертної кари

сьогодні – це передумова для членства в Раді Європи. Згідно з Amnesty International, більше двох третин країн світу скасували смертну кару за законом або на практиці. Водночас 58 країн зберегли смертну кару у 2009 році, хоча більшість нею користується.

Авторка впевнена, що багато з цих питань також буде вирішено і тому якщо якоюсь дією стосовно будь-якої людини принижується її людська гідність, значить, це суперечить духу прав людини.

Література:

1. Концепція прав людини : історія та сучасність, проблема прав людини в політичній історії, навчальні матеріали
URL: https://pidru4niki.com/1680102836407/politologiya/kontseptsiya_prav_lyudini_istoriya_suchasnist

2. Компас : посібник з освіти з прав людини за участі молоді
URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/what-are-human-rights>–

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ

Легка Юлія Валентинівна

студентка II курсу

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Мінакова Євгенія Валеріївна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Фундаментом для формування гендерної політики в Україні повинен слугувати комплексний підхід до даної проблеми рівності жінок і чоловіків, який показує нам впровадження гендерного підходу в усі сфери державної політики через вдосконалення та оцінювання процесів прийняття рішень, створення законодавства та програм у відповідних сферах і на всіх рівнях з метою забезпечення принципу гендерної рівності. При такому розкладі принцип гендерної рівності єднається з сакраментальним принципом підтримки жінок, який не втрачає своєї актуальності з огляду на те, що жінки посідають нижчі від чоловіків позиції у всіх інститутах українського суспільства: соціальний, економічний та політичний. Відомо, що за умов входження України до Євросоюзу є

гендерна побудова на її території стабільного суспільства, щоб здійснилася паритетна демократія.

Термін «паритетна демократія» був затверджений в українській соціально-гуманітарній аналітиці, і в цей час у західноєвропейських та північноамериканських наукових роботах вживався частіше такий термін, як «гендерна демократія», яка окреслює для нас доведення рівності прав, свобод, обов'язків, відповідальності й шансів чоловіків і жінок у життєдіяльності суспільства, держави і само творенні власної особистості» [1, с. 25; 3, с. 49].

Повертаючись до гендерної рівності, то це є догматичний елемент державної політики та державного управління, який має чотири виміри. Перший вимір – це права людини як універсальний стандарт політичних, громадянських, економічних, соціальних і культурних прав та свобод для жінок і чоловіків. Другий вимір гендерної рівності – це права людини як права жінок. Третій вимір – рівність свобод, прав та обов'язків. Четвертий – рівні можливості – основний елемент гендерної рівності

Гендерна рівність на рівні погодження політичних рішень піднімає такі демократичні норми, як рівність можливостей чоловіків і жінок, їхнє представництво, а отже, гуртову відповідальність за подальший розвиток суспільства [2, с. 180].

Також, існують принципи гендерної політики, які визначені, щоб формувати нову, сучасну доктрину рівності. І містять у собі такі складники: гендерна рівність розглядається як суцільна частина всіх програм та проєктів; щоб досягти гендерної рівності важливо визнати те, що мають бути зважені спеціальні інтереси та погляди жінок і чоловіків під час формування та впровадження програм та проєктів; здобуток гендерної рівності означає, що рівні права і можливості мають бути забезпечені незалежно від статі; доступ жінок до прийняття рішень на всіх рівнях є головним та керуючим питанням у досягненні гендерної рівності; для досягнення гендерної рівності необхідно забезпечувати і підтримувати рівну участь чоловіків і жінок як рівноправних суб'єктів в соціальних, економічних, політичних та культурних процесах; гендерна рівність досягається через взаєморозуміння між жінками і чоловіками, що дотримується на основі принципів паритетної демократії;

Отже, підводячи підсумок, можемо визначити, що державна гендерна політика – це програма, яка спрямована, щоб забезпечити рівність прав, свобод та можливостей розкриття схильності жінок і чоловіків у розвитку державної демократії та гендерної культури в суспільстві. Реалізація державної гендерної політики здійснюється таким шляхом спільних дій, щоб усіх суб'єктів зацікавити і мати мету надання рівних прав та можливостей жінкам і чоловікам у користуванні правами та свободами, які гарантує Україна, створення умов для волевиявлення, самоактуалізації та реалізації себе, як особистості.

Література:

1. Грабовська І. Досвід становлення суспільства паритетної демократії в сучасній Україні: досягнення, проблеми, перспективи. Гендерна освіта – ресурс розвитку паритетної демократії : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф., 27–29 квіт. 2011 р. – Тернопіль, 2011. – С. 25–28.
2. Кресіна І. О. Гендерний аналіз політичного процесу в Україні. Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства : [монографія] / за заг. ред. Н. М. Онищенко, Н. М. Пархоменко. – К. : Вид-во «Юрид. думка», 2007. – С. 178–218.
3. Кулачек О. Роль жінки в державному управлінні: старі образи, нові обрії : [монографія] – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2005. – 304 с.

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ ІНСТИТУТУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ (1991–2021)

Леоненко Марія Ігорівна

студентка

Архітектурно-художній інститут

Одеської державної академії будівництва та архітектури

м. Одеса, Україна

Інтелектуальною власністю особи називають право на результати її творчої або інтелектуальної діяльності. У 1918 р. український уряд започаткував державну систему охорони промислової власності. Через складну політичну ситуацію в Україні розвинути систему охорони не вдалося. Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. формується інститут інтелектуальної власності. Результати інтелектуальної власності були визнані об'єктами права власності після прийняття Закону України «Про власність» від 07.02.1991 р. [1].

Інтелектуальна власність потребує правового захисту, бо вона є об'єктом протиправних дій з боку інших осіб. Міністерство освіти і науки України відповідає за здійснення політики у цій сфері. Державний департамент інтелектуальної власності представляє, реєструє та підтримує на території України права на корисні моделі, знаки для товарів і послуг, промислові зразки, реєструє твори літератури, мистецтва. Щоб захистити права інтелектуальної власності необхідно володіти цими правами та мати документальне підтвердження (патент, ліцензійний договір, свідоцтво).

Мета публікації полягає в тому, щоб на основі аналізу джерел, прослідкувати розвиток інституту інтелектуальної власності України в період з 1991 до 2021 р. Сфері інтелектуальної власності присвячені праці таких авторів: Горбачова К., Смерницький Д., Хаген С., Андрощук Г., Костюченко О. та інші. Враховуючи актуальність теми, дослідження у цій сфері себе не вичерпали та потребують подальшого наукового аналізу.

У сфері інтелектуальної власності законодавство структурно складається з таких нормативно-правових актів: 1) Конституція України; 2) ЦК України; 3) міжнародні договори у сфері інтелектуальної власності, якщо вони є частиною національного законодавства та щодо них дотримано відповідні ратифікаційні процедури; 4) спеціальні закони у сфері інтелектуальної власності, що були прийняті відповідно до Конституції України та відповідають Цивільному кодексу України; 5) постанови, які регулюють відносини у цій сфері; 6) підзаконні нормативно-правові акти, що видані іншими органами державної влади України.

Перший етап становлення системи охорони прав інтелектуальної власності в Україні (1991–1994) – період закладення її найнеобхідніших законодавчих основ та створення базових організаційних структур. Цей процес розвивався за такими напрямками: 1. підтвердження участі України в міжнародних угодах із питань захисту прав інтелектуальної власності; 2. прийняття з урахуванням міжнародних регулятивних норм низки спеціальних законів України щодо охорони інтелектуальної власності в окремих сферах; 3. внесення положень про охорону інтелектуальної власності до інших законів, що регулюють окремі сфери соціально-економічної діяльності; 4. прийняття низки нормативних документів, що захищають економічні інтереси творчих працівників; 5. створення у складі Комітету з науково-технічного прогресу при Кабінеті Міністрів України на базі Патентного фонду України Державного патентного відомства України; 6. створення на базі Українського республіканського агентства з авторських і суміжних прав Державного агентства з авторських і суміжних прав [2, с. 144–145].

Другий етап становлення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні (1995–1999) характеризувався: помітним розширенням міжнародно-правової основи охорони інтелектуальної власності в країні за рахунок приєднання України до Бернської конвенції про охорону літературних і художніх творів, Міжнародної конвенції про охорону нових сортів рослин, Договору про закони щодо товарних знаків, закріпленням у 1996 р. в Конституції України гарантій захисту інтелектуальної власності (статті 41, 54); подальшим розвитком спеціального національного законодавства.

Третій етап становлення Державної системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні (2000–2019) пов'язаний із

проголошеними стратегічними планами переходу на інноваційну модель розвитку і має особливості: 1. посилення комплексного підходу до вдосконалення охорони інтелектуальної власності; 2. інтенсифікація участі України в системі міжнародних конвенцій і договорів з інтелектуальної власності; 3. договори Всесвітньої організації інтелектуальної власності про виконання і фонограми та про авторське право; 4. узгодження національного законодавства з вимогами Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [2, с. 145–146].

Четвертий етап становлення системи захисту прав інтелектуальної власності в Україні (2019–2021) характеризується удосконаленням правового регулювання сфери інтелектуальної власності. Перший віце-прем'єр-міністр – Міністр економіки України Олексій Любченко під час засідання Ради з питань інтелектуальної власності 18 жовтня 2021 р. в Києві повідомив, що Україна робить дієві кроки до впорядкування питань інтелектуальної власності та подолання проблем, пов'язаних з інтелектуальною власністю в Україні [3]. У 2019 р. було розроблено проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період 2020–2025 рр., який визначає візію та перспективи національної системи інтелектуальної власності, стратегічні цілі, шляхи їх досягнення та дії щодо їх реалізації [4]. У державі повинна бути впроваджена система практичної реалізації стратегії, адже практика засвідчує, що прийняття таких документів не завжди супроводжується їх ефективним виконанням. Тому потрібно максимально консолідувати зусилля органів усіх гілок влади для зосередження уваги на виконанні та реалізації запровадженої реформи. Важливим кроком у цьому напрямі є завершення судової реформи [5, с. 100].

Отже, було розглянуто 4 етапи (1991–1994; 1995–1999; 2000–2019; 2019–2021) розвитку Державної системи захисту прав інтелектуальної власності, визначено, як в ній регулюються відносини цивільним законодавством, чинники розвитку системи законодавства сфери інтелектуальної власності. Важливим для розвитку інтелектуальної власності, економічного зростання держави є створення належних умов для винахідницької діяльності, створення спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності та повноцінний запуск його роботи. В Україні триває робота щодо підвищення якості законодавчих актів, усунення прогалин і суперечностей, здійснюються заходи, які спрямовані на дотримання конституційних прав громадян на захист інтелектуальної власності, забезпечення умов для створення об'єктів інтелектуальної власності.

Література:

1. Про власність: Закон України від 07.02.1991 № 697-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/697-12> (Дата звернення: 6.11.2021 р.).

2. Гелеверя Є.М. Еволюційні передумови розвитку та сучасний стан системи інтелектуальної власності в Україні // Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 21. – 2018. С. 142–147.

3. Олексій Любченко: В Україні вперше буде затверджено Стратегію розвитку сфери інтелектуальної власності URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/oleksij-lyubchenko-v-ukrayini-vpershe-bude-zatverdzheno-strategiyu-rozvitku-sferi-intelektualnoyi-vlasnosti> (Дата звернення: 6.11.2021 р.).

4. У Раді розроблено проєкт стратегії розвитку сфери ІВ в Україні на період 2020–2025 рр. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/u-radi-rozrobleno-proekt-strategiyi-rozvitku-sferi-iv-v-ukrayini-na-period-20202025-rr.html> (Дата звернення: 6.11.2021 р.).

5. Горбачова К., Нежевело В., Хайхан І. Національна Стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні в контексті забезпечення виконання міжнародних зобов'язань // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2020. 2. – С. 93–100.

РІШЕННЯ ЄСПЛ ЗА СПРАВАМИ ПРО ЗАХИСТ ОСІБ З ТРАДИЦІЙНОЮ СЕКСУАЛЬНОЮ ІДЕНТИФІКАЦІЄЮ: ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ

Лихолат Вадим Сергійович

студент

Дніпропетровського гуманітарного університету

Науковий керівник: Трескін Дмитро Олександрович

старший викладач кафедри права

Дніпропетровського гуманітарного університету

м. Дніпро Україна

Актуальність теми. Заходи щодо захисту та подальшого зміцнення прав лесбійок, геїв, бісексуалів, транссексуалів і інтерсексуалів, осіб з традиційною ідентифікацією, які 18 країн-членів Ради Європи прийняли в зв'язку 33 окремими постановами, винесеними Європейським судом з прав людини [2]. Один із основних проявів дискримінації, щодо осіб сексуальної ідентифікації є їх вразливість та боязливність людей до цих осіб [3]. Прояви можуть бути різні а їх негативна реакція несе дискримінацію, а також на пов'язані з нею суспільні явища. Європарламент, повинен запобігати цим проявам тому що це можна порівняти з расизмом, ксенофобією, антисемітизмом і сексизмом, європейських соціологічних інститутах. Необхідна чітка регламентація дій, спрямованих на захист як від проявів

дискримінації загалом, так і від проявів дискримінації за ознаками сексуальної орієнтації або гендерної ідентичності, яка має певну специфіку з огляду на небажання осіб, які зазнали такої дискримінації, розголосу інформації через упереджене ставлення багатьох членів суспільства, зокрема і членів трудового колективу чи роботодавця [4]. Пов'язано це з тим, що більшість українського суспільства негативно ставиться до ЛГБТ-осіб у цілому та ефективної реалізації їхніх прав людини, зокрема, на особисте та сімейне життя. Питання заборони дискримінації є актуальним для усіх держав-учасниць Конвенції. Не становить виключення й Україна. Слід нагадати, що згідно ст. 14 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою.

Особи з традиційною ідентифікацією неодноразово було предметом обговорення правничої спільноти в аспекті реалізації особою свого права на вираження поглядів у соціальних відносин гендерної рівності [2, с. 204].

Постановка задачі. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод має декларацію що забезпечує загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав, беручи до уваги те, що метою Ради Європи є досягнення тіснішого єднання між її членами і що одним із засобів досягнення цієї мети є забезпечення і розвиток прав людини та основоположних свобод [5]. Основу ЄСПЛ захисту від дискримінації становить протокол 12 і стаття 14, 8, тобто спільна заборона дискримінації. Забезпечення без якого би то ні було дискримінації по визнанню статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного або соціального походження, приналежності національним меншином, народження або будь-яких інших обставин [7].

Користування правами та свободами, визнаними в Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою [3].

Процес становлення в Україні демократичної держави та громадянського суспільства, соціальної їх орієнтованості, формування відповідного нормативно-правового поля, виконання взятих на себе міжнародних зобов'язань, а відтак – входження країни як рівноправної до світового та європейського співтовариства, вимагає концептуального визначення, розробки й здійснення гендерної політики як основи формування гендерної культури [4].

Рівність прав і свобод людини і громадянина незалежно від статі визначається і гарантується Конституцією України, іншими законодавчими актами. Конституція України встановила такі ж стандарти в сфері гендерної рівності, що закріплені в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, інших міжнародних документах. З прийняттям Основного Закону України конституційний процес не завершився, він триває, конкретизується в законах, кодексах, концепціях, програмах, інших нормативних актах [1, с. 122].

Отже, є підстава зробити висновок, що формування державної гендерної політики в Україні будується: по-перше, на основі міжнародних нормативно-правових актів, ратифікованих Україною, а по-друге, регулюється національними нормативно-правовими актами щодо рівноправності і свободи людей [8].

Зрозуміло, що формування гендерної політики покладається на державних службовців. Такі державні службовці можуть бути спеціально призначені в своєму структурному підрозділі за подання пропозицій щодо гендерного розвитку або ж виконують ці обов'язки за дорученням керівництва [9].

Але, впроваджуючи нові механізми забезпечення конституційного принципу рівноправності жінок і чоловіків треба усвідомлювати, що створення і функціонування лише правових механізмів є недостатнім.

Не будуть ефективними найдосконаліші закони, рішення Уряду без подолання існуючого в суспільстві низького рівня гендерної культури населення. Отже, створення достатньої інформаційної та консультативної мережі в усіх регіонах країни, поряд з іншими заходами, має стати одним з пріоритетних завдань Міністерства юстиції, Міністерства у справах сім'ї, молоді та спорту, місцевих органів виконавчої влади [10].

Україною, як членом Організації Об'єднаних Націй, Ради Європи, як європейською державою лише за п'ятнадцять років незалежності зроблено впевнений крок до усвідомлення необхідності здійснення гендерних перетворень, входження до системи світових гендерних технологій, визначення певних напрямів утвердження гендерної демократії, прагнення до визначення її місця в системі соціальної демократії, правовідносин [4, с. 190].

Державні стратегії передбачають створення правової бази для забезпечення фактичної рівноправності жінок і чоловіків, механізму захисту від дискримінаційного ставлення до себе. Ми повинні і надалі прагнути того, щоб гендерна рівність стала таким самим пріоритетним напрямком політики, як і економічна і соціальна; щоб вона була інтегрована у всі напрями діяльності органів влади, посилила позиції України як соціальної правової держави [3, с. 133].

Нагадаємо, відповідно до ст. 1 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними [4].

Аналіз публікації. Європейський суд забезпечує захист прав людини і запобігає дискримінації встановлений протокол 12 захист прав людини описує статус протоколу та його статтю 1, що нічого не може бути підвергнутим дискримінації з боку яких би то ні було публічних властей по признакам, упомянутым в пункт 1 настоящей статьи. Та керуючись статтею 14 користування правами та свободами, визнаними в цій Конвенції, має бути забезпечене без дискримінації за будь-якою ознакою – статі, раси, кольору шкіри, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного чи соціального походження, належності до національних меншин, майнового стану, народження, або за іншою ознакою [2, с. 344]. Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [6].

Конструктивні пропозиції. Пропозиції щодо вирішення і заборони порушення прав та дискримінації людини за вибір гендерної ролі у суспільстві, потрібно звертатися до ЄСПЛ, якщо Суд з прав захисту людини визнає факт порушення то конвенція використовує протокол 12 ст. 8 і 14 для справедливого рішення між сторонами. Таке рішення у ставленні та забезпечення гендерної рівності, що до порушення статтею 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 є більш вигідним для особи [7, с. 149].

Висновок. З метою усунення дискримінації Право кожного на життя охороняється законом. що принцип недискримінації не стоїть на заваді Державам-учасницям уживати заходів для сприяння повній та реальній рівності, якщо ці заходи є об'єктивно й обґрунтовано законом. Здійснення будь-якого передбаченого законом права забезпечується без дискримінації за будь-якою ознакою. На шляху до європейської спільноти Україна має здійснити низку важливих реформ і перетворень та створити рівні можливості для всіх членів суспільства і забезпечує сталий розвиток

країни. Такий підхід робить гендерною рівність ефективним, справедливим і прозорим. Рівність прав сприяє підвищенню якості відносин для населення. ЄСПЛ допомагає і створює загальне та ефективне визнання і додержання проголошених у ній прав гендерної рівності та усунення дискримінації.

Література:

1. Міністерство України про «Право на повагу до приватного і сімейного життя» від 05.09.2014 р. N 41220/98 URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-8-pravo-na-povagu-do-privatnogo-i-simeynogo-jittya>.

2. DEPARTMENT FOR THE EXECUTION OF JUDGMENTS OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS.FOR 11/09/2021. #11100 URL: <https://rm.coe.int/thematic-factsheet-lgbti-eng/1680a3b2d7>

3. Міністерство України ПРО «Забороны дискримінації у поєднанні з іншими статтями конвенції» ВІД 29.04.2003. N 41220/98 URL: <https://minjust.gov.ua/m/stattya-14-zaborona-diskriminatsii-u-poednanni-z-inshimi-stattjami-konventsii>.

4. Верховна рада України. Протокол N 12 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 23.08.2006 № 995_004. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_537#Text

5. Верховна рада України КОНВЕНЦІЯ про захист прав людини і основоположних свобод Стаття 8 Право на повагу до приватного і сімейного життя. Стаття 14 Заборона дискримінації від 17.09.97. № 475.45 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. Міністерство юстиції України ВРАХУВАННЯ ГЕНДЕРНИХ АСПЕКТІВ У ФОРМУВАННІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ від 20.06.2012. № 3022 URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7596.

7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесен. відповідно до положень Протоколів №№ 12 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–233.

8. Загальна декларація прав людини // Міжнародні договори України. – К., 1992.

9. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. Ст. 141.

10. Закон України від 23 лютого 2006 року "Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини". URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/>

ТЕОРЕТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ЮРИДИЧНОГО ОБОВ'ЯЗКУ ПОВНОЛІТНІХ ДІТЕЙ ПІКЛУВАТИСЯ ПРО СВОЇХ НЕПРАЦЕЗДАТНИХ БАТЬКІВ ТА МЕХАНІЗМУ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ

Малишко Сергій Іванович

*аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Підготовка будь-якого наукового доробку, перед усім, вимагає з'ясування та осмислення необхідних теоретичних засобів (інструментів), сукупність яких в юридичній науці іменують методологією дослідження. Слід відзначити, що незважаючи на достатньо тривалі доктринальні пошуки сутності цього явища правової дійсності з приводу структури останньої досі точаться наукові дискусії.

Так, наприклад, Д.А. Керімов визначає методологію як інтегральне явище, що поєднує теоретико-світоглядні концепції, принципи, засоби і методи пізнання, вироблені всіма суспільними науками, зокрема й комплексом юридичних наук, застосовуючись у процесі пізнання специфіки правової дійсності, її практичного перетворення [1, с. 46–47]. З вказаного слідує, що елементами методології є гносеологічні принципи та наукові методи.

З погляду П.М. Рабіновича, під методологією слід розуміти систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ [2, с. 618]. Аналіз вказаної позиції вченого дозволяє виокремити інші два елементи методології, а саме: підходи та методи.

На наше переконання найбільш прийнятною є позиція А.М. Кучука, який стверджує, що методологія теорії держави і права – це система принципів, підходів та методів пізнання державно-правових явищ, зокрема, закономірностей виникнення, функціонування і розвитку держави та права, а також учення про цю систему [3, с. 21–22].

Фундаментальним елементом методології дослідження юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків та механізму його реалізації небезпідставно вважаємо гносеологічні принципи, що є основоположними ідеями, на яких ґрунтується наукова розвідка. Принципи, закладені у методах і методологічних підходах, зазначає О.Ф. Скакун, покликані забезпечити концептуальність наукового дослідження своєю неспростовністю [4, с. 25].

Об'єктивність є одним із таких принципів, що зумовлює дослідження юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непраце-

здатних батьків зважаючи на його багатогранність, існуючі суперечливі погляди на правову природу цього явища правової дійсності, незалежно від суб'єктивного сприйняття цього феномену.

Іншими невід'ємними принципами науково пізнання є всебічність і повнота, що, як наголошують дослідники, передбачають дослідження різних аспектів державно-правових явищ, їх взаємозв'язків і взаємодії між собою, так і з іншими, близькими до них соціальними явищами. Наука не повинна акцентувати увагу лише на окремих властивостях, ігноруючи інші, вважаючи їх несуттєвими [5, с. 21].

Дотримання згаданих принципів вимагає з'ясування характерних рис юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацевдатних батьків не тільки в аспекті його різновиду як конституційного обов'язку, але й з урахуванням природи дотичних до нього явищ. З цією метою в ході дослідження слід послугуватися існуючими науковими надбаннями суміжних юридичних наук, серед яких теорія держави і права, цивільне право тощо.

Неабияке значення має і гносеологічний принцип історизму. Як наголошує М.К. Якимчук, принцип історизму при дослідженні державно-правових явищ неодмінно вимагає їх розгляду не тільки з погляду їхнього сьогодення, ай з позицій їх минулого та майбутнього [6, с. 12].

В рамках дослідження обраного предмету наукового пошуку принцип історизму дозволяє пізнати генезу правового регулювання обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про непрацевдатних батьків, а також з'ясувати стан наукових досліджень згаданого явища правової дійсності.

Невід'ємним елементом методології дослідження є методологічний підхід, що як влучно про нього відзначає І.А. Сердюк: 1) з погляду свого змісту – це системне утворення, що являє собою єдність філософського (світоглядного), теоретичного і методологічного знання, причому змістовне наповнення такої єдності буде різнитися залежно від конкретного методологічного підходу; 2) з погляду функціонального призначення методологічний підхід: а) постулює загальну стратегію дослідження; б) намічає (визначає, обумовлює) його конкретний ракурс; в) постулює відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію результатів дослідження [7, с. 61].

Зважаючи на обраний предмет дослідження необхідним є застосування комплексного підходу, що дає змогу розглянути обов'язок повнолітніх дітей піклуватися про непрацевдатних батьків та механізм його реалізації як багатогранні правові і соціальні явища, з'ясувати їх властивості як цілого, так і окремих складових, визначити роль і місце вказаного юридичного обов'язку серед інших конституційних, його зв'язок з правами дітей.

Враховуючи той факт, що механізм реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків є системним утворенням, що складається з менших за обсягом елементів, які перебувають у взаємозв'язку, обов'язковим є застосування системного підходу.

Важливе значення при з'ясуванні правової природи юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків має й діалектичний методологічний підхід. Діалектичний підхід, як зауважують В.М. Шейко та Н.М. Кушнарченко, дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечливість між сутністю і явищем, змістом і формою, дотриматись об'єктивності при оцінюванні дійсності [8, с. 58].

Ключову роль при здійсненні дослідження юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків та механізму його реалізації відіграють методи наукового пошуку. Так, наприклад, метод аналізу дозволяє з'ясувати суттєві ознаки досліджуваних правових категорій, а також здійснити їх поділ на складові частини та види. В той час, як метод синтезу дозволяє розкрити зміст понять, що складають предмет наукової розвідки, сформулювати авторські проміжні та загальні висновки по темі.

Дедуктивний метод пізнання дозволяє зробити умовиводи про сутність юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків, зважаючи на існуючі доктринальні підходи до розуміння юридичного обов'язку як правового феномену, а також конституційного обов'язку. В свою чергу індуктивний метод дозволяє сформулювати уявлення про досліджуване явище правової дійсності на основі судження про окремі його елементи.

Структурно-функціональний метод дозволяє пізнати внутрішню будову механізму реалізації юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків як складного правового вища та з'ясувати зв'язки між окремими її елементами, їх функції.

До окремої групи слід віднести спеціально-наукові методи пізнання. Пізнавальні можливості техніко-догматичного методу дають змогу сформулювати дефініції понять, що складають предмет наукового пізнання, а також виокремити їх суттєві ознаки. Порівняльний метод, що полягає у зіставленні різних однорідних юридичних понять, процесів і явищ для з'ясування їх спільних та відмінних рис, дає змогу визначити співвідношення поняття із суміжними категоріями, що утворюють понятійний ряд. Компаративістський метод дозволяє з'ясувати спільні риси та відмінності при реалізації юридичного обов'язку дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків в Україні та окремих державах Європи. Використання методу правового моделювання дає змогу підготувати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення чинного національного

законодавства з питань реалізації юридичного обов'язку дітей піклуватися про своїх непрацездатних батьків.

Підсумовуючи все вищевикладене доходимо висновку про те, що методологію дослідження юридичного обов'язку повнолітніх дітей піклуватися про непрацездатних батьків та механізм його реалізації складають: а) гносеологічні принципи пізнання (об'єктивність, всебічність, повнота, історизм); б) комплексний, діалектичний та системний методологічні підходи; в) загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження.

Література:

1. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : монография. 2-е изд. Москва : Аванта+, 2001. 560 с.
2. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія* : у 6 т. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. Т.3. 792 с.
3. Кучук А. М. Методологія теорії держави і права. Теорія держави і права : підручник / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. 486 с.
4. Скакун О. Ф. Методы, общие (методологические) подходы и принципы в юридических исследованиях. *Методологічні проблеми історико-правових досліджень*: матеріали XXIII Міжнар. істор.-прав. конф. (м. Алушта, 24-26 вересня 2010 р.). Київ; Сімферополь: «Доля», 2011. С. 19-27.
5. Теорія держави і права: підруч. / кол. авт.; кер. авт. кол. Ю.А. Ведерніков. 2-ге вид. перероб. і доп. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2015. 468 с.
6. Якимчук М. К. Проблеми управління в органах прокуратури України: теорія і практика: монографія. Київ : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2001. 440 с.
7. Сердюк І. А. Інтерпретація поняття «методологічний підхід» у сучасній правничій науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4 (97). С. 52-58.
8. Шейко В. М., Кушнарєнко Н. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник. 5-те вид., стер. Київ: Знання, 2006. 307 с.

СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ

Матрасва Діана Володимирівна

студентка I курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Поняття «політична система» було введено в політологію в 50-х роках ХХ століття американським політологом Д.Істоном, який створив теорію політичної системи. Це поняття було покликане відобразити два моменти: цілісність політики як самостійної сфери суспільства, що представляє сукупність взаємодіючих елементів (держави, партій, лідерів, має рацію тощо); характер зв'язків політики із зовнішнім середовищем (економічною, соціальною, культурною сферами, іншими державами).

Введення поняття «політична система» мало і практичну спрямованість. Воно повинне було допомогти виявленню чинників, які забезпечують стабільність і розвиток суспільства, розкриття механізмів узгодження інтересів різних груп. Поняття «політична система за змістом є дуже об'ємним [1].

На погляд авторки, політична система – це сукупність установ і організацій, які так чи інакше пов'язані із здійсненням влади (держава, політичні партії, громадські організації та ін.), а також норми і політичні традиції, що об'єднують зазначені установи і організації в систему і забезпечують її функціонування. Політична система суспільства виражає і забезпечує політичне життя даної країни. Політична система бере участь у розв'язанні таких загально – соціальних завдань як інтеграція суспільства, розподіл матеріальних і духовних цінностей, монополія на державний примус у масштабах всього суспільства, використання всього спеціального апарату, має монополію на здійснення влади [2].

Структура політичної системи – сукупність владних інститутів, що пов'язані між собою і створюють стійку цілісність. Зазначена структура складається з чотирьох основних груп елементів: 1) політичні інститути; 2) політично-правові норми; 3) політичні відносини; 4) політична культура. Наявність кожної з них необхідна для існування і функціонування політичної системи суспільства та досягнення її цілей.

Відповідно до цих елементів виокремлюють і чотири взаємодіючі підсистеми, а саме:

1) інституціональна (або організаційно-інституціональна) підсистема – складається з політичних інститутів, до яких належать держава, політичні партії, громадські організації, засоби масової

інформації, органи місцевого самоврядування. Інституціональна підсистема є джерелом усіх найважливіших зв'язків, які виникають у межах політичної системи і тому, вона виступає основоположною як щодо політичної системи суспільства в цілому, так і стосовно її окремих складових.

2) нормативно-регулятивна підсистема, її утворює сукупність соціальних норм, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних, у тому числі і політичних відносин.

3) комунікативна підсистема – охоплює політичні відносини, тобто ті взаємозв'язки соціальних суб'єктів, які складаються у процесі здійснення політичної влади або з її приводу.

4) духовно-ідеологічна підсистема – відображає ідеологічні, духовні та психологічні характеристики політичної системи суспільства і розкриваються насамперед у політичній свідомості та політичній культурі населення.

Структура політичної системи відіграє надзвичайно важливу роль у функціонуванні політичної системи, вона сприяє формуванню ставлення людини до навколишнього середовища, до основних цілей і змісту політики держави, передбачає сприяння єднанню всіх прошарків населення, створення широкої соціальної бази для підтримки системи влади та політичної системи загалом [3].

Основна функція політичної системи – це здійснення контролю над розподілом у суспільстві ресурсів та цінностей, а також підтримання порядку такого розподілу за допомогою політичної влади.

Однак функції політичної системи цим не обмежуються. Серед її завдань можна також назвати такі як:

- вироблення політичного курсу держави та визначення цілей та завдань розвитку суспільства (функція політичного цілепокладання);
- організація діяльності суспільства на виконання цілей, завдань політичної програми держави (мобілізаційна);
- функція легітимізації приведення реального політичного життя у відповідність до офіційних політичних правових норм;
- координація окремих елементів суспільства;
- політична соціалізація (включення людини в політичну діяльність);
- артикуляція інтересів (пред'явлення вимог до осіб, що приймають політичні рішення);
- узгодження та впорядкування інтересів і потреб соціальних верств населення;
- інтеграція всіх елементів суспільства навколо єдиних для всього народу соціально-політичних цілей і цінностей; політична комунікація складових політичної системи тощо.

Характерною особливістю політичної системи є те, що всі її функції здійснюються в умовах постійної конкуренції за доступ до владних позицій та за право розпорядження суспільними ресурсами [4, с. 20].

Отже, поняття політичної системи є однією з найширших категорій в політичній науці, дає системний опис політичних явищ і процесів в їх тісному взаємозв'язку та взаємодії з навколишнім середовищем.

Дане поняття дозволяє, з одного боку, виділити політичне життя з іншої частини суспільного життя, а з іншого – звести воедино основні елементи політичного життя суспільства.

Найважливішою передумовою і одночасно фактором формування політичної системи демократичного типу є наявність розвинутого громадянського суспільства. Громадянське суспільство характеризує всю сукупність різноманітних форм соціальної активності населення, не обумовлену діяльністю державних органів і втілює реальний рівень самоорганізації соціуму.

В свою чергу, громадянське суспільство може існувати лише в умовах правової держави як правової форми організації і діяльності публічно-політичної влади та її взаємовідносин з індивідами як суб'єктами права.

Література:

1. Політична система URL: http://lib.mdpu.org.ua/e-book/politologiya/eBook/modul_1/tema6.htm
2. Політична система суспільства URL: <http://kpeklnu.at.ua/e-book/philosofija/page57.html>
3. Кириченко В.М., політичні системи світу, підручник URL: https://pidru4niki.com/1376102554129/politologiya/struktura_politichnoyi_sistemi
4. Воронявський О.В., Кулішенко Т.Ю., Скубій І.В., Політологія, підручник URL: <http://dSPACE.khntusg.com.ua/bitstream/123456789/714/1/Політологія%20Воронявський.pdf>

ФЕДЕРАТИВНА ГЕНЕЗА ДАВНЬОГО РИМУ ЯК ІСТОРИКО-ЮРИДИЧНА ПРОБЛЕМА

Мельник Віктор Мирославович

кандидат політичних наук, юрист,

головний редактор журналу «Аннали юридичної історії»,

асистент кафедри політології філософського факультету

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Історія римського права виступає не лише історією конкретних понять і термінологічних конструкцій, але й має яскраве філософсько-світоглядне забарвлення. Окрім дуалістичної природи юридичних опозицій *jus/fas*, *imperium/potestas*, *religare/fides*, надзвичайно важливою складовою є федеративна генеза Давнього Риму.

Вже О. Ященко підкреслював, що давньоримські політичні відносини будувались на засадах федеративності [5]. Давньолатинське поняття «*foedus*», що перекладається як «угода», походить від етруського терміна «*fides*» («вірність»). Характерно, що вже в період т. зв. «*Regnum Romanum*» словом *fides* визначалась «вірність» вільної людини традиційним соціальним установкам давньоримського суспільства. Однією із важливих конотацій поняття «*fides*» слід вважати також *Patronatus et Clientus Fides* – вірність клієнта своєму патрону. Кожен римський громадянин (квірит) мав колективного патрона в юридичній особі Римського Народу (*Populus Romanus*) – це вважалося проявом правової фасції (*fas*).

В свою чергу, проявом правової юстиції (*jus*) вважалося встановлення міжособистісних чи колективно-індивідуальних приватно-правових партнерств. У давньоримських юридичних документах переважно йдеться про приватно-правову природу *Jus Patronatus*, коли одна особа могла прийти в дім іншої особи та попросити більш впливового/заможного квірита про захист, фінансову допомогу, офіційну протекцію під час працевлаштування. В обмін на такий патронатний захист, квірит-клієнт зобов'язувався априорі та апостеріорі захищати публічні й приватні інтереси патрона, завжди відстоювати його в громадських дискусіях, голосувати за таку людину в процесі колегіальних чи коміційних виборів (для прикладу, під час обрання людини «магістратом», тобто чиновником) [2; 4].

Клієнти складали постійний «почт» для свого патрона, супроводжували під час візитів у громадські місця, підтримували релігійний культ патронатної сім'ї. Що важливо, клієнти ніколи не ставали членами сім'ї патрона. Фамілізація клієнтів відбувалася лише шляхом усиновлення, що перетворювало клієнта в представника «фамілії». Зрештою, *Patronatus et*

Clientus Fides пройшов тривалу еволюцію, ставши дієвим соціальним, політичним і правовим інститутом так званого «Республіканського Риму» протягом III-I ст. до н. е.

Спершу, в період Regnum Romanum (754-509 рр. до н. е.), інститут патронату-клієнти обґрунтовувався тим, що саме місто Рим (Roma) зародилося внаслідок встановлення патронату нащадка Енея Ромула над землеробами і скотарями з трьох сусідніх племен (етрусків, сабіян, латинян) [3].

Римська історіографічна традиція відносить датування напівлегендарного правління Ромула до 754-716 рр. до н. е. [1]. Будівництво Urbs Roma (Міста Рим) на річці Тибр прямо пов'язане з проханням безземельних етрусських, сабінських, латинських селян, адресованим Ромулу. Окремі індивіди з перелічених племен просили Ромула взяти їх під батьківську опіку (patronatus). При цьому, йшлося про приватно-правовий акт, що не містив ознак усиновлення (patriaе – батьківство). Відтак, щонайменше з 754 р. до н. е., в римській традиції прийнято розрізняти jus patronatus і jus patriae.

Ромул (754-716 рр. до н. е.) взяв під патронат окремих землеробів і скотарів. Переважна більшість джерел підкреслює: «*Ромул очолив селян*». Відтак, застосувавши приватно-правовий jus patronatus, rex Ромул розповсюдив владу Urbs (Міста) на пасовиська та плодovitі землі в околицях. Процес розповсюдження патронату Ромула можна зв'язати із відомою латинською легендою про «викрадення сабінянок». Проводячи політику міксації етрусських, сабінських і латинських жителів околиці Рима, rex Ромул повинен був укласти договір між індивідуальними представниками цих племен. Ми впевнені, що розповсюдження Ромулом культу божества Квіріна, створення Сенату і офіційний поділ населення Urbs (Міста) на три триби – це результат формальної угоди, наслідок укладення *foedus між етрусками, сабіянами, латинами*.

Хронологізація перших політичних рішень напівлегендарного Ромула – річ невдячна [3]. Більшість політичних інститутів, які потім супроводжуватимуть повсякденне життя Давнього Риму, закладені якраз у період 754-716 рр. до н. е.

Наш погляд на проблему наступний: брати Ромул і Рем об'єднали безземельних селян та незаможних пастухів із навколишніх общин. Вочевидь, йшлося про молодших синів у родинах, які не могли сподіватися на отримання достатнього для прожиття спадку, вигнанців із общин та, можливо, розбійників. Під керівництвом Ромула і Рема знайшли притулок умовно соціально активні елементи, що прагнули досягти багатства і могли скласти достатньо боєздатну військову дружину [1; 3].

Влада regnum Ромула і Рема, титули «рексів» вочевидь мали етруске походження та свідчать про командування бойовою дружиною. Тобто той титул (rex), який у пізнішій середньовічній Європі стане «королівським»,

від самого початку мав військово-демократичне походження. Однак, Ромул і Рем народилися в ранньоантичній Італії, де з часів *кризи бронзової доби* (XIII – IX ст. до н. е.) встановився певний геополітичний баланс [2]. Переважна більшість общин відзначалася неприхованою муніципальною мілітарністю. Тобто кожне городище мало укріплення, де проживала боєздатна військова дружина. Лідер цієї дружини вважався «рексом». Припускаємо, що на момент зростання ролі Риму, в Італії існувало стільки «рексів», скільки було міст, містечок, городищ. Тобто *кожен гех виступав командиром військового підрозділу, але, при цьому, залежав від колективної волі своїх бійців*. Скоріше за все, «рекси» проходили процедуру виборів. В окремих городищах вони правили пожиттєво, а подекуди переобиралися на визначений термін. Для захисту родючих земель і пасовиськ від захоплень з боку сусідніх племен (часто іншомовних), окремі городища/дружини, персоналізовані «рексами», укладали взаємні *федеративні угоди (foedus)*. Рекси, що підкорялися конкретному foedus ставали учасниками федерації (дослівно – «союзу») як публічно-правового інституту [5].

Станом на середину VIII ст. до н. е. найсильнішими «федераціями» Італії були саме Етрурія, Лация, Самнітія. Серед них позиції гегемона, безперечно, належали Етрусській Федерації (існування де-юре: бл. 800-300 pp.) [2]. Саме в етруському етнокультурному середовищі сформувалися поняття гех (керівник, правитель) та regnum (правління), fas (природне право) і jus (позитивне право), fides (вірність) та foedus (союз), impetium (верховна влада) та potestas (повсякденна влада глави сімейства). Етруски вперше запровадили звичай гладіаторських боїв, що став відповіддю італіків на грецькі театральні традиції. Етруські «рекси» першими сформулювали поняття «інсигнії» (символізації влади), серед яких особливою популярністю користувався багряний колір вбрання правителя. Етруський культ поклоніння Небу сформував інститут понтифікату (співтовариство жерців). Врешті-решт, сама назва Рим багатьма дослідниками виводиться з етруського топоніма «Rhoma» [2]. З огляду на потужний термінологічний вплив етрусків на процеси вироблення норм римського права, ми можемо із впевненістю стверджувати: принципи федерації/федеративності також запропоновані етрусками.

При цьому, Рим засновано на місці давнього поселення племені латинів. Вочевидь, етруски вважалися впливовою частиною дружини Ромула і Рема, але латини та сабіни теж мали право голосу [1; 3; 4]. Принаймні, так дозволяє стверджувати той факт, що джерела ніколи не віддають пальму першості етрускам у процесах творення римської політичної системи (хоча визначальний вплив етрусків на політичні інститути, як було зауважено, очевидний).

Діархія (двовладдя) Ромула та Рема привела до закономірної загибелі останнього [1]. Мабуть, два брати бачили майбутнє римської дружини по-різному. Перші римляни виступали найманими воїнами, підтримуючи різноманітні федерації у їхніх протистояннях. Зокрема, в ті часи, Карфагенська олігархія та Етрусська Федерація спільно воювали проти грецьких колоністів у межах Італії та Західного Середземномор'я. В 730-х рр. греки закріпилися на Сицилії та почали активно впливати на сусідні італійські народи. Можна припустити, що Рем відстоював ідеал найманої військової дружини, більше підходящий для повсякденного життя сусідів-етрусків чи лігурів, тоді як Ромул побачив майбутнє у творенні власної Римської Федерації, однаково опозиційної і грецьким колоністам півдня, і войовничим етрускам півночі.

Отож, гех Ромул запровадив у Римі сабінський культ Квіріна – охоронця порядку. З тих часів, римські громадяни офіційно називалися «квірітами». Культурна реформа співпала з проголошенням Status Civitatis – «впорядкованого положення» (дослідники частіше перекладають це словосполучення як «громадянство» – Civitas Romana). Можливо ці події мали місце саме на межі 754-753 рр. до н. е. Одразу після інституціоналізації «квірітства» (римського громадянства), Ромул особистим розпорядженням заснував Сенат (*Senatus Populus Romanus* – *Старійшинство Римського Народу*), котрий набув представницьких і консультативних функцій біля персони «рекса». Першопочатково, членами Сенату стали старійшини дружини Ромула [2].

Важливо, що і влада рекса, і влада Сенату обмежувалися новоствореними «куріями» та понтифіками [2]. Внаслідок укладення договору foedus між частиною етрусків, сабіян і латинів, здійсненого під патронатом рекса Ромула, Рим постав як аграрна селянська община (*Urbs Populus Romanus*). *Окрім федеративних засад формування, реценійованих в етрусків, римську політичну культуру 754-509 рр. вирізняла також аграрна спрямованість соціальних інтересів.* Ключовою метою римського квірітства у зазначений період часу слід вважати «спільну» обробку землі. Римляни зневажливо ставилися до купців та протиставляли себе купецьким полісам фінікійців чи еллінів. Відтак, Рим складався як федеративна община землеробів і пастухів, римські громадяни об'єдналися для спільного заняття сільськогосподарською діяльністю. Перемога ідей Ромула над прагненнями Рема засвідчила небажання общини Міста жити військовим найманством і стала передумовою для вироблення небувалих доти правових норм захисту *приватної земельної власності* – основного багатства Римського Народу в «царський», «республіканський» та «імператорський» періоди.

Література:

1. Бондаренко М. Е. Ромул. М.: «Молодая гвардия», 2020. 320 с.
2. Машкин Н. А. История Древнего Рима. М.: Государственное издательство политической литературы, 1950. 736 с.
3. Нетушил И. В. Очерк римских государственных древностей: В 2 т. Том 1. Государственное устройство Рима до Августа. Сост. С. И. Посохов, И. П. Сергеев, А. Н. Токарев. Х.: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2014. 704 с.
4. Покровский И. А. История римского права. СПб.: «Летний Сад», 1999. 560 с.
5. Ященко А. С. Теория федерализма: Опыт синтетической теории права и государства. Том 2. М.: Либроком, 2012. 456 с.

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ

Мельник Наталія Олександрівна

студентка II курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Джулай Галина Григорівна

старший викладач кафедри теорії держави та права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Конституція України (ст. 66) до обов'язків кожного громадянина відносить відшкодування завданих збитків [1].

Наведені конституційні положення знаходять свій розвиток в актах трудового законодавства, зокрема в гл. IX (ст.ст. 130-138) КЗпП України, яка встановлює матеріальну відповідальність як один із видів юридичної відповідальності за неналежне виконання сторонами трудового договору своїх обов'язків. Незважаючи на ґрунтовні дослідження, проблеми матеріальної відповідальності в трудовому праві не тільки не втратили своєї актуальності, а ще більше загострилися.

Частина 2 статті 131 та стаття 139 КЗпП України прямо зобов'язують працівника бережливо ставитися до майна підприємства, установи, організації (далі – підприємство), вживати заходів для запобігання шкоді, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір. У КЗпП України (стаття 130) зазначається, що працівники несуть

матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну ними підприємству порушенням покладених на них трудових обов'язків [2]. Таким чином, в основу інституту матеріальної відповідальності покладено обов'язок працівника дбайливо ставитися до майна власника та вживати заходів для запобігання шкоді. Але у чинному трудовому законодавстві про працю визначення поняття матеріальної відповідальності сторін трудового договору не дається. В науковій літературі можна зустріти різні поняття матеріальної відповідальності, залежно від того, які критерії покладено в їх основу.

Матеріальна відповідальність працівника – це вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку робітника або службовця відшкодувати в установленому законом порядку та розмірах пряму дійсну шкоду, заподіяну підприємству (установі, організації), на якому він працює, його протиправним і винним невиконанням чи неналежним виконанням своїх трудових обов'язків [3, с. 375]. Можна виділити такі види матеріальної відповідальності: 1) обмежена; 2) повна; 3) кратна (підвищена).

Стаття 134 КЗпП України встановлює вичерпний перелік підстав повної матеріальної відповідальності працівника, яка настає у нижчезазначених випадках [2].

На підставі письмового договору, укладеного між працівником та роботодавцем, про взяття на себе працівником повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей (п. 1 ст. 134 КЗпП).

Як відомо, 27 лютого 2021 року набув чинності Закон від 04.02.2021 р. № 1213-IX (офіційно опублікований 26.02.2021 р.), яким внесені зміни до КЗпП і введено новачі у сфері правового регулювання дистанційної та надомної роботи.

Тепер КЗпП передбачає, що договір про повну матеріальну відповідальність може укладатися з працівниками, які виконують роботу дистанційно або надомно і користуються обладнанням і засобами роботодавця (ст. 135-1 КЗпП) [2].

Також необхідно звернути увагу на ст. 21 КЗпП, яка передбачає особливу форму трудового договору – контракт. У контракті за згодою сторін може передбачатися, зокрема, і відповідальність сторін, в тому числі матеріальна.

Матеріально-відповідальний працівник не несе відповідальності за п. 1 ст. 134 КЗпП, якщо шкода завдана не з його вини [2].

Якщо працівником, з яким укладено договір про повну матеріальну відповідальність, завдано шкоду роботодавцю діями, які виходять за межі договору, він нестиме матеріальну відповідальність (обмежену чи повну) на загальних підставах.

У випадках, коли виконання обов'язків з обслуговування матеріальних цінностей є основною трудовою функцією працівника (про таку істотну

умову працівника попереджають при укладенні трудового договору), з ним має укладатись договір про повну індивідуальну матеріальну відповідальність. У разі відмови працівника від укладення такого договору з поважних причин, власник повинен запропонувати йому іншу роботу, а за її відсутності трудовий договір може бути припинений [4, с. 250].

Працівника також можна притягнути до повної матеріальної відповідальності, якщо майно та інші цінності були одержані ним під звіт за разовою довіреністю або за іншими разовими документами (п. 2 ст. 134 КЗпП) [2].

Для виникнення зобов'язання працівника відшкодувати шкоду в повному обсязі за цією підставою необхідним є дотримання кількох умов. Перш за все ця підстава передбачає, що працівник виконував лише одноразове завдання одержати цінності. Робота щодо обслуговування цінностей не є щоденною основною трудовою функцією працівника. Потрібно зазначити, що разова довіреність чи разовий документ (наприклад, накладна) можуть бути видані працівнику лише за наявності його згоди. Порядок отримання вантажів від транспортних організацій регулюється відповідними статутами та іншими спеціальними актами.

Наступною підставою повної матеріальної відповідальності є випадки, коли шкоди завдано діями працівника, які мають ознаки діянь, переслідуваних у кримінальному порядку (п. 3 ст. 134 КЗпП).

Відповідальність працівника за п. 3 ст. 134 КЗпП виникає за умови, що злочинний характер його діянь [2]. Особливість формулювання цього пункту полягає у тому, що підставою є не факт притягнення працівника до кримінальної відповідальності, а лише факт наявності складу злочину в його діях.

Працівник несе повну матеріальну відповідальність за шкоду, завдану ним у нетверезому стані (п. 4 ст. 134 КЗпП) [2].

Працівник, який знаходився у нетверезому стані, несе повну матеріальну відповідальність за заподіяну пряму дійсну шкоду (в тому числі за зіпсуття з необережності сировини та матеріалів при виготовленні продукції, а також будь-якого іншого майна чи продукції). Необхідною умовою притягнення до відповідальності є підтвердження нетверезого стану працівника. Постановою Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 р. № 14 (п. 10) звернено увагу на те, що нетверезий стан працівника може бути підтверджений як медичним висновком, так і іншими видами доказів (актами та іншими документами, поясненнями сторін і третіх осіб, показаннями свідків) [5].

Повна матеріальна відповідальність працівника наступає також, якщо шкоди завдано недостатчою, умисним знищенням або умисним зіпсуттям матеріалів, напівфабрикатів, виробів (продукції), в тому числі при їх виготовленні, а також інструментів, вимірювальних приладів, спеціального

одягу та інших предметів, виданих працівникові підприємством, установою, організацією у користування (п. 5 ст. 134).

Повна матеріальна відповідальність є додатковим навантаженням на працівника. Необхідність її запровадження зумовлена особливістю виконуваної роботи та умов праці, а також підвищеною зацікавленістю держави у збереженні того чи іншого майна та підвищенні відповідальності працівника за його збереження.

Таким чином, матеріальна відповідальність працівників – це один з видів юридичної відповідальності, що виражається в обов'язку працівників покрити повністю або частково покрити матеріальну шкоду, що була заподіяна з їх вини.

Література:

1. Конституція України: закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96.ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Кодекс законів про працю України: закон України від 10.12.1971 р. № 322-08. Редакція від 27.02.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

3. Трудове право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. – Львів: ЛьвДУВС, 2017. – 564 с.

4. Трудове право України : підручник / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; [С. М. Бортник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський та ін.]. – Харків, 2019. – 408 с. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/6107/Trudove%20pravo%20Ukrainy_pidruchnyk_HNUVS_2019.pdf?sequence=5&isAllowed=y

5. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 грудня 1992 р. № 14 «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам, установам, організаціям їх працівниками». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-92#Text>

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Музика Ярослав Іванович

кандидат юридичних наук,

в.о. доцента кафедри права

факультету управління, економіки та права

Львівського національного аграрного університету

м. Дубляни, Львівська область, Україна

Принципи права формувалися поступово і мали давній історичний генезис. Причинами формування їх були як сучасні ментальні традиції та звичаї, так і практична затребуваність для ретельного унормування відносин, що склалися між членами суспільства. Не є винятком і принцип верховенства права, що як ключовий у соціально-правових відносинах формувався ще з античних часів.

Одним із перших, принципом верховенства права, зацікавився античний філософ Аристотель, концепції котрого є актуальними і на сьогоднішній день. Мислитель правильно формулював питання: краще управляти найкращою людиною чи найкращими законами, цим вказавши, що для забезпечення верховенства права важлива не тільки ідеальна правова система, але й значна правова освіченість та моральні якості суспільства. До проблеми впровадження верховенства права античний мислитель підходив реалістично, зазначаючи, що це залежить не тільки від типу закону, який розглядається, але й від типу режиму, який прийняв та запровадив відповідний закон. Аристотель, протиставляючи верховенство закону правлінням людей, наважився на думку, що «людина може бути більш безпечним правителем, ніж письмовий закон, але не безпечнішим за звичаєве право» [1].

Однак, необхідно враховувати історичні реалії, у яких репрезентовані позиції Аристотеля, оскільки, тогочасні філософи виводили розуміння цього принципу з гіпотези, відповідно до якої найкращою формою державного правління є правління благонадійного диктатора. Тому Аристотель (384-322 рр. до н. е.) обстоював позиції верховенства права при розгляді питання, що краще для володаря: правити на власний розсуд чи відповідно до права; та чітко обґрунтовував необхідність правління відповідно до права, виступав за скасування саморозсуду [2, с. 66].

Джон Локк у «Двох трактатах про правління» підкреслював важливість управління через «усталені чинні закони, оприлюднені та відомі народу». Він протиставив це правилу «сучасних довільних указів» [3, с. 81]. Тепер термін «довільний» може означати багато різних речей (інколи навіть в значенні «гнітюче»). Але коли Локк відрізняв правило усталених постійних

законів від довільних указів, яке супроводжується «свавіллям». Він вважав, що нечесні правителі узурпували божественну владу та створюють «умови, які їм заманеться» [3, с. 24].

У висновках Дж. Локка одна з речей, від яких люди хотіли б відійти в природному стані, була підвладність думок інших. Мислитель мотивував, що ваше мислення може відрізнятись від мого мислення, і може виявитися, що ваше бачення відношення між вашими інтересами та моїми інтересами та вашим майном та моїми інтересами могло б зовсім відрізнятись від мого погляду на цю справу і знову зовсім відрізнятись від погляду наступної людини, з якою я зіткнувся. Весь сенс переходу від стану природи до ситуації позитивного права полягав у тому, щоб внести в цю картину деяку передбачуваність. Отож у сучасній інтерпретації право повинно мати верховність над індивідуальним інтересом приватної особи.

Ідейно-філософські погляди Монтеск'є щодо верховенства права найбільше відомі тим, що науковець був завзятим прихильником поділу влади, зокрема щодо відокремлення судової влади від виконавчої та законодавчої влади. Судова влада повинна мати можливість виконувати свою роботу як рупор законів, не відволікаючись від свіжих рішень, прийнятих в процесі розгляду законодавцями та політиками.

У праці «Про дух законів» Монтеск'є розробив теорію цінності легалізму, зазначаючи, що деспотичні уряди, як правило, мають дуже прості закони, які вони запроваджують безперобійно, не зважаючи на процесуальні нюанси. Монтеск'є стверджував, що юридична та процедурна складність, як правило, пов'язана з повагою до гідності людей, і пов'язував цей вид поваги з правлінням монархії за законом, на відміну від деспотії [4].

У другій половині XIX століття Альберт Венн Дайсі обґрунтував класичну концепцію верховенства права, акцентувавши на потребі не тільки філософського розуміння, але й реального практичного впровадження на державному рівні принципу верховенства права. Такі погляди науковця були викликані, зниження поваги до верховенства права в тогочасній Англії. Верховенство права колись було гордою традицією, яка відрізняла управління в Англії як від панування *droit administratif* у Франції, так і від безглуздої та абстрактної паперової конституції управління у Бельгії.

Для Альберта Венн Дайсі ключ до правила закону була юридична рівність: «У нас жодна людина не є вищою за закон [і] кожна людина, незалежно від її рангу чи стану, підпорядковується царині звичайного законодавства і підлягає юрисдикції звичайних трибуналів» [5]. Також науковець мотивував нині вже усталене правило, що для звичайної людини верховенство права породжує презумпцію на користь свободи: дозволено все, що прямо не заборонено. Але для держави та її посадових осіб

необхідно застосовувати протилежне припущення: держава може діяти лише за чітким юридичним дозволом.

Основні парадигми принципу верховенства права сформувався як в античний період, так і в XVII – XIX ст. в умовах європейського культурно-правового простору на основі доктрини природного права. Враховуючи сучасні потреби багатонаціонального світу, концепція «верховенство права» з моменту свого виникнення зазнала численних трансформацій і продовжує розвиватись. Античні мислителі та представники філософії Нового часу позиціонували верховенство права через обмеження державної влади та природньо-моральні цінності, що мають бути їй притаманні. Вказаний принцип вони досліджували через призму розвитку права, та роль яку воно відігравало при побудові тогочасного суспільства.

Література:

1. Аристотель Політика. М.: Азбука-Классика. Non-Fiction. 2017. 352 с.
2. Пухтецька А.А. Формування вимог принципу верховенства права західною правовою традицією Вісник Вищої ради юстиції. 2010 № 3. С. 66-75.
3. Локк Дж. Два трактати про правління / перекл. П. Содомора. К: Наш Формат. 2020. 312 с.
4. Монтеск'є Ш.Л. Про дух законів: хрестоматія. Київ, 2008. URL: <http://pid.atwebpages.com/geopolitika-hrestomatiyaburlakov.html>.
5. Dicey, A.V., 1982 [1885], Introduction to the Study of the Law of the Constitution, London: McMillan and Co. Page numbers are from the 1982 version based on the 8th edition (1915), Indianapolis: Liberty Classics. URL: <https://www.worldcat.org/title/introduction-to-the-study-of-the-law-of-the-constitution/oclc/8176718>

ТЕОРІЯ ТА ФІЛОСОФІЯ ПРАВА: ПРОБЛЕМА РОЗМЕЖУВАННЯ

Мякінін Микита Олегович

студент

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Мінакова Євгенія Валеріївна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Сучасну спрямовану практику, як складне, комплексне явище, що створює відповідну теорію та охоплює всі сторони юридичної науки, слід назвати методологічною основою. Також сучасна юридична наука повинна мати чітку методологічну базу. Теорія та філософія права дуже схожі деякими аспектами, як дві юридичні науки, але також мають визначні відмінності. За загальновизнаним у науковому просторі твердженням, основним в коло питань, якими займаються як загальна теорія права, так і філософія права, включають сутність, основні властивості та істотні зв'язки правових явищ. При цьому кафедра юридичних наук обмежується вивченням локальних проявів та зовнішніх особливостей функціонування правових явищ.

Науковою проблематикою, пов'язаною з аналізом теорії та філософії права, займалися такі вітчизняні та зарубіжні науковці, як: М. Байтін, О. Балинська, В. Бачинін, Г. Гегель, А. Козловський, О. Костенко, О. Петришин, В. Плавич, с. Рабінович, с. Сливка та ін.

З приводу важливості методологічної бази, П. Федосєєв стверджував: «Всебічна розробка методологічних проблем правової науки допоможе краще зв'язати її з життям, глибше розкрити основні процеси в розвитку політичної та правової надбудови соціалістичного суспільства» [6, с. 337]. У сучасних умовах це завдання виконує філософія права, яка фактично розширює свій предмет, збагачує його новим колом складних питань, трансформує деякі застарілі погляди і переносить їх на вищий рівень узагальнення. Також як зазначає В.В. Шкода, «правова філософія як методологія не відривається від практики права. Можна сказати, що вона обслуговує практику. Це – поглиблена раціоналізація однієї окремої царини людського досвіду» [7, с. 35].

Філософія взагалі дуже стара наука в порівнянні з загальною теорією, але не слід її недооцінювати, тому що вона за століття або навіть

тисячоліття накопичує знання, а процес побудови та накопичення знань є безперервним, тому предмет філософії права не є чимось застиглим, раз і назавжди даним. Він не статичний, але динамічно розвивається, опановуючи нові питання [1]. Попри це, предмет філософії права, навіть, має тенденцію до зростання, розширення та модернізації, це супроводжується тим, що правове життя не стоїть на місці, розвиток, вдосконалення та модернізація правової системи в сучасному світі ставлять все нові, не прості та не традиційні питання, на які філософія права має дати аргументовані відповіді.

Філософія – це теоретично розроблений світогляд, система загальних категорій, теоретичних поглядів на світ, місце у ньому людини, усвідомлення різних форм ставлення людини до світу, яке спирається на досягнення наук про природу та суспільство і має певну міру логічної доведеності [3, с. 29]. Філософія права вивчає загальні, «позаправові» основи права і часто базується на досягненнях інших наук (філософії, соціології, психології, політології, економіки, культурології, та ін.), а загальна теорія права досліджує прояви загальних закономірностей безпосередньо на правовому рівні, а також закономірностей нижчого порядку, здебільшого не виходячи за рамки правового поля.

Якщо розглядати ці науки з боку структури, то теорія права не є субординаційною відносно філософії права. В такому випадку грає роль взаємодія між двома науками: загальна теорія права конкретизує, підтверджує або спростовує виявлені філософією права «позаяридичні» закономірності, й одночасно пропонує філософії права розгалужену систему юридичних понять і категорій, юридичних закономірностей права. Також загальна теорія права завжди залишається юридичною наукою [5].

Філософія права осмислює право як неспецифічний предмет, тоді як для теорії права – це всеохоплюючий предмет, процес пізнання правової дійсності. Відмінності між двома науками проявляються як на рівні предмета дослідження, так й з погляду методології. Для сучасних вітчизняних досліджень у галузі теорії права характерне активне використання певної діалектики та формальної логіки [2]. Це відповідає так званому класичному типу розуміння явищ, що характеризується логоцентризмом, раціоналізмом, максимальною абстракцією від індивідуальних особливостей предмета пізнання. Істинність знання забезпечується видаленням суб'єкта пізнання від об'єкта пізнання та застосуванням спеціальних логічних прийомів.

Традиційно у внутрішньому прецедентному праві загальна теорія права розглядається як дисципліна, що займається загальними проблемами та правовими положеннями прецедентного права та створює концептуальний та категоріальний апарат. Мета наукового пізнання – контролювати

сутність об'єкта пізнання. Пояснювальна функція будь-якої науки, у тому числі й права, спрямована на розкриття сутності предмета дослідження шляхом зазначення його формул та суттєвих ознак, що призводить до виникнення та розвитку теорій.

Теорія розуміється як сукупність думок, думок та ідей, виражених у системі взаємопов'язаних тверджень, призначених для пояснення певного явища, а також методів пояснення та передбачення явищ з цієї теми. У вужчому і конкретному сенсі теорія – це найвища, найрозвиненіша організація наукового знання, що забезпечує цілісний погляд на закони та суттєві ланки конкретної галузі діяльності.

Отже, теорія права і філософія права, функціонують та взаємодіють між собою, але з приводу розмежування цих двох юридичних наук С. І. Максимовим було точно зазначено, що «філософія права акцентує увагу на рефлексії засад права, юридична теорія – на конструюванні понятійного каркаса позитивного права...» [4, с. 98]. «Наука описує право таким, яким воно є, а філософія – таким, яким повинно бути» [4, с. 94]. Варто підкреслити, що ці дві науки займають особливе місце та відіграють особливу роль сприяючи розвитку правової системи також, вирішують найскладніші і найважливіші завдання, що виникають у сучасному світі.

Література:

1. Григоренко Є.І., Передерій О.С. Відмежування Предмету філософії права від предмету загальної теорії держави і права та галузевих юридичних наук. 2014. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/1255/1031>
2. Бабкін В.Д. Взаємозв'язки філософії права та загальної теорії держави і права. 2003. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8537/13-Babkin.pdf?sequence=1>
3. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія: Учебник, 2005. – 496 с.
4. Максимов с. І. Про філософське осмислення права (до питання про предмет філософії права) // ВісникАкад. прав. наукУкраїни. – 1998. – No2.
5. Малишев Б.В. Деякі аспекти методологічних особливостей загальної теорії права і філософії права. 2013. URL: <http://lcslaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/1-2-2013/item/94-deiaki-aspekty-metodolohichnykh-osoblyvostei-zahalnoi-teorii-prava-i-filosofii-prava-malyshev-b-v>
6. Федосеев П.Н. Диалектика современной эпохи, 1966. – 423 с.
7. Шкода В.В. Вступ до правової філософії, 1997. – 223 с.

СВОБОДА ЯК ПРАВОВА ФОРМА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЛЮДИНИ

Олійник Світлана Василівна

*студентка II курсу юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

Науковий керівник: Подковенко Тетяна Олександрівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Західноукраїнського національного університету
м. Тернопіль, Україна*

Категорія та поняття свободи протягом тривалого історичного процесу завжди вважалась ідеальною та недосяжною умовою існування людства. Свобода, як складне і багатогранне явище, виступає можливістю індивіда володіти власним вибором та незалежністю від впливу інших чинників [1, с. 252]. Можливість вибору власного шляху і вільної поведінки залежить не лише від зовнішніх чинників, а й від духовного сприйняття особистості, її прийняття та розмежування добра і зла, відповідальності та власного «я». В процесі вираження свободи також виникає здатність до планування та досягнення нових звершень, пристосування до різних змін навколишнього середовища.

Питання свободи, як цікава і не менш важлива наукова та філософська категорія містить безліч понять, думок та досліджень, які в сукупності дають певні базові вимоги щодо прояву цього явища. Адже вільне волевиявлення особистості повинно супроводжуватись усвідомленням відповідальності за свої дії, не порушуючи при цьому прав інших людей.

На думку більшості індивідів, саме свобода виступає фундаментальною рисою особистості. Свободу, як наукову категорію, можна розглядати у двох аспектах: внутрішньому і зовнішньому. Внутрішня свобода надається людині від моменту народження і залишається із нею до кінця. Тобто це вроджена властивість індивіда. До прикладу, такий тип свободи може проявлятися коли людина думає, вірить, має певні переконання, стереотипи. З юридичної точки зору, право не може втручатись у внутрішню свободу особистості або регламентувати її. Недарма проголошення різних свобод, як от віросповідання, думки та слова є юридично вірним. Адже особа таким чином виражає своє бачення через різні прояви свідомості [1, с. 253].

На думку О. Пунди: «свобода – це можливість прояву з боку суб'єкта своєї волі на ґрунті усвідомлення законів розвитку природи і суспільства;....свобода – це здатність людини діяти у відповідальності до

власних цілей та інтересів, спираючись на пізнання об'єктивної необхідності (дійсності)» [2, с. 12-13].

Поняття свободи стосується природного стану людини, через який вона чинить певну дію або бездіяльність задля своєї волі та бажання. Завдяки фундаментальним і базовим правам людини, свобода виступає як всезагальна людська цінність. Джерелом такої цінності виступає саме природа людини. Ось чому проблема свободи є доволі актуальною і потребує детального осмислення [3, с. 55].

Варто зазначити, що свобода має тісний взаємозв'язок і взаємодію із такими суспільно-правовими явищами, як: відповідальність, право, мораль та демократія. Така сутність дає можливість детальніше ознайомитись із проявом свободи [1, с. 255]. Адже свобода, яку відносять і до духовної категорії, послідовно трансформується у відповідальність.

Важливо нагадати, що свобода надає індивідам не лише можливість обирати і мати відповідальність за свій вибір. Це явище означає, що особа повинна відповідати за наслідки певних дій, спричинених цим вибором, враховуючи похвалу або покарання. Ось чому відповідальність і свобода є нероздільними [4, с. 77]. Як результат, кожний член соціуму повинен розуміти весь тягар відповідальності, який він має нести, втілюючи свободу крізь призму своїх бажань та переконань. Якщо підходити до розуміння свободи юридично, то ця категорія тісно пов'язана із відповідальністю.

Питання взаємозв'язку відповідальності особи за реальне втілення свободи, пов'язане також із її межами. Адже не усе в цьому світі має бути дозволено. Саме провідною думкою екзистенціалізму виступають свобода і відповідальність людини. В даному випадку, свобода виступає як фундаментальна риса людського буття, що надає людині шанс втілювати себе і обирати свій майбутній шлях. Визнаючи походження свободи від внутрішнього ставлення особи до себе та зовнішнього світу, то вона прямо залежить і від прийняття цією особою певної духовно-моральної позиції. Тому, людина відповідає за свої дії, коли може реалізувати усі засоби вибору та свободу волі [3, с. 56].

Однак, не варто ототожнювати поняття свободи із вседозволеністю та безкарністю. Адже таке розуміння свободи є помилковим. З позиції юриспруденції, свобода не є абсолютною. Вона має свої межі і не може порушувати прав та свобод інших людей. В іншому випадку, в світі панував би хаос. Саме тому, порушення таких меж чи вихід за ці рамки, тягнуть за собою юридичну відповідальність. Недарма у країнах із демократичним режимом існує такий принцип правового регулювання: «людина може робити все, крім того, що прямо заборонено законом» [1, с. 255]. Тому, втілюючи свободу в житті, варто твердо запам'ятати даний принцип.

З вище сказано слід відмітити те, що свобода, як доволі складна, багатогранна та наукова категорія, надає можливість особі з народження

проявляти свої думки, вірування та позиції крізь призму своєї свідомості. Окрім того, як духовне явище, свобода виражає прагнення людини бути вільною у власному виборі. Проте, як правова категорія, свобода є втіленням та продовженням саме відповідальності за наслідки дій власного вибору. Тож не слід її ототожнювати із вседозволеністю, адже за перетин певних «меж», можуть наступити негативні наслідки, пов'язані із юридичною відповідальністю.

Література:

1. Ярмол Л. В. Вандьо с. Поняття, значення свободи та її взаємозв'язок із правом. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки. 2015. № 825. С. 252-257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_825_43
2. Пунда О. О. Право на свободу: монографія. Х. : Евріка, 2006. 284 с.
3. Бровко Н. І. Філософсько-правовий аналіз категорії свободи та відповідальності людини. Філософські та методологічні проблеми права. 2014. № 1. С. 54-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fmpp_2014_1_8
4. Гаск Ф. А. Конституція свободи. Пер. з англ. Мирослави Олійник та Андрія Королишина. Львів : Літопис, 2002. 556 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ У СУЧАСНОМУ СВІТІ

Погосян Діана Арменівна

студент

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Савіщенко Вікторія Миколаївна

докторка юридичних наук, доцентка,

професорка кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Реалізація проголошеної в Конституції України мети формування демократичної, соціальної, правової держави залежить від багатьох передумов, серед яких – наявність високого рівня правової свідомості і культури, що є важливим аспектом розвитку особистості та суспільства в цілому. Проблематика правового виховання набуває великого значення

в сучасних умовах, коли відбуваються відчутні зміни у політичній, економічній, культурній, ідеологічній сферах та на національному, регіональному та міжнародному рівнях соціального буття. Регламентация суспільних відносин, зміна та вдосконалення правового регулювання потребують їх належного осмислення суб'єктами права, сприйняття ними нових цінностей та пристосування до змін навколишньої дійсності.

Питанням правового виховання присвячено чимало досліджень вітчизняних науковців, зокрема, А.П. Гетьмана, В.В. Головченка, О.Г. Данильяна, Д.О. Єрмоленка, В.К. Забігайла.

Правове виховання – це діяльність державних органів та громадськості щодо формування у громадян та посадових осіб правосвідомості та правової культури. Цей процес включає такі складові частини [1]: суб'єкти виховання, до яких можна віднести органи держави, державних службовців, політичних діячів, викладачів, журналістів тощо; об'єкти виховання – громадяни, трудові колективи, соціальні групи тощо; зміст виховання, що виражається у залученні людей до політичних, юридичних цінностей, ідей, принципів, досвіду тощо; методи виховання у вигляді переконання, заохочення, покарання та інших прийомів впливу на об'єкт виховання.

У часи СРСР права свідомість людей вкрай відрізнялась від сьогодення. Оскільки наразі в Україні здійснюється вихід особистості за межі авторитарного підпорядкування її державою, то й правові уявлення громадян отримують інше суттєве наповнення [2].

Сьогодні поняття «правове виховання» набуває все більшого використання як у філософській, правовій, педагогічній літературі, а також у повсякденному житті, особливо з метою усунення правового нігілізму. У зв'язку з розумінням важливості цього процесу було видано Указ Президента України від 18 жовтня 2001 р., яким затверджено Національну програму правової освіти населення [3]. Але даний нормативно-правовий акт потребує регулярних змін та доповнень, оскільки з розвитком суспільних відносин у державі формується інше сприйняття підходів і методів правового виховання.

Незважаючи на вищезазначене, у правовому вихованні необхідно осмислювати минулий досвід людства щодо навіювання правової грамотності, аналізувати сучасні тенденції передачі, засвоєння знань та принципів норм права, а також враховувати можливі зміни у майбутньому.

Суть правового виховання зводиться до необхідності формування в людини правових ідей, норм, принципів, що становлять цінності світової та національної правової культури, тобто виховання людини освіченої, людини з високою соціальною відповідальністю, активного члена суспільства. Важливо розвивати дані якості з раннього віку, адже саме в

цей час з'являється перше сприйняття оточуючого світу та місце дитини в ньому.

Правове виховання поруч з етичним, патріотичним, економічним та іншими видами соціального виховання, будує цілісну систему впливу на людську свідомість, що забезпечує єдність, комунікацію, взаєморозуміння суспільства, зв'язок поколінь, запобігає появі негативних соціальних явищ. На його ефективність впливає стан індивідуальної і колективної правосвідомості і правової культури, актуальність тенденцій розвитку соціуму, застосування дієвих виховних засобів. Все перелічене дає змогу розглядати правове виховання як постійний історично і соціально обумовлений вплив на суб'єктів, що включає як початкове становлення правосвідомості, так і її зміни у майбутньому та забезпечує відповідний рівень юридичних знань, перетворення існуючих у суспільстві правових ідей, принципів, цінностей в індивідуальні переконання і мотиви правомірної поведінки [4].

Отже, сьогодні українське суспільство потребує посиленої теоретичної розробки способів, форм і методів організації правового виховання та їх ефективне застосування на практиці. Важливо розуміти, що поширення правового виховання не тільки піде на користь руху держави до зміцнення власних цінностей, а й стане запорукою поширення правосвідомості громадян, виведе її на новий рівень. Кожен зрозуміє значення власних прав, буде спроможний їх відстоювати, а також поважатиме свободи іншої людини. Правове виховання громадян повинно займати центральне місце у розвитку демократичної, соціальної, правової Української держави.

Література:

1. Максимов с. І. Принципи правової держави та їх реалізація в інституційному та духовному вимірах державотворення в Україні. Правосвідомість і правова культура як базові чинники державотворчого процесу в Україні : монографія / Л. М. Герасіна, О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань та ін. Харків: Право, 2009. 284 с.
2. Гетьман А. П., Герасіна Л. М., Данильян О. Г. та ін. Правове виховання в сучасній Україні: монографія / за ред. В. Я. Тація, А. П. Гетьмана, О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2013. 440 с.
3. Про Національну програму правової освіти населення. Указ Президента України; Програма від 18.10.2001 № 992/2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/992/2001#Text> (дата звернення 02.11. 2021)
4. Нестеренко О. М. Правове виховання у сучасному суспільстві: теоретико-компаративістське дослідження: автореф. дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень»; Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2019. 23 с.

ДОБРО ЯК ЦІННІСТЬ ТА ОСНОВА ПРАВА

Подковенко Тетяна Олександрівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри теорії та історії держави і права

юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

До проблеми цінностей звертаються усі гуманітарні та соціальні науки, чим підкреслюється їх важлива роль у тій чи іншій сфері життєдіяльності людини та суспільства. Не є виключенням і аксіологія права, яка прагне розглянути сутність правових цінностей та особливості їх проявів, а також розкрити ціннісні аспекти права не тільки як важливого регулятора суспільних відносин, а й як особливого явища, що має безумовний людинотворчий потенціал. Як зазначає О. Бандура, аксіологія права займається вивченням ціннісного аспекту права, а також досліджує ціннісні аспекти юридичної науки та освіти [1, с. 46].

Слід наголосити, що цінності – неодмінний компонент культури будь-якого суспільства. Поняття цінності обумовлює значимість, важливість того чи іншого явища матеріального та духовного світу для конкретного індивіда чи суспільства в цілому. Система цінностей визначає світосприйняття людини та скерованість її вчинків на досягнення конкретних благ.

Розуміння ціннісних аспектів права дає можливість звернути увагу на ключові характеристики права, його глибокий антропологічний зміст, що у свою чергу сприятиме істотному підвищенню ролі права в житті як конкретного індивіда, так і в цілому суспільства, усуненню правового нігілізму, підвищенню рівня правової свідомості та правової культури. Встановлення, застосування та дотримання правових норм не може бути самоціллю, а повинно слугувати конкретним цінностям, таким як: добро, справедливість, правда, краса, взаємодопомога, свобода. Вказані цінності орієнтують поведінку людини на досягнення певних цілей, формування стандартів поведінки. З кожним етапом розвитку суспільства ця система цінностей істотно розширюється та конкретизується.

За твердженням А. Бабенко «жодна правова система не може ефективно існувати без наявності основоположних цінностей права, що розділяються більшістю громадян. Ієрархії правових цінностей не є позаісторичними та позачасовими категоріями. Кожна зміна суспільного устрою створює свої системи цінностей, трансформуючи старі. У той же час, правові цінності самі по собі мають абсолютність, задану цивілізаційним значенням права, яке виконує регулюючу та адаптивну функцію в соціумі [2, с. 4].

Ще в античні часи мислителі розуміли ціннісно-оціночний характер людських вчинків та їх наслідків. Зокрема, Аристотель стверджував, що благо є метою кожної істоти, а мета всієї природи – найвище благо, найвище добро. Добро – це те, що людина повинна робити. Аристотелеве визначення добра вражає своєю простотою і точністю одночасно. Його концепція добра як мети кожної істоти збігається з біблійною орієнтацією людини на добро. Така мета діяльності людського індивіда відображена і у положенні І. Канта про категоричний імператив і те, що неможливо мислити нічого, що можна було б вважати добрим без обмежень, крім лише доброї волі. Добро може приймати різні форми, в тому числі, його можна ототожнювати з корисністю, досконалістю, турботою, піклуванням і, нарешті, любов'ю. Змістовність цих моральних категорій має і правовий аспект.

Внутрішня сутність моральних норм, як і правових, полягає в прагненні зберегти життя і здоров'я людини. Якби ми керувалися песимістичним баченням людського життя, не визнаючи потреби захищати людей, усі правові та моральні норми були б зайвими. Створення системи норм, що регулюють життя людини в суспільстві, має сенс лише тоді, коли людина прагне зберегти життя кожної людини. Визнання прав і свобод людини як природних та невідчужуваних, віднесення їх до загальнолюдських цінностей та визнання їх основою всіх цивілізованих нормативних систем, змушує людське суспільство шукати шляхи забезпечення природної гармонії.

Благо особистості має бути пропорційним загальному благу. Плюралізм у сфері цінностей не може виправдовувати порушення одного блага заради іншого. Індивідуальна свобода закінчується там, де починається свобода іншої особистості. У праві цей принцип розуміється ще ширше, хоча насправді він однаковий. В основу права як цінності В. Рожковський ставить той фактор, «чи сприяє право самореалізації людини, породжує нові можливості для розвитку людини та суспільства. Відтак, правові цінності призначені для створення, підтримки та зміцнення соціального порядку й дисципліни, нормального функціонування суспільства» [3, с. 238-239].

Право не мало б сенсу, якби його позбавили ціннісного змісту. Добро потребує захисту не лише з боку моралі з її спонтанними санкціями, а й права з формальними та концентрованими санкціями. Таким чином, право ґрунтується на цінностях цивілізації і водночас сприяє їх прояву і захищає їх, у разі потреби через державний примус, примушуючи підкорятися нормам права.

Важливою у даному контексті є думка М. Черкас, що «власна цінність права багато в чому залежить від закріплених у ньому неюридичних цінностей – політичних, моральних, культурних, а також універсальних світоглядного характеру, таких як загальне благо, повага до інтересів інших, рівність, порядок тощо. Причому всі вони настільки тісно

переплетені з юридичними, що багато з них перестають сприйматися як позаправові за своєю природою (наприклад, справедливість, рівність, свобода)» [4, с. 79]. В цінностях втілюється певний ідеал уявлень про правильний, справедливий, гуманний суспільний порядок, що склався на даному етапі історичного розвитку і на підтримання якого спрямовано правовий вплив.

Початок ХХІ століття приніс нову хвилю тероризму, світову пандемію, що загрожують існуванню людства. Конфронтація різних систем цінностей зруйнувала віру європейців у непорушність світового порядку, встановленого після двох трагічних світових воєн у попередньому столітті. Боротьба з тероризмом може бути успішною лише в тому випадку, якщо західна цивілізація не повернеться спиною до решти світу, допоможе йому зменшити соціальну нерівність, погодитися на справедливіший розподіл природних ресурсів і підтримати прагнення до найвищого блага. Протидія пандемії вимагає також спільних зусиль світової спільноти. Реалії сучасного життя підтверджують твердження античних мислителів, що не можна досягати блага однієї людини за рахунок нехтування загальнолюдськими цінностями. Такі жертви не є виправданими і несуть у собі загрозу існуванню людського суспільства.

Таким чином, у сучасних умовах аксіологічне осмислення права як системи цінностей має важливе наукове та практичне значення. Трактатування добра (блага) у широкому контексті як основи та цінності права дозволяє краще розуміти значення системи правових норм для захисту загальнолюдських цінностей. Фундаментальні правові цінності, відображаючи найважливіші політичні, моральні, релігійні та інші цінності суспільства, виступають ідейними засобами реалізації цільових настанов права та визначають спрямованість діяльності держави.

Література:

1. Бандура О.О. Аксіологія права як складова філософії права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2015. № 1–2. С. 45-55.
2. Бабенко А.Н. Правовые ценности и освоение их личностью : Дис.. д-ра юрид. наук: 12.00.01 : Москва, 2002. 395 с.
3. Рожковский В. Право как ценность и правовые ценности. *Thesaurus*. 2017. Выпуск 4. С. 237-243.
4. Черкас М. Витоки правового нігілізму та його вплив на цінність права. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 74-80.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ ОФОРМЛЕННЯ ПРОЦЕСУ ВХОДЖЕННЯ БЕССАРАБІЇ ДО СКЛАДУ КОРОЛІВСТВА РУМУНІЯ

Попенко Ярослав Володимирович

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри права

Мелітопольського державного педагогічного університету

імені Богдана Хмельницького

м. Мелітополь, Запорізька область, Україна

В цілому боротьбу Румунського Королівства за офіційне визнання світом приєднання Бессарабії можна умовно поділити на декілька етапів.

Перший етап. Бухарест, усвідомлюючи, що лише офіційний дозвіл західних союзників дасть йому можливість закріпити за собою територіальні надбання 1914-1918 рр., спрямував всі свої політичні зусилля на Паризьку конференцію, що розпочала свою роботу в січні 1919 р. Діяльністю румунського представництва на той час керував І. Бретіану. Саме він розпочав зустрічі з лідерами західних держав у напрямку визнання територіальних претензій Королівства, зокрема з Г. Ніколсоном, Ж. Клемансо, А. Бальфуром та ін. Вже 8 лютого в Парижі почалися засідання комісії у справах Югославії та Румунії, на яких і мало бути ухвалено рішення щодо спірних територій. Очолив комісію А. Тардье. 6 квітня комісія ухвалила попереднє рішення відносно доцільності міжнародного визнання Бессарабію румунською. Водночас, Королівству було висунуто низку вимог, як політичного, так і правового характеру. В серпні 1919 р. були заслухані виступи А. Тардье та висновки очолюваної ним комісії. Підсумком переговорів став невтішний для Румунії результат – офіційно закріпити за собою Бессарабію Бухаресту не дозволили.

Більше того ж, Королівство мало виконати низку вимог, перш ніж конференція знов повернеться до розгляду «бессарабської проблеми» (зокрема, румуни мали вивести свої війська з Угорщини). Більше того, Ф. Полк та А. Бальфур у виступах відкрито підкреслювали, що Румунія взагалі має змінити свою зовнішню політику та більше прислухатися до «рекомендацій» союзників [7, р. 408]. Бухаресту дали зрозуміти, що йому слід неухильно виконувати всі рішення конференції.

Другий етап. Незважаючи на виконання Румунією окремих вимог, ситуація в Парижі в цілому для неї не змінилася. За словами Г. Бретіану, представники США взагалі погрожували залишити конференцію, якщо до Румунії не буде вжито жорстких санкцій (виключення її з числа союзників, розірвання дипломатичних, економічних та фінансових відносин)

[6, р. 150]. Водночас, учасники конференції розуміли, що продовжувати відкладати вирішення територіальних питань в Центральній-Східній Європі не має сенсу. 8 вересня Т. Тіттоні рекомендував прямо використати «бессарабську карту» проти непоступливого Бухаресту. У свою чергу, І. Бретіану відзначав, що найкращою гарантією міжнародної безпеки та підтримки для Румунії є окупація Бессарабії та Південної Добруджі. За його словами «сам Клемансо у підсумку переконається, що Румунію варто підтримувати, а не знищувати» [6, р. 158].

З приходом до влади в Бухаресті нового урядового кабінету на чолі з А. Вейтояну зовнішньополітична стратегія Королівства практично не змінилася. Навпаки він фактично відмовився виконувати вимоги Антанти вивести війська з Угорщини та врегулювати відносини з Австрією. 1 грудня прем'єр-міністром Королівства став А. Вайда-Воевод. Головним своїм завданням він проголосив необхідність підписати всі необхідні договори для того, щоб «врятувати країну від тих жахливих наслідків можливого розриву відносин із союзниками» [4, с. 200]. Важливе значення при цьому віддавалося офіційному міжнародно-правовому визнанню права Румунії на Бессарабію [12, р. 33]. Вже 9 грудня був підписаний Сен-Жерменський мирний договір з Австрією. Ця угода стала компромісним варіантом вирішення вибухової ситуації в регіоні. Зокрема, Герцогство Буковинське залишалось у складі Королівства, але при цьому союзники отримували виключне право контролювати дії румунської адміністрації, у напрямку дотримання нею прав національних меншин краю. Бухарест обіцяв вивести війська з Угорщини. 29 грудня румунський парламент ухвалив закони про приєднання до Королівства Бессарабії та Буковини [11, р. 75]. Таким чином, був зроблений крок на законодавчому рівні консолідувати державу у «Великій Румунії».

Третій етап. В січні 1920 р. А. Вайда-Воевода прибув до Парижа. Своім завданням він бачив за будь-яких умов домогтися офіційного визнання приєднання Бессарабії [8, р. 9]. 20 січня він був запрошений на засідання Верховної Ради союзників. Серед низки питань на обговорення були винесені і питання «Справи Румунії та Угорщини» та «Бессарабське питання». Усвідомлюючи відносно слабкі міжнародні позиції Королівства, румунський політик відразу визнав, що його уряд повністю погоджується із вимогами союзників. Більше того, за словами А. Вайди-Воеводи Бухарест вже розпочав евакуацію військ з Угорщини [9, р. 911]. Відповідаючи на критику на адресу Румунії з боку Д. Ллойд-Джорджа, А. Вайда-Воевод особисто обіцяв виконати всі вимоги союзників.

Не менш жваву дискусію викликало і обговорення територіальної приналежності Бессарабії. На запитання Ж. Клемансо, чого власне від конференції прагне Румунія, А. Вайда-Воевод зазначив, що просить лише

визнати «де-юре» право Королівства на Бессарабію. У підсумку засідання, Рада ухвалила рішення взяти до відома виступ румунського прем'єр-міністра, але доки Королівство не виконає всіх вимог, не приймати рішення з Бессарабії. Присутні погодилися взяти за основу висновки А. Тардьє. Міністр іноземних справ Великобританії Дж. Керзон супроводжував це коротким резюме: «Доки румунські війська залишатимуться в Угорщині, Рада не бажає визнавати права Румунії на Бессарабію» [3, с. 147].

Четвертий етап. 19 березня 1920 р. румунський уряд очолив А. Авереску, якому і вдалося домогтись офіційно приєднати Бессарабію та затвердити це на міжнародному рівні. Наприкінці березня 1920 р. румуни вивели війська з Угорщини. Натомість 15 квітня комісія, яка розглядала в Парижі питання Бессарабії, надала попередній текст договору про остаточне його вирішення. Впродовж квітня текст доопрацьовувався та погоджувався представниками країн-переможниць. Паралельно, Румунії було висунуто низку нових вимог. Перша зобов'язувала країну підписати договір з Угорщиною. Він був підписаний 4 червня 1920 р. та став відомий як Тріанонський. За договором кордони між державами були визначені ч. II, ст. 27 (до Румунії відійшла Трансільванія та східна частина Банату) [5, с. 17–18]. Додатково ч. III, ст. 45–47 зобов'язувала сторони делегувати своїх представників до спеціальної комісії, яка мала безпосередньо визначити межі державного кордону [5, с. 24–25]. Інша вимога зобов'язувала Королівство підписати договір про визнання та дотримання прав національних меншин на власній території (28 червня 1920 р. Бухарест погодився його підписати).

Зрештою, 28 жовтня 1920 р. в Парижі був підписаний документ, який юридично визнав приєднання Бессарабії до Румунії (Паризький протокол). Свої підписи під ним поставили представники Англії, Франції, Італії, Японії та Румунії. Представники США відмовились його підписувати, мотивуючи це небажанням брати участь у «розчленуванні Росії, всупереч позиціям міжнародного права» [1, с. 189–191].

Таким чином тривала та виснажлива боротьба Румунії за Бессарабію завершилась юридичним визнанням. Водночас, як показав подальший перебіг подій, вважати цей акт безумовною перемогою Бухаресту навряд чи було вірним. Текст договору містив дев'ять статей. В преамбулі підписанти відзначали, що головною його метою є досягнення загального миру в Європі, а також врахування прагнення населення Бессарабії.

Договір мав гарантувати захист національним, релігійним та мовним меншинам краю [10, р. 18]. Автори обґрунтовували, що цей крок виправданий з «географічної, етнографічної, історичної та економічної точки зору». Варто звернути увагу, що фактично були використані висновки комісії А. Тардьє, які він озвучив ще у квітні та липні 1919 р. Отже, тривала

боротьба Румунії за визнання світом приєднання Бессарабії до Королівства завершилася 28 жовтня 1920 р. При цьому, як і очікувалося, підписаний документ викликав протест з боку урядів РСФРР та УСРР. 1 листопада обидва радянські уряди у ноті до Англії, Франції, Італії та Румунії висловили свій протест з приводу його підписання. У подальшому ратифікаційний процес розтягнувся на роки (з 1922 р. по 1927 р.). Натомість Японія відмовилась його ратифікувати. Не визнали його також США і низка держав Європи. Румунія опинилася «de facto» з Бессарабією, але «de jure» процес, так і не завершився.

Звернімо увагу, що існуюча з кінця XIX ст. система «старого міжнародного права» допускала право на війну, захоплення територій, втручання великих держав у внутрішні справи інших держав [2, с. 303]. Але навіть в цій системі існувало правило, що передбачало однозначний висновок післявоєнного мирного договору. Натомість договір 28 жовтня 1920 р., так і не був ратифікований всіма учасниками переговорного процесу. Плебісцит, на якому наполягали учасники Паризької конференції не відбувся.

Водночас, тогочасний румунський державно-політичний провід виявив наполегливість у послідовності реалізації своєї зовнішньої політики щодо Бессарабії. Впродовж 1919-1920 рр. Бухарест пройшов досить результативний шлях у реалізації власної державотворчої програми. Внаслідок територіальних змін у Центрально-Східній Європі для Королівства склалися сприятливі обставини для реалізації проекту створення Великої Румунії за рахунок нових земель. Далеко не останнє місце в цій доктрині відводилося Бессарабії.

Література:

1. Бессарабия на перекрестке Европейской дипломатии. Документы и материалы / [Виноградов В.Н., Ерещенко М. Д., Семенова Л.Е., Покивайлова Т.А.]. Москва : Индрик, 1996. 380 с.

2. Волошин Ю.О. Особливості формування моністичних концепцій співвідношення міжнародного та внутрішнього національного права та їх роль у розвитку міждержавної інтеграції. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 1. С. 303–307.

3. Левит И.Э. Бессарабский вопрос в контексте международных отношений (1919-1920 гг.). Парижская мирная конференция. Тирасполь: Литера, 2012. 240 с.

4. Проблемы внутри- и внешнеполитической истории Румынии нового и новейшего времени / ред. С. А. Мадиевский. Кишинев: Штиинце, 1988. 229 с.

5. Трианонский мирный договор / под ред. Ю.В. Ключникова, А. Сабанина: Москва: НКВД, 1926. 184 с.
6. Brătianu Gh. I. Acțiunea politică și militară a României în 1919 în Lumina corespondenței diplomatice a Lui ion I.C. Brătianu. București : Cartea Românească, 1939. 189 p.
7. Documents on British Foreign Policy. 1919–1939. Vol. I. 1919. London: His Majesty's Stationery Office, 1947. 969 p.
8. Marghiloman A. Note Politice 1897–1924. Vol. V: 1920–1924. București: Editura Institutului de Arte Grafice «EMINESCU», 1927. 244 p.
9. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. The Paris Peace Conference. 1919 / [ed. J. Fuller]. Vol. IX. Washington, 1946. 1053 p.
10. Scurtu I. România Intre Anii 1918-1940. Documente și Materiale. București : Editura Universității București, 2001. 168 p.
11. Stafi I. Spovedaniile Basarabiei. Chișinău: Bons Offices, 2007. 364 p.
12. Tilea V.V. Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919 – Mart. 1920. Sibiu, 1925. 249 p.

ТИПОЛОГІЇ ПОЛІТИЧНИХ СИСТЕМ

Потиліцин Вадим Романович

студент I курсу

факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Політична система – це сукупність державних і недержавних політичних інститутів, які взаємодіючи між собою та навколишнім середовищем, здійснюють політичне керівництво суспільством та управління суспільними справами. Необхідно зазначити, що політична система конкретного суспільства визначається його класовою природою, соціальним ладом, формою правління,

типом держави, характером політичного режиму, політико-ідеологічними та культурними відносинами у суспільстві, політико-правовим статусом держави,

історичною та національною традиціями політичного устрою.

Платон започаткував перші спроби типології політичних систем тимократію олігархію демократію тиранію. Розширив класифікацію форм державного правління Аристотель, виокремивши три правильні форми правління – монархію, аристократію, політію (здійснюється на благо

населення) та неправильні форми – тиранію, олігархію, демократію (здійснюється на благо правлячих груп).

К. Маркс, спираючись на класові пріоритети, виокремив політичні системи: рабовласницького, феодального, буржуазного (капіталістичного), соціалістичного (комуністичного) суспільства.

М. Вебер виокремив такі політичні системи: традиційні (легітимність влади ґрунтується на стійкому переконанні у непорушності традицій і необхідності підкорення правителям, які здійснюють владу згідно з традиціями.); харизматичні (основою легітимності влади є віра у виняткові особисті риси правителів): раціонально-легальні (ґрунтується на переконанні населення країни у тому, що правління здійснюється на законних підставах і у найкращий спосіб.)

За характером політичних цінностей, що становить основу правління, Ж. Блондель вирізняє п'ять типів політичних систем: ліберальні демократії; традиційні (збереження неявних соціальних відносин); радикально-авторитарні (комуністичні); авторитарно-консервативні; популістські (властиві країнам третього світу).

Залежно від особливостей політичної культури і характеру взаємодії різних політичних інститутів Г. Алмонд виокремив чотири типи політичних систем:

– англо-американський тип діє у Великобританії, США, Канаді, Австралії та деяких інших англомовних країнах. (Його характерними рисами є: прагматизм, раціоналізм, а основними цінностями – свобода особистості, індивідуалізм, добробут та безпека;

– континентально-європейський тип притаманний країнам Західної Європи насамперед Італії, Німеччини, Франції. Він характеризується: розмаїттям політичних культур, співіснуванням і взаємодією політичних субкультур із модернізованими інститутами; багатопартійністю, коли політичні партії виступають не лише з різних, а й із протилежних ідеологічних позицій, які знаходять підтримку в суспільстві. Політичні партії мають значний вплив у суспільстві. Все це зумовлює політичну нестабільність у суспільстві, яка може призводити до суттєвих змін політичної системи. Доіндустріальний (або частково індустріальний) тип існує у багатьох країнах Азії, Африки і Латинської Америки. Він характеризується неоднорідністю політичної культури, тобто є поєднанням різноманітних і нерідко несумісних елементів – західних і східних, традиційних і сучасних цінностей, племінних, національних, расових, релігійних особливостей;

– тоталітарний тип вирізняється надзвичайною централізацією влади і високим ступенем насильства, заідеологізованістю. Ця система характеризується зосередженням державної влади в руках правлячої верхівки

або однієї особи, здійсненням диктатури однієї політичної партії та заборонаю діяльності опозиційних партій та організацій, відсутністю реальних прав і свобод громадян.

Таким чином, необхідно зазначити, що всі наведені типології є умовними; існують численні інші типології політичних систем, в той же час, у світі практично не існує «чистого» типу політичних систем, оскільки всі вони є результатом свідомої діяльності людей, які живуть у певний час і у певному місці. На сьогодні однією з найпоширеніших у сучасній політичній науці є розподіл політичних систем залежно від типу політичного режиму на *демократичні та недемократичні*.

Література:

1. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. с. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018, 540 с.
2. Політологія. підручник / за заг. ред. Кремінь В. Г., Горлач М. І. – Харків: Друк. Центр «Єдинокор», 2009, 836 с.
3. Політологія: навч. посіб. / М. П. Гетьманчук, В. К. Гришук, Я. Б. Турчин та ін., за заг. ред. М. П. Гетьманчука, К.: Знання, 2011, 415 с.
4. Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. с. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с. URL: http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/1854/1/Політологія_29_10_2018.pdf
5. Гладуняк І.В. Правові проблеми формування політичної системи в Україні на сучасному етапі., Одеса, 2001, URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2158/Гладуняк%20I.%20B..pdf?se>
6. О. Фісун. Типології політичних систем: основні підходи, URL: [https:// ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/fisun_typologii.pdf](https://ipend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/fisun_typologii.pdf)

МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Світлий Андрій Миколайович

студент I курсу

факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Механізми захисту прав людини – це спеціалізовані міжнародні інструменти, організації та установи, які безпосередньо займаються захистом прав людини. Універсальні механізми, які діють на рівні всього світу (наприклад, Рада з прав людини при Генеральній Асамблеї ООН, Комісія з прав людини ЕКОСОП ООН, Комітет з прав людини, Верховний комісар ООН з прав людини, Верховний комісар ООН у справах біженців і т.д.).

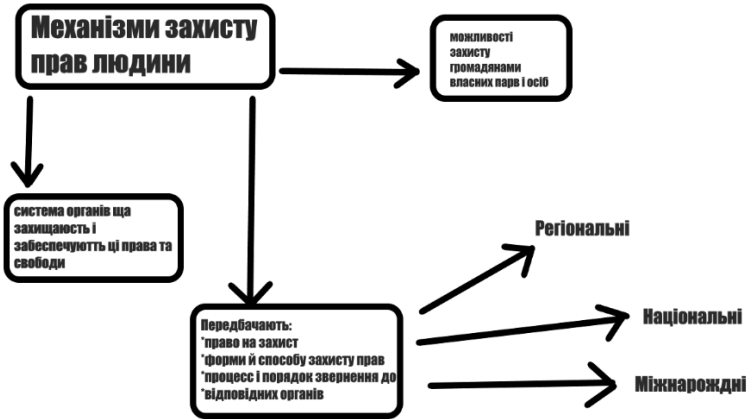
По-перше, право на захист означає можливість звернення до державного примусу в необхідних випадках, тобто суб'єктом правозастосування в принципі має бути державний орган, без якого такий примус неможливий. Таким чином, контрагенти в цих правовідносинах будуть, з одного боку, суб'єктом права на захист, інший – орган державної влади, державних правових засобів, юридичної відповідальності. Другою особливістю виконавчих правовідносин є те, що на їх основі розвиваються відповідні процесуальні відносини, які опосередковують у порядку, порядку застосування та захисту.

При цьому багато аспектів захисту прав і свобод людини все ще залишаються у внутрішній компетенції держави, а процедура забезпечення навіть міжнародних стандартів прав людини залишається значною мірою внутрішньою справою, оскільки реальна можливість реалізації основних прав людини.

Слід зазначити, що ефективність принципу примату міжнародного права над національним правом значною мірою залежить від наявності відповідного правового механізму, що забезпечує його дотримання.

Захист прав людини може відбуватися як на національному рівні, тобто всередині окремої держави, так і на міжнародному – у випадку, коли держава не здатна самостійно забезпечити захист прав своїх громадян. Усередині держави завдання захисту прав людини покладене передусім на правоохоронні органи та судову гілку влади. Передбачається, що законодавство країни має будуватися на тому, що людина є найвищою цінністю, і враховувати міжнародну нормативно-правову базу щодо прав людини.

Рада Європи – організація, що об'єднує 47 європейських країн, які визнають принцип верховенства права й гарантують основні права людини і свободи для своїх громадян. У 1950 р. нею було прийнято Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, на основі якої функціонує Європейський суд із прав людини.

Стаття 55 Конституції України, яка надає право громадянам звертатися до міжнародних механізмів захисту прав людини, має на увазі винятково міждержавну частину механізму. Такі (міждержавні) органи відрізняються тим, що вони створюються за взаємною згодою кількох держав, як правило, оформленою міжнародною угодою, діють у межах такої угоди, яка визначає їхні повноваження і спеціальні правила процедури.

УВЯВЛЕННЯ ПРО НАЙЕФЕКТИВНІШІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ (%)²⁰

Тобто, автор переконаний, що завданням кожної держави є захист прав своїх громадян. Для цього існують національні механізми захисту прав людини. У випадку, коли держава не здатна виконати це завдання, людина може звернутися до міжнародних механізмів захисту прав людини.

На території Європи діють щонайменше три системи захисту прав людини та міжнародні установи, до яких громадяни України можуть звертатися у випадку порушення їх основних прав і свобод.

Література:

1. Гісем О.О., Механізми захисту прав людини, Права і свободи людини, Громадянська освіта, 10 клас, Нова програма, Підручник, 2018. URL: <https://uahistory.co/pidruchniki/gisem-civil-education-10-class2018/9.php>

2. Міжнародні механізми захисту прав людини. URL: https://studopedia.com.ua/1_29167_mizhnarodni-mehanizmi-zahistu-prav-lyudini.html

3. Поняття механізму захисту прав і свобод людини. URL: <https://findlawyer.info/prepodavatskaja-dejatelnost/advokat/>

4. Право громадян України на звернення URL: <https://pl.dsns.gov.ua/ua/Tizhden-prava/17041.html>

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СФЕРІ ПРАЦІВНИКІВ ЮРИДИЧНИХ ПРОФЕСІЙ

Семененко Микита Сергійович

студент

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Мінакова Євгенія Валеріївна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Однією з актуальних проблем сучасності, у сфері діяльності людей, які спеціалізуються на постійній комунікації з суспільством, надання своїм клієнтам певної юридичної допомоги, наприклад таких людей як юристи, адвокати, та нотаріуси, є актуальною проблемою стать та певна гендерна

дискримінація по відношенню до працівників – жінок та чоловіків. Проблема полягає саме у роботі, наприклад адвокатська діяльність, в основі якої повинна бути частина комунікація з своїм захисником, у той час коли основу довіри та впевненості суспільства у своїх юридичних помічниках, становить як його компетентність та кваліфікованість, так і у деякому сенсі стать адвоката, через що у суспільстві набувають актуальності гендерні стереотипи [2]. Наприклад, стереотип про те, що адвокати чоловіки мають більшу емоційну витривалість, стійкість до складних розмов, більш виразний та переконливий голос, але на справді все буває зовсім навпаки, ця проблема має місце, та обґрунтовується психологічною особливістю суспільства, тому що в більшості випадків, людина під час звернення до адвоката чи будь якого іншого юридичного працівника, де потрібні навички які зазвичай притаманні через гендерні стереотипи чоловіку, люди зосередженні на особистому успіху своєї справи, та намагаються обирати через ці стереотипи чоловіка на цих посадах.

Гендерна рівність у межах права розглядається такими вченими, як Н. Болотіна, І. Грицай, О. Лукашова, О. Львова, О. Матвієнко, О. Мельникова, Т. Мельник, Н. Оніщенко, с. Поленіна, П. Рабінович, В. Тимошенко та ін.

Звісно, іноді мають місце випадки, коли навпаки обирають жінок замість чоловіків, через гендерний дисбаланс у складі працівників певної юридичної фірми, де керівники можуть на працевлаштовувати фахівців через їх стать.

Відсоток жінок на керівних посадах політичної сфери життя, таких як законодавча гілка влади, судова, та виконавча, аж до звичайних органів місцевого самоврядування, має цифру нижче за чоловіків. Через низький відсоток жінок у політичному та суспільному житті, зокрема на керівних посадах, у жінок виникають проблеми з впливом на рішення про певні зміни стосовно їхнього становища в суспільстві. З боку сучасної політичної системи звісно є певні закони та гендерні рівності по відношенню до жінок, рівняння їх прав з чоловіками, не обмеженість у працевлаштуванні на державну службу, але все одно, жінки неодноразово в сучасному житті стають свідками дискримінацій через гендерні стереотипи [2].

Якщо в якості прикладу взяти технічну сферу працевлаштування, наприклад керівниками цеху на гірничодобувне підприємство жінок не бачать, але якщо жінці це цікаво, та вона навчалася за цим спрямуванням, немає ніяких заборон щодо її призначення на цю посаду, проте чоловікам складарям важко буде серйозно сприймати жінку через певні історично складені дискримінаційні стереотипи щодо жінок.

Повертаючись до юридичної сфери, на сучасних посадах суддів України, з кожним роком переважну кількість місць у роботі судів займають жінки. Посилаючись на результати дослідження ДСА України у

2018 році, у місцевих та апеляційних судах України із загальної кількості суддів та працівників апаратів – 30 740 осіб, які станом на 1 березня 2018 року працювали на той час в місцевих і апеляційних судах України – 77% (23 788) жінок та 33% (6 952) чоловіків, проте у місцевих та апеляційних судах із 591 суддів, які обіймають посади голови суду: 36% жінки (210 осіб) та 64% чоловіки (381 особа).[1] Більш актуальне дослідження ДСА України 2020 року, де серед 30 362 суддів та працівників апаратів, які станом на 1 січня 2020 року працюють у місцевих та апеляційних судах України, 75% (22 821 особа) жінок та 25% (7 542) чоловіків. Якщо порівнювати це дослідження із передостаннім, де ДСА України станом на 1 січня 2019 року провела дослідження, коли серед 30 447 суддів, з них 73% жінок (22 237) та 27% (8 210) чоловіків, можна зробити висновок, що відсоток чоловіків зменшився, а чисельність жінок збільшилася [3].

Отже, принцип рівності є основоположною засадою для всіх статей Основного Закону України, що упорядковує політичні, соціально-економічні права людей. Тому можна зазначити, що всі конституційні права спираються на принцип гендерної рівності, адже дискримінація, у всіх своїх проявах, з боку держави заборонена, немає жодних обмежень або ж привілеїв щодо прав і свобод однієї зі статей. Поняття принципу рівноправності жінок і чоловіків у Конституції України означає, що Україна виходить на новий рівень вирішення гендерних проблем та правового впорядкування відносин між жінками та чоловіками.

Література:

1. Боброва Ю. Ю. Гендерна парадигма суддівської діяльності у розрізі результатів емпіричного дослідження. *Публічне право*. 2019. № 3 (35). С. 159-165.
2. Фулей Т.І. Гендерна рівність при здійсненні правосуддя. Вид. 2-ге, випр. Т.І. Фулей. – К.: ВАІТЕ, 2016.
3. Узагал. Генд. складу апеляційних та місцевих судів України, Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь станом на 1 січня 2020 року. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/0421/gen2_19.pdf

ЛЮДИНА ЯК ОБ'ЄКТ МАНІПУЛЯЦІЇ

Фаріонов Ігор Іванович

студент факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Свідомість допомагає людині краще розуміти себе і оточуючий світ, а також сприймати себе як окремого індивіда. Однак окрім свідомості, людською поведінкою також керує її підсвідомість, тваринна частина людини. Інакше кажучи, нами керують інстинкти – закладені еволюцією, а не нашим досвідом, природні реакції на оточуючий світ. Саме через наявність цих інстинктів людиною можна маніпулювати, впливаючи на підсвідомість і штучно викликаючи бажані реакції.

Сучасна наука дозволяє зрозуміти природу переважної частини людських інстинктів. Це в свою чергу дозволяє розробити більш ефективні прийоми маніпуляції суспільною думкою. Наука дозволила створити вогнепальну зброю, вона ж дозволила створити бронезилет.

Перед сучасною наукою не стоїть задачі розробки ефективних методів протидії маніпуляції людьми. Дослідник, користуючись власним досвідом та науковими знаннями, здатен захистити себе від маніпуляцій з боку оточуючих, але повноцінні дослідження цього питання дещо непопулярні. Розробка методів маніпуляції широкими масами населення в політичних або комерційних (перш за все рекламних) цілях значно зручніша, так як існує багато заінтересованих в цьому груп.

Одним із базових інстинктів людини, як і будь-якої істоти, це інстинкт самозбереження. Завдяки страху смерті людиною можна маніпулювати. Історія має багато прикладів, коли страх дозволяв маніпулювати цілими народами. Страхами людини зараз користуються як у рекламі, так і у політиці, так як люди бояться багато чого і всі ці фобії пов'язані з інстинктом самозбереження.

Емпатія дозволяє розуміти почуття іншої людини. Можна сказати, що саме завдяки ній ми і є людьми. Однак нею також можуть користуватись з цілями маніпуляції. Мотивувати людину до сильної реакції можна почуттям жалю. Ця слабкість людини частіше за все використовується у кіно та ЗМІ, так як візуальне сприйняття чужого горя, до якої доданий відповідний музикальний супровід має величезний ефект.

Після відчуття жалю починає працювати наступний інстинкт – агресія. Людина відчує гнів на того, кого вважає винуватим у події, що викликала відчуття жалю. Таким чином завдяки природної реакції можна завдати значного удару до репутації особи, яка ніби то винувата у певній події.

Агресія також є природною реакцією на джерело страху. Людина, злякавшись павука, ймовірно його вб'є. Так і страх перед певною групою людей дозволяє маніпулятору налаштувати маси населення проти цієї групи.

Як приклад можна навести темні часи, де страх перед відьмами та чаклунами спонукав людей до масового самосуду над ні в чому не винними людьми.

Харчовий інстинкт дозволяє продавати некорисну їжу завдяки привабливій рекламі.

Інстинкт розмноження спонукає використовувати в рекламі саме привабливих людей обох статей. Маніпуляція на базі цього інстинкту може працювати від протилежного, а саме на бажання людини самою бути більш привабливою для потенційних партнерів.

З цілями маніпуляції використовуються й інші інстинкти, такі як допитливість, самоприниження, самоствердження, батьківський інстинкт, огида.

Окреме місце в маніпулюванні великою кількістю людей має стадний інстинкт. Натовп в Давньому Римі вважався стихією так само, як пожежа або повінь [1, 2].

У науково-популярному фільмі «Я та інші» 1971-го року був продемонстрований наступний експеримент [3].

На столі дві пірамідки: чорна та біла. Троє дітей за домовленістю із експериментатором стверджують, що обидві пірамідки білого кольору. На навіюваність перевіряють четверту дитину. Більшість дітей погоджуються та повторюють, що обидві пірамідки білі. Однак коли дитину просять взяти чорну пірамідку, вона бере чорну, незважаючи на те, що тільки-но назвала обидві білими.

Даний експеримент був проведений і на дорослих і результати не сильно відрізнялись.

Стадний інстинкт та інстинкт самозбереження створюють ще один страх людини – страх самотності. Людина еволюціонувала в умовах знаходження у соціумі, самотність означала небезпеку. Сучасні люди також прагнуть схвалення з боку оточуючих, а тому з меншим бажанням стануть висловлювати свою думку, якщо вона не співпадає з думкою більшості. Тому людьми можна маніпулювати, якщо переконати їх, що певна думка є переважаючою у соціумі.

Слід також вказати про такий метод маніпулювання, як використання авторитетів. Авторитети можна розділити на ідоли та абстрактні авторитети.

Використання абстрактних авторитетів іноді використовує стадний інстинкт, штучно підвищуючи авторитетність інформації, відсилаючи на народ, соціум як на її джерело, тобто на чутки, традиції, тощо. Абстрактним

авторитетом також виступає певна авторитетна група людей. У сучасному світі таким безумовним авторитетом виступають вчені. Інформація стає більш правдивою в очах людей, якщо її ніби то стверджують вчені. Маніпулятор може відверто брехати, не відсилаючи на жодні наукові праці та статті, або спотворювати інформацію.

Людиною також можна маніпулювати, використовуючи те, як наш мозок схильний сприймати інформацію. Мозок споживає близько двадцяти відсотків енергії, що споживає організм дорослої людини. Еволюція зробила мозок досить лінивим органом, щоб зменшити на нього навантаження.

Так, першість інформації грає переважну роль у тому, яка складеться думка людини про певну подію, явище, тощо. Саме тому телеканали намагаються як можна скоріше розповісти глядачу певну новину, випередивши конкурентів. Мозок не сприймає наступну інформацію про об'єкт так активно, так як вже має певний стереотип про цей об'єкт.

Ще одною технікою маніпулювання масами є інформаційний шум. Для зниження уваги на певну подію, посилюється потік інформації, що надходить до об'єкту маніпуляції, при цьому не обов'язково з одного й того ж самого джерела. Мозок людини не встигає сприйняти або усвідомити важливу інформацію.

Подібним методом маніпуляції є так званий інформаційний «сендвіч». Його використовують, коли потрібно зменшити емоційний відклик на позитивну або навпаки, негативну подію. З метою цього перед та після інформації про подію надають інформацію з протилежним емоційним забарвленням. Перевага, наприклад, позитивної інформації переводить увагу з негативної події і навпаки.

Спотворення інформації також допомагає маніпулювати людьми. Маніпулятор може казати правду, але надати інформацію з одного боку, приховуючи подробиці, що суттєво змінюють сутність інформації.

Кожна людина містить в собі не тільки чистий розум, але й тваринне. Саме твариною легше маніпулювати, так як вона діє не усвідомлено.

У світі, де багато брехні та людей, яким потрібна влада над іншими, потрібно залишатись людиною та не вдаватися до маніпуляцій, що закликають до нашої тваринної природи. Розум людства повинен розвиватись разом з розвитком технологій, а не деградувати, так як в руках мавпи найсучасніший ноутбук перетворюється на камінь, яким зручно колоти горіхи.

Література:

1. Словім А. Д., 1967, Інстинкт. загадки вродженої поведінки організмів – Ленінград.

2. Вагнер В. А., 2005, Біологічні основи порівняльної психології, Т. 2. Інстинкт і розум, 347 с.
3. Реж. Ф. М. Соболев, 1971, Я та інші, «Київнаукфільм»
4. Поршнев Б.Ф., 2007, Про початок історії людства. Проблеми палеопсихології під ред. О. Вите – СПб.: АЛЕТЕЙЯ.
5. Поршнев Б.Ф., 1972, Контрсуггестія та історія, «Історія та психологія» М., «Думка».
6. Бехтерев В. М., 2001, «Навіювання та його роль у суспільному житті». – СПб.: Пітер.
7. Липецкий М. Л., 1983, Навіювання та ми. – М.: Знання, – 96 с.
8. Майерс Д., 2009, Соціальна психологія. – 7-е вид. – СПб.: Пітер., – 794 с.

ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Чижовська Наталія Ігорівна

студентка юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

Постановка проблеми. Кількість випадків злочинності серед неповнолітніх зростає з кожним днем. Ця проблема привертає до себе значну увагу як науковців, так і практиків. Адже питання про створення ефективних правових заходів, які б протидіяли злочинності неповнолітніх, є одним із найважливіших завдань юридичної науки. У системі кримінально-правового впливу вже існують компромісні рішення щодо відповідальності неповнолітніх. Одне із них – це застосування до неповнолітніх примусових заходів виховного характеру замість призначення покарання.

Стан наукового дослідження теми. Проблему застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх досліджувало багато науковців, серед них: А. А. Вознюк, Л. В. Герасимчук, А. Ю. Дзюба, Л. В. Донець, Л. В. Котова, Б. А. Могила, Т. І. Пономарьова, О. І. Саско, Б. О. Чупринський, Я. М. Шевченко та інші.

Метою публікації є філософсько-правовий аналіз застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Примусові заходи виховного характеру є альтернативою покаранням і можуть вживатися лише у випадку скоєння кримінального правопорушення неповнолітньою особою. Вони полягають у звільненні від кримінальної відповідальності та застосуванні до винного відповідних заходів передбачених статтею 105 Кримінального кодексу України. Закон встановлює певні підстави, за яких ці заходи можуть використовуватися. Зокрема, до них притягаються лише ті неповнолітні особи, які вперше вчинили кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, щиро розкаялися після вчинення злочину та надалі поведилися бездоганно. У такому разі суд може прийти до висновку, що винний на момент постановлення вироку не потребує покарання.

Засновані дані заходи на принципах гуманізму та справедливості. Адже основною метою їх застосування є передусім забезпечення інтересів самого неповнолітнього, шляхом надання йому необхідної соціальної допомоги, освіти, лікування тощо.

Так як свідомість неповнолітнього ще не є до кінця сформованою, після вчинення ним суспільно небезпечного діяння існують чималі шанси на його виправлення. Як зазначає Б. О. Чупринський, велику необхідність тут буде становити проведення виховної роботи з неповнолітнім, надання йому психологічної та медичної допомоги [1, с. 140]. Власне, примусові заходи виховного характеру і виступають одним із тих ефективних способів, основна мета яких є не кара неповнолітньої особи, а її виправлення.

До системи примусових заходів виховного характеру відносять застереження, обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього, передача неповнолітнього під нагляд батьків, покладення обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків та направлення до спеціальної навчально-виховної установи.

Однак, чимало вчених вважають дану систему недосконалою, звертаючи увагу на питання доцільності та дієвості передбачених нею заходів.

По-перше, застереження, як захід виховного впливу, вважається недостатньо ефективним, щоб сприяти повному виправленню винної особи. Воно полягає лише в оголошенні осуду за злочинні дії неповнолітнього і не передбачає жодних правових обмежень. О. І. Саско також стверджує, що неповнолітнім важко усвідомити всю суспільну небезпечність свого діяння лише після одного застереження. Більш доцільнішим буде застосувати комплекс педагогічних заходів, за допомогою яких можна усунути прогалини у психічному розвитку неповнолітнього та знизити ймовірність скоєння злочину повторно [2, с. 173].

По-друге, оскаржується також доцільність такого заходу, як передача неповнолітнього під нагляд батьків. Вважається, що неповнолітня особа вже вийшла з-під їхнього контролю, а обов'язок батьків здійснювати контроль та нагляд за своїми дітьми був покладений на них і до вчинення

кримінального правопорушення неповнолітнім, тому даний захід є малоефективним і не приведе до бажаних результатів з виправлення винного.

Щодо решти заходів, то їх відносять до більш результативних та раціональних. Наприклад, обмеження дозвілля передбачає не просто запровадження певної кари для неповнолітнього, а і відгородження від небезпечних місць та осіб, які можуть його схилити до вчинення нових злочинів. Т. І. Пономарьова вважає, що встановлення особливих вимог до неповнолітнього є заходом, який найбільше відповідає меті кримінально-правового впливу на неповнолітніх. Поведінка винного дещо обмежується, що виступає карою для нього, проте це сприятиме поверненню до нормального життя та позбавленню від можливих залежностей [3, с. 197].

Обов'язок відшкодувати заподіяну шкоду теж приносить дієві результати щодо виховання особи, адже зобов'язує її самостійно покрити завдані нею збитки або заробленими коштами, або своєю працею.

Щодо такого примусового заходу, як направлення неповнолітнього до навчально-виховної установи, то серед науковців точаться палкі дискусії про його доцільність. На думку Б. А. Могили, це протидія щодо звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, адже сутність такого звільнення має полягати в тому, що особі надають можливість виправитися власними силами [4, с. 162]. І хоча навчально-виховні установи відносяться до освітніх закладів, все ж направлення неповнолітніх туди повинне виступати крайнім заходом.

Ще одним проблемним моментом застосування примусових заходів виховного характеру, на якому наголошують науковці, є неналежне використання досудової пробації. Важливо, щоб при призначенні примусових заходів, до уваги бралися не лише обставини, які характеризують особу злочинця, а й обставини його життя, ставлення до злочину, мотивація дій. В. Р. Ісакова також зазначає про доцільність залучення дитячого психолога, на оцінці та діагностиці якого і повинне ґрунтуватися визначення заходу виховного характеру для кожного конкретного неповнолітнього [5, с. 142].

Висновок. Отже, проаналізувавши кілька основних аспектів системи примусових заходів виховного характеру, можна дійти висновку, що існують певні прогалини та недосконалості у їхньому застосуванні. Насамперед не всі із закріплених законодавством примусових заходів є ефективними та раціональними. Також, при визначенні даних заходів не враховуються усі обставини, психологічна характеристика винного, на які доцільно б було звертати увагу. Проте варто зауважити, що саме існування даного інституту, який надає можливість неповнолітньому усвідомити свій провинок та розкаятися, а також відведення йому особливого місця у кримінальному законодавстві вже є важливим досягненням та міцною основою для подальшого вдосконалення правових норм.

Література:

1. Чупринський Б. О. Мета покарання неповнолітніх. *Історико-правовий часопис*. 2017. № 2 (10). С. 140-144.
2. Саско О. І. Дискусійні аспекти ефективного застосування примусових заходів виховного характеру. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління* : електронне наукове видання : збірник. Київ, 2020. № 3 (9). С. 170-179.
3. Пономарьова Т. І. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. Харків, 2014. № 7. С. 195-203.
4. Могила Б. А. Деякі питання застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх. *П'яті Таврійські юридичні наукові читання* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15–16 травня 2020 р. Київ, 2020. С. 160-163.
5. Ісакова В. Р. Система примусових заходів виховного характеру потребує вдосконалення. *Правові новели*. 2019. № 9. С. 140-145.
6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Дата оновлення: 25.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.11.2021).

ДЕВІАНТНА ПОВЕДІНКА: БІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Шандрук Сергій Миколайович

кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін,
заступник завідувача кафедри
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар, Вінницька область, Україна

Девіантна поведінка (*від лат. deviatio – відхилення*) – це тип соціальної поведінки, який суперечить прийнятним у даному суспільстві правовим, моральним, соціальним нормам і стереотипам [2].

Традиційно, вся багатоманітність теорій девіантної поведінки зводиться до трьох основних різновидів: біологічні теорії, психологічні та соціологічні.

Більшість біологічних теорій створювалось в межах кримінологічного дослідження суспільства й були пов'язані зі спробами пояснити злочинність і агресію.

Одним з патріархів біологічного напрямку в девіантології вважається італійський учений Чезаре Ломброзо, діяльність котрого відноситься до

другої половини XIX століття. Основною детермінантою схильності до злочинності, на думку Ломброзо, були спадково-біологічні чинники (наприклад, особлива будова черепа), підсилені впливом зовнішнього середовища. Учений розкривав причини девіантності в максимально широкому спектрі: від кліматичних, природних та спадкових чинників, до економічних, культурних і гендерних. Він вважав, що будь-який злочин має у своєму походженні багато причин, які часто зливаються між собою [4]. Але перевагу дослідник найчастіше надавав чинникам спадково-біологічного характеру.

Ломброзо вважав, що технічний прогрес сприяє не стільки зменшенню злочинності, скільки її зростанню. Він зазначав, що цивілізація, послаблюючи сімейні узи, збільшує не тільки число безпритульних і бездоглядних дітей, кандидатів в злочинці, але й кількість згвалтувань і дітовбивств [4].

Ломброзо одним з перших у світовій кримінології розглянув цілісну систему факторів, які викликають злочинність: добробут людей, виховання та освіта молоді, ставлення до праці, сімейний стан, вік, стать, міграція, алкоголізм, тютюнопаління, ціни на харчі, вплив міста і села, скупченість населення, вплив пори року і ландшафту. Його висновки не втратили актуальності і для нашого часу [1].

Один з провідних фахівців в галузі девіантології Мойєр вважав, що спадковість визначає схильність до злочинної та агресивної поведінки, тоді як навколишнє середовище обумовлює межі, в яких виявляється ця схильність. Мойєр стверджує, що людина, яка успадкувала низький поріг збуджуваності нервової системи – агресивні реакції, у стресовій ситуації буде схильна до прояву гніву та ворожнечі в девіантних формах. З іншого боку, якщо ця людина буде оточена любов'ю та захищена від жорстокості і насилля, то вона не буде схильною до агресивної поведінки.

Найбільш вдалим спробами пов'язати девіантність з тілесною статуєю людини вважаються типології особистості, розроблені Кречмером (1925) та Шелдоном (1954). На думку учених, людей можна поділити на три типи за їх психофізичною конституцією: мезоморфний (атлетичний) тип, ектоморфний (худорлявий) та ендоморфний (огрядний) тип. Мезоморфи схильні до активності, агресії та насилля. Ектоморфи сприймаються як нерішучі та здатні до розумової діяльності. Ендоморфи характеризуються як добродушні та веселі [3].

Значний інтерес викликала хромосомна гіпотеза агресії та злочинності, котра з'явилась у зв'язку з розвитком генетики. У 1960-х роках ціла низка досліджень злочинців підтвердила високу ступінь кореляції між схильністю до правопорушень та наявністю хромосомної аномалії типу ХУУ (Джекобс, Брандон, Мервиль).

Інший напрямок біологічних теорій агресії пов'язаний з дослідженням ролі гормональних впливів на протиправну поведінку людини. Американський учений М. Шлапп при вивченні ендокринної системи злочинців

встановив, що третина обстежених ним в'язнів страждають емоційною нестійкістю, що пов'язано з захворюваннями залоз внутрішньої секреції [3].

Наразі більшість учених дійшли висновку, що біологічна схильність до різних форм девіантності виявляється за наявності сприятливого впливу соціального середовища.

Література:

1. Джужа О. М. Чезаре Ломброзо як один з піонерів теорії біосоціального походження злочинності / Наукові доповіді. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13849/1_p014-018.pdf
2. Енциклопедія сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба та ін. Київ : САМ, 2016. Т. 17. 712 с. URL: / https://esu.com.ua/search_articles.php?id=23844
3. Келвин с. Холл, Гарднер Линдсей. Теории личности: перевод И. Б. Гриншпун, 1970. Москва: КСП+. URL: <http://psylib.org.ua/books/holli01/index.htm>
4. Ломброзо Ч. Преступление. Новейшие успехи науки о преступнике. Анархисты. М.: ИНФРА-М, 2004 г. 320 с. URL: /www.studmed.ru/lombrozo-ch-prestuplenie-noveyshie-uspehi-nauki-o-prestupnikeanarhisty_20454e7c635.Html

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УКРАЇНІ

Ятчишина Ірина Юрївна

студентка юридичного факультету

Західноукраїнського національного університету

м. Тернопіль, Україна

Постановка проблеми. Україна є суверенною, правовою, назалежною, демократичною та соціальною державою. Відповідно до статті 3 Конституції України наша держава визнає, що людина, її життя, честь та гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю [2]. Державна діяльність має бути повністю зосереджена на забезпеченні та реалізації наведеного положення, оскільки у ХХІ столітті питання реалізації та захисту прав і свобод людини й громадянина є особливо актуальним не лише на національному, а й глобальному рівнях.

Стан наукового дослідження теми. Значна кількість українських дослідників займалися та продовжують працювати над цією проблемою, а саме: М.І. Козюбра, С. С. Алексеев, Н.В. Лазарев, Н.І. Матузов, Н.М. Оніщенко, П.М. Рабінович, О.Д. Тихомиров, В.Г. Буткевич, О.В. Зайчук та інші.

Метою наукового дослідження є аналіз основних аспектів захисту прав людини і громадянина, а також з'ясування проблем їх реалізації в Україні.

Основний виклад матеріалу. Права і свободи людини, їх гарантії визначають зміст і напрям діяльності країни. Держава відповідає за свої діяння перед особою. Установлення та захист прав і свобод людини є визначальним обов'язком країни, завданням державних органів, посадових осіб, різних громадських об'єднань. Тому держава створює засоби для їх захисту.

Для того, щоб у повному обсязі дослідити питання проблеми захисту прав і свобод людини й громадянина, потрібно з'ясувати ці поняття.

О.Ф. Скакун стверджує, що основні права людини є мірою гарантованої законом свободи, яка за рівнем, досягнутого еволюцією людини, може забезпечити її існування й розвиток, а також закріплена у формі міжнародних стандартів як загальна і рівна для всіх людей. Права людини і громадянські права тісно пов'язані між собою, але не є тотожними. Громадянином є особа, яка за законом належить до певної країни. Якщо права людини закріплені в міжнародно-правових актах, то права громадянина – у національній конституції [1, с. 33]. Але варто зазначити, що при створенні конституції певної держави законотворці користуються міжнародно-правовими актами, так би мовити здійснюють імплементацію міжнародних положень у національне законодавство.

Найважливіша практична цінність прав і свобод людини полягає в їх реальності, тобто в тому, наскільки задекларовані державою права і свободи реалізуються в реальному повсякденному житті. При цьому реальність гарантій прав людини та громадянина відображається, з однієї сторони, у їх правовому закріпленні, а з іншої – у запобіганні будь-яких порушень чи утисків з боку держави чи інших суб'єктів суспільних відносин [3, с. 131].

На жаль, на сьогоднішній день в Україні існує велика кількість проблем щодо реалізації та захисту прав і свобод людини й громадянина. До них можна віднести:

- низький рівень правової культури і правової свідомості переважної більшості членів нашого суспільства;
- незадовільний рівень зовнішнього виховного впливу на кожну людину зі сторони суспільства та самовиховання за наявності у багатьох людей реального відчуття власної честі та гідності;

- низький рівень дотримання правопорядку в житті суспільства і держави та беззастережної відповідальності кожної без винятку особи перед собою й оточенням за процес і результати своєї діяльності;
- нерівноправність гілок та органів державної влади та недосконалість функціонування місцевого самоврядування територіальних громад у реальному житті;
- низький рівень професіоналізму у сфері політичного та державного управління і його виняткова залежність від особистих та групових інтересів;
- відсутність чіткої структури громадянського суспільства та громадського контролю за діяльністю всіх органів державної влади;
- існує високий рівень корупції на всіх рівнях державного і суспільного життя та відсутність політичної волі у його зменшенні [4, с. 24].

Ще однією важливою проблемою є те, що Україна відповідальніше ставиться до міжнародно-правових відносин, аніж до внутрішньо-правового регулювання.

Проте існують методи для вирішення вищенаведених проблем. Насамперед одним із таких способів є застосування принципу верховенства права у всіх сферах суспільного буття та державного нагляду. Гуманізм, справедливість, об'єктивна обґрунтованість можуть відігравати потрібну функцію. Першою з них є обмежити дії держави на благо прав та свобод суспільства. Другою – законність застосованої форми, яка має забезпечити усі види та форми безпеки суспільних відносин. Останньою функцією є забезпечення саме верховенства права, а не особи [5, с. 30].

Потрібно активно заохочувати і, можливо, навіть навчати громадян захищати свої права та свободи, користуючись правосуддям, звертатися до внутрішніх державних установ, міжнародних і національних неурядових установ й організацій. Такими методами захисту можуть бути звернення до ЗМІ, використання впливу різних громадських об'єднань. Особливу роль відіграє правозахисний рух, тобто колективні дії у формі різноманітних об'єднань для захисту прав і свобод з метою досягнення конкретних цілей.

Висновок. Підсумовуючи, ми можемо стверджувати, що наша держава невпинно розвивається для становлення демократичного розвитку. Одним із принципів демократичної держави є саме принцип народного суверенітету, тобто єдиним джерелом та носієм влади визнається народ. Але демократично можна визнати лише ту державу, у якій не порушуються права і свободи людини й громадянина, а навпаки – створено реальні умови для їх реалізації та ефективного захисту в разі порушення.

Розділ II Конституції України закріплює широкий комплекс прав та свобод людини і громадянина, однак однією з основних проблем є те, що ці положення мають дещо формальний та декларативний характер. Саме

тому потрібно забезпечити дієвість та ефективність системи гарантій реалізації прав та свобод людини через формування громадянського суспільства. Формування суспільства високої правової культури, реальності принципу верховенства права, демократизації суспільних відносин, підвищення рівня економічного життя населення, подолання корупційності державних органів – це той шлях, який дасть можливість Україні стати повноцінним членом європейської спільноти.

Література:

1. Гвоздюк В. В. Реалізація прав і свобод людини і громадянина: проблеми сучасності. *Юридична наука: сучасний стан та перспективи розвитку* : зб. наук. пр.. Київ, 2017. С. 31–33.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. С. 141.
3. Пархоменко Н.М. Гарантії реалізації прав і свобод людини і громадянина: проблеми сутності та змісту. *Правова держава : щорічник наук. пр.* 2010. Вип. 21. С. 130–137.
4. Пильгун Н. В. Проблеми реалізації прав людини та громадянина в сучасній Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Юридичні науки.* 2016. Вип. 2 (1). С. 22–25.
5. Сущенко В.М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні (у контексті верховенства права). *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки.* 2012. Т. 129. С. 28–31.

НАПРЯМ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО. АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОЦЕС. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МІГРАЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Абу Аль-Нуджум Аль-Махамід Аліна Фірасівна

студентка III курсу

Національного університету «Одеська морська академія»

Науковий керівник: Палько Віктор Іванович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Національного університету «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Наукові дослідження щодо міграційних правопорушень вже досить тривалий час перебувають під впливом динамічних змін та потребують свого закріплення в контексті визначення організаційно-правових основ забезпечення зваженої міграційної політики та запобіганні існуючим міграційним загрозам.

Взагалі, під адміністративною відповідальністю розуміють правове реагування держави на вчинені особою адміністративно-карні дії, за які уповноважений на це орган чи посадова особа застосовують до правопорушника заходи адміністративного впливу [1, с. 153].

Якщо звернутися до національного законодавства, то провадження у справах про адміністративні порушення міграційного законодавства врегульовано окремими статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення, Інструкцією з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення та Інструкцією з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення Державною міграційною службою України.

Статті 23 та 24 КУпАП встановили, що законами України може бути передбачено адміністративне стягнення, що є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів України, поваги до правил

співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами, адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок. Безпосередньо статтею 16 КУпАП встановлено, що іноземці та особи без громадянства, під час перебування на території України підлягають адміністративній відповідальності на загальних із громадянами України підставах [2].

Відповідно до ст. 203 КУпАП порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку перебування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду через територію України, тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Так, за 9-місяців 2021 року територіальними органами Державної міграційної служби України було притягнуто до адміністративної відповідальності близько 15 тисяч осіб, з них на порушників міграційного законодавства накладено загалом штрафів на суму 30759199 грн. [3].

Вважаємо доцільним зазначити, що зазначений кодекс залишається єдиним нормативним джерелом адміністративної відповідальності. Отже, тільки державний рівень правового регулювання адміністративної відповідальності дає змогу забезпечити єдність правового статусу громадянина, іноземця, особи без громадянства, біженця, захист їхніх законних прав та інтересів.

Так, ст. 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» нелегальні мігранти та інші іноземці та особи без громадянства, які вчинили кримінальні, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність відповідно до закону [4].

Таким чином, визначаємо, що до специфічних ознак адміністративної відповідальності за порушення законодавства про міграцію можна віднести такі: 1) її підставою є адміністративне порушення міграційного законодавства; 2) її сутність виявляється в накладенні адміністративних стягнень у вигляді попередження, штрафу, конфіскації предмета та адміністративного арешту; 3) адміністративні стягнення накладаються уповноваженими органами (посадовими особами); 4) порядок притягнення до адміністративної відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері

регулювання міграційних процесів врегульований Кодексом України про адміністративні правопорушення та відомчими інструкціями з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення вищевказаних органів виконавчої влади; 5) адміністративну відповідальність за порушення міграційного законодавства врегульовано нормами адміністративного права, які містять вичерпні переліки адміністративних проступків, адміністративних стягнень та органів, уповноважених їх застосовувати, детально регулюють цей вид провадження і становлять її нормативну основу [5, с. 142].

Відзначимо, що вдосконалення міграційного законодавства передбачає необхідність подальшої систематизації законодавчих актів про адміністративні правопорушення у галузі міграції. Вважаємо, на сучасному етапі розвитку цієї теми, доцільним може бути об'єднання всіх правопорушень у зазначеній сфері у самостійний розділ КУпАП під назвою «Адміністративні правопорушення у сфері міграції».

Література:

1. Блюк Н.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення вчинені у сфері трудової міграції. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2019. С. 152-157.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення//Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122.
3. Показники діяльності ДМС України за 9 місяців 2021 року. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2021_9.pdf
4. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI//Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2012. № 19-20. Ст. 179.
5. Салманова О. Ю. Види адміністративних стягнень за порушення міграційного законодавства, порядок та строки їх застосування. *Вісник ХНУВС*. 2014. № 1 (64). С. 140–150.

ПОДАТКОВИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ЯК ДЖЕРЕЛО ПОДАТКОВОГО ПРАВА

Андрєва Вікторія Володимирівна

студентка

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Сєрих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Для забезпечення діяльності держави та місцевого самоврядування фінансовими ресурсами необхідне постійне та регулярне надходження грошових коштів до державних фондів. Найбільш значна частка публічних доходів формується за допомогою обов'язкових платежів, сплата яких є обов'язковою та забезпечується державним примусом.

Суспільні відносини, які виникають під час сплати таких коштів та інших платежів і врегульовані нормами права, є податковими правовідносинами між державними фінансовими органами й особами, здійснюються вони, щодо обов'язкових платежів у бюджети всіх рівнів. З цього випливає, що дійсно податкові відносини тісно пов'язані з нормами права, які в свою чергу є основними складовими джерел фінансового та податкового права. Тобто джерело податкового права це правові акти органів законодавчої, виконавчої влади і місцевого самоврядування, в яких містяться норми фінансового права.

Що стосовно предмета податкового права, то ним є група однорідних суспільних відносин, що визначають надходження грошових коштів від платників до бюджетів у формі податків і зборів [2, с. 141].

Сьогодні податкове законодавство України складається з Конституції України; Податкового кодексу України; Митного кодексу України та інших законів з питань чинних міжнародних договорів, та інших [1, с. 14]. Так, стаття 67 Конституції України чітко вказує, що «кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом» [3, ст. 67].

Деталізуються права та обов'язки юридичних та фізичних осіб у сфері оподаткування за допомогою головного джерела, яким є податковий кодекс та рядом інших законодавчих актів. Податковий кодекс регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема, визначає точний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, і порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права й обов'язки, компе-

тенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час здійснення податкового контролю, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [1, с. 15].

Головною ціллю приймання Податкового кодексу було врегулювати зв'язки оподаткування, створити список податків та зборів, які сплачуються до бюджетів, визначити основні ставки оподаткування та правовий стан платників податків, а також порядок і обставини застосування санкцій до платників, податків за порушення податкового законодавства та визначити принципи побудови податкової системи. Інакше кажучи за мету було взято реалізацію сучасної, чесної правової податкової політики, що забезпечила б стабільність оподаткування, і рівноправність усіх платників податків перед законом. Ця мета актуальна і наразі і знаходиться у процесі виконання.

Запровадження Податкового кодексу за час його існування уже змогло забезпечити: непохитність податкового законодавства; зниження кількості податків та зборів, які були неефективні для укріплення та наповнення ними бюджету; спрощення адміністративних процедур та зменшення тиску на малий та великий бізнес, розширення бази оподаткування; приріст фінансового ресурсу бюджету.

Ю.М. Воробйов зазначає, що «Податковий кодекс – це комплексний документ, який в цілому характеризує податкову систему країни, а тому його положення не можуть абсолютно задовольняти усіх учасників фінансових відносин в країні. На його думку, прийняття Податкового кодексу слід розглядати як позитивне явище у фінансовій системі держави. Податковий кодекс дає загальні перспективи до розвитку не лише податкової системи країни, а й всієї фінансової системи, до якої відповідною частиною входить податкова система» [4, с. 8].

Податковий кодекс є невід'ємним джерелом усього бюджетного права і важливим джерелом, майже єдиним у сфері податкового права.

Література:

1. Бандурка О. М., Понікаров В. Д., Попова с. М. Податкове Право Навчальний Посібник Київ «Центр учбової літератури» 2012. 308 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bandurka_Oleksandr/Podatkove_pravo.pdf
2. Роль В.Ф., Сергієнко В.В., Попова с. М., Фінансове право Київ «Центр учбової літератури» 2011. 391 с.
3. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Воробйов Ю.М. Податкова система України: історія становлення та перспективи розвитку *Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції*. – 2010. – № 3. С. 6-10

МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ В УКРАЇНІ

Антонюк Уляна Василівна

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільного та господарського права і процесу
Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Івано-Франківськ, Україна*

Цінність будь якого права людини і громадянина, в тому числі і екологічного, визначається не через абстрактну можливість його нормативного закріплення, навіть на найвищому конституційному рівні, а саме через призму його здійснення у реальному часі та практичній діяльності. Власне, у даному контексті, неабиякий науковий інтерес має питання про механізм правового забезпечення екологічних прав в Україні на сучасному етапі розвитку суспільних відносин, в силу загострення світової екологічної ситуації. Слід відмітити, що законодавець у межах саме природоохоронного чи природоресурсного законодавства України не оперує безпосередньо поняттям «механізм правового забезпечення екологічних прав». Натомість, у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1], застосовується категорія «гарантія екологічних прав». Так, у ст. 10 зазначеного вище Закону України, визначено гарантії, які слугують забезпеченню екологічних прав:

а) проведення широкомасштабних державних заходів щодо підтримання, відновлення і поліпшення стану навколишнього природного середовища;

б) обов'язок центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій здійснювати технічні та інші заходи для запобігання шкідливому впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє природне середовище, виконувати екологічні вимоги при плануванні, розміщенні продуктивних сил, будівництві та експлуатації об'єктів економіки;

в) участь громадських організацій та громадян у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища;

г) здійснення державного та громадського контролю за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

д) компенсація в установленому порядку шкоди, заподіяної здоров'ю і майну громадян внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

е) невідворотність відповідальності за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

є) створення та функціонування мережі загальнодержавної екологічної автоматизованої інформаційно-аналітичної системи забезпечення доступу до екологічної інформації [1].

Слід відмітити, що у юридичній літературі еколого-правового спрямування, гарантії екологічних прав, здебільшого, розглядають через сукупність об'єктивних та суб'єктивних чинників, спрямованих на фактичну реалізацію прав людини, на усунення перешкод їх обмеження, ненадійного здійснення і захисту від порушення [2, с. 54]. Тобто, це певні механізми, які допомагають здійснити відповідні права, адже без гарантій права стають ілюзорними і не мають ніякої цінності [3, с. 101]. Водночас, у теорії держави і права вказується, що для реалізації конституційних закріплених прав і свобод людини в Україні необхідно мати налагоджений соціально-правовий механізм забезпечення прав і свобод людини – систему засобів і чинників, що забезпечують необхідні умови поваги до всіх основних прав і свобод людини, які є похідними від її гідності, а завдання механізму соціально-юридичного забезпечення прав людини – охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури населення [4]. Дані завдання можна застосовувати, на наше переконання, і щодо механізму правового забезпечення екологічних прав людини. Тому основними елементами механізму правового забезпечення екологічних прав людини є:

- механізм реалізації;
- механізм охорони;
- механізм захисту;
- механізм формування еколого-правової культури та правосвідомості.

У тій чи іншій мірі, зазначені вище механізми правового забезпечення екологічних прав, визначені у ст. ст. 10, 11 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [1] та поресурсовому законодавстві України, де містяться спеціальні (поресурсові) гарантії екологічних прав. Більше того, кожна із гарантій екологічних прав, чи то загальна, чи спеціальна, у комплексі буде виступати складовою і механізму реалізації, і захисту, і охорони екологічних прав. Так, п. в) ст. 10 Закону України, де йдеться про таку гарантію як участь громадян і громадських організацій у діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища, першочергово буде складовою механізму реалізації екологічних прав [1]. Водночас, загальновідомими за дієвістю та ефективністю є форми участі екологічно зацікавленої громадськості при прийнятті екологічно значимих рішень не лише для здійснення, але й захисту порушених екологічних прав. Тому участь громадян у діяльності щодо охорони

довкілля має не меті не лише забезпечити здійснення екологічних прав, але і їх охорону та захист. Аналогічний підхід можна застосувати щодо кожної із зазначених вище гарантій. І на наше переконання, це є цілком коректним, і навіть необхідним. Оскільки для кожної людини є надзвичайно важливо не лише мати права, але й їх реалізовувати та у разі необхідності – захищати. Тому механізм правового забезпечення екологічних прав як нерозривні та взаємопов'язані складові включає і реалізацію, і охорону, і захист екологічних прав.

Ще однією складовою механізму правового забезпечення екологічних прав є механізм формування еколого-правової культури та правосвідомості. На перший погляд може видатись, що даний напрям недоцільно включати до механізмів забезпечення прав в цілому. Водночас, на наше переконання, коли мова йде саме про екологічні права, рівень еколого-правової культури та правосвідомості відіграє надзвичайно важливу роль не лише у механізмі здійснення та захисту екологічних прав, але й з метою збереження та охорони довкілля, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки в цілому. Адже самі по собі екологічні права є цінними не лише для їх носіїв чи їхніх нащадків, а й для відновлення, покращення, збереження екосистеми, в якій цей носій та його нащадки житимуть і будуть реалізовувати свої різноманітні інтереси, в тому числі, і екологічні. Сьогодні питання про рівень еколого-правової культури та правосвідомості в Україні стоїть дуже гостро. Безумовно, що розгалужений державно-правовий механізм у сфері охорони довкілля повинен працювати у напрямку щодо формування та підвищення рівня екологічної освіти та культури. Водночас, кожен пересічний громадянин повинен усвідомлювати значимість та цінність екологічних інтересів та свою персональну роль і участь у механізмі збереження та охорони навколишнього природного середовища.

Таким чином, механізм правового забезпечення екологічних прав в Україні є складною, поліфункціональною, взаємопов'язаною системою нормативно закріплених гарантій (загальних та спеціальних), які спрямовані на реалізацію, охорону, захист цих прав та формування еколого-правової культури і правосвідомості.

Література:

1. Про охорону навколишнього природного середовища: закон України від 25 червня 1991 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення 25.11.2021).
2. Кобецька Н.Р. Екологічне право: підручник. К.: Юрінком Інтер, 2007. 354 с.

3. Антонюк У.В. Гарантії екологічних прав: проблеми наукової та нормативно-правової диференціації. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. № 6. С. 101-111.

4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2001. 656 с. URL: <http://politics.ellib.org.ua/pages-1608.html> (дата звернення 25.11.2021).

ОСНОВНІ НАПРЯМИ БЮДЖЕТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Бадражану Катерина Анатоліївна

студентка II курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри держано-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Прагнення України у становленні рівноправним партнером європейської спільноти та економічний розвиток суспільства зумовлюють необхідність привернути увагу до обґрунтованості та ефективності бюджетної політики у системі державного регулювання економіки. Слід зазначити, що бюджетна політика є ефективним важелем, що впливає на соціально-економічний розвиток як держави загалом, так і її регіонів. Вона є важливою складовою фінансової та економічної політики. Бюджетна політика спрямована на оптимізацію формування бюджетних доходів та використання державних фінансових ресурсів, управління показниками дефіциту бюджету та державного боргу, узгодження загальнодержавних та місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, підвищення ефективності державних інвестицій в економіку, забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу виступає складовою основних напрямів економічної політики визначаються державою. Бюджетна політика передбачає визначення цілей та завдань у галузі фінансів, розробку механізму формування доходів бюджету, управління фінансами у бюджетній сфері, використання фінансово-бюджетних інструментів регулювання економічних та соціальних процесів. Як один з основних інструментів реалізації економічної політики країни, бюджетна політика багато в чому визначає і роль держави в регулюванні економічних

процесів, і забезпеченні макроекономічного зростання. У сучасних умовах без ефективної бюджетної політики неможливо подолати наслідки фінансової кризи, забезпечити реалізацію програм довгострокового розвитку країни, зростання добробуту населення, покращення діяльності суб'єктів господарювання. Сучасна бюджетна політика має ефективно здійснювати перерозподіл результатів економічного зростання та використання національного багатства, тим самим створюючи стимули для подальшого сталого розвитку суспільства. Значна роль та місце, яке займає бюджетна політика у системі державного регулювання, актуалізує поглиблене вивчення її теоретичних засад як основа проведення виважених регуляторних заходів держави. Зазначимо, що побудова та здійснення такої політики має відповідати як короткостроковим завданням, так і довгостроковим перспективам соціально-економічного розвитку країни. На етапі основою бюджетної політики є розробка напрямів використання бюджету відповідно до соціально – економічного розвитку суспільства.

Бюджетна політика розглядається як процес формування та розподілу фінансових ресурсів держави для виконання відповідних її функцій. Однією з найважливіших функцій держави є забезпечення стабільності та динамізму економічного зростання з урахуванням основних пріоритетів сталого розвитку. У разі економічної рецесії доцільно збільшення регулюючої функції держави. У кожному суспільстві формується своя відповідна система державного регулювання, заснована на певних складових, зокрема загальні підходи та історичні традиції, панівна теорія економічної політики та практики, соціально-культурні цінності, підходи до ролі держави у забезпеченні громадського добробуту. Вибір конкретної моделі регулювання економіки обумовлена рівнем соціально-економічного розвитку, циклічності економічних процесів. У періоди економічного спаду та у перехідний період економічних реформ спостерігається посилення ролі державного регулювання. Для досягнення конкурентоспроможності та стійкості економічної системи починається поступовий перехід до ліберальної моделі розвитку. Для періодів функціонування регулюючої моделі розвитку притаманні високий рівень стабільності та вищі темпи економічного зростання.

Бюджетне регулювання сприймається як макроекономічний регулятор відтворювальних процесів, вкладених у реалізацію стратегічних пріоритетів соціально – економічного розвитку держави. За рахунок використання різних податкових інструментів, що впливають на процес формування та виконання бюджету, управління видатками бюджету дозволяє досягти необхідних макроекономічних пропорцій та темпів економічного зростання, сприяє економічному розвитку та соціальній трансформації. Завдяки виваженій бюджетній політиці держава може відігравати активну роль у регулюванні економічних процесів, соціального захисту громадян. Важливо зрозуміти ефективність фіскальної політики у контексті напрямів її дій із встановленням відповідних критеріїв оцінки,

зокрема виконання планових показників бюджету доходів та видатків, співвідношення зростання доходів та видатків бюджету, розміри та динаміка зміни бюджетного дефіциту та державного боргу, зростання валового внутрішнього продукту, внутрішнього споживання та зростання безробіття, збільшення фонду оплати праці працівників.

Можна зробити висновок, що в сучасних умовах формування бюджетної політики є надзвичайно складним процесом, що вимагає врахування великої кількості факторів, залежить від концептуальних засад держави та суспільства, від пріоритетів економічної та фінансової політики держави, від здатності виконувати свої основні функції. Сучасна бюджетна політика України має бути науково обґрунтованою, отже спиратися на теорію та методику формування доходів та видатків бюджетів усіх рівнів, яка має сприяти позитивному впливу економічних ефектів на результати господарювання суб'єктів національної економіки з метою її фінансової стабілізації, регулювання доходів та підвищення платоспроможності. Тобто бюджетна політика в сучасних умовах має стати надійним фактором соціально-економічної стабільності та соціально-економічного розвитку суспільства. Реалізація можливостей, закладених в інструментарій бюджетного регулювання, як підсистеми державного регулювання, створює стимули переходу до сталого розвитку національної економіки в цілому як основи для розвитку добробуту кожного члена суспільства.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. №2456-VI [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2010, № 50-51. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-173>.
3. Закон України "Про бюджетну систему України" (Вводиться в дію Постановою ВР N 513-XII (513-12) від 05.12.90, ВВР, 1991, N 1, ст. 2)
4. Закон України "Про бюджетну систему України" (Частина шоста статті 2 в редакції Закону N 652/97-ВР від 02.12.97)
5. Воронова Л. К. Фінансове право України : підручник; Мін-во освіти і науки України. К. : Прецедент; Моя книга. 2006. 448 с. URL: <https://westudents.com.ua/knigi/476-fnansove-pravo-ukrani-voronova-lk.html> (дата звернення 20.08.2020).
6. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець ; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші. Х. : Екограф, 2015. 500 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/%D0%A4%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE.pdf> (дата звернення 20.08.2020). с. 256-286
7. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/512-12#Text>

ОБРОБКА СПЕЦІАЛЬНИХ (ЧУТЛИВИХ) КАТЕГОРІЙ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Бойко Анна Миколаївна

аспірантка

Інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Важливим та наразі часто використовуваним видом персональних даних є так звані чутливі дані, які фактично є спеціальною категорією персональних даних, що у свою чергу потребує додаткових гарантій на законодавчому рівні. Досліджуючи міжнародне законодавство, саме Загальний регламент про захист даних (далі – GDPR) разом із подібними нормативно-правовими актами зарубіжних країн, відносять до відповідних чутливих персональних даних наступні дані [2].

Маються на увазі такі дані як ті, що стосуються расового чи етнічного походження особи, а також її політичні погляди чи релігійні чи філософські переконання. Також до чутливих даних відносять членство особи у профспілках. Важливим різновидом чутливих даних є генетичні дані, адже їх дуже важко захистити особи. Разом із тим, чутливими даними є біометричні дані з метою однозначної ідентифікації фізичної особи, а також дані, що стосуються стану здоров'я особи та ті, що відповідно стосуються особистого життя тієї чи іншої особи.

Вивчивши Загальну декларацію GDPR, основний наголос положень акту ставляться на уникнення необхідності обробки чутливих даних. А у разі, якщо постане необхідність обробляти відповідні персональні дані, останні можуть бути обробленими лише у разі, якщо є відповідність цільового призначення, зокрема під час клінічних випробувань. Інакше, у разі не дотримання цільової обробки, чутливі персональні дані не бути піддані обробці взагалі. Статтею 9 GDPR наводить перелік підстав для обробки чутливих даних [2].

Також GDPR описує та більш детально визначає три категорії конфіденційних даних: генетичні дані, біометричні дані та дані, що стосуються здоров'я, обробка яких вимагає від контролера застосовувати додаткові процедури та вимоги, наприклад отримувати чітку згоду, проводити оцінку впливу на захист даних та впроваджувати спеціальні політики.

Положення GDPR по вимогам до обробки чутливих персональних даних не уточнюються, отже не мають конкретних спеціальних вимог щодо обробки, зокрема обробки органами державної влади. Обґрунтувати можна

відповідне лише обробкою даних в інтересах суспільства як у виняткових ситуаціях під час наукової діяльності, архівування, клінічних випробувань [1].

GDPR закріплює положення на випадок порушень норм закону, зокрема щодо порушень у контексті обробки так званих чутливих персональних даних – особливості санкцій не є чітко окресленими, зокрема у GDPR окремі штрафні санкції за неправомірну обробку чутливих персональних даних взагалі відсутні. Однак, варто наголосити, що конкретне законодавство ЄС окреслює особливість гарантій, що надаються для обробки чутливих даних, що підкреслює і судова практика GDPR у контексті значних розмірів штрафів на інших видів покарання за неправомірну обробку чутливих персональних даних [1].

В Україні на законодавчому рівні існують закріплені шляхи захисту біометричних персональних даних, а саме шляхом звернення до суду та шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Наведені способи є основними шляхами особи звернутись за захистом своїх біометричних персональних даних в Україні, однак окремої відповідальності за порушення обробки чутливих персональних даних нема.

Чутливі персональні дані, зокрема біометричні персональні дані в Україні визначаються лише декількома нормативно-правовими актами, наприклад Лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Щодо захисту персональних даних» від 03.03.2014 року № 2/9-227067.14-1/НД-129 визначає «біометричні дані» як різновид персональних даних, що несуть особливий ризик для прав і свобод суб'єктів персональних даних [3].

Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI в редакції від 20.03.2020 в Україні є профільним законодавчим актом, який врегулює процедуру захисту персональних даних, у своєму тексті згадує про обіг, обробку та захист персональних даних, однак не містить деталізації захисту саме біометричних персональних даних [4].

На нашу думку, у світлі розвитку використання та обробки чутливих персональних даних, слід привести нормативно-правові акти в Україні у відповідність до міжнародного законодавства, зокрема до положень GDPR, адже у разі відсутності чіткого регулювання обробки чутливих персональних даних та у разі відсутності нормативного регулювання відповідальності за неправомірну обробку та використання чутливих персональних даних неможливим буде довести факт неправомірних дій з чутливими персональними даними та складатиме проблему у притягненні до відповідальності осіб, які вчинили відповідні правопорушення.

Література:

1. Аналіз законодавства про захист персональних даних. Офіційний веб-портал Мінцифри. URL: https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2020/09/UKR_09142020_CEP_Finalnyu-zvit.pdf (дата звернення: 02.11. 2021).
2. GDPRRight to erasure ('right to be forgotten'). General Data Protection Regulation (GDPR). URL: <https://gdpr-info.eu/art-17-gdpr/> (дата звернення: 02.11. 2021).
3. Лист Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Щодо захисту персональних даних» від 03.03.2014 року № 2/9-227067. 14-1/НД-129. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v7067715-14#Text> (дата звернення: 02.11. 2021).
4. Про захист персональний даних. Закон України № 2297-VI в редакції від 30.01.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17> (дата звернення: 02.11. 2021).

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Борисюк Дар'я Олександрівна

студентка II курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серіх Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Актуальним у сучасних умовах залишається питання правового регулювання відносин, пов'язаних із накопиченням, розподілом (перерозподілом) та використанням бюджетних коштів. Однією з найважливіших умов ефективності бюджетної діяльності на рівні держави та місцевого самоврядування є відповідальність суб'єктів бюджетних відносин за невиконання (неналежне виконання) вимог законодавства.

Підставою відповідальності за порушення бюджетного законодавства є бюджетне правопорушення, поняття якого сформульовано у ст. 116 Бюджетного кодексу України: бюджетним правопорушенням визнається недотримання учасником бюджетного процесу встановленого цим

Кодексом та іншими нормативно-правовими актами порядку складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету чи звіту про виконання бюджету [1].

Одним із основних принципів бюджетної системи є принцип цільового використання бюджетних коштів, який передбачає використання бюджетних коштів лише на цілі, визначені в бюджетних асигнуваннях. Цей принцип є головним для Бюджетної системи України. Порушення цього принципу тягне за собою зменшення використання розпорядникам бюджетних коштів на суму коштів, витрачених не за призначенням, та притягнення окремих осіб до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності у порядку, встановленому законами України.

Суб'єктом бюджетного правопорушення може бути лише учасник бюджетного процесу. Відповідно до ст. 20 Бюджетного кодексу учасниками бюджетного процесу є органи та посадові особи, які мають бюджетні повноваження. Бюджетні повноваження – це такі права та обов'язки учасників бюджетних правовідносин. Відповідно до цієї статті суб'єктом бюджетного правопорушення може бути учасник бюджетних правовідносин, який не є органом державної влади, органом влади Автономної Республіки Крим, органом місцевого самоврядування чи бюджетною установою. У деяких випадках, а це прямо передбачено ч. 2 ст. 21 Бюджетного кодексу учасниками бюджетних відносин є фізичні та юридичні особи, які не мають статусу бюджетної установи (одержувачі бюджетних коштів).

Тому одержувачів бюджетних коштів слід розглядати як потенційних учасників бюджетного процесу і, відповідно, суб'єктів бюджетних правопорушень.

У науковій літературі відповідальність за порушення бюджетного законодавства розглядається або в контексті видів юридичної відповідальності – цивільної, дисциплінарної, адміністративної, кримінальної, або як складова фінансової відповідальності. Відомо, що серед науковців не існує єдиної точки зору щодо такого виду відповідальності, наприклад, як бюджетна. Зокрема, Ю.В. Другова виокремлює бюджетну відповідальність, зазначаючи, що її існування зумовлене «бурхливим розвитком бюджетного законодавства». Водночас Л.К. Воронова та М.П. Кучерявенко стверджують, що в Конституції України не передбачено бюджетної відповідальності, хоча у ст. 111 Податкового кодексу України йдеться про такий вид юридичної відповідальності, як фінансова, що застосовується у формі штрафних (фінансових) санкцій або пені [2, с. 557].

Також під час стадії складання проектів бюджетів можуть бути вчинені такі порушення, як: включення недостовірних даних до бюджетних запитів; порушення встановлених термінів подання бюджетних запитів або їх неподання; визначення недостовірних обсягів бюджетних коштів під час планування бюджетних показників; планування надходжень або витрат

державного бюджету (місцевого бюджету), не віднесених до таких Бюджетним кодексом України чи законом про Державний бюджет України; порушення встановленого порядку або термінів подання проекту закону про Державний бюджет України (проекту рішення про місцевий бюджет) на розгляд Верховної Ради України (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради) тощо [3, с. 102].

Адміністративна відповідальність за порушення бюджетного законодавства передбачена ст. 164-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4], де визначені розміри штрафів до посадових осіб, що скоїли порушення, залежно від виду порушення. Перелік порушень, наведений у зазначеній статті, базується на ст. 116 Бюджетного кодексу України. У випадку, якщо особа протягом року притягувалась до адміністративної відповідальності і здійснила аналогічне порушення вдруге, розмір штрафних санкцій збільшується.

Опрацьовуючи цивільну відповідальність, треба зробити акцент на п. 2 ст. 1 Цивільного кодексу України, де зазначено, що «до податкових, бюджетних відносин цивільне законодавство не застосовується, якщо інше не встановлено законом». Але в п. 2 ст. 2 цього Кодексу зафіксована норма про те, що "учасниками цивільних відносин є: держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права". Ще треба сказати, що держава, Автономна Республіка Крим та територіальні громади у цивільних відносинах діють через органи державної влади, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування в межах їхньої компетенції зі згідно ст. 170-172 Цивільного кодексу України [5].

Дисциплінарна відповідальність державних службовців регламентується трудовим законодавством та законодавством про державну службу щодо бюджетної діяльності.

Дуже тісний зв'язок із бюджетним законодавством визначено у ст. 210, 211 Кримінального кодексу України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням» та «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону» [6].

Таким чином, правильність функціонування Державного бюджету є невід'ємною частиною розвитку для нашої країни. Тому відповідальність за порушення Бюджетного законодавства мають нести всі особи, які його вчинили.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 8 лип. 2010 р. No 2456-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.

2. Бюджетний кодекс України : наук.-практ. коментар : станом на 1 берез. 2011 р. ; за ред. Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка. – Харків : Право, 2011. 606 с.

3. Дмитренко Е. с. Фінансове право України. Особлива частина : навч. посіб. / Е. С. Дмитренко. – К. : Алерта: КНТ, 2007. 613 с.

4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

5. Цивільний кодекс України від 16 січ. 2003 р. No 435-IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

6. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. No 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 20.11.2021).

ЩОДО ЗАХИСТУ ТВАРИН ВІД ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ

Бородата Каріна Вікторівна

студентка III курсу

юридичного факультету

Донецького національного університету імені Василя Стуса

Науковий керівник: Липницька Євгенія Олександрівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського та адміністративного права

юридичного факультету

Донецького національного університету імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

На шляху становлення України як правової держави були здійснені значні кроки, в тому числі закріплення на законодавчому рівні охорони та захисту тварин. Суспільство дійшло висновку, що утвердження правових принципів справедливості і гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі і гідності не можливе без утвердження гуманного ставлення до тварин.

Тваринний світ займає важливе значення для будь-якої сучасної держави, в тому числі й для України, адже є невід'ємним компонентом навколишнього природного середовища та національним багатством. Проблема правового регулювання забезпечення захисту тварин від жорстокого поводження у сучасному суспільстві набуває все більшої актуальності через зростання випадків порушення приписів законодавства.

За даними Єдиного державного реєстру судових рішень за період з січня 2021 по травень 2021 року було винесено 14 рішень про притягнення до адміністративної відповідальності та 136 вироків про притягнення до кримінальної відповідальності за жорстоке поводження з тваринами [1].

На сьогодні склалось законодавство щодо захисту тварин від жорстокого поводження, а саме, діють Закони України «Про тваринний світ» [2], «Про захист тварин від жорстокого поводження» [3], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу» [4], однак практика свідчить про проблеми з притягненням винних у жорстокому поводженні осіб до відповідальності.

Питання правової охорони тваринного світу розглядалися такими науковцями, як: М.В. Вербіцька А.П. Гетьман, І.А. Головка, А.О. Данилевський, В.І. Книш, В.О. Навроцький, О.Ю. Оніщенко, М.В. Пашковська тощо. Разом з цим, існує нагальна потреба в конкретизації ознак правопорушень, за які встановлена адміністративна та кримінальна відповідальність, що в свою чергу буде сприяти ефективному захисту тварин.

Метою дослідження є аналіз законодавства, що встановлює відповідальність за жорстоке поводження з тваринами та надання пропозицій щодо шляхів удосконалення законодавства у даній сфері.

В Україні жорстоке поводження з тваринами заборонено Законом України «Про захист тварин від жорстокого поводження», який спрямований на захист від страждань і загибелі тварин унаслідок жорстокого поводження з ними, захист їх природних прав та укріплення гуманності суспільства. Під жорстоким поводженням з тваринами розуміється знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило мучення, що завдало їм фізичного страждання, тілесні ушкодження, каліцтво, або призвело до загибелі, нацьковування тварин одна на одну та на інших тварин, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, залишення домашніх чи сільськогосподарських тварин, напризволяще, у тому числі порушення правил утримання тварин [3].

За жорстоке поводження з тваринами законодавцем встановлено адміністративну та кримінальну відповідальність. У ст. 89 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) зазначено, що відповідальність настає за знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, але не спричинило тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі, залишення тварин напризволяще, а також інші порушення правил утримання, поводження та транспортування тварин, передбачені законодавством, крім передбачених статтями 85, 87-88², 154 КУпАП, а також ті самі дії, вчинені щодо двох і більше тварин або групою осіб, або особою,

яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за таке саме порушення [5].

Відповідно до ст. 299 Кримінального кодексу України (далі – КК України) встановлена кримінальна відповідальність за жорстоке поводження з тваринами, що належать до хребетних, у тому числі з безпритульними тваринами, порушення правил транспортування тварин, якщо такі дії призвели до тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, нацькування тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів, а також пропаганда, публічні заклики до вчинення дій, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, ті самі дії, вчинені у присутності малолітнього чи неповнолітнього чи поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій з особливою жорстокістю або щодо двох і більше тварин, або повторно, або групою осіб, або вчинені активним способом, або насильницькі дії щодо тварини, спрямовані на задоволення статевої пристрасті або метою створення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, або збут чи поширення зображень, творів, кіно-, відео-, аудіопродукції, що пропагують жорстоке поводження з тваринами [6].

Аналіз статистичних даних дає підстави стверджувати, що динаміка показників як рівня злочинності, так і рівня судимості за ст. 89 КУпАП та ст. 299 КК України є не стабільною. Однак викликає занепокоєння великий розрив між кількістю виявлених діянь та кількістю засуджених за даними статтями. Цей факт негативно характеризує роботу правоохоронних органів і свідчить про існування «темної цифри» жорстокого поводження з тваринами [7, с. 133]. Це зумовлено відсутністю чіткого розмежування ст. 299 КК України та ст. 89 КУпАП, через що на практиці виникають проблеми в застосуванні цих двох норм.

Аналіз статей 299 КК України та ст. 89 КУпАП дає підстави розмежувати правопорушення, за вчинення якого винна особа притягується до кримінальної відповідальності, та ті, які тягнуть за собою адміністративну відповідальність. Цим правопорушенням характерні спільні ознаки такі, як суспільна небезпека, протиправність, караність та винність. Але відміним є те, що для кваліфікації за ст. 299 КК України обов'язковими ознаками є: заподіяння тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини, застосування жорстоких методів або хуліганський мотив, нацькування хребетних тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів. Натомість за ст. 89 КУпАП відповідальність настає за знущання над тваринами, у тому числі безпритульними, що спричинило їх мучення, завдало їм фізичного болю, страждань, але не спричинило тілесних ушкоджень, каліцтва чи загибелі тварини.

Відповідальність за знущання над тваринами, насамперед, повинна виконувати превентивну функцію, а тому має бути жорсткішою [8, с. 32]. Це зумовлено особливо тим, що такі протиправні діяння можуть свідчити

про високу ймовірність прояву жорстокості суб'єкта правопорушення в майбутньому до людей.

Також слід зазначити, що в Україні дуже гостра проблема з жорстоким поведінням з тваринами, в т.ч. з безпритульними, з боку так званих догхантерів. Такі особи позиціонують себе «захисниками», але насправді їхні дії містять в собі склад злочину. Масове знищення безпритульних тварин, не лише визначається як антигуманне, а ще й наражає на небезпеку навколишнє середовище.

Так, прикладом такого правопорушення є справа догхантера Святогора, якого намагалися притягнути до відповідальності за ч. 2 та ч. 3 ст. 300 ККУ «Пропаганда і поширення творів, які містять культ насильства і жорстокості». Однак суд дійшов висновку, що немає підстав для притягнення до кримінальної відповідальності [9]

Однак, незважаючи на те, що догхантер неоднаразово розповідав про знищення, зокрема отруєння безпритульних тварин, жодного доказу, щоби притягнути Олексія Святогора до відповідальності за статтею 299 КК України, надано не було.

У більшості країн світу вже подолали проблему жорстокого поводження з тваринами, напрацювали свою методика щодо захисту тварин та їхнього благополуччя. Зоозахисник І. Мізрах зазначає, що у США, щоб завести домашню тварину необхідно отримати паспорт, ліцензію, карту щеплень та спеціальний медальйон з даними, що кріпиться на нашійник. У кожному американському місті діє «Програма нагляду за тваринами», де прописані такі пункти, як відлов безпритульних тварин, діяльність притулків, стерилізація, ліцензування та надання прав власності на тварину, інформування населення про правильне поводження з тваринами, вигул домашніх тварин і пошук тих, які загубилися, вартість тварини, відповідальність за жорстоке поводження із ними [10, с. 176].

У деяких штатах, зокрема в Колорадо та Північній Кароліні, є така практика, як *crossreporting* (англ. взаємне рапортування, оповіщення). Якщо ветеринар помічає ознаки невідомого травмування тварини (травми, що ймовірно виникли в результаті жорстокого поводження з нею), то передає цю інформацію поліції, а правоохоронці перевіряють родину власників тварини щодо можливих проявів насильства в сім'ї власників [10, с. 176]. Тобто ця практика взаємного оповіщення є корисною та допомагає виявити велику кількість правопорушень.

Такий позитивний досвід може бути застосований в Україні, шляхом удосконалення чинного законодавство, ліквідування прогалів в розбудові інституту громадянського суспільства, а також підняття рівень еколого-правової свідомості громадян.

Отже, зважаючи на вищезазначене, можна дійти висновку, що аналіз нормативно-правових актів щодо захисту тварин від жорстокого

поводження засвідчив необхідність закріплення чіткого розмежування ст. 299 КК України та ст. 89 КУпАП, що призведе до вирішення проблем їх застосування; а також зміни викладу правових норм для полегшення доказування, що в подальшому призведе до усунення «темної цифри» жорстокого поводження з тваринами.

Література:

1. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 10.11.2021)

2. Про тваринний світ: Закон України від 13 грудня 2001 року № 1684-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 14. Ст. 97 (Із змінами).

3. Про захист тварин від жорстокого поводження: Закон України від 21 лютого 2006 року № 3447-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 27. Ст. 230 (Із змінами).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації положень деяких міжнародних угод та директив Європейського союзу у сфері охорони тваринного та рослинного світу: Закон України від 15 липня 2021 року №1684-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7 грудня 1984 року № 8073¹-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. № 51. Ст. 1122 (Із змінами).

6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131 (Із змінами)

7. Полтава К.О. Кримінологічна оцінка рівня і динаміки жорстокого поводження з тваринами в Україні та напрямки його запобігання. *Право і суспільство*. № 1 (2). 2020. С. 129-136.

8. Синоверська Т. І. Криміналістична методика розслідування жорстокого поводження з тваринами: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Київ. 2021. 233 с.

9. Вирок Шевченківського суду м. Києва від 18 січня 2021 року № 761/31995/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94230418> (дата звернення: 10.11.2021)

10. Майстро Д.М. Відповідальність за кримінальне правопорушення «жорстоке поводження з тваринами» (ст. 299 КК України): розгляд судової практики. *Юридичний вісник*. № 3 (60). 2021. С. 175-182.

ВИБОРЧІ ЦЕНЗИ

Владовська Катерина Петрівна

*старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права*

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

Юрчик Анастасія Романівна

студентка II курсу юридичного факультету

*Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна*

В сучасному світі практика виборів пов'язана з наявністю виборчих цензів. Виборчі цензи – це спеціальні умови, які обмежують придбання виборчого права. Тема виборчих цензів не так проста як здається на перший погляд, за цей довгий період часу виникло дуже багато спорів як за читанням, змістом і кількістю виборчих цензів.

Якщо брати до уваги слово «ценз», вони прийшло до нас з Стародавнього Риму, у той час це означало періодичний перепис громадян який мав на меті оцінку майна громадян та їх поділ на різні розряди. Зокрема це соціально-політичні, податкові та військові розряди [1].

В сучасному світі термін « ценз» може мати багато обмежуючих умов, наприклад такі як:

- Виборчий ценз – це умова яка встановлюється законом, яка обмежує допущення особи до здійснення її певних політичних прав.
- Віковий ценз – тобто це певне вікове обмеження на зайняття певної посади або наприклад вид діяльності або ж статистичний перепис.
- Статевий ценз – зазвичай це обмеження виборчого права саме за ознакою статі, (не важливо активного чи пасивного) наприклад відмова у виборчому праві жінкам зокрема в арабських країнах.

Зараз мене цікавить термін « виборчий ценз». В даний період нашого часу, у всьому світі простежується відмова від цензів, які можуть обмежити права різних груп, наприклад відмова від дуже поширеного « цензу статі». Зараз в більшості країнах застосовуються різні цензи. Щодо «вікового цензу» то він застосовується в більшості країнах. Якщо ми візьмемо до уваги « соціальні цензи» тобто це наприклад неучасть у виборах військовослужбовців дійсної служби в Туреччині, або ж перів і Великобританії. Що ж до «політичних цензів» можна привести приклад про неучасть і виборах колишніх членів компартії в Індонезії [2].

Взагалі еволюція сучасних виборчих цензів і всіх країнах світу зараз здійснюється в напрямку лібералізації. Також що є не менш важливим –

скасування більшості цензів, таких як: національний ценз, майновий ценз та расовий ценз.

В більшості сучасних країнах, загальне виборче право обмежується деяким рядом цензів.

Виборчі цензи можна поділити на:

- Технічні
- Охоронні
- Дискримінаційні

Технічні цензи це вимоги до потенційних виборців, або певні обмеження, які зможуть впорядкувати процедуру виборів.

До таких цензів можна віднести:

- Ценз громадянства
- Ценз дієздатності
- Віковий ценз
- Ценз осілості
- Ценз грамотності [4].

Охоронні цензи – це певні обмеження, суть яких полягає в тому, щоб позбавити права участі у виборах певних людей, чий вплив на політику може виявитись небезпечним для державного ладу.

Різновидами таких цензів є:

- Моральний ценз
- Військовий ценз
- Службовий ценз

Дискримінаційні цензи – це цензи які передбачають безтермінове позбавлення виборчих прав, які можуть застосовуватися до представників опозиції [5].

До прикладів дискримінаційних цензів можна віднести такі:

- Статевий ценз
- Майновий ценз
- Расовий ценз
- Релігійний ценз [3].

Існування виборчих не означає, що виборче право є недемократичним. Важливо розуміти що це за цензи і який масштаб обмежень в них застосовується. Якщо підсумувати все вище сказане, варто зазначити що технічні і охоронні виборчі цензи можна скорегувати принципом загальних виборів не порушуючи при цьому його. Якщо взяти до уваги дискримінаційні цензи, вони передбачають відхилення від загальних виборів або в деяких випадках відмову від них. Наявність цензів віку, громадянства, осілості можна вважати розумним. Відносно висока планка для кандидатів на виборні посади зумовлена тим, що владні повноваження повинні знаходитися в руках тих, хто досяг певного віку і накопичив певний життєвий досвід. Розумним слід вважати і те, що участь в управлінні суспільством і державою обумовлено наявністю громадянства.

Що стосується цензу осілости, то його наявність дає можливість громадянам обрати того представника, який добре знайомий з проблемами округу і сприймає їх як частину власних.

Література:

1. Арановский, К. (1998). Государственное право зарубежных стран. Отримано з http://adhdportal.com/book_3450_chapter_43_1_PONJATIE_I_PRINIPY_IZBIRATELNOGO_PRAVA.html

2. Бостан, С., Тимченко, С. (2005). Державне право зарубіжних країн: Навчальний посібник. Київ: Центр навчальної літератури.

3. Бучин, М. (2009). Виборчі цензи та принцип загального виборчого права. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна: Питання політології*, № 839, 122-127.

4. Дерев'яно, С. (2008). Віковий ценз учасників виборів і референдумів за конституціями світу: порівняльно-правовий аналіз. *Вибори та демократія*, № 1 (15), 17-24.

5. Мяловицька, Н. (2008). Виборчі системи: досвід європейських держав. *Вісник Центральної виборчої комісії*, № 1 (11), 61-67.

СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО КРЕДИТУ, ЙОГО ПРИНЦИПИ І ФОРМИ

Войташенко Андрій Олександрович

студент II курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

В умовах розвинутих товарно-грошових відносин держава може залучати до покриття своїх витрат вільні фінансові ресурси господарських структур чи кошти населення.

Головним способом їхнього одержання є державний кредит – сукупність грошових відносин, що виникають між державою та юридичними й фізичними особами у зв'язку з мобілізацією тимчасово вільних коштів у розпорядження органів державної влади та їхнім використанням на фінансування державних витрат. Державний кредит є формою руху позикового капіталу на основі кредитних угод за участю

держави щодо передачі фінансових ресурсів у борг з розрахунком на певну вигоду. У відносинах щодо державного кредиту, держава виступає переважно позичальником коштів, рідше – кредитором або гарантом [1, с. 149]. Таке явище, коли держава є кредитором, зустрічається не тільки в сфері міждержавних відносин, але і у внутрішньому фінансовому житті, використовуючи казначейські кредити.

Державний кредит є складовою фінансової системи держави, сутність якої реалізується через ознаки та функції.

Інститут державного кредиту є інститутом Особливої частини фінансового права, на який поширюють свою дію норми Загальної частини. Державний кредит являє собою доволі специфічну ланку державних фінансів, характеризує особливу форму фінансових відносин держави і тому виділяється в окрему ланку. Правильне і розумне застосування механізму державного кредитування, з одного боку, є засобом збільшення фінансових можливостей держави і важливим чинником прискорення соціально-економічного розвитку країни, а з другого боку, необгрунтоване його використання може спричинити істотне зростання податкового тиску в державі, витоку капіталів, дестабілізації економіки.

У теорії фінансового права державний кредит розглядається у двох значеннях: як економічна категорія і правова категорія.

Як економічна категорія державний кредит являє собою систему відносин грошового характеру, що виникають у зв'язку із залученням державою для тимчасового використання вільних коштів юридичних і фізичних осіб на добровільних засадах. Економічна сутність державного кредиту зводиться до того, що тимчасово вільні кошти юридичних і фізичних осіб акумулюються на умовах зворотності і платності та використовуються державою. За таких обставин держава має можливість якнайкраще задовольнити потреби суспільства, впливати на соціально-економічний розвиток. Таким чином, державний кредит є, з економічної точки зору, однією з форм обігу позичкового капіталу і зводиться до вторинного розподілу вартості валового внутрішнього продукту.

Як правова категорія кредит – це урегульовані правовими нормами відносини з акумуляції державою тимчасово вільних коштів юридичних і фізичних осіб на принципах добровільності, терміновості і зворотності з метою покриття бюджетного дефіциту і регулювання грошового обігу.

Економічний зміст та юридична природа державного кредиту водночас передбачають надходження до державного бюджету, оскільки суми державних позик становлять його доходну частину, та разом з тим ці кошти не дають нових прибутків і повинні погашатися. Власне характерні ознаки добровільності, терміновості, платності і поворотності відмежовують кошти, акумульовані шляхом державного кредиту, від доходів держави [2, с. 337].

Державний кредит як метод мобілізації державою додаткових грошових коштів – явище складне й неординарне. Цей процес супроводжується певним ризиком як на стадії виникнення даного виду правовідносин, так і з точки зору доцільності використання запозичених коштів та можливості їх повернути, сплативши передбачену винагороду. Йдеться про наслідки, адже показником ефективності таких операцій є державний борг.

З вітчизняного досвіду і досвіду зарубіжних країн відомо, що найкраще запозичені кошти спрямовувати до виробничої сфери. Залежно від того, які галузі народного господарства фінансуватимуться за рахунок цих коштів, визначаються терміни, на які можна їх вкладати, з тим щоб сплата процентів здійснювалася за рахунок одержаних доходів від проінвестованих галузей.

Державний кредит може бути зовнішнім і внутрішнім. Основна частка державних витрат здійснюється в національній валюті, тому переважний розвиток одержує внутрішній державний кредит. Але широкий міжнародний поділ праці, обмін технологіями і науково-технічними ідеями, надання фінансової допомоги іноземним державам – усе це обумовлює інтенсивний розвиток міжнародного державного кредиту. У систему держкредитних відносин включається також і умовний державний кредит, коли держава виступає в ролі гаранта за кредити, надані іноземним позичальникам, місцевим органам влади, державним об'єднанням і т.д [3].

У системі кредитних відносин державний кредит виступає в наступних формах:

1. державні позики – можуть випускатися центральним урядом і місцевими органами та розповсюджуватися лише серед населення або лише серед юридичних осіб. Широке розповсюдження одержала практика випуску державних позик центральним урядом. Заборгованість місцевих органів влади є як правило, незначна;

2. перетворення частини внесків населення в державні позики – ощадні установи дають кредит державі за рахунок позичкових коштів;

3. запозичення коштів загальнодержавного позичкового фонду – державні кредитні установи безпосередньо (не підмінюючи ці операції купівлею державних цінних паперів) передають частину кредитних ресурсів на покриття витрат уряду;

4. казначейські позички – виражають відносини надання фінансової допомоги підприємствам і організаціям органами державної влади і керування за рахунок бюджетних засобів на умовах зворотності, терміновості і платності. В даний час у нашій країні ця форма активно не використовується;

5. гарантовані позики [4].

Суми державних позик – державні кошти, оскільки держава може їх вільно використовувати і повністю ними розпоряджатися, однак за своїм фінансовим і економічним характером вони істотно відрізняються від

постійних доходів, оскільки пов'язані з певними видатками: відшкодуванням вартості державного цінного папера; виплатою процентів за державними позиками тощо. Отже, одержані державою суми державних позик згодом тягнуть за собою видатки з державного бюджету на погашення державного боргу. Обслуговування і погашення державного боргу – одна з найвагоміших витратних статей державного бюджету.

Державний борг – це сума заборгованості держави за випущеними і непогашеними внутрішніми державними запозиченнями, а також сума фінансових зобов'язань до іноземних кредиторів на певну дату, включаючи видані гарантії за кредитами, що надають місцевим органам влади, державним підприємствам, іноземним постачальникам.

Функціонування державного кредиту веде до утворення державного боргу. Загальний державний борг представляє всю суму випущених і непогашених боргових зобов'язань держави, включаючи нараховані відсотки, що повинні бути виплачені за цими зобов'язаннями. Поточний державний борг складають витрати по виплаті доходів кредиторам за всіма борговими зобов'язаннями держави і по погашенню зобов'язань, термін оплати яких уже настав.

Держава, широко використовуючи свої можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів з метою своєчасного фінансування бюджетних витрат, поступово накопичує заборгованість як внутрішню, так і іноземним кредиторам. Це веде до росту державного боргу – внутрішнього і зовнішнього.

Формування державного боргу в Україні почалося з кінця 1991 року. На сьогодні він має дві складові: зовнішній і внутрішній. Кількісна оцінка зовнішнього боргу проводиться в іноземній валюті, як правило, в доларах США, внутрішнього – в національній валюті.

Управління державним внутрішнім боргом держави здійснюється Міністерством фінансів у порядку, погодженому з Національним банком. Слід зазначити, що внутрішній борг має певні переваги над зовнішнім. Повернення внутрішнього боргу і виплати відсотків за ним не зменшують фінансовий потенціал держави, тоді як зовнішній борг має в своїй основі вплив капіталу з держави.

Отже призначення державного кредиту виявляється в першу чергу в тому, що він є засобом мобілізації в руках держави додаткових фінансових ресурсів. У випадку дефіцитності державного бюджету додатково одержані фінансові ресурси направляються на покриття різниці між бюджетними витратами і доходами. При позитивному бюджетному сальдо, одержані за допомогою державного кредиту кошти, прямо використовуються для фінансування економічних і соціальних програм. Це означає, що державний кредит, будучи засобом збільшення фінансових можливостей держави, може виступати важливим фактором прискорення соціально-економічного розвитку країни.

Література:

1. Банківська енциклопедія / С. Г. Арбузов, Ю.В. Колобов, В.І. Міщенко, С.В. Науменкова. – К. : Центр наукових досліджень Національного банку України : Знання, 2011. – 504 с. URL: <https://old.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=112997>
2. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О.М. Бандурки та О.П. Гетманець; Ю.М. Жорнокуй, О.В. Кашкарьова, Т.В. Колесник та інші. – Х. : Екограф, 2015 – 500 с. URL: <http://kizman-tehn.com.ua/wp-content/uploads/2017/09/Фінансове-право.pdf>
3. Фінанси: підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – С. 236; 456. URL: <http://posek.km.ua/biblioteka/Ф/Фінанси%20Юрій%20С.І..pdf>
4. Віхров О. П., Ніщимна с. О. Фінансове право. Конспект лекцій. Чернігів: ЧДІЕУ, 2002. 280 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Bandurka_Oleksandr/Podatkove_pravo.pdf

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

Волковська Ангеліна Анатоліївна

студентка III курсу

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Козинець Олена Гаврилівна

кандидатка історичних наук, доцентка,

завідувачка кафедрою правоохоронної діяльності

та загальноправових дисциплін

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Парламентаризм є базовою засадою та ключовим елементом такої європейської моделі як конституціоналізм. У свою чергу, науковці-конституціоналісти стверджують, що парламентаризм слугує фундаментом для створення та функціонування демократичної держави. Тому звідси випливає питання, які проблеми парламентаризму існують станом на сьогоднішній день та які шляхи його вдосконалення можливо застосувати задля подальшого розвитку як суспільства, так і держав у цілому.

Парламентаризм є предметом дослідження багатьох наукових праць як українських, так і зарубіжних вчених. Зокрема, серед них слід виділити праці таких авторів, як: О.М. Бориславська, В.С. Журавський,

В.В. Маклаков, А.О. Мішин, В.Ф. Погорілко с. П. Рабінович, Б.А. Страшун, В.М. Шаповал Ю.С. Шемчушенко, П.П. Шляхтун, та ін.

Метою даної роботи є дослідження головних ознак парламентаризму, його становлення та розвитку на сучасному етапі.

Парламентаризм, як і інші політичні явища, має свою історію, яка починається у Стародавній Греції. Так, у VI ст. до н.е. в Афінах зі складу найбільш заможних груп обирали колегіальний орган, тобто раду чотирьохсот. Представництво встановлювалось від кожного племені, на які ще з часів родового устрою поділялось усе афінське суспільство. В подальшому подібні установи представницького характеру створювались протягом майже всіх періодів існування давньогрецької демократії. Це ж саме стосується державно-політичної історії Стародавнього Риму. Усі ці установи були інститутами рабовласницької держави, а їх склад та безпосередня діяльність обмежувались інтересами панівної частини тогочасного суспільства. Загалом, за часів феодалізму передісторія парламентаризму знайшла свій прояв у так званих станово-представницьких установах, які спочатку частково, а з плином часом повністю набули виборного характеру [1, с. 37].

Парламент і парламентаризм є базовими показниками рівня стану демократизму в суспільстві. У країнах, де демократія відсутня взагалі, а парламент функціонує тільки формально, не виконуючи належним чином своїх головних функцій, не може бути сформована у необхідному вигляді система парламентаризму [2, с. 49-50].

Слід зазначити, що всі державні функції в кожній країні здійснюються, як правило, розгалуженою системою органів. Тобто, вищі органи держави у складі глави держави, парламенту, уряду і верховний суду – реалізують свої, визначені законом, владні повноваження, а їх діяльність набуває певної політичної значущості. В загальній характеристиці вищих органів держави значну увагу приділяють саме парламентам, які, зазвичай, розглядаються як органи законодавчої влади, а іноді і як такі, що своєю діяльністю здатні формально забезпечувати як функціонування, так і існування інших вищих органів держави [3, с. 58].

Діяльність парламентів визначає, насамперед, характер і зміст парламентаризму. Дослідженням такого поняття як «парламентаризм», зокрема, займався відомий політичний діяч В.С. Журавський. Він розглядає доцільність вживання цього поняття як у вузькому, так і в широкому розумінні. У вузькому розумінні парламентаризм – це система організації і функціонування державної влади, що характеризується поділом законодавчих і виконавчих функцій за зверхності парламенту, наявності у нього виняткових прерогатив і повноважень.

Парламентаризм у широкому розумінні – це система організації державної влади, яка характеризується вагомою роллю парламенту,

передбаченими конституцією можливостями його активного впливу на суспільне життя завдяки наявності демократичних функцій (законодавчої, бюджетної, контрольної), процедур та механізмів взаємодії з іншими органами державної влади [4, с. 93].

Становлення парламентаризму залежить від:

- способу формування і основних напрямків діяльності парламенту;
- виявлення проблем, недоліків при функціонуванні парламенту та усунення цих недоліків;
- розробки пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства держави.

Щодо сучасного стану парламентаризму, то важливим моментом для його характеристики є насамперед те, що представницькі органи продовжують відігравати головну роль у сфері ідеології та її впливу на населення. В більшості країн парламент уособлює укорінення національної традиції, а його діяльність та сприйняття населенням у цілому визначає особливості так званої політичної культури.

Характеризуючи сучасний стан парламентаризму, також слід зазначити, що сам державно-правовий розвиток країн світу зумовлює по-перше, необхідність певної зміни наведених оцінок його ролі і по-друге, значення представницьких органів загалом.

Тому, явище парламентаризму ще не остаточно вичерпало себе, реальні процеси суспільно-політичного і державно-правового розвитку зарубіжних країн свідчать, що відбувається пристосування представницьких органів до потреб сьогодення.

Отже, парламентаризм являє собою важливу частину політичної системи суспільства. Він є формою державного керівництва суспільством, якій притаманні керівна роль представницького органу в системі органів держави, контроль парламенту за діяльністю виконавчої влади, поділ законодавчої та виконавчої діяльності, привілейоване становище депутатів, а також їх юридична незалежність від виборців. У процесі свого становлення парламентаризм суттєво видозмінився, набувши нових якостей та якісно нових функцій. Водночас він зберігає універсальну форму і за всіх відмінностей виконує типові завдання, що характеризує його значення в різні періоди історії. Тому саме він є фундаментом для побудови демократичного правління та здатний легітимізувати парламентську діяльність у державі.

Література:

1. Озерова М. Передісторія формування парламентаризму. *Парламентські читання*. 2011. С. 37-39. URL: <https://parlament.org.ua/upload/docs/Parlamentski%20chytannya-2011.pdf>. (дата звернення: 30.11.2021 р.)

2. Публічна політика: навч. посіб. / Н.А. Липовська, І.В. Письменний. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2019. 104 с.

3. Державне та регіональне управління: навч. посіб. / О.Ю. Бобровська, Т.О. Савостенко, О.Ю. Матвеева, В.К. Лебедева. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 160 с.

4. Ганжуров Ю. Парламентаризм як об'єкт електоральної комунікації. *Політичний менеджмент*. 2004. № 5. С. 92-99.

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ, ЯКІ ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС ВИРІШЕННЯ СУДОМ СПРАВ ПРО ПРИТЯГНЕННЯ ДО АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ПЕРЕТИНАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

Гаврік Роман Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного,

адміністративного та фінансового права

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

м. Хмельницький, Україна

Однією із проблем, які виникають у судовій практиці щодо притягнення до адміністративної відповідальності за незаконне перетинання державного кордону є проблема неоднозначності ситуації щодо притягнення громадян України за пред'явлення паспортного документа, що підтверджує набуття ними громадянства інших держав без відмови від громадянства України (наявність подвійного громадянства), тобто за незаконне перетинання державного кордону України: ці особи або притягуються за ст. 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі по тексту – КУпАП), або звільняються за малозначністю діяння, або у зв'язку із відсутністю в діях особи складу правопорушення. Також можемо зазначити на ряді недоліків, які виявляє судова практика, що призводять до повернення адміністративних справ, оформлених органами охорони державного кордону на доопрацювання або закриття провадження у справі у зв'язку із відсутністю складу адміністративного правопорушення.

Зокрема, в постанові Кельменецького районного суду Чернівецької області від 16 березня 2020 року у справі № 717/317/20 про притягнення до адміністративної відповідальності за ч. 1 ст. 204-1 КУпАП, судом встановлено, що складений протокол про адміністративне правопорушення

не відповідає вимогам статті 256 КУпАП, а саме в протоколі не вказано місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення. У протоколі про адміністративне правопорушення зазначено, що о 4 годині 13 березня 2020 року було затримано особу на напрямку 0045/6 прикордонного знаку на відстані 1500 метрів від лінії державного кордону на території Нелипівської сільської ради Кельменецького району Чернівецької області, за незаконне перетинання державного кордону України поза встановленими пунктами пропуску через державний кордон України, з метою незаконного переміщення товарів поза митним контролем. Враховуючи наведене, у протоколі про адміністративне правопорушення слід зазначити час та місце перетинання або спроби перетинання особою державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або з використанням підробленого документа чи таких, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади. Вказаний недолік протоколу унеможливило повний, всебічний та об'єктивний розгляд справи і прийняття законного рішення, а тому постановлено відповідну адміністративну справу повернути відділу прикордонної служби «Кельменці» Чернівецького прикордонного загону для належного оформлення [1].

В постанові Хустського районного суду Закарпатської області від 21 вересня 2020 року у справі № 309/2133/20, було встановлено, що згідно протоколу про адміністративне правопорушення: 31 серпня 2020 року, о 4 годині 45 хвилин, прикордонним нарядом на напрямку 207 прикордонного знаку, на відстані близько 2000м. до лінії державного кордону, на території Вишківської селищної ради Хустського району Закарпатської області виявлено та затримано громадянина за незаконну спробу переміщення тютюнових виробів через державний кордон з України в Румунію в складі групи осіб, поза пунктом пропуску, без документів, у зв'язку із чим було вказано на порушення ст. ст. 9, 12 Закону України «Про державний кордон України» та ст. 34 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» та вчинення адміністративного правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 2 ст. 204-1 КУпАП. Розглянувши матеріали адміністративного протоколу, беручи до уваги той факт, що особу було затримано прикордонниками на відстані близько 2000метрів /2 км/ до лінії державного кордону України з Румунією, на території Вишківської селищної ради Хустського району Закарпатської області, суддя вважає, що сам факт знаходження особи на території Вишківської селищної ради Хустського району Закарпатської області на такій великій відстані до лінії державного кордону України з Румунією, ніяким чином не може розглядатися, як незаперечний доказ будь-яких дій по перетинанню або спробі перетинання державного кордону України поза

пунктами пропуску через державний кордон України. Окрім того, суддя вважає, що в матеріалах адміністративного протоколу немає ніяких доказів того, що особа взагалі мала намір з того місця, де її затримали, йти в бік державного кордону України, а не в який-небудь інший бік. Крім того, ст. 204-1 КУпАП взагалі не передбачає відповідальність за незаконне переміщення тютюнових виробів через державний кордон України. Вище наведені обставини свідчать про відсутність в діях особи складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 204-1 КУпАП, а тому провадження у справі про адміністративне правопорушення слід закрити на підставі ст. 247 п. 1 КУпАП [2].

Постановою Марківського районного суду Луганської області від 4 березня 2019 року у справі № 417/8105/19 було встановлено, що 27 лютого 2019 року щодо особи складено адміністративний протокол про те, що вона 27 лютого 2019 року о 21 год. 40 хв. разом з іншою особою вчинила незаконний перетин державного кордону на вхід в Україну поза пунктом пропуску, в зв'язку з чим була затримана в прикордонній смузі в 700 метрах від лінії державного кордону України, поблизу інформаційного показника № 631/1 в напрямку н.п. Бугаївка (РФ) – н.п. Лимарківка (Україна). Із матеріалів справи вбачається, що докази, які б підтверджували факт перетинання особою державного кордону, відсутні, тому суд дійшов висновку про відсутність в діях останньої складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 204-1 КУпАП. За таких обставин справа про адміністративне правопорушення підлягає закриттю відповідно до ч. 1 ст. 247 КУпАП [3].

Постановою Шацького районного суду Волинської області від 2 червня 2020 року у справі № 170/353/20 було встановлено, що 27 травня 2020 року було складено протокол про адміністративне правопорушення, у якому вказано, що 27 травня 2020 року о 22 год.40 хв. особа на території Піщанської сільської ради Шацького району Волинської області, на напрямку Хмелище (РБ) – Піща (Україна), в районі п/зн. №0141, на відстані 200 м від лінії державного кордону України, 5000 м від с. Піща, спільно з іншою особою, вчинила спробу незаконного перетину державного кордону України поза пунктом пропуску через державний кордон України, з метою переміщення поза пунктом пропуску тютюнових виробів. Своїми діями ОСОБА_2 порушив вимоги ст. ст. 9, 12 Закону України «Про державний кордон України», чим вчинив правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч. 2 ст. 204-1 КУпАП. Проте після отримання пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, дослідження усіх наданих суду документів, суд дійшов висновку, що фактичні обставини, викладені у протоколі про адміністративне правопорушення щодо особи, дослідженими в суді доказами не підтверджуються. Крім того, як в протоколі про адміністративне правопорушення,

так і в протоколі про адміністративне затримання, рапорті начальника групи дільничних інспекторів відділення прикордонної служби «Пуле-мець» ВПС «Світязь» зазначено напрямок руху особи яка притягується до адміністративної відповідальності – Піща (Україна), тобто напрямку зворотньому від державного кордону України, що також спростовує те, що особа мала намір перетинати державний кордон України. Також в схемі до протоколу не позначено лінію державного кордону, що не дає можливості ідентифікувати напрямок руху особи, яка притягується до адміністративної відповідальності у відповідності до кордону. У зв'язку із цим, провадження у справі було закрито у зв'язку із відсутністю в діях особи складу адміністративного правопорушення [4].

Вище викладені обставини зумовлюють необхідність узагальнення основних недоліків, які стають підставою для повернення адміністративних справ, оформлених органами охорони державного кордону на доопрацювання або закриття провадження у справі у зв'язку із відсутністю складу адміністративного правопорушення:

1) в протоколі про адміністративні правопорушення не зазначаються місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення;

2) факт знаходження особи на великій відстані до лінії державного кордону України (більше 700 метрів) не може розглядатися, як незаперечний доказ будь-яких дій по перетинанню або спробі перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України без доказів які б підтверджували факт перетинання особою державного кордону;

3) в матеріалах справи відсутні докази того, що особа мала намір з того місця, де її затримали, йти в бік державного кордону України;

4) на особу складається протокол про адміністративне правопорушення за ст. 204-1 КУпАП за незаконне переміщення тютюнових виробів через державний кордон України, однак ці дії не охоплюються об'єктивною стороною незаконного перетинання державного кордону України;

5) наявність доказів, які свідчать, що напрямок руху особи яка притягується до адміністративної відповідальності є зворотнім від державного кордону України, що спростовує те, що особа мала намір перетинати державний кордон України;

6) незазначення у схемі до протоколу лінії державного кордону, що не дає можливості ідентифікувати напрямок руху особи, яка притягується до адміністративної відповідальності у відповідності до кордону.

Література:

1. Постанова Кельменецького районного суду Чернівецької області від 16 березня 2020 року у справі № 717/317/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/88224330>

2. Постанова Хустського районного суду Закарпатської області від 21 вересня 2020 року у справі № 309/2133/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/91737705>.

3. Постанова Марківського районного суду Луганської області від 4 березня 2019 року у справі № 417/8105/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/80260183>.

4. Постанова Шацького районного суду Волинської області від 2 червня 2020 року у справі № 170/353/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/89620598>.

МИТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ

Горбачова Маргарита Вадимівна

студентка III курсу

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Вивчення сутності та змісту митних правовідносин дуже важливо, бо їх особливість пов'язана як з переміщенням через митних кордон товарів, транспортних засобів через митний кордон України, так і з особливими суб'єктами цих правовідносин. Визначення поняття митних правовідносин в Україні, окреслення їх ознак та структури має важливе значення для науки митного права і практичного застосування митного законодавства.

Кандидат юридичних наук О. В. Серих зауважує, що потрібно звернути увагу на нерівнозначність понять митні правовідносини та правовідносини, що виникають у сфері митної справи. Ці поняття співвідносяться як частина та ціле і складають предмет митного права [5, с. 11].

Ю. М. Дьомін слушно зазначає, що предмет митного права – це суспільні організаційні відносини, що складаються в процесі і з приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України. В більшій мірі ці відносини є управлінськими, тобто відносинами влади підпорядкування. В той же час вони є майновими, але стосуються особистих немайнових [6, с. 73].

У сфері митної справи можуть виникати поряд із митними право-відносинами, тобто такими, які врегульовані виключно митно-правовими нормами, і виникають у зв'язку з переміщенням товарів та транспортних засобів через митний кордон України, та однією зі сторін яких обов'язково є митний орган, інші правові відносини (цивільні, податкові, кримінально-процесуальні тощо) – суспільні відносини, які врегульовані нормами інших галузей права [5, с. 11].

Зазначимо такі основні ознаки, які писав Рябченко у своєму навчальному посібнику:

– нормативність, що означає виникнення, зміну й припинення їх лише на основі норм права. Ця ознака ґрунтується на регулюванні митноправових відносин відповідними нормативними актами, виданими компетентними державними органами;

– вільний і водночас державно-владний, наказовий характер, що означає їхній безпосередній зв'язок з відносинами власності, а саме: безпосереднє свідоме бажання, волевиявлення суб'єкта перемістити через митний кордон відповідні товари й транспортні засоби, а також наявність владних приписів, що вміщуються в нормативно-правових актах, видаваних органами держави, що регламентують таке переміщення, зокрема щодо стягнення митних податків і зборів. Тут простежуються відносини з приводу перерозподілу фінансових коштів від суб'єктів, що переміщують товари й транспортні засоби, у державні фонди. Крім того, влада держави проявляється в застосуванні посадовими особами митних органів заходів адміністративної відповідальності до правопорушників у випадку здійснення ними проступків, передбачених МК;

– взаємозв'язок суб'єктів митних правовідносин за допомогою наділення їх суб'єктивними правами і юридичними обов'язками. Митні органи наділені активною правосуб'єктністю як органи виконавчої влади, чії державно-владні повноваження закріплені в нормативно-правових актах. Інші ж учасники митних правовідносин (юридичні й фізичні особи, що беруть участь у переміщенні товарів через митний кордон) наділені пасивною правосуб'єктністю і є суб'єктами підпорядкування владним приписам митних органів;

– охорона від правопорушень засобами державного примусу. Це дістає вияв у застосуванні до порушників норм митного законодавства й притягненні їх до адміністративної, цивільно-правової, кримінальної відповідальності [2, с. 20].

Як і інші відносини, вони мають свою структуру: об'єкт, суб'єкти й зміст.

Об'єкт митних правовідносин складають організаційні заходи щодо митного оформлення і митного контролю. Разом із тим як об'єкт митного регулювання виступають і речі. Вони наділені спеціальним митним

режимом, який створює особливості їх переміщення через митний кордон [4, с. 36]. До об'єкта митних правовідносин відносять також товари (будь-яке рухоме майно (в тому числі валютні цінності, культурні цінності), електрична, теплова та інші види енергії, а також транспортні засоби, за винятком транспортних засобів, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України) і транспортні засоби (будь-які засоби авіаційного, водного, залізничного, автомобільного транспорту, що використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України) [3, с. 29].

Суб'єктами цих відносин, з одного боку, виступають митні органи, а з другого – фізичні і юридичні особи, що перетинають митний кордон і переміщують через нього товари, предмети і транспортні засоби [4, с. 36]. Митні органи є частиною системи державного управління, до того ж вони мають специфічні риси і особливості, зумовлені завданнями і функціями, які вони виконують. Митні органи здійснюють виконавчу і розпорядницьку діяльність у сфері митної справи, використовуючи різноманітні форми і методи, та реалізують свої повноваження в організації: переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів; митного оформлення і контролю; нарахування і справляння податків та зборів тощо. Фізичні і юридичні особи, що перетинають митний кордон і переміщують через нього товари, предмети і транспортні засоби, поділяються на загальні та спеціальні суб'єкти. До спеціальних суб'єктів відносяться ті, які мають знадипломатичний імунітет і не підлягають повному митному контролю [3, с. 29].

Зміст митних відносин складають суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх суб'єктів. Суб'єктивне право – міра дозволеної поведінки, яка гарантується державою, а юридичні обов'язки – вид і міра зобов'язаної поведінки суб'єкта митних правовідносин. Ці обов'язки, як правило, детально встановлені нормами митного права [4, с. 36].

Слід зазначити, що природа митних правовідносин обумовлена методом їх регулювання – імперативним методом, за яким одна сторона (фізичні і юридичні особи, що перетинають митний кордон і переміщують через нього товари, предмети і транспортні засоби) підпорядковується іншій (митним органам). Все це обумовлює нерівність сторін цих правовідносин [3, с. 29].

У загальному розумінні, згідно з виконуваним митними органами функціям, митні правовідносини підрозділяються на два основних види: регулятивні й охоронні.

Перші пов'язані, насамперед, із правомірною поведінкою суб'єктів і ґрунтуються на нормах, що визначають права й обов'язки учасників митних правових відносин. Другі пов'язані із протиправними діями сторін

і виражаються в застосуванні заходів відповідальності за порушення митних правил [2, с. 21].

Отже, зробимо висновок, що митні правовідносини – це регульовані нормами митного права суспільні відносини, що виникають у процесі або із приводу переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон. Оформлення й контроль за його здійсненням, а також сплата митних платежів безпосередньо пов'язані з митною політикою, являють собою цілеспрямовану діяльність держави по регулюванню зовнішньоторговельного обміну (обсягу, структури й умов експорту й імпорту) через установлення відповідного митного режиму переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон [1, с. 8].

Тому можемо сказати, що митні правовідносини є досить різноманітними та їх прийнято виділяти у окремий, відносно самостійний вид правових відносин. Вони переважають у сфері регулювання зовнішньоекономічних зв'язків та займають провідне місце серед інших засобів формування митної політики держави.

Література:

1. Бровдій А. М. Конспект лекцій із навчальної дисципліни «Митне право» для студентів денної та заочної форм навчання усіх спеціальностей та напрямів підготовки / А. М. Бровдій; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 90 с.
2. Митне право : навчальний посібник / О. П. Рябченко, М 66 В. Я. Мацюк, В. В. Чмелюк та ін. ; за заг. ред. к.ю.н. І. П. Петрової. – Ірпінь: УДФСУ, 2020. – 470 с. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5501/1/4945_IR.pdf (дата звернення 11.11.2021)
3. Митні правовідносини в Україні: поняття, ознаки та структура Василенко М. В., 2013 .
4. Навчально-методичний посібник з навчальної дисципліни «Митне право України», 2017, Баранов О. С.
5. Серих О. В. Митне право: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності «Право» Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2021. – 99 с.
6. Митне право України: навч. Посіб. / Дьомін Ю. М., Дьоміна С. Ю., Железняк М. Н. та ін.; за заг. ред. О. Х. Юлдашева. К.: Центр учбової літератури, 2009. 232 с. URL: <https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/21/domin.pdf> (дата звернення: 16.11.2021)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Грищук Аліна Борисівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри адміністративно-правових дисциплін

Інститут права

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

В контексті адміністративної реформи, сьогодні в Україні будують нову модель державного управління. Одним з основних питань реформування та державотворення соціально-правових інститутів є проблема професіоналізму і компетентності державних службовців, переформатуванні окремих інститутів державного управління. В даному випадку мова йде про підвищення кваліфікації, професіоналізації вже працюючих фахівців та керівників, про підготовку нових, висококваліфікованих спеціалістів, а також формування дієвого резерву кадрів нового прийому.

Як зазначає С. Хаджирадева, «...перед наукою постає необхідність «по–перше, більш чіткого визначення державної політики щодо професіоналізації державної служби в Україні, по-друге, створення експертних груп щодо оцінювання стратегій модернізації системи, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців; по-третє, зміни парадигми функціонування самої системи державної служби в Україні» [1, с. 57].

За своєю правовою природою інститути професійної підготовки (професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації) державних службовців в Україні є комплексними правовими інститутами, оскільки суспільні відносини, що виникають під час реалізації зазначених інститутів, регулюються нормами конституційного, адміністративного, фінансового, трудового та інших галузей права. Зокрема норми адміністративного права посідають домінуюче місце, оскільки значна частина відносин, що виникають у зазначеній сфері, є управлінськими і, відповідно, регламентуються нормами адміністративного права.

За своєю правовою природою інститути професійної підготовки (професійного навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації) державних службовців в Україні є комплексними правовими інститутами, оскільки суспільні відносини, що виникають під час реалізації зазначених інститутів, регулюються нормами конституційного, адміністративного, фінансового, трудового та інших галузей права. Зокрема норми адміністративного права посідають домінуюче місце, оскільки значна частина

відносин, що виникають у зазначеній сфері, є управлінськими і, відповідно, регламентуються нормами адміністративного права.

Т.П. Мороз вважає, що «...професійна діяльність, здійснювана на основі спеціальних теоретичних знань і практичних навичок, набутих у результаті підготовки, – це istotna ознака державної служби. Ефективність державної служби визначається і крізь призму реалізації поставлених перед нею цілей і завдань, залежить від професійного рівня державних службовців. Під час аналізу професійної діяльності держслужбовців необхідно пам'ятати, що їхня професійна діяльність визнається якісною, тобто успішною, тільки тоді, коли діяльність, і професійна підготовка державного службовця позитивно оцінені. Від того, наскільки якісно державний службовець пройшов професійну підготовку, залежить і рівень його професійних знань. Успіх у професійній діяльності зумовлений максимальною збалансованістю об'єктивних і суб'єктивних показників, основними, безумовно, є рівень професійної підготовки, рівень професійної освіти, професійні знання та навички, необхідні для виконання посадових обов'язків. Професійна підготовка державного службовця є основним компонентом його навчання» [2, с. 253].

Слід погодитись з думкою Т. Є. Кагановської, яка зазначає, що: «система підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації державних службовців – це цілеспрямована й чітко організована сукупність елементів (кожен з яких є правовим інститутом та складною підсистемою), вся діяльність яких спрямована на досягнення єдиної мети – забезпечення державних органів необхідною кількістю високопрофесійних і всебічно підготовлених кадрів державних службовців, що володіють сучасними науковими знаннями, навичками й уміннями й здатні до ефективного здійснення цілей і функцій правової держави у своїй практичній діяльності» [3, с. 13-14].

У вітчизняному законодавстві існує велика кількість нормативно-правових актів, зокрема що регламентують порядок підвищення професійного рівня державних службовців в Україні, базовими все ж серед них слід виділити:

– Кодекс законів про працю, а саме стаття 2 «Основні трудові права працівників», закріплює положення, що держава допомагає підвищенню трудової кваліфікації, проте прямі норми щодо прав чи обов'язків на підвищення кваліфікації, професійну підготовку не містяться. У ст.. ст.. 122, 217, 218 КЗпП визначено основні гарантії працівників у випадку скерування їх для підвищення кваліфікації з відривом виробництва [4].

– «Про державну службу» Закон України від 10.12.2015 року № 889, а саме ст. 48, яка визначає, що державним службовцям створюються умови для підвищення рівня професійної компетентності шляхом професійного навчання, яке проводиться постійно. Підвищення рівня професійної компетентності державних службовців проводиться протягом

проходження служби, а підвищення кваліфікації – не рідше одного разу на три роки.

У ч. 4 ст. 48 зазначається також, що «...керівник державної служби у межах витрат, передбачених на утримання відповідного державного органу, забезпечує організацію професійного навчання державних службовців, підвищення кваліфікації державних службовців на робочому місці або в інших установах (організаціях), а також має право відповідно до закону закуповувати послуги, необхідні для забезпечення підвищення кваліфікації державних службовців, у підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, фізичних осіб» [5].

Можна з впевненістю стверджувати про те, що нині в Україні триває процес удосконалення професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців, спрямований на підготовку державних службовців європейського зразку. Позаяк, саме від професійних якостей державних службовців, їхнього уміння приймати виважені управлінські рішення залежить майбутнє держави України.

«...ефективність та результативність діяльності системи професійного навчання може бути досягнута за умови відповідності професійної підготовки та післядипломної освіти вимогам освіти для суспільства, побудованого на знаннях і інформації, а саме:

- освіта протягом усього життя;
- освіта без кордонів, що ґрунтується на інформаційно-комп'ютерних технологіях і доповнює традиційні методи і технології новими можливостями;
- освіта за креативними моделями навчання та індивідуальними освітніми траєкторіями;
- освіта, що розвивається на основі фундаментальних знань» [6].

Отже з вищезазначеного можна зробити висновок, що на теперішній час в Україні великого значення має професійна підготовка державних службовців. Слід підкреслити, що кожен службовець, що працює в системі органів державної влади є не просто представником публічної влади бо працює в її апараті, а особою, що працює на її розвиток, а тому зобов'язаний удосконалювати свою компетентність та професійний рівень постійно, за для якісного виконання завдань, які на нього покладено та особистого розвитку.

Література:

1. Хаджирадева с. Професіоналізація державної служби як науково-практична проблема. Актуал. пробл. держ. упр.: 36. наук. пр. ОРІДУ. О.: ОРДУ НАДУ, 2005. Вип. 4 (24). С. 53-58.
2. Мороз Т.П. Удосконалення механізму правового регулювання професійної підготовки державних службовців. Науковий вісник

публічного та приватного права. Випуск 4, Том 2, 2018 р.
URL: http://nvppp.in.ua/vip/2018/4/tom_2/52.pdf

3. Кагановська Т. Є. Організаційно-правові засади професійного розвитку державних службовців. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2012. № 2 (7). с. 11-17.
URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/5241>

4. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

5. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 р. № 889-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>

6. Матеріали офіційного веб-сайту Голодержслужби України.
URL: <http://www.guds.gov.ua/>

ПРАВО ЛЮДИНИ НА БЕЗПЕЧНІ ДЛЯ ЖИТТЯ ХАРЧОВІ ПРОДУКТИ СПОЖИВАННЯ

Гура Олександр Олександрович

студент III курсу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Достдар Руслана Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Суспільство піклується про своїх членів, забезпечуючи їх життєдіяльність продуктами певної якості. Щодня ми споживаємо широке різноманіття товарів, які придбаємо в тих чи інших точках збуту. Для людини вже стало звичним, що вони у більшості випадків є безпечними для життя та здоров'я покупців. Хоча більшість заходів є ефективними, ми продовжуємо бачити неякісні продукти, що у свою чергу складає проблему для українського громадянина й може бути загрозою здоров'ю чи навіть життю. Дослідження того яким чином це право реалізовується та забезпечується в Україні і визначає актуальність цієї роботи.

Оскільки явно прослідковується актуальність питання в Україні, низка вітчизняних учених зацікавились і досліджували дану тему, а саме: В. Мандибура, С. Батажок, А. Даниленко, М. Малєїна, О. Іорин та інші.

Щоб проаналізувати ситуацію, що склалася в Україні, варто дати визначення ключовим поняттям та розглянути законодавчу базу. Відповідно до книги «Основи валеології» [1, с. 202]: «харчовими продуктами – є об’єкти рослинного та тваринного походження, що використовують у їжу в первинному або переробленому вигляді як джерела енергії, харчових, біологічних і смако-ароматичних речовин».

Система безпеки має працювати таким чином, щоб споживач був упевнений, що після використання продукту не з’явиться побічних ефектів, шкідливих наслідків тощо [2, с. 23].

Більш того цивільним законодавством визначено, що серед нематеріальних благ (об’єктів цивільних прав), здоров’я і життя людини, її честь, гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю (про що зазначено у ч. 2 ст. 201 Цивільного Кодексу України) [3].

Безпечними дані продукти можуть вважатися тільки за певних умов, про що йдеться у «Законі про безпеку». Під безпекою продуктів розуміється відсутність шкідливого впливу на організм споживача. Задля регулювання безпеки використовуються особливі показники вмісту (допустимі межі впливу шкідливих для людини компонентів чи речовин хімічного, біологічного чи будь-якого іншого походження, ігнорування яких призводить до негативного впливу на здоров’я споживача) [3].

Також для точнішого аналізу наведемо визначення поняття «якості», згідно з Міжнародним стандартом ISO 9001:87 – це сукупність характеристик, властивостей продукту, що дають можливість задовольнити певні потреби, які передбачаються вимогами стандартів серії 900 [2, с. 23].

Ця тема є важливою з точки зору добробуту громадян, тож неможливо обійтися без коригувань. У 2014 році було внесено низку змін до українського законодавства у сфері безпеки та якості харчових продуктів.

У нашій державі якість продукції контролюється законами, серед яких Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», Закон України «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні ГМО», «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції» та іншими нормативними актами та положеннями [2, с. 23].

Кажучи про зміни, розуміємо викладення Закону України «Про безпечність та якість харчових продуктів» у новій редакції у зв’язку з процесом євроінтеграції, якому дали нову назву «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів». У преамбулі зазначено, що «Закон регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих

показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї» [2, с. 23].

Хочемо наголосити й на необхідності знання споживачем власних прав та механізмів їх захисту. Основним документом, який регулює відносини між споживачами товарів і продуцентами або посередниками, встановлює права споживачів та визначає порядок реалізації державного захисту їх прав є Закон України «Про захист прав споживачів». Згідно із Законом споживачем є громадянин, який купує, замовляє або має такий намір для задоволення особистих побутових потреб [4].

Крім того, вимоги щодо обов'язкової наявності в приміщенні, де проводиться приймання та видача замовлень з надання побутових послуг, відповідної інформації, необхідної споживачеві, було зазначено у Постанові Кабінету Міністрів України від 4 червня 1994р. № 974 «Про внесення змін до Правил побутового обслуговування населення» [4].

Кажучи про якість харчових продуктів, люди згадують державні та міжнародні стандарти, серед яких наступні:

- ДСТУ-П ISO/TS 22003:2009 «Система управління безпечністю харчових продуктів»;

- Вимоги до органів, що здійснюють аудит та сертифікацію систем управління безпечністю харчових продуктів (ISO/TS 22003:2007, IDT);

- ДСТУ ISO 22000:2007 «Системи управління безпечністю харчових продуктів»;

- Вимоги до будь-яких організацій харчового ланцюга» (ISO 22000:2005, IDT);

- ДСТУ ISO 9000:2015 Системи управління якістю;

- Основні положення і словник термінів (ISO 9000:2015, IDT) [2, с. 23].

Дослідивши проблеми, ми виявили, що на українському ринку існують великі обсяги реалізації неякісних товарів, які мають загрозу для здоров'я та життя людини. Вони мають значно нижчу ціну, часто залишаються без загальноприйнятої сертифікації якості, але все одно українські громадяни продовжують їх купувати. До таких дій споживача спонукає низький заробіток, необхідність розподілу коштів на велику кількість невідкладних потреб.

Серед причин появи такої продукції експерти В. Мандибура та С. Батажок називають «скорочення власного виробництва якісних товарів та появи на ринку неякісних продуктів «тіньового» і особливо «чорного» виробництва та імпорту (особливо контрабандного)» [5].

Із чого впливає обов'язковість контролювання продукції на теренах держави для забезпечення права споживача на якісну та безпечну продукцію.

Отже, незважаючи на певні проблеми, система забезпечення безпечності споживчої продукції в Україні працює, попереджає збут окремих неякісних товарів (хоча звісно, ми розуміємо, що неможливо відслідкувати всі точки збуту одразу) та дає змогу захистити власні права клієнтам і споживачам. Вона потребує покращення задля підвищення рівня якості життя громадян, на що мають бути спрямовані сили та увага компетентних органів і самих покупців, оскільки тільки комплексними мірама люди здатні досягти спільної мети.

Література:

1. Гулий І.С., Сімахіна Г.О., Українець А.І. Основи валеології. Валеологічні аспекти харчування. Київ : НУХТ, 2003, 286 с.
2. Орловська Я. Правове регулювання права фізичної особи на безпечні продукти харчування. *Підприємництво та господарське право*. 2020. № 12. С. 22-27.
3. Петренко В. Право на безпеку харчових продуктів та предметів побуту у правовій системі України: цивільно-правовий аспект. URL: <https://lh.pl.court.gov.ua/sud1617/pres-centr/news/167876/>. (дата звернення: 12.10.2021)
4. Дем'янець с. Правове врегулювання захисту прав споживачів. *Міністерство юстиції*: веб-сайт. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_8244
5. Мандибура В. Батажок с. Інститут довіри в сфері забезпечення якості споживання та захисту споживчих прав населення. *ВІСНИК Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. №123. URL: http://lib.znau.edu.ua/jirbis2/images/phocagallery/2017/Pryklady_DSTU_8302_2015.pdf
6. Даниленко А. с. Споживання продуктів харчування, як індикатор продовольчої безпеки країни. *Економіка та управління АПК*. 2013. № 10. С. 5-10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/есurарк_2013_10_3 (дата звернення: 8.10.2021).
7. Проблеми захисту прав споживачів в Україні та шляхи їх вирішення: *Головне управління Держпродспоживслужби в Хмельницькій області*: веб-сайт. URL: <https://consumerhm.gov.ua/774-problemi-zakhistu-prav-spozhyvachiv-v-ukrajini-ta-shlyakhi-jikh-virishennya>. (дата звернення: 12.10.2021)
8. Сокур Т. Правові аспекти безпечності харчових продуктів в Україні: *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 148-153. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2018/1_2018/part_1/28.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЗАСІДАНЬ В РЕЖИМІ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ, У ЗВ'ЯЗКУ З ПОШИРЕННЯМ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Даценко Єлизавета Ігорівна

студентка IV курсу

Полтавського фахового коледжу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Худолій Тетяна Ігорівна

аспірантка кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Актуальною темою останніх років стало проведення судових засідань у режимі відеоконференції з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19). Навіть у зв'язку з пандемією суди не припиняють здійснювати правосуддя і захищати права, свободи та інтереси учасників адміністративного судочинства.

Почнемо з визначення поняття відеоконференції. Відеоконференція – телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо– та відеоінформацією у реальному масштабі часу [1].

Варто зазначити, що питання проведення судових засідань у режимі відеоконференції закріплюється Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)». Наказом Державної судової адміністрації України від 08.04.2020 № 169 «Про затвердження Порядку роботи з технічними засобами відеоконференції зв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесах за участі сторін поза межами приміщення суду»

Відповідно до п. 4 статті 195 КАС України закріплено, що під час карантину, установленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби, учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису, то в порядку,

визначеному Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» або Державною судовою адміністрацією України [2].

Звернувшись до міжнародних актів, ратифікованих Україною, а саме – Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, можна зрозуміти, що кожна людина при визначенні її громадських прав та обов'язків або при висуненні проти неї будь-якого обвинувачення має право на справедливий і відкритий розгляд впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом [3]. Саме гарантія права на справедливий та здійснений упродовж «розумного строку» судовий розгляд, акцентує важливість того, що правосуддя має здійснюватися без затримок, адже це може вплинути на його ефективність та довіру до нього. Тому введення дистанційних методів проведення судового засідання є гарною альтернативою звичайному судовому процесу.

Слід звернути увагу, що використовувані судом і учасниками судового процесу технічні засоби й технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки [2]. Тому, у випадку виявлення ознак некоректної роботи технічних засобів, а також неможливості її налагодження, секретар зобов'язаний терміново повідомити про такі обставини головуєчого суддю, адміністратора та керівника апарату суду.

Учасник, що бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку, зобов'язаний:

- зайти та авторизуватися в Системі за 10 хвилин до початку судового засідання;

- активувати технічні засоби (мікрофон, навушники та камера) та перевірити їх працездатність шляхом тестування за допомогою Системи;

- очікувати запрошення Секретаря до участі в судовому засіданні [1].

Варто зазначити, що файл із записом відеоконференції зберігається тимчасово на технічному засобі відеозапису та не може бути видалений, до моменту створення архівної та робочої копій. Вони здійснюються секретарем з технічного засобу відеозапису на цифрові носії.

Рада суддів України звертає увагу, що тимчасове обмеження доступу до судових засідань осіб, які не є учасниками судових процесів, обрунтовано, перш за все, необхідністю гарантувати безпеку та здоров'я громадян під час пандемії, однак належна, оперативна, визначена законодавством та іншими нормативними актами, комунікаційна робота зі ЗМІ залишається одним з найважливіших напрямів діяльності судової гілки влади [4].

Із метою врегулювання питання допуску представників ЗМІ на відкриті судові засідання Рада суддів України звертає увагу судів, що навіть в період карантину забезпечення дотримання принципу гласності судового процесу та прав громадян на отримання інформації залишається достатньо актуальним. У таких умовах альтернативою присутності та отримання повного обсягу інформації є забезпечення відеозв'язку із зали судового засідання. Тому судам слід активно використовувати механізм онлайн трансляцій судових засідань, особливо у справах, які викликають широкий суспільний резонанс. Крім того, окремі суди взагалі припинили проведення судових засідань в режимі відеоконференцій «у зв'язку із стрімким розповсюдженням інфекційного захворювання COVID-19, та з метою посилення безпеки працівників та відвідувачів суду» на підставі ухвал судів та дорученням інших установ [4].

Отже, законодавство України належним чином регулює питання проведення дистанційних судових засідань в зв'язку з важкою епідемічною ситуацією в країні. Але є певні особливості проведення такого засідання та недоліки, що стосуються поганого зв'язку або несправності технічних пристроїв. Слід звернути увагу на резонансні справи задля покращення забезпечення реалізації принципів доступності та неупередженості здійснення правосуддя та принципу гласності.

Література:

1. Порядок роботи з технічними засобами відеоконференцзв'язку під час судового засідання в адміністративному, цивільному та господарському процесі за участі сторін поза межами приміщення суду: затв. наказом Державної судової адміністрації України від 23 квітня 2020 року № 196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0196750-20#Text> (дата звернення: 20.11.2021).

2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 20.11.2021).

3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 40. (у ред. від 13.03.2006). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 20.11.2021).

4. Рішення Ради суддів України від 30 жовтня 2020 року № 63. URL: <http://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-63-vid-30102020-s-1478f00d95.pdf> (дата звернення 20.11.2021).

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Дмитрук Ірина Миколаївна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Потреба модернізації та швидких змін на краще в інститутах публічної сфери зумовила необхідність удосконалення публічного управління. Його вплив на системи політичних інституцій та на механізм держави є визначальним.

Публічне управління тісно пов'язане з поняттям «публічне адміністрування», адже направлене на врегулювання внутрішньої діяльності державних органів та вирішення основоположних управлінських питань.

Якість реалізації публічного управління залежить від правового регулювання, «вплив якого... полягає у тому, що воно в своїх нормах конструє модель обов'язкової або дозволеної поведінки різних суб'єктів цих відносин» [1, с. 217]. У сучасній юридичній науці до нинішніх днів поки що відсутній єдиний підхід в поглядах на правове регулювання.

Одна група авторів розуміє під правовим регулюванням лише встановлення правових норм та забезпечення засобів їх реалізації, а інша – вважає, що до правових норм слід включати всі форми впливу права на суспільні відносини [2, с. 122]. Автор вбачає, що перше визначення більш вузьке, проте, одночасно, воно є значно чіткішим.

Юрист повинен розуміти правове регулювання як різносторонній вплив на суспільні відносини всіх правових явищ, в тому числі і правових ідей, принципів правового життя суспільства, що не виражаються в юридичних формах (законах, нормативно-правових актах, рішеннях судових органів та ін.).

Але для вирішення своїх професійних завдань юристу потрібно, перш за все, розуміти роль і значення правового регулювання як сукупності способів та засобів реалізації позитивного права [3, с. 257]. Крім такого, власне регулятивного впливу, право чинить також духовно-ідеологічний вплив на індивідуальну та суспільну свідомість (як у процесі правового регулювання, так і поза ним) [4, с. 153]. Це посилює дію права поза специфічними вертикально побудованими правовідносинами і додає правового підсилення горизонтальним правовідносинам.

Нині публічне управління переживає трансформаційний період, оскільки ще триває адміністративна реформа. Процеси модернізації

стосуються і формування, в тому числі, наукового підґрунтя визначеної дефініції, усвідомлення його важливої ролі, створення передумов для ефективності його реалізації, визначення рівня владних повноважень на різних рівнях влади та ін..

Управління завжди передбачає певну імперативність прийнятих рішень і, як наслідок, їх беззаперечне виконання. Тому так важливо виокремити питання якості прийнятих рішень, їх нормативного підкріплення, відповідності вказаного процесу нормам Конституції України та законам.

Коли мова йде про правове регулювання публічного управління, тут не можна визначити конкретне коло нормативно-правових актів, які б впорядковували цей процес. До вказаного питання слід підходити комплексно. Адже в сферу публічного управління входять усі нормативно-правові акти, в тому числі і Конституція України.

Разом з тим якість нормативних актів, як інструментів публічного адміністрування, є вкрай важливим та актуальним питанням для врегулювання публічного управління. В цьому плані мають вагоме значення повноваження органів, які видають акт, професійна аргументація доцільності такого акту, його відповідність актам вищої юридичної сили та стабільність процесу нормотворчості.

Особливої актуальності у контексті реформування сфери публічного управління в Україні набувають проблеми визначення способу правового регулювання повноважень органів публічної влади [5].

Завданнями адміністративного права на цьому етапі є корегування векторів подальшого розвитку окремих видів суспільних відносин і зміна засадничої ідеології управлінських стосунків [6].

Проте основні вектори спрямування розвитку досліджуваного питання має визначити не лише наука. Тут і державі необхідно виробляти більш чіткіші перспективи у напрямку провадження єдиної визначеної політики щодо законодавчого закріплення цілей, принципів та функцій, якими керуються органи публічної влади під час здійснення ними публічного управління, а також їх практичної діяльності в реалізації та досягненні запланованого результату.

Література:

1. Загальна теорія держави і права/ За ред. В.В. Копейчикова. К.: Юрінком Інтер, 1998. 320 с.
2. Олійник А.Ю. Теорія держави і права: Навчальний посібник/ А.Ю. Олійник, С.Д. Гусарев, О.Л. Слісаренко. К.: Юрінком Інтер, 2001. 176 с.
3. Теория государства и права. Учебник для юр. вузов и фак-в. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. М.: Изд. группа НОРМА-ИНФРА М. 1998. 570 с.

4. Рабинович П.М. Основи загальної теорії права та держави. Видання 5-ге, зі змінами. Навчальний посібник. К.: Атака. 2001. 176 с.
5. Публічна служба: системна парадигма: колективна монографія / К.О. Ващенко та ін. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 256 с.
6. Публічне управління та адміністрування в умовах інформаційного суспільства: вітчизняний і зарубіжний досвід: монографія/ за заг. ред. Сергія Чернова та ін. Запоріжжя: ЗДІА, 2017. 602 с.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТИМЧАСОВОГО ОБМЕЖЕННЯ У ПРАВІ ВИЇЗДУ ЗА МЕЖІ УКРАЇНИ

Допіра Анастасія Володимирівна

студент III курсу

Національного університету «Одеська морська академія»

Науковий керівник: Палько Віктор Іванович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Національного університету «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Поїздка за кордон для відпочинку чи з туристичною метою – це право кожного громадянина, яке закріплене законодавством України.

В ст. 33 Конституції України зазначено, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну [1].

Право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України Конституція гарантує як громадянам України, так і всім іншим особам, що на законних підставах перебувають на її території.

Згідно зі статистикою діяльності Державної міграційної служби України за 9 міс. 2021 року, було видано близько 1,4 мільйонів паспортів громадянина України для виїзду за кордон [2]. У цьому контексті все більшого значення та важливості набуває питання і проблематика тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України.

В ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права передбачено, що кожна людина має право покидати будь-яку країну, включаючи свою власну. Згадані вище права не можуть бути об'єктом ніяких обмежень, крім тих, які передбачено законом, які є необхідними для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення або прав і свобод інших осіб і є сумісними з іншими правами, визначеними в цьому Пакті [3].

Зазначені правовідносини регулюються також ст. 313 Цивільного кодексу України, відповідно до якої фізична особа має право на свободу пересування. Фізична особа, яка досягла шістнадцяти років, має право на вільний самостійний виїзд за межі України. Фізична особа може бути обмежена у здійсненні права на пересування лише у випадках, встановлених законом [4].

Але законодавством України передбачені випадки, коли право громадянина на виїзд за кордон може бути обмежене при наявності певних підстав.

Статтею 6 Закону України від 21 січня 1994 року «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України» встановлені підстави для тимчасового обмеження права громадян України на виїзд з України [5].

Право громадянина України на виїзд з України може бути тимчасово обмежено у наступних випадках:

- він обізнаний з відомостями, які становлять державну таємницю – до розсекречування відповідної інформації, але не більш як на п'ять років з часу припинення діяльності, пов'язаної з державною таємницею;

- стосовно нього у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, застосовано запобіжний захід, за умовами якого йому заборонено виїжджати за кордон,

- до закінчення кримінального провадження або скасування відповідних обмежень;

- він засуджений за вчинення кримінального правопорушення – до відбуття покарання або звільнення від покарання;

- він ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням або рішенням інших органів (посадових осіб), що підлягає примусовому виконанню в порядку, встановленому законом, – до виконання зобов'язань або сплати заборгованості зі сплати аліментів;

- він перебуває під адміністративним наглядом Національної поліції – до припинення нагляду.

Відповідно до п. 19 ч. 3 ст. 18 Закону України «Про виконавче провадження» у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням суду, приватний виконавець може звертатися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника [6]. Під поняттям «ухилення від виконання зобов'язань,

покладених на боржника рішенням» належить розуміти будь-які свідомі діяння (дії або бездіяльність) боржника, спрямовані на невиконання відповідного обов'язку у виконавчому провадженні, коли виконати цей обов'язок у нього є всі реальні можливості і цьому не заважають будь-які незалежні від нього об'єктивні обставини.

Рішення про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України фізичної особи ухвалює виключно суд (ст. 441 ЦПК України за поданням державного (приватного) виконавця [7]). Слід мати на увазі, що суд розглядає подання без повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб. Обмеження діє до виконання зобов'язань за рішенням, що виконується у виконавчому провадженні. Утім боржник вправі подати до суду, який постановив ухвалу про тимчасове обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України, заяву про скасування обмеження. У свою чергу ухвала суду, постановлена за результатами розгляду заяви може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Правильне застосування судами процесуального законодавства при ухваленні судових рішень з цього питання є визначальним з огляду на дотримання законних прав людини і громадянина та має на меті сприяти ефективному, своєчасному і законному примусовому виконанню рішень судів та інших органів (посадових осіб). Аналізуючи судову практику, ми визначили, що особа може бути обмежена у праві виїзду за межі держави за наявності доведеності у судовому порядку:

- факту невиконаного зобов'язання за рішенням суду;
- об'єктивно наявного факту умисного ухилення боржника від виконання рішення суду;
- наміру боржника вибути за межі України з метою ухилення від виконання зобов'язання, покладеного на нього рішенням суду [8].

Законом передбачено юридичні санкції у вигляді тимчасового обмеження у праві виїзду не за наявність факту невиконання зобов'язань, а за ухилення від їх виконання. У зв'язку з цим з метою всебічного і повного з'ясування всіх обставин справи, встановлення дійсних прав та обов'язків учасників спірних правовідносин, суд з'ясовує, чи дійсно особа свідомо не виконувала належні до виконання зобов'язання в повному обсязі або частково.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр).
2. Статистичні дані з основної діяльності Державної Міграційної Служби України за 9 місяців 2021 року. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2021_9.pdf.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Нью-Йорк, 16 грудня 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

4. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

5. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3857-12#n9>.

6. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.

7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.

8. Постанова Приморського районного суду м. Одеси від 18 листопада 2021 року у справі 6/522/987/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101196380>.

КОНСТИТУЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН. СПОСОБИ ПРИЙНЯТТЯ ТА ЗМІНИ

Жук Поліна Вадимівна

студентка III курсу

Національного університету «Чернігівська політехніка»

Науковий керівник: Козинець Олена Гаврилівна

кандидатка історичних наук, доцентка,

завідувачка кафедрою правоохоронної діяльності

та загальноправових дисциплін

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Практично усі основоположні права і свободи людини і громадянина будь-якої країни конкретизовані у Конституції – основному закону будь-якої держави. З моменту прийняття Україною незалежності, вона постійно перебуває у стані конституційної реформи, що пов'язано із частою зміною політичних сил та намаганням кожної з них змінити конституцію на свій лад. Однак на політичній карті світу представлено біля двохсот суверенних держав. Із цього виникає необхідність аналізу способів зміни конституцій зарубіжних країн та дослідження особливостей цього процесу.

Окремі аспекти проблеми висвітлюються різними авторами в монографіях, підручниках, посібниках, наукових статтях, доповідях і повідомленнях. Серед них праці: В.М. Бесчасного, В.В. Кравченка, А.Ю.Олійника, С. М. Панкова, В.М. Суботіна, О.В. Філонова, О.Ф. Фрицького та інших, в яких досліджувалися конституції зарубіжних країн, їх порядок прийняття та введення в дію.

До способу прийняття конституції не можна ставитися як до суто технічного питання. Воно є політичним, оскільки характер конституції визначається її змістом. Основу доктрини конституційного права становить подання про вжиття конституції як про акт установчої влади, що належить народу (в силу теорії народного суверенітету) або органу, який уповноважений приймати Основний закон.

Серед вчених немає єдиної думки щодо способів підготовки, прийняття і введення в дію конституцій зарубіжних країн світу. Наприклад, О.В. Совгіря і Н.Г. Шукліна розрізняють такі способи прийняття конституцій: 1) октроювання – дарування одностороннім актом глави держави (монарха) або метрополіями своїм колоніям; 2) прийняття як результат договору – договори між монархом і виборним органом (іноді це був договір між державами); 3) народні – приймаються парламентом, установчими зборами чи затверджуються референдумом [1, с. 62-64]. В.В. Кравченко називає три основні способи прийняття конституцій країн світу: а) шляхом референдуму; б) представницькими органами; в) главою держави чи виконавчої влади [2, с. 62-63].

На основі дослідження різних думок вчених, ми виділяємо наступні основні способи прийняття конституцій: 1) октройовані; 2) народні; 3) теократичні; 4) договірні; 5) прийняті де-факто. Як вже було зазначено вище, октройовані – даровані монархом (Монако, Ліхтенштейн, Йорданія); народні – прийняті шляхом референдуму, установчими зборами, органами виконавчої влади (США, Фінляндія); теократичні конституції – у таких країнах, як Ватикан, Іран та Саудівська Аравія священні писання мають вищу юридичну силу по відношенню до світської конституції, законів та інших нормативно-правових актів. Тому можна з повною впевненістю стверджувати, що в названих країнах вони є фактично теократичними конституціями. Договірні конституції складаються відповідно до чинних у державі міжнародних договорів, які наділяють певних суб'єктів влади конституційними повноваженнями (Кіпр 1960 р., Боснія і Герцеговина 1995 р.). Конституціями, прийнятими де-факто можна вважати такі, які не можна в рамках запропонованої класифікації відносити до народних або октройованих. Наприклад, Конституція Індонезії 1945 р. була прийнята Комітетом з підготовки незалежності країни, який не був наділений установчою владою. Те саме можна сказати і про Конституцію Мальдівів

1997 р., схваленої Президентом Республіки, в компетенцію якого не входило прийняття нормативних правових актів у формі законів.

Ми вважаємо, що теоретично прийняття конституції шляхом референдуму максимально відповідає концепції народовладдя, встановленої у демократичному суспільстві. Проте, на практиці конституційний референдум відображає волю народу в рідкісних випадках, навіть не дивлячись на більшість голосів, відданих за конституцію. Це пов'язується як з характерними особливостями самого Основного закону, як акту, так і з процедурними особливостями референдуму. Перш за все, конституція є досить складним правовим документом, для розуміння якого необхідна певна, досить висока правова культура. У країнах з великою кількістю неписьменних або малограмотних мешканців, які мають невисокий загальний рівень правової культури населення, багато хто не здатен або ознайомитися з текстом, або зрозуміти його. У подібних ситуаціях проведення конституційного референдуму є всього лише імітацією демократії.

Варто також враховувати, що спосіб прийняття конституцій в окремії країні буде залежати від політичного режиму, способом зміни і строку дії самої конституції. Конституції всіх суверенних держав встановлюють форму правління, яка служить підставою для їх класифікації на республіканські і монархічні. В сучасних умовах переважна більшість конституцій країн світу є республіканськими (США, Німеччина, Франція та ін.). Проте на нашій планеті представлено чимало монархічних держав, в яких діють конституції (Великобританія, Бельгія, Іспанія, Норвегія, Швеція та ін.).

За політичним режимом конституції сучасних держав поділяються на демократичні, авторитарні й тоталітарні. При цьому необхідно мати на увазі, що жодна в світі конституція нормативно не оформлює авторитарний і тим більш тоталітарний режим як державний. Їх можна виявити лише шляхом глибокого аналізу практично всіх конституційних інститутів.

За строком дії все конституції сучасних держав поділяються на вічні, постійні і тимчасові. У світі відома лише одна вічна конституція – Конституція Мексики 1917 р. У постійних конституціях не встановлюються терміни їх дії, хоча іноді робляться застереження, що та чи конституція діє надалі до прийняття нової. Тимчасові конституції мають обмежений термін дії або суворо визначають умови, при яких вони повинні бути замінені постійними.

За способом зміни, Осавелюк А.М. виділяє конституції гнучкого, жорсткого та змішаного типу [3, с. 54]. Гнучкі конституції змінюються в тому ж порядку, що і звичайні парламентські закони або судові прецеденти (Великобританія, Сінгапур, Камбоджа). Жорсткі конституції на відміну від звичайних парламентських законів змінюються

в особливому ускладненому порядку (Іран, Бельгія). Конституції змішаного типу встановлюють для більшості положень звичайний парламентський порядок їх зміни, а для найбільш важливих вводять особливу ускладнену процедуру (Ямайка, Індія).

Таким чином, вчені-конституціоналісти розглядають різні способи підготовки, прийняття конституцій зарубіжних країн світу (октройований, народний, договірний та інші); порядок внесення змін (гнучкі, жорсткі, змішані конституції) та ін. Наведена наукова класифікація конституцій сучасних держав дає можливість осмислити їх юридичні властивості, глибше зрозуміти особливості конституційного розвитку України, усвідомити сутність нині діючої Конституції 1996 року.

Література:

1. Совгіря О.В. Конституційне право України. К.: Юрінком Інтер, 2008. 632 с.
2. Кравченко В.В. Конституційне право України. К.: Атіка, 2004. 512 с.
3. Осавелюк, А. М. Конституционное право зарубежных стран. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2012. 511 с. URL: <https://znanium.com/catalog/product/391553> (дата звернення: 16.10.2021)

ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ

Заграй Юрій Вікторович

магістр

Донецького національного університету імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Право на збиратися мирно, без зброї і проводити мітинги, збори, походи і демонстрації мають всі громадяни України, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи місцевого самоврядування, що передбачено ст. 39 Конституції України [1], однак реалізація зазначеного права певним чином ускладнюється через відсутність законодавчого регулювання, зокрема, щодо визначення строків завчасного сповіщення. Це право є, у певному розумінні, абсолютним і може бути обмежене лише судом, відповідно до закону, і лише в інтересах національної безпеки та громадського порядку, тобто, орган державної влади чи місцевого самоврядування не має права погоджувати, дозволяти або забороняти проведення масових мирних акцій. Конституція прямо зазначає, що

характер взаємодії, у цьому випадку, має виключно сповіщувальний характер.

До того ж, згідно з частиною третьою статті 8 Конституції України норми Конституції України є нормами прямої дії і застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти.

Конституційний Суд України у своєму рішенні з цього питання чітко зауважив, що організатори мирних зібрань повинні сповістити відповідні органи про їх проведення заздалегідь, тобто у прийнятні строки, що передують даті їх проведення, причому, ці строки не повинні обмежувати передбачене статтею 39 Конституції України право громадян, а мають служити його гарантією і водночас надавати можливість відповідним органам вжити заходів щодо безперешкодного проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій, забезпечення громадського порядку, прав і свобод інших людей [2].

Наразі ж визначення конкретних строків завчасного сповіщення з урахуванням особливостей форм мирних зібрань, їх масовості, місця, часу проведення вирішується виключно на розсуд організаторів акції, а це не узгоджується з вимогами щодо необхідності законодавчого регулювання цього питання.

Розглядаючи реалізацію права на мирні публічні зібрання, варто зосередити увагу й на діяльності національної поліції. Відомі випадки, виникнення проблем під час проведення заходу, зокрема, коли працівники правоохоронних органів вимагають різноманітні документи в організаторів, а за їх відсутності супроводжують учасників заходу у відділ поліції. Законом України «Про національну поліцію» визначені її завдання, у тому числі й у сфері мирних зібрань. Для запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення поліції надано право застосовувати в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу (ч. 2 ст. 30 Закону), у тому числі й достатньо суворі, з застосуванням спеціальних засобів, визначених Законом (ч. 1 ст. 45), зокрема, попередити особу про їх застосування; надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, за винятком, визначеним ч. 1 ст. 43 Закону; негайно припинити їх здійснення, коли мета їх застосування досягнута або немає необхідності подальшого їх застосування (ч. 3 ст. 7 Закону) [3].

Поліція повинна зберігати політичний нейтралітет та протидіяти будь-якому тиску, який впливає на незалежне прийняття рішень. Довіра населення до поліції прямо корелюється із тим, чи втручається влада в процес прийняття рішень правоохоронців щодо учасників зібрань, тому вважаємо, що в умовах динаміки розвитку суспільних відносин потрібно видання відомчого нормативного правового акту, який детально

регламентував би порядок діяльності поліції при проведенні публічних заходів, а застосування ними сили обов'язково повинне регулюватись національним законодавством, бути пропорційним та обмежуватись мінімально необхідним рівнем.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. *Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положення частини першої статті 39 Конституції України про завчасне сповіщення органів виконавчої влади чи органів місцевого самоврядування про проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання) від 19 квітня 2001 року № 4-рп/2001 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-01#Text>*

3. Про національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. ст. 379.

НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ, ЙОГО ПРАВОВИЙ СТАТУС, ФУНКЦІЇ

Закордонець Дар'я Олександрівна

студентка факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Центральний банк – основний провідник грошово-кредитного регулювання економіки, який є складовою частиною економічної політики уряду, головними цілями якого є досягнення стабільного економічного росту, зниження безробіття й інфляції, вирівнювання платіжного балансу. Саме виходячи з цього в 1991 р. було створено Національний банк України, який відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності грошової одиниці

України. На виконання своєї основної функції Національний банк сприяє дотриманню стабільності банківської системи, а також, у межах своїх повноважень, – цінової стабільності [3].

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження та принципи організації якого визначаються Конституцією та законами України, перш за все Законом України «Про Національний банк України».

Саме тому його правовий статус можна визначати на трьох рівнях, а саме:

- конституційному, закріплюється нормами Конституції України (ст.ст.99,100), що визначає основну функцію Національного банку та повноваження Ради Національного банку України;

- спеціально законодавчому, закріплюється нормами Закону України «Про Національний банк України»;

- підзаконному, закріплюється нормами відомчих нормативних актів Національного банку, що визначають статус окремих структурних підрозділів банку (Постанова Правління НБУ «Про затвердження Положення про філії (територіальні управління) Національного банку України» від 22 грудня 2000 р. № 495).

Національний банк України має подвійну правову політику: з одного боку, він є, органом державного управління спеціальної компетенції, здійснюючи управління грошово-кредитною системою, а з іншого – юридичною особою і може укладати цивільно-правові угоди з вітчизняними й іноземними кредитними установами.

З боку, юридичної особи Національний банк України:

- має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває у повному господарському віданні.

- не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

- не відповідає за зобов'язаннями інших банків, а інші банки не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання.

- може відкривати свої установи, філії та представництва в Україні, а також за її межами.

Національний банк, його установи, філії та представництва мають печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

Відповідно до Конституції України (ст. 99) та Закону України «Про Національний банк України» (ст. 6) забезпечення стабільності грошової одиниці є основною функцією – Національного банку України [1].

Законодавець закріпив за НБУ виконання й інших функцій:

- керуючись схваленою Верховною Радою України Програмою діяльності Уряду, визначає та проводить грошово-кредитну політику;
- монопольно здійснює емісію національної валюти України та організовує її обіг;
- виступає кредитором останньої інстанції для банків і організує систему рефінансування;
- встановлює для банків і кредитних установ правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів та майна;
- визначає систему, порядок і форми платежів, у тому числі між банками;
- визначає напрями розвитку сучасних електронних банківських технологій, створює, координує та контролює створення електронних платіжних засобів, платіжних систем, автоматизації банківської діяльності та засобів захисту банківської інформації;
- здійснює нагляд за діяльністю банків та кредитних установ;
- бере участь у підготовці кадрів для банківської системи України;
- веде реєстр цінних паперів банків і кредитних установ;
- встановлює єдиний порядок та проводить державну реєстрацію банків та їхніх філій і представництв, валютних бірж і кредитних установ та ліцензування банківських операцій, видає та вилучає ліцензії у передбачених законом випадках;
- складає разом з Кабінетом Міністрів України платіжний баланс України;
- аналізує стан грошово-кредитних, фінансових, цінних та валютних відносин;
- організовує інкасацію та перевезення банкнот і монет та інших цінностей, видає ліцензії на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей;
- забезпечує накопичення, зберігання та здійснення операцій із золото-валютними запасами та резервами;
- видає ліцензії на здійснення валютних операцій та приймає рішення про їх скасування [2, ст. 8-9].

Велике значення у визначенні та проведенні НБУ грошово-кредитної політики має його нормотворча функція. Так, Національний банк видає нормативно-правові акти з питань, віднесених до його повноважень, які є обов'язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, підприємств, банків, організацій та установ незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб. Нормативно-правові акти Національного банку видаються у формі постанов, інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку.

Які не повинні суперечити законам України та іншим законодавчим актам України і не мають зворотної сили, крім випадків, коли вони згідно з законом пом'якшують або скасовують відповідальність. Нормативно-правові акти Національного банку підлягають обов'язковій державній реєстрації в Міністерстві юстиції України та набирають чинності відповідно до законодавства України [3].

На сьогодні, Національний банк позбавлений права законодавчої ініціативи, однак його нормотворча функція забезпечує належне функціонування банківської системи в цілому. Національний банк створює й організовує діяльність державної скарбниці країни, забезпечує зберігання резервних фондів грошових знаків, дорогоцінних металів і золотих запасів, представляє інтереси України у відносинах з центральними банками інших держав, у міжнародних банках та інших фінансово-кредитних організаціях, де міжнародне співробітництво передбачається на рівні центральних банків.

В умовах хронічного дефіциту державних бюджетів посилюється функція кредитування держави і управління державним боргом. Під управлінням державним боргом розуміють операції центрального банку щодо розміщення і погашення позик, щодо проведення конверсії і консолідації. Національний банк використовує різноманітні методи управління державним боргом: купує або продає державні зобов'язання з метою впливу на їх курси і прибутковість, змінює умови продажу, різноманітними засобами підвищує приналежність державних зобов'язань для приватних інвесторів [3].

Від імені Уряду Національний банк регулює резерви іноземної валюти і золота, є традиційним зберігачем державних золотовалютних резервів. Він здійснює регулювання міжнародних розрахунків, платіжних ресурсів, бере участь в операціях світового ринку позичкових капіталів і золота.

Виконання поставлених перед НБУ функцій передбачає здійснення єдиної державної грошово-кредитної політики, основні елементи якої ґрунтуються на основних критеріях економічного та соціального розвитку України на відповідний період, що включають прогностичні показники обсягу валового внутрішнього продукту, рівня інфляції, розміру дефіциту державного бюджету та джерел його покриття, платіжного та торгового балансів, затверджених Кабінетом Міністрів України.

Література:

1. Закон України «Про Національний банк України» від 20.05.1999. № 679-XIV URL: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/T990679.html
2. Бугулов В. М., Бугулова Т. В. Національний банк та його операції: Конспект лекцій. – К.: МАУП, 1997. – 44 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk621870.pdf>

3. Банківське право України, Навчальний посібник, 2015 р.
URL: <http://meگو.info/%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB/%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%83%D0%B%D1%8C-3-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%83%D1%81-%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%83-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8>

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС АДМІНІСТРАТИВНИХ СУДІВ ТА ЇХ СИСТЕМА

Зіненко Дана Юрїївна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Примаков Каміль Юрїйович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Вагомим внеском у становлення української державності стала Конституція України, прийнята 28 червня 1996 року. Вона визначила Україну як суверенну і незалежну, демократичну, соціальну, правову державу. Однією з важливих складових правової держави є громадяни, як суб'єкти права, рівноправні з державою і мають взаємні юридичні права та обов'язки. Народ є джерелом публічної влади держави. Він формує державну владу і контролює її діяльність, яка безпосередньо створює право.

Враховуючи це, основним принципом організації та функціонування державного апарату має бути принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову. Цей принцип закріплений у ст. 6 Конституції [1] і має вирішальне значення з огляду на те, що єдину державну владу здійснюють органи законодавчої, виконавчої та судової влади. Цей принцип дозволяє запобігти узурпації влади будь-якою з «гілок» влади і водночас організовує їх спільну діяльність на засадах взаємозалежності та взаємодії для здійснення єдиної державної влади в Україні. Судова влада є

найважливішим елементом державної влади, а тому ця лекція буде присвячена загальним принципам її побудови.

Правосуддя – це вид державної діяльності, пов'язаний з вирішенням соціальних конфліктів, які ґрунтуються на спорі про право шляхом розгляду цивільних, кримінальних та інших справ у судових засіданнях у встановленій законом процесуальній формі.

Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також покладення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Відповідно до статті 125 Конституції України та статті 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [2], які визначають систему судової системи, судовою системою будується на засадах судоустрою. територіальності, спеціалізації та інстанції. Відповідно, зазначається, що вищою судовою інстанцією в судовій системі є Верховний Суд, а судову систему в Україні складають: 1) місцеві суди; 2) апеляційні суди; 3) Верховний Трибунал. Відповідно до частини 5 статті 125 Конституції України передбачено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди.

Зазначимо, що саме в процесі впровадження судової реформи адміністративні суди стали конституційними органами, їх функціонування було закріплено в Конституції України. Цікаво, що інші спеціалізовані суди (зокрема господарський) в Основному Законі прямо не згадуються. Це, на нашу думку, може свідчити про те, що держава виділяє відповідну сферу як надзвичайно важливу для суспільства, а відповідне закріплення на конституційному рівні адміністративних судів додатково свідчить про прагнення закріпити стійкі механізми ефективного захисту прав, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб. осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень.

Відповідно до пункту 3 статті 4 КАС України адміністративним судом є суд, до компетенції якого відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України належить розгляд та вирішення адміністративних справ [3].

Загалом в Україні спеціалізовані адміністративні суди вперше були створені після набрання чинності 1 вересня 2005 року Кодексу адміністративного судочинства України. До цього часу адміністративні справи вирішувалися районними (міськими, міськрайонними) судами в порядку розгляду справ, що виникли з адміністративних правовідносин, відповідно до Цивільного процесуального кодексу України від 18 липня 1963 р. [4].

Відповідно до частини 3 статті 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевими адміністративними судами є окружні

адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом.

На сьогодні в Україні відповідно до Указу Президента України «Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та складу суддів» функціонує 27 окружних адміністративних судів (у кожній області, в Автономній Республіці). Крим, Київ і Севастополь) [5].

Крім спеціалізованих судів, з урахуванням положень КАС України адміністративні справи розглядаються місцевими загальними судами як адміністративні. Відповідно до частини 1 статті 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевими загальними судами є районні суди, які утворюються в одному чи кількох районах у містах чи в місті, або в район (райони) і місто (міста).

Саме ці суди виступають як перша інстанція в контексті вирішення публічно-правових спорів. Більше того, як бачимо з аналізу ст. 20 КАС України предметна юрисдикція окружних судів (місцевих загальних судів як адміністративних) є вичерпною та чітко визначеною законодавцем, тоді як окружні адміністративні суди, створені як прояв принципу спеціалізації судової системи, вважають будь-які адміністративні справи (крім фактично віднесених до компетенції районного суду), а основним і визначальним критерієм є наявність публічно-правового спору.

Відповідно до частини 3 статті 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» апеляційними судами для розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах. Однак слід зазначити, що апеляційні адміністративні суди також можуть діяти як суд першої інстанції.

У результаті прийняття Указу Президента України від 29 грудня 2017 р. № 455/2017 «Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах», юрисдикція с. яка поширюється на 2-6 адміністративних одиниць [6].

Отже, можна констатувати, що структура системи апеляційних адміністративних судів є досить нерівномірною за територіальною юрисдикцією. Так, якщо Перший апеляційний адміністративний суд діє в апеляційному окрузі, до складу якого входять Донецька та Луганська області, то восьмий апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, до складу якого входять 6 адміністративних одиниць Волинської, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської, Рівненської та Тернопільської областей.

Навіть з огляду на можливий поділ за потенційним навантаженням на суди, населення області, залишається питання забезпечення присутності в апеляційному розгляді справи, що при такому розподілі однозначно є складнішим для окремих осіб. територій (такий шлях із Закарпатської області до відповідного Восьмого апеляційного адміністративного суду

потребуватиме більших організаційних усіх матеріальних ресурсів, ніж, наприклад, від Полтави до II апеляційного адміністративного суду). Тому попередня система територіального розподілу адміністративних судів видається більш уніфікованою та, відповідно, ефективнішою за новостворену.

Відповідно, касаційний розгляд адміністративних справ покладається на Верховний Суд, але слід особливо зазначити, що останній у певних випадках може виступати як суд першої (ч. 4 ст. 22 КАС України) чи суд м. звернення (ч. 2 ст. 23, ч. 2 ст. 292 КАС України).

Частиною 2 статті 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» також визначено, що у складі Верховного Суду діє Касаційний адміністративний суд, у якому з урахуванням вимог ч. 5 ст. Україна Про судоустрій і статус суддів обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: 1) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; 2) захист соціальних прав; 3) виборчий процес і референдум, а також захист політичних прав громадян.

Враховуючи ч. 2 ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Велика Палата функціонує у складі Верховного Суду. У цьому сенсі положення ч. 3 ст. 23 та ч. 3 ст. 292 КАС України, яка визначає випадки, коли Велика палата виступає апеляційною інстанцією щодо рішень Верховного Суду. Це досить парадоксальна ситуація, оскільки по суті Верховний Суд переглядає власні рішення як апеляційний суд, що загалом ставить питання з позиції необхідності забезпечення неупередженості та неупередженості здійснення правосуддя адміністративними судами.

Отже, в результаті інтенсивних законодавчих змін у напрямку впровадження судової реформи створено нову систему судів, наділених повноваженнями здійснювати адміністративне судочинство. Відповідна модель побудови судової системи характеризується як ряд позитивних ознак, але вона також містить недоліки, недоліки в контексті її ефективного функціонування для досягнення мети адміністративного судочинства – захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів господарювання. фізична особа в юридично нерівноправних відносинах із суб'єктами владних повноважень.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР), 1996, № 30, ст. 141. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради* (ВВР), 2016, № 31, ст. 545. Редакція від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2005, № 35-36, № 37, ст.446. Редакція від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

4. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2004, № 40-41, 42, ст. 492. Редакція від 05.08.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

5. Про утворення місцевих та апеляційних адміністративних судів, затвердження їх мережі та кількісного складу суддів: *Указ Президента України* від 16.11.2004 № 1417/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1417/2004#Text>

6. Про ліквідацію апеляційних адміністративних судів та утворення апеляційних адміністративних судів в апеляційних округах: *Указ Президента України* від 29.12.2017 № 455/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/455/2017#Text>

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАСАД І ПОРЯДКУ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ КЕРІВНИКА НАУКОВОЇ УСТАНОВИ

Зозуля Олександр Ігорович

доктор юридичних наук, доцент,

*завідуючий науковим сектором порівняльного конституційного
та муніципального права*

*Науково-дослідного інституту державного будівництва
та місцевого самоврядування*

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

Підвищення ефективності системи організації та управління науковими установами в Україні потребує застосування комплексного підходу щодо її оновлення. Одним із його аспектів є вдосконалення засад і процедури проведення виборів керівника наукової установи, на що спрямовано законопроект від 01.11.2021 р. № 6236 [1]. Саме тому нами й вбачається актуальним питання переваг і недоліків запропонованого законопроекту, що загалом визначають доцільність його прийняття та спроможність удосконалення існуючої системи організації та управління науковими установами в Україні.

Передусім, відмітимо, що запропоноване звуження кола наукових працівників, які мають право голосу на виборах керівника державної наукової установи (через встановлення вимоги щодо досвіду роботи у ній не менше 6 місяців за основним місцем роботи), є цілком виправданим і обґрунтованим. Перш за все, така норма виключає з числа виборців тих наукових працівників, які через недовготривалість чи суміжний характер своєї роботи можуть бути повною мірою не обізнані зі станом і проблемами в організації та управлінні науковою установою. Крім того, унеможливлюватиметься вплив на результати виборів шляхом тимчасового працевлаштування у науковій установі за сумісництвом необхідної кількості наукових працівників суто для подальшої підтримки ними певного кандидата на виборах.

Надання статусу виборців не тільки науковим працівникам, а й аспірантам (ад'юнктам), докторантам денної (очної) форми навчання в цілому є сучасним і демократичним підходом, що дозволяє враховувати інтереси осіб, які навчаються. До речі, оскільки підготовка у докторантурі здійснюється виключно заочною формою навчання, конкретизація у ч. 2 ст. 9 законопроекту від 01.11.2021 р. № 6236 даної форми навчання саме відносно докторантури є недоречною. Також слушним було би встановлення (подібно до наукових працівників) додаткової умови, що участь у таких виборах можуть брати лише ті аспіранти (ад'юнкти), докторанти денної (очної) форми навчання, які навчаються не менше 6 місяців у відповідній науковій установі.

При цьому, у разі високого наукового потенціалу наукової установи та відповідно значної кількості аспірантів (ад'юнктів), докторантів денної (очної) форми навчання вони можуть мати вирішальний вплив на результати виборів керівника наукової установи. Тому більш оптимальним вбачається підхід, який наразі застосовується відносно виборів керівника закладу вищої освіти відповідно до ч. 3 ст. 42 Закону України від 01.07.2014 р. № 1556-VII [2]. Зокрема до виборців включаються лише виборні представники з числа осіб, що навчаються, які обираються ними шляхом прямих таємних виборів.

Вважаємо, що надання статусу виборців виборним представникам, а не всім аспірантам (ад'юнктам), докторантам денної форми навчання дозволило би об'єктивно враховувати їх інтереси та водночас зберегти вирішальну роль наукового колективу підчас виборів керівника наукової установи (наприклад, встановлюючи, що частка наукових працівників повинна становити не менше 75 відсотків загальної кількості осіб, які мають право брати участь у виборах). Так само доречним було би надання права голосу й виборним представникам з числа ненаукових штатних працівників наукової установи.

Крім того, у ч.2 ст.9 законопроекту від 01.11.2021 р. № 6236 доцільно уточнити належний спосіб оприлюднення (наприклад, шляхом розміщення на офіційному веб-сайті наукової установи) організаційним комітетом з проведення виборів списку наукових працівників, аспірантів, ад'юнктів, докторантів, які мають право голосу на відповідних виборах.

З позитивного боку варто відмітити запропоноване у ч. 3 ст. 9 законопроекту від 01.11.2021 р. № 6236 віднесення до підстав, які унеможливають обрання та призначення особи на посаду керівника державної наукової установи, притягнення такої особи до відповідальності за порушення академічної доброчесності в порядку, передбаченому Законом України «Про освіту». Водночас звертаємо увагу, що Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII [3] визначає не сам порядок, а лише види порушень академічної доброчесності, заходи та деякі засади академічної відповідальності, реалізація якої все ще потребує більш розгорнутого регулювання.

Досить дискусійною вбачається запропоноване у ч.4 ст.9 законопроекту від 01.11.2021 р. № 6236 зобов'язання первинної профспілкової організації працівників висувати не менше ніж одного претендента для участі в конкурсі. На нашу думку, обов'язкове висунення кандидатур на посаду керівника наукової установи виходить за межі призначення та функцій професійних спілок щодо представництва та захисту трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки (ст.19 Закону України від 15.09.1999 р. № 1045-XIV). Крім того, підтримка певного кандидата профспілковою організацією, яка може об'єднувати переважну більшість трудового колективу наукової установи, фактично створюватиме додаткові переваги для такого кандидата відносно інших претендентів на посаду керівника державної наукової установи.

Передбачене законопроектом від 01.11.2021 р. № 6236 проведення дебатів та зустрічей кандидатів на посаду керівника державної наукової установи з виборцями (з урахуванням їх конкретних правил і формату) загалом сприятиме реалізації вищевказаних принципів демократичності, відкритості виборчого процесу й рівності його суб'єктів. Разом із тим, більшої законодавчої визначеності потребують й інші допустимі та заборонені форми взаємодії кандидатів і виборців. Крім того, вважаємо, що участь у зустрічах з кандидатами не повинна бути обов'язковою для осіб, які мають право голосу на відповідних виборах, а також слід визначити обов'язком організаційного комітету організацію проведення не тільки таких зустрічей, але й означених обов'язкових дебатів.

Також потребує уточнення запропоноване у законопроекті від 01.11.2021 р. № 6236 включення до складу організаційного комітету з проведення виборів і виборчої комісії «не менше двох представників кожного із кандидатів». Як на нас, така норма має чіткіше гарантувати

право кандидатів пропонувати саме на засадах рівності своїх представників до складу організаційного комітету та виборчої комісії. Звертає уваги й законодавча невизначеність хоча би основ статусу представників кандидата на посаду керівника державної наукової установи, утворення та діяльності організаційного комітету та виборчої комісії, хоча вони безпосередньо згадуються у законопроекті від 01.11.2021 р. № 6236.

Іншою нормою законопроекту від 01.11.2021 р. № 6236 передбачено зниження мінімальної кількості голосів присутніх на зборах, яку має набрати кандидатура для призначення на посаду керівника державної установи – з більше двох третин до більше половини. З одного боку, вказане дещо спрощує механізм виборів керівника державної установи з огляду на складність одержання кандидатурою підтримки двох третин присутніх виборців, що наразі вимагається ч.4 ст.9 Закону України від 26.11.2015 р. № 848-VIII [4]. Тим більше, що такий підхід поєднується з одночасним вилученням суперечливого права власника призначати на посаду кандидата, який набрав більше половини, але менше двох третин голосів присутніх на зборах, чи оголошувати новий конкурс із призначенням виконувача обов'язків керівника на 6 місяців. Адже надання вищевказаного права власнику фактично перешкоджає демократичному проведенню другого туру виборів, який сьогодні проводиться тільки, якщо жоден кандидат не отримав більше половини голосів. Таким чином, запропоновані норми не тільки дещо спрощують порядок виборів керівника державної установи, але й усувають залежність їх результату від рішення власника такої наукової установи.

З іншого боку, за аналогією з порядком виборів керівника закладу вищої освіти (ч. 3 ст. 42 Закону України від 01.07.2014 р. № 1556-VII) слушним було би визнання (принаймні у першому турі) обраним керівником державної наукової установи кандидатури, яка набрала більше половини голосів не присутніх (як пропонується законопроектом від 01.11.2021 р. № 6236), а усіх осіб, які мають право брати участь у виборах. Це сприятиме більшій репрезентативності та об'єктивності результатів виборів, точнішому відображенню та врахуванню інтересів наукових працівників, аспірантів (ад'юнктів) і докторантів.

Таким чином, прийняття законопроекту від 01.11.2021 р. № 6236 у перспективі може сприяти удосконаленню існуючої системи організації та управління науковими установами в Україні. Водночас у даному законопроекті доцільно врахувати пропозиції щодо: 1) надання права участі у виборах керівника наукової установи виборним представникам аспірантів/ад'юнктів, докторантів денної форми навчання, які навчаються у ній не менше 6 місяців, а також виборним представникам ненаукових штатних працівників; 2) встановлення частки наукових працівників у загальній кількості осіб, які мають право брати участь у таких виборах, на

рівні 75 відсотків; 3) врегулювання форм взаємодії кандидатів і виборців, обов'язку організаційного комітету щодо організації проведення обов'язкових дебатів, ролі представників кандидата, засад утворення та діяльності організаційного комітету та виборчої комісії; 4) визнання обраною кандидатури, яка набрала у першому турі більше половини голосів осіб, які мають право брати участь у даних виборах.

Література:

1. Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» щодо виборів керівника наукової установи: проект Закону України від 01.11.2021 № 6236. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=73090&pf35401=554950>.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. *Офіційний вісник України*. 2014. № 63. Ст. 1728.
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Офіційний вісник України*. 2017. № 78. Ст. 2392.
4. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 № 848-VIII. *Офіційний вісник України* 2016. № 2. Ст. 40.

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Зубченко Аделіна Русланівна

студентка II курсу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Достдар Руслана Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Інтеграційні процеси в умовах сучасної дійсності набувають все більшого значення і розповсюдження. Вони торкаються всіх сфер життя суспільства і не звертати як на сам процес і його утворення так і на причини цих процесів не має можливості. Свого часу це питання було розглянуто такими видатними науковцями: М. Ісінгарін, Е. Ленський, В. Копійка, О. Булатова, Т. Татаренко, В. Посельський, О. Картунов та інші.

Для повного розуміння теми, потрібно визначити саме поняття інтеграції та інтеграційного процесу. Вперше термін «інтеграція» було

застосовано у 30-ті роки ХХ століття [1, с. 11]. Поняття «інтеграція» у значенні «регіональна, політична або економічна» широко використовується в політичній і політологічній літературі для характеристики сучасних процесів формування соціальних систем супердержавного (міждержавного) і субдержавного рівнів. Тлумачний словник Оксфордського університету розглядає інтеграцію як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [2, с. 675]. Аналіз процесів інтеграції у політичних і соціальних науках припускає постановку питання про те, «чи може ціле бути більшим, ніж сума його складових», чи можуть групи людей складати органічне ціле. Це органічне виступає як комплекс елементів, що перебуває у взаємозалежності, де зміни в одному з елементів позначаються на становищі і стані інших складових системи елементів. Регіональний рівень інтеграції базується на спільності територіальних кордонів держав, які інтегруються, на схожих шляхах історичного розвитку, які доповнюються природним, економічним, транспортнокомунікаційним, науково-технічним потенціалом, а також на спільності економічних проблем, зовнішньополітичних та геополітичних інтересів.

На західну інтеграцію почали звертати увагу у 70–80-ті рр. ХХ ст. Такі вчені, як К. Ленартс, Ф. Манчіні, М. Расмуссен, М. Каппеллетті, Дж. Уейлер розглядають та досліджують інтеграцію через право, яке пояснює інтеграційні процеси в Європейському економічному співтоваристві [3, с. 10]. Саме М. Каппеллетті, М. Секкомбе і Дж. Уейлер зазначили, що право визначає статус і сферу діяльності головних суб'єктів в умовах інтеграції, контролює і обмежує їх дії, тобто є регулятором у відносинах учасників інтеграційного процесу.

Інтеграційний процес – є процес становлення нової цілісності в результаті упорядкування, узгодження й об'єднання в просторі і в часі структур і функцій вже існуючих відкритих систем на кожному з рівнів їхньої організації.

Кожній країні за її історію власної ініціативи або через вимушені обставини, наприклад війни, доводилося об'єднуватися з іншою країною у військовий чи економічний союз. Таких прикладів досить багато у світовій історії, ще до ХХ ст.: 1306 р. французького юриста П. Дюбуа створити в Європі «Християнську республіку», герцог Сюллі висунув в 1639 р. «Великий проект», який передбачав створення Федерації європейських держав, детальний проект вже на початку ХІХ ст. (1814 р.) висунутий видатним французьким соціалістом-утопістом Анрі Сен-Симоном. Його план політичного об'єднання Європи передбачав створення поста євромонарха, європейського уряду, армії.

Причини та цілі союзу зазвичай були одні й ті самі:

- потреба миру та безпеки, адже неможливий розвиток будь-якої сфери суспільного життя, будь-то економічний, політичний розвиток, в стані війни;
- сподівання на економічний розвиток та добробут, активізацію торгівельних шляхів;
- утримання або піднесення політичного впливу на міжнародній арені;
- взаємний захист та підтримка збоку учасників союзу під час несприятливих умов в країні та агресії або збройного нападу інших, не перебуваючих в союзі країн.

Проте, зважаючи на історичний досвід, можна сказати, що навіть такі важливі цілі не утримували країни в союзі більше ніж того потребувало вирішення головного питання, причини через яку країни і вирішили зібратися в союз і не були довгочасними. З іншого боку подібний союз припускав принцип стримування і взаємоконтролю держав, що не всі країни згодилися б прийняти і дотримуватися на довгий строк, адже це може порушити їх суверенітет.

Слід зазначити, що європейська інтеграція, якою ми її знаємо, – це явище ХХ століття. В цей період прихильники об'єднання Європи, перш за все – Ж.Монне, П.-А. Спаак, К. Аденауер та інші, а потім і їх послідовники все більше переконувались в тому, що для європейців «європеїзм» є найконструктивнішою ідеєю століття, а логіка потребує від них об'єднання зусиль, досвіду, енергії, навичок в спільних інтересах [4, с. 10]. В наслідок розвитку та активного дослідження явищі інтеграції, інтеграційних процесів, а також інтеграційних суб'єктів, зараз ми можемо бачити Європейський союз, який є єдиним діючим, постійним, інтеграційним суб'єктом і хоча сказати скільки він проіснує, це істотний крок вперед.

Отже, передумовами інтеграційних процесів упродовж багатьох століть були потреба у захисті країни, економічному розвитку, розширення торгівельних шляхів, покращення соціальних умов, піднесення політичного статусу на міжнародній арені. І хоча передумови майже не змінювались на всіх періодах історії, тільки в ХХ – ХХІ століттях інтеграційні процеси набули такого розповсюдження і повноти.

Література:

1. Шервяданова К. Г. Современные интеграционные процессы: учеб. пособие. Астана: Акад. гос. упр. при Президенте РК, 2010. 107 с.
2. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Sixth Edition; ed. By Sally Wehmeier. Oxford: University Press, 2000. 1540 p.
3. Diez T., Wiener A. European Integration Theory. Oxford: University Press, 2004. 346 p.
4. Рябінін Є. Процеси інтеграції у ХХ столітті: основні концепції їх вивчення. *Політичний Менеджмент*. № 6. 2006. С. 122-130.

МІСЦЕ ЮРИДИЧНОЇ ЕТИКИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ

Іовчев Віталій Іванович

студент II курсу магістратури

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Сєрих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Кожен громадянин у своїй професійній діяльності повинен, крім виконання посадових (службових) обов'язків, дотримуватися загальноприйнятих принципів і норм професійної етики. Від чіткості, зрозумілості та належного правового регулювання норм професійної етики у нормативних документах залежить якість та ефективність професійної діяльності працівника, у тому числі юриста.

Складовою частиною загальної моралі суспільства є морально-професійні норми, які відбивають специфічний характер професійної діяльності. Отже, частиною загальної етичної теорії є професійна етика, об'єктом вивчення якої є специфічні, морально-професійні норми, стосунки, а також норми, принципи, заповіді пануючої у суспільстві моралі, трансформовані до особливостей того чи іншого виду професійної діяльності, що регулюють поведінку професіоналів при виконанні ними функціональних обов'язків, санкціонованих громадською думкою і особистими переконаннями професіоналів [1, с. 201].

Кожна трудова діяльність (незалежно від професії) базується на моральній системі суспільства. Очевидно, що в «її лоні можуть обґрунтуватися особливі моральні норми, що відбивають специфіку професійної діяльності» [1, с. 197]. Під професійною етикою розуметься сформована система конкретних моральних норм із супутніми їм практичними правилами, які «обслуговують» ту чи іншу галузь людської діяльності [6]. О.В. Петришин і В.О. Лозовой зауважують, що професійна етика є одним з підрозділів науки про мораль, її предметом є аналіз буття моралі, що регулює стосунки у сфері певної професійної діяльності людей [2, с. 13].

Професійна етика деякими вченими розглядається як різнопланове та багатозначне поняття. В.С. Бліхар професійну етику розглядає як: сукупність правил поведінки певної соціальної групи, що забезпечує морально-етичний характер відносин, зумовлених професійною діяльністю; норми

моралі, що регулюють стосунки людей у трудовій діяльності та ставлення людини до виконання своїх професійних обов'язків; галузь науки, що вивчає прояви моралі в різноманітних видах людської діяльності [5, с. 36, 37].

Погодимось з точкою зору А. Музиченко у тому, що професійна етика є збірним поняттям, вона охоплює весь спектр професійних відгалужень етики: медичної, юридичної, педагогічної тощо [3, с. 84]. Г.Л. Чайка зазначає, що професійна етика – це конкретно визначений набір моральних норм, який слугує керівництвом поведінки в тій чи іншій професійній діяльності [8].

Отже, все це зумовлює специфіку морально-етичних норм поведінки представників різних професій (професійних груп), у тому числі юристів.

В юридичній літературі професійна етика розглядається як один із елементів професійної юридичної діяльності як прояв нормативно-ціннісної бази юридичної професії. Основою розуміння юридичної (правової) етики є юридична (правова) діяльність, яка являє собою створення та реалізацію норм права, здійснення дій, що спричиняють правові наслідки; здійснюється юристами на професійній основі, втілюється у юридичній практиці. Професійна юридична діяльність здійснюється групою спеціально підготовлених осіб, що належать до юридичної професії.

Юридична практична діяльність має характерні ознаки, які відображають її особливості. Особливості професійної діяльності юристів пов'язані з тим, що вони повинні діяти не лише суворо виконуючи приписи чинного законодавства, а й дотримуючись норм, принципів етики та моралі. При цьому, правові норми, що закріплюють правила етичної поведінки, не лише ґрунтуються на загальноприйнятій суспільством моралі, а й конкретизують її вимоги, у відповідності до специфіки юридичної практичної діяльності.

Структура професійної етики юриста включає три елементи: 1) моральну діяльність юриста і її специфічні особливості; 2) моральні відносини у сфері права та правозастосування; 3) особливості професійно-етичної свідомості працівників правоохоронних органів.

Сьогодні виокремлюються такі види професійної етики юриста: суддівська етика, етика слідчого, прокурорська етика, адвокатська етика, етика нотаріуса, професійна етика персоналу пенітенціарної служби, адміністративна (службова) етика та ін.

Крім цього, останнім часом у науковій літературі поширюється поняття «митна етика». Так, на думку І.В. Співак, професійна добросесність митників передбачає належне виконання покладених на них посадових обов'язків, дотримання норм чинного законодавства та стандартів професійної етики в процесі застосування у своїй діяльності норм законодавства з питань державної митної справи, а також недопущення викорис-

тання своєї посади, службового становища для отримання неправомірної вигоди як для себе, так і на користь інших осіб [7]. Також деякими вченими виокремлюється професійна етика пенітенціарного персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України (ДКВС) [4].

У підсумку варто підкреслити, що професійна етика юриста як галузь знань та складова професійної етики формулює й обґрунтовує систему моральних норм і принципів, які діють у специфічній сфері суспільного життя – юридичній діяльності, відображає її особливості, в умовах взаємин юристів з іншими громадянами, державними органами тощо.

Таким чином, основою розуміння юридичної (правової) етики є юридична (правова) діяльність, яка являє собою створення та реалізацію норм права, здійснення дій, що спричинюють правові наслідки; здійснюється юристами на професійній основі, втілюється у юридичній практиці. Професійна юридична діяльність здійснюється групою спеціально підготовлених осіб, що належать до юридичної професії.

Правові норми, що закріплюють правила етичної поведінки юристів у відповідних Кодексах або Правилах, не тільки ґрунтуються на загально-прийнятій суспільством моралі, а й конкретизують її вимоги, у відповідності до специфіки юридичної практичної діяльності. Завданнями професійної етики юристів України є створення передумов для підвищення престижу юридичної професії, зміцнення репутації юристів незалежно від сфери їхньої діяльності, а також зміцнення авторитету України на міжнародній арені.

Література:

1. Етика: Навч. посіб. / В.О. Лозовой, М.І. Панов, О.А. Стасевська та ін.; за ред. проф. В.О. Лозового. К.: Юрінком Інтер, 2007.
2. Лозовой В. О., Петришин О. В. Професійна етика юриста. Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. Х.: Право, 2004. 176 с.
3. Музиченко А. Порушення правил суддівської етики – підстава дисциплінарної відповідальності судді: межі застосування. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2011. № 87. С. 84-87.
4. Професійна етика персоналу Державної кримінально-виконавчої служби України: навч. посіб. / уклад. І.В. Дорошенко, Біла Церква, 2019. 73 с. URL: <https://i-rc.org.ua/files/PPD-posibnyk-etyka.pdf>.
5. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах) / за наук. ред. проф. В. с. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 108 с.
6. Професійна етика. Норми професійних ділових відносин : навч. матеріали онлайн. URL: <http://pidruchniki.com/10280405/menedzhment/>

profesiyna_etika_normi_profes iynih_dilovih_vidnosin (дата звернення: 21.11.2021).

7. Співак І.В. Упровадження стандартів митної етики та добросовісності як один з основних напрямів розвитку антикорупційної політики держави в митній сфері. URL: <http://visnyk-ppsp.kpi.ua/article/view/199153/199320> (дата звернення: 21.11.2021).

8. Чайка Г.Л. Культура ділового спілкування менеджера : навч. посіб. / К. : Знання, 2005. 442 с.

ПРАВО НА ВІДПОЧИНОК: ДЕЯКІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ ДЕРЖАВАХ

Кириченко Юрій Вікторович

доктор юридичних наук, доцент,

професор кафедри політології та права

Національного університету «Запорізька політехніка»

Кириченко Віктор Миколайович

кандидат історичних наук, доцент,

завідувач кафедри політології та права

Національного університету «Запорізька політехніка»

м. Запоріжжя, Україна

Особливе значення для відновлення здоров'я, фізичних і розумових здібностей працівників має право на відпочинок, яке закріплене в ст. 45 Конституції України і є міжнародно визнаним правом, що знайшло своє відображення у важливих міжнародно-правових актах з прав людини насамперед у ст. 24 Загальної декларації прав людини, ст. 7 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права та ст. 2 Європейської соціальної хартії, а також у різних формулюваннях і обсягах закріплено в конституціях Азербайджану, Андорри, Білорусі, Болгарії, Вірменії, Італії, Латвії, Литви, Люксембургу, Північної Македонії, Молдови, Польщі, Португалії, Сан-Марино, Сербії, Словаччини, Туреччини, Угорщини, Франції, Хорватії та Чорногорії.

Порівняльно-правовий аналіз відповідних положень норм конституцій європейських держав дає підстави стверджувати про певну різноманітність конституційно-правового регулювання права на відпочинок. При цьому як

зауважує Н. Г. Шукліна, з точки зору обсягу регулювання Конституція України посідає проміжне становище між латиноамериканськими конституціями, де це питання регулюється найбільш докладно та соціалістичними конституціями, в яких містяться докладно матеріальні гарантії права на відпочинок. Натомість, у конституціях ряду європейських держав досліджуване право тільки згадується, оскільки докладне регулювання традиційно відноситься до сфери трудового права [1, с. 291–292].

Варто також звернути увагу на те, що в переважній більшості європейських держав право на відпочинок викладено як складова права на працю. У той же час в конституціях Азербайджану, Білорусі, Вірменії, Латвії і Литви, так само як і в Україні, розглядуване право виокремлено в окрему статтю. Але, незважаючи на значну розмаїтість конституційних норм різних європейських держав щодо права на відпочинок, слід наголосити, що між ними простежується певна схожість у принципах регулювання цього права, здійснюється імплементація норм міжнародно-правових актів з прав людини у національне законодавство.

Додержуючись вимог міжнародних документів з прав людини вітчизняний законодавець практично повністю імплементував положення Загальної декларації прав людини (лише з деякими стилістичними правками) у ч. 1 ст. 45 Конституції України, в якій проголошено, що «кожен, хто працює, має право на відпочинок». Зі змісту цієї статті випливає, що вона адресована тільки людині, яка перебуває в трудових відносинах з підприємствами, установами чи організаціями незалежно від форми власності, а також працює за трудовим договором у фізичної особи. Аналогічний підхід застосували й законодавці Білорусі, Болгарії, Італії, Латвії, Литви, Північної Македонії, Польщі, Португалії, Словаччини, Туреччини, Хорватії, які закріпили у своїх конституціях положення, відповідно до якого відпочинок може бути наданий лише працюючим.

Водночас аналіз положень норм конституцій зазначених європейських держав засвідчив, що в них вживається різна термінологія щодо позначення суб'єктів права на відпочинок. Так, у конституціях Азербайджану, Андорри, Вірменії, Сербії суб'єктом досліджуваного права є людина, яка позначена безособовим терміном «кожен» або «кожна людина», у конституціях Португалії і Туреччини закріплено термін «усі трудящі», у конституціях Литви і Македонії – «кожен працюючий», в конституціях Словаччини і Польщі – «працівник», у Конституціях Білорусі і Італії – «трудящі», в Конституції Хорватії – «кожен працівник», у Конституції Болгарії – «працівники та службовці», а в Конституції Латвії – «працюючі». Проте в основних законах Люксембургу, Молдови, Сан-Марино і Чорногорії суб'єкт права на відпочинок зовсім не визначений.

Конституція України в ч. 2 ст. 45 закріпила способи забезпечення права на відпочинок, що, на нашу думку, є недоцільним, оскільки це питання повинно вирішуватися на рівні галузевого законодавства. У зв'язку з цим пропонуємо положення ч. 2 ст. 45 вилучити з тексту Конституції України.

Наявна техніко-юридична конструкція ч. 3 ст. 45 Конституції України свідчить про те, що в ній закріплені умови здійснення права на відпочинок, а саме: 1) максимальна тривалість робочого дня; 2) мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки; 3) вихідні та святкові дні, які визначаються законом. Також деякі умови здійснення права на відпочинок на конституційному рівні закріпили й законодавці Азербайджану, Вірменії, Італії, Хорватії, Македонії, Литви, Сербії, Білорусі, Латвії, Польщі. Наприклад, у ч. 2 ст. 36 Конституції Італії проголошено, що «максимальна тривалість робочого дня встановлюється законом» [2, с. 428], у ст. 33 Конституції Вірменії зазначено, що «максимальний час праці, вихідні дні і мінімальна тривалість щорічної оплачуваної відпустки встановлюється законом» [3], у ч. 1 ст. 25 Конституції Латвії встановлено, що «максимальна тривалість робочого тижня встановлюється законом» [4, с. 547], а в п. 2 ст. 66 Конституції Польщі записано, що «максимальна норма робочого часу визначається законом» [5, с. 696]. Крім цього, у конституціях Азербайджану та Словаччини зазначено, що ці умови гарантуються законом.

Таким чином, узагальнюючи зміст положень Конституції України та конституцій держав континентальної Європи, в яких закріплено право на відпочинок, пропонуємо ч. 3 ст. 45 Конституції України, яка автоматично стає частиною другою і в якій подається перелік вимог, які закріплені в міжнародно-правових актах, викласти в новій редакції. А також доповнити зазначену частину гарантіями, що, на нашу думку, значно її посилить та буде повністю відповідати ст. 2 Європейській соціальній хартії (переглянута), в якій встановлено, що Сторони зобов'язуються: 1) встановити розумну тривалість щоденної та щотижневої роботи ...; 2) встановити оплачувані святкові дні; 3) встановити щорічну оплачувану відпустку ...; 4) встановити для працівників, зайнятих на таких роботах (з небезпечними або шкідливими умовами праці – авт.), скорочену тривалість робочого часу або додаткові оплачувані відпустки; 5) забезпечити щотижневий відпочинок [6, с. 105].

Отже, враховуючи європейський досвід конституційно-правового регулювання права на відпочинок, пропонуємо ст. 45 Конституції України викласти в такій редакції:

«Кожен, хто працює, має право на відпочинок.

Це право гарантується встановленням максимальної тривалості робочого часу та мінімальної тривалості відпочинку, наданням вихідних і

святкових днів, оплачуваної щорічної відпустки, а також здійсненням інших умов, передбачених законом».

Література:

1. Шукліна Н. Г. Конституційно-правове регулювання прав і свобод людини і громадянина в Україні (проблеми теорії та практики): монографія. Київ: Центр навч. літ-ри, 2005. 424 с.
2. Конституции государств Европейского Союза / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Издательская группа ИНФРА-М-НОРМА, 1997. 816 с.
3. Конституція Республіки Вірменія від 27 листопада 2005 р. URL: <http://www.constitution.ru/archives/204>.
4. Конституции стран СНГ и Балтии: учеб. пособ. / сост. Г. Н. Андреева. Москва: Юристь, 1999. 640 с.
5. Конституции государств Европы: у 3 т. / под общ. ред. Л. А. Окунькова. Москва: Изд-во НОРМА, 2001. Т. 2. 840 с.
6. Права людини: міжнародні договори Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи / упоряд. В. Павлик, В. Тесленко. Київ: Факт, 2001. 152 с.

ГРОШОВА СИСТЕМА І ГРОШОВИЙ ОБІГ В УКРАЇНІ

Кіндзерська Анастасія Віталіївна

студентка II курсу

*факультету права, економіки та кібербезпеки
Міжнародного гуманітарного університету*

Сєрих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

Грошова система України характеризується тим, що вирішальну роль в організації та функціонуванні її відіграють Верховна Рада України та Національний банк України. Правові основи організації грошового обігу в Україні закладено в Конституції України та в Законах України «Про Національний банк України», «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні».

Грошовий обіг – це рух коштів у внутрішньому обороті в готівковій і безготівковій формах, що обслуговують реалізацію товарів, а також нетоварні платежі та розрахунки в господарстві.

Грошова система України становить організацію грошового обігу, яка закріплена національним законодавством і характеризується тим, що вирішальну роль в організації та функціонуванні її відіграють Верховна Рада України та Національний банк України.

Основними завданнями правового регулювання грошового обігу в Україні є: забезпечення чіткого розмежування повноважень і відповідальності в сфері грошового обігу між органами держави; забезпечення органам держави за допомогою норм оперативного регулювати і контролювати грошовий обіг в країні; підтримання необхідного темпу зростання грошової маси в обігу і правильного співвідношення між готівковим і безготівковим грошовим обігом з метою ефективного функціонування економіки країни.

У ст. 92 Конституції України передбачено, що засади створення і функціонування грошового ринку, статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України встановлюються виключно законами України. У ст. 100 Конституції України визначено, що основні засади грошово-кредитної політики та здійснення контролю за її проведенням покладено на Раду Національного банку України.

Особлива роль у здійсненні грошової політики держави покладається на Національний банк України, який відповідно до ст. 33 Закону України «Про Національний банк України» здійснює такі повноваження щодо організації готівкового грошового обігу: виготовлення та зберігання банкнот і монет; створення резервних фондів банкнот і монет; розробка номіналів, систем захисту, платіжних ознак та дизайну грошових знаків; встановлення порядку заміни пошкоджених банкнот і монет; встановлення правил випуску в обіг, зберігання, перевезення, вилучення та інкасації готівки; визначення вимог щодо технічного стану й організації охорони приміщень банківських установ; визначення порядку ведення касових операцій для банків, інших фінансово-кредитних установ, підприємств і організацій.

За Національним банком закріплено монопольне право здійснення емісії національної валюти та організація її обігу. Йому належить не тільки виняткове право введення в обіг (емісія) гривні і розмінної монети, організація їх обігу, а й вилучення з обігу.

Випуск та обіг на території України інших грошових одиниць і використання грошових сурогатів як засобу платежу забороняється. Офіційне співвідношення між гривнею та золотом або іншими дорогоцінними металами не встановлюється.

Банкноти і монети, випущені Національним банком, є безумовними зобов'язаннями НБУ і забезпечуються всіма його активами.

Гривня (банкноти і монети) як національна валюта є єдиним законним платіжним засобом на території України, приймається всіма фізичними і юридичними особами без будь-яких обмежень на всій території України за всіма видами платежів, а також для зарахування на рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Національний банк встановлює офіційний курс гривні до іноземних валют та оприлюднює його. Для регулювання курсу гривні щодо іноземних валют Національний банк використовує золотовалютний резерв, купує і продає цінні папери, встановлює і змінює ставку рефінансування та застосовує інші інструменти регулювання грошової маси в обігу.

Умови та порядок обміну гривні на іноземну валюту встановлюються Національним банком. Національний банк не може обмежувати прав суб'єктів валютного ринку на здійснення операцій з іноземною валютою, гарантованих їм законом.

Національний банк, комерційні банки зобов'язані вилучати фальшиві, підроблені або такі, що не мають необхідних ознак платіжності, грошові знаки. Порядок вилучення грошових знаків, обміну зношених, пошкоджених грошових знаків встановлюється Національним банком.

Національний банк зобов'язаний офіційно через засоби масової інформації повідомляти про вилучення з обігу грошових знаків України.

Відповідно до чинного законодавства (ст. 40 Закону України «Про Національний банк України») НБУ встановлює правила, форми і стандарти розрахунків банків та інших юридичних і фізичних осіб в економічному обігу України із застосуванням як паперових, так і електронних документів та готівки; координує організацію розрахунків; дає дозволи на здійснення клірингових операцій та розрахунків за допомогою електронних документів; забезпечує здійснення міжбанківських розрахунків через свої установи, а також дає дозвіл на проведення їх через прямі кореспондентські відносини комерційних банків та через їхні власні розрахункові системи.

Важливу роль у становленні правової основи взаємовідносин між суб'єктами господарювання і банками з приводу функціонування банківських рахунків та порядку переказу грошей відіграє Закон України від 5 квітня 2001 року «Про платіжні системи і переказ грошей в Україні». В цьому законі визначені загальні засади функціонування платіжних систем в Україні, поняття та загальний порядок проведення переказу грошей в межах України та відповідальність суб'єктів і захист інформації при проведенні переказу грошей.

Отже, грошова система створюється державою в особі зазначених вище органів і має нормативно-правовий характер. Національний банк провадить суворе розмежування сфер готівкового і безготівкового грошового обігу на території України, надаючи особливого значення нормативному регулюванню готівкового грошового обігу.

Основними нормативними документами, прийнятими НБУ, в цій сфері є: Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні; Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті.

Переходячи до розгляду грошово-кредитної політики, слід зазначити, що чинне законодавство України містить визначення цього поняття. Так, згідно із ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року №679-XIV грошово-кредитна політика – комплекс заходів у сфері грошового обігу та кредиту, спрямованих на забезпечення стабільності грошової одиниці України через використання визначених цим Законом засобів та методів.

Правове регулювання грошового обігу включає в себе нормативне закріплення елементів грошової системи та інструментів реалізації грошово-кредитної політики, а також безпосереднє використання цих інструментів з метою впливу на основні макроекономічні показники. Формуванню грошової системи передують виникнення грошового обігу. Грошова система є певною моделлю, типом організації грошового обігу, що закріплені законодавчо. Вона існує виключно завдяки закріпленню правил організації грошового обігу в загальнообов'язкових нормативно-правових актах. Таким чином, грошова система є більшою мірою юридичною категорією. Грошовий ж обіг складається об'єктивно в процесі вступу суб'єктів права в різні види грошових відносин.

Література:

1. Гроші та кредит: Підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін. / За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с. : [https://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/1457/1/savluk_m_i_moroz_a_m_ta_in_groshi_ta_kredit.pdf]
2. Закон України «Про Національний банк України» від 10.11.2021: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14#Text]
- 3.«Бюджетне, податкове та митне законодавство» адвокат Шатарська Т.Н. : [https://www.shatarska.in.ua/21-pravove-regulyuvannya-groshovogo-obigu-v-ukra%D1%97ni-pravo-groshovo%D1%97-emisi%D1%97-pravove- stanovishhe-nacionalnogo-banku-ukra%D1%97ni/]
4. Радченко О.М. «Фінансове право»: [http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/5_2020/21.pdf]
5. https://ru.osvita.ua/vnz/reports/bank/19936/

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЮСТИЦІЇ, ДРУЖНЬОЇ ДО ДИТИНИ В УКРАЇНІ

Коломосць Наталія Володимирівна

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права та процесу факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

На розгляді Верховної Ради України знаходиться проект Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» (реєстр. № 5617 від 04.06.2021) розроблений з метою створення умов для організації та ефективного функціонування юстиції, дружньої до дитини, що повинна відповідати вимогам Конвенції про права дитини та іншим міжнародним стандартам щодо прав дитини і має стати законодавчою основою для забезпечення запобігання правопорушенням у дитячому середовищі та належного поведіння з дітьми у контакті з законом, їх соціальної реабілітації, запобігання вторинній віктимізації дітей, які є потерпілими або свідками тощо [1].

По суті ж, основна мета даного законопроекту зводиться до того, що за погодженням з Міністерством соціальної політики України та Міністерством освіти і науки України, пропонується ліквідувати загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації шляхом запровадження спеціалізації центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, а в рамках діяльності органів Національної поліції – реорганізувати приймальники-розподільники для дітей в центри тимчасового тримання дітей органів Національної поліції.

Детальне вивчення порівняльної таблиці до проекту Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» показало, що зміст повноважень існуючих Приймальників-розподільників для дітей Національної поліції нічим не відрізняється від тих повноважень, які покладаються на Центри тимчасового тримання дітей органів Національної поліції (орган, який запропоновано утворити), тобто пропонується змінити лише назву. Це, в свою чергу може призвести до бюрократизації процесу унормування актів законодавства та хаотизації процесу роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті з законом. Тому, певна річ, спочатку варто додатково вивчити доцільність такої структурної реорганізації.

З іншого боку, практичний досвід показує, що з проблемною сім'єю можуть одночасно працювати спеціалісти декількох основних суб'єктів соціальної роботи: служби у справах дітей, центри соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді, установи та заклади освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, молоді та спорту, уповноважені підрозділи поліції

тощо. Кожен з них має свій інструментарій діагностування потреб дитини (оцінки потреб) і свій план роботи з дитиною та її сім'єю. Водночас залишаються неузгодженими основні підходи та вимоги щодо розуміння потреб дитини, якості її догляду та виховання, виконання батьківських обов'язків тощо. На сьогоднішній день існує понад десяток нормативно-правових актів, які окреслюють різні процедури виявлення потреб у послугах, прийняття рішень щодо дитини, призначення державних соціальних виплат на дітей та сімей з дітьми, що лише ускладнює діяльність відповідних суб'єктів. Тому процеси взаємодії та координації необхідно переглянути з метою їх вдосконалення та унормування, щоб нівелювати будь-які прояви недбалого ставлення до дитини та її прав за наявності такої кількості спеціально уповноважених установ [2, с. 171–172].

Додатково варто відмітити, що проект Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» позбавлений конкретних завдань, які стоять на сьогоднішній день перед уповноваженими особами, а це, в свою чергу, знецінює нормотворчу діяльність. Тому основні задачі юстиції, дружньої до дитини мають бути обов'язково прописані в законі та полягати в наступному:

- забезпечення захисту прав і законних інтересів дитини;
- соціальна реабілітація дітей, які знаходяться в соціально-небезпечному становищі;
- попередження безпритульності, бездоглядності, правопорушень скоєних дітьми, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють їх учиненню;
- виявлення та усунення випадків втягування дітей у скоєння правопорушень, а також випадків схилення до вчинення ними суїцидальних дій.

Висновки. Узагальнюючи викладене, зауважимо, що проект Закону України «Про юстицію, дружню до дитини» потребує додаткового фахового вивчення та опрацювання.

Література:

1. Про юстицію, дружню до дитини: проект Закону України реєстр. № 5617 від 04.06.2021 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72137 (дата звернення 14.11.2021).
2. Коломоець Н.В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні: монографія. Харків: Панов. 2019. 352 с.

ПРАВО НА МІСЦЕ ПРОЖИВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

Комендантова Єлизавета Геннадіївна

студентка II року курсу

Національного університету «Одеська морська академія»

Науковий керівник: Палько Віктор Іванович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Національного університету «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання, вільне залишення території України Конституція України гарантує як громадянам України, так і всім іншим особам, що на законних підставах перебувають на її території.

В ст. 33 Конституції України чітко визначено, що кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом [1].

В той же час, кожен громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають в Україні, зобов'язані зареєструвати своє місце проживання.

Однак при реєстрації особи на місці проживання можуть виникнути обставини, що значно ускладнюватимуть реалізацію свого права на проживання. До того ж, встановлення факту постійного проживання особи на території держави необхідне для того, щоб набути громадянство.

Відповідно до ст. 29 Цивільного кодексу України місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово [2].

Фізична особа, яка досягла чотирнадцяти років, вільно обирає собі місце проживання, за винятком обмежень, які встановлюються законом.

Місцем проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я тощо, в якому вона проживає, якщо інше місце проживання не встановлено за згодою між дитиною та батьками (усиновлювачами, опікуном) або організацією, яка виконує щодо неї функції опікуна. У разі спору місце проживання фізичної особи у віці від десяти до чотирнадцяти років визначається органом опіки та піклування або судом.

Необхідно зазначити, що місцем проживання фізичної особи, яка не досягла десяти років, є місце проживання її батьків (усиновлювачів) або одного з них, з ким вона проживає, опікуна або місцезнаходження навчального закладу чи закладу охорони здоров'я, в якому вона проживає.

В той же час, місцем проживання недієздатної особи є місце проживання її опікуна або місцезнаходження відповідної організації, яка виконує щодо неї функції опікуна.

Кожна фізична особа може мати кілька місць проживання, тобто особа сама вибирає, де вона буде проживати.

Відповідно до абзацу третій ст.3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (далі – Закон № 1382-IV) вільний вибір місця проживання чи перебування – це право громадянина України, а також іноземця та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають на території України, на вибір адміністративно-територіальної одиниці, де вони хочуть проживати чи перебувати [3].

В залежності від строку можна вділити:

– місце перебування – це адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік.

– місце проживання – житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає, а також спеціалізовані соціальні установи, заклади соціального обслуговування та соціального захисту, військові частини.

У ст. 13 Закону №1382-IV визначений вичерпний перелік осіб і обставин, що обмежують право вільного вибору місця проживання. В даному випадку мова йде про обмеження обмежується вибору місця проживання:

- 1) в адміністративно-територіальних одиницях.
- 2) щодо певних осіб.

По перше, вільний вибір місця проживання обмежується в адміністративно-територіальних одиницях, які знаходяться: 1) у прикордонній смузі; 2) на територіях військових об'єктів; 3) у зонах, які згідно із законом належать до зон з обмеженим доступом; 4) на території, де у разі небезпеки поширення інфекційних захворювань і отруєнь людей введені особливі умови і режим проживання населення та господарської діяльності; 5) на територіях, щодо яких введено воєнний або надзвичайний стан; 6) на тимчасово окупованих територіях

По друге, вільний вибір місця проживання обмежується щодо: 1) осіб, які не досягли 14-річного віку; 2) осіб, до яких згідно із процесуальним законодавством застосовано запобіжні заходи, пов'язані з обмеженням або позбавленням волі; 3) осіб, які за вироком суду відбувають покарання у вигляді позбавлення або обмеження волі; 4) осіб, які згідно із

законодавством перебувають під адміністративним наглядом; 5) осіб, які згідно із законодавством про інфекційні захворювання та психіатричну допомогу підлягають примусовій госпіталізації та лікуванню; 6) іноземців та осіб без громадянства, які не мають законних підстав для перебування на території України.

Ще одним важливим аспектом у даному питанні є реєстрація місця проживання особи.

Згідно ст. 6 Закону №1382-IV громадянин України, а також іноземець чи особа без громадянства, які постійно або тимчасово проживають в Україні, зобов'язані протягом тридцяти календарних днів після зняття з реєстрації місця проживання та прибуття до нового місця проживання зареєструвати своє місце проживання. Батьки або інші законні представники зобов'язані зареєструвати місце проживання новонародженої дитини протягом трьох місяців з дня державної реєстрації її народження. Реєстрація місця проживання особи здійснюється в день подання особою документів. Реєстрація місця проживання за заявою особи може бути здійснена органом реєстрації з одночасним зняттям з попереднього місця проживання.

Такий обов'язок стосується не лише осіб, що перебувають в Україні – обов'язковість реєстрації також передбачена і іншими країнами ЄС [4] Така комплексна процедура є необхідною не просто так, а має своє практичне значення у житті людини, коли розглядаються більшість майнових чи немайнових справ.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст.356.
3. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання особи в Україні: Закон України від 11.12.2003 р. 1382-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 15, ст. 232.
4. Голубка І.І. Правові аспекти реєстрації місця проживання в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз. Конституційне право; муніципальне право. № 6. 2015. С. 38-40.

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗАХИСТ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Корж Ігор Федорович

*доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач науковою лабораторією*

*Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
м. Київ, Україна*

Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН [1], стала результатом безпосереднього досвіду Другої світової війни і представляє перше глобальне вираження невід'ємних прав людини. Її зміст ліг в основу наступних міжнародних договорів, регіональних документів із прав людини, національних конституцій тощо, з яких можна виділити наступні: Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [2], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [3] та два факультативних протоколи до нього [4,5]; а також Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська Конвенція з прав людини) [6], яка запровадила судовий механізм захисту визнаних міжнародним правом загальних стандартів політичних, економічних, соціальних і культурних прав та свобод людини в країнах-членах Ради Європи.

Одним із найважливіших прав людини, які фігурують в цих документах, є право на життя (ст.2 Конвенції). Згадане право має своє впровадження у статті 3 Конституції України [7], згідно з яким «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». А у статті 27 Конституції України зазначено, що «кожна людина має невід'ємне право на життя». Одночасно на державу покладається обов'язок «захищати життя людини».

Право на життя є першим з невід'ємних прав людини, яке належить людині від дня народження. Виходячи з цього, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Без дотримання цього права всі інші права не мають цінності і користі, тому воно має охоронятись законом. Право на життя є правом, яке безпосередньо входить до сфери відповідальності держави за його здійснення. Це не означає, однак, тільки обов'язок поваги права на життя з боку держави. На останню покладається також обов'язок захищати вказане право.

Конституція України проголошує, що конституційні права і свободи, зокрема право людини на життя, гарантуються і не можуть бути скасовані (частина друга статті 22), що забороняється внесення будь-яких змін до

Конституції України, якщо вони передбачають скасування прав і свобод людини і громадянина (частина перша статті 157). Не допускається також звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, в тому числі невід'ємного права людини на життя, в разі прийняття нових або внесення змін до чинних законів (частина третя статті 22).

Отже, за своїм змістом положення частини другої статті 22 Конституції України передбачають, з одного боку, обов'язок держави гарантувати конституційні права і свободи, насамперед право людини на життя, а з другого – утримуватись від прийняття будь-яких актів, які призводили б до скасування конституційних прав і свобод, а отже – і права людини на життя. Виходячи з положень частини другої статті 8 Конституції України, норма частини другої її статті 22 має враховуватись при прийнятті законів та інших нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання відповідних суспільних відносин. Позбавлення людини життя державою внаслідок застосування смертної кари як виду покарання, навіть у межах положень, визначених законом, є скасуванням невід'ємного права людини на життя, що не відповідає Конституції України.

Як зазначено в рішеннях Конституційного Суду України [8], конституційне забезпечення невід'ємного права на життя кожної людини, як і всіх інших прав і свобод людини і громадянина в Україні, базується на засаді: винятки стосовно прав і свобод людини і громадянина встановлюються самою Конституцією України, а не законами чи іншими нормативними актами. Відповідно до положення частини першої статті 64 Конституції України «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Конституція України не містить будь-яких положень про можливість застосування смертної кари як винятку з положення частини першої статті 27 Конституції України про невід'ємне право на життя кожної людини. Таким чином, смертну кару як вид покарання, передбачений у відповідних положеннях Кримінального кодексу України, не можна вважати винятком з невід'ємного права на життя кожної людини, закріпленого у Конституції України. Положення Кримінального кодексу України щодо застосування смертної кари як виду покарання повинні розглядатись як не передбачені Конституцією України обмеження невід'ємного права на життя кожної людини і мають бути визнані такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними).

А чи все держава, в особі публічної влади, робить для належного забезпечення життя своїх громадян? Наберусь сміливості стверджувати, що ні, так само як аналогічне стверджують при опитуванні цього питання її громадяни! Тобто, захист життя громадян за допомогою правоохоронних та судових органів нині не є ефективним, про що свідчать статистичні дані і численні факти вчинення тяжких злочинів. Громадяни не довіряють як

органам правопорядку та прокуратури, так і правосуддю, і, мабуть, мають для цього всі причини. Так, станом на червень 2020 року Україна за міжнародним рейтингом найбезпечніших для життя країн під назвою Global Peace Index посідала 148-му сходинку зі 163, опинившись між Венесуелою та Нігерією [9].

Необхідно зазначити, що в демократичних країнах громадяни мають право не лише на державний захист, а й на альтернативні механізми захисту своїх прав і свобод. Складовою частиною згаданого вище права є право кожного захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Аналогічне передбачено і для українських громадян: «Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» (ч. 6 ст. 55 Конституції України). Це право включає в себе і право на збройний захист свого життя і здоров'я. Однак державна влада до цього часу не вирішила це питання, що не лише не сприяє поліпшенню криміногенної ситуації в країні, а й усугубляє її. Україна залишається єдиною країною Європи, в якій відсутній закон, положеннями якого має регулюватися питання обігу цивільної зброї.

Висновок: Як показує практика поводження зі зброєю в розвинутих в демократичному сенсі країнах, право на збройний захист життя і здоров'я громадян, є цивілізованою, ефективною і загальновизнаною успішною практикою цивілізованих суспільств. В контексті розвитку правової держави, українській публічній владі конче невідкладно необхідно вирішити зазначене питання шляхом прийняття відповідного Закону.

Література:

1. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Дата звернення: 26.11.2021 р.).
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text (Дата звернення: 26.11.2021 р.).
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (Дата звернення: 26.11.2021 р.).
4. Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_086#Text (Дата звернення: 26.11.2021 р.).
5. Другий факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, що стосується скасування смертної кари від 15 грудня 1989 р. / Верховна Рада України.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_187#Text (Дата звернення: 26.11.2021 р.).

6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення: 26.11.2021 р.).

7. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

8. Рішення КСУ № 11-рп/1999 від 29.12.1999 р. у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/407> (Дата звернення: 27.11.2021 р.).

9. Криміногенна Україна: між Венесуелою та Нігерією. Загальний стан злочинності та протидії їй в Україні у 2020 році (в порівнянні з відповідними даними 2013 – 2019 років). URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/kryminogenna-ukrayina-mizh-venesueloyu-ta-nigeriyeyu-zagalnyj-stan-zlochynnosti-ta-protydiyiy-yij-v-ukrayini-u-2020-rotsi-v-porivnyanni-z-vidpovidnymy-danymy-2013-2019-rokiv/> (Дата звернення: 27.11.2021 р.).

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Корнійчук Максим Костянтинович

студент

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Донець Ольга Володимирівна

доцент кафедри екологічного права

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Наближення екологічної катастрофи та потенційна загроза знищення людини як біологічного виду вже давно не новина. Всесвітня пандемія коронавірусної хвороби (COVID-19) лише підтвердила, що здоров'я та добробут людства неможливі без дбайливого ставлення до навколишнього середовища. В ООН неодноразово говорили про те, що пандемія, хоч би

якою руйнівною вона була, надала міжнародній спільноті можливість для відновлення економіки за новим зразком, заснованим на принципах соціальної справедливості та захисту планети. Глобальні проблеми зумовили включення питання екології та охорони довкілля до порядку денного Генеральної Асамблеї ООН, нового Зеленого Курсу Євросоюзу (EU Green Deal), Комісії з Механізму регулювання вуглецевого кордону (СВАМ), зустрічі у Давосі.

Конституція України [1] у статті 50 гарантує кожному право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. В свою чергу, Закон України «Про охорону навколишнього середовища» [2] у статті 11 зазначає, що порушені права громадян у галузі охорони навколишнього природного середовища можуть бути поновлені, а їх захист відбувається в судовому порядку відповідно до законодавства України. Тому діяльність судової системи повинна бути доступною для всіх громадян задля захисту їх екологічних прав, що, в свою чергу, забезпечить принцип верховенства права.

Прийнявши Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [3], Україна визнала практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) обов'язковим джерелом права в Україні. Вивчення та застосування практики ЄСПЛ в екологічних справах наразі актуальне, адже це сприяє розширенню можливостей для захисту екологічних прав за допомогою Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4] (далі – Конвенція) та усуває недоліки, які трапляються в екологічному законодавстві України.

Загалом, ЄСПЛ розглянув низку справ проти України, що стосувалися охорони довкілля. Зокрема, у справі *«Дубецька та інші проти України»* [5] ЄСПЛ зробив висновок, що несприятливі наслідки промислового забруднення порушили права, гарантовані ст. 8 Конвенції, застосування яких обґрунтовується тим, що екологічна небезпека досягає такого серйозного рівня, який значно погіршує здатність заявника користуватися своїм будинком і мати приватне або сімейне життя. Особливу увагу було приділено тому факту, що твердження згідно зі ст. 8 Конвенції не може бути обґрунтованим, якщо небезпека незначна у порівнянні з екологічними ризиками, які є спільними для життя в сучасних містах. Крім того, Україна виявилася не в змозі дотримуватися забезпечення справедливого балансу між конкуруючими інтересами заявників і спільноти в цілому.

Тому, можна констатувати, що важливою передумовою справедливого судового процесу у сфері доступу до правосуддя з екологічних питань є баланс, що підтримується між інтересами держави, суспільства та окремих осіб. Як проголошено ст.16 Конституції України, це відповідальність держави за забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічного балансу на території України. Запобігання екологічним ризикам є

фундаментальною метою сучасної державної екологічної політики, яка пов'язана з системою профілактичних заходів, зокрема, у сфері охорони навколишнього середовища.

Справа *«Гримківська проти України»* [6] має велике значення для розуміння того, як забезпечується дотримання екологічних прав як на міжнародному, так і на національному рівнях. У цьому випадку порушення прав заявника на повагу до приватного і сімейного життя та дому вважалося наслідком руйнівного впливу навколишнього середовища (шуму, вібрації, забруднення повітря і ґрунту), що завдало шкоди будинку і погіршення здоров'я. Суд зазначив, що суб'єкти владних повноважень не провели відповідні дослідження, які б надавали комплексну оцінку дотримання законодавчо передбачених екологічних норм перед тим, як проложити автомобільну дорогу. Надалі влада виявилась неспроможною вирішити проблеми, в зв'язку з побудованою автомагістраллю, яка мала негативний вплив на життя та здоров'я мешківців, проживаючих вздовж дороги. Як результат, Суд постановив, що Україною не було дотримано мінімальні гарантії, спрямовані на забезпечення справедливого балансу між інтересами заявниці та інтересами суспільства.

Вищевикладене засвідчує те, що в Україні є недоліки в законодавстві щодо попередження проблем, щодо захисту права людини на безпечне довкілля. Тому українським судам потрібно використовувати та враховувати практику ЄСПЛ щодо проблем захисту екологічних прав людини на національному рівні.

У справі *«Дземюк проти України»* [7] використання ст. 8 Конвенції було обґрунтовано тим, що відповідний стан навколишнього середовища безпосередньо повпливав на якість життя заявника і досяг достатнього рівня тяжкості. Таким чином, суд констатував, що втручання у право заявника на повагу до власного будинку, сімейного і приватного життя не було «відповідно до закону».

З аналізу практики ЄСПЛ вбачається, що захист екологічних прав людини, в першу чергу, повинен здійснюватися на національному рівні. Це можливо досягти шляхом вдосконалення національного законодавства та використання практики ЄСПЛ як джерела права національними судами, а також важливим є використання міжнародних угод, що ратифіковані Україною в даній сфері.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>

2. Закон України «Про охорону навколишнього середовища» в редакції від 01.01.2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>

3. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» в редакції від 02.12.2012 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

5. Рішення ЄСПЛ // Справа «Дубецька та інші проти України» (заява №30499/03, рішення від 10.02.2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text

6. Рішення ЄСПЛ // Справа «Гримковська проти України» (заява № 38182/03, рішення від 21.07.2011) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_729#Text

7. Рішення ЄСПЛ // Справа «Дземюк проти України» (заява № 42488/02, рішення від 04.09.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51#Text

ДИСЦИПЛІНАРНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В ПЕРІОД КАРАНТИНУ

Кочісру Катерина Іванівна

студентка III курсу

кафедри теорії та історії держави і права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

У наш час питання дисциплінарної відповідальності відіграє досить важливу роль, так як виникає залежність від соціального середовища і трудового колективу як частини останнього, тобто розширюється свобода працівників. Одночасно важливим є те, що будь-яка суспільно-корисна праця передбачає узгодженість дій її учасників, що стає можливим тільки в тому разі, коли наявна сукупність певних елементів, з яких саме і складається інститут дисциплінарної відповідальності у трудовому праві. Актуальність даної теми обумовлюється тим, що завдяки розширенню деяких меж свободи працівників, зростає й міра відповідальності за її використання.

Вагомий внесок у вивченні проблеми дисциплінарної відповідальності здійснили такі вчені, як О. Т. Барабаш, О. О. Кравченко, О. с. Пашков, К. В. Радіонова, А. Є. Шевченко, Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, Г. С. Гончарова, В. В. Жернаков, П. І. Жигалкін, І. В. Зуб, Д. О. Карпенко, Р. І. Кожушко, С. І. Кондратьєв, Л. І. Лазор, А. Р. Мацюк, В. І. Нікітінський, П. Д. Пилипенко та інші

Проблеми дисциплінарної відповідальності завжди були та будуть знаходити своє відображення у практиці законодавців. Дисциплінарна відповідальність приваблює своєю багатоаспектністю правових проблем, оскільки вони носять міжгалузевий характер (на межі адміністративного та трудового права). Так, дисциплінарна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що полягає в обов'язку працівника, який здійснив дисциплінарний проступок, нести відповідальність за свої протиправні дії в межах стягнень, встановлених трудовим законодавством [1, с. 352].

Особливістю дисциплінарної відповідальності є застосування стягнень суб'єктом трудових правовідносин, а саме роботодавцем, через що дисциплінарна відповідальність є одним із виявів владних повноважень роботодавця стосовно працівника, що уклав із ним трудовий договір [2, с. 321].

Проаналізована нами інформація є досить важливою, але в той же час вона втратила деяку актуальність. Зокрема це сталося через зміну положень трудового законодавства нашої країни, якій сприяло встановлення карантинних заходів, для запобігання захворюванню COVID-19. Так, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 540-ІХ від 30 березня 2020 року [3] було впроваджено нові положення, які регламентують окремі форми праці щодо роботи під час карантину. Згідно зі змінами, що були внесені до КЗпП, законодавець визначає поняття дистанційна (надомна) робота – це така форма організації праці, коли робота виконується працівником за місцем його проживання чи в іншому місці за його вибором, у тому числі за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, але поза приміщенням роботодавця [4, с. 50].

За новою редакцією статті 21 КЗпП України «трудовий договір є угодою між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноважений ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, а власник підприємства, організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи передбачені законодавством про працю, колективним договором і угодою» [5]. Тобто, за даною статтею працівникам більше не

має необхідності дотримуватися правил внутрішнього розпорядку, а трудові відносини розпочинаються після укладення трудового договору.

Необхідно додати, що трудовий договір про дистанційну роботу обов'язково повинен бути укладеним у письмовій формі, для запобігання порушенню прав працівника. Статтею 60 КЗпП України в новій редакції передбачено запровадження дистанційної роботи, а також положень, які зазначають, що кожен працівник має безперечно право працювати де йому буде завгодно [5]. Тобто, працівник сам обирає, в якому місці йому працювати та здійснювати свої прямі обов'язки.

Слід зазначити, що працівником та роботодавцем обов'язково повинні бути обумовлені усі умови, які стосуються оплати праці, виконання поставленої роботи та її строки тощо. Якщо ж не вирішити усі питання стосовно дистанційної праці, почнуться деякі не зовсім приємні для кожного проблеми. Ось, наприклад, на сьогоднішній день у багатьох виникає таке досить актуальне питання «Чи вправі роботодавець платити працівнику за дистанційну працю менше, чим зазначено в трудовому договорі?». Як ми бачимо, через не обумовлення усіх нюансів праці і виникають такі питання. В цьому випадку нам допоможе нова редакція статті 39 КЗпП України, в якій зазначається, що виконання роботи у такому форматі ніяк не впливає на трудові права працівника. Оплата дистанційної роботи повинна здійснюватися у повному об'ємі, що зазначений у трудовому договорі. Однак працівником та роботодавцем може бути обговорено інший розмір заробітної плати шляхом укладення нового трудового договору або додаткової угоди до нього. В той же час зменшення заробітної плати роботодавцем в односторонньому порядку буде вважатися зміною істотних умов праці та потребуватиме попередження про це працівника не пізніше ніж за два місяці.

Працівник має право на оплату виконаної роботи на підставі укладеного трудового договору. Заробітна плата повинна виплачуватися працівникові регулярно в робочі в строки, встановлені в колективному договорі, не рідше ніж два рази на місяць, не більше як через 16 календарних днів. Що ж до тривалості робочого дня працівника – вона не може перевищувати норм, які передбачені в статтях 50 та 51 КЗпП України [5].

Важливим є застосування дисциплінарних заходів під час карантину. Так, за певних обставин роботодавець дійсно має право звільнити працівника під час карантину, але є й деякі особливості. Ось, наприклад, застосування дисциплінарних заходів, а саме догани або звільнення за запізнення або прогул, що спричинені обмеженням в роботі громадського транспорту – є порушенням з боку роботодавця. А ось невиконання працівником своїх службових обов'язків й надалі залишається підставою для звільнення, проте для цього роботодавець повинен надати досить вагомі причини. По-перше, службові обов'язки повинні бути чітко

прописані у трудовому договорі, по-друге звільнення за одноразове порушення є неможливим. Так, відповідно до статті 40 КЗпП України порушення мають бути дійсно систематичними, тобто до працівника вже застосовувалися дисциплінарні стягнення.

Отже, можна сказати, що як і до запровадження карантинних заходів трудовий договір припиняється:

- За угодою сторін (ст.36 КЗпП);

- З ініціативи працівника:

- а) при розірванні трудового договору, укладеного на невизначений строк, за власним бажанням (ст. 38 КЗпП);

- б) розірвання строкового договору, з ініціативи працівника (ст. 39 КЗпП);

- З ініціативи роботодавця:

- а) при змінах в організації праці, реорганізації підприємства, скороченні численності або штату працівників, виявлення невідповідності працівника займаній посаді, внаслідок недостатньої кваліфікації та з інших підстав, які передбачено в статті 40 КЗпП України;

- б) грубе порушення трудових обов'язків певними категоріями працівників;

- в) дії керівника, за яких заробітна плата виплачувалася несвоєчасно, або в розмірах нижче від мінімально встановленої державою, чи працівник (якщо ці дії дають підстави для втрати довіри до нього з боку роботодавця) та з інших причин, які вказано в статті 41 КЗпП України [5].

Виходячи з вищесказаного, можна дійти такого висновку: запровадження карантинних заходів посприяло зміні деяких положень трудового законодавства. До нової редакції КЗпП України додано багато нововведень, які безпосередньо стосуються дистанційної праці в період карантину. Так, виконання дистанційної роботи ніяким чином не обмежує трудові права працівника, заробітна плата виплачується у повному розмірі, що зазначено у трудовому договорі. Посада залишається за працівником, роботодавець не має права обмежувати працівника, щодо виконання поставленої йому роботи. Що ж до використання дисциплінарних заходів, вони застосовуються за невиконання службових обов'язків працівника. Розірвання трудового договору передбачено 36, 38, 39, 40 та 41 статтями.

Література:

1. Дмитренко Ю. П. Трудове право України: підручник. К.: ЮрінкомІнтер, 2009. 352 с.

2. Мелиник К. Ю. Трудове право України: підручник. Харків : Діса плюс, 2014. 321 с.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних

та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» № 540-IX від 30.03.2020 р. Редакція 28.04.21.

4. Занчук Ю. О., Кисельов Д. В. До питання правового регулювання праці з дистанційними працівниками (надомної роботи). 50 с.

5. Кодекс законів про працю України: закон України від 10.12.1971 р. № 322-08. Редакція від 14.08.21.

ПРАВОВІ ОСНОВИ ЦІНОУТВОРЕННЯ

Кривенкова Дар'я Андріївна

студентка II курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Актуальність вивчення теоретичних та практичних проблем державного регулювання ціноутворення набуває особливого значення в контексті необхідності впровадження дієвих механізмів регуляції національного ринку, в тому числі, на сучасному етапі загальносвітової кризи, викликаній пандемією коронавірусної інфекції. Дослідження здійснено з метою аналізу та систематизації існуючого законодавства України з питань ціноутворення та регулювання цін. У якості джерел використано Закон України «Про ціни і ціноутворення» 2012 р., Господарський кодекс України, Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення» 2020 р. та ін.

Відповідно до визначення 189 статті «Ціни і ціноутворення у сфері господарювання» Господарського кодексу України від 16.01.2003 № 436-IV (в чинній редакції), «ціна є вираженим у грошовій формі еквівалентом одиниці товару (продукції, робіт, послуг, матеріально-технічних ресурсів, майнових та немайнових прав), що підлягає продажу (реалізації), який повинен застосовуватися як тариф, розмір плати, ставки або збору, крім ставок і зборів, що використовуються в системі оподаткування» [1].

В свою чергу, основним законом у сфері державного регулювання цін виступає Закон України «Про ціни і ціноутворення» № 5007-VI (від 21 червня 2012 р. з подальшими змінами), що «визначає основні засади цінової політики; регулює відносини, що виникають в процесі формування, встановлення та застосування цін, а також здійснення державного контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення» (преамбула).

Дія даного нормативно-правового акту «поширюється на відносини, що виникають у процесі формування, встановлення та застосування цін Кабінетом Міністрів України, органами виконавчої влади, органами, що здійснюють державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій, органами місцевого самоврядування та суб'єктами господарювання, які провадять діяльність на території України, а також здійснення державного контролю (нагляду) та спостереження у сфері ціноутворення». У якості виключення відзначимо «встановлення тарифів на медичні послуги та лікарські засоби в межах програми медичних гарантій згідно із Законом України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення»» (Розділ I. «Загальні положення», ст. 2).

Згідно чинної редакції Закону: «розвиток національної економіки та підприємницької діяльності; протидія зловживанню монополієм (домінуючим) становищем у сфері ціноутворення; розширення сфери застосування вільних цін; збалансованість ринку товарів та підвищення їх якості; соціальні гарантії населенню в разі зростання цін; необхідні економічні гарантії для виробників та орієнтація цін внутрішнього ринку товарів на рівень цін світового ринку» – відносяться до державної цінової політики, як складової державної економічної та соціальної політики (Розділ II. «Державна цінова політика», ст. 4).

З іншого боку, «забезпечення державної цінової політики; здійснення державного регулювання цін та визначення переліку товарів з регульованими цінами» – належить до компетенції Кабінету Міністрів України (Розділ II. «Державна цінова політика», ст. 5). За органами ж місцевого самоврядування залишається «право реалізації державної цінової політики у межах повноважень, визначених Законом» (Розділ II. «Державна цінова політика», ст. 6).

У якості способів державного регулювання цін Кабінетом Міністрів України передбачається «установлення обов'язкових для застосування суб'єктами господарювання: фіксованих цін; граничних цін; граничних рівнів торговельної надбавки (націнки) та постачальницько-збутової надбавки (постачальницької винагороди); граничних нормативів рентабельності; розміру постачальницької винагороди; розміру доплат, знижок (знижувальних коефіцієнтів); та запровадження процедури декларування зміни ціни та/або реєстрації ціни» (Розділ IV. «Державне регулювання цін», ст. 13) [4].

Зауважимо, що зазначена стаття Закону «Про ціни та ціноутворення» від 2012 р. є значно доповненою порівняно з аналогічною статтею Закону «Про ціни і ціноутворення» № 507-XII від 3 грудня 1990 р. (утратив чинність), де вказувалося лише два способи державного регулювання цін («установлення державних фіксованих цін (тарифів); граничних рівнів цін (тарифів) або граничних відхилень від державних фіксованих цін і тарифів») (Розділ II «Встановлення та застосування цін і тарифів», ст. 8) [3].

Враховуючи умови загальносвітової пандемії, серед нормативно-правових актів відзначимо також Постанову Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення» від 22 квітня 2020 р. (з подальшими змінами). Зокрема, Постановою затверджено перелік соціально значущих товарів (серед них – електрична енергія, природний газ, бензин та дизельне паливо; м'ясо, молоко та масло; бакалія; питна вода) та товарів протиепідемічного призначення (лікарські засоби; антисептики та дезінфекційні засоби; засоби індивідуального захисту). А також, «Порядок декларування зміни роздрібних цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, і товари протиепідемічного призначення, що необхідні для запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [2].

Отже, існування сучасного національного ринку в умовах кризи неможливе без державних заходів регулювання та контролю цінової політики. Останні мають чітко спиратися на положення чинного законодавства України, в тому числі, нормативно-правових актів, що регулюють процес формування, встановлення та застосування цін та декларують здійснення державного контролю у сфері ціноутворення. Зокрема, на Закон України «Про ціни і ціноутворення», як основний документ означеного вектору державної економічної та соціальної політики. Оновлення та доповнення його змісту, а також ряду інших законодавчих актів, в тому числі, зважаючи на реалії пандемії залишається серед пріоритетних завдань вітчизняної правової науки.

Література:

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 24.11.2021).
2. Про заходи щодо стабілізації цін на товари, що мають істотну соціальну значущість, товари протиепідемічного призначення: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 24.11.2021).

3. Про ціни і ціноутворення: Закон України № 507-XII від 3 грудня 1990 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-12#Text> (дата звернення 24.11.2021).

4. Про ціни і ціноутворення: Закон України № 5007-VI від 21 червня 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5007-17#Text> (дата звернення 24.11.2021).

МИТНА ДЕКЛАРАЦІЯ: ФУНКЦІЇ, ВИДИ

Куберка Анжела Олександрівна

студентка III курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серіх Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Взагалі митна декларація – це один із документів, який використовується в обліку податкового кредиту з ПДВ.

Вона відіграє роль документа-заяви, який подається при оформленні перетину товаром митного кордону і декларує застосування до таких товарів певного митного режиму (експорт, імпорт, реекспорт, тимчасове ввезення і т.д.) та нарахування відповідних митних платежів, що є необхідною умовою такої процедури. Митна декларація містить інформацію про кількість та види товарів, які перетинають митний кордон та їхню вартість, інші показники, які є базою для розрахунку митних платежів.

Після підписання митної декларації представником митниці процедура стає завершеною і тоді митна декларація перетворюється у первинний документ, який підтверджує: суму митних платежів (митний збір, мито, ПДВ); фактурну та миту вартість товару; факт перетину товаром митного кордону; замість податкової накладної підтверджує факт виникнення податкового кредиту з ПДВ при імпорті товарів (абз. 1 п. 201.12 ПКУ).

Митну декларацію зазвичай складає митний брокер на основі поданих декларантом документів: ЗЕД-договору, інвойсу, специфікацій на товар. Також митну декларацію може оформити й сам декларант за допомогою

спеціального програмного забезпечення. При митному оформленні подається електронна копія декларації.

Також, важливо зазначити про існування електронної форми декларування, яка згадується вперше у Митному кодексі України 2012 року.

Обов'язково потрібно звернути увагу на види декларацій, до яких відносяться: митна декларація, заповнена у звичайному порядку, попередня митна декларація, тимчасова та періодична митні декларації, додаткова декларація.

Під митною декларацією, заповненою у звичайному порядку, розуміється митна декларація, що містить обсяг відомостей (даних), достатній для завершення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення у заявлений митний режим.

За рішенням митних органів, митне оформлення та випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення відповідно до митного режиму експорту може здійснюватися без їх пред'явлення органу доходів і зборів, якому подано митну декларацію, заповнену у звичайному порядку. Рішення про можливість випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення без їх пред'явлення органу доходів і зборів або про необхідність такого пред'явлення приймається органом доходів і зборів на основі результатів аналізу ризиків у строк не більше чотирьох робочих годин з моменту прийняття митної декларації, заповненої у звичайному порядку відповідно до митного режиму експорту.

Попередня митна декларація (інший документ, що може використовуватися замість митної декларації відповідно до статті 94 цього Кодексу) подається до ввезення в Україну товарів, транспортних засобів комерційного призначення (у тому числі з метою транзиту) або після їх ввезення, якщо ці товари, транспортні засоби перебувають на території пункту пропуску через державний кордон України.

Попередня митна декларація подається декларантом або уповноваженою ним особою митних органів, в зоні діяльності якого товари, транспортні засоби комерційного призначення будуть пред'явлені для митного оформлення, з метою проведення аналізу ризиків та прискорення виконання митних формальностей.

Якщо декларант або уповноважена ним особа не володіє точними відомостями про характеристики товарів, необхідні для заповнення митної декларації у звичайному порядку, вона може подати митних органів тимчасову митну декларацію на такі товари за умови, що вона містить дані, достатні для поміщення їх у заявлений митний режим, та під зобов'язання про подання додаткової декларації у строк не більше 45 днів з дати оформлення тимчасової митної декларації.

Якщо під час митного оформлення товарів за тимчасовою митною декларацією митних органів бралися проби (зразки) цих товарів для проведення їх дослідження (аналізу, експертизи) і рішення митних органів за результатами такого дослідження (аналізу, експертизи) не може бути прийнято у 30-денний строк з дня оформлення тимчасової митної декларації, цей строк продовжується митних органів, але не більше ніж на 15 днів. Для випуску товарів відповідно до заявленого митного режиму за тимчасовою митною декларацією застосовуються курси валют, визначені відповідно до статті 3-1 цього Кодексу, заходи тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, чинні на дату прийняття органом доходів і зборів тимчасової митної декларації для оформлення. Якщо декларант не володіє точними відомостями, необхідними для визначення ставок митних платежів, для нарахування сум митних платежів за тимчасовою митною декларацією застосовується найбільша ставка митних платежів з тих, під яку може підпадати товар.

Додаткова декларація

У разі подання відповідно до статей 259 і 260 цього Кодексу попередньої, тимчасової або періодичної митної декларації декларант або уповноважена ним особа повинні протягом строків, визначених відповідно до цього Кодексу, подати до митних органів додаткову декларацію, яка містить точні відомості про товари, задекларовані за попередньою, тимчасовою або періодичною митною декларацією, що подавалися б у разі декларування цих товарів за митною декларацією, заповненою у звичайному порядку.

У разі відсутності інформації, необхідної для визначення числових значень складових митної вартості товарів, яка стане відомою після випуску товарів у вільний обіг та сплати роаялті, ліцензійних платежів, інших складових вартості, які визначаються залежно від обсягів продажу або прибутку від продажу, декларант або уповноважена ним особа має право подати додаткову декларацію протягом 180 днів з дати випуску товарів.

У разі якщо значення ціни товару в зовнішньоекономічному договорі визначається за формулою і на дату декларування невідоме, декларант або уповноважена ним особа має право подати додаткову декларацію протягом 90 днів з дати випуску товарів.

Додаткова декларація подається до відповідного митного органу, яким була оформлена відповідна попередня, тимчасова або періодична митна декларація.

Дозволяється подання однієї додаткової декларації до кількох попередніх, тимчасових або періодичних митних декларацій, що були оформлені одним митним органом в межах одного зовнішньоекономічного договору та одного митного режиму, за умови дотримання строків подання додаткової декларації, визначених відповідно до цього Кодексу.

Таким чином, ми дійшли до висновку, що митна декларація відіграє роль документа-заяви, який подається при оформленні перетину товаром митного кордону і декларує застосування товарів певного митного режиму, і також містить інформацію про кількість та види товарів, що переміщуються через митний кордон та їхню вартість, інші показники, які є базою для розрахунку митних платежів.

Література:

1. Митне право України: навч. посіб. / Дьомін Ю.М., Дьоміна С.
2. Митне право України: навч. посіб. / А. І. Годяк, О. М. Ілюшик, Я. П. Павлович-Сенета. Львів : СПОЛОМ, 2017.
3. Митне право : навчальний посібник / О. П.; за заг. ред. к.ю.н. І. П. Петрової. – Ірпінь : УДФСУ, 2020. – 470 с. – (Серія [Податкова та митна справа в Україні]; т. 140).
4. Митний кодекс України: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
5. Серих О.В. Митне право: навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форм навчання спеціальності «Право» Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2021. – 99 с.

РЕФОРМУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО МІСЦЕВІ ВИБОРИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Кшенська Діана Олександрівна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Медяник В'ячеслав Анатолійович

кандидат політичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Необхідність децентралізації державного управління в Україні є дуже актуальним питанням з перших років виникнення української державності. Втілення в життя системних змін розпочалося одразу після зіткнень на Майдані та зміни уряду на початку 2014 року. 1 квітня 2014 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Само по собі поняття

децентралізації представляє собою процес передачі повноважень та бюджетних надходжень від державних органів до органів місцевого самоврядування. Основне завдання зазначеної реформи є створення умов для розвитку громад, передачі більшої частини повноважень на базовий рівень управління, чітке розмежування функцій між рівнями управління, а також гарантування належного ресурсного забезпечення місцевого самоврядування. Реформа децентралізації – одна з небагатьох реформ в Україні, яка має план, стратегію та чітку концепцію. Особливістю реформи є проведення у контексті децентралізації одночасно кількох реформ у сфері державного управління, а саме: реформа територіальної організації влади; реформа місцевого самоврядування; реформа регіональної політики.

В Україні проблемами місцевих виборів, різні аспекти правового регулювання виборів та виборчого законодавства досліджували такі науковці як Р.К. Давидов, Г.О. Мурашин, П.Ф. Чалий та інші.

Метою є теоретичне дослідження питань реформування законодавства про місцеві вибори в умовах децентралізації.

Варто зазначити, що виборче законодавство України представляю собою комплексний міжгалузевий правовий інститут, оскільки за умови єдиного предмета правового регулювання він охоплює норми різних галузей права.

Зараз Україна йде шляхом значного оновлення виборчого законодавства у зазначеній галузі шляхом удосконалення демократичних принципів виборів, посилення громадського контролю за перебігом і результатами виборів. Утвердженням у законодавстві, та у виборчій практиці таких загальноприйнятих принципів виборчого права, як змагальність, гласність, публічність, законність, верховенство права, розширення сфери судового захисту виборчих прав є основними засадами реформи виборчого законодавства. Також має бути розширення ролі громадського сектора у процесі формування органів місцевого самоврядування.

Однією з форм безпосередньої демократії, яка забезпечує особисту участь громадян у формуванні виборних органів місцевого самоврядування, в обранні посадових осіб місцевого самоврядування є місцеві вибори.

Основні засади, організація і порядок проведення місцевих виборів в Україні регулюється Законом України «Про місцеві вибори», відповідно до якого місцеві вибори є вільними та відбуваються на основі гарантованого Конституцією України загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування [1]. Було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства». Цей закон розкриває питання щодо здійснення можливих порушень під час підготовки та проведення виборів та видів відповідальності за ці порушення [2]. Виборчий кодекс України також

регулює питання, по'язані з підготовкою та проведенням місцевих виборів, визначає гарантії прав громадян на участь у виборах [3].

Останні роки для України були дуже плідними у сфері оновлення виборчого законодавства. Це оновлення було спрямоване на розвиток демократичних принципів виборів. Демократизовано порядок формування виборчих комісій, змінився обсяг їх повноважень. Якісне виборче законодавство є гарантією захисту виборчих прав суб'єктів цього процесу, забезпечує прозоре проведення виборчої кампанії, гарантує право на оскарження неправомірних дій або бездіяльності органів і посадових осіб на яких покладено організацію виборів.

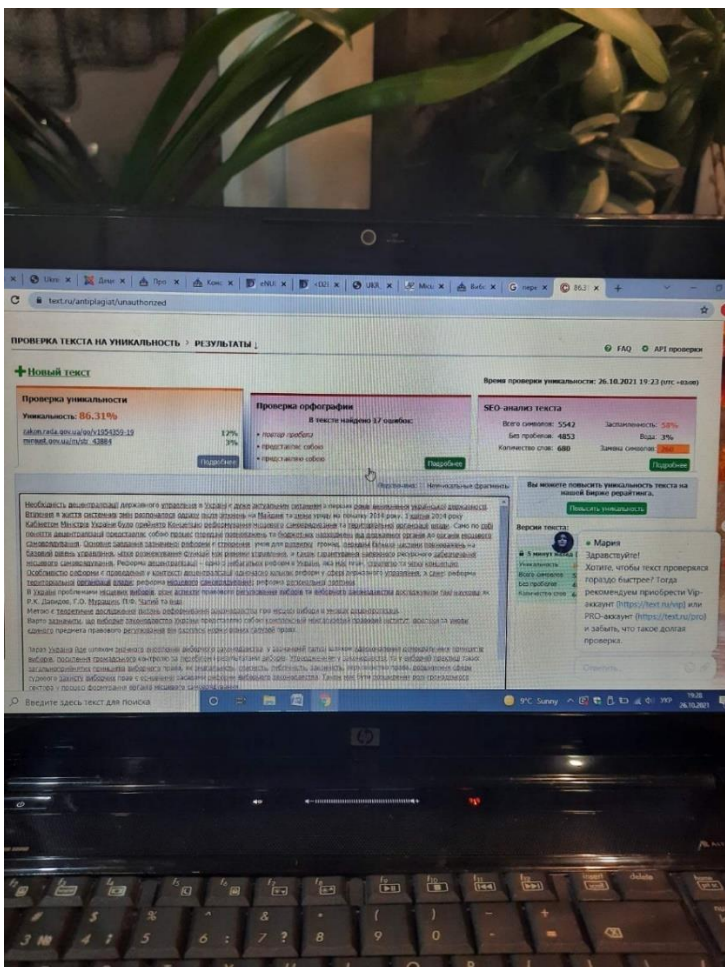
В умовах децентралізації розширюється можливість громад мати повноваження та розпоряджатися ресурсами для їх реалізації. Раніше повноваження та ресурси були сконцентровані у центрі та розподілялися по виконавчій вертикалі, що робило громади залежними і створювало складнощі у розвитку реального самоврядування. Тепер же основна частина зароблених коштів залишається у громаді, а її члени самі вирішують, на що ці гроші витратити.

Реформування законодавства про місцеві вибори в умовах децентралізації спрямовано на покращення якості життя у громадах, воно має чіткі рамки та концептуальне наповнення. Досягненням даної реформи є покращення структури управління, зменшення рівня потенційної політичної корупції через прямі міжбюджетні відносини.

Підсумовуючи зазначимо, що законодавство про місцеві вибори в умовах децентралізації постійно розвивається. Прийнята значна кількість нормативно-правових актів, що регулюють виборчі процедури, перед кожною виборчою кампанією традиційно оновлюється виборче законодавство. Реформування законодавства сприятиме вдосконаленню правового забезпечення розвитку місцевого самоврядування.

Однак необхідно враховувати, що успіх та ефективність реформування законодавства у зазначеній галузі також залежать від загального перебігу адміністративної реформи, розвитку інфраструктури, реформи правоохоронних органів та протидії корупції, від соціальних та правових реформ, які проводяться в Україні.

Прийняті нормативно-правові акти про місцеві вибори в умовах децентралізації повинні бути спрямовані на розширення прав громадян в процесі участі у місцевих виборах. Вони повинні затверджувати такі принципи виборчого права, як змагальність, гласність, публічність, законність, верховенство права, визначати гарантії прав громадян на участь у виборах.

Література:

1. Про місцеві вибори : Закон України № 396-IX від 19.12.2019 р., *Відомості Верховної Ради*. 2020. № 7, № 8, № 9. Ст. 48. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19#Text>
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення виборчого законодавства: Закон України № 805-IX від 16.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-20#Text>
3. Виборчий кодекс України: Закон України від 19 грудня 2019 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

ВПЛИВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

Лапчевська Катерина Вячеславівна

студентка юридичного факультету

Донецького національного університету імені Василя Стуса

м. Вінниця, Україна

Чим далі, тим більше держав по всьому світу приділяють значну увагу питанню захисту довкілля та поступовій екологізації усіх сфер економічної діяльності. Аспект екологізації економіки набуває особливого значення й у контексті інтеграції української економіки до європейського простору, що формує нові підходи до організації екологічно орієнтованої співпраці.

Багато світових лідерів, таких як Німеччина, Нідерланди та Фінляндія своїм прикладом демонструють те, як потрібно відноситись до природних ресурсів, те як їх використовувати, як поводитись зі відходами, як організувати внутрішні механізми співпраці спеціалізованих екологічних органів, як проводити кампанію якісної екологічної освіти для молоді, а також як забезпечити якісну розробку законодавства в сфері охорони довкілля.

Звідси і виникає актуальність цієї теми, яка полягає в тому що, в процесі євроінтеграції та Україна регулярно укладає нові екологічні угоди, відповідно до яких Україна бере на себе зобов'язання щодо виконання умов цих угод. Отже виникає необхідність у їх імплементації в національну систему законодавства.

Метою дослідження є аналіз угод в сфері охорони довкілля, ратифікованих Україною в процесі євроінтеграції, та визначення перспектив впровадження нових змін у національне законодавство.

Починаючи з 2014 року Україна почала активну та форсовану політику євроінтеграції, яка зумовлює внесення відповідних змін до системи законодавства, ратифікації відповідних міжнародних актів, що несе за собою багато вагомих наслідків. Як приклад можна навести те, що у 2021 році Верховна Рада ухвалила Закон України «Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України» [1]. Цей закон прийнято на виконання Угоди про асоціацію з ЄС, він спрямований на зменшення обсягу використання в Україні пластикових пакетів, обмеження їх розповсюдження з метою поліпшення стану навколишнього природного середовища та благоустрою територій [2, с. 3].

В аспекті адаптації українського законодавства до норм євроінтеграційних процесів варто звернутись до такого явища «циркулярна економіка», яке вже давно існує і розвивається в країнах Європейського Союзу.

Заснована на принципах екологічної стійкості та відповідальності перед майбутніми поколіннями, набуває популярності циркулярна економіка (циркулярна економіка має в основі принцип 3R: reduce (скорочення використання ресурсів), reuse (максимально ефективне використання продуктів), recycle (відновлення побічних продуктів та відходів для подальшого використання), яка приходить на зміну традиційної «лінійної» економіки. У рамках Угоди Україна взяла зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з європейським у напрямі циркулярної економіки. Це сприяло ухваленню 8 листопада 2017р. Національної стратегії поводження з відходами в Україні до 2030 р. А 20 лютого 2019 р. Уряд затвердив Національний план поводження з відходами, яким визначено практичні заходи, які відповідають стандартам ЄС [3, с. 43].

Сьогодні слід говорити про те що в ЄС екологічне законодавство є максимально розвиненим. Для України та інших країн членів ЄС позиція Співтовариства є орієнтиром, адже виокремлює межі та рамки того як має функціонувати законодавство. Діє Співтовариство на умовах, які визначені в договорах, які візуються відповідними країнами.

Звідси маємо, що екологічне право є тією галуззю, де всі повноваження поділені між державами-учасниками Співтовариства. Якщо в системі законодавства ЄС відсутні нормативно-правові акти, які на думку країн-учасниць є необхідними, то вони мають право прийняти їх в окремому порядку та поширити на своїй території. Але не зважаючи на це право, варто відзначити, що акти ЄС мають примат над національними, тому внутрішні акти не мають суперечити їм.

Варто зазначити, що директиви є основним і найдієвішим видом правових актів, оскільки зобов'язують країни-члени ЄС привести національні правові системи, тобто змінити їх або доповнити, відповідно до прийнятих директив упродовж визначеного часового терміну [4, с. 3].

Наступними змінами в ході євроінтеграції є глобальна кліматична Паризька угода до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, ратифікована Законом України «Про ратифікацію Паризької угоди» [5]. Відповідно до положень Паризької угоди Україна, як сторона угоди, зобов'язана зробити свій національно визначений внесок для досягнення цілей сталого низьковуглецевого розвитку всіх галузей економіки та підвищення здатності адаптуватися до несприятливих наслідків зміни клімату, зокрема, шляхом скорочення обсягу викидів парникових газів. Основними джерелами викидів парникових газів в Україні є промисловість, енергетика і транспорт [6, с. 5].

Ініціатива, яка закликає до рішучих і комплексних дій у напрямі захисту довкілля та боротьби зі зміною клімату – Європейська зелена угода [7] (European Green Deal) – є пріоритетом, яким сьогодні визначається стратегія на найближчі десятиліття не лише ЄС, але й сусідніх країн. Зважа-

ючи на заяви представників виконавчої та законодавчої влади, Україна має намір долучитися до ініціативи та стати партнером ЄС в цій угоді.

На тлі економічної та коронавірусної кризи саме Європейський зелений курс (далі – ЄЗК) є об'єднуючим елементом, який підвищить стійкість вразливого світу. ЄЗК стосується не стільки кліматичної політики, скільки зеленої концепції модернізації економіки та економічного зростання для забезпечення життя людини у гармонії з планетою та її ресурсами. Як наслідок ЄЗК Україна здійснює переорієнтацію на екологічно-чисте агропродовольче виробництво та розвиток розумного землеробства.

Дійшовши висновків, варто зазначити, що адаптація екологічного законодавства як на національному, так і на міжнародному рівнях в умовах Євроінтеграції є достатньо врегульованою, але наступним та найважливішим кроком є активізація детального розгляду норм екологічного законодавства Європейського Союзу, та ратифікація їх в Україні. Сьогодні ЄС виходить з того, що відповідні країни повинні забезпечити, щоб їхнє поточне та майбутнє законодавство максимально відповідало законодавству ЄС. Результатом координації є те, що різні країни мають єдину систему з не лише загальними, а й галузевими правовими принципами, спільними цілями та завданнями зовнішньої політики, єдиним механізмом правового регулювання суспільних відносин.

Вбачається, доцільним розгляд екологічного права ЄС у широкому розумінні обов'язків та завдань, націлених на забезпечення стабільного розвитку, відповідного рівня протекції, реалізації основних базисів функціонування європейського співтовариства, забезпечення основоположних прав людини та відповідно імплементація цих норм у систему екологічного права України. Також варто наголосити, що тут потрібні не лише зміни в екологічне законодавство, а також потрібно вдосконалити систему економіки України, відповідно до європейського стандарту циркулярної економіки.

Література:

1. Про обмеження обігу пластикових пакетів на території України: Закон України від 01.06.2021р. № 1489-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-20#Text> (дата звернення 17.11.2021).
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/984_011 (дата звернення: 11.11.2021р.)
3. Секторальна інтеграція України до ЄС: передумови, перспективи, виклики, наукове дослідження, Центр Разумкова 2020 р. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2021_sektor_eu_ukr.pdf

4. Бондар В.В. Розвиток екологічного права України у світлі євроінтеграційних процесів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. С. 3-5.

5. Про ратифікацію Паризької угоди: Закон України від від 14.07.2016 р. 1469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1469-19#Text>

6. Хоменко М. В. Проблеми адаптації екологічного законодавства України до міжнародного права. Підприємництво, господарство і право. 2019. С. 5-6.

7. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р. № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text> (дата звернення від 17.11.2021).

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ Й ОХОРОНИ

Лапшина Вероніка Ігорівна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Мінакова Євгенія Валеріївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Національне пробудження в Україні, спричинене розвитком у ній суверенної демократичної держави, стало поштовхом до радикальних духовних, зокрема гендерних, змін у суспільстві та визначило низку проблем. Вирішення цих проблем вбачається в утвердженні ролі жінок, їх можливість займати керівні посади та впливати на розвиток країни в цілому. Проблеми гендерної рівності є одними з найвищих пріоритетів для роздумів науковців, правників, істориків, соціологів, етнологів щонайменше з початку XXI ст., оскільки історія сучасного світу, передбачає рівні права та можливості для чоловіків та жінок.

Ще не так давно, міркування про гендерну нерівність означало для збройних сил та інших установ сектору оборони й безпеки інтеграцію жінок. Незважаючи на те, що цей напрям залишається важливим пріори-

тетом, зараз багато установ сектору оборони також зосереджуються на тому, що саме означає інтегрувати гендерний аспект у військові операції та яким чином гендерна динаміка впливає на захист цивільних осіб, які перебувають у конфліктних ситуаціях. За останнє п'ятиріччя у збройних силах та інших установах сектору оборони працює дедалі більше гендерних спеціалістів, таких як консультанти з гендерних питань, гендерні координатори, консультанти з питань захисту жінок та команди залучення жінок. У деяких збройних силах, а також в інших частинах оборонного сектору та ряді ключових організацій безпеки, жінки досягають керівних ролей [1].

Прагнення до гендерної рівності у збройних силах та інших установах сектору оборони вимагає зрушень в інституційній культурі та переорієнтації того, яким чином оборона сприяє більш широкому просуванню гендерної рівності в суспільстві. Це вимагає перегляду поняття небезпеки та того, як оборонний сектор готовий реагувати на гендерні загрози державі та окремим особам. Хоча це може видатися амбітним, багато оборонних інституцій вже проводять інноваційні та потенційно трансформаційні заходи для просування гендерної рівності та інтеграції гендерної перспективи – що було б неможливо уявити собі десять-двадцять років тому.

Ситуації збройного конфлікту та нестабільності держави по різному впливають на жінок, чоловіків, хлопців та дівчат. Таким чином, гендерний аналіз конфлікту повинен визначити диференційовані ризики для жінок і чоловіків, а також зрозуміти, як ці ризики відрізняються між різними групами жінок та чоловіків в залежності від соціального класу, раси, інвалідності, рівня бідності, етнічної приналежності, релігійного походження, сексуальної орієнтації, віку та інших маркерів різниці [2].

Загалом, під час конфлікту чоловіки частіше зазнають насильницького або примусового вербування, ув'язнення та інших прямих короточасних наслідків. На жінок частіше впливають середньо– та довгострокові наслідки, спричинені ні сукупним впливом нестачі їжі, дефіциту медичної допомоги та сексуального насильства. Конфлікт спричиняє тенденцію до збільшення материнської смертності через відсутність доступу до контрацепції, безпечних абортів та акушерської допомоги в той час, як поширеність сексуального насильства збільшується. Ситуація може погіршитися, коли населення переміщується в табори і стикається з нестачею основних послуг та підвищенням рівня захворюваності, а також підвищеним ризиком насильства [3].

Крім того, під час збройного конфлікту традиційні суспільні порядки, включаючи гендерні ролі, порушуються. Таким чином, конфлікт може забезпечити різні можливості для жінок, які можуть взяти на себе нові ролі на ринку праці або стати більш соціально та політично активними. Хоча запобігання конфлікту завжди бажане, постконфліктне врегулювання може

забезпечити можливість для збереження досягнень у розширенні можливостей жінок, тим самим збільшуючи перспективи миру та розвитку. І навпаки, такий прогрес не може бути забезпечений, якщо вони не будуть прямо захищені у постконфліктних мирних договорах.

В цілому, потрібно зазначити, що для того, щоб установи оборони й безпеки ефективно та результативно виконували свою роботу, вони потребують цивільного, а головне демократичного контролю. Для цього в Україні існують судді, парламент, установи омбудсмена та національні інституції з прав людини (НПЛ), а також громадський контроль у вигляді організацій громадського суспільства (ОГС) та засобів масової інформації (ЗМІ). Ці так би мовити важелі противаг потрібні для того, щоб уникнути у збройних силах та інших секторах оборони дискримінації, а також справедливого покарання військовослужбовці, які вчинили правопорушення. У збройних силах, водночас вищезазначеними організаціями здійснюється контроль за гендерною перспективою інтеграції у військові операції.

Література:

1. Ковальчук Л.Г., канд. пед. н., Козуб Л.І., Левченко К.Б., докт. юрид. н., проф., Легенька М.М., Сулова О.І. Інформаційно-навчальний посібник з гендерних аспектів конфліктів для фахівців сектору безпеки. Київ, 2017. 264 с.
2. Еквалл Л. Гендер у військових операціях: керівництво для військовослужбовців, які працюють на тактичному рівні в операціях підтримки миру, Відень: ОБСЄ, 2019. С. 21-22, 36-39, 54-55.
3. Фербах С. та А. Рівз «Роль парламентів країн-членів НАТО у просуванні порядку денного жінок, миру та безпеки: опитування Парламентської асамблеї НАТО, Женева, ДКЗС, 2018.

ОСНОВНІ ЗАСАДИ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Левицька Софія Олександрівна

студентка II курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Податкове право – складний та структурований фінансово-правовий інститут, що регулює основи доходів бюджету. Він включає самостійні базові інститути оподаткування (інститут оподаткування фізичних осіб; інститут місцевих податків і зборів; інститут податкової відповідальності та ін.). Джерело податкового права має встановлювати певні поведінкові правила; має видаватись компетентним органом (переважно органами державної влади); мати чітку відповідність матеріальної і процесуальної сторін діяльності податкового механізму.

Відповідно до статті 3 Податкового кодексу України, податкове законодавство України складається з Конституції України; Податкового кодексу України; Митного кодексу України та інших законів з питань митної справи у частині регулювання правовідносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням митом операцій з переміщення товарів через митний кордон України; чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України і якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правових актів, прийнятих на підставі та на виконання ПКУ та законів з питань митної справи; рішень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків та зборів, прийнятих за правилами, встановленими ПКУ [2, с. 14].

За статтею 4 ПКУ, податкове законодавство України ґрунтується на таких принципах:

1. загальність оподаткування – кожна особа зобов'язана сплачувати встановлені ПКУ, законами з питань митної справи податки та збори, платником яких вона є згідно з положеннями ПКУ;

2. рівність усіх платників перед законом, недопущення будь-яких проявів податкової дискримінації – забезпечення однакового підходу до всіх платників податків незалежно від соціальної, расової, національної,

релігійної приналежності, форми власності юридичної особи, громадянства фізичної особи, місця походження капіталу;

3. невідворотність настання визначеної законом відповідальності у разі порушення податкового законодавства;

4. презумпція правомірності рішень платника податку в разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів припускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу;

5. фіскальна достатність – встановлення податків та зборів з урахуванням необхідності досягнення збалансованості витрат бюджету з його надходженнями;

6. соціальна справедливість – установа податків та зборів відповідно до платоспроможності платників податків;

7. стабільність – зміни до будь-яких елементів податків та зборів не можуть вноситися пізніше як за шість місяців до початку нового бюджетного періоду, в якому будуть діяти нові правила та ставки. Податки та збори, їх ставки, а також податкові пільги не можуть змінюватися протягом бюджетного року;

8. рівномірність та зручність сплати – установа строків сплати податків та зборів, виходячи із необхідності забезпечення своєчасного надходження коштів до бюджетів для здійснення витрат бюджету та зручності їх сплати платниками;

Податковий кодекс України – кодифікований закон України, що регулює відносини, які виникають у сфері справляння зборів і податків.

Згідно, зі статтею 1 ПКУ, Податковий кодекс України регулює відносини, що виникають у сфері справляння податків і зборів, зокрема визначає вичерпний перелік податків та зборів, що справляються в Україні, та порядок їх адміністрування, платників податків та зборів, їх права та обов'язки, компетенцію контролюючих органів, повноваження і обов'язки їх посадових осіб під час адміністрування податків та зборів, а також відповідальність за порушення податкового законодавства [2, ст. 3].

Кодекс набув чинності з 1 січня 2011, але зміни до нього почали вносити ще до того, як він набрав чинності. ПКУ дуже нестабільний та швидко змінюється. Станом на 22 листопада 2014 року було 69 змін.

Закони України, скасовані податковим законодавством України:

- «Про акцизний збір»
- «Про Державний реєстр фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів»;
- «Про акцизний збір на алкогольні напої та тютюнові вироби»
- «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності»

- «Про ставки акцизного збору на деякі транспортні засоби та кузови до них»
- «Про ставки акцизного збору і ввізного мита на деякі товари (продукцію)»
 - «Про плату за землю»
 - «Про систему оподаткування»
 - «Про податок на додану вартість»
 - «Про фіксований сільськогосподарський податок»
 - «Про ставки акцизного збору на тютюнові вироби»
 - «Про економічний експеримент щодо стабілізації роботи підприємств легкої та деревообробної промисловості Чернівецької області»
 - «Про ставки акцизного збору на спирт етиловий та алкогольні напої»
 - «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами»
 - «Про податок з доходів фізичних осіб»
 - «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів»
 - «Про оподаткування прибутку підприємств» (крім пункту 1.20 статті 1 цього Закону, який діятиме до 1 січня 2013 року).

Ці зміни вказують на те, що податкове законодавство є важливим для суспільства, а Податковий кодекс є необхідним джерелом для нього.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 140
2. Податковий кодекс України на сайті Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>
3. Податкове право: Навч. посіб. / Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, Д. А. Кобильнік та ін.; За ред. проф. М. П. Кучерявенка. К. : Юрінком Інтер, 2003. 400 с.

ІНСТИТУТ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПЕРВИННОМУ ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Лисиця Роман Володимирович

студент II курсу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Достдар Руслана Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Актуальність теми зумовлена тим, що на сьогоднішній час у європейській спільноті гостро стоїть питання щодо приєднання Європейського Союзу (далі – ЄС, Євросоюз) до Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини 1950 р. (далі – ЄКПЛ). Україні, яка обрала шлях інтеграції в європейський простір, важливо освоїти специфіку правової системи ЄС та знати з історично-правової точки зору передумови виникнення такої виняткової ситуації в міжнародному праві, особливо беручи до уваги установчі договори ЄС, які поступово включали юридичні норми, що стосуються прав людини та є вихідною точкою для їх реалізації.

У цій роботі автором запропоновано розглянути за допомогою історико-правового методу розвиток та загальні особливості концепції прав людини в первинному праві ЄС (з 1993 року по теперішній час).

Різним аспектам інституту прав людини в первинному праві ЄС приділяють увагу такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: с. П. Добрянський, В. В. Маклаков, О. М. Поліванова, Р. М. Римарчук, с. Табушка та ін.

Права людини є найвищою цінністю людської цивілізації, які охоплюють різноманітні аспекти індивідуального та суспільного життя. Поняттю «права людини» на сьогодні не дано легального визначення. Це цілком закономірно, адже тлумачення цього терміна при використанні різних методологічних підходів багато в чому матиме суб'єктивний характер. У науковій доктрині вироблено різні визначення поняттю «права людини». Наприклад, у Юридичній енциклопедії права людини трактуються як «визначальні засади правового статусу особи. Належать людині від народження, а тому є природними й невідчужуваними. Без цих прав людина не може існувати як повноцінна суспільна істота. Права людини є необхідним елементом громадянського суспільства і правової держави» [1, с. 710]. З позиції міжнародного права, права людини – це певні

«стандарти», які фіксують мінімально необхідний обсяг прав людини та характеризують правове положення індивіда в суспільстві [4, с. 24].

Усі джерела права Євросоюзу утворюють ієрархічну систему, якій притаманна відносна вичерпність переліку джерел. Нормативно-правові акти, які мають найвищу юридичну силу в правовій системі ЄС, складають джерела первинного права [2, с. 46]. Принагідно зазначити, що в Європейському співтоваристві 1967-1993 рр. (попередника ЄС) первинне право не містило загальнообов'язкових норм, що стосуються прав людини, за винятком визнання принципів пересування працівників у межах території держав-членів та недискримінації, які були необхідні для формування внутрішнього ринку. Однак варто відмітити позитивні тенденції до спроб розширення та уніфікації основних прав та свобод людини, які б могли становити частину комунітарного права (загальна декларація про дотримання основних прав та свобод (1977), Єдиний європейський акт (1986) тощо) [8, с. 13].

Маастрихтський договір 1992 року, який є одним із установчих договорів первинного права, закріпив обов'язок ЄС слідувати основним правилам, які закріплені ЄКПЛ та загальними конституційними традиціями держав-членів (ст. F), забезпечувати «розвиток та укріплення демократії та законності і повагу прав людини та основоположних свобод» (п. 2 ст. J.1) [3]. Однак ці положення, по суті, мали декларативний характер. Договір про ЄС залишив відкритими такі питання, як: приєднання Євросоюзу до ЄКПЛ, відсутність каталогу прав людини в ЄС, який має юридичну силу, а також питання можливості захисту основних прав у судовому порядку.

Подальший розвиток інституту прав людини продовжив Амстердамський договір, який був укладений 2 жовтня 1997 року. С. П. Добрянський звертає увагу на те, що положення про права людини, закріплені раніше в преамбулі Маастрихтського договору, остаточно були включені в основний текст [5, с. 20]. Це дає всі підстави вважати, що тенденція включення інституту прав людини в ранг первинного права ЄС все більш набуває юридичного характеру. Наприклад, у ст. 49 договору зазначено, що права людини стають одним із основоположних принципів Євросоюзу та без їх дотримання (відповідно з п. 1 ст. 6 цього договору) членство в ЄС для держави не може бути можливим [6]. Європейська Рада (далі – Рада) була наділена правом призупиняти деякі права держав – порушників положень про права людини. При цьому накладення санкцій не звільняє державу-порушника від виконання зобов'язань. Ще одним безумовним кроком вперед в області основних прав людини та їх захисту стало розширення загального положення про заборону дискримінації за статеву, расову, етнічною, релігійною ознаками тощо, а також надання певних повноважень Раді вживати правових заходів задля призупинення

дискримінаційних чинників, які порушують принцип рівного ставлення. Тому можна констатувати, що положення Амстердамського договору не тільки збільшили обсяг визнаних прав людини, а й забезпечили можливість «оперативного реагування на дискримінацію у сфері прав людини» [7, с. 92].

У рамках Ніщцького договору, який вступив у силу 2003 року, було зроблено серйозний крок у забезпеченні захисту прав людини. З моменту набуття юридичної сили установчим договором передбачено включення в компетенцію Суду ЄС розгляд щодо питань захисту основних прав і свобод людини. У ст. 7 цього договору визначена превентивна процедура: вона передбачає відповідальність за систематичне порушення прав людини з боку держави-члена Євросоюзу [9]. Варто відмітити ще один важливий крок у бік інституалізації прав людини на рівні ЄС: під час міжурядової конференції у Ніщі була прийнята Хартія основних прав ЄС (далі – Хартія, Хартія ЄС), яка представляє собою каталог прав Євросоюзу. Абстрагуючись від конкретних положень, аналіз даної Хартії дає підстави констатувати, що вона, перш за все, направлена на захист прав людини від можливих порушень з боку інститутів і органів Євросоюзу. Тому важливо відрізнити Хартію ЄС від ЄКПЛ: остання має на меті захист прав людини від свавілля державної влади і лише опосередковано і умовно має вплив на інститути ЄС.

13 грудня 2007 року був підписаний Лісабонський договір, який передбачав скасування системи трьох опор і об'єднання їх у єдину організацію – Євросоюз [10]. З набранням ним чинності 1 грудня 2009 року Хартія ЄС набула юридичної сили, становлячись джерелом первинного права [5, с. 22], однак вона не була включена в текст установчого договору (п. 1 ст. 6). У п. 2 ст. 6 остаточно було закріплено положення про приєднання Євросоюзу до ЄКПЛ [11]. З середини 2010 року ведеться активна робота щодо здійснення приєднання. Всі формальні перешкоди для цього були усунені зі вступом у силу Протоколу № 14 до ЄКПЛ і Лісабонської угоди, однак на сьогоднішній час відсутні дієві правові механізми для реалізації задуманого.

Література:

1. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол. Ю. с. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: Укр. Енцикл., 2002. Т. 4: Н-П. 720 с.
2. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Л: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
3. Treaty of Maastricht. *Official Journal*. 29.07.1992. С. 191. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ%3AC%3A1992%3A191%3AТОС>. (дата звернення: 09.09.2021).

4. Рабінович П. М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2016. №. 1. С. 19-29.
5. Добрянський с. Інститут прав людини у правопорядку Європейського Союзу: особливості становлення та розвитку. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2014. №. 60. С. 18-27.
6. Treaty of Amsterdam. Consolidated version on the Treaty on European Union. *Official Journal*. 10.11.1997. С. 340. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A11997M%2FTXT&qid=1631708542632>. (дата звернення: 15.09.2021).
7. Добрянський с., Венецька О. Інститут прав людини в Європейському Союзі: становлення та розвиток (загальнотеоретична характеристика). *Антропология права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: Матеріали Міжнародного «круглого столу». Л: Край, 2009. С. 88-95.
8. Маклаков В. В. Права человека и гражданина в Европейском союзе: Справочник. Центр социал. науч.-информ. исслед. Отдел правоведения. М, 2006. 124 с.
9. Treaty of Nice. *Official Journal*. 10.03.2001. С. 80. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12001C/TXT&from=GA>. (дата звернення: 19.09.2021).
10. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community. *Official Journal*. 17.12.2007. С. 306. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>. (дата звернення: 22.09.2021).
11. Consolidated version of the Treaty on European Union. *Official Journal*. 09.05.2008. С. 115/13. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0013:0045:en:PDF/>. (дата звернення: 22.09.2021).

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС СЛУЖБОВЦІВ ЦИВІЛЬНОЇ АВІАЦІЇ

Матвієва Дарія Анатоліївна, Кузьмич Орест Павлович

*студенти юридичного факультету
Національного авіаційного університету*

Науковий керівник: Шапенко Людмила Олександрівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Національного авіаційного університету
м. Київ, Україна*

Зростання ролі авіаційних перевезень в житті країни та суспільства, зміна авіаційного законодавства та реформування державного управління потребують нового вивчення питань адміністративно-правового статусу представників держави з числа суб'єктів авіаційного персоналу, на яких покладено обов'язок реалізації державної політики в сфері цивільної авіації. Окрему категорію суб'єктів авіаційного персоналу державної авіації України становлять службовці цивільної авіації, як особи, що залучені до проходження державної служби та виконання функцій держави у сфері цивільної авіації.

Визначаючи адміністративно-правовий статус службовців цивільної авіації, необхідним є звернення, перш за все, до загального поняття адміністративно-правового статусу. В науковій літературі адміністративно-правовий статус розглядається як сукупність суб'єктивних прав та обов'язків (компетенцій), закріплених у нормах адміністративного права за певним суб'єктом чи органом, на підставі яких здійснюються їхні функції. Він є складовою частиною загального правового статусу, встановленого Конституцією України, законами та іншими нормативно-правовими актами, що визначають положення того чи іншого державного органу. Сам же правовий статус закріплюється законом, а не є результатом свавільних дій держави – він в кінцевому підсумку визначається об'єктивними конкретно-історичними соціальними факторами та закономірностями, зокрема соціальним статусом і станом свободи певного суб'єкта. Це також визначається суто юридично, зокрема верховенством права, вимогами міжнародно-правових актів щодо прав людини [1, с. 32]. Незважаючи на відсутність у юридичній літературі єдиного підходу до визначення структурних елементів адміністративно-правового статусу, можна констатувати, що складовими елементами адміністративно-правового статусу державних

службовців є мета; завдання; функції; структура; компетенція, що включає права та обов'язки; відповідальність [2, с. 113].

Державні службовці в системі авіаційного персоналу займають особливе місце, оскільки утворюють соціальну групу суб'єктів, на які покладено виконання важливих функцій держави. З урахуванням цього варто відмітити, що головним аспектом є розуміння засад правового статусу державних службовців. На законодавчому рівні встановлено, що державна служба регламентується Конституцією України, Законом України «Про державну службу», іншими законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань державної служби (Національне агентство України з питань державної служби утворено Указом Президента України від 18 липня 2011 р.), інших центральних органів виконавчої влади, виданими в межах їх повноважень у випадках, визначених законом. Умови і порядок реалізації громадянами України права на державну службу, в основному, визначені у статтях глави першої «Загальні умови вступу на державну службу»; глави другої «Конкурс на зайняття вакантних посад державної служби»; глави третьої «Призначення на посаду державної служби» [3].

Діяльність цих органів характеризується необхідністю складання спільних рішень у межах розподілу їх компетенції. Наприклад, у питаннях складання проєктів нормативно-правових актів про використання повітряної території України компетентними органами. Водночас поділ авіації на цивільну та державну у поєднанні з позицією компетентних органів не дає можливості виділити один основний предмет регулювання. Це унеможливило оцінку виконання регуляторної функції шляхом аналізу основного органу. Натомість його необхідно враховувати в деяких функціональних сферах [4, с. 70].

Відповідно до Повітряного кодексу України Державіаслужба реалізує державну політику та стратегію розвитку авіації України, здійснює державне регулювання діяльності в сфері цивільної авіації. Значними суб'єктами у цій сфері також є: 1) авіакомпанії (оператори), що здійснюють національні та міжнародні пасажирські перевезення; 2) авіаційний персонал, пілот повітряного судна, диспетчер управління повітряним рухом, обслуговуючий персонал, бортпровідник, диспетчер з підтримки польотів); 3) аеропорти; 4) аеродроми; 5) підприємства з технічного обслуговування та ремонту; 6) державні інспектори повітряного нагляду здійснюють перевірки об'єктів та суб'єктів авіаційної діяльності та контролюють їх відповідність авіаційним правилам України; 7) навчальні заклади; 8) виробники літаків в Україні; 9) Національне управління з розслідування аварій та інцидентів за участю цивільних повітряних суден; 10) Український державний проєктно-технологічний інститут та науково-

дослідний інститут цивільної авіації «Украеропроект»; 11) Державне підприємство обслуговування повітряного руху України (Украерорух) [5, с. 9-15].

Отже, аналіз дозволяє зробити висновок, що службовці цивільної авіації займають особливе місце в системі авіаційного персоналу. В цілому на законодавчому рівні визначено основні вимоги, пов'язані із залученням особи на державну службу до виконання функцій держави у сфері цивільної авіації. Проте чітко адміністративно-правовий статус службовців цивільної авіації в юридичній площині не регламентовано, що створює прогалини у визначенні їхнього правового положення та розмежуванні кола прав і обов'язків працівників даної категорії.

Література:

1. Гумін О.М., Пряхін Є.В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32-37.
2. Шапенко Л.О. Адміністративно-правовий статус органів державного нагляду за страховою діяльністю в Україні. *Юридична наука та практика у третьому тисячолітті: матеріали доп. учасн. міжнар. наук. конф.*, 27-28 лют. 2015 р. Кошице, 2015. С. 113-116.
3. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Дата оновлення: 10.11.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text> (Дата звернення: 21.11.2021).
4. Брусакова О. В. Суб'єкти державного регулювання в галузі авіаційного транспорту та їх адміністративно-правовий статус. *Вісник Пенітенціарної асоціації України*. 2020. № 2. С. 59-73.
5. Гусар О.А. Авіаційний персонал: оновлення поняття. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 1(30). С. 9-15.

ПІДВІДОМЧІСТЬ СПРАВ ЩОДО ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ ОРГАНІВ АНТИМОНОПОЛЬНОГО КОМІТЕТУ УКРАЇНИ

Мірошниченко Анастасія Сергіївна

студентка

*Навчально-науковий інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Кулініч Ольга Олександрівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри загальноправових дисциплін

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Розмежування підсудності окремих категорій справ і визначення підсудності спору часто є складним питанням як для теоретиків, так і для практиків-юристів. В основному це пов'язано з недосконалим законодавством, а також наявними догмами в науці та практиці. Сьогодні розподіл повноважень здійснюється відповідно до ЦПК України, Господарського кодексу України (далі ГПК України) та КпАП України, які визначають юрисдикцію загальних, господарських та адміністративних судів. Недосконалість цих положень означає, що суди при визначенні та визначенні підсудності частіше дотримуються практики десятиліть, аніж зазначених вище положень чинного законодавства. Прикладом цього є категорія оскаржень рішень Антимонопольного комітету України (далі АМУ), де протягом багатьох років існує проблема розмежування юрисдикції господарських та адміністративних судів, яка досі остаточно не вирішена.

Питання розмежування юрисдикції, в тому числі адміністративної, розглядали Н. Писаренко, В. Сьомін, М. Смокович, О. Снідевич та ін. Теоретичною основою дослідження є також наукові роботи щодо сутності адміністративного судочинства та механізмів його здійснення: В. Бринцева, І. Голосніченко, А. Єлістратова, М. Шушман, Ю. Колюшка, Р. Куйбіди, Н. Нижник, с. Педька, Н.Саліщева, А. Селіванова, Ю. Старілова, В. Стефанюка, М. Тищенко, Н. Хаманева, Д. Чечота та ін.

Таким чином, метою даної статті є дослідження проблеми визначення юрисдикції господарських та адміністративних судів у справах про оскарження рішень АМУ та пошук шляхів вирішення цієї проблеми. З моменту набрання чинності КАС України і до цього часу в нашій державі існує багаторічна практика неоднакового застосування правил

про підсудність оскарження рішень АМКУ адміністративними та господарськими судами.

Спочатку такі спори приймалися до розгляду господарськими судами з дотриманням положень Закону України «Про захист конкуренції» від 11.01.2001 р. 2210, де у статті 60 зазначено, що спори щодо оскарження рішень АМКУ розглядаються господарськими судами [3]. Однак у 2005 році в Україні з'явилися спеціальні суди, які розглядають публічні спори, у тому числі спори між фізичними чи юридичними особами, які мають право оскаржувати їхні рішення (положення чи правові акти індивідуальної дії), дії чи бездіяльність (ст. 1, ч. 2 статті 17 Кримінального процесуального кодексу України).

Тому з цього моменту, на підставі зазначених стандартів КАС України, адміністративні суди почали розглядати спори щодо оскарження рішень АМКУ. З огляду на ці суперечки, адміністративні суди виходили з того, що українські стандарти КАС мають перевагу над українськими стандартами конкурентного законодавства через пізнішу дату їх прийняття. Господарські суди, у свою чергу, доводили, що стандарти КАС України та цього закону співвідносяться не як пізніше з попередніми, а як загальні (КАС України) та спеціальні (Закон України «Про захист конкуренції»).

Ця умова давала можливість для зловживань. Таким чином, є багато справ, у яких заявники подали одночасно дві справи до адміністративного та господарського судів. Ця ситуація також призвела до неоднакового застосування одних і тих самих норм судами різних юрисдикцій (іноді у зв'язку з одним і тим самим рішенням АМКУ та за участю одних і тих самих сторін у спорі) [4].

Крім того, на практиці трапляються випадки, коли те саме рішення АМКУ було скасовано господарськими судами, але зберігається правильно. Таким чином, визначення повноважень судів у їх юрисдикції має не лише організаційне значення для побудови спеціалізованої системи судів, а й практичне значення для сторін процесу у відповідних справах. По-перше, порушення юрисдикції зачіпає реалізацію особою права на судовий захист, оскільки суд, на який вона посилалася, відмовляє у розгляді та врегулюванні її позовних вимог, а тому її захист не надається. Дослідники, які працюють над цим питанням, виокремили ряд особливостей, властивих публічному спору, який має вирішуватися в порядку адміністративного судочинства [5].

Звернемося до наукової думки Н.Б. Писаренко та В. А. Седмі, які відзначають, що 1) спір тісно пов'язаний з державним управлінням, оскільки зазвичай виникає у зв'язку з управлінською діяльністю суб'єктів, що представляють державу; 2) вирішальним фактором розмежування тих, які мають вирішуватися за правилами КАС, між публічними спорами є те, що у відносинах, з яких вони виникають, органи влади загалом виконують

адміністративні функції; 3) у більшості випадків обов'язковою стороною такого спору є правляча особа, на яку покладено виконання функцій управління.

Повноваження такого суб'єкта виявляється в тому, що його рішення стосуються прав, свобод та інтересів фізичних осіб і повинні ними керуватися; 4) такі суперечки зазвичай виникають із відносин між «нерівноправними» учасниками. У процесі його вирішення вони мають бути рівними у своїх можливостях довести свою правоту шляхом запровадження спеціальних правил вирішення розглянутих конфліктів [3].

Проаналізувавши ці ознаки публічного спору в контексті спорів, що виникають при оскарженні рішень АМКУ, можна зробити висновок, що всі ці ознаки є характерними для даної категорії спорів. Отже, спори щодо оскарження рішень АМКУ є публічними. Включення цієї категорії справ до адміністративного судочинства надає скаржнику додаткові гарантії, яких він не матиме при розгляді справи в господарському суді. Таким чином, суд, який діє за правилами КАС України, повинен захищати права, свободи, інтереси іншого від можливих зловживань з боку державних службовців. З цією метою суд має право визначити, які обставини справи необхідно з'ясувати, якими доказами їх підтвердити чи спростувати, запропонувати учасникам надати ці докази чи витребувати їх за власною ініціативою.

Отже, той факт, що Верховний Суд України ухвалив рішення щодо цієї категорії справ, не означає, що проблема зникла, оскільки законодавчий конфлікт залишається невирішеним. Поки він не буде відповідати українському стандарту CAS та положенням частини 1 статті 60 Закону України «Про захист конкуренції», це питання залишається відкритим. Тільки тоді можна буде з повною впевненістю заявити, що питання підсудності у справах АМКУ вичерпано. Однак проблема розмежування юрисдикції не обмежується лише окресленими питаннями, вона значно ширша. У національному законодавстві немає єдиної методології визначення критеріїв визначення юрисдикції судів. Проблему теоретично можна було б вирішити шляхом обґрунтування системи чітких, однозначних і чітких критеріїв.

Література:

1. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р., № 2210. *Офіційний вісник України*. 2001. № 7. Ст. 260.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : від 06.07.2005 р., № 2747. *Офіційний вісник України*. 2005. № 32. Ст. 1918.
3. Савчук М. Антимонопольне право: судова конкуренція Савчук М. *Український юрист*. 2015. № 10. С. 56–57.

4. Кравчук В. Методи вирішення юрисдикційних проблем. Вищий адміністративний суд України. URL: http://www.vasu.gov.ua/nkr/nauk_praci/metodi_virish_yurisdikc_problem/

5. Снідевич О. с. Проблеми розмежування юрисдикцій Снідевич О. С. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 2 (10). С. 41–53.

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Мога Вікторія Вікторівна

студентка II курсу факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Однією найактуальніших тем, що викликає багато запитань теоретичному та практичному рівні – є питання фінансової відповідальності.

Все більше публікацій присвячені обґрунтуванню наявності даного виду юридичної відповідальності, хоча, деякі автори виступають проти такої думки. Для науки фінансового права є важливим питанням розробки галузевої концепції відповідальності, що тісно пов'язана з удосконаленням механізму правового врегулювання правовідносин в сфері фінансової відповідальності. Необхідно зазначити, що взагалі інститут юридичної відповідальності – це вид соціальної відповідальності, сутність якої полягає у застосуванні до правопорушників передбачених законом санкцій, що забезпечуються в примусовому порядку державою.

В теорії держави і права закріплені і обґрунтований поділ юридичної відповідальності на чотири види: кримінальну, цивільну, дисциплінарну і адміністративну. Деякі автори додають ще й матеріальну. Але зараз все більше вчених схиляються до думки, що даний поділ не відповідає сучасним політико-правовим реаліям на фоні зростання і підвищення відповідальності держави щодо забезпечення у суспільстві правопорядку.

Для визначення поняття «фінансової відповідальності» необхідно, насамперед, виділити поняття фінансового правопорушення, що є «першоосною» її настання.

Перше закріплення поняття фінансового правопорушення було у наказі Головного контрольно-ревізійного управління від 03.10.1997 р. № 121 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні». Відповідно до

п. 1.5.3. фінансове правопорушення – дія або бездіяльність органів державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності, об'єднань громадян, посадових осіб, громадян України та іноземних громадян, наслідком яких стало невиконання фінансово-правових норм [3]. Дана Інструкція втратила чинність у 2006 р. і, відповідно, нормативне закріплення цього поняття на сьогодні відсутнє. В свою чергу, на сучасному етапі п. 1 ст. 116 Бюджетного кодексу України під порушенням бюджетного законодавства визнається порушення учасником бюджетного процесу встановлених Бюджетним кодексом чи іншим бюджетним законодавством норм щодо складання, розгляду, затвердження, внесення змін, виконання бюджету та звітування про його виконання та визначає, які саме дії вважаються порушенням [1]. В свою чергу, п. 109.1 ст. 109 Податкового кодексу України податковим правопорушенням є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та/або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених Податковим кодексом України [2]. І податкове правопорушення, і порушення бюджетного законодавства є, фактично, різновидом фінансового.

Таким чином, під фінансовим правопорушенням розуміється суспільно шкідливе, винне, протиправне діяння (дія чи бездіяльність) деліктоздатного суб'єкта, що порушує врегульований правовими нормами порядок формування, розподілу та використання публічних фондів коштів, за яке законодавство встановило юридичну відповідальність [4, с. 116]. Проте, зазначене визначення не закріплює жоден нормативно-правовий акт.

Стосовно визначення поняття «фінансової відповідальності» треба зазначити, що в юридичній науці є два підходи до визначення її правової природи: перший – це різновид адміністративної відповідальності, другий – самостійний вид юридичної відповідальності.

Відповідно до п. 111.1 ст. 111 Податкового кодексу України за порушення законів з питань оподаткування та іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, застосовуються такі види юридичної відповідальності:

- фінансова;
- адміністративна;
- кримінальна [2].

Таким чином, законодавець чітко виділяє фінансову відповідальність у самостійний вид юридичної відповідальності, хоча і не дає визначення останньої, проте зазначає, що вона встановлюється згідно з Податковим

кодексом України і застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів).

Звідси можна виділити термін «фінансова відповідальність» – закріплений нормами фінансового права обов’язок суб’єкта фінансового правопорушення правопорушника зазнавати заходів державного примусу у вигляді фінансових санкцій (штраф, пеня) за вчинене ним правопорушення у сфері публічної фінансової діяльності.

Література:

1. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

2. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

3. Про затвердження Інструкції про порядок проведення ревізій і перевірок державною контрольно-ревізійною службою в Україні: Наказ Головного контрольно-ревізійного управління від 03.10.1997 р. № 121. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0497-97#Text>

4. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець ; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші. – Х. : Екограф, 2015 – 500 с.

ПРАВО ГРОМАДЯНКИ УКРАЇНИ, ЯКА СПОВІДУЄ ІСЛАМ, НА ДОТРИМАННЯ ПРАВИЛ ШАРІАТУ В УКРАЇНІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ

Назрієва Заріна Тавакалівна

студентка III курсу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Достдар Руслана Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Іслам є другою у світі та в Україні релігією за чисельністю населення, яке її сповідує. Відповідно до останнього закону (Шаріату), який нам передав Пророк Мухаммад, існує певна низка правил, яка обов’язково дотримується мусульманами. Зі сторони немусульманської частини

населення часто трапляється непорозуміння, моральне та, в деяких випадках, фізичне насилля. Особливо воно відчутно до жінки через те, що мусульманку легше розпізнати зовні завдяки вбранню.

Дана проблема не є новою на теренах України, але на теперішній час існує недостатня кількість наукових досліджень, зокрема вітчизняними вченими. Але, беручи до уваги те, що в Україні законодавчо всі релігії регулюються за одним принципом, то на схожі теми ми бачимо дослідження не тільки у працях шейха Ахмада Таміма (верховного муфтія України), але й І. Абдуллаєва, В. Пешкова, С.Б. Цебенко, В.О. Тарана тощо.

Перш, ніж перейти до основної частини, пояснимо ключові поняття.

Шаріат – закон, який був посланий Богом через Пророка [1, с. 8].

Хіджаб – одяг, котрий закриває ті частини тіла, які не дозволено показувати чужим людям; також під цим словом часто розуміють хустку, яка одягнена певним чином.

Серед немусульман поширена думка, що «мусульмани живуть замкнутими спільнотами та не можуть інтегруватися в суспільство» [3, с. 1000]. Але сучасні українські реалії демонструють зовсім інші тенденції: представники мусульманських спільнот ведуть активне співробітництво з місцевими та центральними органами влади, створюються нові громади (у тому числі жіночі).

Мусульмани та мусульманки беруть участь у житті українського суспільства та спрямовують свої дії на розвиток України, широку просвітницьку діяльність зокрема, на виховання здорового соціуму з високими моральними, духовними та культурними цінностями. Така активна та ефективна взаємодія неможлива без правової регуляції відносин у суспільстві.

Ми живемо в державі, у якій існує верховенство права, тож громадянину неможливо обійтися без знання законів, які регулюють його повсякденне життя. В Україні право громадянки, яка сповідує Іслам, на дотримання правил Шаріату забезпечується відповідними нормативно-правовими актами, а саме: Закон України (далі – ЗУ) «Про свободу совісті та релігійні організації», ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», ст. 24, 35 та ст. 64 Конституції України [2, с. 8].

Розкриваючи зміст деяких згаданих вище актів, ми розуміємо, що з точки зору закону не є правомірним посягання на право жінки на носіння відповідного одягу, головного убору чи за виконання релігійних ритуалів (молитов, посту, обряду похорон тощо) незалежно від того чи є поруч люди інших конфесій.

У статті 3 «Право на свободу совісті» ЗУ «Про свободу совісті..» сказано, що право на свободу совісті гарантоване кожному громадянину України, воно «включає свободу виконувати певні дії щодо релігії або переконань (приймати, мати, відмовлятися, змінювати) за власним

вибором, також свободу одноособово або разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, справляти релігійні культури, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання» [6].

Оскільки ми можемо деякі дії суспільства (заборона одягати хіджаб на роботі, школі) по відношенню до мусульманки назвати дискримінацією за релігійною ознакою, то розглядається також ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні». Відомо, що громадянам гарантовані однакові «права та свободи стосовно рівності перед законом незалежно від раси, статі, національності, мови, відношення до релігії, соціального походження, переконання, громадського статусу. Рівність громадян перед законом у всіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя закріплено статтею 24 Конституції...» [5, с. 6].

Згідно із законодавством існує кримінальна відповідальність за перешкоджання релігійній діяльності, якщо вона не порушує права і свободи громадян. Також ця відповідальність поширюється на організацію релігійної спільноти, що несе загрозу життю і здоров'ю. Для цього права також визначені обмеження, такі як: організація може бути заборонена судом у випадках, що передбачені ст. 16 ЗУ «Про свободу совісті...» [4, с. 77].

Хоча ми бачимо, що права віруючого надійно захищені згідно із законом, але віруючим варто звернути увагу, що в законодавстві зазначені випадки, коли конституційні права і свободи людини обмежуються державою (до них входить право на свободу віросповідання). Має бути зазначений строк дії обмежень, в умовах воєнного або надзвичайного стану. Відповідно до ст. 64 Конституції України [4, с. 77].

Проаналізувавши нормативно-правову базу даного питання в Україні, ми переходимо до роз'яснення деяких із правил Шаріату, які стосуються права та обов'язків жінки.

Особливості дотримання правил Шаріату для жінки дещо відрізняються від чоловічих. Візьмемо до уваги найбільш помітний приклад – одяг. Мусульманка зобов'язана покривати все тіло, окрім обличчя та кистей рук. Деякі теологи дозволили ще залишати непокритими стопи.

Є випадки, коли громадянки України, які сповідують Іслам, зіштовхуються із порушенням власного права на дотримання правил Шаріату – покриватися, отримувати уроки з мінімальних знань з Ісламу тощо, (яке, як ми зазначили вище закріплене на рівні законодавства) від своїх рідних: батьків, родичів, чоловіків.

Такі процеси відбуваються через невігластво оточення – родичі (як немусульмани так і мусульмани) вдаються до морального, інтелектуального, емоційного, а в деяких випадках фізичного насилля, оскільки піддавшись анти-ісламській пропаганді ЗМІ, бояться, вірять у неправдиві стереотипи, що Іслам є фундаменталістською й агресивною релігією, порушує права людини тощо.

Цю думку спростовує історія про Пророка: «Одного разу Посланник Бога сказав своєму сподвижникові 'Абдуллагу ібн 'Амр, що означає: *«О, 'Абдуллаг! Мені повідомили, що ти [постійно] днем тримаєш пост, а ночами молишся», і той підтвердив це. Тоді Пророк сказав: «Не роби так! Тримай пост, але з перервами, ночами виконуй Намази (молитви), але не залишай себе без сну. Адже у твого тіла теж є права (тобто потреба в їжі), і у твоїх очей є права (тобто потреба уві сні), й у твоєї дружини теж є права»» [7].*

Також варто звернути увагу й на те, що жінка займає особливе місце в Ісламі, до неї ставляться дбайливо та з повагою, що підтверджують відповідні вислови Пророка Мухаммада, значення: *«Ставтеся до жінок м'яко, по-доброму. Воістину, Єва створена з кривого ребра», «Найбільш благочестиві з віруючих – ті, хто мають високу моральність і культуру і краще ставляться до своїх дружин».*

З чого витікає, що релігійні норми Ісламу далекі від його радикальних інтерпретацій і зобов'язують до гуманного ставлення до людини, поваги до її гідності і честі, розумного ставлення до її природних потреб.

Хоча в Україні є стереотип, що жінку змушують дотримуватись правил (наприклад, одягатись закрито), але звертаємо вашу увагу на те, що у великій кількості випадків соціум – не тільки родичі, але й оточення на роботі, роботодавець, адміністрація й робітники навчальних закладів (особливо що стосується молодших і середніх шкіл) – уживають елементи насилля в різних його проявах і намагаються зробити так, щоб жінка (дівчина) навпаки розкрилася, порушуючи її право на свободу віросповідання, принижуючи її честь і гідність.

Схожа ситуація була й з фотокартками для внутрішніх документів. Жінкам відмовляли робити фото на документи в хіджабі (звертаємо увагу, що з повністю відкритим обличчям), змушували знімати хустку, оскільки законодавчо було заборонено фотографуватися в головному уборі. Перемогою в захисті власних прав вважаємо досягнення дозволу від листопада 2019 року на фотографування на документи в головному уборі за умови, якщо їх особа носить постійно в повсякденному житті та повністю видно обличчя.

Відомі випадки, коли перехожі на вулиці або сусіди загрожували покритій жінці, цькували, ображали словами, намагалися зірвати хустку з неї. У всіх випадках важливо, щоб громадянка знала свої конституційні права та знала механізми їх захисту на законодавчому рівні. Уміння коректно зареєструвати правопорушення, а потім звернутися до компетентних органів, може не тільки стати причиною того, що жінка відстояла власне право, але й врятувала життя.

Тож, якщо законодавство чи діяльність органів влади не збігаються з міжнародним зобов'язанням України щодо забезпечення відповідних прав і свобод, це є підставою до звернення за захистом до українських судів та, у випадку потреби, до органів правоохорони. Варто також взяти до уваги

можливість досудового вирішення спірних питань: подання скарг до вищих посадових осіб та органів парламентського контролю. Підставою є ЗУ «Про звернення громадян». Для кращого результату можна застосувати медійний розголос та залучити правозахисні громадські організації [2, с. 32].

Дослідивши проблематику питання, ми можемо сказати, що в Україні право на виконання релігійних правил Шаріату громадянки, яка сповідує Іслам, захищено відповідними нормативно-правовими актами. Кожного року дане право стає все більш захищеним завдяки конструктивному діалогу державних органів та релігійних громад, спільнот і представників Ісламу, які живуть на території України.

Хоча порушення прав на даний момент ще існують, але йдучи шляхом широкої просвітницької та виховної діяльності, мусульманська спільнота згодом зможе дійти до повної гармонії із суспільством, яке ворожо налаштоване, або ставиться з побоюванням до представників релігії Іслам.

Література:

1. Аль-Гарарій 'Абдуллаг Мухтасар. Навчальний посібник, що забезпечує необхідними знаннями з Ісламу за мазабом імама Аш-Шаффі'їй. Київ: «АЯ груп», 2020. 91 с.

2. Васін М. Твоє право на свободу віросповідання: Посібник для віруючих, релігійних громад та посадових осіб органів влади, 2020. 37 с. URL: <https://paxforpeace.nl/media/download/pax-manual-on-freedom-of-belief.pdf>.

3. Муфтії України шейх Ахмед Тамім. Ісламська освіта у світському суспільстві: *Україна дипломатична*. 2012. № 13. С. 997-1012. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ukrdip_2012_13_62.

4. Пешков В. Врегулювання прав віруючих, відносин між державою та релігійними організаціями та актуальність цього питання в умовах АТО: *Підприємництво, господарство і право*. № 7. 2017. С. 77-79. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/7/16.pdf>

5. Пономарьов С. Ю., Федорович І.Ю. Запобігання та протидія дискримінації в Україні: *Посібник для працівників органів державної влади та місцевого самоврядування*. Київ: Міжнародна організація з міграції, Представництво в Україні, 2014. 74 с.

6. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (дата звернення: 10.10.2021)

7. Спорт в Ісламі. *Духовне управління мусульман України*: веб-сайт. 18.11.2016. URL: <https://dumu.islam.ua/publikatsii/stati/sport-v-islame/>. (дата звернення: 25.09.2021)

**ПРАВОВЕ ЗАКРІПЛЕННЯ СПИСКУ МІСЦЬ ПРОЖИВАННЯ
(НОЧІВЛІ) ОСІБ, ЩО ПОДОРОЖУЮТЬ,
ДЛЯ ЦІЛЕЙ ОПОДАТКУВАННЯ ТУРИСТИЧНИМ ЗБОРОМ**

Недоступ Катерина Костянтинівна

*аспірантка кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»
м. Дніпро, Україна*

Туристичний збір введено в податкову систему України з 01.01.2011 р. [1, пп. 10.2.2 п. 10.2 ст. 10]. У ст. 268 Податкового кодексу України (ПКУ) [1] визначено всі елементи цього місцевого збору, окрім об'єкта оподаткування. З 01.01.2011 р. по 01.01.2018 р. не було законодавчо закріплено види місць тимчасового проживання, розміщуючись у яких подорожні набувають статусу платників туристичного збору. Їх можна було встановити шляхом студіювання змісту пп. 268.4.1 п. 268.4 «База справляння збору» та п. 268.5 «Податковий агент» ст. 268 чинного у цей період ПКУ (див. табл.).

Таблиця

Види засобів тимчасового розміщення туристів

Редакція Податкового кодексу України [1]	
01.01.2011 р. – 01.01.2018 р.	з 01.01.2018 р. й дотепер
Стаття 268	
<p>1. Готелі, кемпінги, мотелі, гуртожитки для приїжджих та інші заклади готельного типу, санаторно-курортні заклади (п. «а» пп. 268.5.1 п. 268.5).</p> <p>2. Будинки (квартири), що належать фізичним особам на праві власності або на праві користування за договором найму (п. «б» пп. 268.5.1 п. 268.5)</p>	<p>1. Готелі, кемпінги, мотелі, гуртожитки для приїжджих, <i>хостели, будинки відпочинку, туристичні бази, гірські притулки, табори для відпочинку, пансіонати</i> та інші заклади готельного типу, санаторно-курортні заклади (п. «а» пп. 268.5.1 п. 268.5).</p> <p>2. Житловий будинок, <i>прибудова до житлового будинку, квартира, котедж, кімната, садовий будинок, дачний будинок, будь-які інші об'єкти, що використовуються для тимчасового проживання (ночівлі)</i> [п. «б» пп. 268.5.1 п. 268.5]</p>

Примітка. Курсивом виділені авторські акценти.

Джерело: узагальнено автором.

З 01.01.2018 р. змінився механізм справляння туристичного збору. Тепер (див. табл.), у пп. 268.5.1 ПКУ закріплено вищезгаданий перелік місць проживання (ночівлі). З табл. бачимо, що по суті їхній склад не змінився. У списку залишено «інші заклади готельного типу», хоча дефініцію цього поняття законодавчо не закріплено.

Відомо, що, такі поняття, як «готель» та «аналогічні засоби розміщення» мають правове визначення [2, ст. 1; 3, п. 1.3]. Проте, їхні правові дефініції підлягають доопрацюванню, насамперед через те, що твердження «підприємства ..., що складаються з номерів», не відповідає нормам ст. 64 Господарського кодексу України [4].

Далі звернімо увагу на таке. У п. 2 Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) [5] замість «аналогічні засоби розміщення» вжито термін «інші об'єкти, призначені для надання послуг (...засоби розміщення)». Вважаємо його більш вдалим тому, що визначення поняття «засоби розміщення» наведено у ДСТУ 4527:2006 [6, пп. 4.4 п. 4] – «будь-який об'єкт, в якому виконавець регулярно або час від часу надає споживачеві послугу з тимчасового розміщення». У цьому національному стандарті України наведено 33 види колективних та 12 видів індивідуальних засобів розміщення з описом загальних характерних ознак, притаманних кожному з них.

Проте, поділ засобів розміщення на колективні й індивідуальні у Порядку № 297 [5, п. 2] й ДСТУ 4527:2006 [6, п. 5–6] дещо відрізняється.

Так, згідно з національним стандартом України, колективним засобом розміщення є готель, агроготель, акватель, апартамент-готель; апартамент-готель, база відпочинку, ботель, будинок відпочинку, гостьовий будинок, готельно-офісний центр, гуртожиток, дитячий табір, кемпінг, клуб-готель, конгрес-готель, конгрес-центр, бізнес-центр, круїзне судно, курортний готель, мотель, готель-люкс, готель-резиденція, палац-готель, пансіонат, профілакторій, санаторій, табір праці та відпочинку, туристична база, туристичний комплекс, туристичний потяг, гірський притулок, флотель, хостел, молодіжний готель тощо); індивідуальним – бунгало, гостьова квартира, гостьова кімната, дача, караван, збірно-розбірний караван, караван-будиночок, котедж, намет, намет-причіп, сільський будинок, фермерський будинок тощо).

Натомість, відповідно з п. 2 Порядку № 297 [5] до колективних відносяться засоби розміщення із загальною кількістю місць 30 або більше, до індивідуальних – житло, в якому за плату або безоплатно надається обмежена кількість місць (менш як 30).

Загальновідомо, що, окрім суб'єктів господарювання, послуги з тимчасового розміщення надають фізичні особи, не зареєстровані як суб'єкт підприємництва, використовуючи при цьому житло, що належить їм на праві власності або на праві користування за договором

найму. Вони надають подорожнім місце для проживання виключно за наявності у них документа, що підтверджує сплату туристичного збору [1, пп. 268.6.2 п. 268.2 ст. 268].

З огляду на вищевикладене, пропонуємо пп. 268.5.1 п. 268.5 ст. 268 ПКУ викласти у такій редакції:

«268.5.1. Справляння туристичного збору здійснюється у разі тимчасового проживання особи, що здійснює подорож:

а) у засобах розміщення, що належать суб'єктам господарювання (готель, агроготель, акватель, апартамент-готель; апарт-готель, база відпочинку, готель, будинок відпочинку, гостьовий будинок, готельно-офісний центр, гуртожиток, дитячий табір, кемпінг, клуб-готель, конгрес-готель, конгрес-центр, бізнес-центр, круїзне судно, курортний готель, мотель, готель-люкс, готель-резиденція, палац-готель, пансіонат, профілакторій, санаторій, табір праці та відпочинку, туристична база, туристичний комплекс, туристичний потяг, гірський притулок, флотель, хостел, молодіжний готель, бунгало, гостьова квартира, гостьова кімната, дача, караван, збірно-розбірний караван, караван-будиночок, котедж, намет, намет-причіп, сільський будинок, фермерський будинок тощо);

в) у житлі, що належить фізичної особи на праві власності або на праві користування за договором найму (житловий будинок, квартира, інше жиле приміщення, призначені та придатні для тимчасового проживання в них)».

Під час складання поданого вище списку місць тимчасового проживання туристів, з метою забезпечення однакового застосування термінології взаємопов'язаних правових актів та нормативних документів, було враховано існуючі стандартизовані види засобів розміщення [6] та правове визначення поняття «житло», закріплене у Цивільному кодексі України [7, ст. 379].

Література:

1. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

2. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

3. Правила користування готелями й аналогічними засобами розміщення та надання готельних послуг: наказ Державної туристичної адміністрації України від 16.03.2004 р. № 19: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0413-04#Text>.

4. Господарський кодекс України від 06.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.

5. Порядок надання послуг з тимчасового розміщення (проживання): постанова Кабінету Міністрів України від 15.03.2006 р. № 297. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text>.

6. ДСТУ 4527:2006. Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення. Онлайн сервіс документів «БУДСТАНДАРТ». URL: http://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=70251.

7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ МИТНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Непомяща Вікторія Валеріївна

студентка III курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

В умовах сьогодення зовнішньоекономічна діяльність за умов ринкової відкритої економіки є надзвичайно важливим економічним сектором держави. Проте все ж таки, вона може бути й інструментом пригнічення народногосподарського комплексу. Однак сьогодні в умовах цифровізації постає питання функціонування митних органів в умовах цифрової трансформації.

Варто відразу зазначити, що діяльність митних органів має бути спрямована на збільшення якості державних послуг, які вони надають, у тому числі через розробку та впровадження нових механізмів та моделей інформаційної взаємодії в електронному вигляді як між державними органами, так і та між державою, юридичними та/або фізичними особами (модель взаємодії), особливо в контексті функціонування Європейського Союзу куди прагне вступити в майбутньому Україна. Тому, важливо роботу митних органів перевести в електронну форму в повному обсязі.

Відмічаємо, що роль інформації та інформаційних технологій в митному регулюванні відображені в Кіотській Конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур, яка передбачає максимально практичне використання інформаційних технологій; розглядає інформаційні

технології як один з принципів митного оформлення, реалізація якого сприятиме спрощенню та гармонізації митних процедур; встановлює стандартні правила використання інформаційних технологій і засобів електронного зв'язку для поліпшення митного контролю [1]. Тільки якщо інформаційному чиннику приділяється належна увага, можна розраховувати на проведення ефективної митної політики, оскільки «чим повніше і достовірніше інформація, тим ефективніше і результативніше він обробляється, тим вище валідність і потенційна ефективність рішення і дії державного управління», і, нарешті, ефективність органів державної влади, менеджменту в цілому і митних органів зокрема [2].

Сьогодні все частіше зустрічається термін «електронна митниця». Так, зокрема, термін «електронна митниця» означає багатофункціональний комплекс, систему, яка існує в митних органах країни, поєднує в собі інформаційно-комунікаційні технології і набір механізмів для їх застосування, дозволяє підвищити якість митного оформлення для регулювання і покращення митного адміністрування [3, с. 89].

Метою створення автоматизованої інформаційної системи «Електронна митниця» є забезпечення спрощення в організації роботи митних органів України, а також забезпечення митної безпеки держави. Всі ці заходи можуть бути досягнуті за рахунок: автоматизацію всіх процесів митних процедур; Постійний двосторонній потік інформації від суб'єктів ЗЕД до державних органів, органи влади, а також митного управління інших держав; Інформаційне забезпечення правоохоронних органів і контроль над переміщення товарів [4].

Основне завдання «Електронної митниці»:

1. Забезпечення функціонування системи електронного документообігу;
2. Автоматизація митного контролю та розмитнення товарів, предметів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;
3. Сприяння захисту прав інтелектуальної власності у зовнішньоекономічному процесі;
4. Забезпечення функціонування системи аналізу ризиків; діяльність з підтримки відповідних автоматизованих систем;
5. Формування електронного банку митних даних;
6. Забезпечення інформаційної взаємодії митної служби України з правоохоронними органами та іншими органами державної влади України в рамках двосторонніх договорів або спільних замовлень на обмін інформацією;
7. Накопичення інформації в результаті митного контролю та митниці через оформлення товарів, предметів і транспортних засобів, що переміщуються через митницю в межах України [5, с. 130]

Таким чином, ми дійшли висновку, що необхідною умовою для успішної автоматизації процесів організації діяльності митних органів має бути розвинене цифрове середовище. На сьогодні митні органи мають достатньо розвинену автоматизовану систему, в тому числі на центральному, регіональному та місцевому рівнях.

Література:

1. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Київська конвенція) від 18.05.1973. *Офіційний вісник України* від 23.09.2011. 2011 р., № 71, / № 18, 2011, ст. 727 /, стор. 244, стаття 2711.

2. Єдинак В. Ю. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. *Ефективна економіка*. 2014. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_11_91. (дата звернення: 24.10.2021).

3. Актуальні проблеми удосконалення системи протидії митним правопорушенням: Монографія / за заг. ред. В.О. Хоми, В.І. Царенка. Хмельницький : Науково-дослідний центр митної справи Науково-дослідного інституту фіскальної політики Університету державної фіскальної служби України : ФОП Мельник А.А., 2018. 194 с.

4. Митне право : навчальний посібник / О. П. Рябченко, В. Я. Мацюк, В. В. Чмелюк та ін. ; за заг. ред. к.ю.н. І. П. Петрової. Ірпінь : УДФСУ, 2020. 470 с. URL: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5501/1/4945_IR.pdf (дата звернення: 25.04.2021).

5. Митні інформаційні технології: навч. посібник / За ред. П.В. Пашка. Київ: Знання, 2011. 391 с.

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ОСНОВА ВЗАЄМОДІЇ ГРОМАДЯН І ВЛАДИ

Нестеренко Анна Валеріївна

студентка

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Сьогодні для України актуальним є зарубіжний досвід щодо взаємодії громадянського суспільства і влади, який базується на європейських цінностях. Саме європейські цінності часто називалися як певний орієнтир та мета, до якої були спрямовані прагнення прогресивної частини українського суспільства [4].

Однак, для впровадження європейських цінностей в практику вітчизняного державного управління, важливим є розуміння різниці в розвитку суспільних систем країн Євросоюзу та України. В першу чергу це різні підходи до самої суті управління державою. Для європейських демократичних цінностей характерні паритетна взаємодія органів державного управління та інститутів громадянського суспільства. В Україні у системі державного управління хаотично поєднанні залишки командно-адміністративної та сучасної демократичної моделі, де незважаючи на задекларовані демократичні принципи, держава є суб'єктом, а суспільство – об'єктом управлінського впливу. За таких умов імплементація європейських цінностей у практику державного управління в Україні стає важливим завданням, що стане основою взаємодії громадянського суспільства і влади та інтеграції України в європейський простір.

Європейські цінності – це сукупність та/або система основних принципів розбудови сім'ї, суспільства та держави, політико-економічних, культурних, правових та інших норм, що об'єднує значиму більшість жителів Європи та становить основу їх ідентичності [1]. Вони є не лише загальним абстрактним поняттям, але й мають конкретне практичне вираження у вигляді правових норм, закріплених у низці базових документів Ради Європи та Європейського Союзу. Фундаментальною основою європейських цінностей виступають права і свободи кожного індивіда та рівність усіх перед законом [4].

Цінності є ядром культури кожного народу, нації, суспільства. Саме вони визначають ідеологічні переконання індивідів та мотивацію їх вчинків. Цінності виходять за межі конкретних ситуацій (що можуть вирішуватися індивідом під впливом інтересів і переконань), бо визначають головні цілі й сенс життя, тому вони найяскравіше проявляються в кризові моменти для індивіда або соціуму.

Україна є частиною європейської спільноти, не лише географічно, а й ціннісно. На нашу думку, Європа є не стільки географічним поняттям, скільки ціннісним. Європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору, кордони якого не обмежуються географічними ознаками приналежності країн до європейської частини світу [1].

Європейські цінності є не чим іншим як стандартами певних технологічних процедур у різних галузях життя суспільства і діяльності держави, наприклад, для формування органів державної влади й управління, взаємодії гілок влад, діяльності партій та існування багатопартійної системи загалом, ставлення влади і громадян до права, взаємодії між державою і громадянином (аспект прав та свобод людини), управління економікою (у т.ч. освітою й наукою), налагодження діалогу влади з суспільством та ін. [2].

Відповідно до європейських стандартів, максимально наближеним до ідеального є таке суспільство, в якому створені належні умови, що мають забезпечити усім громадянам рівні стартові можливості для розвитку й застосування їхніх потенційних здібностей, досягнення суб'єктивно привабливих і водночас соціально значущих цілей як умови реалізації найголовнішої соціально-психологічної потреби особистості – потреби в самовизначенні та самоствердженні. Політична, моральна та суспільна безпека й свобода кожної людини – важливий елемент європейських цінностей [2].

Зауважимо, що в країнах розвинутої демократії вся правова система діє значно ефективніше, а порушення прав людини не мають системного характеру. Цьому сприяють ціннісні засади, правова та політична культура, демократичний режим, а також громадянське суспільство. Саме завдяки демократії та підтримці владою громадських ініціатив і неурядових організацій у західноєвропейських державах уже в другій половині ХХ сторіччя сформувалося розвинене й структуроване громадянське суспільство. Воно взаємодіє з державними структурами, й влада змушена з ним рахуватися. Ці складові кореспондуються й разом постають дієвими чинниками загальної політичної атмосфери, яка, у свою чергу, постає якісною характеристикою функціонування держави та забезпечує непорушність демократичних цінностей і, відповідно, наявний суспільний лад у державі [5].

У цьому контексті важливо зазначити, що в розвинених демократіях громадянське суспільство є рівноправним партнером держави у вирішенні соціально-економічних, гуманітарних і навіть багатьох політичних питань. Неурядові організації мінімізують патерналістську налаштованість громадян, утверджують та відтворюють демократичну політичну культуру, сприяють зміцненню суспільної стабільності, а також залучають громадян та їхні об'єднання до формування й реалізації державної політики в усіх сферах. Така політична практика звільняє державу від реалізації деяких надмірно обтяжливих для неї соціальних завдань зі збереженням високих соціальних стандартів для населення [3].

Базові ціннісні основи ЄС знайшли своє відображення у документі «Хартія основних прав Європейського Союзу» [5]. У «Хартії» права і свободи громадян ЄС постали як цінності всіх країн-членів Євросоюзу, на яких ґрунтується діяльність інститутів ЄС. Європейський Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Це свідчить про високий рівень усвідомлення громадянами ЄС персональної відповідальності за все що відбувається в Європі та їх готовність приймати участь в політичному житті ЄС.

Саме людина, громадянин має стати в центрі державної політики. Максимально повне розкриття та використання її потенціалу, досягнення кожною людиною сили, досконалості та щастя повинно стати основною метою діяльності органів державної влади.

Отже, європейські цінності є основою взаємодії громадянського суспільства і влади. Універсальність робить їх прийнятними для систем державного управління різних країн, незалежно від географічного положення на мапі світу. Європа є прикладом того, як різні країни, з різними культурними традиціями та звичками, з різними мовами, знайшла спільні цінності, які насправді є такими для кожної людини планети Земля – любов, віра, повага до себе та інших, відповідальність за все що робиш, бажання зробити світ безпечним та будувати майбутнє разом. Базові європейські цінності, що зафіксовані відповідними документами Європейського Союзу сьогодні є відправними концептуальними засадами для пошуку нових шляхів взаємодії громадянського суспільства і влади, зокрема і в Україні.

Література:

1. Амельченко Н. Цінності об'єднаної Європи. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf.
2. Історія та практика державного управління і місцевого самоврядування в Україні: [навч. по-сіб. у 2-х томах / Відповідальні за випуск: М.О. Багмет, В.М. Смельянов]. – Т. 2. – Миколаїв : Вид. ЧДУ ім. Петра Могили. 2012. – Вип. 9. – 236 с.
3. Кудряченко А.І. Європейські цінності та їх вплив на розбудову країн молодшої демократії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2012_19_13.
4. Сакало О.Є. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf>
5. Хартия основных прав Европейского Союза. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_524.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИБОРЧИХ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Нестеренко Анна Валеріївна

студентка

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Діюче законодавство України встановлює порівняно високий рівень гарантій виборчих прав громадян України. Між тим, одним із недоліків конституційно-правового регулювання охорони і захисту виборчих прав громадян є відсутність у Конституції України норм, що визначають виборчу систему України. Вже на нинішньому етапі без необхідності перегляду Конституції України до її тексту можуть бути внесені поправки, що закріплюють пропорційно-мажоритарну систему виборів народних депутатів України, самовисування кандидатів, можливість голосувати проти всіх висунутих кандидатів (виборчих об'єднань), а також внести аналогічні поправки відносно регіональних та муніципальних виборів [1, с. 44].

Що стосується кримінально-правової охорони виборчих прав громадян, то слід відзначити, що притягнення до кримінальної відповідальності членів виборчих комісій на практиці не є достатньо ефективним засобом боротьби з порушеннями в ході виборчих кампаній. Низький рівень застосування кримінально-правових санкцій за фальсифікацію виборчих документів та підсумків голосування, на нашу думку, пояснюється такими причинами: 1) складність встановлення та доказування даних обставин, особливо ознак, стосовно фальсифікації підсумків голосування [3, с. 17]; 2) складність встановлення персональної вини члена виборчої комісії, оскільки, як правило, дані порушення здійснюються колегіально, і часом неможливо виявити, дії конкретно кого з членів виборчої комісії стали причиною порушення виборчих прав громадян; 3) політичними факторами у вигляді зв'язку посадових осіб, відповідальних за притягнення підозрюваних членів виборчих комісій з посадовими особами, які ініціюють «політичне замовлення» на певну кількість голосів виборців на користь конкретного кандидата, внаслідок чого виявлення фактів вчинення злочинів певними членами виборчих комісій не входить у «сферу інтересів» вказаних посадових осіб. Дані фактори можуть бути усунені тільки посиленням громадського контролю за виборчими комісіями, органами міліції та прокуратури.

Найбільш злободенні завдання законотворчості вирішувалися формально. Одним із таких завдань є вдосконалення порядку

передвиборної агітації та фінансування виборів. Очевидно, що деталізація відповідних законодавчих процедур, збільшення кількості забороняючих норм не призвели до бажаних результатів. З причини нерівності можливостей, які склалися, ведення виборної кампанії пасивне виборче право об'єктивно не можуть реалізовувати колосальні соціальні прошарки населення, що призводить і до посилення абсентеїзму електорату [2, с. 77].

Проблеми в реалізації права на участь у загальнонаціональних виборах в громадян України, які перебувають на час проведення виборів за кордоном, виникають чи на усіх стадіях виборчого процесу.

Ще однією перешкодою для реалізації громадянами України свого конституційного виборчого права є встановлений порядок уточнення списків виборців. Відповідно до частин 11 і 12 статей 35 згаданих виборчих законів, він передбачає наявність у таких осіб, які прибули до виборчої дільниці до дня виборів чи дня повторного голосування, відкріпних посвідчень і особисте написання заяв про включення до списків виборців на цій дільниці. Виборець, який прибув до закордонної виборчої дільниці не пізніше ніж за сім днів до дня виборів чи дня повторного голосування без відкріпного посвідчення, повинен особисто подати заяву про включення до списків виборців на цій дільниці. Знову ж таки це дуже ускладнює реалізацію громадянами України свого права голосу [4, с. 112].

Але головна проблема в тому, що зрушень щодо захисту виборчих прав громадян практично не помітно. Поряд із державним захистом виборчих прав необхідний розвиток та підтримка громадського правозахисного руху, в тому числі, у сфері реалізації права брати участь у вільних, демократичних виборах. Громадські правозахисні об'єднання, засоби масової інформації, інші організації, іменовані в міжнародному праві неурядовими, не можуть самостійно відновити порушені виборчі права або усунути перешкоди їх реалізації. Інше протиріччю б сутності громадянського суспільства, як системі самостійних та незалежних від держави суспільних інститутів та відносин. Засоби захисту, які використовуються неурядовими організаціями, можна охарактеризувати як правову допомогу громадянам, яка, зазвичай, виражається в направленні звернення до суду та інші державні та муніципальні органи, залученні уваги даних органів, впливи на суспільну думку через випуск теле-, радіопрограм та розповсюдженні друкованих матеріалів. Зокрема, звернення до суду з вимогою скасування реєстрації кандидата на посаду губернатора області, який раніше добровільно залишив цю посаду до закінчення строку своїх повноважень [3, с. 20].

У той же час діяльність інститутів громадянського суспільства щодо захисту прав громадян, включаючи виборців, може і повинна бути більш ефективною, якщо при цьому держава вживатиме дієвих заходів з підтримки правозахисного руху. До таких заходів можна віднести державне фінансування на конкурсній основі соціально значимих проєктів,

які реалізуються громадськими правозахисними об'єднаннями (створення безкоштовних юридичних консультацій, підвищення правової культури громадян, проведення соціологічних досліджень тощо). Сьогодні вельми актуальним є питання законодавчого закріплення обов'язку керівників органів виконавчої влади розглядати повідомлення засобів масової інформації про порушення прав і свобод громадян, у тому числі виборчих, надсилати до відповідних редакцій підсумки розгляду названих повідомлень, а у випадку підтвердження відомостей про порушення – вживати заходів щодо притягнення винних осіб до юридичної відповідальності [1, с. 24].

Істотним недоліком і одним з найбільш слабких ланок всієї сучасної виборчої системи, в цілому, є складність застосування на практиці ефективного громадського контролю на всіх етапах виборів. Проблеми у формуванні дієвого правового механізму щодо здійснення контролю посилюються достатньо низьким рівнем правової культури громадян та всіх інших учасників виборчого процесу. Одним із рішень цієї складної проблеми на сучасному етапі удосконалення правового захисту виборчих прав громадян, особливо на регіональних та муніципальних виборах, може стати реалізація пропозиції автора цієї статті про створення інституту професійних контролерів при ЦВК України, сформованого на громадських засадах за рахунок членів і/або учасників громадських об'єднань та відомих правозахисників.

Література:

1. Филина М.А. Юридическая ответственность в избирательном процессе // Сборник конкурсных работ в области избирательного права, избирательного процесса и законодательства о выборах и референдуме, выполненных студентами и аспирантами высших учебных заведений (юридических вузов и факультетов, правовых кафедр) РФ / М.А. Филина. – М.: РЦОИТ, 2009. – 465 с.

2. Бузин А.Ю., Любарев А.Е. Преступление без наказания. Административные технологии федеральных выборов 2007–2008 годов / А.Ю. Бузин, А.Е. Любарев. – М.: ЦПК «НИККОЛО М»; Центр «Панорама», 2008. – 284 с.

3. Орлов Д.В. Дефекты института юридической ответственности за избирательные правонарушения: проблемы законодательства и судебной практики / Д.В. Орлов // Российский судья. – 2006. – № 12. – С. 17–20.

4. Данилевський Ю. М. Деякі проблеми теорії й практики забезпечення реалізації конституційних виборчих прав громадян України, які знаходяться за її межами та в місцях тимчасового перебування // Вибори і референдуми в Україні: проблеми теорії і практики: Збірник / Редкол.: М. М. Рябець (голова) та ін. – К.: Центральна виборча комісія, 2001. – 234 с.

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС ТА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Ніколаєнко Наталія Олександрівна

докторка політичних наук,

*професорка кафедри адміністративного та конституційного права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

Ключко Олег Олегович

студент I курсу

факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Вибори до органів влади становлять основу демократичного політичного процесу. Це є закономірним результатом пошуку суспільством кращої моделі подальшого розвитку держави. Використання адміністративного ресурсу є однією з деструктивних передвибірчих технологій, яка використовується суб'єктами політики для досягнення успіху під час виборів.

Масштабне використання адміністративного ресурсу в сучасній виборчій практиці викликає щораз більший інтерес науковців до аналізу цього політичного феномена. Тож теоретико-методологічне осмислення поняття «адміністративний ресурс» є одним з актуальних завдань прикладної політичної науки.

В сучасній науковій літературі виокремлюються загальні аспекти застосування адміністративного ресурсу під час виборів, увага дослідників концентрується передусім на змісту зазначеного явища, при цьому іноді поза увагою залишається правовий аналіз адміністративного ресурсу в контексті порушення українського законодавства.

На погляд автора, адміністративний ресурс – це використання органами державної влади, місцевого самоврядування чи кандидатами, які є держслужбовцями, своїх владних повноважень для досягнення політичних та корпоративних цілей, а також для доступу до ресурсів держави; це деструктивна політична технологія, за допомогою якої органи державної влади впливають на виборчий процес та є одним із механізмів політичної корупції, коли посадові особи запроваджують неконкурентні методи політичної боротьби.

Варто констатувати відсутність системного підходу до визначення в чинному вітчизняному законодавстві підстав та критеріїв установа п певного виду відповідальності за те чи інше правопорушення, визначення санкцій за посягання на виборчі права громадян. Проблеми юридичної

відповідальності за порушення законодавства про вибори та референдум належать до категорій, недостатньо досліджених у політичній та правовій науках.

Адміністративний ресурс включає в себе достатню кількість форм, які використовуються на всіх стадіях виборчої кампанії. Органи влади мають можливість організувати або дезорганізувати матеріальні та людські ресурси таким чином, щоб опозиційні сили не мали змоги організувати власну виборчу кампанію, тобто, застосовуючи механізми адміністративного ресурсу, перешкоджати демократичному процесу виборів.

Останні виборчі практики показують, що адміністративний ресурс змінює свої форми та механізми реалізації на більш латентні, а отже, виявити його буде значно складніше.

Суб'єктами адміністративного ресурсу, окрім органів державної влади і місцевого самоврядування, можуть бути державні та приватні підприємства й установи, що знаходяться під контролем влади. Носіями адмінресурсу виступають також представники бізнесу, які в разі перемоги мають можливість отримати певні преференції від підтриманого ними кандидата чи партії. Найбільшими можливостями серед суб'єктів застосування адміністративного ресурсу володіють органи виконавчої влади, оскільки саме вони забезпечують безпосереднє виконання законів, їх упровадження в життя і мають для цього найбільше засобів. У той же час, саме посадові особи повинні нести відповідальність за використання адміністративного ресурсу. Вирішення цієї проблеми часто здається неможливим, оскільки мало хто із сучасних суб'єктів політичного процесу уникав застосування адміністративних важелів. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Потребує глибокого дослідження проблема виявлення та нейтралізації адміністративного ресурсу, оскільки його застосування порушує законодавство України. Законодавець у чинному Кримінальному кодексі вказав у трьох статтях (157–159) злочини, якими порушуються виборчі права громадян:– перешкоджання здійсненню виборчого права;– неправомірне використання виборчих бюлетенів, підлог виборчих документів або неправильний підрахунок голосів чи невірне оголошення результатів виборів;– порушення таємниці голосування [1].

Суспільна небезпека цього злочину полягає в тому, що він посягає на конституційне право громадян України обирати або бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Це діяння порушує врегульований законодавством виборчий процес, який здійснюється на засадах загального, рівного і прямого виборчого права; таємності голосування; добровільної участі громадян у виборах; вільного та рівноправного висунування кандидатів; рівності можливостей для всіх

кандидатів у проведенні виборчої кампанії; неупередженості до кандидатів з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів; свободи агітації; гласності й відкритості виборчої кампанії.

Відзначимо, що саме вищевказані діяння можна класифікувати як незаконне використання адміністративних ресурсів влади. Унаслідок цього окремі органи державної влади чи органи місцевого самоврядування можуть виявитися фактично нелегітимними. Окрім того, вищевказана стаття Кримінального кодексу вказує на перешкоджання у проведенні передвиборчої агітації та передбачає створення будь-яких перепон громадянам України, політичним партіям, іншим об'єднанням громадян, колективам підприємств, установ і організацій, незалежно від форми власності, вільно і всебічно обговорювати передвиборчі програми кандидатів, їхні політичні, ділові та особисті якості, безперешкодно вести агітацію «за» чи «проти» того або іншого кандидата, виборчі списки кандидатів від політичних партій чи виборчих блоків. Дискусійним є питання притягнення до кримінальної відповідальності за неправомірне використання виборчих бюлетенів. Одним із таких діянь є видача членом виборчої комісії виборчого бюлетеня особі, яка не внесена до списку виборців, або видача виборцеві виборчих бюлетенів (виборчого бюлетеня) замість інших виборців [2, с. 102].

У виборчих кампаніях результатом використання адміністративного ресурсу є надання певним суб'єктам виборчого процесу незаконних благ і переваг, чиновницький протекціонізм. У цьому випадку можна казати про корупційні вияви, оскільки, згідно із Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції», під корупцією розуміють використання особою наданих їй службових повноважень і пов'язаних із цим можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у законі (особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень та пов'язаних із цим можливостей» [7]. Автор зазначає, що в контексті дослідження проблем застосування адміністративного ресурсу під час виборів доцільно було б уживати термін «політична корупція». Політична корупція в Україні впливає на формування органів державної влади всіх гілок влади, вироблення і реалізацію державної політики. Корупція та боротьба з нею широко використовуються у практиці політичної діяльності в Україні. Зрозуміло, що особливо гострою є ситуація під час проведення виборів – як президентських, так і парламентських.

Отже, прогалини у виборчому законодавстві стають джерелом масових фальсифікацій та перетворилися на серйозний фактор порушення рівних виборчих прав громадян, дестабілізації політичної ситуації, підриву довіри виборців до законності виборчого процесу і чесності результатів голосування. Відсутність сталого виборчого законодавства, політична доцільність та невиконання рекомендацій міжнародних організацій призвели до того, що національне виборче законодавство перетворилося на джерело проблем і порушень виборчих прав громадян, стало одним із головних загроз вільним та демократичним виборам у країні й спровокувало численні порушення принципів загального і рівного виборчого права. Багатьох із вищезазваних проблем можна було б уникнути, якби діяв чіткий та зрозумілий закон, а зміни до нього не вносилися б в останню хвилину, коли партії намагаються отримати політичні переваги.

Література:

1. Кримінальний кодекс України (від 5.04.2001 N 2341-III) // Офіційний вісник України, 2001, № 21, Ст. 157-159.
2. Виборче законодавство: українська практика, міжнародний досвід та шляхи реформування, за заг. ред. Є. Р. Радченка, К. : Факт, 2003, 308 с.
3. За фальсифікацію виборів на Донбасі возбуждено 92 уголовных дела URL: <http://politics.comments.ua/2005/08/04/59575/Za-falsifikatsiyu-viborov.html>
4. Дуда А. Фальсифікаціям – так URL: <http://www.pravda.com.ua/articles/2009/08/5/4126107/>
5. Можливі загрози проведенню прозорих і демократичних виборів URL: <http://helsinki.org.ua/pda/index.php?id=1253536867>
6. КВУ оцінив ведення кампанії напередодні повторного голосування та визначив головні загрози на виборах Президента України 7 лютого 2010 року URL: http://cvu.org.ua/?lang=ukr&mid=fp&id=2514&lim_beg=120
7. Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції» URL: <http://legalaid.com.ua/zu-prozasadyzapobihannya-ta-protydiji-koruptsiji/>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МИТНОГО КОНТРОЛЮ, ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Ніпарко Альбіна Василівна

студентка III курсу

*факультету права, економіки та кібербезпеки
Міжнародного гуманітарного університету*

Науковий керівник: Серих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

*доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

Згідно Конституції України наша держава є суверенною й незалежною, демократичною, соціальною та правовою. Відповідно її кордони є недоторканими, а територія знаходиться під державним контролем. [1] Задля недопущення протиправних проникнень на її територію людей і товарів, грошових та інших матеріальних цінностей, предметів і транспортних засобів. В умовах становлення та розвитку ринкових відносин в Україні, глобалізації економічних відносин, а також інтеграції української економіки до світової економічної системи, проблема організації та проведення митного контролю України набула особливої актуальності. Відтак, виникає низка завдань, що потребують нагального вирішення. Одним із головних питань є наближення митного законодавства до міжнародних норм, правил та стандартів, у тому числі визначення рівня довіри митного органу до підприємств-резидентів, до яких під час здійснення зовнішньоекономічної діяльності митними органами можуть бути встановлені форми й обсяги митного контролю, які сприятимуть спрощенню та прискоренню митних процедур.

Багато питань митного регулювання на сьогоднішній день залишаються спірними, невирішеними однозначно. Відсутність серед практичних працівників єдності думок, а також відсутність теоретичних напрацювань, серед науковців знижує ефективність застосування митного законодавства, призводить до неоднозначного трактування положень нормативних актів, що регулюють митну справу внаслідок чого зустрічаємо випадки, коли одне і те ж питання в різних митницях вирішується по-різному.

Відповідно до ст.4 Митного кодексу України, митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм Митного Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку [2].

1. Митному контролю підлягають усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України.

2. Митний контроль здійснюється виключно органами доходів і зборів відповідно до Митного Кодексу та інших законів України.

3. Митний контроль передбачає виконання органами доходів і зборів мінімуму митних формальностей, необхідних для забезпечення додержання законодавства України з питань державної митної справи.

4. Митний контроль товарів, транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється відповідно до типових технологічних схем митного контролю, що затверджуються Кабінетом Міністрів України.

5. З метою підвищення ефективності митного контролю органи доходів і зборів взаємодіють з учасниками зовнішньоекономічної діяльності, уповноваженими економічними операторами, іншими особами, діяльність яких пов'язана із здійсненням зовнішньої торгівлі, та з їх професійними об'єднаннями (асоціаціями).

6. Для забезпечення здійснення митного контролю органами доходів і зборів використовується єдина автоматизована інформаційна система органів доходів і зборів України.

Питання митного контролю досить широко досліджувалось у працях закордонних та вітчизняних вчених. Однак залишається значна кількість не вирішених проблем, що потребують подальшого вивчення та опрацювання. Зокрема, визначення умов, що сприяють порушенню митної безпеки держави, попередження їх виникнення; тощо. Значна кількість досліджень присвячена з'ясуванню природи митного контролю та визначення його змісту.

Ефективне здійснення функцій митних органів та покладених на них завдань багато у чому залежить від взаємодії між Державною митною службою та Міністерством економіки, Міністерством закордонних справ, Службою безпеки України, Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Міністерством внутрішніх справ, Міністерством охорони здоров'я, Міністерством транспорту України, Міністерством екології та природних ресурсів, іншими державними органами, що уповноважені на здійснення відповідних контрольних функцій. Тут слід виділити ряд напрямків за якими здійснюється таке співробітництво: координація діяльності, обмін інформацією, охорона митного кордону України, погодження проектів нормативних актів, спільні дії.

Загальні засади взаємодії митних органів з державними й недержавними органами та фізичними особами урегульовані чинним законодавством. Таке співробітництво має загальний і спеціальний характер. Воно виявляється у проведенні спільних заходів, інші прояви взаємодії між зазначе-

ними державними органами при перетинанні Державного кордону України повинні регулюватися спільно прийнятими нормативними актами. Наприклад, товари, що переміщуються через митний кордон України, крім митного контролю, можуть підлягати санітарно-епідеміологічному, ветеринарному, фітосанітарному, радіологічному, екологічному контролю та контролю за переміщенням культурних цінностей. Митні органи взаємодіють з органами державної влади, що здійснюють зазначені види контролю, в порядку, встановленому законодавством України. У фінансовій сфері митні органи взаємодіють із Міністерством фінансів України та Національним банком України.

Митний контроль також можна досліджувати в контексті методів митного регулювання. Відповідно до Кіотської конвенції до складу митного регулювання, поряд із митною справою, включається і митний контроль. Така позиція підкріплюється і нормативно-правовими актами України, що регулюють зовнішньоекономічну діяльність, зокрема, Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [3].

Митна система є своєрідним дзеркалом, що відображає процес становлення кожної держави, суперечливі і специфічні умови формування її фінансової сфери, рівень розвитку національної економіки, зовнішньої і внутрішньої політики. Попри важливе значення митного контролю у реалізації політики в сфері державної митної справи у наукових дослідженнях відсутня єдність у визначенні даної категорії. Одні автори схиляються до розуміння митного контролю як системи законодавчо встановлених заходів, здійснюваних митними органами для забезпечення дотримання вимог митного та податкового законодавства, охорони державної і суспільної безпеки, економічних інтересів, а також виявлення і попередження протиправних дій фізичних і юридичних осіб. Інші обґрунтовують митний контроль як засіб реалізації державної митної справи, що представляє собою сукупність заходів для забезпечення учасниками митних відносин вимог митного законодавства. Безперечно, митний контроль можливо розуміти як специфічну діяльність митних органів України, що спрямована на реалізацію передбачених чинним законодавством завдань і функцій з метою дотримання юридичними і фізичними особами митного законодавства України, міжнародних угод України та інших нормативно-правових актів.

Можна визначити основні проблеми, які перешкоджають проведенню ефективного митного контролю в Україні: наявність прогалів у нормативно-правових актах; ризикоорієнтована система відбору суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності до митного контролю; недосконалість системи інформаційної взаємодії суб'єктів, що приймають участь у митному контролі. Задля ж забезпечення ефективності державної політики в сфері державної митної справи реформуванню підлягає митна система

України. Зокрема, одними із основних напрямків такого реформування є вдосконалення організації митного контролю в пунктах пропуску, сприяння транзиту та розвиток матеріально-технічної бази для забезпечення митного контролю. При цьому наступні шляхи їх реалізації: скорочення часу митного контролю в пунктах пропуску; вдосконалення системи процедур контролю; зменшення суб'єктивного фактору на процедури контролю; будівництво (реконструкція) та технічне переоснащення пунктів пропуску через державний кордон; належне матеріальне забезпечення органів доходів і зборів; технічне оснащення об'єктів митної інфраструктури. До останнього відносяться мінімізація митних і прикордонних формальностей; спрощення митного оформлення транзиту товарів, нарощування обсягів транзиту; створення комфортних умов для громадян при перетині кордону, особливо в нічний час; здійснення прикордонних і митних формальностей по принципу «єдиної зупинки» в пункті пропуску однієї з сторін; будівництво пунктів пропуску через державний кордон; оснащення пропускних пунктів технічними засобами контролю; оснащення пунктів пропуску засобами обчислювальної техніки, серверним обладнанням, засобами та мережами телекомунікацій системами захисту інформації; розвиток мережі пропускних пунктів через кордон; створення умов для швидкого та зручного перетинання кордону. До того ж, приєднання України до Конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур [4] та прийняття Рамкових стандартів із забезпечення безпеки та спрощення процедур міжнародної торгівлі поставило перед митною службою України комплекс нових завдань, а особливо адаптації вітчизняного митного законодавства, у тому числі й щодо здійснення митного аудиту, до європейських стандартів, що окреслюють шляхи подальшого розвитку митних організацій, визначаючи у якості основних з них: удосконалення міжнародного митного співробітництва, налагодження співробітництва із діловим колом, розширення повноважень митних органів у правоохоронній сфері, застосування методів вибіркової та аналізу ризиків, підвищення ролі аналітичної роботи, використання більш удосконалених технічних засобів митного контролю. У сучасних умовах спрощення митних процедур потрібно створювати методики проведення митного контролю на базі методів аудиту. Державний митний аудиторський контроль – один із заходів попереджень можливих митних правопорушень, застосування якого дасть можливість митній службі своєчасно й достатньою мірою виконувати економіко-регуляторну, захисну, фіскальну та інформаційно-статистичну функції митної політики, використовуючи існуючі кадрові можливості.

Як бачимо, застосування попереднього документального контролю як нової організаційної форми проведення державних видів контролю дасть можливість: усунути надмірну кількість незалежних у своїх діях

контролюючих органів в пунктах пропуску через державний кордон України; зменшити час загального процесу контролю, оформлення та пропуску вантажів у пунктах пропуску; скоротити черги транспортних засобів перед пунктами пропуску; спростити та мінімізувати процедури при проведенні усіх видів контролю; створити позитивний психологічний фактор для перевізників, експедиторів; прискорити товарообіг, що позитивно вплине на динаміку надходжень митних платежів до держбюджету; покращити імідж України як транзитної держави, надійного та стабільного торговельного партнера для країн Європейського Союзу, СНД; створити комфортні умови для здійснення зовнішньоекономічної діяльності, що в свою чергу дасть можливість реалізувати напрямки, окреслені керівництвом держави стосовно інтеграції України до світової спільноти.

Висновки. Вважаю, що митний контроль є важливим елементом митної справи, а в цілому це один з базових інститутів будь-якої економіки. Незважаючи на його недосконалість, можна сказати, що його механізм у цей час функціонує досить успішно й має великий потенціал розвитку й удосконалювання. Отже, забезпечення ефективності митного контролю має на меті організацію митних органів з іншими державними органами, що здійснюють контроль на державному кордоні, розробка нових систем захисту результатів митного оформлення, удосконалення митних забезпечень та форм їх застосування, підготовку проектів з питань розвитку митної системи, аналіз діючих форм і методів митного контролю, а також заходів підвищення їх ефективності.

Література:

1. Конституція України: Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (rada.gov.ua)
2. Митний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, № 44-45, № 46-47, № 48, ст. 552, {Пункт 24 частини першої статті 4 із змінами, внесеними згідно із Законом № 405-VII від 04.07.2013} Митний кодекс України | від 13.03.2012 № 4495-VI (rada.gov.ua)
3. Митний кодекс України {Статтю 318 доповнено частиною сьомою згідно із Законом № 2530-VIII від 06.09.2018} Митний кодекс України | від 13.03.2012 № 4495-VI (rada.gov.ua)
4. Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність», Про зовнішньоекономічну діяльність від 16.04.1991 № 959-XII (rada.gov.ua)
5. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур. Документ 995_643, чинний, поточна редакція – Приєднання від 05.03.2011, підстава – 227-V https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text

ПЕРСПЕКТИВИ ТА РИЗИКИ РЕФОРМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Павлович-Сенета Ярина Павлівна

кандидатка юридичних наук,

*доцентка кафедри адміністративно-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ*

м. Львів, Україна

Необхідність муніципальної реформи та реформування територіального устрою в Україні є однією із невирішених проблем з перших років виникнення української державності. 1 квітня 2014 року Кабінетом Міністрів України було прийнято Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [1].

Основне завдання реформи – створити умови для розвитку громад та наблизити послуги до людей шляхом формування спроможних громад, передачі більшої частини повноважень на базовий рівень управління та чіткого розмежування функцій між рівнями управління, а також гарантувати належне ресурсне забезпечення місцевого самоврядування [2, с. 25].

Однак, процес реалізації реформи пов'язаний з низкою потенційних викликів і ризиків у сфері соціокультурної політики, ефективного управління та розвитку дієвого політичного плюралізму в громадах, серед яких:

- посилення соціально-економічних диспропорцій;
- обмежений контроль за виборами;
- невиконання поточних зобов'язань;
- національні меншини;
- законодавчі питання: існують потенційні ризики, пов'язані із законністю діяльності органів місцевого самоврядування, які можуть виникнути при слабкій системі контролю за їх діяльністю;
- управління та компетентність;
- формування нової соціальної ідентичності;
- нечіткий розподіл повноважень: потенційним ризиком може залишатися питання прийняття рішень в рамках повноважень об'єднаних громад, ступінь їх легальності та легітимності [3, с. 54].

Серед переваг децентралізації варто назвати поживлення економічної активності на місцевому рівні, у сфері обслуговування створюються робочі місця, які раніше не були характерні для сільської місцевості. Спостерігається підвищення якості послуг, що надаються на рівні громади. [4, с. 125]. Розвитку сприяє також розробка спільних стратегій в громаді, залучення членів громади до процесу прийняття і виконання рішень. В рамках децентралізації громада планує свій стратегічний розвиток.

Відбуваються засідання, на які приходять люди: місцевий бізнес, місцеві депутати, наукові діячі, представники місцевих еліт. Внаслідок різноманітних обговорень з'являється ідея, що своєю чергою вписується в стратегію. Як тільки озвучується ідея, що відповідає стратегії розвитку, з'являються зацікавлені бізнесмени чи інші суб'єкти, які зацікавлені в тому щоб її реалізувати. Таким чином, ще на стадії розроблення стратегії, місцеві мешканці вже прагнуть реалізовувати висунуті ідеї. Тобто, відбувається генерація така» (інтерв'ю, Київ). Таким чином, в рамках реформи створюються умови для співпраці громад, визначаються процедури і можливості реалізації спільних проектів в сфері культури, розвитку спорту, освіти, медицини [5, с. 71].

На початку процесу децентралізації в громадах поширювались міфи і стереотипи щодо:

- ліквідації в ході об'єднання громад об'єктів соціальної інфраструктури в селах, скорочення інфраструктури освіти, медицини, сфери послуг;
- обмеження можливостей для представництва інтересів населених пунктів, відсутність депутатів у складі органів самоврядування об'єднаних громад, втрати політичного контролю над процесом управління;
- невиконання в ході об'єднання громад, які існували раніше, домовленостей соціального характеру, недостатнього фінансування інфраструктури та інших місцевих потреб;
- слабкого доступу членів громади до адміністративних послуг.

Одним з ризиків в ході об'єднання громад була проблема нестачі довіри членів громад до виконання новими органами місцевого самоврядування соціальних зобов'язань по відношенню до представників фінансово слабких громад. У деяких регіонах ці проблеми були вирішені підписанням меморандумів між громадами та органами самоврядування, де було конкретизовано зобов'язання в соціальній сфері (освітлення вулиць, доріг, ремонт шкіл і тощо). Зокрема, в Дніпропетровській області такі меморандуми, з чітким планом дій і зобов'язаннями сторін, було затверджено на сесіях громад, що існували до об'єднання. Меморандуми приймалися на п'ять років, але відзвітувати депутатам потрібно було через два роки. Пропонувалося виконати певний план дій: які вулиці висвітлити, які дороги відремонтувати, які садки, школи чи будинки культури збудувати. Тобто, перелік робіт, які повинні бути виконані. Таким чином, було закріплено виконання зобов'язань владою новоствореної ОТГ [5, с. 88].

Опір суспільства процесу об'єднання громад було також викликано побоюваннями щодо представництва громад після виборів в новому представницькому органі ОТГ. В окремих регіонах висловлювалися побоювання, що в результаті виборів окремі громади можуть не отримати представництва, а також побоювання з приводу корупції в час виборів з боку різних політичних сил. Занепокоєння щодо відсутності

представництва також могло актуалізувати питання, пов'язані з діяльністю бізнесу або потенційними проблемами перерозподілу ресурсів. У той же час проти об'єднання виступали сільські голови, які боялися втратити першість і владу [5, с. 89].

Одним із ризиків децентралізації є наявність ризику соціально економічної диференціації між багатими і біднішими громадами. Особливо ці ризики зросли із припливом ресурсів у ті громади, які об'єдналися першими, та залишили позаду ті громади, що затрималися з об'єднанням. Адже новостворені ОТГ змогли отримати державну субвенцію для формування інфраструктури громад [6, с. 45].

Ще одним ризиком перспективного розвитку ОТГ є неефективна або відсутня система контролю над органами місцевого самоврядування з питань законності їх діяльності та неефективна судова і правоохоронна системи. Створення інституту префектів, як суб'єктів ефективного нагляду за конституційністю та законністю рішень органів місцевого самоврядування, може суттєво вплинути на законність діяльності місцевої влади. Однак їх призначення загальмувалося через зупинки конституційної реформи в сфері децентралізації, що зумовлює додаткові порушення закону в процесі проведення реформ на місцевому рівні [7, с. 49].

Нечітко визначене законом коло повноважень місцевих представницьких органів, залежно від політичної ситуації може сприяти прийняттю місцевими органами влади рішень, що не співвідносяться з їх компетенцією (наприклад, питання безпеки, мовна політика держави, європейська інтеграція), в умовах відсутності належного контролю з боку центральних органів влади і правоохоронних структур. Хоча нелегітимні рішення органів місцевого самоврядування в 2006 і 2010 роках приймалися і без процесу об'єднання громад, коли політичні сили маніпулювали органами місцевого самоврядування для мобілізації електорату з метою дестабілізації ситуації [8, с. 34].

Підсумовуючи варто зазначити, що реформа децентралізації передбачає отримання органами місцевого самоврядування різних рівнів – громади, району, області – повноважень, а для реалізації повноважень – необхідні ресурси. Буде впроваджена відповідальність органів місцевого самоврядування перед виборцями за ефективність своєї роботи, а перед державою – за законність. Серед законопроектів, які підготовлені в рамках реформи, закон про добровільне об'єднання громад і про співпрацю між ними. Ці закони визначають механізм вирішення простих загальних проблем зусиллями громад. Але чим сильнішими, заможними (гроші, ресурси) будуть громади, тим більше функцій вони зможуть виконувати для мешканців і розвитку своїх територій. Децентралізація та дерегуляція усувають штучні перешкоди для бізнесу і підприємницької діяльності – зайві дозволи, інстанції, надлишковий контроль. Крім того, активні,

заможні і зацікавлені громади – головний двигун на територіальному рівні. Вони стануть підтримкою тих змін, над проведенням яких працює уряд. Тому без реформи місцевого самоврядування всі інші реформи приречені на невдачу – так уже було в попередні роки. Реформа децентралізації відповідає потребам всіх громадян України.

Література:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2014 р. № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>
2. Адміністративно-територіальний устрій України. Проблемні питання та можливі шляхи їх вирішення / заг. ред. В. Г. Яцуби. Київ: Секретаріат КМУ, 2003. 321 с.
3. Практичний посібник з питань формування спроможних територіальних громад. Київ: Асоціація міст України, 2020. 140 с.
4. Пухтинський М.О. Проблеми децентралізації: національний та міжнародний досвід. *Збірник матеріалів та документів*. Київ: Атіка – Н, 2016. 744 с.
5. Розвиток міжмуніципального співробітництва: вітчизняний та зарубіжний досвід / за ред. Толкованова В.В. Київ: «Крамар», 2019. 249 с.
6. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь. Наук. ред.: Е.М. Лібанова, М.А. Хвесик. ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». Київ, 2016. 776 с.
7. Євдокімов О.В. Забезпечення сталого розвитку територіальних громад. *Комунальне господарство міст: науково-технічний збірник. Серія: Економічні науки*. 2017. Випуск 138. Харків: Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. С. 48-51.
8. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. Київ: НАДУ, 2016. 128 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ БЮДЖЕТНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Панова Карина Олександрівна

студентка II курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Сєрих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Фінансове право містить окремий правовий інститут котрий регламентує процес створення та використання ресурсів, мобілізованих до централізованих фондів, бюджетний процес. Процес у сфері бюджету є обов'язковим порядком реалізації матеріально-правових бюджетних норм.

Бюджетний процес сукупність дій уповноважених осіб, на основі норм бюджетного права, органів державної влади та місцевого самоврядування відносно складання, розгляду, затвердження й виконання бюджету, а також звітування про його виконання; це інструмент стабілізації економіки і спосіб контролю державних видатків.

Матеріальна галузь права вимагає процедурних форм реалізації своїх норм, і всі норми, що регулюють організаційну діяльність державних органів, мають процесуальний характер. насамперед це стосується діяльності у галузі застосування бюджетно-правових норм, адже з бюджетом пов'язані всі державні органи, підприємства, організації, установи, які безпосередньо чи опосередковано беруть участь у формуванні бюджету. Таким чином можна зробити висновок, що сутність цього процесу складна і багатогранна.

Поняття бюджетного процесу полягає в тому, що вся діяльність відносно формування бюджету, яка базується на владних повноваженнях тих чи інших органів, має бути підпорядкована суворим процедурним формам, що забезпечують її законність, доцільність та обґрунтованість. Тому чітка система ретельно продумана і розроблена, потрібна не лише для організації й узгодження роботи всієї системи державних органів з формування та виконання бюджету, а й для правильного вирішення численних поточних питань.

Завдання бюджетного законодавства – регламентація бюджетного процесу і міжбюджетних відносин. При здійсненні бюджетного процесу в Україні положення нормативно-правових актів застосовуються тільки в

частині, в якій вони не суперечать положенням Конституції України, БКУ та закону про Державний бюджет України.

Стадія бюджетного процесу – етап діяльності держави чи місцевого органу, внаслідок якого бюджет набуває форми правового акта. БКУ у ст. 19 виокремлює чотири стадії бюджетного процесу:

1) складання проєктів бюджетів;

2) розгляд та прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети;

3) виконання бюджету, в т. ч. у разі необхідності внесення змін до закону про Державний бюджет України, рішення про місцеві бюджети;

4) підготовка та розгляд звіту про виконання бюджету і прийняття рішення щодо нього [1, ст. 19].

На всіх стадіях бюджетного процесу здійснюється фінансовий контроль, аудит та оцінка ефективності використання бюджетних коштів. Усі стадії бюджетного процесу ґрунтуються на правових засадах, які гарантують чітке планування, додержання бюджетної дисципліни і постійний контроль за виконанням усіх видатків.

Усі стадії бюджетного процесу засновані на єдиних принципах організації бюджетної діяльності і мають відповідну правову регламентацію [1, ст. 19].

Бюджетний процес не обмежується лише підготовкою закону про виділення коштів за групами статей видатків бюджетів. Це постійний процес визначення пріоритетів держави, її завдань та функцій на певному етапі, розробки відповідних цільових програм, визначення управлінських стратегій, оцінки ефективності застосування коштів, контролю за дотриманням законодавства та виконання бюджетних повноважень.

Особлива актуальність теми вивчення полягає у тому, що бюджетний процес України має ряд невирішених проблем, які виникають вже на першій стадії – прийняття бюджету і завершуються на стадії виконання бюджету та відповідальності за бюджетні порушення

Традиційно бюджетний процес визначається як сукупність дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування, що здійснюються на підставі норм бюджетного права, стосовно до складання, розгляду, затвердження й виконання бюджетів, а також складання, розгляду та затвердження звіту про їх виконання. Умовно проблеми бюджетного процесу в Україні можна розділити на три категорії: проблеми на стадії прийняття бюджету; проблеми, що виникають в процесі виконання бюджету; проблеми контролю та відповідальності за бюджетним процесом.

Прийнята норма в Україні виконання державного бюджету здійснюється в умовах чинності неоднозначних і суперечливих правових норм різних законів, які регулюють тотожні бюджетні відносини, постійної

зміни продовж бюджетного року чинних правових норм, на яких ґрунтуються відомості державного бюджету.

Проведене вивчення колективу авторів засвідчило обернено пропорційну залежність між динамікою ВВП та кількістю внесених змін до державного бюджету відповідного року. Крім того, отримані коефіцієнти вільних членів моделі показують, що непередбачувана зміна планових показників поточного року коштує економіці держави втрачанням майже трьох відсоткових пунктів ВВП [2, с. 40].

До основних проблем на етапі виконання бюджету у свою чергу можна віднести наступні проблеми: значна дефіцитність бюджетів та їх фінансування, суттєвий обсяг Державного боргу і ускладнення його обслуговування, невизначеність програмно-цільового методу творення бюджету.

Одна з суттєвих причин дефіцитності бюджету— це незабезпечення виконання планових показників, які не завжди відповідають економічним тенденціям, а видатки значно перевищують можливості акумулювання коштів.

Напрямами врегулювання цих питань є оптимізація видатків на державне управління та вдосконалення планування і виконання бюджетних програм з урахування, передусім досвіду країн ЄС [2, с. 41].

Головною проблемою організації та реалізації бюджетного процесу в Україні є контроль і відповідальність за виконанням бюджету. Зокрема, питання відповідальності криється з огляду на те що сьогодні фінансується з бюджету зазвичай не результат, а сама функція.

Таким чином, у процесі розподілу фінансових ресурсів розпорядники бюджетних коштів повинні їх опанувати у відведені терміни, а не ефективно інвестувати. нагляд за виконанням бюджету в Україні здійснюється Рахунковою палатою, яка не має права накладати фінансові санкції, адміністративні стягнення до порушників бюджетного законодавства, а, тому, в цьому випадку призначення контролю не має результативного впливового значення. Діяльність Рахункової Палати лише обмежується обов'язком доводити до відома органи влади з питань дотримання бюджетного законодавства бюджетного законодавства та витрачання бюджетних коштів [3, с. 33].

Таким чином, маємо можливість запевняти, що без реформи бюджетного процесу неможливе подолання кризових явищ у соціально-економічному житті України.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р. № 2456-VI (із змінами і доповненнями на 10.11.2021)/ Верховна Рада України. Ст. 19

2. Бугай Т.В. Сучасні проблеми та вектори розвитку бюджетного процесу в Україні. *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2012. № 2. С. 40-48.

3. Фролов с. М. Дослідження проблем організації бюджетного процесу в Україні. *Механізми регулювання економіки*. 2010. № 2. С. 32-40.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ В СИСТЕМІ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Петриченко Катерина Сергіївна

студентка юридичного факультету

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Наливайко Лариса Романівна

проректор,

доктор юридичних наук, професор кафедри загальноправових дисциплін

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Проблема юридичної відповідальності – одна з ключових проблем загальної теорії права і галузевих юридичних наук. Єдиний підхід до поняття та змісту юридичної відповідальності нині не вироблено, оскільки саме цей інститут породжує безліч дискусійних питань не тільки в теоретичній, а й у прикладній сфері. А. В. Малько узагальнив позиції вчених-теоретиків і зробив висновок, що юридична відповідальність – це необхідність для винної особи зазнати заходів державного впливу, зазнати певних негативних наслідків, а також виду та міри примусового позбавлення особи будь-яких благ. При цьому може йтися і про матеріальні (відшкодування шкоди потерпілому завдавачем шкоди), і про нематеріальні блага (позбавлення свободи особи, яка вчинила злочин). Поряд із цим, позитивну юридичну відповідальність А. В. Малько теж не заперечує, хоча й визнає її набагато менш вивченою нині [2].

У науці класифікація видів юридичної відповідальності здійснюється з різних підстав. Найбільшого поширення набуло розподіл видів відповідальності за галузевою ознакою. З цієї підстави розрізняють відповідальність адміністративну, цивільно-правову, кримінальну, дисциплінарну та матеріальну. Кожен із видів має специфічну основу (вид правопорушення), особливий порядок реалізації, специфічні заходи примусу.

Крім зазначених видів юридичної відповідальності як самостійний вид у науковій літературі виділяється конституційно-правова відповідальність.

Відповідальність у конституційному праві – досить складний правовий інститут, пронизаний безліччю протиріч. Одне з найбільш вдалих комплексних визначень поняття конституційно-правової відповідальності було запропоноване Л. Р. Наливайко. На її думку, конституційно-правова відповідальність – це вид соціальної та юридичної відповідальності, який існує у сфері конституційно-правових відносин, передбачений нормами конституційного права, характеризується специфічним колом суб'єктів, механізмом реалізації та санкціями й полягає у примусовому застосуванні заходів впливу за протиправне діяння (ретроспективний аспект) та у відповідальному стані зобов'язаного суб'єкта (позитивний аспект), виступає найважливішою гарантією реалізації й захисту Конституції [1, с. 48]. Існують і інші визначення конституційно-правової відповідальності.

Узагальнюючи існуючі визначення, конституційно-правову відповідальність можна визначити як самостійний вид юридичної відповідальності, визначений нормами конституційного права, що передбачає заохочення державою позитивного діяння суб'єкта конституційно-правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів (позитивний аспект) або негативну реакцію держави на конституційний делікт, що передбачає зазнавання суб'єктом конституційного правопорушення визначених санкцій у межах чинного конституційного законодавства.

Актуальним є питання місця конституційно-правової відповідальності у системі юридичної відповідальності. О. Є. Кутафін справедливо зазначає, що, будучи особливим різновидом юридичної відповідальності, конституційно-правова відповідальність має всі її ознаки (підставою відповідальності є правопорушення, а забезпеченням відповідальності – державний примус, наслідком скоєння правопорушення є несприятливі наслідки та ін.) [3].

Якщо говорити про співвідношення конституційно-правової відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності, то слід наголосити, що:

– Кримінальна відповідальність, на відміну від конституційної, є ретроспективною і ніколи не може бути позитивною. Якщо і далі порівнювати ці види юридичної відповідальності, то можна зробити висновок, що кримінальна відповідальність є чітко визначеною й конкретизованою і може бути застосована лише у кримінальному законодавстві. Спільними для цих видів є настання негативних наслідків для правопорушника;

– Співвідношення адміністративної відповідальності та конституційної відповідальності виражається насамперед у тому, що в них

проявляються два аспекти – позитивний та ретроспективний. Це пояснюється тим, що вони відносяться до сфери державного управління, виконавчо-розпорядчої діяльності. І якщо для адміністративної відповідальності ця сфера є основною, то для конституційної вона є складовою частиною;

– Співвідношенням конституційної та цивільної відповідальності є те, що остання носить переважно майновий характер і спрямована, як правило, на захист майнових інтересів осіб як фізичних, так і юридичних. У більшості своїх визначень вони протилежні один одному і відносяться до різних сфер правового регулювання: конституційна – до публічної, а цивільна – до приватної;

– Порівнюючи дисциплінарну відповідальність з конституційною, слід зауважити, що перша будується на взаємовідносинах між працівником та власником підприємства, організації, установи чи уповноваженим ним органом і має ряд характерних ознак. Отже, можна зробити висновок, що дисциплінарна відповідальність має об'єктом впливу трудові правовідносини, відносини по забезпеченню дисципліни праці та внутрішнього розпорядку підприємства, організації, установи. Конституційна відповідальність відрізняється від дисциплінарної як за об'єктом так і суб'єктом складом, а також за умовами її настання;

– Щодо порівняння матеріальної відповідальності з конституційною, слід зазначити, що перша побудована за функціональним принципом і за своїми ознаками є обслуговуючою (може нести додатковий характер), найбільш пов'язаною з дисциплінарною відповідальністю. Основна мета матеріальної відповідальності (на відміну від конституційної) – відшкодування нанесених збитків, а отже й санкція її – це виплата грошової суми, яка може покладатися як на фізичних, так і на юридичних осіб.

Важливо мати на увазі, що не дивлячись на суттєві розбіжності видів відповідальності, конституційна відповідальність має риси, спільні для юридичної відповідальності всіх видів. Це негативна оцінка державою діяльності громадянина, державного органу, посадової особи.

Особливістю конституційно-правової відповідальності є її яскраво виражений політичний характер. Одним із головних критеріїв розмежування політичної та конституційно-правової відповідальності є підстава настання відповідальності.

Політична відповідальність може бути застосована за відсутності вини та правопорушення, тоді як підставою конституційно-правової відповідальності завжди є порушення конституційних норм – вчинення конституційного делікту.

Література:

1. Наливайко Л. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності. *Право України*. 1999. № 10. С. 45-50.
2. Матузов Н. И., Малько А. В. Теория государства и права: учебник – 4-е изд., исправ. и доп. – Москва. 2015. С. 528.
3. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Україна : Консум, 2002. 160 с.

THE TRUST AS ONE OF THE STRATEGIES OF PROVIDING HUMAN RIGHTS BY THE POLICE DURING PROTECTING PUBLIC SAFETY AND ORDER

Poslovska Taisia Ivanovna

Second-year Student of Educational-Scientific Institute № 1

National Academy of Internal Affairs

Kyiv, Ukraine

For today, the problem of trusting people on the police is widespread enough. It costs to mark that it is difficult enough to find the correct strategy that would be based on the effective provision of police cooperation and the population that comes forward as an obligatory condition of providing the proper state of public safety and order in the conditions of contemporaneity. Speaking about cooperating a police force with a population it is necessary to realize that such a collaboration that has a general goal – maintaining the proper state of public order based on law, foremost on streets and other public places, decline in the level of street criminality, increase in the amount of public formation from public law, increase in efficiency of their work enforcement – all this is the urgent necessity of present time [1].

It should be noted that in order to address the following question: how to cooperate police units with the population, maintain law and order, develop a high level of communication between the public and the police, attention should be paid to this type of strategy as trust [2]. It is a very important factor for cooperation, but it should be clarified that although such a strategy exists in Ukraine today, its implementation is not at a high enough level. An example would be the various situations that arise during mass events. Yes, shelving, public safety, and ordering in these cases often force one to listen to offenses, unpopular unfriendly words, throwing different objects in her direction, and so

on. Yes, all of these actions show only the fact that the problem actually exists. If you do not take action to stop it, it will only.

With taking into account the situation that was folded on today, offer the following ways of her decision. Yes, firstly, it is impossible not to appeal to the experience of foreign countries, where the issue of police co-operation with the population is decided at a high level. Certainly, the attitude of the population towards the police is ambiguous enough. It can be built on partnership and partnership or on prejudice and distance. Yes, by an important fact that must be decided in the countries of the European Union and the USA is forming a positive relation of the population to the police, that it is possible to attain, first of all, due to the organization of the joint work sent to forming of legality in the state. General aim, and in particular and activity, population and police officers will assist optimization of mutual relations, as it will include: respect for interests of citizens, their honor and dignity, taking into account payment of both parties in providing of legality in the state, the protection of their rights not only as a citizen but also as personalities. In this context, necessity is mastering the police of the following two principles of workers, namely: 1) human rights and police activities are interrelated; 2) human rights determine the limits of police work and the basis for the implementation of functions within the framework of law [3].

Secondly, for that, effectively to define the level of trust of the population to the police, it is necessary to pay attention to that fact, as exactly estimates of the population to the robot of law enforcement authorities. In the conditions of contemporaneity this estimation can show up as well as in positive are in negative moments. The detailed attention it follows to the spare to the negative estimation. One of the important moments of forming a negative idea about police activity shows up exactly through communication of a person with law enforcement. Sufficiently many police officers do not own such a concept as a professional common communication. Depending on the application domain it is possible to distinguish two basic varieties of communicative strategies of professional common communication: in a professional environment and within the limits of co-operating with citizens. During the implementation of direct duties a police officer constantly contacts with citizens. For example, a police officer while providing public safety and order must communicate with kind regards, balanced, using all rules of ethical behavior. Also it costs to specify that in case of feausance of offence of a person and at her detention by a police officer, it follows him to introduce oneself, to produce the certification on call, here it costs to take into account that during a verbal common communication of a person not only hears him but also perceives by sight gestures, mimicry, manner, id est it is needed to support the general culture of policeman. Yes, such causes for a common communication quite often cause an increase in nervous tension in a common communication between a law enforcement officer and a violator. It is therefore necessary to keep a calm and clearly to expound the arguments, but not having regard to sharp expressions to the home address. Tolerance, correctness,

ability to intermingle with people, and cleanliness of broadcasting constabulary while providing public safety and order are the main signs of deserving behavior of a representative of the National Police of Ukraine [4].

Thirdly, the police officer must have professional knowledge not only, but still even have sufficient skills from the bases of psycholinguistics, sociolinguistics, jurisprudence. From the quality of contact of a police officer the efficiency of his activity will depend on the different population groups. One of the determinants of effective work of a police officer, while providing public safety and order, and professional communicative competency is properly formed. In a common communication worker of the police: gets necessary for crime detection information; manages the process of conducting conversation; sometimes passes verbal information in writing. It is known from practice, and capture communicative skills can delay, and it influences on adaptation processes in professional activity of police officer [5].

In conclusion, taking into account the negative factors of this range of problems, it follows to indicate that positive moments are certain in an estimation of the populations of police work. Research on the practice of cooperation of representatives of law and order bodies of Ukraine and the population tests that today the process of police co-operation and public associations positively influences the activity of bodies of internal affairs, from one side, and forming a positive image in the eyes of the population – from the second. It follows to establish that this time the development of cooperation between police and citizens took place spontaneously, without the proper organization. Measures in relation to bringing in the public to the law-enforcement process were conducted, as a rule, as a result of loud and resonant events with scale negative consequences for public life. Therefore, police co-operating with the public forming must be planned and formed on an effective scientifically reasonable administrative basis.

Also taking into account the modern state of co-operation of law enforcement authorities with a population during the direct provision of public safety and order, it can be said that a trust is a level of estimation by the population of effective police activity, that shows up in actions, ideas and their behavior. A population trust is an unsettled phenomenon, and a vice versa variable. The police of Ukraine necessity do of the following tasks in order to increasing the level of population's trust [2]:

there is an expansion in the informative space of a segment of objective information on the activity of the National Police;

it is an improvement in the form of police co-operation with citizens, in particular by activating cooperation in relation to the guard of law and order and the prophylaxis of criminality;

it is an increase in the level of sense of justice of society;

it is an improvement on the external and internal image of the National Police.

References:

1. В. Голуб – Взаємодія поліції та населення як обов'язкова умова забезпечення належного стану публічного порядку в сучасних умовах. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/939/vzayemodiya_policiji_ta_naselennya_yak_o.pdf?sequence=2&isAllowed=y
2. О. В. Венцик – Складові оптимізації взаємодії поліції з населенням URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/konf_23_11_2017.pdf
3. М. С. Гуцман – Сучасні тенденції розвитку конструктивної взаємодії поліції та населення URL: http://www2.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/biblioteka/nauk_konf/konf_23_11_2017.pdf
4. Литвин Вікторія Вікторівна – Професійне спілкування патрульних поліцейських із різними категоріями громадян URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/jspui/handle/123456789/1103>
5. Крашеніннікова Т.В. – Комунікативна компетенція працівника національної поліції URL: http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/464/1/%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%B7_%D0%9A%D0%9A%D0%9F%D0%9D%D0%9F_9%2C11.pdf

ЩОДО ЗАВДАНЬ І ФУНКЦІЙ КОМІСІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ АЗАРТНИХ ІГОР ТА ЛОТЕРЕЙ

Профатіло Кирило Валерійович

аспірант

Харківського національного університету внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Покладення на Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей відповідальності за реалізацію державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей обумовлює виконання нею низки різнопланових завдань і функцій нормативного, управлінського, контрольного та іншого характеру. Проте сьогодні такі завдання та функції залишаються належно нерегульованими, що виявляє певну невпорядкованість компетенції Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей й негативно позначається на її діяльності. Тому нами й вбачається актуальним питання характеристики завдань і функцій Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей.

Передусім, відмітимо, що завдання та функції Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей похідні від мети її діяльності й більш деталізовано окреслюють напрямки та цілі її реалізації. Такі завдання та функції не мають самостійного практичного значення, відображаючись у компетенції даного центрального органу виконавчої влади лише через зумовлені ними повноваження, що уособлюють його конкретні юридичні права та обов'язки.

При цьому, сьогодні все ще залишається актуальним питання розмежування завдань та функцій, що нерідко ототожнюються у правових актах (наприклад, у ст.17 Закону України від 17.03.2011 р. № 3166-VI одна і та ж діяльність центрального органу виконавчої влади одночасно вказується і як його завдання, і як функція). Так, наприклад, О.О. Харенко зауважує, що функції центрального органу виконавчої влади розглядаються не тільки як засоби діяльності, а і як його тимчасові цілі [1, с. 328]. Як на нас, саме завдання Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей уособлюють цілі її функціонування, тоді як функції визначають основні види діяльності, направлені на реалізацію таких завдань. З одного боку, функції мають похідний характер від завдань, але, з іншого боку, вони є об'єктивними та прямо не залежать від управлінської ситуації. Тут маємо погодитись з визначенням с. Г. Серьогіною функцій органів публічної влади як об'єктивно обумовлених основних напрямків діяльності, в яких відображаються їх завдання та призначення [2, с. 45]. У свою чергу Д.В. Журавльов також розглядає функції центральних органів виконавчої влади як головні напрями їх діяльності, з якими прямо пов'язані зміст державно-владних повноважень [3, с. 268]. Такі функції характеризуються самостійністю, однорідністю, цілеспрямованістю, своєрідними сферами та методами реалізації управлінського впливу.

Згідно п.3 Положення про Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 р. № 891 [4], її основними завданнями визначено реалізацію державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор і в лотерейній сфері, а також здійснення державного нагляду (контролю) за ринком азартних ігор і у лотерейній сфері. При цьому, враховуючи мету діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, вказане фактично відображає усі, а не тільки «основні» завдання. З позитивного боку варто відмітити й послідовне закріплення Положенням від 23.09.2020 р. саме за кожним із завдань Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей кореспондуючих їм повноважень.

Завдання управління усталено поділяються на публічні, об'єктні, спеціалізовані та технологічні. За цим критерієм реалізація державної політики може бути визначена як об'єктне завдання, а державний нагляд (контроль) – як спеціалізоване завдання. Подібне виокремлення різнопланових завдань Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей не

сприяє належній структурованості напрямків її діяльності. Адже, як на нас, державний нагляд (контроль), який передбачає виявлення, запобігання та усунення порушень з боку організаторів азартних ігор, операторів лотерей та інших суб'єктів, може розглядатись не стільки як самостійне завдання, скільки як інтегративна складова діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей з реалізації відповідної державної політики. Реалізація державної політики як завдання центрального органу виконавчої влади залежно від потреб управління на практиці може бути втілено у різних його повноваженнях щодо нормативного регулювання, організаційної діяльності, прийняття управлінських рішень, ведення реєстрів, здійснення ліцензування, проведення перевірок, застосування санкцій тощо.

Як відзначає Д.В. Журавльов, сьогодні нагальним є чітке законодавче визначення призначення, завдань, функцій та структури центральних органів виконавчої влади [3, с. 267]. Проте на відміну від завдань, функції Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей не регламентуються ні Положенням від 23.09.2020 р., ні Законом України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. Вважаємо недостатнім закріплення лише завдань Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, оскільки вони на практиці можуть потребувати виконання різних функцій, що в інтересах ефективного правозастосування, структурованості та упорядкованості статусу даного центрального органу виконавчої влади актуалізує послідовне врегулювання його завдань, функцій та компетенцій. Як завдання опосередковують функції Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, так і її повноваження мають визначатись в межах таких функцій.

Зважаючи на нерегульованість функцій Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, їх сутність може бути розкрита відповідно до її завдань і повноважень, а також загального розуміння функцій органів виконавчої влади. Так, у науковій літературі залежно від сутності та ролі функцій виділяють основні, спеціалізовані та допоміжні функції органів виконавчої влади [5, с. 70]. За цим критерієм у діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей превалюють основні (наприклад, правове регулювання, організаційні заходи) та спеціалізовані (ліцензування, контроль і нагляд тощо) функції, спрямовані на здійснення нею управління у відповідних сферах державної політики. Залежно від характеру здійснюваної діяльності також можна говорити про такі функції Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей як керівництво, координація, контроль, організація, регулювання, планування і т.ін. Хоча, наприклад, охорона суспільного порядку та забезпечення прав громадян більшою мірою відображає не самостійні функції (як стверджує Д.В. Журавльов [3, с. 268, 269]), а різнопланові завдання відповідних органів. Іншим критерієм виокремлення функцій органів виконавчої влади

є форми державно-владної діяльності, що опосередковують установчу, нормотворчу, правозастосовну, контрольну та інтерпретаційну функції [2, с. 45]. Такі підходи до диференціації функцій органів виконавчої влади відображають різні аспекти їх управлінського впливу, водночас виявляючи єдність і взаємопов'язаність даних функцій.

В рамках нормотворчої функції Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей здійснює підготовку та прийняття низки підзаконних актів. При цьому, нормотворча робота має відношення до більшої частини напрямків діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, а також до її внутрішньої організації та управління. Установча функція Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей насамперед пов'язана з діяльністю щодо її інституалізації, утворення та організації апарату, його структурних підрозділів та допоміжних органів даного центрального органу виконавчої влади.

Здійснення Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей реалізації відповідної державної політики, дотримання та організації виконання законів і підзаконних актів, а також внутрішнього управління охоплюється змістом її правозастосовної функції. Так, наприклад, правозастосовна діяльність Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей передбачає ухвалення та виконання нею рішень щодо формування та ведення ліцензійних реєстрів, розповсюдження державних лотерей закордоном, проведення конкурсу з відбору операторів лотерей тощо. Правозастосування може бути визначено як загальна риса Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, будучи властивим й іншим формам її діяльності. Саме в рамках правозастосовної функції Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, виходячи з типу її управлінського впливу та характеру повноважень, виокремлюються більш вузькі за змістом функції керівництва, організації, координації, ліцензування, планування і т.ін.

Істотну роль у діяльності Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей, одним із основних завдань якої є контроль і нагляд за ринком азартних ігор та у лотерейній сфері, відіграє її контрольна функція. Загалом вона передбачає здійснення моніторингу, перевірки та інших контрольно-наглядових заходів щодо дотримання правил у сфері організації та проведення азартних ігор та лотерей, усунення виявлених порушень. Це забезпечує законність публічного управління у даній сфері та ефективність реалізації державної політики. Зокрема Комісія з регулювання азартних ігор та лотерей проводить моніторинг діяльності у сфері організації та проведення азартних ігор, планові та позапланові перевірки, складає обов'язкові приписи щодо усунення порушень ліцензійних умов, звертається до правоохоронних органів тощо.

Таким чином, завдання Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей уособлюють цілі та напрямки її функціонування, а функції визначають

основні види практичної діяльності, спрямовані на реалізацію таких завдань. Основне завдання Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей полягає у реалізації державної політики у сфері організації та проведення азартних ігор і в лотерейній сфері, на виконання якого нею здійснюються нормотворча, установча, правозастосовна (керівництва, організації, координації, ліцензування, планування і т.ін.), контрольна та інші функції.

Література:

1. Харенко О. О. Адміністративно-правовий статус центрального органу виконавчої влади: проблема змісту. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 60. С. 325–330.

2. Державне будівництво і місцеве самоврядування в Україні: підручник / за ред. С. Г. Серьогіної. Харків: Право, 2005. 256 с.

3. Журавльов Д. В. Особливості функціонування центральних органів виконавчої влади України як суб'єкта адміністративно-правового регулювання. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2012. № 25. С. 265–271.

4. Про Комісію з регулювання азартних ігор та лотерей: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.09.2020 № 891. *Офіційний вісник України*. 2020. № 79. Ст. 2558.

5. Державне управління в Україні / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ, 1999. 266 с.

ОСОБЛИВОСТІ МИТНОГО КОМПРОМІСУ ЯК ДОГОВІРНОЇ ФОРМИ РЕГУЛЮВАННЯ МИТНИХ ВІДНОСИН

Пузанова Галина Йосипівна

кандидатка юридичних наук,

доцентка кафедри цивільного та трудового права

Одеського національного морського університету

м. Одеса, Україна

В українському законодавстві дефініція «компроміс» як позначення самостійного правового акту чи юридичного факту зустрічається на сьогоднішній день вкрай рідко. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур в редакції від 26 червня 1999 року [1], до якої приєдналась Україна [2], визначає митний компроміс як угоду, відповідно до якої митна служба, відмовляється від здійснення процесуаль-

них дій стосовно особи, яка причетна до митного правопорушення, якщо ця особа погоджується дотримуватись певних умов. Митний кодекс України (далі – МК України) [3] не надає визначення митного компромісу, але виходячи із аналізу положень статті 521 можна виокремити такі основні його ознаки як те, що він є результатом: а) двосторонніх узгоджених волевиявлень, їх двосторонньої згоди, яка досягається шляхом формування та прийняття рішень учасників митних відносин; б) має спеціальний суб'єктний склад при укладенні та виконанні такої угоди; в) є мировою угодою умови, якої є обов'язковими для учасників даних відносин; г) тягне юридичні наслідки із застосуванням заходів примусу. Проаналізуємо деякі виділені ознаки митного компромісу.

На сьогоднішній день, наукові спори щодо теоретичної обґрунтованості використання того чи іншого дефінієнса у дефініції, що визначення як самого адміністративного договору, так і його видів таких як митний компроміс не дійшли завершення. Дехто з науковців говорить про адміністративний договір як «правовий акт» (С.С. Скворцов), інші про «угоду» чи «домовленість» (К.К. Афанасьєв), ще інші про «спільний адміністративний акт» (В.Р. Біла) тощо. Залишається також відкритим питання про адекватність застосування дефінієнса «мирова угода» при визначенні поняття «митний компроміс».

Цілком погоджуючись із думкою науковців, які вказують, що митний компроміс є одним із видів адміністративного договору, актом добровільної легітимної взаємодії між порушником і представниками держави [4, с. 29], тому пропонуємо зосередитись на тих особливостях митного компромісу, які відрізняють його від інших правових та організаційних форм регулювання відносин публічного адміністрування.

Наступною, особливістю митного компромісу можна назвати, яка також вимагає окремого наукового осмислення є формування волевиявлення суб'єкта владних повноважень як учасника даних відносин. Суб'єкт власних повноважень розглядає подану особою-порушником заяву на укладення мирової угоди і приймає рішення про укладення мирової угоди (в законі говориться про підписання такої угоди) або приймає рішення про відмову в укладенні мирової угоди і надає вмотивовану відповідь про причини незастосування процедури компромісу. І в першому, і в другому випадку висловлюючи свою волю рішення приймаються на основі та на виконання відповідних повноважень.

Однією із найяскравіших особливостей митного компромісу як договірної форми є те, що ініціатива його укладення відходить від особи-порушника, особи, яка не є суб'єктом владних повноважень. Учасники висловлюючи свою волю на укладення мирової угоди є учасниками і переддоговірних відносин, і виконавцями адміністративної процедури. Тобто, маючи адміністративну процедуру обміну волевиявлень сторін

митний компроміс може самостійно без звернення до будь-яких інших способів врегулювати митні відносини. В даному випадку, можна припустити, що митний компроміс є самостійною договірною формою регулювання митних відносин заснованою на їх двосторонній згоді, оскільки він стає юридичним фактом для припинення процесуальних прав та обов'язків сторін. Із цього випливає, що митний компроміс як договірна форма врегулювання відносин змінює законодавчовстановлений режим прав та обов'язків сторін в договірному порядку.

Суб'єктами митного компромісу з одного боку є особа-порушник митних правил – приватна особа; з іншого – представники митниць – суб'єкт владних повноважень. Особливістю в даних відносинах є те, що за своєю правовою природою компроміс, щоб він мав правову силу можуть укладати особи, які є рівними або урівняними в своєму правовому статусі. Тому для урівняння правового статусу приватної особи порушника митних правил і суб'єкта владних повноважень законодавець саме на момент підписання митного компромісу надає спеціальні повноваження на підписання мирової угоди. Так, відповідно до ч. 5 ст. 521 МК України право підписання митного компромісу від імені митниць надано керівникам цих митниць або їх заступникам, а від імені центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, – посадовим особам, уповноваженим на це відповідно до посадових інструкцій (далі – уповноважені особи). Зазначені особи укладають митний компроміс у письмовій формі у вигляді Типової мирової угоди, що затверджена центральним органом виконавчої влади, який покликаний забезпечувати формування та реалізацію державної податкової та митної політики [5]. Але після підписання, і саме на час виконання мирової угоди суб'єкти владних повноважень знову повертаються із позиції «урівняння» і займають свою владну позицію відносно приватного учасника даних відносин і здійснюють контроль за виконанням приватною особою-порушником зобов'язань вказаних в мировій угоді.

Необхідно звернути увагу на те, що законодавець встановлює в імперативному порядку спосіб виконання – в повній мірі. Виконання мирової угоди частинами не допускається. Тобто за умови часткового виконання угода вважається невиконаною і провадження у справі про порушення митних правил поновлюється. Прикладом може слугувати Справа № 359/428/18 де за результатами розгляду обставин справи була укладена мирова угода, але не була *повністю* (виділено нами – *автор*) виконана. У зв'язку з чим, було складено акт про невиконання мирової угоди від 14.11.2017 р. № 0383/12500/17, а особа причетна до митного правопорушення була притягнута до адміністративної відповідальності [6].

Закріплене в положеннях законодавства ознаки митного компромісу вказують на те, що в статті 521 МК України поняття «умови»

сприймаються як певні життєві обставини, які мають настати чи навпаки не настати для того, щоб відбулось припинення адміністративного провадження, і особа не вважалась такою, що притягувалась до адміністративної відповідальності.

Дійсно митний компроміс можна сприймати як угоду укладену під умовою, оскільки з однієї сторони за ч. 2 ст. 521 МК України особа порушник має внести до державного бюджету кошти в сумі, що дорівнює сумі штрафу та/або задекларувати в митний режим відмови на користь держави товари, а з іншої, митниця в особі уповноважених посадових осіб – припинити провадження у справі про порушення митних правил щодо цієї особи та здійснити митне оформлення задекларованих нею товарів відповідно до заявленого митного режиму.

Митний компроміс є результатом узгодження воель сторін із покладенням на них обов'язків щодо реалізації взаємної волі. Більше того, порушення умов мирової угоди є підставою для притягнення учасників відносин до юридичної відповідальності, оскільки він опосередковується законодавчими нормами і стає обов'язковим для виконання, а відтак і забезпечується державними заходами примусового характеру. Так, відповідно до ч. 6 ст. 521 Митного кодексу, якщо особа, яка вчинила правопорушення митних правил не виконує мирову угоду, то останню законодавець пропонує вважати *недійсною* (виділено нами – автор).

Дане положення вступає в протиріччя із теорією права, і між собою. Законодавцю необхідно остаточно визначитись із тим, які наслідки невиконання митного компромісу мають бути застосовані, оскільки поняття «недійсність» та поняття «невиконання» є різними за своєю правовою природою та наслідками.

В результаті аналізу законодавчих положень, було встановлено, що є необхідність додаткового наукового вивчення та обґрунтування ряду теоретичних та практичних положень, щодо: інформативної складової повноважень митниць при укладенні митного компромісу; правової сили зміни законодавчого режиму процесуальних прав та обов'язків сторін в договірному порядку; визначення наслідків невиконання митного компромісу тощо.

Література:

1. International Convention on the simplification and harmonization of customs procedures. Specific Annex K. World Customs Organization http://www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/conventions/pf_revised_kyoto_conv/kyoto_new/spanh.aspx
2. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур в редакції від 26 червня 1999 року. Приєднання Закон України

№ 227-V від 05.10.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text

3. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>

4. Добровольська Н.В. Адміністративний договір : осмислення нормативної дифініції. Правова позиція. № 3. (28). 2020. С. 28-34. <http://legalposition.umsf.in.ua/archive/2020/3/5.pdf>

5. Про затвердження Типової мирової угоди про припинення провадження в справі про порушення митних правил. Наказ Міністерство фінансів України від 28.05.2012 № 607. <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0985-12>

6. Справа № 359/428/18. Zakon online. Право знати. <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/71751897>

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КОНТРАБАНДНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ ТОВАРІВ ЧЕРЕЗ МИТНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Сєрих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

Яковенко Ольга Олександрівна

студентка III курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

Протягом останніх років відбулося значне зростання кількості правопорушень, пов'язаних із незаконним виготовленням, зберіганням, реалізацією та переміщенням через митний кордон України товарів. Особливо, це стосується тютюнових виробів, алкогольних напоїв, паливно-мастильних матеріалів тощо. Варто зазначити, що колосальні суми коштів через такі правопорушення залишаються поза державним бюджетом України. Часткова втрата державного контролю над митним кордоном країни відновила старі контрабандні схеми й спричинила появу нових, відкрила широкі можливості для розвитку наркобізнесу, інтервенції контрафактної продукції, безконтрольного переміщення готівкових коштів, які часто використовуються як для фінансування тероризму, так і

задля підриву економічних і соціально-політичних підвалин суспільства. Тому, безперечно тема відповідальності за контрабанду на сьогодні залишається актуальною, незважаючи на декриміналізацію «товарної» контрабанди.

Проблемам контрабанди присвячена значна кількість праць науковців. Як склад злочину питання контрабанди розглядалось у дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, Ю. Г. Кісловського, О. М. Омельчука, О. В. Процюка, Ю. І. Сучкова. До проблеми криміналізації (декриміналізації) товарної контрабанди приверталась увага в роботах О. О. Дудорова, Ю. П. Степанової, М. І. Хавронюка та ін. Наприклад, О. О. Дудоров, розмірковуючи над питанням декриміналізації товарної контрабанди, вказував, що цей крок узгоджувався б з Модельним Кримінальним кодексом держав-учасниць СНД. Стаття 278 цього Кодексу до предметів економічної контрабанди відносить лише речі й цінності, заборонені або обмежені до переміщення через митний кордон держави, а також інші товари й предмети, стосовно яких встановлені спеціальні правила переміщення через митний кордон. Водночас О. О. Дудоров визнавав передчасність відповідних законодавчих змін та економічну неготовність країни до відмови від кримінального переслідування товарної контрабанди. У роботах учених висвітлюються й інші аспекти правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням товарів. Зокрема, аналіз судової практики у справах про порушення перетинання лінії зіткнення наводиться в роботах М. В. Мазура, А. О. Данілевського, Ю. О. Данілевської.

Слід зауважити, що сьогодні українське суспільство переживає складний етап свого розвитку. Триває процес серйозних змін усіх сфер суспільного життя, включаючи систему національної безпеки. Динаміка соціально-політичних процесів й економічних реформ має не тільки позитивну спрямованість, а й веде до реанімації старих і виникнення нових загроз і викликів для безпеки України. При цьому на перше місце виходять проблеми економічної безпеки й територіальної цілісності держави. Істотно змінився характер обстановки на державному й митному кордонах [2]. Ці зміни детерміновані постійно зростаючою кількістю випадків вчинення контрабанди та порушень митних правил.

Також варто зауважити, що необхідно досліджувати причини контрабанди та порушень митних правил та умови, що сприяють їх вчиненню. На нашу думку, причини порушень митних правил – це негативні явища соціальної дійсності, які за наявності певних умов безпосередньо породжують контрабанду та порушення митних правил. Необхідно встановити причини порушень митних правил, якими є комплекс економічних, психологічних, інформаційних, правових пов'язаних з різними сферами суспільної життєдіяльності та інших чинників. Умови, що

сприяють вчиненню контрабанди та порушень митних правил – це явища соціальної дійсності, які безпосередньо їх не породжують, але є тими обставинами, що сприяють їх виникненню та існуванню.

Профілактика контрабанди та порушень митних правил – це комплекс заходів, які здійснюються державними органами, організаціями, підприємствами, громадськими формуваннями, громадянами з метою нейтралізації й усунення причин та умов, що сприяють їх вчиненню і запобігання їх проявам у майбутньому.

Предметом контрабанди як товару до внесення відповідних змін до статті 201 КК України [1] виступали промислові та продовольчі товари, сировина, предмети виробничого або лабораторного призначення, валютні цінності, електроенергія, наукові, літературні, художні твори, у тому числі комп'ютерні програми, бази даних, фонограми, інші об'єкти права інтелектуальної власності тощо. Товари як предмети контрабанди відповідали ознакам речей, необмежених в обороті, переміщення яких через митний кордон не потребує спеціальних дозволів. Проте такі предмети можуть піддаватися заходам офіційного контролю відповідно до законодавства. Варто звернути увагу на ст. 201 КК України, де визначаються основні ознаки контрабанди, речовини, які незаконно переміщуються через митний кордон та встановлюється відповідальність за порушення цієї статті.

Деякі вчені підтримують пропозицію внесення змін до ч. 1 ст. 201 КК України у частині впровадження (відновлення) кримінальної відповідальності за контрабандне переміщення товарів через митний кордон України. Водночас слід мати на увазі, що реставрація складу товарної контрабанди не знімає з порядку денного проблеми протидії злочинам у нових умовах. Як зазначається в літературі, контрабандою сьогодні називають постачання бойовикам з підконтрольної українській владі території залізничним і автомобільним транспортом різноманітних матеріалів, обладнання, продуктів тощо.

Отже, сьогодні на перше місце виходять питання економічної безпеки й територіальної цілісності країни, випадки вчинення контрабанди та порушень митних правил стимулюють до скорішого вирішення цих проблем. Насамперед часткова втрата державного контролю над державним кордоном України відновила старі контрабандні схеми. Внаслідок незаконного виготовлення та незаконної реалізації лише тютюнових виробів державний бюджет не отримує колосальні суми коштів.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 29.11.2021).
2. Бабіков Д.В. Проблеми кримінальної відповідальності за контрабанду товарів у сучасних умовах підтримання безпеки на

державному (митному) кордоні України. URL: <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/382/337> (дата звернення: 29.11.2021).

3. Серих О.В. Митне право : навч.-метод. посіб для студ. спец. 081 «Право». Одеса, 2021. 99 с.

ЕКСПЕРТИЗА ЯК ЕЛЕМЕНТ НАУКОВОЇ, НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПРАВОВІ ОСНОВИ

Смерницький Дем'ян Вікторович

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
заступник директора*

*Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України*

м. Київ, Україна

Згідно Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» наукова, науково-технічна та науково-педагогічна діяльність визначені як:

– наукова діяльність це – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження;

– науково-технічна діяльність – наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки;

– науково-педагогічна діяльність – педагогічна діяльність в університетах, академіях, інститутах та закладах післядипломної освіти, що пов'язана з науковою та (або) науково-технічною діяльністю [1].

Досліджуючи питання правового регулювання експертизи як елемента наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності зазначимо, що наукова і науково-технічна експертиза у відповідності до ст. 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу» це – діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів [2].

Оскільки наукова і науково-технічна експертиза є діяльність метою якої є дослідження то мабуть можна прийти до висновку, що зазначені

експертизи є елементом більш широкого поняття такого як наукова, науково-технічна та науково-педагогічна діяльність.

Основними завданнями наукової і науково-технічної експертизи є: об'єктивне, комплексне дослідження об'єктів експертизи; перевірка відповідності об'єктів експертизи вимогам і нормам чинного законодавства; оцінка відповідності об'єктів експертизи сучасному рівню наукових і технічних знань, тенденціям науково-технічного прогресу, принципам державної науково-технічної політики, вимогам екологічної безпеки, економічної доцільності; аналіз рівня використання науково-технічного потенціалу, оцінка результативності науково-дослідних робіт і дослідно-конструкторських розробок; прогнозування науково-технічних, соціально-економічних і екологічних наслідків реалізації чи діяльності об'єкта експертизи; підготовка науково обґрунтованих експертних висновків [2].

Як ми бачимо Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [2] визначено і супутні види експертиз такі як: екологічна експертиза; фінансова експертизи; правова експертиза; оцінка відповідності; соціально-економічна експертиза; проведення експертизи в сфері інтелектуальної власності та ін. за результатами яких теж готуються науково обґрунтовані експертні висновки. Тобто, супутні експертизи та експертиза в цілому ґрунтується на науковому аналізі та наукових знаннях фахівця, який проводить дослідження та може бути визначена в цілому як елемент наукової діяльності.

Спробуємо навести видову класифікацію експертиз у сфері наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності.

На наше переконання, при проведенні наукових досліджень та науково-технічних розробок експертизі піддається весь цикл таких досліджень.

Отже, визначимо наступні основні види експертиз:

- експертиза вхідної наукової інформації при проведенні дослідження (експертиза результатів вже проведених досліджень за даним напрямом; експертиза патентної інформації щодо об'єктів інтелектуальної власності; експертиза інформації про установи, які проводили дослідження; експертиза інших джерел інформації, що стосуються проведення дослідження за певним напрямом наприклад, методів дослідження, технічних засобів та матеріалів, які використовуються при проведенні досліджень тощо);

- експертиза отриманих проміжних результатів під час проведення наукового дослідження чи розробки (перевірка правильності вибраних методів та напрямів проведення дослідження, його практичної доцільності, екологічної доцільності розробки та запровадження у суспільне життя; проведення попередніх випробувань створених елементів нової конструкції чи технології, оцінка її надійності та безпечності тощо);

- експертиза вихідної інформації після завершення наукового дослідження чи науково-технічної розробки (оцінка результату дослідження чи

розробки, створеного нового виробу чи технології на відповідність поставленим завданням, які повинно було вирішити дослідження чи розробка; проведення відповідних завершальних випробувань виробу чи технології, в тому числі на дотримання вимог якості та безпечності; оцінка відповідності виробів нормативно-правовим та нормативним документам у відповідній сфері; остаточна перевірка виробу чи технології на відповідність екологічним нормам, фінансовій доцільності запровадження у суспільне життя тощо).

У науково-педагогічній діяльності до основних визначених вище видів експертиз щодо наукового дослідження чи науково-технічної розробки можна додати такий вид експертизи як експертиза наукових знань суб'єктів навчального процесу (суб'єктів, які навчаються (студентів, курсантів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів) та науково-педагогічних працівників).

Підводячи підсумки розгляду експертизи як елементу наукової, науково-технічної та науково-педагогічної діяльності та її правового регулювання зазначимо, що ми визначили три основні види експертизи при проведенні наукового дослідження чи науково-технічної розробки а саме: експертиза вхідної наукової інформації при проведенні дослідження; експертиза отриманих проміжних результатів під час проведення наукового дослідження чи розробки; експертиза вихідної інформації після завершення наукового дослідження чи науково-технічної розробки. У сфері науково-педагогічної діяльності визначені види експертиз ми доповнили експертизою наукових знань суб'єктів навчального процесу. Звісно наведені основні види експертиз у науковій, науково-технічній та науково-педагогічній діяльності необхідно сприймати з урахуванням визначених Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [2] основних завдань наукової і науково-технічної експертизи.

Література:

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 3, ст. 25.

2. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10 лютого 1995 року № 51/95-ВР. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, № 9, ст. 56.

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ЗАТРИМАННЯ НЕЗАКОННИХ МІГРАНТІВ

Тарангасва Олександра Олександрівна

студентка III курсу

Національного університету «Одеська морська академія»

Науковий керівник: Палько Віктор Іванович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри загальноправових дисциплін

Національного університету «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Незаконна міграція – поняття, яке означає рух осіб через державні кордони з порушенням правових норм. Україна є однією з п'яти основних маршрутів незаконної міграції, що ведуть з усього світу до країн Європейського Союзу, визначених експертами Центру збору та обміну інформацією з перетинання кордонів і міграції ЄС.

Згідно з статистикою Державної міграційної служби України за 9 місяців 2021 року було виявлено 5 799 незаконних мігрантів [1].

Україна належить до країн зі змішаними потоками незаконних мігрантів: вона є і країною виїзду, і країною приймання нелегальних мігрантів. Специфіка України полягає в тому, що з неї нелегально виїжджає за кордон і населення, яке постійно проживає на її території, і населення, яке нелегально поселилося в Україні тимчасово для подальшого нелегального виїзду за кордон, тобто використовує Україну як транзитну територію для здійснення міграції.

Аналізуючи окремі закони України, ми можемо зробити висновок, що правовими підставами затримання незаконних мігрантів є незаконне переміщення через державний кордон мігранта (поза пунктами пропуску або з приховуванням від прикордонного та митного контролю) при цьому, використовуючи, підробленні документів, візи або без таких документів, самостійно чи за допомогою третіх осіб. А також проживання на території країни без належного дозволу компетентних державних органів.

Правові підстави затримання незаконних мігрантів містяться і в Законі України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [2]. Відповідно до цього закону мігранти, які порушують встановлений порядок перебування в Україні, набувають статус незаконних мігрантів. Такими підставами є: проживання без документів в Україні; проживання за недійсними документами; недотримання встановленого порядку реєстрації або пересування і вибору місця проживання, працевлаштування; ухилення

від виїзду після закінчення терміну перебування; недотримання правил транзитного проїзду через територію України.

В ст. 289 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) передбачені особливості провадження у справах за адміністративними позовами з приводу затримання іноземців або осіб без громадянства [3].

За наявності обґрунтованих підстав вважати, що іноземець або особа без громадянства, стосовно якої подано адміністративний позов про примусове видворення, ухилятиметься від виконання рішення про її примусове видворення, перешкоджатиме проведенню процедури видворення чи реадмісії відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію або якщо існує ризик її втечі, а так само у разі відсутності в іноземця або особи без громадянства, яка вчинила порушення законодавства України з прикордонних питань або про правовий статус іноземців, документа, що дає право на виїзд з України, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, його територіальним органом чи підрозділом, органом охорони державного кордону або Служби безпеки України подається до місцевого загального суду як адміністративного суду за місцезнаходженням цих органів (підрозділів) або за місцезнаходженням пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, позовна заява про застосування судом до іноземця або особи без громадянства одного з таких заходів:

- 1) затримання іноземця або особи без громадянства з метою ідентифікації та (або) забезпечення видворення за межі території України;
- 2) затримання іноземця або особи без громадянства з метою забезпечення її передачі відповідно до міжнародних договорів України про реадмісію;
- 3) взяття іноземця або особи без громадянства на поруки підприємства, установи чи організації;
- 4) зобов'язання іноземця або особи без громадянства внести заставу.

За 9 місяців 2021 судами прийнято 206 рішень про затримання особи з помещенням до пункту тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства.

Згідно з положеннями ч. ч. 11 ст. 289 КАС України строк затримання іноземців та осіб без громадянства в пунктах тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, становить шість місяців. За наявності умов, за яких неможливо ідентифікувати іноземця або особу без громадянства, забезпечити примусове видворення чи реадмісію особи у зазначений строк або

прийняти рішення за заявою про визнання її біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, або особою без громадянства цей строк може бути продовжений, але не більш як на вісімнадцять місяців.

При необхідності продовження строку затримання не пізніше як за п'ять днів до його закінчення орган (підрозділ), за клопотанням якого затримано іноземця або особу без громадянства, кожні шість місяців подає відповідний адміністративний позов. У такому позові зазначаються дії або заходи, що вживалися органом (підрозділом) для ідентифікації іноземця або особи без громадянства, забезпечення виконання рішення про примусове видворення (реадмісію) або для розгляду заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні.

Література:

1. Статистичні дані з основної діяльності Державної Міграційної Служби України за 9 місяців 2021 року. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/statistic/year/2021_9.pdf (дата звернення: 22.11.2021).

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773> (дата звернення: 22.11.2021).

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 22.11.2021).

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФІНАНСУВАННЯ ТОРГОВО-ПРОМИСЛОВИХ ПАЛАТ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ

Тригуб Оксана Володимирівна

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

На сьогодні Україна знаходиться в умовах такого стану розвитку суспільства, який фахівці з різних галузей знань все частіше характеризують через термін VUCA, що є акронімом з англійської volatility (нестабільність), uncertainty (невизначеність), complexity (складність), ambiguity (неоднозначність).

Окреслені характеристики поглибилися в зв'язку з пандемією COVID-19, та спричинили карантинні обмеження, інфляційні процеси, суттєве зростання мінімальної заробітної плати та, як наслідок, ускладнили

економічні умови ведення господарської діяльності, зокрема діяльності організацій третього сектору до якого належать торгово-промислові палати (далі за текстом – ТПП).

В умовах складності, невизначеності та нестабільності відбувається поступова інтеграція правової системи та економіки нашої держави до європейських економіко-правових інститутів та спільноти загалом. Форми ведення господарської діяльності і фінансування організацій третього сектору в нових умовах постають особливо актуальними.

Вагомий внесок у дослідження загальних аспектів створення та функціонування торгово-промислових палат внесли зарубіжні та вітчизняні дослідники, зокрема, Г. Ракер, М. Пілгрим, Р. Майер, В.І. Федотов, Т. Циганкова, І. Безверха, С. Шувалов, Г. Болдир, Г. Чижиков, Б. Александрова, В. Остроумова, І. Гурняк, О. Мамалига та ін. Однак, проблематика пошуку матеріальних та фінансових джерел фінансування ТПП потребує додаткового вивчення.

Відповідно до світової практики та українського законодавства організації третього сектору це некомерційні громадські об'єднання, що створюються без мети отримання прибутку для вирішення, як правило, соціальних, гуманітарних проблем та наукових досліджень і забезпечують баланс інтересів між державним (муніципальним) сектором та бізнесом [1].

За дослідженням В. Якимця сталий розвиток таких організацій залежить від багатьох внутрішніх та зовнішніх факторів [2]. До числа внутрішніх факторів віднесено: людські ресурси (персонал та волонтери); фінансові та матеріально-технічні засоби; інновації; оперативне управління та стратегічний аналіз. Основними зовнішніми факторами, на його думку, є: сприятливе правове середовище; партнерські стосунки з державним сектором та сектором бізнесу; характер взаємодії з цільовою групою (постійним членами.)

Правовою основою діяльності ТПП в Україні є Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» від 02.12.1997 № 671/97-ВР (далі – Закон № 671/97-ВР) [3], відповідно до ст.1 якого торгово-промислова палата є недержавною неприбутковою самоврядною організацією, яка об'єднує юридичних осіб, які створені і діють відповідно до законодавства України, та громадян України, зареєстрованих як підприємці, та їх об'єднання.

Цілі та завдання торгово-промислових палат визначені у ч. 1 ст. 3 Закону № 671/97-ВР та повністю вкладаються у теоретичні висновки німецького дослідника Х. Ракера, який досліджував інститут торгово-промислових палат та визначив три основоположні цілі їх діяльності: 1) забезпечення умов саморегулювання взаємопов'язаних всередині підприємницького співтовариства та забезпечення послугами, необхідними у повсякденній діяльності підприємців; 2) сприяння розвитку регіональної

економіки на території діяльності палати та забезпечення прямого діалогу з органами влади; 3) сприяння розвитку міжнародної торгівлі [4]. Саме ці види діяльності є визначальними для ТПП, однак не всі вони в процесі реалізації можуть бути джерелом доходів, а навпаки вони вимагають реальних витрат.

Відповідно до ч. 2. ст. 12 Закону № 671/97-ВР джерелами формування майна торгово-промислових палат є вступні та членські внески, прибуток від господарської діяльності торгово-промислових палат, створених ними підприємств та інших організацій, інші доходи та надходження, отримання яких не суперечить законодавству України.

Як правило, питома вага джерел фінансування складається з членських внесків та послуг, які надаються ТПП. В структурі доходів найбільше отриується доходу від надання наступних послуг: – сертифікація походження, належності до власного виробництва (у – 2014-2017 рр.); – проведення експертиз (у 2014-2017 рр.) [5].

Однак, практика доводить, що зазначених джерел не вистачає для задоволення потреб організацій у фінансових ресурсах для провадження власної статутної діяльності.

Досвід діяльності ТПП в зарубіжних країнах доводить, що доходи палат багато в чому залежать від організаційно-правової моделі, яки прийнята в кожній країні окремо. Вважається, що *найбільш стабільні доходи одержують палати, що експлуатують державну, континентальну та азіатську модель.*

Як правило, дослідники виділяють три різних режими управління торговими палатами у світі: керований урядом режим, ринковий режим і співпраця з режимом уряду [6, с. 12].

На сьогодні класифікація організаційно-правових моделей палат є набагато ширшою і потребує аналізу для практичного застосування в українських реаліях.

Російський вчений В.І. Федотов запропонував перелік критеріїв, які є базою для класифікації організаційно-правових моделей палат, до яких належать: статус публічного чи приватного права є основою для заснування палат; характер членства у палатах; захист найменування палат; регулювання території діяльності палат; державне управління чи самоврядування; делегування державних функцій; консультаційний статус; джерела фінансування; ієрархія палат; державний контроль над діяльністю палат [7, с. 42].

Державна організаційно-правова модель передбачає повне державне фінансування палат, які в свою чергу, уособлюють в собі орган (департамент) уряду, яки виконує певні функції, виходячи зі стратегічних інтересів державної влади. Наприклад палати торгівлі, промисловості та сільського господарства Італії, в традиційному розумінні не мають членів

в особі суб'єктів підприємництва. Держава встановила спеціальний податок з всіх видів підприємницької діяльності, який направляє на фінансування палат і, таким чином, держава бере на себе їх фінансування. Подібна система діє в Австрії, де податкові інспектори відповідальні за стягування додаткового податку, який направлений на утримання промислових палат Австрії.

Континентальна модель характеризується шістьма ключовими моментами: спеціальне законодавство регулює діяльність палат (статус публічного права); закон встановлює обов'язкове членство; палати мають формальний консультативний статус для уряду; за однією палатою законодавчо закріплюється певна територія діяльності; палати мають виконувати делеговані їм функції; палати підлягають державному контролю. Континентальні моделі існують у Франції та Німеччині. Так, у Німеччині обов'язкові членські внески становлять 70-80% щорічного бюджету палати. У цьому 20-30% фінансується через делегування державою функцій. Найбільші доходи йдуть від надходжень за ділове навчання, а також причетність до ведення торгового реєстру [8, с. 38].

Дотримуючись ліберальним традиціям Британської економічної політики, органи державної влади менше втручалися у справи палат, що створювало сприятливі умови для самоврядування ділового співтовариства. У результаті, у Великій Британії палати були організовані на основі приватного права, яке вимагає реєстрації у діловому реєстрі чи реєстрі об'єднань. Членство у таких палатах добровільне, їхня членська база зазвичай менша і не обов'язково включає всі підприємства у регіоні, сфера діяльності не регулюється, а завдання палат не визначені законом. Така організаційно-правова модель палат часто визначається як **англосаксонська або американська модель** [7].

Системи палат у більшості країн можна класифікувати як одну із цих двох моделей. Проте існує кілька країн, чії системи палат поєднують характеристики обох цих моделей. Ці гібридні моделі розглядають як **змішані**. До них відносяться азійські та євразійські моделі.

До **азійської організаційно-правової** моделі торгових палат належать палати, створені на основі публічного права у формі некомерційних неурядових організацій для сприяння економічному розвитку регіону діяльності палати, сприяння та захисту інтересів підприємців, які передбачають обов'язкове членство окремих категорій підприємств.

Азійська модель має такі ознаки: статус приватного права; змішаний характер членства (воно є обов'язковим для великих компаній і компань, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю, але є добровільним для підприємств малого та середнього бізнесу); захист найменування палат; регулювання території діяльності. ти палат; обмежене самоврядування; делегування державних функцій; консультаційний статус із урядом;

часткове гарантоване фінансування; ієрархію палат; державний контроль. Прикладом азіатської моделі палат є організація в Японії.

При цьому японські палати основною статтею доходів бачать доходи від реєстрації великих компаній, виконання послуг для підприємців та проведення навчальних програм для малого бізнесу. У цьому навчальні програми малого бізнесу субсидуються урядом через систему торгово-промислових палат.

Ще однією моделлю змішаної форми палат є євразійська, яка найбільш більш близька до англосаксонської. Водночас вона використовує ознаки континентальної моделі у частини публічного права, території діяльності, делегування державних функцій та добровільного членства. Модель ТПП, яка функціонує в Україні належить саме до змішаної моделі. Такий вибір моделі торгової палати, зроблений урядом в 90-х роках ХХ ст., був оптимальним у час трансформаційних процесів, що відбувалися у національній економіці. З одного боку, торговим палатам в Україні була надано право бути самостійними представниками інтересів підприємництва та надавати важливі для нього послуги. Однак, у сучасних реаліях та в умовах євроінтеграційних процесів зазначена модель потребує наукового аналізу, удосконалення та відповідних змін у законодавство задля фінансової стабільності системи ТПП в Україні.

Література:

1. Про громадські об'єднання. Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI із зм. і доп // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – С. 1.
2. Якимец В. Устойчивость третьего сектора в России. М.: Институт системного анализа РАН. // ngo.jrg.ru/ngoss/get/id12969.html
3. Про торгово-промислові палати в Україні. Закон України від 02.12.1997р. № 671/97-ВР, із зм. і доп // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 13. – С. 52.
4. Rehker H. Chambers of Commers under Public and Private Law. Geneva. 1982.
5. Офіційний сайт Торгово-промислової палати України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ucci.org.ua/, вільний.
6. Аббасов М.Н. Солодковська Г.В. Домінанти розвитку торгово-промислових палат у світі // Світове господарство і міжнародні економічні відносини. Мукачівський державний університет. – Випуск № 17. – 2018.
7. Федотов В. И. Торгово-промышленные палаты. – Саратов: Изд-во СГУ (Ч. 1. История, 2001, 260 с. ; Ч. 2. Теория и практика, 2003, 320 с.)
8. Рибаків А.М., Федотов В. И. Доходи торгово-промышленных палат. – Саратов. – Узд-во ТПП СО, – 2006 – 300 с.

СТАНДАРТИ ПРОВЕДЕННЯ ЛЮСТРАЦІЇ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПРАКТИКА ЄСПЛ

Харковець Олена Петрівна

студентка V курсу

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Дахова Ірина Іванівна

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри конституційного права України

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Люстрація або ж іншим чином закріплений в Законі термін як очищення влади – це встановлена Законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування [2].

Безперечно, метою такого явища є недопущення до участі в управлінні державними справами осіб, які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи (та/або сприяли їх здійсненню), спрямовані на узурпацію влади Президентом України Віктором Януковичем, підрив основ національної безпеки і оборони України або протиправне порушення прав і свобод людини, і ґрунтуватись воно повинно на принципах: верховенства права та законності; відкритості, прозорості та публічності; презумпції невинуватості; індивідуальної відповідальності; гарантування права на захист [2].

Так, у Венеціанській комісії люстрацію визначають як тимчасове виключення з публічного життя тих осіб, котрі обіймали високі посади за попереднього «недемократичного режиму» й через це «можуть становити загрозу нещодавно встановленому демократичному режиму». Український закон про люстрацію, однак, указує й на іншу мету – очищення органів влади від осіб, причетних до широкомасштабної корупції.

У висновках комісії зазначається: хоча люстрація й антикорупційні заходи є легітимними діями, вони «неідентичні за своєю природою». Термін «люстрація» в її традиційному розумінні охоплює тільки перший процес [1].

Крім цього, заборона займати посади охоплює громадян, «які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи, спрямовані на узурпацію влади Президентом Віктором Януковичем, підрив основ безпеки

чи оборони України або протиправне порушення прав та свобод людини». Таким чином, люстрація застосовується до осіб, які, перебуваючи на певній посаді, «вчинили правопорушення», визначене цим законом. Крім цього, заборона займати посади охоплює громадян, «які своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю здійснювали заходи, спрямовані на узурпацію влади Президентом Віктором Януковичем, підрив основ безпеки чи оборони України або протиправне порушення прав та свобод людини». Таким чином, люстрація застосовується до осіб, які, перебуваючи на певній посаді, «вчинили правопорушення», визначене цим законом [1].

Проте, навіть за наявності законодавчої бази постає питання як ефективніше та більш доцільно втілювати політику щодо люстрації у відповідності до європейських стандартів з прав людини. Це питання також стосується зміни балансу основних положень закону про очищення влади таким чином, аби вони відповідали цим стандартам, реагували на юридичні та конституційні виклики, а також враховували занепокоєння міжнародної спільноти щодо окремих його положень.

Здебільшого існування такого Закону «Про очищення влади (люстрацію)» супроводжувався поваленням комуністичного режиму у таких європейських країнах як, наприклад, Чеська Республіка, Угорщина, Польща, Румунія, Албанія, Литва, Латвія та інших. Тому слід зазначити, що наявність Закону про люстрацію не є виключенням лише в нашій країні. Схожі закони застосовувалися у багатьох інших країнах у різні історичні епохи, включаючи Сполучені Штати, Німеччину, Ірак, Лівію та інші [5].

Впровадження законів про люстрацію традиційно аналізується крізь призму таких європейських стандартів: Європейської конвенції про права людини та її Протоколів, юриспруденції Європейського суду з прав людини, і Резолюції 1096 «Про заходи щодо ліквідації спадщини колишніх комуністичних тоталітарних режимів». В рамках національної юриспруденції європейських країн, юриспруденція Федерального конституційного суду Німеччини заслуговує на увагу у зв'язку з особливістю ситуації в країні, яка мала справу з двома тоталітарними системами. За межами національних правових систем країн Європи можна посилатися на юриспруденцію Верховного суду Сполучених Штатів Америки, який мав справу із законодавством епохи МакКарті та справами щодо політичного покровительства.

Так, наприклад, головною концепцією Європейського суду з прав людини при вирішенні справ, що стосуються законів про люстрацію та інших законів про державну службу, – це поняття «wehrhaftedemokratie», тобто демократії, спроможної самій себе захистити. Будь-які спори стосовно відповідності закону про люстрацію в Україні європейським стандартам слід вибудовувати навколо цього ключового поняття [4].

ЄСПЛ, схвалюючи ідею люстрації в цілому, доброзичливо допомагає Україні провести люстрацію відповідно до європейського стандарту проведення люстрації, але не завжди такі рішення є на користь державі. Підтвердженням цього може слугувати рішення ЄСПЛ «Полях та інші проти України», де Суд встановив, що звільнення п'яти державних службовців на підставі Закону «Про очищення влади» № 1682-VII від 16.09.2014 р. призвело до порушення п. 1 ст. 6 (право на справедливий суд) Конвенції з прав людини і основоположних свобод (далі також Конвенція) у зв'язку з надмірною тривалістю судового розгляду справ щодо трьох перших заявників, та до порушення ст. 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції щодо усіх п'яти заявників і присудив в якості компенсації моральної шкоди 5 000 євро кожному заявнику. Проте, дана постанова викликала великий інтерес в українському суспільстві, бо в ній ЄСПЛ надав оцінку процесу люстрації в Україні та висловив свої рекомендації стосовно вдосконалення такого важливого процесу [4].

В розумінні практики ЄСПЛ статус особи, до якої застосовуються люстраційні процедури, прирівнюється до статусу особи, котру обвинувачують у скоєнні злочину. У рішеннях ЄСПЛ («Любох проти Польщі», «Турек проти Словаччини», «Матіек проти Польщі») наголошується, що при розгляді справ про люстрацію мають бути дотримані всі гарантії правового захисту та стандарти справедливого судового розгляду, основою яких є дотримання принципу презумпції невинуватості як стримування від передчасного осуду особи, щодо котрої здійснюється люстрація [3].

Венеціанська комісія в своєму Висновку «Щодо закону про визначення критерію для обмеження права на обіймання державної посади, доступу до документів і їх публікування, співробітництво з органами державної безпеки («Закону про люстрацію») колишньої югославської республіки Македонія» від 14–15 грудня 2012 р. зазначила, що європейські стандарти в сфері люстрації передусім походять із Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, судової практики Європейського суду з прав людини та Резолюції ПАРЄ № 1096.

Ми вже маємо досвід інших держав, які проводили люстрацію та не зважали на ці принципи. Такі держави відповідали перед ЄСПЛ і програли. Хочу наголосити на особливостях розгляду справ ЄСПЛ. Якщо узагальнити висновки ЄСПЛ, наприклад, у справах, «Адамсонс проти Латвії», «Мошціцький проти Польщі», то вони свідчать про таке: цей Суд не так вияснює суть звинувачень, висунутих проти особи, як прискіпливо вивчає процедуру проведення люстрації, закріплену в національному законі.

ЄСПЛ завжди дає окрему оцінку процедурі люстрації (як вона проходить, хто її ініціює, чи має люстрована особа право подати пояснення та свої докази, як вони враховуються органом, що проводить люстрацію, тощо) та робить висновок чи відповідає процедура Конвенції про захист

прав людини і основоположних свобод. І хоча люстрація – це не кримінальне переслідування, ЄСПЛ завжди стоїть на жорсткій позиції: піддана люстрації особа повинна мати всі права, закріплені Конвенцією для тих осіб, які піддаються переслідуванню в кримінальному аспекті (і право на захист, і презумпцію невинуватості) [3].

Підсумовуючи, хотіли б наголосити на позиції професора університету Ліньян Романа Давида про те, що Закон про люстрацію повинен супроводжуватися парламентським меморандумом, який обумовлював би його законодавчий намір і пояснював окремі положення. Такий меморандум повинен бути затверджений парламентом чи його відповідним(и) комітетом (комітетами).

Окрім того, ми вважаємо, що закон «Про очищення влади» потребує внесення системних змін, які мають базуватися на нормах Конституції, рекомендаціях ВК та практиці ЄСПЛ, оскільки сама по собі люстрація не може замінити ті структурні реформи, які спрямовані на зміцнення верховенства права та протидію корупції.

Література:

1. Татаров О. «Що приховується під люстрацією і чому суддям штучно створюють образ «монстра». *Юридична газета «Закон і бізнес»*. В–49 (1243) 05.12–11.12.2015.
2. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII (дата звернення 27.11.2021)
3. Подання не гальмує процес люстрації, а лише спонукає до перевірки на конституційність деяких положень закону. URL: http://www.vru.gov.ua/mass_media/517 (дата звернення 27.11.2021)
4. Р. Давид. *Проект «Справедливе правосуддя»*. Люстрація в Україні та Європейські стандарти: формування демократії, спроможної себе захистити. № AID-121-C-11-00002.
5. Alexander Mayer-Rieckh and Pablo de Greiff, eds., *Justice as Prevention: Vetting Public Employees in Transitional Societies*. *New York: Social Science Research Council, 2007*.

НОВЕЛИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН

Чупіра Ольга Сергіївна
студентка магістратури
факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна

У березні минулого року Верховна Рада України прийняла довгоочікуваний Закон, метою якого є запустити оборот землі сільськогосподарського призначення в Україні. Закон вступив в силу з 1 липня 2021 (далі – «Закон») [1].

Поряд з цим, значна частина очікувань, пов'язаних з прийняттям Закону, не виправдалася. Умови земельної реформи, які пропонувалися ще восени минулого року в першій редакції проекту Закону, і дозволяли залучити середніх і великих агровиробників, в прийнятій редакції звелися до відкладення його запуску між основними гравцями ще на майже три роки.

Незважаючи на розпочату в 90-х роках земельну реформу з передачі земель державної власності в приватну (паї земель колгоспів і радгоспів між їх членами, індивідуальна приватизація, викуп, тощо.), Повноцінне право на розпорядження землями сільськогосподарського призначення її власники досі не отримали.

Починаючи з 2002 року був введений мораторій на відчуження певних видів сільськогосподарських земель, який згодом зазнав істотних змін, спрямованих на недопущення його обходу.

Закон ввів поетапне скасування діючої заборони на відчуження земельних ділянок сільськогосподарського призначення приватної власності з рядом обмежень, які в основному зводяться до обмеження їх придбання певними суб'єктами, а також обмеження концентрації землі до певної площі в «одні руки».

Зокрема, Законом передбачені наступні основні терміни запуску обороту права власності на сільськогосподарську землю:

- в період з 1 липня до 1 січня 2024 року – між громадянами України, державою, територіальними громадами;
- з 1 січня 2024 року – за участю юридичних осіб, створених за законодавством України, з певними обмеженнями;
- після прийняття рішення на референдумі – за участю іноземних юридичних осіб і громадян.

У той же час, заборона відчуження земель державної та комунальної власності залишається в силі. Винятком будуть землі фермерського господарства державної та комунальної власності, що належать громадянам на праві постійного користування, довічного успадкованого володіння. Такі особи мають право їх викупити з розстрочкою оплати до 10 років.

Умови приватизація земель державної та комунальної власності залишаються незмінними. Крім того, земельний фонд державної та комунальної власності в подальшому можливо буде отримати в оренду на земельних торгах.

Важливою зміною є також скасування заборони на зміну цільового призначення земель в установленому порядку, що дозволить задовольнити потреби інших галузей.

В період з 01.07.2021 по 31.12.2023 р.р. дозволений обіг земель між громадянами України. У цей період відчуження сільськогосподарських земель приватної власності буде дозволено фактично між громадянами України з розрахунку не більше 100 га в «одні руки». Консолідація сільськогосподарських земель громадянином України в розмірі 10 000 га передбачена тільки з 1 січня 2024 року.

Для юридичних осіб будуть діяти аналогічні умови чинного мораторію. При цьому придбання у власність юридичними особами дозволених видів сільськогосподарських земель (наприклад, землі для садівництва, землі фермерського господарства) буде можливим за умови дотримання вимог до корпоративній структурі таких осіб, їх кінцевих бенефіціарів власників, про що піде мова далі.

Починаючи з 1 січня 2024 – відбудеться запуск ринку для юридичних осіб з певними обмеженнями.

Починаючи з 1 січня 2024 юридичні особи, створені відповідно до законодавства України, мають право набувати у власність всі види сільськогосподарської землі в межах 10 000 га. Обмеження по консолідації також буде враховувати сукупний обсяг землі сільськогосподарського призначення, яким володіють на праві власності кінцеві бенефіціарні власники такої юридичної особи.

Корпоративна структура юридичних осіб, які набувають землі сільськогосподарського призначення, повинна бути прозорою, не містити ніяких «проміжних ланок», і включати в своєму складі тільки громадян України та / або держава, та / або територіальну громаду.

Юридичним особам (незалежно від резидентності) прямо заборонено купувати корпоративні права юридичних осіб, які володіють сільгосп землею на праві власності. Ця норма може бути скасована за результатами

референдуму, що дозволить більш вдало структурувати агробізнес відповідно до його власними потребами.

Стосовно іноземних інвесторів, то іноземні юридичні та фізичні особи, крім резидентів держави-агресора або окупанта, інших держав, які перебувають під санкціями, зможуть придбати у власність землі сільськогосподарського призначення за умови прийняття такого рішення на референдумі.

Якщо таке рішення буде прийнято, Закон надає в подальшому майже рівні можливості іноземцям в порівнянні з вітчизняними суб'єктами господарювання.

В такому випадку інвестори зможуть здійснювати свою діяльність через юридичну особу, створену за законодавством України.

Поряд з цим, нагадаємо, що придбання іноземними суб'єктами земельних ділянок в оренду залишається незмінним, – останні мають право орендувати сільськогосподарські землі на рівних умовах з юридичними особами та громадянами України.

Подальший розвиток земельних відносин потребує дієвого організаційно-економічного механізму, реалізації головних вимог реформування земельних відносин та підвищення відповідальності всіх суб'єктів господарювання за раціональне використання земель.

Отже, концепція сучасної земельної реформи повинна ґрунтуватися на системному підході щодо вирішення соціальних, економічних та екологічних проблем, раціонального високоефективного використання земельних ресурсів, підвищення родючості та всебічної охорони ґрунтів, а також поступовому формуванні цивілізованого та регульованого державою земельного ринку, запровадженні ринкових цін на землю та створення земельного банку.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 № 552-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ
ПОЛІЦІЄЮ СТАТТІ 185 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО
АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Ярмош Сергій Григорович

студент IV курсу

Полтавського фахового коледжу

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Худолій Тетяна Ігорівна

аспірантка кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Проблемним питанням упродовж останніх років залишається застосування статті 185 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), яка передбачає адміністративну відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, оскільки в більшості випадках такі справи закінчуються ухвалою про закриття провадження у зв'язку з відсутністю доказів. Метою цієї роботи є дослідження проблематики застосування даної статті працівниками поліції [1].

Із огляду на те, що адміністративні стягнення за злісну непокору накладають лише суди, то провадження в таких справах має класичну процедуру, тобто воно передбачає складення протоколу про адміністративне правопорушення. До правопорушника можуть застосувати доставлення, адміністративне затримання, а також інші заходи забезпечення провадження у справі.

Уважаю за необхідне проаналізувати судові рішення, щодо справ, які кваліфікувалися за ст. 185 КУпАПу для розкриття обраної мною теми не лише на теоретичному рівні, а й на практичному. Відтак, рішенням Макарівського районного суду Київської області по справі № 370/2327/19 було вставлено, що особою вчинено злісну непокору вимогам поліцейського, а саме не було виконано вимогу пред'явити документи, передбачені п. 2.1а, 2.1б Правилами дорожнього руху (далі – ПДР), до службового автомобіля не сідала, для доставлення порушника до відділу поліції (далі – ВП) для встановлення особи, чинила опір при затриманні, висловлювалася нецензурною лайкою, чим вчинила правопорушення, передбачене ст. 185 КУпАП. При розгляді справи про адміністративне правопорушення особа власної вини не визнавала, обставини вказані в протоколі заперечувала повністю. Обґрунтовувала свої дії тим, що на вимогу поліцейського не пред'явила водійського посвідчення та технічного

паспорту на автомобіль, оскільки не вона керувала автомобілем і вказаних документів при собі не мала. Щодо чинення опору при затриманні пояснила, що ніяких вимог щодо її затримання чи доставлення до ВП поліцейський не пред'являв, а одразу ж застосували силу та доставили до ВП. Зважаючи на викладене, просила суд закрити справу за відсутністю у її діях складу правопорушення. З урахуванням викладеного суд зазначив, що як вбачається із протоколу про адміністративне правопорушення, невиконання вимоги поліцейського пред'явити документи, передбачені п. 2.1а, 2.1 б ПДР судом не може бути кваліфіковано як злісна непокора працівникові поліції, оскільки відсутність вказаних документів є окремим складом адміністративного правопорушення. Що ж до діяння особи, що полягали у небажанні сідати до службового автомобіля для доставлення її до ВП для встановлення особи, чинення опору при затриманні, то у протоколі не зазначено які саме законні вимоги були висунуті працівниками поліції та які дії правопорушником були вчинені, що являють собою злісну непокору вказаним вимогам, тобто відсутня об'єктивна сторона вказаного правопорушення. Диск із відеозаписом з нагрудної камери поліцейського виявився без файлів, що унеможливорює встановити законність вимог поліцейського та вчинення дій, що можуть бути кваліфіковані як злісна непокора особи, вказаним вимогам поліцейського. Також було зазначено, що не може бути доказом вчинення злісної непокори і протокол адміністративного затримання особи, оскільки також не містить відомостей щодо об'єктивної сторони вказаного правопорушення. Виходячи зі змісту ст. 7, 254, 279 КУпАП розгляд справи про адміністративне правопорушення здійснюється щодо правопорушника та в межах протоколу про адміністративне правопорушення, який є єдиною підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності. Згідно ст. 251 КУпАП основним доказом у справі про адміністративне правопорушення є протокол про адміністративне правопорушення, складений повноважною посадовою особою. Враховуючи, що у протоколі про притягнення особи, до адміністративної відповідальності не зазначено об'єктивну сторону правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП, провадження було закрито за відсутністю у його діях складу вказаного правопорушення, на підставі п. 1 ст. 247 КУпАП [2].

Типовою також є справа районного суду Херсонської області № 647/691/18 в якій йдеться про те, що особа рухаючись на автомобілі не зупинилася на вимогу працівників поліції. Після затримання такої особи вона висловлювалася грубою нецензурною лайкою хватала за формений одяг працівників поліції та перебувала з явними ознаками алкогольного сп'яніння, за що передбачена відповідальність за ст. 185 КУпАП. При розгляді справи судом встановлено, що з формулювання суті адміністративного правопорушення, яка наведена в зазначеному протоколі не вбачається того факту, що особа вчинила саме злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним

службових обов'язків, так як не зазначено яка саме вимога працівника поліції ним не була виконана, зокрема чи була вона наполегливою, неодноразово повтореною, законною вимогою. У протоколі про адміністративне правопорушення відсутній опис обставин, які б вказували на вчинення особою злісної непокори законній вимозі працівника поліції, то було встановлено, що протокол про адміністративне правопорушення не відповідає вимогам ст. 256 КУпАП, так як його фабула містить не всі відомості, які б вказували на наявність в діях особи складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП. Крім того, у графі протоколу про адміністративне правопорушення – «свідки чи потерпілі», стоять прочерки, що вказує на відсутність свідків при складанні даного протоколу. Відеозапису нагрудного відео реєстратора патрульних поліцейських із фіксацією події суду не надано. Ураховуючи наведене, провадження було закрито у зв'язку з відсутністю в діях особи складу адміністративного правопорушення [3].

Отже, на основі проведеного аналізу судової практики можна виокремити основні проблеми застосування ст. 185 КУпАП. По-перше, убачається велика кількість процесуальних помилок з боку працівників поліції під час фіксації правопорушень, передбачених вищезазначеною статтею у протоколах, а як визначено в ст. 251 КУпАП основним доказом у справі про адміністративне правопорушення є протокол про адміністративне правопорушення. По-друге, неоднозначність розуміння положень статті призводить до неправильної кваліфікації дій особи. Так, наприклад, невиконання вимоги поліцейського пред'явити документи, передбачені п. 2.1а, 2.1 б ПДР судом не може бути кваліфіковано як злісна непокора працівникові поліції, оскільки відсутність вказаних документів є окремим складом адміністративного правопорушення. По-третє, в більшості випадках уповноважені органи не в змозі довести злісну непокору у зв'язку з відсутністю доказів, на що зазвичай і розраховують правопорушники.

Література:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 05.08.2021 р. № 2747. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 14.11.2021).
2. Рішення Макарівського районного суду Київської області від 09.09.2019 року у справі № 370/2327/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83881579> (дата звернення 14.11.2021).
3. Рішенням Бериславського районного суду Херсонської області від 21.05.2018 року у справі № 647/691/18 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73909578> (дата звернення 14.11.2021).

НАПРЯМ 3. ЦИВІЛЬНЕ ТА СІМЕЙНЕ ПРАВО. ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПОНОВЛЕННЯ ТА ПРОДОВЖЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

Бандій Аміна Олександрівна

курсант III курсу

*факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник: Резворович Кристина Русланівна

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри цивільного права та процесу

*факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Як нам відомо, у Цивільному процесуальному кодексі України не зазначено чітке визначення цивільних процесуальних строків, але згідно з ст. 251 ЦК України строки це певний проміжок часу, зі впливом якого пов'язана певна подія, яке має важливе юридичне значення [1].

Ми можемо класифікувати строки за двома підставами, такими як: встановлені згідно закону; встановлені судом.

Для того щоб встановити строк, а саме в яких межах визначаються процесуальні дії, в першу чергу будемо звертатися до закону, але якщо в законі строки не визначені, суд на власний розсуд встановлює строки.

Розглянемо більш детально законні строки, а саме це строки які вже зазначено в певній статті, і вони не можуть бути змінені за волею суб'єкта цивільного судочинства. До них відносяться такі статті: ст. 196 ЦПК «Мета і строк проведення підготовчого засідання»; ст. 210 ЦПК «Строки розгляду справи по суті»; ст. 390 ЦПК «Строк на касаційне оскарження» та інші.

Як вже зазначалось, суд встановлює строки на власний розсуд, але він повинен дослідити всі обставини справи та виходячи з них встановити строк. Цього має бути достатньо для виконання процедури і в той же час не надто довго, щоб не затримувати проведення остаточного вирішення спорів, що дійшли до суду. До таких судових строків належить, наприклад,

ст. 83 ЦПК України «Подання доказів», також ст. 240 ЦПК України «Відкладення розгляду справи або перерва в судовому засіданні».

Суд має право продовжити чи поновити строки, якщо виникли на те підстави, у зв'язку з усунення незручностей. В законодавстві не встановлено, що поновлення процесуальних строків повинно бути здійснене саме в судовому засіданні. Суд в робочому порядку може вирішити це питання шляхом постановлення ухвали, навіть якщо особа яка клопоче про поновлення не з'явилась на суд. Але якщо особа з'явиться суд обов'язково вирішує поновлення строків в судовому засіданні. Оскільки особа може надавати певні докази, які будуть підтвердженням того, що є підставити поновити строки, адже суд не завжди вирішує це питання на користь особи яка подала клопотання [2, с. 82].

Деякі вчені розуміють продовження процесуальних термінів, як надання нового більш тривалого строку для процесуальних процедур, дії, інші – збільшення їх тривалості. [2, с. 82].

На думку В. В. Комарова продовження строків – це право суду надати новий строк на процесуальні дії, яка не була реалізована спочатку [3, 711].

ЦПК України, а саме ст. 127, містить відповідні норми, які регламентують поновлення чи продовження строків. Також згідно цієї статті, учасник судового процесу має право подати заяву про поновлення пропущеного строку, якщо є підстави визначити його пропуск поважним, крім випадків, коли ЦПК України зазначено неможливість такого поновлення.

Встановлений судом процесуальний строк може бути продовжений судом за клопотанням заінтересованої сторони, поданим до закінчення цього розгляду або за ініціативою суду.

Виходячи з вищевикладеного, можемо зробити такий висновок, важливу роль у системі судового захисту прав громадян відіграють процесуальні строки, згідно ЦПК України основа існування системи правових норм, що регулюють поновлення та продовження процесуальних строків для здійснення певних процесуальних дій суб'єктами цивільного процесу, як вже зазначалось, поділили строки на два види – судові і законні. При цьому правила про поновлення відповідних процесуальних строків поширюються лише на строки, встановлені законом для виконання процесуальних дій заінтересованих сторін, а до норм про продовження процесуальних строків застосовуються судові строки, встановлені для виконання заінтересованими сторонами процесуальних дій.

Література:

1. Городовенко В. Проблеми дотримання розумних строків судового розгляду за процесуальним законодавством України // Право України. – 2012. № 1-2. С. 404-413.

2. Буга В. В. Загальні положення про обчислення, поновлення, продовження та зупинення процесуальних строків в цивільному процесуальному праві України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 1. Т. 1. С. 80–84.

3. Андрійчук О. В. Сутність та значення строків цивільного процесуального права України. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=18.

ОМБУДСМЕН В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВА НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ ЗА ЗАХИСТОМ ПОРУШЕНИХ, НЕВИЗНАНИХ АБО ОСПОРЮВАНИХ ПРАВ

Барановська Аліна Миколаївна

студентка IV курсу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Дяченко Сергій Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Глобалізаційний процес в галузі права та фундаменталізація прав людини на міжнародному рівні посилюють обов'язок держави гарантувати право на справедливий судовий розгляд та роблять це одним із пріоритетів держави у реформуванні судової системи.. Процесуальним інструментом реалізації конституційного права на захист є право на звернення до суду за захистом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб. Саме тому розвиток доктрини. права на звернення до суду має важливе значення для вдосконалення. механізму захисту прав людини.

Варто зазначити, що суб'єктом права звернення до суду для захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав є потенційний учасник, тобто особа, яка може бути стороною правовідносин з метою реалізації цього права.

Відповідно до ст. 42 Цивільного. процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) [1]. учасниками справи є: сторони та треті особи (позовне провадження); заявник. та боржник (наказне провадження);

заявник та заінтересовані особи (окреме провадження); органи та особи, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Згідно з ч. 2 ст. 4 ЦПК України [1] право звертатися до суду в інтересах інших осіб. надано органам та особам, які уповноважені. відповідно до своїх посадових. повноважень захищати права, свободи. та інтереси інших осіб. Коло цієї групи суб'єктів.. детально регламентується ст. 56 ЦПК України, а саме до цих суб'єктів відноситься: Уповноважений Верховної Ради України з прав. людини (далі – омбудсмен), прокурор, органи. державної. влади та органи місцевого. самоврядування, фізичні та юридичні. особи. Кожен із цих суб'єктів. має специфічні характеристики з точки. зору функцій та завдань, покладених на них законом [1]. Однак, характерною. особливістю є те, що вони мають спільну мету та процесуальну форму участі. у цивільному процесі – звернення до суду із заявами. в інтересах інших осіб.

Варто зазначити, що уповноважений з прав людини у світі став відомий під назвою «омбудсмен». Омбудсмен. (швед. ombudsman) – це посадова особа, якій надається право представляти інтереси. громадськості [2].

Набуття права на звернення. до суду органами та особами, зазначеними у ст. 56 ЦПК України, вимагає виконання певних умов. Зокрема, отримання цивільного. процесуального правового статусу. органів та осіб, які в силу закону. мають право захищати права, свободи та інтереси. інших осіб та наявність правосуб'єктності.

На відміну від загальних. суб'єктів права звернення до суду за захистом (фізичні та юридичні особи), компетентні органи. та фізичні особи повинні мати особливу цивільну. процесуальну дієздатність, тобто здатність. мати цивільні права та процесуальні. обов'язки органів та осіб, яким право надається для захисту. прав, свобод чи інтересів. інших осіб. Така дієздатність виникає. з моменту, коли ці особи мають відповідні компетенції. або права, передбачені в акті. про вступ на посаду. Таким чином, цивільна процесуальна. дієздатність омбудсмена виникає після. призначення особи на конкретну. посаду.

Процесуальна діяльність. омбудсмена в цивільному процесі. є важливим явищем у системі захисту прав і свобод. людини і громадянина, оскільки право кожного на захист. своїх прав омбудсменом прямо. гарантується ч. 3 ст. 55 Конституції України, а в ст. 101 Конституції України міститься норма про те, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини здійснює також і парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина [3]. Ці конституційні. положення зазначені також і в абз. 10 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної. Ради України з прав людини», згідно з яким Уповноважений. з прав людини має право звертатися. до суду для захисту прав і свобод осіб, які в силу своїх. фізичних стан, зрілість,

старість, недієздатність. чи обмежені. можливості не в змозі захищати. свої права. та свободи самостійно» [4].

З наведеного вбачається, що необхідною. умовою участі у цивільному процесі омбудсмена, якого законом. наділено право на звернення до суду в інтересах інших. осіб, є закріплені норми. матеріального права, що передбачають підстави такої участі.

Аналізуючи. положення національного законодавства можна сформулювати визначення. про омбудсмена, якому юридично надається. право звертатися до суду в інтересах. інших осіб, що в свою чергу дозволяє виокремити його із загальної групи суб'єктів права. на звернення до суду. Крім того, необхідно. запропонувати таке визначення фізичних. та юридичних осіб, які наділені. законом правом на звернення до суду за захистом законних права та інтересів інших осіб – це фізичні та юридичні особи, конкретно. визначені законодавством України, які у випадках, встановлених. законом, мають право. звертатись до суду із захистом прав та законних. інтересів інших осіб. Однак, для чіткого. розуміння процесуальної спрямованості. цих суб'єктів та особливостей їх процесуального. статусу в контексті ч. 1 ст. 56 ЦПК України. загальноживане поняття «фізичні та юридичні. особи» доцільно замінити «спеціально визначені та уповноважені. законом фізичні та юридичні. особи». З урахуванням цього ч. 1 ст. 56 ЦПК України набуде такого вигляду: «У випадках, передбачених. законом, органи державної влади, органи. місцевого самоврядування, спеціально створені та уповноважені. законом, фізичні та юридичні. особи можуть. звертатися до суду з метою. захисту прав, свобод та інтересів інших.. осіб або державних чи громадських. інтересів. і брати участь у цих питаннях....».

Крім того, варто зазначити, що омбудсмен зобов'язаний. обґрунтувати суду неможливість особи, в інтресах якої він звертається, самостійно здійснювати захист своїх інтересів. У зв'язку з цим не випадково. в ч. 5 ст. 175 ЦПК закріплено норму про те, що «в разі пред'явлення. позову особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах. іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави. такого звернення» [1].

На підставі вищевикладеного, можна. зробити висновок про підстави участі в цивільному процесі. омбудсмена, зокрема, доцільно виокремити підстави, які мають загальний. характер (ч. 2 ст. 4 і ч. 2 ст. 56 ЦПК), і підстави, якими обґрунтовується право. омбудсмена звертатися до суду з заявою про захист прав та інтересів конкретних. осіб (п. 10 ст. 13 Закону України «Про Уповноваженого Верховної. Ради України з прав людини»). Така класифікація підстав для участі. омбудсмена у цивільному процесі має практичне. значення: за відсутності. загальних підстав суд може повернути позовну заяву, а за відсутності. обґрунтування підстав звернення до суду в інтересах іншої особи, суд може залишити позовну заяву без руху.

Процесуальною формою. участі омбудсмена в цивільному. процесі, як зазначено в ч. 2 ст. 56 ЦПК, є звернення. до суду з позовом (заявою) про захист прав і свобод людини. й громадянина.

Отже, право Уповноваженого Верховної. Ради України з прав людини звертатися. до суду з заявою про захист прав і свобод. громадян, а також брати участь у судовому. розгляді особисто або через свого представника. у випадках та у порядку, встановлених ЦПК України, робить омбудсмена активним. учасником судового провадження.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004. №1618-IV. Дата оновлення: 13.08.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 05.10.2021)
2. Justitieombudsmannen (JO). URL: <http://www.jo.se/sv/Om-JO/Historik/> (дата звернення: 05.10.2021)
3. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2021).
4. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997. №776/97-ВР. Дата оновлення: 01.01.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.10.2021)

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ НЕПРИПУСТИМОСТІ СВАВІЛЬНОГО ВТРУЧАННЯ В ОСОБИСТЕ ЖИТТЯ ЛЮДИНИ У НАШ ЧАС

Бондаренко Анастасія Анатоліївна

студентка II курсу

Київського національного торгово-економічного університету

м. Київ, Україна

Державне законодавство намагається максимально захистити людей і їх особисте життя за допомогою законів, нормативно-правових актів, конвенцій та інших джерел права. Принцип неприпустимості свавільного втручання в особисте життя людини відображається у: Конституції України, Європейській конвенції про захист прав і основних свобод людини, Цивільному кодексі, Цивільному процесуальному кодексі,

Сімейному кодексі, а також у судовій практиці Верховного Суду України. Але постає питання: наскільки реалізований даний принцип у наш час?

Теоретичним підґрунтям для подальшого дослідження проблеми стали праці науковців, таких як: Кулініч О., Глиняна К., Горобець Н., Парасюк В. та інші.

В 1948 році ідея неприпустимості втручання в особисте життя людини зі сторони держави та інших фізичних осіб була вперше оприлюднена на рівні міжнародного права у статті 12 «Загальної декларації з прав людини». В даній статті говориться так: «Ніхто не може піддаватися свавільному втручанням в його особисте та приватне життя, свавільним посяганням на його житло, таємницю його юриспруденції чи на його честь та репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання і таких посягань» [1, ст. 12].

Беремо до уваги те, що даний принцип є одним з основоположних у цивільному законодавстві. Він є відображенням особистих немайнових та абсолютних правовідносин, які закріплюються у цивільному кодексі на постійній основі з моменту здійснення акту цивільного законодавства – народження особи. Принцип неприпустимості втручання в особисте життя людини та інші особисті немайнові права, які закріплені в цивільному законодавстві, є взаємозалежні.

Згідно думки Кулініча О. О., система заходів правової охорони, що забезпечує право на приватність в Україні, не є досконалою, оскільки не відомим суспільству особам не важко реалізувати дане право, на відміну від публічних осіб, як ми зазвичай кажемо – «зірок». Реалії сьогодення свідчать про підвищений інтерес до них, а також про систематичне втручання в їх особисте життя з боку журналістів [2, с. 34]. Розголошення особистої інформації «зірок» значно впливає на їх рейтинги, ділову репутацію, що у результаті може також вплинути на їх заробітну плату, а також на плату, яку б вони могли отримати за звичайних обставин. Позовна давність для спростування недостовірної інформації в ЗМІ скорочена – 1 рік. Також така неправомірна поведінка зі сторони журналістів може призвести до негативного для них наслідку – відшкодування моральної шкоди у зв'язку з підривом репутації особи.

На жаль, законодавство України не вважає правопорушенням розголошення таємниці усиновлення, яке сталося з волі усиновлювача, хоча це також є прикладом втручання в особисте життя дитини. Разом з тим, слід зазначити, що якщо вже факт розголошення відомостей щодо усиновлення вже стався, тих заходів відповідальності, які передбачено в законодавстві, недостатньо, згідно погляду науковців. Також не залишаємо поза увагою те, що ігнорується законодавством така неправомірна дія, як збирання інформації щодо факту усиновлення, хоча це також є прикладом втручання в особисте життя людини [3, с. 108].

Деякі науковці вважають, що у наш час втрачає свою суть розмежованість між приватним та публічним життям. Такі терміни як «повага» та «таємниця» завжди супроводжують принцип неприпустимості свавільного втручання у життя людини, тому викреслення однієї умови втратить сенс іншої, оскільки вони взаємопов'язані між собою [4, с. 43].

Також існує думка, що жоден із джерел законодавства чітко і доцільно не регулює питання щодо особистого життя людини, оскільки ці правовідносини регулюються переважно нормами моралі [5, с. 139]. Проблематика цього питання ґрунтується на тому, що суспільство у 21-ому столітті не визначилося, що саме розуміється під словосполученням «особисте життя», адже, як і у вітчизняному, так і у міжнародному законодавстві, відсутнє його офіційне тлумачення.

Отже, відповідно до вищевикладеного, ми можемо зробити висновок, що проблема щодо забезпечення таємниці особистого життя людини є суттєвою. Через дану невизначеність особа втрачає розуміння того, з якого моменту вона є такою, що втрутила у приватне життя іншої. Законодавство не встановлює чітких меж, внаслідок чого втрачається розуміння того, що саме є порушенням права на особисте життя. Адже, якщо проігнорувати дану проблему, то вона потягне за собою порушення інших прав, зазначених у Цивільному кодексі, такі як: «право на таємницю про стан здоров'я», «право на повагу до гідності та честі», « право на таємницю кореспонденції, «захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок» та інші. Позбавлення права на особисте життя руйнує систему цивільного законодавства, у результаті чого буде також втрачено значення інших принципів – розумності, добросовісності та справедливості.

Література:

1. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10.12.1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 12.
2. Кулініч О. О. Засоби масової інформації і приватне життя «публічних» осіб / О. О. Кулініч // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 38. – С. 34.
3. Глиняна К. М. Правове забезпечення таємниці усиновлення // К. М. Глиняна // Актуальні проблеми держави і права. – 2008. – Вип. 38. С. 108.
4. Горобець Н. О. Особисте життя: таємниця чи повага? Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 3. С. 43.
5. Парасюк В.М. Особисте життя як об'єкт цивільно-правових відносин / Парасюк В.М. // Порівняльно-аналітичне право. – 2018. – № 6. – С. 139.

СКОРОЧЕНІ ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ ДЛЯ РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ ЩОДО ЗАХИСТУ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ У СУДІ VS ПРИНЦИП СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РІВНОСТІ

Боршевська Олена Миколаївна

*кандидатка юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного і трудового права
Одеського національного морського університету
м. Одеса, Україна*

Актуальність доповіді зумовлена поданим до Верховної Ради законопроектом № 6221 від 25.10.2021 «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо порядку та строків розгляду справ у спорах про захист честі, гідності та ділової репутації, зокрема під час виборчого процесу» [1]. В законопроекті пропонується скоротити строки розгляду справ у спорах про захист честі, гідності та ділової репутації, зокрема під час виборчого процесу.

Депутати пропонують скорочення строків розгляду справи щодо предмету позову – честь, гідність та ділова репутація, за суб'єктним складом якщо позивачем є кандидат на пост Президента, кандидат у народні депутати України, кандидат у депутати, кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, їх довірена особа та член ініціативної групи та з огляду на час – під час виборчого процесу чи під час референдуму.

Наразі не можна погодитися з такою пропозицією щодо таких скорочених строків розгляду справи, оскільки це загрожує втратою цілісної логічної схеми цивільного судочинства щодо неупередженості судового розгляду з огляду на скорочення часу дослідження доказів, можливості пред'явлення зустрічного позову, проведення експертиз, виводу свідків та інше.

Більш того, яким чином можна буде спланувати роботу суду, якщо буде наявна певна категорія справ, яку потрібно буде розглянути за два дні, яку пропонує вищевказаний законопроект щодо зміни строку розгляду справи «про захист честі, гідності та ділової репутації по суті, якщо позивачем є кандидат на пост Президента, кандидат у народні депутати України, кандидат у депутати, кандидат на посаду сільського, селищного, міського голови, старости, їх довірена особа під час виборчого процесу, член ініціативної групи під час референдуму, не повинен перевищувати двох днів з дня відкриття провадження у справі» [2].

Загальновідомо, що справи про захист честі, гідності та ділової репутації є достатньо складними з огляду доказової бази, яку потрібно

ретельно дослідити, можливо призначення та проведення експертиз, допиту свідків, які повинні бути присутніми у судовому засіданні. Більш того, суддя, який прийме справу до свого розгляду повинен мати вільний час, щоб призначити судове засідання. Все це викликає низку запитань, які потрібно бути вирішувати в процесуальному порядку.

Виникають сумніви яким чином можна дотриматися принципу рівності сторін, принципів справедливості та розумності з огляду положень передбачених частиною 4 статті 292 [3] законопроекту щодо можливості в такі скорочені строки дослідження судом «чи є інформація поширена про особу образливого змісту, достовірною, сфальсифікованою, такою, що не відповідає фактичним даним про особу, такою, яку неможливо підтвердити чи спростувати, принижує особу, її дії, здібності, особисті та професійні якості, є зневажливою, глузливою або в будь-який інший спосіб дискредитує особу в очах оточуючих та впливає чи може вплинути на оцінку суспільством її особистих, ділових, професійних якостей при виконанні нею трудових, службових, громадських чи інших обов'язків та (або) може вплинути на результати виборчого процесу».

Також не враховується можливе порушення права відповідача на надання відзиву, оскільки, враховуючи технічні можливості не завжди можна буде отримати відзив відповідача за цією справою. На думку авторки, заздалегідь ця частина статті законопроекту щодо розгляду справи судом «за наявними матеріалами справи, якщо відповідачем не надано відзив без поважних причин у встановлений судом строк та (або) в разі неявки у судові засідання учасника справи, якщо він належним чином повідомлений про дату, час і місце розгляду справи» містить можливості щодо однобічного розгляду справи.

Слід мати на увазі, що в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» зауважено, що позивач у вказаній категорії справ повинен належним чином довести, що поширена про нього недостовірна інформація є саме фактичним твердженням, а не оціночним судженням [4].

Згідно до статті 30 Закону України «Про інформацію» ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оціночних суджень. Оціночними судженнями, за винятком наклепу, є висловлювання, які не містять фактичних даних, критика, оцінка дій, а також висловлювання, що не можуть бути витлумачені як такі, що містять фактичні дані, зокрема з огляду на характер використання мовно-стилістичних засобів (вживання гіпербол, алегорій, сатири). Оціночні судження не підлягають спростуванню та доведенню їх правдивості [5]. Суддя не має можливості самостійно без висновків лінгвістичної експертизи визначитися щодо такого роду інформації. І тоді виникає питання як впродовж такого короткого проміжку часу як два дні можна призначити, провести експертизу та заслухати експерта-лінгвіста.

Інша річ коли йдеться про недостовірну інформацію. За поширення недостовірної інформації особу може бути притягнуто до цивільно-правової відповідальності, а шкода, завдана таким розповсюдженням, може бути нанесена як фізичній, так і юридичній особі. Але факт саме того що інформація є недостовірною слід доводити і за два дні це буде неможливо, оскільки цивільно-процесуальні важелі розгляду справи дозволяють зробити це лише формально не враховуючи принципу об'єктивності розгляду справи.

Зрозуміло, що депутати переймаються про те, що під час виборчого процесу чи референдуму, вважаючи на попередній досвід, на кандидатів та інших причетних до виборчого процесу осіб можуть застосовуватися «брудні» технології, але це не може стати підставою для політизації цивільного процесу, а судові рішення прийняті поспіхом не будуть в повній мірі відбивати принцип справедливості та рівності сторін, які повинні бути дотримані за будь-яких підстав.

На підставі викладеного слід зробити висновок, що даний законопроект містить в певній мірі дискримінаційні положення щодо розгляду в скорочений термін справ щодо захисту честі, гідності та ділової репутації, зокрема під час виборчого процесу та процесу проведення референдуму, оскільки не доводиться необхідність такого скорочення, з огляду на об'єктивний та всебічний розгляд справи, можливість сторін скористатися всіма процесуальними правами, а також не надавати перевагу у часовому вимірі (призначенням поза чергою) таким категоріям справ перед іншими не менш важливими цивільними справами.

Як вбачається судові справи такого характеру можна розглядати за правилами загального цивільного судочинства, а право на своє бачення проблеми можна оперативно реалізувати в законний позасудовий спосіб.

Література:

1. Законопроект № 6221 від 25.10.2021 «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо порядку та строків розгляду справ у спорах про захист честі, гідності та ділової репутації, зокрема під час виборчого процесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73071

2. П. 1 Законопроекту № 6221 від 25.10.2021 «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо порядку та строків розгляду справ у спорах про захист честі, гідності та ділової репутації, зокрема під час виборчого процесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73071

3. Законопроект № 6221 від 25.10.2021 «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо порядку та строків розгляду справ у спорах про захист честі, гідності та ділової репутації, зокрема під час виборчого процесу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73071

4. Постанова Пленуму Верховного Суду України в від 27 лютого 2009 року № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09#Text

5. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНИХ ІНТЕРЕСІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Вальчук Катерина Володимирівна

студентка

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Дяченко Сергій Вікторович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Україна

Для ефективного захисту порушених, оспорюваних та невизнаних прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб чи інтересів держави важливий своєчасний та правильний розгляд цивільних справ в Україні [1, ст. 2]. Тобто проводячи аналіз даної норми об'єктом захисту у цивільному процесі виступають права, свободи та інтереси фізичних і юридичних осіб, а також держави.

Однак Цивільний процесуальний кодекс не дає чіткого визначення, який саме інтерес підлягає правовому захисту: загалом охоронюваний законом, приватний чи законний, публічний або суспільний. Термін «державний інтерес» законодавець не використовує безпосередньо в переліку об'єктів захисту цивільного процесу, втім зазначивши його в змісті ЦПК України [2, с. 63].

Державним інтересом вважається відображення спільних цінностей, прагнень, забезпечуваних правом і визнаних державою, а задоволення цього інтересу є умовою та гарантією існування та розвитку суспільства, предметом його постає конкретне благо або потреба, яке є відмінним від приватного інтересу, але може бути сукупністю останнього.

В ЦПК України неодноразово використано поняття «державний інтерес», зокрема:

– ст. 11 задля закріплення в цивільному судочинстві принципу пропорційності: «Суд визначає в межах, встановлених цим Кодексом, порядок здійснення провадження у справі відповідно до принципу пропорційності, враховуючи: завдання цивільного судочинства; забезпечення розумного балансу між приватними й публічними інтересами; особливості предмета спору; ціну позову; складність справи; значення розгляду справи для сторін; час, необхідний для вчинення тих чи інших дій; розмір судових витрат, пов'язаних із відповідними процесуальними діями, тощо» [3];

– у п. 4 ч. 4 ст. 137 задля установаження критеріїв співмірності та порядку визначення розміру витрат та оплати послуг адвокату, серед яких є ціна позову (або) значення справи для сторони, зумовлена, серед іншого впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи [3];

– у п. 2 ч. 3 ст. 141 в процесі вирішені питань про розподіл судових витрат шляхом закріплення критерію, який має врахувати суд, а саме: чи є розмір таких витрат пропорційним та обґрунтованим предмету спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, а також чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес [3].

Із прийняттям нової редакції ЦПК України в 2017 році нововведенням було визначено правового статусу прокурора в суді, а саме захист не тільки інтересів громадянина, як було зазначено у старій редакції ЦПК, а й державних інтересів.

Варто звернути увагу на положення ч. 3 ст. 4, ч. 1 ст. 53 Господарського процесуального кодексу, ч. 2 ст. 4, ч. 1 ст. 56 Цивільно процесуального кодексу та ч. 3 ст. 4, ч. 1 ст. 53 Кодексу адміністративного судочинства, в яких надається право прокурору на звернення до суду у справах, які відносяться до юрисдикції, разом з органами, яким надано законом право на звернення до суду в інтересах осіб.

Загалом в законодавстві можна виділити дві форми представництва прокурором інтересів держави в суді: 1) звернення прокурора до відповідного суду інстанційної юрисдикції з позовною заявою, скаргою, заявою; 2) вступ прокурора у справу, відкриту в суді за його зверненням (або іншої особи) з метою підтримання поданого позову, скарги, заяви [6, с. 12].

Подання прокурором позову до суду першої інстанції та пред'явлення апеляційної скарги на рішення цього суду хоча і є дві самостійних форми представництва прокурора, але в цілому вони характеризують одну – звернення прокурора до суду, в будь-якому судовому провадженні.

Також необхідно зазначити, що відповідно до нових положень ЦПК України прокурор може представляти інтереси в суді «у визначених законом випадках» тобто воно уже не прив'язано до конституційного терміну «у виключних випадках». Окрім того, за положеннями ч. 3 ст. 53 ГПК та ч. 3 ст. 56 ЦПК прокурор може вступити в справу «за своєю

ініціативою» (більш категорично – за ч. 3 ст. 53 КАС «вступає за своєю ініціативою у справу»), провадження в якій відкрито за позовами інших осіб [6, с. 12].

У кодексах щодо системи прокурорських представницьких заходів зазначається спеціальне правило, у якому йдеться про те, що прокурор при здійсненні представництва в інтересах держави, у позовній або іншій заяві повинен обґрунтувати в чому полягає порушення інтересів держави, необхідність їх захисту та на яких правових підставах прокурор звертається до суду, та зазначити орган, який уповноважений державою здійснювати функції у зазначених спірних відносинах. При порушенні прокурором перерахованих вимог, суд може залишити позовну заяву без розгляду (ч. 4 ст. 53 ГПК, ч. 4 ст. 56 ЦПК, ч. 4 ст. 53 КАС).

Отже, під визначенням «інтереси держави», як об'єкт прокурорського представництва в суді слід розуміти –коло специфічних інтересів держави (політичних, економічних, екологічних, соціальних, воєнних, тощо), що входить до предмета ведення (компетенції) органів державної влади, органів місцевого самоврядування (яким законом надано повноваження органу виконавчої влади) і потребують ініціювання судового захисту з боку прокуратури у випадках їх порушення [6, с. 13].

Узагальнюючи прокурорську практику можна зробити висновок, що найчастіше представницькі повноваження прокурори використовують у напрямках захисту державних інтересів у сфері охорони довкілля, земельних правовідносин, захисту державних та комунальних майнових справ, забезпечення законності в сфері проведення публічних закупівель за бюджетні кошти.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: станом на 13.08.2020 р. // Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

2. Берестова І. Е. Значення публічного інтересу при застосуванні принципу пропорційності у цивільному процесуальному праві // І.Е. Берестова // Правова держава. № 31. 2018. С. 61–71.

3. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10. 2017 р. № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. № 48. 2017. Ст. 436.

4. Господарський процесуальний кодекс України: станом на 16.08.2020 р. // Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>.

5. Кодекс адміністративного судочинства України: станом на 15.08.2020 р. // Відомості Верховної Ради. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>.

6. Руденко М.Д. Прокурор та «інтереси держави» в оновлених процесуальних кодексах України: законодавчі новації, теорія і практика// М.Д. Руденко // Юридичний вісник України; все про закони – в одній газеті: загальнонаціональна правова газета. № 4. 2018. С. 12-13.

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ І ЙОГО ЗНАЧЕННЯ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Гайдей Іванна Олексіївна

студентка IV курсу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Дяченко Сергій Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

В Україні закріплено цивільним законодавством справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених невизнаних або оспорюваних прав [1].

Конституційно закріплена змагальна форма процесу відіграє провідну роль у забезпеченні реалізації вищезазначених цілей і завдань.

Вивчити дослідження даного питання можна в працях таких учених: О.О. Дембицького, М.Г. Марченка, М.А. Гурвіча, В.М. Семенова, та ін. Проте даний принцип не досліджений в усіх аспектах, що і зумовлює актуальність даної роботи.

Підтвердженням того, що забезпечення кожного правом на справедливий судовий розгляд має особливе значення є Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні згідно європейських стандартів. Згідно даного нормативно-правового акту наявність в учасників провадження гарантій щодо рівності та змагальності сторін, ефективного використання сторонами у справі права на захист, швидкого розгляду справи означає справедливість правосуддя.

Принцип змагальності зобов'язує учасників справи подавати усі наявні у них докази до суду [1]. Доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують

вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи [2, с. 90].

М. А. Гурвіч визначає принцип змагальності поняттям, згідно якого для осіб, що беруть участь у справі є важливою умовою надавати докази до суду, повідомляти про важливі для справи юридичні факти [3, с. 16].

Проте В. М. Семенов не погоджується з існуванням окремого принципу змагальності. На його думку існує насамперед «змагальна форма судочинства», в межах якої реалізовується принцип рівності сторін [4, с. 122].

Ми вважаємо, що принцип змагальності все-таки є самостійним принципом, закріпленим цивільно-процесуальним законодавством (ст. 12 ЦПК) та Основним Законом держави (ст. 129). Його роль є важливою в здійсненні судочинства і виражає правову організацію держави. Тож, даний принцип «задіяний» у більшість стадій цивільного процесу.

Варто зауважити, що принцип змагальності діє на всіх стадіях цивільного процесу. С.В. Васильєв зауважує, що максимально він проявляється під час судового розгляду, оскільки сторони дають пояснення, виступають в судових дебатах [5, с. 37]. З.В.Ромовська доповнює дане твердження тим, що зазначає, що змагання сторін припиняється синхронно з дебатами в суді першої інстанції. І може поновитись в наступних стадіях: апеляційній, касаційній [6, с. 47].

Принцип змагальності безпосередньо впливає на наступні законодавчо закріплені норми:

- позивач, відповідач чи третя сторона зобов'язані довести обставини, що мають значення для справи і, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень (ч. 3 ст. 12 ЦПК України).

- кожна сторона несе відповідальність за будь-які наслідки, що пов'язані із вчиненням чи невчиненням нею процесуальних дій [1].

Тож, принцип змагальності є одним із фундаментальних. Він регулює справедливе здійснення цивільного процесу даний принцип взаємопов'язаний з наступними основними принципами :законності, гласності, рівності учасників, чим іще раз «підкреслює» своє значення в цивільному судочинстві. Він зазначений основним в матеріальному та процесуальному аспектах цивільного судочинства України, оскільки закріплений в нормативно-правовій базі та без нього неможливий процесуальний перебіг справи.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

2. Дяченко С. В., Рябченко Ю. Ю., Самілик Л. О. Цивільний процес України: практикум. – Ірпінь : Університет ДФС України, 2020. – 312 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ»; т. 70) Режим доступу: http://ir.nusta.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5861/1/6106_IR.pdf

3. Гурвич В. М. Понятие принципов, их значение и система. Советский гражданский процесс. 1975. 196 с

4. Семенов В. М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. М., 1982. 152 с.

5. Васильев С. В. Цивільний процес України: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2013. 344 с.

6. Ромовська З. В., Шумська Н. Л., Шумська-Луців Н. Л. Цивільний процесуальний кодекс: науково-практичн. аналіз. К.: ВД «Дакор», 2013. 600 с.

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Гервасовська Анна Вікторівна

студентка II курсу

факультету міжнародної торгівлі та права

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Київ, Україна

На сьогоднішній день акціонерні товариства набувають дедалі більшої розповсюженості. Це пов'язано з тим, що на шляху роздержавлення економіки відбувається перетворення державних промислових підприємств на ефективніші форми господарювання, власне яким і виступає акціонерне товариство.

Акціонерне товариство – це юридична особа, яка створена одним чи кількома засновниками, а її статутний капітал поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями [1]. Оскільки акціонерне товариство є юридичною особою публічного права, згідно зі ст. 91 ЦК воно здатне мати такі ж цивільні права та обов'язки, як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині, тобто вона здатна мати загальну (універсальну) правоздатність. Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до Єдиного державного реєстру запису про її припинення [2, с. 34].

На мою думку, такі положення про статус акціонерного товариства надають можливість вільно функціонувати та бути залученим до участі у правовідносинах. В свою чергу це означає, що акціонерні товариства мають правосуб'єктність, яка дозволяє реалізувати їх діяльність, мати волевиявлення та нести правову відповідальність за вчинені дії.

Дослідженням господарської правосуб'єктності акціонерних товариств зймалися такі вчені: С. М. Грудницька, Ю. М. Жорнокуй, А.В. Зеліско, І. В. Труш, В. С. Щербина та інші.

Господарська правосуб'єктність є підґрунтям участі акціонерного товариства у господарських правовідносинах, виникнення у них певних прав та обов'язків. Для того, щоб абстрактні норми законодавства надали можливість акціонерним товариствам виступати учасником правовідносин шляхом реалізації їх господарської компетентності, необхідна наявність певних конкретних обставин. Такі обставини називають юридичними фактами [4, с. 82].

За загальним визначенням, юридичні факти – це передбачені законом конкретні обставини, які тягнуть правові наслідки у вигляді виникнення, зміни або припинення правовідносин. Залежно від наявності зв'язку із волею суб'єкта юридичні факти поділяються на події та дії [5, с. 1].

Юридичні факти безпосередньо зумовлюють перехід від основної моделі поведінки до конкретизованих правових відносин.

Господарська правосуб'єктність акціонерного товариства виникає після реєстрації Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати приватного розміщення акцій та видачі свідоцтва про реєстрацію випуску акцій. Подальші дослідження у цьому напрямі пов'язані також з аналізом інших юридичних складів, що є підставою виникнення господарської правосуб'єктності АТ внаслідок реорганізації інших господарських організацій.

Оскільки акціонерне товариство є юридичною особою публічного права, його цільовим призначенням є реалізація суспільних інтересів. Майно акціонерного товариства використовується не лише для отримання прибутку, іншої господарської діяльності, а насамперед для реалізації поставлених цілей і завдань. Особливістю цивільно-правового статусу акціонерного товариства як юридичної особи публічного права є його комплексність: воно регулюється положеннями норм і приватного і публічного права [3, с. 68-71]. Таким чином, створення акціонерних товариств сприяє справедливому характеру привласнення засобів і результатів виробництва.

Отже, акціонерні товариства виступають активним учасником цивільних відносин, що сприяє стимулюванню підприємницької діяльності та покращенню стану економіки у країні. Акціонерні товариства сприяють демократизації суспільства та утвердженню народовладдя.

Література:

1. Закон України Про акціонерні товариства // Відомості Верховної Ради України -2008, № 50-51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16.10.2020 р. Київ, 34 с.
3. Волкова Л. О. Цивільно – правовий статус державних акціонерних компаній: кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ – 2019 р. С. 68-71.
4. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ – 2020. С. 82.
5. Ligazakon.net. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/TS000909?an>

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЧАСОВІ ПАРАМЕТРИ СУБ'ЄКТИВНОГО ПРАВА

Гуйван Петро Дмитрович

кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,

професор

Полтавського інституту бізнесу

м. Полтава, Україна

Ще на початку свого розвитку правова наука зіштовхнулася з проблемою, що таке право на захист порушеного права (право на позов), чи входить воно до змісту суб'єктивного права особи. Питання не було очевидним, між прихильниками різних підходів довгий час тривала жвава дискусія (за великими рахунком, вказана дискусія продовжується у цивілістиці і зараз, утім вона перенесена в дещо іншу площину з урахуванням зміни концептуального базису). Спочатку домінувала теза про сутнісну притаманність права на захист змістові будь-якого суб'єктивного права. У 20-му столітті концепція про погашення матеріального права після збігу давнісного строку почала піддаватися критиці. Особливо це проявилось в 60-х – 70-х роках: з'явилися численні наукові публікації, в яких обстоювалася теза щодо відсутності прямого впливу закінчення перебігу давнісного строку на час існування самого суб'єктивного права [1, с. 189]. Тож, не дивно, що зрештою більш прогресивною була фактично визнана правова позиція, котра визначала, що право продовжує існувати після втрати ним своєї захисної примусової здатності, хоча воно стає менш дієвим та захищеним. Після того, як давнісний строк минув, регулятивне

право не припиняється, дія його продовжується в стані *jus pnddum* – «голого права», позбавленого охоронної здатності. Проте, така позиція обґрунтовувалася не зміною підходу до аналізу внутрішньої сутності досліджуваних відносин, а тим, що загальнотеоретичні висновки про припинення суб'єктивного права із погашенням його примусової властивості вступили в протиріччя з чинним законодавством. Йдеться про нормативне правило, яке вказує на можливість заперечення праволодільця проти зворотної вимоги виконаного після спливу давнісного строку, яке набуло відтворення у ст. 82 ЦК УРСР 1963 року та наразі міститься у ч. 1 ст. 267 ЦКУ.

Як бачимо, далася взнаки давня хвороба нашої юридичної науки: не доктринальна думка дає поштовх для удосконалення чинного законодавства, а радше навпаки, діючі правові норми змушують вчених шукати їм наукове обґрунтування. Частіше за все, такі пошуки призводять до штучної підгонки реально існуючих правовідносин під правову надбудову, спотворюючи їхню природу та надаючи їм рис ненормального розвитку. Зрештою, через певний час подібні регулятивні механізми демонструють свою недієвість та скасовуються, змушуючи вчених знаходити нове обґрунтування для реально існуючих взаємин. Проте, в нашому випадку маємо щасливий виняток із описаного вище правила: запровадження в цивільному законодавстві положення про належність виконання обов'язку після спливу позовної давності підштовхнуло вчених-цивілістів до пошуків реального та конкретного його наповнення. Вказане положення цивільного законодавства, на перший погляд, зняло існуючі розбіжності щодо оцінки співвідношення тривалості суб'єктивного права із закінченням давнісного перебігу за вимогами стосовно його судового захисту. Адже, якщо погодитися з тезою про припинення суб'єктивного права із спливом позовної давності, неодмінно виникає питання про підставність добровільного виконання боржником обов'язку після закінчення давнісного строку. Бо, закон веде мову саме про обов'язок, тож, коли виходити з положень теорії зобов'язань, то слід визнати, що єдиною підставою існування певного обов'язку є наявність правовідношення та суб'єктивного права, що кореспондує вказаному обов'язку.

Зазначене нормативне правило, здавалося б, ще раз побічно підтвердило той факт, що після збігу давнісного строку саме матеріальне право не припиняється: в правовій нормі йдеться про виконання, а виконати можна лише існуюче зобов'язання. Відтак, цивільно-правове зобов'язання продовжує існувати і поза межами давнісних строків, бо в іншому випадку, якби суб'єктивне право внаслідок закінчення часу існування домагання погасилося, виконання боржника становило собою дію без належної правової підстави і підлягало поверненню в силу прямої вказівки відповідної статті Цивільного кодексу. Отже, зобов'язання продовжує існувати після позовної давності, хоча і втративши свою позовну силу. Разом з

тим, прихильники іншої наукової доктрини, згідно з якою закінчення давнісного строку призводить до припинення дії суб'єктивного цивільного права особи [2, с. 267; 3, с. 122-123], не склали зброї. Звісно, поява законодавчого припису про належність виконання обов'язку, попри навіть збіг позовної давності, ускладнила дослідження, однак основні концептуальні положення не зазнали змін: не можна уявити собі існування суб'єктивного права, яке не може бути захищене в судовому порядку. Відтак, автори даної теорії виходили з потреби встановлення чітких меж існування суб'єктивного права, забезпеченого обов'язковим своїм атрибутом – позовною властивістю. І саме кінцевим терміном строку існування такого цивільного права було обрано момент спливу давнісного строку. У межах цієї доктрини виникали різні питання щодо сутності коментованих явищ, котрі не просто було узгодити з нормативним правилом: з одного боку продовжувала викликати сумнів доцільність подальшого існування матеріального права, що втратило примусову властивість, з іншого – важко було пояснити дієвість погашеного суб'єктивного права у разі добровільного виконання обов'язку боржником.

Як би там не було, а прихильники цієї правової теорії підійшли до аналізу традиційно для радянських часів: не ставлячи під сумнів доцільність та сутнісну обґрунтованість існування правила, викладеного в нинішній редакції ч. 1 ст. 267 ЦКУ, вони намагалися знайти наукове пояснення виконанню обов'язку (адже закон веде мову саме про виконання зобов'язання), який, за їхнім переконанням, припинився. Були напрацьовані декілька різних теорій. Скажімо О.С. Іоффе розробив теоретичну побудову, за якої з огляду на те, що добровільне виконання обов'язку після спливу позовного строку певним періодом не обмежується, здійснення такого виконання означатиме, що давнісний строк фактично не сплив, а відповідне суб'єктивне право продовжує перебувати у законному стані. На думку вченого подальше добровільне виконання є юридичним фактом, при появі якого паралізується погашаюча дія позовної давності, тож суб'єктивне право за таких обставин слід вважати існуючим і таким, що ніколи не припинялося [14, с. 266-267]. Д.М.Генкін також вважав, що цивільне право, не може існувати, не спираючись на примусову санкцію, тож вказував, що суб'єктивне право припиняється із збігом позовної давності. Аби пояснити подальшу дієвість відповідного суб'єктивного права та обов'язку у разі добровільного виконання, вчений постулював, що елементи примусу виявляються не лише в позовному захисті права, а й у встановленій законодавчо можливості заперечувати проти пред'явленого позову. Таким чином, він обґрунтовував визначену цивільним законом неможливість повернення виконаного боржником після спливу давності обов'язку [4, с. 255].

В літературі вже вказувалося на умовність та штучність наведених правових конструкцій, котрі не витримують перевірки практикою

[5, с. 197-198]. Справа у тому, що важливою ознакою будь-якого суб'єктивного права як для носія, так і для суспільства, є його визначеність на кожен момент існування. Якщо ж повернутися до зазначених вище конструкцій, то з їхнього змісту невідомо, чи існує суб'єктивне право протягом часу від закінчення давнісного строку до моменту добровільного виконання обов'язку боржником. А такий період може бути досить тривалим. Не можна визнати надто вдалими такі, наприклад, пояснення належності виконання за давнього обов'язку, що право кредитором зі спливом давності втрачається, але після виконання боржником набувається знову в силу прямої вказівки про це закону чи факту отримання майна [6, с. 102]. Крім того, хибною є теза, згідно з якою підставою для виникнення нового правовідношення є сам факт виконання, що відбулося після спливу давнісного строку [2, с. 267]. Вона не може бути прийнятною, позаяк не узгоджується з загальними засадами зобов'язально-правової теорії. Якщо вважати виконання юридичним фактом, що породжує правовідношення, то, звісно, слід встановити обсяг прав та обов'язків такого правовідношення. Наразі ж питання про те, яке ж право виникає і які юридичні наслідки невиконання відповідного обов'язку, залишаються без відповіді. Також незрозуміло, звідки виникає нове право, має бути правова підстава для нього. Разом з тим, закон чітко веде мову про виконання обов'язку, і він не передбачає такої правової передумови для виникнення зобов'язання, як виконання, тим більше безпідставне. Перелік підстав для припинення зобов'язань, передбачений главою 50 ЦКУ, має вичерпний характер і не містить такої, як сплив позовної давності.

Більш прийнятною є теза про те, що позовною давністю погашається лише право на позов, а не саме суб'єктивне матеріальне право, тобто про продовження існування після збігу давнісного строку позбавленого судового захисту суб'єктивного матеріального права. Отже, після закінчення давнісного перебігу захист порушеного суб'єктивного права в судовому порядку не може бути здійснено. Проте саме охоронюване право із спливом давності не припиняється, а продовжує існувати, будучи позбавлене засобів примусового захисту, більше того, добровільне виконання в цей час обов'язку боржником є належним, і останній не вправі вимагати повернення виконаного. Єдине, що обов'язково слід додати, продовжує існувати не порушене регулятивне право, а охоронне, яке втратило свою примусову здатність до реалізації. Тож, добровільне здійснення саме цього права буде належним.

Література:

1. Вильнянский С. И. Лекции по советскому гражданскому праву. Х.: Изд-во Харьковского университета, 1958. Ч.1. 339 с.
2. Иоффе О.С. Советское гражданское право (курс лекций). Общая часть. Л.: Из-во ЛГУ, 1958. 512 с.

3. Лоренц Д.В. Исковая давность: мировой опыт и перспективы реформы в России. Евразийский юридический журнал. 2013. № 2 (57). С. 120-125.

4. Советское гражданское право Учебник. / Братусь с. Н., Генкин Д.М., Лунц Л.А., Новицкий И.Б.; Под ред.: Генкин Д.М. М.: Госюриздат, 1950. Т. 1. 495 с.

5. Лебедева К.Ю. Исковая давность в системе гражданско-правовых сроков: дис. ... канд.. юрид. Наук. Томск, 2003. 243 с.

6. Толстой Ю.К. Содержание и гражданско-правовая защита права собственности в СССР. Ред.: Иоффе О.С. Л.: Изд-во ЛГУ, 1955. 219 с.

УЧАСТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ПРАВОВІДНОСИНАХ СПАДКУВАННЯ З ПОЗИЦІЇ АНАЛІЗУ ПОЛОЖЕНЬ ЗАПОВІДАЛЬНОГО ПРАВА

Гуменюк Юлія Володимирівна

студентка II курсу магістратури

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Достдар Руслана Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Інститут заповіту в цивільному праві посідає особливе місце. Заповідальні правовідносини протягом всього періоду свого історичного розвитку викликають інтерес науковців та дослідників. Вивченню та дослідженню інституту спадкування за заповітом присвячено багато наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених-правознавців. Зокрема, В. Васильченко, О. Дзера, І. Жилінкова значною мірою присвятили свої роботи аналізу історичного аспекту спадкування за заповітом та узагальненню досвіду з цього питання, Є. Фурса, Н. Харитонова, В. Чуйков, К. Ярошенко, В. Дроников висвітлювали історію розвитку спадкування за заповітом у Російській імперії, СРСР, а також основні етапи становлення інституту спадкування за заповітом, А. Заводський, І. Нелін своїми науковими працями відобразили той період, коли радянська влада намагалася скасувати інститут спадкування загалом, здійснити реформування спадкового права [1, с. 203].

В своїх роботах науковці не обходили стороною питання правового статусу неповнолітніх в заповідальних правовідносинах, однак це питання потребує більш детального аналізу та вивчення. Розглядаючи спадкування за заповітом із суб'єктивної сторони, ми можемо дійти висновку, що неповнолітні особи у таких правовідносинах можуть виступати в ролі як спадкоємця так і спадкодавця. І, враховуючи стрімкий розвиток цивільних правовідносин, цілком логічно припустити можливість участі неповнолітньої особи у заповідальних правовідносинах в якості виконавця заповіту.

Законом визначено, що правом складання заповіту наділені особи з повною цивільною дієздатністю. При цьому ми не спостерігаємо прив'язки до віку заповідача. Як зазначає І.В. Жилінкова, якщо неповнолітня особа має право розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами, то саме передача зазначеного майна за заповітом є одним із способів такого розпорядження. До цього питання слід підходити з позиції аналізу положень Цивільного Кодексу України. Скласти заповіт, внести в нього зміни та скасувати в цілому мають право як повнолітні дієздатні особи, так і неповнолітні особи, повна цивільна дієздатність яких наступила в силу положень статті 35 Цивільного Кодексу України [2, с. 23]. Отже, при посвідченні заповіту нотаріус або особа, визначена статтями 1251-1252 Цивільного Кодексу України мають встановити обсяг цивільної дієздатності заповідача. У випадку з неповнолітніми особами це нескладно, оскільки законом чітко встановлені обставини набуття повної цивільної дієздатності і з цього випливає перелік документів, які можуть даний факт підтвердити. Особистий характер заповіту логічно впливає із суті його визначення й виключає можливість його вчинення від імені двох або більше осіб, або через представника, у тому числі батьками, опікунами (піклувальниками). Тобто, неповнолітні особи, які не набули повної цивільної дієздатності та діють через представника, не наділені заповідальним правом навіть у випадку, коли вони є власниками майна чи грошових коштів та можуть вчиняти дрібні правочини. Цивільне законодавство України вирішує питання про набуття права складання заповіту однозначно, заборонивши його складання через представника.

Як юридичний факт, відкриття спадщини є наслідком виникнення у спадкоємців права на спадкування. Оскільки вказане право виникає у день відкриття спадщини, спадкоємці є суб'єктами спадкового правовідношення, до того ж коло спадкоємців значно ширше, ніж коло спадкодавців. Статтею 1222 Цивільного Кодексу України регламентовано, що спадкоємцями можуть бути фізичні особи, які є живими на час відкриття спадщини, а також особи, які були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини. Як бачимо, основна, так би мовити, вимога до потенційного спадкоємця – бути живим на момент відкриття спадщини. До того ж спостерігається захист прав ще ненародженої дитини, на користь

якої може бути складений заповіт, але це не означає, що така дитина виступає суб'єктом права, оскільки її інтереси будуть враховуватися лише за умови, якщо вона народиться живою. У випадку коли вона народиться мертвою, то її правоздатність не виникне. Якщо заповіт в частині майнових розпоряджень було складено лише на користь ненародженої дитини, а вона народилася мертвою, заповіт втрачає силу і в частині розпоряджень немайнового характеру.

З позиції конкретизації термінології С.Я. Фурса та Є.І. Фурса пропонують відокремити поняття «потенційний спадкоємець», під яким пропонується розуміти особу, право якої на спадкування визначено законом або заповітом, але яка ще не довела свого права на отримання спадщини і не виявила свого бажання на її отримання від поняття «фактичний спадкоємець», яким слід вважати ту особу, яка має доведене у встановленому порядку право на отримання спадщини і виявила передбаченим законом способом бажання отримати спадщину (вступила в управління або володіння спадковим майном чи подала заяву про бажання прийняти спадщину) [3, с. 125].

З цієї позиції процес спадкування починається після відкриття спадщини визначенням кола потенційних спадкоємців, до числа яких частіше всього входять неповнолітні особи. Виходячи з теорії с. Я. Фурси, доведення такими спадкоємцями свого права на спадкування потребує встановлення певних юридичних фактів. В першу чергу виявлення бажання успадкувати певну частину спадкової маси чи всю її в цілому. Законодавець не обмежує спадкоємців в праві спадкування при відсутності повної цивільної дієздатності. В даному випадку, окрім ситуацій набуття повної цивільної дієздатності в силу положень певних статей Цивільного Кодексу України, неповнолітні спадкоємці можуть реалізувати своє спадкове право через представників, зокрема батьків, опікунів (піклувальників).

В останні роки стрімкого розвитку набувають медичні технології, за допомогою яких, стало можливим зачаття дитини вже після смерті особи з використанням додаткових репродуктивних технологій. Таких дітей в науці називають постмортальними. Аналіз українського законодавства дозволяє зробити однозначний висновок про неможливість участі таких дітей у спадкових правовідносинах, принаймні стосовно своїх померлих біологічних батьків. Таким чином українське законодавство не враховує розвиток сучасної медицини та, у зв'язку з цим, не розвивається. Однак на теренах України, на сьогодні, посмортальні діти неабияка рідкість, тому ще не виникла нагальної потреба в реформуванні законодавства.

Стрімкий розвиток цивільних правовідносин та тенденції надання неповнолітнім особам більш широких цивільно-правових повноважень та розширення їх цивільної правоздатності наводять на думку про можливість призначення неповнолітньої особи виконавцем заповіту. Як вже неодно-

разово наголошувалось в наукових працях, заповідальні розпорядження можуть бути і немайнового характеру або такими, які не потребують особливих знань, навичок чи укладання додаткових правочинів з метою їх реалізації. Отже з такими розпорядженнями може впоратись і неповнолітня особа. До того ж законом не заборонено призначення де-кількох виконавців, що підтверджує теоретичну можливість такого призначення. Однак, за аналогією з правом на заповіт, фізична особа може бути призначена виконавцем заповіту у випадку її повної цивільної дієздатності, тобто у випадку повноліття, набуття повної цивільної дієздатності в силу положень статті 35 Цивільного Кодексу України та відсутності судових рішень про визнання такої особи недієздатною та обмежено дієздатною. Отже, призначення неповнолітнього виконавця потребує наявності в останнього повної цивільної правоздатності, оскільки виконавець заповіту не може діяти через представника.

Як вже зазначалось одним із суб'єктивних прав заповідача є право на визначення виконавця заповіту безпосередньо в тексті самого правочину, що служить певною гарантією спадкодавця в межах його цивільної правоздатності, яка жодним чином не залежить від згоди потенційних спадкоємців але повністю залежить від згоди призначеної особи. Таке призначення відбувається безпосередньо у тексті заповіту в момент його складання, проте воля заповідача може бути здійснена лише з моменту його смерті, тобто з моменту відкриття спадщини. Законодавством встановлено обов'язковість згоди особи, призначеної виконавцем заповіту, на виконання покладених на неї функцій. При цьому не має жодного значення, якій особі доручається виконання заповідальних розпоряджень – спадкоємцеві або сторонній особі, а також незалежно від підстави призначення виконавцем заповіту. З цього слідує, що неповнолітня особа, на ряду з іншими потенційно можливими виконавцями, може відмовитись від виконання покладених на неї обов'язків з виконання заповіту.

З викладеного можна зробити висновок, що неповнолітні особи можуть бути учасниками заповідальних правовідносин не лише в якості спадкоємця, реалізуючи своє право в одних випадках особисто, а в окремих – через представника. А також у якості спадкодавця та виконавця заповіту з єдиним застереженням про наявність у них повної цивільної правоздатності.

Література:

1. Кухарев О.Є. Виконання заповіту: проблеми теорії та практики: монографія. Х.: ТОВ «Східно-регіональний центр гуманітарно-освітніх ініціатив», 2009. 263 с.
2. Жилінкова І.В. Проблеми правового режиму майна членів сім'ї: автореферат дисертації ... докт. юр. наук: 12.00.03. Харків, 2000. 39 с.

3. Фурса с. Я., Фурса Є.І. Спадкове право. Теорія та практика: навч. посіб. К.: Атіка, 2002. 496 с.

4. Михайлів М. О Право на спадкування дітьми, зачатими за допомогою репродуктивних технологій та народженими після смерті спадкодавця: проблеми та перспективи розвитку. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*, 18-19 грудня 2020 р. Київ : Київський регіональний центр, 2020. Ч. 1. С. 164-167.

5. Кухарєв О. Є. Принципи спадкового права як визначальні засади подальшого оновлення спадкового законодавства України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 163-167.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Демченко Катерина Андріївна

студентка IV курсу

*ВСП «Фаховий коледж Миколаївського національного університету
імені В. О. Сухомлинського»*

Науковий керівник: Хрящевська Людмила Михайлівна

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії

*Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
м. Миколаїв, Україна*

Зміни, які відбулись останніми роками в громадському житті нашої держави, істотно збільшили значення інституту представництва як правової форми встановлення правовідносин між суб'єктами, оскільки вона забезпечує можливість скористатись послугами представників у конкретних правових випадках.

Представництво має досить тривалу історію розвитку. Зароджуватись даний інститут почав ще у Стародавньому Римі, коли поширеними були випадки вчинення дій одними особами з метою надання можливості брати участь у цивільному обігу іншим особам, які через неповну правоздатність, стан здоров'я, вік тощо не могли самостійно набувати прав та обов'язків, а також реалізовувати їх.

Сформувавшись ще за часів римського приватного права, представництво стимулювало розвиток різних правових інститутів. З часом

сфера застосування представництва охопила широке коло майнових та немайнових суспільних відносин.

Особливостями формування представництва в римській правовій доктрині визнають першочергове визнання існування представництва внаслідок закону, і тільки другорядне визнання представництва на підставі договору доручення. На підставі романістичної літератури деякі вчені приходять до думки про існування відкритого та прихованого, безпосереднього та опосередкованого представництва в римському праві [1, с. 124-126].

Якщо за критерій для класифікації представництва брати підстави здійснення діяльності однієї особи замість іншої, то представництво за римським приватним правом поділяється на:

1) обов'язкове представництво, тобто представництво на підставі закону або владної волі того, хто буде представленим;

2) добровільне або договірне представництво, тобто представництво, підставою для якого є домовленість сторін [1, с. 128-129].

Представництво на підставі закону виникло раніше у Стародавньому Римі та було більш притаманним тому суспільному та громадському життю, що там склалося. Найбільш поширеним випадком обов'язкового представництва в Римі була діяльність *pater familias*, тобто вся юридична діяльність сім'ї зосереджувалась навколо єдиного центру – батька римського сімейства, який виступав особою, яка поглинала всіх підлеглих членів родини, а саме дружину, дітей та своїх рабів [1, с. 134-136]. Саме він представляв підвладних йому членів фамілії у всіх правових відносинах незалежно від волі і бажання цих членів сім'ї, укладав будь-які угоди, виступав у суді, здійснював права, набував і виконував обов'язки від імені членів своєї родини.

До випадків законного представництва має бути віднесене також *mandatum praesutum*, яким у римському праві позначався окремий, спеціальний вид представництва. Тобто особи, що були між собою у певних ступенях спорідненості, могли бути один за одного позивачами, скажниками в суді. Таке представництво визначалося за родичами в силу закону. З'явившись до суду представниками інтересів інших, родичі мали подати для захисту відповідачів забезпечення, поруку. Оскільки це забезпечення цілком відмежовувало інтереси протилежної сторони, то представники не зобов'язані були добиватись, в подальшому, від особи, яку представляли, схвалення своїх дій. Наслідки цих дій гарантувались представленим забезпеченням [2, с. 123].

Іншим видом представництва в Стародавньому Римі було представництво на підставі договору доручення, яке могла мати своїм предметом інтереси одного довірителя, однієї третьої особи (наприклад, довіритель доручає повіреному купити для третьої особи будинок), або ж сумісні

інтереси обох чи одного з них та повіреного (купити будинок для довірителя та третьої особи). Відповідно до нього одна сторона приймала на себе обов'язки виконати безоплатно на користь іншої сторони певні дії, як правило, юридичного характеру [2, с. 154-157; 3, с. 147-148].

Таким чином, можна резюмувати, що розвиток законного та договір-ного представництва має глибоке коріння в історії, а також своє відображення у сучасності.

Відповідно до римської теорії суб'єктом права могла бути лише людина, хоча поряд з цим громадянські права іноді існували та слугували людським цілям, не належачи окремим особам. Отож, щоб якимось чином пояснити таку ситуацію, право створювало суб'єкта, припускаючи фікцію, що в таких випадках, якби існувала фізична особа, якій належали ці права, то розглядали їх таким чином, як би вони належали вигаданій людині [4, с. 144-146].

Такі створені правом фіктивні суб'єкти права – юридичні особи визнавались правоздатними за римським правом не в тій мірі, в якій правоздатними визнавались фізичні особи. Скоріше вони визнавались недієздатними та прирівнювались до *infantes* та *furiosi*, тому юридична особа могла набувати права та обов'язки тільки через представників. При цьому представництво юридичної особи було різним для його різних видів: корпорації діяли через збори своїх членів або їх голів, чи особливих посадових осіб, уповноважених для ведення процесу; благодійними установами управляли особи, призначені засновниками чи духовною владою [4, с. 94-96, с. 188-192].

Наведені приклади представництва у цивільних відносинах не вичерпують всіх його випадків, передбачених римськими пам'ятками права. Але, аналізуючи наведені випадки представництва, можна дійти висновку про те, що його сутність полягала в здійсненні однією особою юридичної діяльності замість іншої. При цьому представництво на підставі закону було викликане нагальними потребами життя: існуванням, з одного боку, недієздатних членів родини, а з іншого, величезною владою голови роду. Добровільне представництво у цивільних правовідносинах було наслідком розвитку суспільних та економічних відносин, а також було покликане допомогти людині одночасно реалізовувати дії та здійснювати правовідносини в різних місцях [5, с. 97-100].

Резюмуючи вищезазначене зауважимо: порівнюючи описані ознаки представництва у римському цивільному праві з сучасним уявленням про цей інститут, варто зазначити, що майже всі ці ідеї яскраво прослідковуються у сучасному цивільному праві. І на сьогоднішню головна ідея представництва у цивільному праві полягає у заміщенні однієї особи іншою чи можливістю одночасно здійснювати цивільно-правові дії в різних місцях за допомогою представників.

Література:

1. Макарчук В. с. Основи римського приватного права : навч. посіб. / вид. 2-ге, допов. / В. с. Макарчук. – К.: Атіка; Х.: Право, 2015. 256 с.
2. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. – Х.: Право, 2008. 224 с.
3. Підпригора О. А. Основи римського приватного права. – Київ, 2003. 236 с.
4. Хвостов В. М. Система римського права. – Москва: Издательство Юрайт, 2019. 540 с.
5. Северова Є. с. Представництво за римським правом та його рецесія у новому Цивільному кодексі України // *Часопис цивілістики*. Вип. 12. 2003. С. 97-100.

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТІВ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Деркач Євгеній Валерійович

студент

*Національного університету «Чернігівська політехніка»
м. Чернігів, Україна*

Постійний розвиток науково-технічного та творчого потенціалу держави створює необхідність забезпечення з боку держави актуального та дієвого законодавства щодо інтелектуальної власності. Це в свою чергу формує інвестиційний потенціал держави, а суб'єкти інтелектуальної власності, тобто творці чи інвестори можуть бути впевнені, що їх права будуть захищені належним чином.

Інтелектуальну власність зазвичай розуміють як право на розумову діяльність людини в галузі науки, мистецтва, промисловості тощо, а також право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися результатами цієї діяльності в цивільних відносинах. Результати інтелектуальної та творчої діяльності є нематеріальними властивостями і зберігаються у творців, і лише при досягненні з ними домовленості інші особи можуть використовувати їх, крім випадків, передбачених законодавством [1].

Право інтелектуальної власності є підгалуззю цивільного, воно є продуктом правовідносин у сфері інтелектуальної власності. Структура вітчизняного законодавства у сфері права інтелектуальної власності досить обширна і міститься в окремих нормах цивільного, господарського, кри-

мінального, митного, податкового кодексів, Кодексу України про адміністративні правопорушення, процесуальних кодексів, Кодексу адміністративного судочинства.

Цивільний кодекс (далі – ЦК) України має окрему четверту книгу «Право інтелектуальної власності», в якій подано перелік об'єктів інтелектуальної власності. Цей перелік не є виключним, його можна безперервно доповнювати новими результатами творчої діяльності [2, с. 318].

Згідно зі ст. 420 ЦК України [3], об'єктами права інтелектуальної власності в Україні, зокрема, вважаються: літературні та художні твори; комп'ютерні програми; компіляції даних (бази даних); виконання; фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення; наукові відкриття; винаходи, корисні моделі, промислові зразки; компоновання (топографії) інтегральних мікросхем; раціоналізаторські пропозиції; сорти рослин, породи тварин; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; комерційні таємниці.

Не всі результати творчої діяльності вважаються об'єктами права інтелектуальної власності, а лише ті, що підпадають під вимоги закону. Науково-технічні досягнення, що охороняються законом, можуть бути забезпечені лише на підставі відповідної кваліфікації спеціальних національних державних органів та видачі відповідних документів, що носять правоохоронний характер.

Враховуючи сьгоднішній швидкий розвиток науки і техніки, окрім традиційних об'єктів інтелектуальної власності, особливо об'єктів авторського права, які мають відносно простий характер, з'являються й деякі нетрадиційні об'єкти, які входять до кола об'єктів інтелектуальної власності. Крім того, існують більш складні об'єкти, які зазвичай не можуть бути створені однією людиною. Крім того, вони є продуктом різних видів діяльності. Вони включають такі об'єкти як фільми та бренди і т.д. Наприклад, складна правова система бренду пояснюється поєднанням кількох об'єктів інтелектуальної власності (результат літературної, художньої та науково-технічної діяльності), які представлені у візуальній, звуковій, ароматній, тактильній та смаковій формі. Розвиток комп'ютерної техніки призвів до появи нових об'єктів, а її правовий режим ще не підтверджений [4, с. 334].

Для того щоб об'єкти права інтелектуальної власності вважалися такими, вони повинні бути результатом «творчої діяльності людини», але не обов'язково «інтелектуальними» у точному сенсі цього поняття. Не зовсім ясно навіть чи застосовне тут поняття «інтелектуальний» у широкому значенні, як поняття «розумова діяльність», що протиставляється поняттю «фізична діяльність», позначаючи таким чином усі види діяльності людини, які не виражаються у суто фізичній праці, а є продуктом використання її (розуму) інтелекту. Адже результатом чистої фізичної

активності скульптора може стати витвір мистецтва, навіть якщо автор скульптури не розуміє його роботи, її ідеї, призначення тощо [5, с. 97-98].

У літературі прийнято вважати, що об'єкт права інтелектуальної власності не є результатом усієї творчої діяльності, а лише відповідає встановленим до нього законодавчим вимогам, тому охороняється законом. Однак ця позиція, потребує уточнення.

З цього приводу варто зауважити, що коли такі ознаки об'єктів права інтелектуальної власності, як творчий характер та «інтелектуальність» у широкому значенні цього слова, можуть бути сформульовані на підставі аналізу низки загальних положень норм актів законодавства, присвячених регулюванню відносин інтелектуальної власності, то відносно «охороноздатності» така загальна вказівка відсутня (наприклад, така загальна вимога щодо «охороноздатності» результатів інтелектуальної, творчої діяльності як умова визнання їх об'єктами права інтелектуальної власності відсутня у главі 35 ЦК України «Загальні положення про право інтелектуальної власності»). Тому твердження, що «будь-який твір літератури, науки і мистецтва, суміжні права підпадають під охорону права, якщо вони відповідають вимогам закону», виглядає занадто категоричним.

Із врахуванням викладеного вище, можна зробити висновок, що загальними визначальними ознаками об'єкті права інтелектуальної власності є: 1) творчий характер діяльності, результат якої формує відносини інтелектуальної власності; 2) обов'язкова наявність «інтелектуального» аспекту в його широкому сенсі, тобто це повинна бути така діяльність, яка не може бути повністю фізичною, повинна бути наявність ідеї, тобто ідеологічної складової цієї діяльності.

Крім того, окремі види об'єктів інтелектуальної власності мають окрему додаткову ознаку – легітимність, яка забезпечує захист результатів такої інтелектуальної та творчої діяльності. Тому, якщо літературні, наукові та художні твори стають об'єктами цивільних прав з моменту їх створення, то винаходи, промислові зразки, раціоналізаторські пропозиції – з моменту визнання їх результатом інтелектуальної праці в порядку, встановленому відповідним законодавством [5, с. 97-98].

За загальними ознаками об'єктів права інтелектуальної власності в спеціалізованих нормативно-правових документах пропонуються різноманітні класифікації, які можна об'єднати так:

- перша група складається з об'єктів авторського права та суміжних прав, суміжних з авторськими. До них належать наукові, літературні, художні твори, комп'ютерні програми та бази даних, а також суміжні об'єкти (виконання, звукозаписи та відеозаписи, мовлення);

- до другої групи належать об'єкти патентного права (об'єкти виключних прав на результати творчої діяльності, що використовуються у виробництві) – винаходи, промислові зразки, корисні моделі, комерційна таємниця, ноу-хау;

– третя група – це персоніфіковані засоби приватного обороту, товарів, робіт, послуг – торгові назви, торгові марки та географічні зазначення;

– четверта група об'єднує у собі інші об'єкти інтелектуальної діяльності – сорти рослин і породи тварин, топографії інтегральних мікросхем, наукові відкриття тощо [6, с. 70-71].

Таким чином, об'єкт інтелектуальної власності є результатом творчої інтелектуальної діяльності. Цивільний кодекс України надає перелік, але з розвитком творчості та технічного прогресу з'являються нові об'єкти інтелектуальної власності, тому перелік не можна вважати вичерпним. Необхідно підкреслити, що основні характеристики об'єктів інтелектуальної власності кажуть нам про те, що ці об'єкти повинні бути новими, бути результатом інтелектуальної та творчої діяльності та мати здатність до втілення у матеріальних носіях.

Література:

1. Костюченко О. М. Правове регулювання інтелектуальної власності в Україні. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_4487 (дата звернення: 06.11.2021).

2. Об'єкти права інтелектуальної власності у сфері охорони здоров'я. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2018. № 7. С. 316-324.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Дата оновлення: 28.10.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/conv> (дата звернення: 06.11.2021).

4. Харитонова О. І. Суб'єкти та об'єкти правовідносин інтелектуальної власності. Актуальні проблеми держави і права. 2011. № 59. С. 329-335.

5. Харитонова О. Об'єкти права інтелектуальної власності та речі, в яких вони втілені: до проблеми співвідношення. Юридичний вісник. 2013. № 1. С. 94-101.

6. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ, ЯКІ СТАНОВЛЯТЬ ЛІКАРСЬКУ ТАЄМНИЦЮ

Дубова Катерина Олександрівна

*доцент кафедри адміністративного та конституційного права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Відома клятва Гіппократа зазначає: «...що б при лікуванні, і також без лікування, я не побачив або не почув відносно життя людей з того, що не потрібно розголошувати, я промовчу про те, вважаючи подібні речі за таємницю...»

Сьогодні найактуальнішим питанням є питання про нерозголошення даних, що становлять лікарську таємницю. Можна стверджувати, що право на лікарську таємницю є одним з найпростіших і, водночас, порушуваних прав.

Частина перша ст. 32 Конституції України зазначає, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України [1]. Офіційне тлумачення положення частини першої даної статті надав Конституційний Суд України. Згідно Рішення Конституційного Суду України інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною [2].

Треба зазначити, що законодавство України не містить чіткого визначення поняття «лікарська таємниця», але зазначаються відомості, що її складають.

Пунктом 1 статті 286 Цивільного кодексу України та статтею 39¹ Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» визначено право фізичної особи на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при її медичному обстеженні [3, 4].

Частина 1 статті 40 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» під лікарською таємницею розуміє інформацію про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторону життя громадянина, що стала відома медичним працівникам та іншим особам у зв'язку з виконанням професійних або службових

обов'язків і які не мають права розголошувати ці відомості, крім передбачених законодавчими актами випадків [4].

Таким чином, можна виділити певний перелік інформації яка, відповідно до зазначених нормативно-правових актів України, відноситься до лікарської таємниці, зокрема:

- факт звернення за медичною допомогою;
- стан здоров'я людини;
- діагноз;
- відомості, одержані при медичному обстеженні, огляді та їх результати;
- інформація про інтимну і сімейну сторони життя громадянина.

Необхідно визначити, що саме розуміється під деякими цими поняттями.

Відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» медична допомога – діяльність професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами [4]. Таким чином, факт звернення за медичною допомогою означає активні дії особи щодо отримання кваліфікованої лікарської допомоги, наприклад, виклик сімейного лікаря, відвідування поліклініки або лікарні, проведення профілактичних щеплень та ін. Даний факт підтверджується записами у медичній картці пацієнта.

Також, відповідно до частини першої статті 3 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» під станом здоров'я розуміється загальний показник для хвороб (гострих і хронічних), розладів, пошкоджень або травм. Стан здоров'я також може охоплювати інші обставини, такі як вагітність, старіння, стрес, вроджена аномалія або генетична схильність [4].

На сьогоднішній день законодавство не дає визначення поняттю «діагноз». Найбільшого поширення таке визначення: діагноз (лат. *diagnosis* – розпізнавання) – медичний висновок про патологічний стан здоров'я обстежуваного, про наявне захворювання (травму) чи про причину смерті, виражений у термінах, передбачених міжнародною класифікацією хвороб та причин смерті [5].

Відповідно до ст. 7 Закону України «Про основи законодавства України про охорону здоров'я» до обов'язків громадян, серед інших, відноситься обов'язок у передбачених законодавством випадках проходити профілактичні медичні огляди [4].

Законодавець не дає визначення таким поняттям, як «медичний огляд» та «медичне обстеження». Порядком проведення медичних оглядів працівників певних категорій, затвердженим Наказом Міністерства

охорони здоров'я України від 21.05.2007 р. № 246, визначено такі види медичних оглядів працівників:

- попередні;
- періодичні;
- позачергові;
- щорічні (для осіб до 21 року).

Попередній медичний огляд проводиться під час прийняття на роботу з метою:

- визначення стану здоров'я працівника і реєстрації вихідних об'єктивних показників здоров'я та можливості виконання без погіршення стану здоров'я професійних обов'язків в умовах дії конкретних шкідливих та небезпечних факторів виробничого середовища і трудового процесу;

- виявлення професійних захворювань (отруень), що виникли раніше при роботі на попередніх виробництвах, та попередження виробничо зумовлених і професійних захворювань (отруень).

Періодичні медичні огляди проводяться з метою:

- своєчасного виявлення ранніх ознак гострих і хронічних професійних захворювань (отруень), загальних та виробничо зумовлених захворювань у працівників;

- забезпечення динамічного спостереження за станом здоров'я працівників в умовах дії шкідливих та небезпечних виробничих факторів і трудового процесу;

- вирішення питання щодо можливості працівника продовжувати роботу в умовах дії конкретних шкідливих та небезпечних виробничих факторів і трудового процесу;

- розробки індивідуальних та групових закладів охорони здоров'я та реабілітаційних заходів працівникам, що віднесені за результатами медичного огляду до групи ризику;

- проведення відповідних оздоровчих заходів.

Позачерговий медичний огляд працівників проводиться:

- за заявою працівника, якщо він вважає, що погіршення стану його здоров'я пов'язане з умовами праці;

- за своєю ініціативою, якщо стан здоров'я працівника не дає змоги йому виконувати свої трудові обов'язки [6].

Метою медичного огляду працівника є визначення стану його здоров'я, зокрема, можливості виконання ним певних трудових обов'язків, своєчасного виявлення гострих чи хронічних професійних захворювань, встановлення у разі необхідності медичних протипоказань щодо здійснення окремих видів робіт, а також попередження виникненню та розповсюдженню інфекційних хвороб.

Загально відомо, що під медичним оглядом розуміють один із видів лікувально-профілактичної допомоги, що полягає в активному обстеженні стану здоров'я певних контингентів населення.

Медичне обстеження (check up), в свою чергу, спрямоване на визначення стану здоров'я і виявлення хвороб на ранній стадії, коли відсутні очевидні симптоми, а також схильності до певних захворювань, які можуть провистися в майбутньому.

Таким чином, під тлумачення поняття «лікарська таємниця» підпадає досить широкий перелік дій, визначень та певних медичних маніпуляцій. Для виключення порушень, пов'язаних з вимогою розголошення відомостей, що є предметом лікарської таємниці, необхідно більш детальне врегулювання та тлумачення інформації, що охороняються лікарською таємницею на законодавчому рівні.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України: Рішення від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#Text>

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

5. Діагноз // Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/2525/diagnoz>

6. Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 21.05.2007 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0846-07#Text>

ДОГОВІР ДОВІЧНОГО УТРИМАННЯ (ДОГЛЯДУ) В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Дузяк Катерина Василівна

студент

Університету Державної фіскальної служби України

Амеліна Анна Сергіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету Державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Актуальність теми зумовлена тим, що відповідно до Основного Закону нашої держави кожен громадянин України має право на соціальний захист, котрий включає у себе право на забезпечення їх у разі часткової, повної або тимчасової втрати працездатності, а також втрати годувальника чи настання безробіття з незалежних від них обставин, у старості та в інших випадках, передбачених чинним законодавством.

Крім того, на жаль, наша держава не завжди забезпечує осіб, що потребують на певний соціальний захист, цим правом. Тому у чинному законодавстві України визначені цивільно-правові засоби та способи матеріального забезпечення особи. Зокрема, одним з поширеніших з котрих виступає інститут довічного утримання. Дослідження досвіду регулювання договору довічного утримання (догляду) в цивільному праві зарубіжних країн надасть змогу ширше поглибитися у проблематику дослідження та дозволить сформулювати напрямки вдосконалення даного інституту.

Слід зазначити, що багатоаспектність досліджуваного питання зумовило наявність наукових розробок та літератури стосовно досліджуваної теми таких вітчизняних науковців, як О.М. Великорода, М.С. Долинська, Г.А. Костенко-Костейчук, М.В. Лаптош та інших.

Доцільно розпочати з надання визначення договору довічного утримання, проводячи аналіз чинного законодавства України. Так, відповідно статті 744 Цивільного Кодексу України визначено, що «за договором довічного утримання одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність жилий будинок, квартиру або їх частину, інше нерухоме майно або рухоме майно, яке має значну цінність, взамін чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічного утримання» [1].

На думку О.М. Великороди, визначення договору довічного утримання слід трактувати як «правочин, за яким відчужувач передає набувачеві

у власність нерухоме або будь-яке рухоме майно, натомість набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно» [2, с. 6].

Як зауважує М.С. Долинська: «договір довічного утримання – це довготривалий правочин про перехід у власність майна (нерухомого чи цінного рухомого) під взаємне зобов'язання набувача щодо надання відчужувачу довічного утримання та (або) догляду, який підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню, якщо його предметом є нерухоме майно» [3, с. 324].

Здійснивши аналіз нормативно-правових актів нашої держави, слід резюмувати, що договір довічного утримання (догляду) виступає реальним, алеаторним, відплатним, триваючим, односторонньо зобов'язуючим, з особливо довірчим характером.

М.В. Лаптош досліджуючи зарубіжний досвід регулювання договору довічного утримання (догляду), наголошує, що «в країнах Європи виділяються два підходи до інституту довічного утримання: а) відсутність спеціального правового регулювання та застосування до відносин по довічному утриманню загальних положень про довічну ренту; б) спеціальне правове регулювання договору довічного утримання» [4, с. 81].

Вітчизняні науковці охарактеризували законодавство Франції, а саме: «у цій країні взагалі відсутнє поняття договору довічного утримання, однак у Французькому Цивільному Кодексі 1804 р. містилася глава під назвою «Про договір довічної ренти», яка складалася з двох розділів: 1) умови, необхідні для дійсності договору; та 2) наслідки договору. Сучасний Цивільний Кодекс Франції не містить поняття довічної ренти, але в ньому містяться норми, які регулюють відносини з укладення такого договору. Довічна рента може бути установлена на відплатних та безвідплатних умовах, встановлена на час життя рентоотримувача або на час життя третьої особи, яка не є отримувачем ренти. Визначені також порядок виплати рентних платежів та наслідки невиконання обов'язку з їх виплати» [2, с. 10].

Досить цікавим виступає досвід Польщі щодо регулювання договору довічного утримання, в законодавстві якої положення досить детально регулюють обов'язки набувача. Так, «в Цивільному кодексі Польщі інститут довічного утримання регулюється главою II розділу 34 (статті 908-916). Згідно з параграфом 1 статті 908, якщо взамін передачі нерухомості у власність набувач зобов'язався забезпечити відчужувачу довічне утримання, то він зобов'язаний за відсутності інших умов у договорі, прийняти відчужувача як свого домашнього, надавати йому харчування, одяг, жиле приміщення, освітлення, опалення, забезпечити йому відповідну допомогу та догляд у разі хвороби, а також влаштувати йому за власний рахунок похорон відповідно до місцевих звичаїв. Набувачем майна може бути і юридична особа. Передача нерухомості у

власність за цим договором настає одночасно з обтяженням нерухомості правом на довічне утримання» [3, с. 320].

Підсумовуючи раніше наведене, можна зробити висновок, що Україна відноситься до такої групи країн, яка містить у своєму чинному законодавстві договір довічного утримання (догляду) виокремлено в певний самостійний інститут вітчизняного цивільного права. Поміж іншого, в українському цивільному праві зазначений правовин регламентується схоже до положень законодавства Польщі та Японії.

Проте у нормах законодавства Франції визначено «інститут довічного утримання» у формі довічної ренти, тобто грошових виплат. Також велика частина уваги приділена регулюванню припинення договору довічного утримання (догляду) в чинному цивільному праві зарубіжних країн. Слід зауважити, що досвід ззарубіжних країн показує, що понесені набувачем за догляд чи утримання витрати на відчужувача по договору довічного утримання (догляду), не підлягають поверненню у випадку припинення такого договору виключено до моменту його повного та чіткого виконання. Отже, можна побачити, що таке відношення та підхід зумовить стимулювати та заохотити набувача виконувати договір добросовісно.

Література:

1. Цивільний кодекс України: станом на 16 жовтня 2020 року зі змінами і доповненнями. Верховна Рада України. Харків: *Право*, 2020. 356 с.
2. Великорода О.М. Договір довічного утримання : дис... канд. юрид. наук : 12.00.03 НДІ приватного права і підприємництва Академії правових наук України, 2016. 25 с.
3. Долинська М.С. Особливості нотаріального посвідчення договору довічного утримання. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. Вип. 64. 2015 р. С. 318–324
4. Лаптош М.В., Костенко-Костейчук Г.А. Загальна характеристика договору довічного утримання. *Трипільська цивілізація*. 2017. Вип. 3. С. 79–84

ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Єрентюк Єлизавета Олегівна

студентка кафедри морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

За останні роки в Україні проходять значні зміни у різних сферах життя, на політичній арені та у законодавчій і законотворчій діяльності. Це пов'язано із демократизаційними процесами, економічними змінами та зовнішнім впливом інших держав, а саме європейською інтеграцією., що потребує систематизації законодавства та викликає необхідність наукових досліджень у галузі сімейних правовідносин і в той же час їх законодавчого врегулювання. Необхідно оцінити ефективність діючих інструментів регулювання шлюбно–сімейних відносин відповідно до положень Сімейного кодексу України.

Питання шлюбно-сімейних відносин в свій час досліджували: О. В. Дзера, А. М. Нечаєва. С. Я. Фурса, І. В. Жилінкова, З. В. Ромовська, Є. О. Харитонов, А. А. Іванов, Ю. С. Червоний та інші.

Шлюб– це багатогранне соціальне явище, яке має різноманітні аспекти свого прояву і може розглядатися з різних точок зору. Це один із найдавніших правових інститутів, що пояснює існування на сьогодні різних теорій визначення його правової природи. Основними з них у науці сімейного права прийнято вважати такі:

- шлюб – це вільний союз чоловіка та жінки;
- шлюб – це таїнство;
- шлюб – це договір;
- шлюб – інститут особливого роду.

У найбільш узагальнюючому розумінні шлюб – це родинний союз співжиття чоловіка й жінки за взаємною згодою [1, с. 1625]. У зв'язку з укладенням шлюбу виникають певні правовідносини, що врегульовані нормами права, звичайно виникають ще й суспільні відносини у вигляді зв'язків осіб між собою з будь– якого приводу.

Відповідно до ст. 21 СК України шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану.

Реальні життєві обставини і є підставами виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин, тобто певними юридичними фактами. Як для виникнення так і для його припинення необхідне настання певної дії чи події у встановленому законом порядку.

Для визначення підстав припинення шлюбно сімейних правовідносин доцільно буде звернутись до Сімейного кодекса України, а саме ст. 104, в

якій зазначаються підстави припинення шлюбу: 1) шлюб припиняється внаслідок смерті одного з подружжя або оголошення його померлим; 2) шлюб припиняється внаслідок його розірвання [2, с. 38].

Розглядаючи перший юридичний факт можна звернути увагу на те, що він проводиться згідно з порядком проведення державної реєстрації смерті врегульованим Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, а порядок і умови оголошення громадянина померлим визначається цивільним законодавством України.

Також треба вказати той факт, якщо особа, яка була оголошена померлою, з'явилася, або особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася і відповідне рішення суду скасовано та актовий запис про смерть анульовано, її шлюб з іншою особою поновлюється за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі.

У випадку, передбаченому ч. 2 ст. 118 Сімейного кодексу, орган державної реєстрації актів цивільного стану анулює актовий запис про розірвання шлюбу та відповідне свідоцтво, видане на його підставі.

Стосовно припинення шлюбу шляхом його розірвання можна сказати те, що це залежить лише від волевиявлення одного, або двох з подружжя і можна це зробити в органах РАЦС або у судовому порядку. Зазначена підстава розірвання шлюбу є найбільш розповсюдженою і є прямим проявом принципу рівності подружжя і свободи шлюбу.

В літературі виділяють два види причин розлучення подружжя шляхом розірвання шлюбу – це об'єктивні причини та суб'єктивні. До об'єктивних причин відносяться ті, що передбаченні у ст. 107 СК України, а також туди можна віднести ті обставини, що не залежать від волевольних та інтелектуальних якостей осіб. До суб'єктивних причин належать обставини, що характеризують певні психологічні стани, емоційні та темпераментні особливості осіб, як особистостей [3].

Отже, чинне сімейне законодавство передбачає два види розірвання шлюбу: судовий та в органах РАЦС. Найбільш поширеним є другий вид розірвання шлюбу (у РАЦС), це є спрощена процедура розлучення. Зазначені випадки – розірвання шлюбу за взаємною згодою подружжя, яке не має дітей; розірвання шлюбів особою, яка визнана безвісти відсутньою, визнання іншого з подружжя недієздатним внаслідок душевної хвороби, засудженням за здійснення злочинів до позбавлення волі на строк не менше трьох років (ст. 106, 107 СК України), і лише в більш ускладнених ситуаціях процес розірвання шлюбу відбувається в суді.

Розірвання шлюбу в судовому порядку можливе за взаємною згодою та за позовом одного з подружжя (ст. 109 та ст. 112 СК України відповідно). Судовий порядок (процедура) розірвання шлюбу застосовується у випадках, передбачених СК України: при наявності у подружжя спіль-

них неповнолітніх дітей; при відсутності згоди одного з подружжя на розірвання шлюбу; якщо один з подружжя, незважаючи на відсутність у нього заперечень, ухиляється від розірвання шлюбу в органі РАЦС.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Сімейне право України / За ред. В. С. Гопанчука. – К.: Істина. – 2003. С. 38.
3. Чуйко Л. В. Браки и разводы: Монография. – М.: Статистика, 1975. – С. 154; Мартинова М. Почему мы развелись: Пер. с болг., – М.: Знание, 1984. – 132.

ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Жигалюк Олена Вікторівна

студентка магістратури

факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Розгляд теоретичних проблем ліцензування підприємницької діяльності необхідно почати з викладу питання про розуміння ліцензування підприємницької діяльності в доктрині і чинному законодавстві.

При цьому слід уточнити, що ліцензуванню підлягають не тільки певні види підприємницької діяльності, отримання ліцензії потрібно також і при здійсненні діяльності, яка не є підприємницькою і не має на меті отримання прибутку. Такою, наприклад, в силу прямої вказівки закону є нотаріальна діяльність [1]. Ліцензування підприємницької діяльності, таким чином, є одним з видів ліцензування окремих видів діяльності.

Ліцензування ж окремих видів діяльності в свою чергу – це один з напрямків ліцензування в цілому, оскільки чинним законодавством передбачено також ліцензування обігу товару при здійсненні зовнішньоторговельної діяльності, ліцензії видаються на використання природних ресурсів, крім того, ліцензується, наприклад, придбання зброї.

Як видається, таке місце інституту ліцензування підприємницької діяльності в структурі всієї ліцензійно-дозвільної діяльності держави.

Ліцензування підприємницької діяльності поняття складне і багато-аспектне. Уявлення вчених про роль цього інституту різняться обумовлені напрямом, який вибирається при дослідженні.

Так, практично завжди виклад питань ліцензування підприємницької діяльності пов'язано з розглядом проблем державного регулювання економіки в цілому. Ліцензування підприємницької діяльності в такому випадку розглядається як один із правових засобів такого регулювання. Така, наприклад, позиція колективу авторів підручника з господарського права під редакцією академіка НАН України В.К. Мамутова [2; с. 210]; авторів підручника з підприємницького права під редакцією доцента Є.П. Губіна, доцента П.Г. Лахно [3].

Ліцензування підприємницької діяльності при розгляді його як правового засобу характеризується як прямиий засіб державного впливу на діяльність господарюючих суб'єктів. Це проявляється в його обов'язковому характері, у встановленні компетентним державним органом вимоги, яка полягає в необхідності отримання ліцензії при здійсненні певного виду підприємницької діяльності.

Таким чином, з'ясування поняття ліцензування підприємницької діяльності можливо і як правового засобу державного регулювання економіки, і як вимоги, що пред'являється до суб'єктів, які здійснюють підприємницьку діяльність.

Відзначимо, що, на наш погляд, ці підходи до розуміння ліцензування підприємницької діяльності тісно взаємопов'язані. Вважаємо, що ліцензування підприємницької діяльності як правовий засіб знаходить реалізацію в рамках встановленого державою вимоги, що складається в необхідності отримання ліцензії при здійсненні певного виду підприємницької діяльності.

Ще одним напрямком дослідження ліцензування підприємницької діяльності є розгляд його як елементу легітимації підприємництва. При цьому термін «легітимація» в господарсько-правовій доктрині вперше був використаний В.С. Мартем'яновим, але тільки щодо реєстрації суб'єктів підприємницького права. На думку ж В.В. Толстошеєва, до легітимації відноситься не тільки реєстрація, а й ліцензування, сертифікація і т.п. Ж.А. Іонова, також вважає, що «... різноманітність напрямків економічної активності не завжди дозволяє звести закріплення правового статусу підприємця виключно до реєстраційної процедури. Поряд з нею елементом легітимації підприємництва слід було б визнати ліцензування окремих видів діяльності, так як без зазначеного інструменту державного впливу прямиїрне участь господарюючих суб'єктів в більшості сфер економіки найчастіше виявляється неможливим».

Ліцензування підприємницької діяльності здійснюється відповідно до Закону України «Про ліцензування видів підприємницької діяльності»,

з різних видів діяльності, де закріплені вимоги і умови здійснення ліцензованої діяльності, наприклад наявність у претендента на право власності або іншій законній підставі виробничих потужностей, дотримання ліцензіатом вимог технічних регламентів, нормативно-технічної документації та ін. [4] Крім цього ліцензування окремих видів діяльності здійснюється відповідно до Законів України «Про банки і банківську діяльність», «Про телекомунікації» тощо [5; 6].

Ліцензування – це заходи, пов’язані з наданням ліцензій, переоформленням документів, підтверджуючих наявність ліцензій, призупиненням дії ліцензій у разі адміністративного призупинення діяльності ліцензіатів за порушення ліцензійних вимог і умов, відновленням або припиненням дії ліцензій, анулюванням ліцензій, контролем видають ліцензії за дотриманням ліцензіатами при здійсненні ліцензованих видів діяльності відповідних ліцензійних вимог і умов, веденням реєстрів ліцензій, а також з наданням в установленому порядку зацікавленим особам відомостей з реєстрів ліцензій та іншої інформації про ліцензування.

Ліцензування – це особливий вид адміністративного провадження. Воно дозволяє перевірити кваліфікацію здобувача на отримання ліцензії, виявити правоограничення, що перешкоджають йому займатися даною діяльністю, визначити ліцензійні умови. У свою чергу, ліцензія є адміністративний акт, що дає право ліцензіату здійснювати конкретний вид діяльності при обов’язковому дотриманні ліцензійних вимог і умов. Таким чином, ліцензування являє собою сферу адміністративного регулювання.

Література:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 № 3425-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
2. Хозяйственное право: Учебник / В.К. Мамутов, Г.Л. Знаменский, К.С. Хахулин и др.; Под ред. Мамутова В.К. – К.: Юринком Интер, 2002. – 897 с.
3. Підприємницьке право в ринковій економіці (Отв. ред. Е. П. Губін, П. Г. Лахно).– М.: Нова Правова культура, 2004
4. Про ліцензування видів підприємницької діяльності: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
5. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000. № 2121-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text>
6. Про телекомунікації: Закон України від 18.11.2003 № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15#Text>

ПОНЯТТЯ АЛІМЕНТІВ У ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Кащук Ксенія Вікторівна

*студентка II курсу факультету підготовки,
перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції
Університету державної фіскальної служби України*

Амеліна Анна Сергіївна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права і процесу
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Законодавством України та багатьох країн світу таких як: Ізраїль, Австралія, Люксембург, Ватикан, Кабо-Верде, Греція, Данія, Еквадор, Великобританія, Бельгія, Німеччина, Мексика та інших країн передбачено виплату аліментів дітям та непрацездатним батькам. Відповідно до цього 20 червня 1956 року у Нью-Йорку була створена Конвенція про стягнення аліментів за кордоном [1].

Шістдесят одна країна світу підтримала цю конвенцію та стала її сторонами. Від 20 липня 2006 року, Україна підписала та приєдналася до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном [1].

Для платників аліментів ситуація стала наступною: переховуватися за кордоном немає сенсу, оскільки уряд держави, де перебуває платник аліментів, на вимогу, може передати дані про нього до країни звідки він прибув для винесення вироку суду його державою.

Аліменти – це кошти, які мають виплачуватися одному з батьків, який взяв опіку за неповнолітню дитину на себе чи кошти, що сплачує доросла людина своїм батькам у встановленому законом порядку. Поняття «аліменти» закріплено статтями 51 та 52 Конституції України. Статті від 180 до 201 Сімейного кодексу України чітко встановлюють умови за яких можливі виплати аліментів, а також права та обов'язки кожної зі сторін [2] [3].

У даній роботі, більш детально розглянемо питання виплати аліментів батьками на користь дітей.

Аліменти можуть сплачуватися за домовленістю між батьками, що завірена нотаріально чи за вироком суду. У разі присудження аліментів судом, останній враховує всі обставини, що можуть обмежувати можливості виплачувати аліменти. Матеріальне становище, стан здоров'я,

наявність інших дітей чи непрацевдатних осіб у платника аліментів – все це впливає на рішення суду щодо присудження обов'язку сплачувати аліменти [4].

Закон України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», від 1 липня 2021 року, передбачав зріст розмірів прожиткового мінімуму, як наслідок передбачає збільшення розмірів аліментів [5]. Відповідно, з 1.07.2021 року, ці виплати становили у розмірі 960,50 грн (для дітей віком до 6 років) та 1197,50 грн (для дітей віком від 6 до 18 років) – ці виплати є 50% мінімальним гарантованим розміром аліментів.

Розміри мінімального прожиткового мінімуму встановлюється Законом України «Про прожитковий мінімум» [6].

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2021 рік», з 1 грудня 2021р. відбувся ще один підйом прожиткового мінімуму, тому 50-ти відсотковий мінімальний гарантований розмір аліментів на одну дитину становить 1050 грн (для дітей віком до 6 років) та 1309 грн (для дітей віком від 6 до 18 років).

Такі зміни виплат мають дві сторони – позитивну та негативну. Позитивною частиною даного рішення є полегшення матеріального становища для дитини, оскільки тепер можливо забезпечити дитиною більшою кількістю необхідних речей.

Негативною стороною є платники аліментів, що ухиляються від своїх обов'язків матеріально допомагати дитині. З підйомом виплат таких осіб може стати більше.

Існує багато схем для того, щоб уникнути сплати аліментів. Найпростіші: це неофіційна робота, таким чином, у суді можна заявити, що доходу немає, тому аліменти платити немає можливості. Більш радикальним методом є постійне ігнорування обов'язку щодо сплати аліментів.

У будь-якому випадку, у разі злісного ухиляння я від виконання аліментного обов'язку, законами України передбачається адміністративна, цивільна та кримінальна відповідальності [7][8].

Такі види відповідальності настають не тільки у питаннях сплати аліментів на користь дитини, а ще й у випадках коли доросла людина сплачує аліменти батькам, непрацевдатним особам і іншим категоріям, що передбачаються законами України [7] [8].

Для того, щоб стимулювати виконання аліментного обов'язку, статтею 164 Кримінального кодексу України передбачаються наступні покарання:

1. штраф – від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
2. громадські роботи строком від 80 до 120 годин;
3. арешт строком до 3х місяців

4. виправні роботи строком до 1го року
5. обмеження волі строком до 2х років [8].

У випадку, коли платник аліментів не виконує свій обов'язок протягом 4х місяців передбачаються певні тимчасові обмеження для боржника. Державний виконавець уповноважений вносити постанови, обов'язково з поясненнями причин щодо обмеження у правах особи, що не сплачує аліменти.

З метою мотивації до виконання обов'язків щодо сплати аліментів вводять наступні заборони для особи, що ухиляється від аліментного обов'язку [7] [8]:

- виїзд закордон;
- заборона керувати будь-яким транспортним засобом;
- обмеження на користування вогнепальною мисливською чи пневматичною зброєю;
- обмеження на користування пристроями вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, що мають гумові чи аналогічні за металевими властивостями снарядами несмертельної дії;
- полювання.

На жаль, ситуація в Україні невтішна: багато осіб переховуються, з метою уникнути аліментного обов'язку. Проте така ситуація відбувається не лише в Україні. У багатьох країнах Європи ситуація схожа, проте є певні системи, що створюють необхідні умови для допомоги виконання цього обов'язку, а також систему покарань, у випадках злісного порушення закону.

В Німеччині передбачається ув'язнення до 3-х років у випадку, якщо виявиться, що причин для несплати аліментів немає. На відміну від багатьох країн, в цій країні можливі випадки коли аліменти сплачує держава, якщо у осіб немає можливості виконувати аліментний обов'язок [9].

Жорсткі закони щодо стимулювання виконання обов'язку допомагають створити умови, в яких аліменти сплачуються відповідно до закону.

Підсумовуючи вище викладений матеріал доходимо висновку: на разі в Україні є створені закони, що регулюють виконання аліментного обов'язку, проте контролю за виконанням цього, наприклад такого як у Німеччині, немає. Не зважаючи на збільшення розмірів виплат аліментів, становище залишається таким, як і до того.

Для того, щоб вирішити проблему зі злісними ухильниками від сплати аліментів потрібно створити систему контролю, яка б автоматично заносила в чорний список тих, хто не бажає сплачувати аліменти. А також ввести систему покарань для тих, хто навмисне приховує свої реальні доходи.

Література:

1. Конвенція про стягнення аліментів за кордоном (укр/рос). Укладено в Нью-Йорку 20.06.1956 року. Про приєднання до Конвенції з заявою див. Закон № 15-V (15-16) від 20.07.2006р./ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2006. № 39. Ст. 325. Статус Конвенції див. (995_i33). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_425#Text
2. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>
3. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002р. № 2947-III/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21-22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Митрофанова І.О. Правове регулювання обов'язків батьків щодо утримання дитини та способи їх виконання. Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_29374
5. Про Державний бюджет України на 2021 рік перелік від 15.12.2020 р. № 1082-IX/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2021. № 16. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>
6. Про прожитковий мінімум: Закон України від 15.07.1999 р. № 966-XIV/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст.348. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14#Text>
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 7.12.1984р. № 8073-X/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. Додаток до № 51. Ст. 1122. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
8. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. № 2341-III/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
9. Шуман С., Думанська М. «Аліменти в Німеччині: кому і скільки їх платять та що загрожує неплатникам». Deutsche Welle (DW). URL: <https://p.dw.com/p/38J58>

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІСТУ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Кузьменко Валерія Вадимівна

курсант III курсу

*Навчально-науковий інститут права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції*

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Резворович Кристина Русланівна

кандидат юридичних наук,

завідувач кафедри цивільного права та процесу

*Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Забезпечення правильного і ефективного застосування правових норм супроводжується неухильним дотриманням у здійсненні судочинства принципів, які закріплені у Конституції: верховенство права; законність; рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, а їх імплементація у цивільне судочинство повинна покращити правове становище його учасників та забезпечити винесення законного і справедливого рішення по справі.

Цивільне судочинство в Україні побудовано на засадах, у яких відображені основні правила функціонування права та здійснення правосуддя. Значення принципів цивільного судочинства полягає в тому, що в них відображені найбільш характерні особливості цивільного судочинства і загальна (соціально-юридична) спрямованість права та його найважливіших інститутів.

Існує ряд основоположних принципів цивільного судочинства. Серед них є принцип змагальності. Принцип змагальності займає особливе місце в системі принципів цивільного процесу та є ключовим у досягненні завдань цивільного судочинства. Даний принцип відноситься до галузевих принципів цивільного процесу, які тісно пов'язані між собою, також до даної категорії принципів відносять принципи диспозитивності та процесуальної рівноправності сторін. Нині принцип змагальності підданий трансформації порівняно з радянським періодом, в якому правосвідомість суспільства тривалий час виховувалось на таких публічних інтересах, як державність, суспільний інтерес, рівність і т.п.

Змагальність є елементом поняття справедливого судового розгляду, сформульованого Європейською Конвенцією про захист прав людини і основних свобод. В ієрархії процесуальних цінностей принцип змагальності вважається пріоритетним у більшості суддів.

С. В. Сенік, вважає, що: «принцип диспозитивності забезпечує рух справи, а принцип змагальності – повноту дослідження обставин конкретної справи» [1, с. 27]. На думку Штефан А. С. : «змагальність – це можливість виявляти ініціативу, діяти на захист своїх інтересів, і ця можливість є рівною, однаковою для кожної зі сторін. Жодна сторона не має переваг перед іншою у поданні доказів та участі в їх дослідженні, відтак, за умови здійснення доказової діяльності обома сторонами, кожна з них в однаковій мірі впливає на результат судового розгляду справи. Тому змагальність за своєї сутністю є конкурентною процесуальною поведінкою сторін у доказовій діяльності, де вони мають рівні права і можливості, а суд здійснює сприяння сторонам у доказуванні в межах, встановлених законом» [5, с. 30].

Слід зазначити, що принцип змагальності можна вважати протилежним до принципу диспозитивності. Це можна обґрунтувати тим, що принцип диспозитивності обумовлює можливості сторін та інших учасників справи щодо об'єкту цивільно-правового спору, а принцип змагальності, в свою чергу, забезпечує можливості й обов'язки сторін, у сфері доказування основних заявлених вимог, відстоювання своєї правової позиції.

Аналізуючи нормативно-правове закріплення принципу змагальності у цивільному судочинстві, варто зазначити, що даний принцип закріплений у п. 3 ч. 1 ст. 129 Конституції України [2] та у нових редакціях п. 4 ч. 3 ст. 2 і ст. 12 Цивільного процесуального кодексу України [3]. На нашу думку, закріплення даного принципу у Цивільному процесуальному кодексі контекстно найбільше відповідає положенням ст. 129 Конституції України ніж в інших процесуальних галузях. Такий висновок було зроблено, зважаючи на те, що роль суду зводиться до оцінки приведених доказів та матеріалів сторін.

Аналізуючи позицію Верховного Суду України з приводу сутності принципу змагальності, слід зазначити наступне. У Постанові ВСУ від 23 жовтня 2019 року у справі № 917/1307/18, було зазначено, що: «принцип змагальності полягає в обов'язку кожної сторони довести ті обставини, на які вона посилається на підтвердження або заперечення власних вимог у спорі. Мається на увазі, що позивач стверджує про існування певної обставини та подає відповідні докази, а відповідач може спростувати цю обставину, подавши власні докази, які вважає більш переконливими. В свою чергу, суд, дослідивши надані сторонами докази та з урахуванням переваги однієї позиції над іншою виносить власне рішення. При цьому сторони не можуть будувати власну позицію на тому, що їх позиція є

доведеною, доки інша сторона її не спростує (концепція негативного доказу), оскільки за такого підходу втрачає сенс уся концепція принципу змагальності» [4].

Важливим аспектом принципу змагальності є те, що він є не лише формою процесу, а має як формальну так і змістовну сторони. Вищевказане можна трактувати наступним чином: формальна сторона принципу змагальності має на меті процедуру, в якій справа розглядається змагання, спору сторін, дослідження доказів, поданих сторонами та іншими особами, а змістовна сторона полягає в праві й обов'язку учасників процесу визначити коло фактів, на які вони можуть покликатися як на підставу своїх вимог і заперечень, довести обставини, якими вони обґрунтовують або заперечують позов. В процесі аналізу сутності принципу змагальності у цивільному судочинстві можна помітити наступні моменти. Сутність даного принципу можна звести до того, що цивільно-правовий спір ведуть між собою дві сторони – позивач і відповідач у цивільних правовідносинах. У результаті даного спору суд у відповідних судових актах має зробити офіційні висновки про те, що стверджуване стороною на підтримання своєї позиції є більш імовірним, аніж заперечення цього. На практиці змагальність виражається найбільше в позовному провадженні та деяких аспектах ведення окремого провадження.

Література:

1. Цивільне процесуальне право: навч. посібник / С. В. Сенік, Р. Я. Лемик. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2010. 424 с.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Постанова Верховного Суду України від 23 жовтня 2019 року у справі № 917/1307/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/85211537>
5. Штефан А. с. Зміст принципу змагальності у новій редакції ЦПК. The Journal of Eastern European Law / Журнал східноєвропейського права. 2018. № 55. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2018/09/shtefan_55.pdf

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Кузьменко Валерія Вадимівна

курсант III курсу

*Навчально-науковий інститут права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Резворович Кристина Русланівна

кандидат юридичних наук,

*завідувач кафедри цивільного права та процесу
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

Сучасний етап розвитку цивільного процесуального права характеризується активним процесом реформування. Прийняття Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», здійснило значний вплив на всі сфери правового життя суспільства в Україні, була започаткована нова система судів. Таким чином, почався процес реформування деяких аспектів цивільного процесуального права.

Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки серед напрямів реформування визначено забезпечення незалежності, безсторонності та неупередженості суддів, а також підвищення ефективності правосуддя та оптимізація повноважень судів різних юрисдикцій [1].

До властивостей ефективного правосуддя відносять дотримання встановленої процесуальним законом процедури, дотримання процесуальних строків, правильне встановлення достовірних фактів і точне застосування до них закону [2, с. 8]. Вищеперелічені властивості є необхідними для забезпечення цивільного процесу, і на нашу думку, являються одним із аспектів розвитку цивільного процесуального права України.

Вважаємо доцільним більш детально розглянути вищевказані властивості. До критеріїв ефективності судової системи відносять ті, які відображають стандарти її організації, дають змогу оцінити якість роботи судової системи та пов'язані з досягненням позитивних цілей правосуддя, стандарти професіоналізму суддів та працівників суду, рівень легітимності інституту суду у суспільстві.

Враховуючи цілі та функції правосуддя у цивільних справах, умови ефективності правосуддя слід визначати виходячи насамперед з умов формування нової державності.

Оптимізація судової влади переважно стосується тих чинників, які забезпечують ефективність судочинства через впровадження належних процедур судового розгляду. При цьому ресурс судової влади зосереджується в судовій юрисдикції, дискреційних повноваженнях суду та обов'язковості судових рішень.

Основні тенденції розвитку сучасного цивільного процесу полягають у двосторонньому зближенні змагального та слідчого типів судочинства. Зближення характеризується тим, що розвиток процесу розуміється як оптимальне співвідношення активності сторін та суду. Класична модель змагальності поступається процесуальній моделі, сутність якої полягає у реалізації ідей економічності та концентрації процесу, розділення відповідальності за хід процесу між сторонами та судом, посилення активної ролі суду внаслідок визнання того, що існує і суспільний інтерес у завершенні судочинства.

Відповідно до міжнародних принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування системи правосуддя, судові провадження зазвичай має складатися не більш ніж з двох судових засідань: перше засідання може бути попереднім слуханням підготовчого характеру, а в ході другого засідання можуть представлятися докази, заслуховуватись аргументи сторін і, якщо це можливо, ухвалюватись рішення [2].

Ефективність судової діяльності може бути оцінена через досягнення судом істинних висновків про спірні правовідносини. При вирішенні цивільно-правового спору з метою виконання завдання здійснення справедливого судочинства суд повинен визначити коло юридичних фактів, з якими пов'язується виникнення спірного правовідношення.

Оптимізація повноважень судів у зв'язку із європейськими тенденціями розвитку змішаного типу судочинства як співвідношення активності сторін та суду пов'язана насамперед із підвищенням ролі суду у керуванні процесом.

Процесуальна активність суду пов'язана з реалізацією в цивільному процесі таких принципів, як диспозитивність і змагальність, їх місцем у досягненні мети правосуддя у цивільних справах, була предметом розгляду зазначених вчених-процесуалістів, втім, не зважаючи на ґрунтовні дослідження, оптимізація та підвищення ефективності судочинства з позиції ролі процесуальної активності залишається не вирішеним.

Зазначені положення означають, що не зважаючи на керівну роль змагальних та диспозитивних засад у розвитку цивільного процесу в Україні, справедливе судочинство може бути досягнуто виключно за

умови підвищення процесуальної активності суду, принципів цивільного судочинства, основним напрямком якої може бути розширення повноважень суду з формування доказового матеріалу та залучення учасників процесу за своєю ініціативою.

Література:

1. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : схвалена указом Президента України від 20 трав. 2015 р. № 276/2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.

2. Ізарова І. О., Ханік-Посполітак Р. Ю. Цивільний процес України : Навч. посіб. для студ. юрид. спец. закладів вищої освіти / І. О. Ізарова, Р. Ю. Ханік-Посполітак. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ : ВД «Дакор», 2019. 274 с.

ЩОДО ПОНЯТТЯ «БАНКІВСЬКА ПОСЛУГА»

Малій Оксана Василівна

студентка магістратури

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Під банківською послугою розуміється професійний інтелектуальний продукт, який складається з комплексу банківських операцій, що приводить до оптимального виконання вимог клієнта і створений з метою реалізації його на ринку і отримання прибутку.

Банківська послуга – результат банківської операції, тобто підсумок або корисний ефект банківської операції (цілеспрямованої трудової діяльності співробітників банку), який полягає у задоволенні заявленої клієнтом потреби (в кредиті, в розрахунково-касовому обслуговуванні, в гарантіях, в купівлі / продажу цінних паперів, іноземної валюти і т.д.). Операції можуть бути пасивні, активні і активно – пасивні.

Під банківським продуктом розуміється комплекс взаємопов'язаних банківських послуг і операцій, який спрямований на задоволення потреб клієнтів в окремих видах банківської діяльності.

Таким чином, банківська послуга є частиною поняття «банківський продукт», але між цими поняттями є відмінності, які проявляються в:

– фізичної невідчутності, неможливості їх побачити або почути;

– невіддільності від свого джерела, але продукт в його матеріальному вигляді існує незалежно від присутності або відсутності джерела його походження;

– нездатність накопичуватися і зберігатися, тобто послугою необхідно користуватися тільки в момент, коли вона надається клієнтові;

– непостійність якості, так як одні й ті ж продукти мають однакову якість (надаються клієнту на одному рівні якості), а одні і ті ж послуги можуть надаватися на більш високому або більш низькому рівні якості.

Однак банківські послуги мають особливості, властиві тільки їм:

– послуги абстрактні, споживач бачить їх матеріальну субстанцію не в момент отримання, а на основі укладеного договору між банком і споживачем банківських послуг;

– їх надання пов'язане з використанням грошей в різних формах;

– послуги купуються і продаються в одній зв'язку з протяжністю в часі, наприклад, клієнт при отриманні кредиту вступає в тривалі стосунки з банком.

Одним з головних чинників успішного просування на ринку є проведення аналізу та подальшого планування діяльності з урахуванням етапів життєвого циклу банківської послуги.

Основними етапами створення банківської послуги є:

– пошук ідеї створення нової послуги або модернізації існуючої, а так само прогнозування попиту на неї;

– створення банківської послуги;

– впровадження банківської послуги і розширення набору супутніх банківських послуг, створення різних модифікацій послуги в залежності від специфіки конкретного споживача для різних ринкових сегментів.

На етапі пошуку ідеї створення нової або модернізації існуючої послуги відбувається прогнозування попиту, а так же ймовірності успіху даної послуги в разі її реалізації з урахуванням величини витрат і термінів доведення нової послуги до клієнта.

На цьому етапі проводять аналіз ефективності послуг, що надаються банку, виходячи з доцільності їх розвитку в перспективі, розглядаються рекомендації щодо впровадження конкретної послуги або модифікації діючої.

На основі рекомендацій комерційна служба банку приймає рішення про просування або модифікації конкретної послуги і приступає до розробки бізнес-плану впровадження (коригування) банківської послуги.

Етап створення банківської послуги включає в себе:

– маркетингове обстеження ринку з розрахунком можливих обсягів надання нової послуги клієнтам і контрагентам;

– аналіз потреби в додаткових функціях, кадрові зміни та технічної оснащеності служб банку і на цій основі координація, підготовка наказів, розпоряджень і їх реалізація;

– забезпечення оптимальних витрат на створення послуги виходячи з можливого попиту і доходу на впроваджується послугу;

- підготовка методичного та нормативного матеріалу і навчання співробітників банку його застосування в розробці з клієнтом;
- визначення стимулів співробітників банку при створенні та впровадженні послуги.

На етапі впровадження банківської послуги увага приділяється рекламі, способам стимулювання збуту, особистим продажам, здійснюваним через комплекс комунікацій.

Такі фактори, як реальний рівень якості та наявність (або відсутність) маржі визначають реальну послугу. Це реальний набір послуг, пропонований банком своїм клієнтам, включає всі види сервісного обслуговування (додаткове кредитування, особливі умови при оформленні деяких банківських послуг, таких як лізинг, факторинг, трастові операції).

Таким чином, послуга отримує суспільне визнання, яке обумовлює можливість розвиватися і приносити прибуток.

На кінцевому етапі банк проводить аналіз результатів впровадження нової послуги, що складається з:

- аналізу клієнтської бази послуги – вивчається динаміка кількості користувачів, територіальний розподіл користувачів, динаміка структури клієнтської бази, аналіз фінансового стану клієнтури банку.

- аналізу обсягів надання послуги – вивчається динаміка обсягу надання послуги, динаміка обсягу супутніх послуг.

- аналізу витрат на надані послуги – вивчається динаміка використовуваних трудових ресурсів, динаміка технічного забезпечення, динаміка ефективності витрат.

- розрахунків по ефективності впровадження нової послуги з пропозиціями щодо її подальшої перспективи.

Основний напрямок діяльності будь-якого банку – ефективне надання банківських послуг. Для отримання прибутку і здійснення своєї діяльності, банківська установа повинна провести свою послугу, визначити її ціну і вийти з нею на ринок.

Тобто банківська послуга – це продукція, яка задовольняє який-небудь попит і призначена для продажу на ринку. Товар банку специфічний – це банківські послуги, які представляють собою операції з грошима або цінними паперами – еквівалентом грошей.

Таким чином, під банківською послугою розуміється професійний інтелектуальний продукт, що складається з комплексу банківських операцій, які призводять до оптимального виконання вимог клієнта і створений з метою реалізації його на ринку і отримання прибутку.

Банківська послуга – результат банківської операції, тобто підсумок або корисний ефект банківської операції (цілеспрямованої трудової діяльності співробітників банку), який полягає у задоволенні заявленої клієнтом потреби (в кредиті, в розрахунково-касовому обслуговуванні, в гарантіях, в купівлі / продажу цінних паперів, іноземної валюти і т.д.)

Банківські послуги – це ті дії банківських установ на вимогу клієнтів, які не пов’язані із залученням додаткових ресурсів.

Подібність банківського продукту і банківської послуги в тому, що вони покликані задовольнити потреби клієнта і сприяти одержанню прибутку. Так, банківський відсоток по депозитах – це банківський продукт, а його постійна виплата являє собою банківські послуги. І в тому і в іншому випадку це служить задоволенню потреби клієнта і отримання доходу. Відкриття банківського рахунку – це продукт, а обслуговування рахунку – послуга, але при цьому і продукт, і послуга передбачають отримання доходу у вигляді комісійних. У той же час слід підкреслити, що в більшості випадків банківський продукт носить первинний характер, а банківська послуга – вторинний.

Банківська послуга є частиною поняття «банківський продукт», але між цими поняттями є відмінності, які проявляються в:

- фізичної невідчутності, неможливості їх побачити або почути;
- невіддільності від свого джерела, але продукт в його матеріальному вигляді існує незалежно від присутності або відсутності джерела його походження;
- нездатності накопичуватися і зберігатися, тобто послугою необхідно користуватися тільки в момент, коли вона надається клієнтові;
- непостійності якості, так як одні й ті ж продукти мають однакову якість (надаються клієнту на одному рівні якості), а одні і ті ж послуги можуть надаватися на більш високому або більш низькому рівні якості.

Однак банківські послуги мають особливості, властиві тільки їм:

- послуги абстрактні, споживач бачить їх матеріальну субстанцію не в момент отримання, а на основі укладеного договору між банком і споживачем банківських послуг;
- їх надання пов’язане з використанням грошей в різних формах;
- послуги купуються і продаються в одній зв’язку з протяжністю в часі, наприклад, клієнт при отриманні кредиту вступає в тривалі стосунки з банком.

Як зазначають автори підручника «Банківські операції». за редакцією проф. О.В. Дзюблюка. Банківські операції це ряд дій, спрямованих на реалізацію економічних завдань банку як суб’єкта ринкових відносин, предметом яких є рух грошових коштів, цінних паперів, дорогоцінних металів або зобов’язання з їхнього переміщення, що здійснюється па підставі укладених договорів згідно з чинним законодавством [1, с. 65].

Окремі науковці розуміють під банківськими операціями розуміють комплекс взаємопов’язаних дій (угод), що здійснюються банками, яким надане чинним законодавством виключне право їх здійснення [1, с. 22].

Латковська Т.А. вважає, що банківська операція це сукупність взаємопов’язаних, юридично зумовлених, систематичних дій спеціальних суб’єктів (банків), наділених особливою правоздатністю, відповідно до установчих документів і наданої Національним банком ліцензії з дотри-

манням установлених правил, стандартів та нормативів. Об'єктом яких можуть виступати кошти, цінні папери, дорогоцінні метали та каміння тощо та які здійснюються на підставі укладеного договору й відповідно до чинного законодавства і нормативних актів Національного банку України [2, с. 8].

Таким чином, можна стверджувати, що банківська послуга включає в себе фінансові послуги, та ототожнюється з категорією фінансовий продукт, але не рівнозначна з категорією банківська операція, яка забезпечує більше технічну сторону банківської діяльності і є складником банківської послуги.

Література:

1. Банківські операції: підручник / за ред. д.е.н. проф. О.В. Дзюблюка. Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка». 2009. 696 с.
2. Латковська Т.А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2008. 36 с.

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ЗАПОВІТУ ПОДРУЖЖЯ: ЄВРОПЕЙСЬКА ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Манжос Таїсія Олександрівна

студентка

Навчально-науковий інститут права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Гончарова Аліна В'ячеславівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Сумського державного університету

м. Суми, Україна

Постановка проблеми. Спадкове право – один з найбільш важливих інститутів цивільного права, який охоплює широке коло проблем, адже майже кожна людина, яка має власні матеріальні статки бажає залишити після своєї смерті спадщину іншим поколінням. Саме це пояснює той факт, що інститут спадкування є також одним з найстаріших в цивільному праві, який має свої сталі традиції та бере початок ще за часів римського права.

Одним з видів спадкових правочинів є заповіт подружжя, до якого останнім часом значно виріс інтерес в колі правників та дослідників з усього світу. Даний вид правочину стає все більш популярним в багатьох європейських країнах, попри те, що не всі держави визнають актуальність спільних заповітів. На сьогоднішній день в Україні також існує можливість укладення заповіту подружжя, але через певні правові прогалини далеко не всі українці знають та користуються такою можливістю.

Перевагою вказаного заповіту є той факт, що один з подружжя, який пережив другого, продовжує жити в звичному йому майновому середовищі та лише після своєї смерті сумісно набуває майно переходить до нащадків. На жаль, через недосконалість розвитку питання спільних заповітів цей аспект досі є чи не єдиним плюсом. Складаючи сумісний заповіт, подружжя мають враховувати його можливі недоліки, які були детально проаналізовані в юридичній літературі.

Стан дослідження. Розглядом питанням щодо нотаріального посвідчення та правових особливостей інституту заповіту подружжя у своїх наукових працях займалися такі провідні правники, як: А. В. Аксютіна, О. Є. Кухарев, З. В. Ромовська, Ю. О. Заїка та інші.

Мета статті полягає в детальному дослідженні та аналізі правової природи та особливостей укладання заповіту подружжя, розгляді та застосуванні його теорії на практиці, а також дослідженні стану розвиненості вказаного інституту в зарубіжних країнах.

Виклад основного матеріалу. Інститут спільного заповіту – поширена практика спадкового права в багатьох європейських країнах, яка не є вітчизняною новациєю. Його історія починається в нормах римського права та вдосконалюється в законодавстві таких держав, як Великобританія, Німеччина, скандинавських країнах та деяких регіонах Іспанії. В той же час не всі члени Євросоюзу визнають даний правочин. Наприклад, у Франції він заборонений законом. Аналогічну заборону передбачено і в Республіці Білорусь.

Щодо інших пострадянських держав, де діє вказаний правочин, можна виділити Грузію, Азербайджан, Туркменістан та країни Балтики. Так, за литовським законодавством у спільному заповіті подружжя обидва його члени є спадкоємцями один одного. У разі смерті будь-кого з них, все майно переходить до іншого [1, с. 93].

Перед тим, як продовжити тему існування даного правочину в іноземних державах, вважаю доцільним зазначити, що саме є спільним заповітом подружжя та яка його головна відмінність від звичайного. В юридичній літературі досі не існує єдиного визначення вказаного поняття, адже питання спільного заповіту на сьогодні є дуже суперечливим не тільки в Україні. Враховуючи всі особливості правочину можна сказати, що це різновид заповіту, який складається подружжям стосовно майна, набутого ними за період шлюбу. У разі складення спільного заповіту частка

у праві сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з них, який його пережив. Вже із зазначеного терміну можна зрозуміти, що одною з відмінностей даного правочину від звичайного заповіту є укладання його подружжям, а не одноосібно. Окрім того, у розглянутому випадку спадкове майно після смерті заповідача переходить не одразу до вказаних у нормативно-правовому акті спадкоємців, а до другого із заповідачів, і лише після його смерті треті особи мають право на володіння вказаною часткою.

З одного боку, можливість складення спільного заповіту подружжя є позитивним аспектом цивільного права, адже завдяки запровадженню норми, яка дає можливість укласти правочин не тільки одноосібно, розширюється коло спадкової правоздатності громадян. З іншого боку, на думку Ю. О. Заїка, спільні заповіти не тільки не створюють нових переваг та певних зручностей, а навпаки ускладнюють життєві обставини та призводять до здешевлення процедури спадкування [2, с. 95]. Наприклад, в законодавстві України можна прослідкувати значні розбіжності в кількості прав подружжя та самотійної особи щодо свободи складання заповіту.

Та попри все, більш розвинені країни змогли нормалізувати процедуру укладення спільного заповіту подружжя та розповсюдити її серед громадян цих держав. Так, найбільш ефективно врегулювала даний інститут Німеччина. В Цивільному уложенні держави норми складання такого заповіту є диспозитивними та характеризуються наявністю права обирати такий спосіб регулювання спадкових відносин, який буде максимально комфортним для подружжя та відповідним всім їхнім бажанням, які прямо не заборонені законом. На відміну від українського законодавства, в Німеччині правочин, який ще називають «Берлінським заповітом» складається з двох документів. У ньому зазначається, що все майно, у випадку смерті одного з подружжя, переходить до того, хто залишився живим. При цьому, друга особа після смерті першої втрачає можливість відкликати заповіт. У разі, коли обидві особи живі це зробити можливо. Натомість, за спадкоємцем зі складу подружжя зберігається право відмовитися від належного йому майна померлого, в результаті чого втрачається чинність заповідальних розпоряджень, а спадщина переходить третім особам за законом. Проте такий принцип діє лише в цій державі, а от у Великобританії заповіт подружжя розглядається як договір, що зобов'язує того з подружжя, хто пережив іншого, не змінювати, не відкликати, та не відмовлятися від майна померлого. Звичайно, за життя чоловік та дружина мають право змінити або скасувати зміст правочину. Якщо чоловік (дружина), які залишились після смерті спадкодавця, зміною чи скасуванням заповіту порушить права спадкоємців, то суд може встановити, що майно того з подружжя, хто пережив іншого належить йому на праві

управління (трасту) на користь спадкоємців за заповітом подружжя. Як правило спадкоємцями за договором подружжя є спільні діти спадкодавців.

Заборонені спільні заповіти подружжя у законодавстві Італії, Нідерландів, Польщі, Франції та Росії. Причиною цього є упередження, що заповіт є актом одностороннім, що не передбачає втручання другого спадкодавця у процес передачі майна. Так, стаття 968 Цивільного кодексу Франції встановлює, що заборонено складання заповіту двома або більше особами в одному і тому самому документі як на користь третіх осіб, так і у вигляді зустрічного чи взаємного розпорядження. Дозволено за Цивільним кодексом Франції в одному документі викласти два заповіти, проте це вважатиметься окремими заповітами, а не заповітом подружжя. Таким чином, щодо правового регулювання спільного заповіту подружжя умовно іноземні держави можна поділити на два типи: ті, законодавство яких передбачає можливість укладення даного правочину і ті, в яких вказаний заповіт не визнається та заборонений законом. До переваг правочину можна віднести можливість єдиного волевиявлення чоловіка та дружини щодо майна, набутого ними за період шлюбу на випадок смерті обох, але заборона складання заповіту також є логічною, адже цей нормативно-правовий акт прийнято вважати одностороннім.

Україна ввійшла в склад країн, які визнають даний правочин чинним. Відносно нещодавно в Цивільному Кодексі держави з'явилося положення, яке регулює процес його укладення. Так, відповідно до ст. 1243 Цивільного Кодексу України подружжя має право скласти спільний заповіт щодо майна, яке належить йому на праві спільної сумісної власності. У разі складення спільного заповіту частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до другого з подружжя, який його пережив. У разі смерті останнього право на спадкування мають особи, визначені подружжям у заповіті. За життя дружини та чоловіка кожен з них має право відмовитися від спільного заповіту. Така відмова підлягає нотаріальному посвідченню. У разі смерті одного з подружжя нотаріус накладає заборону відчуження майна, зазначеного у заповіті подружжя [3]. Правове регулювання правочину в українському законодавстві дещо співпадає з англійським, але цей факт є цілком ґрунтовним, адже для створення своїх правових норм Україна запозичала певні аспекти з європейської практики та римського права. Однак така тактика створення нормативно-правової бази, на мій погляд, є недостатньо дієвою, адже під час запозичення певних аспектів законодавства в інших країн не враховуються особливості та потреби громадян даної держави, а також утворюється розбіжність між різними нормативно-правовими актами, що у свою чергу призводить до зародження правових прогалин. В українському законодавстві це прослідковується якнайкраще. Наприклад, виходячи з положень Закону України «Про нотаріат» нотаріус має право вимагати

подання документів, що підтверджують право власності на майно лише у випадках посвідчення правочинів, пов'язаних з його відчуженням або заставою. В той же час заповіт ніколи не може вважатися актом відчуження. Окрім того, майно, яке належить подружжю на праві сумісної власності означає, що певні статки вже є власністю чоловіка та дружини. Зазначене не відповідає закладеному в Цивільному Кодексі України принципу та нормі ст. 69 Закону України «Про нотаріат», згідно з якою саме під час видачі свідоцтва про право на спадщину за заповітом нотаріус перевіряє склад спадкового майна. Крім того, процедура укладання спільного заповіту дійсно ускладнює процес спадкування, адже нотаріус зобов'язаний перевіряти склад майна подружжя на момент складання правочину, що змусить заповідачів неодноразово звертатися за правовою допомогою, адже за період перебування у шлюбі до смерті одного з подружжя майно може змінюватися у кількості як в негативний, так і в позитивний бік.

Ще одною прогалиною є той факт, що у разі розірвання шлюбу, тобто визнання його недійсним, втрачається статус подружжя. В такому випадку слід розуміти як це вплине на заповіт. Якщо до розірвання шлюбу від заповіту подружжя відмовилися кожен із них, або хоча б один із подружжя, у нотаріуса не повинно виникати питань щодо дійсності такого заповіту. Зовсім інша справа, коли від заповіту подружжя мають намір відмовитися особи, які на цей момент вже не є подружжям. Згідно з рішенням Пленуму Верховного Суду України розірвання шлюбу чи визнання шлюбу недійсним після складення заповіту подружжя позбавляє цей заповіт юридичного значення без пред'явлення відповідного позову. У цьому разі спадкування відбувається на загальних підставах [5]. Я вважаю, що погодитися з такою позицією важко, адже відповідно до ст. 202 Цивільного Кодексу України правочин – це воляова дія особи, спрямована на набуття, зміну, чи припинення цивільних прав та обов'язків, через що цілком логічним є те, що особа повинна мати право за певних умов та з відповідними наслідками відмовитися від реалізації власного волевиявлення. Відповідно до ст. 214 Цивільного Кодексу України, особа, яка вчинила односторонній правочин, має право відмовитися від нього, якщо інше не передбачене законом. При цьому одностороннім правочином є дія однієї сторони, яка може бути представлена самостійною особою, або їх групою. В даному випадку таким правочином є спільний заповіт, що є одностороннім актом, а розглянутою стороною виступає подружжя. Відповідно до ст. 1257 Цивільного Кодексу України нікчемним визнається заповіт, складений особою, яка не мала на це права, а також заповіт, складений з порушенням вимог щодо його форми та посвідчення. Крім того, не можна ігнорувати право заповідача на скасування заповіту, складення нового заповіту, внесення змін до існуючого заповіту тощо за умови дотримання особливостей встановлених

до заповіту подружжя [3]. Враховуючи всі вищенаведені факти, можна зазначити, що на сьогодні відсутні правові підстави вважати заповіт подружжя недійсним лише через те, що шлюб було розірвано, адже ця подія не змінює факту наявності набутої спільної власності осіб. На мою думку, правила складання та посвідчення заповіту подружжя не повинні відрізнятися від загальних норм укладення інших видів заповітів. Ці правові прогалини є занадто значними, що погіршує правову систему України та віддаляє її від міжнародних стандартів. Очевидним є той факт, що державі слід негайно проводити реформу цивільного законодавства стосовно спадкування. Треба або повністю скасовувати можливість складання спільного заповіту, як це заборонено у Франції, через що звуться коло спадкової правоздатності громадян, або підбивати даний правочин під загальні норми укладення заповітів, як це закріплено в законодавстві Великобританії.

Висновок. Узагальнюючи весь розглянутий матеріал можна робити висновок, що укладення спільного заповіту подружжя наразі є поширеною, але недостатньо розвинутою та дослідженою практикою спадкового права як в європейських країнах, так і у вітчизняному законодавстві. Даний правочин дійсно є суперечливим, адже його правова природа досі залишається невизначеною. Можливо було б логічним складати подібні заповіти не за загальними правилами укладення такого виду правочинів, а за нормами, які регулюють питання спадкових договорів. Таким чином, після розірвання шлюбу можна було б розірвати і договір, проте навіть ця процедура не відмінила б того факту, що після анулювання шлюбу власність осіб залишилася б спільною. Так, не можна не визнати, що в країнах Європи, як, наприклад, у Німеччині, питання спільних заповітів урегульовано на достатньому рівні для їх використання, але процедура їх укладання та посвідчення все одно залишається важкою для звичайних громадян. Тим паче в Україні, де правосвідомість народу, на жаль, знаходиться на низькому рівні.

Отже, спільні заповіти подружжя безперечно мають свої переваги та позитивні сторони, але для їх впровадження у широкі маси населення вони занадто слабко врегульовані, що в свою чергу обтяжує життєві обставини осіб та призводить до здешевлення процедури спадкування.

Література:

1. Парасюк М. В. Особливості укладення заповіту подружжя. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Львів: 2016. Серія юридична. С. 91-98.
2. Заїка Ю.О. Заповіт подружжя. Право України. 2004. № 4. С. 94-98.
3. Цивільний Кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Закон України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІ, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1993, № 39, ст. 383 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>

5. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 7 // Офіційний веб-портал ВР України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08#Text>

6. Спадкове право: навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / кол. авт. ; кер.авт. кол. канд. юрид. наук, доц. Несерцова-Собакарь О.В. – Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр.справ. 2017. – 164 с.

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ ІНОЗЕМЦІВ ТА ОСІБ БЕЗ ГРОМАДЯНСТВА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Мартинюк Анастасія Русланівна

студентка IV курсу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Дяченко Сергій Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Одним з основних конституційних прав людини і громадянина згідно статті 55 Конституції України є те, що кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень та протиправних посягань [1]. Стаття 1 ЦПК України передбачає, що завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [2].

Варто зазначити, що згідно норм Цивільного процесуального кодексу України під поняттям «фізична особа», слід розуміти як громадянина України, так і іноземця та особу без громадянства. І. Гожій та І. Солончук, у своїй роботі вказують, що приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом, характеризуються особливим порядком визначення права, яке має бути застосоване в конкретній ситуації, що склалася [3, с. 140]. Тобто участь у цивільному процесі не громадян України, так званим «іноземним елементом» ускладнює цивільні процесуальні відносини. Якщо звернутися до Закону України «Про міжнародне приватне право», то у ньому іноземний елемент розглядається як ознака, яка характеризує приватноправові відносини. У п. 2 ч. 1 Ст. 2 цього Закону, він може проявлятися в наступних формах:

- хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою;
- об'єкт правовідносин знаходиться на території іноземної держави;
- юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав чи має місце на території іноземної держави [4].

У науковій літературі зустрічаються різні визначення поняття «іноземець». Наведемо декілька: іноземцем є будь-яка особа, що знаходиться на території даної держави і не є його громадянином; іноземцем вважається особа, що знаходиться на території даної держави, але не є її громадянином і перебуває в громадянстві іншої держав. Н. О. Чучкова зазначає: іноземна особа у цивільному процесі України – це суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин, правовий статус якого визначається не тільки українським законодавством, а й іноземним, якщо ця особа має з відповідною іноземною державою сталий правовий зв'язок (громадянство, місце проживання, місцезнаходження тощо) [5, с. 31-32]. У ст. 1 ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», вказано, що іноземцем є особа, яка не перебуває в громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав, а особа без громадянства – це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином [6].

Правовий статус різних категорій іноземців в Україні має певні особливості. Зазвичай це стосується осіб, яких класифікують наступним чином:

іноземців, які іммігрували в Україну на постійне проживання; іноземців, які іммігрували в Україну для тимчасового працевлаштування; біженців; осіб, які користуються дипломатичними і консульськими привілеями та імунітетами; політемігрантів; нелегальних мігрантів; іноземців, які перебувають на території України на підставах, передбачених міжнародними договорами України.

Правовий статус іноземців та осіб без громадянства визначається певним комплексом матеріально-правових норм, які регулюють ті чи інші відносини по суті. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» визначає правовий статус іноземців та осіб без громадянства, які перебувають в Україні, в тому числі встановлює порядок їх в'їзду в Україну та виїзду з України. Розрізняють три види режиму іноземних громадян та осіб без громадянства: 1) національний режим; 2) режим найбільшого; 3) спеціальний режим. За принципом «національного режиму» ґрунтується процесуальна правоздатність і дієздатність іноземних осіб в Україні. Він законодавчо закріплює право таких осіб на звернення до судів України та користування цивільними процесуальними правами нарівні з громадянами України. Однак іноземці та особи без громадянства можуть виступати і носіями спеціальних процесуальних прав та обов'язків. Спеціальну цивільну процесуальну правоздатність необхідно розглядати як здатність іноземців та осіб без громадянства мати певні цивільні процесуальні права та обов'язки, у разі їх відповідності визначеним у законі вимогам, процесуальних представників, експертів тощо.

Оскільки процесуальна правоздатність і дієздатність іноземних осіб в Україні визначається відповідно до права України, то на них поширюються такі ж процесуальні права та обов'язки, крім випадків, передбачених законом або міжнародними договорами України, як і на фізичних та юридичних осіб України. Проте у статті 18 Закону України «Про міжнародне приватне право» зазначається, що цивільна дієздатність фізичної особи, підстави та правові наслідки визнання фізичної особи недієздатною або обмеження цивільної дієздатності фізичної особи регулюються особистим законом цієї особи [4].

Отже, на основі вищезазначеного, ми з'ясували, що іноземцем вважається особа, що знаходиться на території даної держави, але не є її громадянином і перебуває в громадянстві іншої держави, а *особою без громадянства* визнається та, що не вважається громадянином жодної держави в рамках її законодавства. Встановлена правом України здатність мати цивільні процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки учасника судового процесу – цивільна процесуальна правоздатність іноземців та осіб без громадянства. Цивільна процесуальна дієздатність іноземців та осіб без громадянства – це встановлена правом України здатність особисто здійснювати цивільні процесуальні права та виконувати свої обов'язки в суді як учасник судового процесу. Вказали, що такі особи наділені загальними процесуальними правами і обов'язками учасників справи, а також вони можуть виступати і носіями спеціальних процесуальних прав та обов'язків, тому варто поділяти цивільну процесуальну правоздатність на загальну і спеціальну.

Література:

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р (зі змінами) // База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
3. Гожій І., Солончук І. До питання визнання іноземців безвісно відсутніми чи оголошення їх померлими. Jurnalul Juridic Național: Teorie Și Practică (Национальный юридический журнал: теория и практика). 2017. № 3 (25). С. 138-141.
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005. № 2709-IV. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 32
5. Чучкова Н. О. Участь іноземних осіб у цивільному процесі України: дис.. канд.. юрид. наук: 12.00.03. Національна Академія внутрішніх справ. Київ. 2013. 199 с.
6. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 19-20.

СУДОВЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО ІНОЗЕМНИХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНІЙ СПРАВІ

Мартинюк Анастасія Русланівна

студентка IV курсу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Дяченко Сергій Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин визнаються учасники справи, що наділені юридичною заінтересованістю, яка визначає їх правовий статус при розгляді й вирішенні тої чи іншої цивільної справи. До учасників судового процесу відносяться: учасники справи, предста-

вники та інші учасники судового процесу. Надання правової допомоги при здійсненні захисту прав та охоронюваних законом інтересів громадян і юридичних осіб у суді реалізується у формі цивільного процесуального представництва. З огляду на це, доцільно зазначити, що представницька система в суді є одним із законних способів реалізації прав на судовий захист, є гарантією участі громадян та юридичних осіб у ньому, що передбачає ефективний захист своїх суб'єктивних прав та інтересів. У статті 58 ЦПК зазначається, що сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника [1].

Автори практикуму з цивільного процесу України вказують, що цивільне процесуальне представництво – це врегульована нормами ЦПК форма надання правової допомоги однією особою іншій особі у формі здійснення процесуальних дій представником від імені і в інтересах особи, яку представляє, в межах отриманих повноважень у зв'язку з розглядом і вирішенням судом цивільної справи [2, с. 80].

Оскільки процесуальна правоздатність і дієздатність іноземних осіб в Україні визначається відповідно до права України, то на них поширюються такі ж процесуальні права та обов'язки, крім випадків, передбачених законом або міжнародними договорами України, як і на фізичних та юридичних осіб України. С. С. Бичкова зазначає, що метою процесуального представництва іноземних осіб є сприяння іноземній особі у здійсненні нею права на захист її прав, свобод та інтересів, більш повній та ефективній реалізації наданих їй цивільних процесуальних прав і виконанні покладених на неї цивільних процесуальних обов'язків [3, с. 314].

Найбільш поширеною формою добровільного представництва у судовій практиці є представництво, що здійснюється адвокатами. Згідно ст. 59 Конституції України, кожен є вільним у виборі захисника своїх прав, отже, іноземець або ж особа без громадянства, може скористатися одним із видів правничої допомоги як представництво в суді своїх прав та інтересів адвокатом, причому і адвокатом іноземної держави. Положення про можливість діяльності іноземних адвокатів в Україні, особливості їх правового статусу закріплені в Законі України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Проте, без відповідної реєстрації в реєстрі здійснення адвокатської діяльності адвокатами іноземних держав на території України не допускається. Із днем включення до Єдиного реєстру адвокатів України виникає право надання правової допомоги адвокатом іноземної держави.

Варто зазначити, що іноземець та особа без громадянства, яка потребує додаткового захисту, має право отримати в повному обсязі безоплатну правову допомогу, оскільки це гарантоване Конституцією України право,

вона надається в порядку, встановленому законом. Вони можуть виступати як суб'єктами права на безоплатну первинну правову допомогу, так і суб'єктами права безоплатної вторинної правової допомоги.

У статті 60 ЦПК України вказується, що представництво прав та інтересів іноземців та осіб без громадянства, до прикладу, як сторони у справі в цивільному судочинстві в Україні, можливе не лише іноземними представниками, тобто адвокатом іноземної держави, але і іншими процесуальними представниками, яке зазвичай виникає на підставі прямої вказівки закону, такими як: законний представник, або особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, – у випадку розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи), за винятком осіб, визначених у ст. 61 ЦПК України.

Відповідно, інтереси таких осіб мають право представляти і законні представники, до яких відносяться батьки, опікуни, піклувальники, усиновлювачі (можуть виступати іноземці чи особи без громадянства). Батьки, опікуни, піклувальники, усиновлювачі, або ж інші особи, передбачені законодавством захищають у суді права, свободи та інтереси недієздатних осіб та малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років. Такі ж законні представники і в осіб, цивільна дієздатність яких обмежена та неповнолітніх осіб, віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років. Іноземці та особи без громадянства як законні представники, мають право доручати ведення справи в суді іншим особам. У своїй роботі С. С. Бичкова, Н. О. Чучкова, однією із особливостей процесуального представництва іноземців та осіб без громадянства є ширше коло осіб, щодо яких прямо передбачено, що вони можуть бути процесуальними представниками іноземних осіб [4, с. 289].

Отже, на основі вищезазначеного, ми з'ясували поняття цивільного процесуального представництва і що для представництва інтересів іноземної особи, потрібно відповідати таким вимогам, згідно ст. 60 ЦПК України: бути адвокатом; або законним представником; досягти вісімнадцяти років, мати цивільну процесуальну дієздатність, – у випадку розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи), окрім осіб, визначених у ст. 61 ЦПК України, і за винятком – ч. 4 ст. 60 ЦПК України і ч. 5. ст. 64 ЦПК України.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Цивільний процес України : практикум / С. В. Дяченко, Ю. Ю. Рябченко, Л. О. Самілик. Ірпінь : Університет ДФС України,

2020. 312 с. (Серія «На допомогу студенту УДФСУ»; Т. 70).
URL: <http://ir.nusta.edu.ua/jspui/handle/123456789/5861>

3. Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. К. : Атіка, 2011. 420 с.

4. Бичкова С. С., Чучкова Н. О. Особливості представництва іноземних осіб у цивільному процесі України. Держава і право. Випуск № 57. С. 287-292.

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Мельник Тетяна Русланівна

студентка

Навчально-наукового інституту права

Університету державної фіскальної служби України

Дяченко Сергій Вікторович

адвокат, кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Із проголошенням на території нашої держави карантинних заходів почав змінюватись засіб доступу людей до правосуддя, а також яскраво проявились технічні проблеми громадян України. Одним із завдань сучасних українців, на нашу думку, є створення та нормативне закріплення способів забезпечення участі в здійсненні судового розгляду чи медіації, адже навіть під час пандемії це є досить актуальною темою, також існує потреба в максимальному спрощенні зазначеного процесу для дійсної реалізації прав наданих законодавством України.

У зв'язку з чисельним порушенням прав, свобод та інтересів серед українського суспільства, зростає актуальність їх захисту. Стаття 55 Головного закону України наголошує: «кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [1].

Актуальним є питання: як тепер захищати свої свободи? Сьогодні, коли ситуація з обмеженнями існує у всьому світі, коли суди перезавантажені справами, коли відсутність гідного технічного забезпечення забирає можливість захищати свої інтереси з дому.

Відповідно до Цивільного процесуального кодексу нашої держави: «забезпечується диспозитивність у відстоюванні та захисті своїх інтересів» [2]. Одним із способів є інститут медіації.

Медіація— спосіб врегулювати спори поза судом, даний інститут допоможе зекономити час та витрати в фінансовому плані. Різноманітні спори та конфлікти й так займають значне місце в житті людей, а тому виникає влучне питання: чи не є розумним рішенням розв'язати спір в досудовому форматі? Наявність інституту медіації – це можливість вирішити конфлікт по суті, без великої кількості ресурсів.

У зв'язку з сьогоденнішими карантинними обмеженнями, ми хочемо проаналізувати інститут медіації в форматі дистанційності, саме у цивільних справах.

Дана процедура вирішення конфліктів досі не має свого місця в законодавстві нашої країни. Саме тому, ми будемо брати до уваги досвід не тільки України, а й всього світу. Зокрема, на думку деяких науковці, таких як Мамницький В.Ю., Белей О.В.: «медіатором є особа, що задає напрям задля визначення істинних потреб та позицій осіб, організовує між конфліктуючими сторонами діалог, таким чином, щоб це не виглядало як суперництво чи ворожнеча, а також допомагає знайти спільну мову» [3]. І саме тому, велика кількість людей і звертається до названого інституту.

Одною з головних особливостей медіації є можливість її проведення на будь-якій стадії розв'язання спору. Саме через гнучкість цього процесу у сторін з'являється можливість обрати для себе найзручніший варіант вирішення конфлікту. Вчена Андрієвська Л.О зазначає наступне: «Медіація не залежить від місця її реалізації, адже за допомогою новітніх технологій важливим є лише наявність фізичної можливості передавати інформацію один одному для зрозумілого спілкування» [4].

Раніше матеріально-технічне забезпечення не було настільки важливим у процесі вирішення справи, але з введенням карантинних обмежень необхідність у цьому стала дуже актуальною.

Вчена Н. Єнд вказує, що: «у США є важливим проведення реєстрації всіх присутніх під час проведення відеоконференції, перевіряти зв'язок на початку процедури по суті, перевіряти ознайомленість із програмним забезпеченням, яке використовується для уникнення надмірної витрати часу, а також потрібно розуміти обмеження тривалості часу деяких програм, що забезпечують проведення відеоконференції (зазвичай це 40 хвилин)» [5].

Хочемо вказати, як медіатори інших країн справились із врегулюванням цивільних справ в період карантинних обмежень: «можемо бачити, які є альтернативні заходи вирішення саме цивільних справ на прикладі Верховного суду штату Массачусетс, де процедура медіації заохочується судами, особливо під час пандемії. Верховний суд може навіть забезпечити

сторонам медіаторів безплатно, якщо у них немає змоги оплатити їхні послуги. Процес подання клопотання про медіацію розпочинається з електронного подання сторонами форми «Запиту про направлення до медіації» судді, який перебуває на розгляді справи. Заява про направлення запиту доступна на веб-сайті Верховного суду. Якщо суддя задовольнить клопотання про направлення на медіацію, помічник адміністрації Верховного Суду координуватиме графік медіації із суддею. Цікаво, що з помічником адміністрації Верховного Суду можна також зв'язатись електронною поштою, яка зазначена на офіційному сайті» [6].

До прикладу наведемо, наказ, що видав Верховний суд округу Марікопа (Штат Арізона), в якому вказується: «у розгляді присяжними певних судових справ надається перевага медіації та арбітражним судам. Справи будуть проходити сортування. Для випадків, що піддаються врегулюванню, заохочуватиметься медіація. Ніхто не буде змушений відмовитись від суду присяжних, якщо він надасть йому перевагу і має на це право» [7]. На думку деяких юристів, а саме В. Соренсен: «є одна велика перевага перенесення цивільного спору на медіацію чи арбітраж, а не на суд присяжних – це швидкість. Вибір медіації або арбітражу замість суду присяжних, завершить Вашу справу набагато швидше, ніж очікування судового розгляду» [7].

Юрист Сміт говорить: «медіація – це можливість сторін вибрати власні варіанти вирішення справи. Таким чином, цивільні справи найкраще розглядати за допомогою медіації, якщо є така можливість. Для цивільних справ медіація має значні переваги: це швидко, економить ресурси, а також розвантажує судову систему, що особливо актуально в період пандемії. Проте медіація не є панацеєю для всіх цивільних справ – це врегулювання за сприяння посередника. Медіатор не приймає рішень, і він існує суто для того, щоб допомогти сторонам спілкуватися та допомагати у врегулюванні. Медіація має місце, коли сторони знають, що їм потрібно, що вони хочуть, готові закінчити суперечку, готові піти на компроміс, тобто коли логіка переборює емоції» [7]. Ми вважаємо, що йдеться про медіабельність справи, а в нашому випадку – у дистанційній формі.

Отже, проводити судовий розгляд в очному форматі є небезпекою, а саме йдеться про можливість поширення вірусу. А судовий розгляд який проводиться в дистанційній формі має недоліки, адже наша вітчизняна судова система не була готова до пандемії і тих проблем, які виникли разом із обмеженнями.

Інститут медіації більше підходить для дистанційного формату проведення, а саме це притаманно для цивільних справ, вони найбільше підходять за усіма ознаками медіабельності. Цивільні справи краще вирішувати за допомогою медіації – дистанційно.

Література:

1. Конституція України. Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2021).
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 15.11.2021).
3. Мамницький В.Ю., Белей О.В., Дулепа В.П. Медіація в цивільному процесі: перспективи запровадження в Україні. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 63. URL: <http://apnl.dnu.in.ua/32019/16.pdf> (дата звернення: 15.11.2021).
4. Андрієвська Л.О., Зеленіна М.В. До питання співвідношення врегулювання спору за участю судді та медіації відповідно до цивільного законодавства України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 3. С. 54–56. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2019/14.pdf (дата звернення: 19.11.2021).
5. Сенд Н. Дистанційна медіація. Plaintiff. 2020. URL: https://www.plaintiffmagazine.com/images/issues/2020/05may/reprints/Yeend_Distance-mediation_Plaintiff-magazine.pdf (дата звернення: 19.11.2021).
6. Альтернативні варіанти вирішення цивільних справ у Верховному суді штату Массачусетс під час пандемії COVID-19. Офіційний сайт Співдружності штату Массачусетс Commonwealth of Massachusetts. 2020. URL: <https://www.mass.gov/info-details/alternative-options-for-solving-civil-cases-in-the-superior-court-during-the-covid-19> (дата звернення: 19.11.2021)
7. Госсі М. Чому пандемія збільшує кількість випадків розв'язання справ за допомогою медіації та арбітражу. AZBIGMEDIA. 2020. URL: <https://azbigmedia.com/business/heres-why-pandemic-isincreasing-mediation-and-arbitration-cases/> (дата звернення: 19.11.2021).

ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Микитенко Вікторія Станіславівна

студентка

Державного податкового університету

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Мабуть, найпоширенішою діяльністю людини по створенню об'єктів інтелектуальної власності є творча діяльність, тобто діяльності у галузі

літератури, мистецтва, музики, наукова діяльність. Традиційно результати творчості відносять до об'єктів авторського права [1, с. 28].

Авторське право є повноцінним інститутом правової системи держави, питання якого належать до цивілістики.

Поняття «авторське право» вживається в об'єктивному і в суб'єктивному значенні. Авторське право в об'єктивному значенні – це цивільно-правовий інститут, що регулює відносини, які складаються у зв'язку зі створенням і використанням творів літератури, науки і мистецтва. У суб'єктивному значенні авторське право – це ті особисті немайнові та майнові права, що належать особам, які створили твір літератури, науки і мистецтва або їх правонаступникам чи іншим суб'єктам авторського права [1, с. 28].

Актуальність теми обумовлена тим, що авторське право є одним із визначальних факторів сприйняття кожної держави як високоцивілізованої.

Порушення авторських прав є однією з найгостріших проблем, з якою сьогодні стикається Україна. Вона залишається невирішеною і продовжує завдавати серйозної шкоди як іноземним, так і українським правовласникам.

USTR включили нашу державу у «Список 301», як одну із найбільш піратських країн світу через чисельні правопорушення в сфері інтелектуальної власності. У звіті зазначено, що Україна недостатньо бореться і не впроваджує ефективних інструментів для боротьби з поширенням порушень авторських прав.

Сучасні дослідники у сфері права визначають порушення авторського права як дії, спрямовані на протиправне використання об'єктів права інтелектуальної власності, що належать іншим особам, умисно вчинені особою, яка розуміє протизаконний характер цих дій, з метою отримання матеріальної вигоди [2, с. 80].

До найбільш масових видів порушень авторського права в Україні слід віднести піратство і плагіат.

В спеціальній юридичній літературі можна зустріти різні підходи до класифікації піратських дій. Так, наприклад, піратство у сфері авторського права поділяють на: а) «чисте» піратство, яке пов'язане з напівлегальним оприлюдненням об'єкта авторського права; б) піратство, пов'язане з піддробкою об'єктів авторського права; в) піратство, яке проявляється у незаконному розмноженні копій об'єктів авторського права [3, с. 3-4].

Іншим поширеним видом порушення авторських прав є плагіат. За доктринаю сучасного авторського права, плагіат – це порушення немайнових (право на ім'я) та майнових (право на винагороду) прав автора, а суть плагіату полягає у «викраденні результату інтелектуальної праці» [4, с. 38].

Основним спеціальним законом у цій сфері є Закон України «Про авторське право і суміжні права». Також питання охорони авторського права врегульоване статтями Книги IV Цивільного кодексу України. Загальні засади захисту права інтелектуальної власності передбачені ч. 3 ст. 418 цього Кодексу, яка визначає, що таке право є непорушним. Кожна особа може звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності. Закон України «Про основи національної безпеки» визначає, що захист права інтелектуальної власності є одним із основних напрямів державної політики з питань національної безпеки України [5, с. 5].

Відповідно до законодавства України за порушення авторського права передбачено три види відповідальності: цивільно-правова, адміністративна та кримінальна.

Хотіла б зупинитися саме на цивільно-правовій відповідальності, головна мета якої полягає не у покаранні за порушення чинного законодавства, а у відшкодуванні заподіяних збитків. Варто виокремити способи захисту авторського права, а саме: відшкодування збитків, стягнення незаконно отриманого доходу і виплату компенсації, що задовольняє майновий інтерес потерпілого.

Окреме місце займають проблеми захисту інтелектуальної власності в інтернеті, адже на сьогодні широкого поширення набули факти незаконного розповсюдження творів у мережі Інтернет та їх використання.

На мою думку, шляхи вирішення цієї проблеми є, наприклад, запуск роботи спеціалізованого суду з питань інтелектуальної власності та створення єдиний державного органу у сфері інтелектуальної власності, адже інститут авторського права не може продуктивно функціонувати без належного правового регулювання та відповідальності за порушення прав.

Таким чином, можна зробити висновок, що вагомість проблеми порушення авторських прав в Україні є дуже значущою, адже в останні роки, на жаль, має місце тенденція зростання кількості порушень авторського права, зокрема це піратство і плагіат. Звісно, на даний час оновлюються підзаконні та інші відомчі нормативні акти, здійснено ряд заходів щодо зміцнення державного управління інтелектуальною власністю. Держава робить усе необхідне для надійної правової охорони інтелектуальної власності, але законодавство надалі потребує внесення змін.

Література:

1. Підпригора О.А. Цивільне право України: підручник. Одеса : Юридична література, 2006. 257 с.
2. Дроб'язко В. с., Дроб'язко Р. В. Право інтелектуальної власності: навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 512 с.
3. Штефан О. О. Дещо до питання порушення у сфері авторського права. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 6. С. 3-13.

4. Ходаківський Є. І. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 276 с.

5. Орлова А.В. Проблема захисту авторського права в Україні. *Вісник Національного технічного університету «ХПИ»*. 2014. № 37(1080). С. 176.

ЗАКОНОДАВЧІ НЕДОЛІКИ В РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЧОВОГО ПРАВА НА ЧУЖЕ МАЙНО

Муштатов Юрій Анатолійович

студент кафедри морського та господарського права

факультету морського права

Національного університету кораблебудування іменні адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Речові права завжди мали велике значення для суспільства з початку заснування такого складного соціально-юридично-політичного явища як держава. Речове право це абсолютне право, що забезпечую захист майнових інтересів суб'єктів у яких відповідно до законодавства перебуває річ.

З часів римського права підгалузь речового права складається з двох інститутів – права власності та прав на чужі речі.

Потреба у вивчення інституту прав на чужі речі зумовлена проблемами правозастосування, і потребою створення науково обґрунтованої концепції переходу речових прав та розвитку законодавства України у напрямі його наближення до законодавства Європейського Союзу.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення, які викладені у працях А. А. Агаркова, Д. В. Бобрової, Д. М. Генкіна, О. В. Дзери, С. Дністряньського, А. С. Довгерта, О. С. Йоффе, В. М. Коссака, Н. С. Кузнецової, І. М. Кучеренко, Л. А. Лунца, В. В. Луця, Й.О. Покровський, Р. А. Майданика, Д. І. Мейєра, І. Б. Новіцького, О. Огоновського, О. А. Підпригори, Савицької, Н. О. Саніахметової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, Є. О. Харитонова, Я. М. Шевченко та інших науковців.

Від початку розвитку сучасної української держави почалася розбудова ринкових відносин. Одним з головних чинників ринкової економіки є захист прав власності та похідних від права власності прав. Зазначені положення закріплені в статті 41 Конституції. України [1], згідно норм якої кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю.

Як справедливо зазначив Й. О. Покровський «одним лише правом власності міг би задовольнитися лише самий примітивний економічний правопорядок». Поступовий розвиток відносин власності, ускладнення та взаємозалежність умов господарювання потребували виникнення таких юридичних форм, які могли б забезпечити можливість участі однієї особи в праві власності іншої.

У Цивільному кодексі України (далі – ЦКУ) права на чуже майно законодавець виділив у окремий розділ 2 «Речові права на чуже майно», який разом із розділом 1 «Право власності» входить до книги 3 «Право власності та інші речові права».

У римському праві були визначені сім основних видів прав на чуже майно, речі: володіння, сервітут, узуфрукт, право проживання, суперфіцій, емфітевзис і заставне право. Як відомо що, сучасне європейське законодавство ґрунтується переважно на римських положеннях та підходах у сфері речового права [4, с. 189]. Як зазначає О. А. Підпригора особливість таких прав, полягає в тому, що «права на чужі речі знаходяться в певній колізії з правом власності, яке вони обмежують в міру свого обсягу. Конкуруючи з правом власності, вони виявляються сильнішими, власник зобов'язаний уступити вимогам, що впливають з сервітуту або іншого права на чужі речі».

Необхідно підкреслити, що поняття речового права на чуже майно в цивільному законодавстві України відсутнє, що можна вважати за суттєвий недолік, адже така важлива правова категорія повинна мати не лише теоретичне, а й законодавче закріплення. Не містить цивільне законодавство і загального поняття права на чуже майно. Надається лише перелік речових прав на чуже майно та їх характеристика. У частині першій ст. 395 ЦКУ визначено: «Речовими правами на чуже майно вважаються: право володіння, сервітут, суперфіцій, емфітевзис» [2].

Загалом, права на чужі речі за своєю природою є складовими змісту правовідносин між двома суб'єктами, з одного боку (власником речі й особою, на користь якої встановлено це право), яким притаманний зобов'язальний характер, це відносини між уповноваженою особою й усіма третіми особами (у тому числі з власником) [5, с. 143]. Тому, що це зумовлюється забезпеченням можливості участі однієї особи в праві власності іншої.

На даний час в законодавстві та в юридичній практиці України мало досліджене сервітутне право на чужі речі. Взагалі, впровадження сервітуту в українську правову систему було аргументовано економічним та соціальним розвитком України і введенням права приватної власності. Однак поки в Україні сервітут не може бути реалізований у повному обсязі за рядом чинників, одним з яких є відсутність безперервної правової традиції застосування даного інституту, що пояснюється вилученням

даного поняття з цивільного обороту в радянський період. Більш детально сервітутні відносини були врегульовані з прийняттям Земельного кодексу України (глава 16 «Право земельного сервітуту»). І нарешті, остаточним в побудові законодавчого закріплення сервітутного права України було прийняття Цивільного кодексу, в якому даному правовому явищу присвячено розділ 2 книги 3.

Варто відмітити, що в ЦКУ містить положення про земельні сервітутути, які не передбачені Земельним Кодексом України, тому висвітлення суті і змісту сервітутних відносин варто розглядати з позицій як земельного, так і цивільного права. Крім вищевказаних нормативно-правових актів, також врегульовані рядом інших нормативно-правових актів (Лісовим (ст. 23) і Водним (ст. 42) кодексами України) [6, с. 217]. Сервітут має таке широке законодавче закріплення, розроблена нормативна база, але вона є недостатньою і неточною. У діючому законодавстві закріплені лише загальні поняття, отже невирішеним залишилася проблема безпосередньої реалізації права сервітуту.

Сервітутне право на сьогодні потребує вирішення ряду питань, пов'язаних із забезпечення сервітутного права, що залишаються недостатньо врегульованими. У національному законодавстві ще не повною мірою враховані європейські стандарти сервітутного права, що містяться в актах Ради Європи і Європейського Союзу.

Запровадження окремого нормативно правового акту, де б були враховані усі проблемні питання з реалізації сервітутного права та належним правовим регулюванням – є оптимальним варіантом вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням сервітутного права.

Отже можна зробити висновок, що система речового права, яка визначена в цивільному законодавстві України, а також відповідні правові принципи, на яких вона засновується, потребують удосконалення і доопрацювання, узгодження і нових підходів з урахуванням досвіду Європейського Союзу.

Література:

1. Конституція України (Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996. – № 30. – С. 141.
2. Цивільний Кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, №№ 40-44, ст. 356.
3. Земельний кодекс України //Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, № 3-4, ст. 27.
4. Сучасні проблеми цивільного права та процесу. Навчальний посібник за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. – Харків «Право», 2017. – 804 с.

5. Пандекты: Вещное право. Перевод с немецкого. Т. 2 (Т. 1: Ч. 2) / Дернбург Г.; Под ред.: Мейендорф А.Ф.; Пер.: Блох А.Ю., Гальперн А.Я.; Соавт.: Бирман И.. – 6-е изд., испр. – С.-Пб.: Гос. Тип., 1905. – 376 с.

6. Майданик Р.А. Речове право : підручник. – Київ : Алерта, 2019. – 1102 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЩОДО СПАДКУВАННЯ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Нестеренко Юлія Олександрівна

студентка магістратури

Навчально-науковий інститут права

Сумського державного університету

Науковий керівник: Грибачова Ірина Петрівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства

Навчально-науковий інститут права

Сумського державного університету

м. Суми, Україна

Спадкове право – підгалузь цивільного права, що являє собою сукупність встановлених державою правових норм, що регулюють суспільні відносини щодо переходу майна померлого (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців) в порядку спадкування..

Право спадкування включає в себе, крім права спадкодавця розпорядитися своїм майном, право осіб, призованих до спадкоємства за заповітом або за законом, на отримання спадкового майна.

Правова природа спадкування в різних правових системах трактується неоднаково. Кожна держава самостійно визначає принципи спадкового правонаступництва, коло спадкоємців за законом і за заповітом, порядок і умови покликання їх до спадкоємства.

В статті досліджується правове регулювання відносин щодо спадкування в США, Німеччині, Швейцарії, Болгарії, а також Мусульманське право.

Правова система США має принципові особливості, що виникають з федеративного устрою держави. Поряд з федеральним в кожному штаті існує своя самостійна правова система. Все це призводить до певних

труднощів, пов'язаних як з вибором компетентного юрисдикційного органу, так і з вибором застосовного права.

Переpletення загальнофедерального регулювання і регулювання на рівні штатів, статутних і прецедентних норм призвело до виникнення і розвитку в кожному штаті колізійного права (Law of conflict of laws). Колізійне право відповідає на питання: якими нормами слід керуватися суду в разі зіткнення – «конфлікту» – різнорідних норм [1, с. 136].

Регулювання спадкових відносин в США здійснюється за допомогою прецедентів і законодавства, прийнятих як на федеральному рівні, так і на рівні кожного окремого штату, а також норм Єдиного Спадкового кодексу (ЄСК), схваленого в 1969 р Національною конференцією уповноважених по однаковим законам штатів.

Часом відкриття спадщини в європейському праві і праві України є день, коли громадянин фактично помер, тоді як в США застосовується поняття не "день відкриття спадщини", а «момент відкриття спадщини», тобто день, година та хвилина.

Як і в праві України, в США до числа підстав спадкування відносять закон і заповіт.

Майно померлих без заповіту переходить до «спадкоємців за законом». Вони визначаються законодавством штату. Незважаючи на існуючі відмінності в законодавчих актах штатів, в цілому законодавство про спадкування в першу чергу направлено на захист майнових інтересів другого з подружжя, дітей, а при відсутності останніх – батьків померлого [2, с. 779].

Діти мають право на все спадкове майно за відсутності другого з подружжя. Відповідно до норм ЄСК діти спадкують частку майна померлого за вирахуванням частини спадщини, яка належить одному з подружжів, а в випадку смерті одного з дітей або всіх дітей будуть призватися до спадкоємства їхні діти, тобто внуки спадкодавця. Батьки та інші родичі померлого в такому випадку не успадковують.

В даному випадку мова йде про такий інституті спадкового права, як право подання. Право подання – це право визначених законом осіб зайняти те місце спадкоємця за законом, яке належало б його батькові, якби він не помер до відкриття спадщини. Це право поширюється також на племінників і племінниць, інших родичів, чії батьки, будучи живими, успадковували б за померлим.

Спадкування «строго за правом представлення» застосовується лише в декількох штатах, таких як Техас і Каліфорнія.

В інших штатах діє правило успадкування «порівну з урахуванням права уявлення», тобто частки виділяються на рівні найбільш близького до спадкодавцеві покоління, в якому є хоча б один нащадок, який пережив спадкодавця. Спадкове майно розподіляється порівну між усіма нащадками цього покоління, в тому числі і між померлими в особі їхніх нащадків.

Батьки або один з них, а також нащадки батьків (наприклад, сестра спадкодавця) успадковують у разі, якщо у спадкодавця немає ні чоловіка або дружини, ні дітей. Інші родичі успадковують за відсутності вищевказаних осіб. Якщо нікого із спадкоємців (фізичних осіб) не залишилося, майно стає відумерлою і переходить у власність штату.

В американському праві історично склалося поділ майна на реальне (real property) і персональне (personal property, або chattels), яке ґрунтується на використанні різних форм позовної захисту. Відносно першого пред'являється реальний позов про відновлення володіння, а права на другого захищає персональним позовом про відшкодування заподіяної шкоди.

До реального майна належить земля і все, що з нею пов'язано, зокрема, корисні копалини, надра та ін. До персонального майна належить все інше майно, тобто фактично рухоме.

Рухоме майно підрозділяється в свою чергу на речі, які мають фізичну – матеріальну сутність (tangible personal property), і невлівими речі: права і інтереси (in tangible personal property). Права на інтелектуальну власність, акції та облігації, зокрема, відносяться до недосяжним речам. Окремо виділяється такий вид майна («fixture»), який носить змішані риси: як рухомості, так і нерухомості. «Fixture» – це рухомість, поєднана з нерухомістю, або постійна приналежність нерухомості. Продаж ділянки землі вважається зазвичай продажем «Fixture», тобто передбачає, за відсутності іншої домовленості, продаж також всього, що пов'язане з землею. Продаж будинку включає в себе продаж землі, гаража, прибудов, водопровідних труб і вікон [1, с. 146].

Іншою підставою спадкування є заповіт, який представляє собою волевиявлення особи, наділені в визначену законом форму, щодо юридичної долі його майна на випадок смерті.

У момент складання заповіту, його зміни або акта його скасування особа повинна володіти завещательной дієздатністю, яка в більшості штатів настає з 18 років. Однак в деяких штатах, наприклад, Джорджія, передбачений більш ранній вік настання завещательной дієздатності, який становить 14 років.

В американському спадковому праві виділяють наступні форми заповітів:

– завірена свідками (attested will), що представляє собою стандартну форму, яка підписується спадкодавцем в присутності двох (в деяких штатах трьох) свідків і може бути написано як від руки, так і надруковано;

– олографічний заповіт (holographic will), який пишеться особисто від руки і підписується спадкодавцем без свідків;

– усний заповіт (oral will), яке відбувається в присутності від одного до трьох свідків і, як правило, моряками під час плавання, солдатами в період

війни і збройного конфлікту, а також будь-якими особами напередодні швидкої смерті.

В Німеччині основним джерелом спадкового права є Цивільний кодекс Німеччини 1896 р. Відповідно до даного документа категорії спадкоємців, а також їх черговість закликалися до спадкування за так званими парантелами, які являють собою групи кровних родичів, що походять від спільного предка і його низхідних родичів. Порядок розподілу спадкоємців такий:

– перша парантела – низхідні спадкодавця, в даному випадку це діти спадкодавця;

– у другу парантелу входять батьки спадкодавця і їх низхідні;

– третя парантела включає в себе діда і бабу спадкодавця і їх низхідних. Якщо один з них помер, його місце займають спочатку низхідні, за їх відсутністю – живий чоловік (дружина), потім особи, які є низхідними тільки цього чоловіка (дружини). Якщо немає живих нікого з них, то на їх місце вступають інші дід та баба спадкодавця.

– четверта парантела складається з прадідів, прабабок спадкодавця і їх низхідних;

– відповідно, п'ята парантелла і їх подальші включають в себе прапрадідів, прапрабабок і їх низхідних [3, с. 206].

Порядок закликання до спадкування такий, що спадкоємці кожної парантели вступають в спадкування при відсутності родичів попередньої парантели.

Порядок зі спадкуванням за законом в цивільно-правових системах розвинутих суспільств традиційним є й спадкування за особливим розпорядженням спадкодавця – заповітом. З точки зору історико-правової, в Німеччині він має римське (пендектне) походження.

Згідно з принципом свободи заповіту, спадкодавець має право: 1) «призначити спадкоємця на випадок смерті» та 2) «відсторонити від спадкування з законом родича чи чоловіка (дружину) ...».

Законодавство Швейцарії в аспектах спадкового права багато в чому збігається з законами Німеччини. Це залежить від того, що в Швейцарії спадкування здійснюється також за парантелами. Дані норми закріплені в Цивільному кодексі Швейцарії 1907 р.

Мусульманським правом особлива увага приділяється правам чоловіка і дружини на спадкове майно в разі смерті одного з них. Закони Шаріату і тут трактують нерівність відносно як чоловіка і жінки, так і чоловіка і дружини. Результатом спадкування можна назвати те, що положення дружини внаслідок смерті чоловіка змінюється в гіршу сторону не менш, ніж в два рази. Це обумовлюється не тільки тим, що внаслідок смерті чоловіка погіршується матеріальне становище дружини, оскільки вона втратила єдиного годувальника сім'ї, а й тим, що вона втрачає частину

майна, що знаходиться в розпорядженні сім'ї до того, як помер чоловік [4, с. 127-128].

Згідно з правилами і законами Шаріату спадкоємці, вступаючи в спадкування як за основою заповіту, так і за законом, набувають не тільки майно спадкодавця, а й обов'язок виконати релігійні обітничі спадкодавця, які той хотів виконати за життя, але не встиг через смерть.

В Болгарії згідно з Законом про спадкування спадкове майно підлягає поділ між особами, що закликаються в якості спадкоємців у такому порядку: діти успадковують у рівних частках. Чоловік(дружина)одержує частку спадкового майна нарівні з дітьми. Якщо в спадкодавця немає дітей, то до спадкування закликаються його батьки. У цьому випадку чоловік(дружина), що пережив, одержить половину спадкового майна, якщо до моменту смерті спадкодавця подружжя перебувало в зареєстрованому шлюбі менше 10 років, і 2/3 спадкового майна, якщо вони були одружені більше 10 років. Таке правило діє при спадкуванні чоловіком (дружиною) разом із братами і сестрами померлого [5, с. 49].

Отже, на основі дослідження спадкового права в зарубіжних країнах, можна зробити висновок, що законодавство іноземних держав про спадкування складалися під впливом римського приватного права, і в головних їх положеннях є багато спільного з ним. Спільність правового регулювання визначається і тією обставиною, що предмет наслідування – майнові права та обов'язки спадкодавця – обумовлює в цілому єдність вимог до правового регулювання.

Література:

1. Шумилов В.М. Правовая система США / Уч. пос.; 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Междунар. отношения, 2006. – 408 с.
2. Правовая система США. 3-й выпуск. – М.: Новая юстиция, 2006. – 1216 с.
3. Кармаза, О.О. міжнародне спадкове право [Текст] : наук.-практ. Посіб. / О.О. Кармаза.– К.: Видавець Фурса с. Я.: КНТ., 2007. – 328 с.
4. Шупінська О. Становлення інституту права власності в міжнародному приватному праві / О. Шупінська // Право України. – 2006. – № 7. – С. 127–130.
5. Залесский В.В. Основные институты гражданского права зарубежных стран: Сравнительно-правовое исследование. – М., 1999. – С. 49, С. 63, С. 51.

ПРИНЦИП ПРОПОРЦІЙНОСТІ В ЗАКОНОДАВСТВІ І ДОКТРИНІ

Нінічук Валерія Русланівна

студентка

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Принцип пропорційності – основоположний принцип права, спрямований на забезпечення у правовому регулюванні балансу інтересів. Принцип пропорційності є складовою принципу верховенства права, а тому його застосування не можливе у позитивістському трактуванні, через що застосування цього принципу є багатогранним.

Відмічаємо, що нині в українській юридичній науці ще немає ґрунтовних досліджень принципу пропорційності. Серед зарубіжних науковців цьому питанню приділяють увагу Т. Хартлі і Б. Шлоер. Вітчизняні дослідники, зокрема М. Козюбра, А. Заєць, П. Рабінович, О. Бекетов, С. Шевчук, С. Погребняк та інші, згадують принцип пропорційності у своїх роботах під іншими термінами.

Наприклад, Бернгард Шлоер говорить про принцип адекватності, відзначаючи, що його слід сприймати як масштаб, вихідний пункт для вчинення всіх заходів з боку держави. На думку автора, синонімами адекватності є необхідність і доцільність [1, с. 80-81].

Д.І. Дедов, заміняє принцип пропорційності співмірністю. За його словами, співмірність є основою гармонійного правового регулювання відповідних відносин, що виключає довільність, тобто відсутність зв'язку, смислу норми із захищеними або обмежуваними інтересами, а також з необхідною метою регулювання [2, с. 366-367].

Таким чином, ми вже можемо охарактеризувати принцип пропорційності як загальну, керівну ідею гармонійного функціонування і розвитку всіх елементів механізму правового регулювання.

Отже, цей принцип полягає у пропорційно обґрунтованому співвідношенні між метою обмеження певного права людини і засобами, що використовуються державою для такого обмеження. Його призначення насамперед виявляється у стримуванні втручання держави у права людини та збалансуванні публічних і приватних інтересів, внаслідок чого обмеження прав людини державними органами заради відповідного публічного

інтересу повинно бути виправдано, а міра цих обмежень має бути необхідною та обґрунтованою.

Принцип пропорційності є складовою принципу верховенства права. Сам же принцип пропорційності має також три підпринципи:

- адекватність (міра адекватна для досягнення завчасно встановленої цілі, якщо бажаний результат може бути досягнуто тільки за умови звертання до цієї міри);

- необхідність (міра є законною з найменш можливими обмеженнями при умові досягнення легітимної цілі);

- пропорційність як суворі вимога (серйозність втручання та серйозність причин, які виправдовують це втручання, повинні бути пропорційними одна до іншої) [3, с. 70].

Досліджуючи акти Конституційного Суду України, можна знайти прямі й непрямі посилання на цей принцип. Наприклад, Конституційний Суд України прямо згадує про принцип пропорційності в рішенні від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі про призначення судом більш м'якого покарання [4]. У рішеннях від 24 березня 2005 р. № 2-рп/2005 у справі про податкову заставу [5] та від 12 червня 2007 р. № 2-рп/2007 у справі про утворення політичних партій в Україні [6] він згадує про тісно пов'язану з пропорційністю конституційну вимогу розмірності.

Характеризуючи принцип пропорційності, слід зазначити, що він, як і вся правова система, ґрунтується на ідеї справедливості. Принцип пропорційності тісно пов'язаний зі змістовною справедливістю, яка вимагає, зокрема, пропорційності юридичної відповідальності вчиненому правопорушенню, відповідності цілей законодавця і засобів, що обираються для їх досягнення, встановлення і диференціювання публічно-правового обмежень залежно від конкретних обставин, що обумовлюють їх запровадження. Тільки так можна віддати кожному йому належне, тобто досягти справедливості в правовому регулюванні.

Отже, усе вищевикладене підтверджує припущення про сприйняття принципу пропорційності українською правовою системою. Він ґрунтується на конституційних принципах правової держави і верховенства права і може бути визначений як загальний принцип права, спрямований на забезпечення у правовому регулюванні розумного балансу інтересів, відповідно до якого цілі обмежень прав повинні бути істотними, а засоби їх досягнення – обґрунтованими і мінімально обтяжливими для осіб, чий права обмежуються.

Принцип пропорційності – це основна, базисна, загальна керівна ідея відповідності, адекватності, співмірності юридичних засобів обмежувального характеру легітимній меті, спрямована на забезпечення ефективності правового регулювання та належного балансу приватних і публічних інтересів. Вказані засоби підлягають оцінці з точки зору їхньої можливості, необхідності, доцільності та мінімальності державно-правового впливу на суспільні відносини.

Література:

1. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика): Монографія. Х.: Право, 2008. 80 с.

2. Шлоер Б. Принцип адекватності в європейському та українському публічному праві. Законотворчість. Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним та європейським правом. 2005. Вип. 4. С. 366-367.

3. Фуфалько Т. М. Поняття та зміст принципу пропорційності, його прояв в основних формах діяльності держави. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011. № 2. С. 70.

4. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Офіційний вісник України. – 2004. – № 45. – Ст. 2975.

5. Рішення Конституційного Суду України від 24 березня 2005 р. № 2-рп/2005 у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 1.17 статті 1, статті 8 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» (справа про податкову заставу) // Офіційний вісник України. – 2005. – № 13. – Ст. 674

6. Рішення Конституційного Суду України від 12 червня 2007 р. № 2-рп/2007 у справі за конституційним поданням 70 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 10, пункту 3 частини другої, частин п'ятої, шостої статті 11, статті 15, частини першої статті 17, статті 24, пункту 3 розділу VI «Заключні положення» Закону України «Про політичні партії в Україні» (справа про утворення політичних партій в Україні) // Офіційний вісник України. – 2007. – № 54. – Ст. 2183

РЕЧОВЕ ПРАВО: ОСОБЛИВОСТІ ПРАВА СПІЛЬНОЇ СУМІСНОЇ ВЛАСНОСТІ. ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ

Опенько Аліна Вікторівна

студентка II курсу

факультету міжнародної торгівлі та права

Київського національного торговельно-економічного університету

м. Київ, Україна

Ще за часів палеоліту люди почали жити разом, об'єднуватися, виникали сім'ї, роди, згодом племена, громади. Там, де є люди завжди є відносини у різних сферах суспільного життя. Такою сферою стало приватне життя осіб, а саме відносини речового права. Зараз дуже часто в судовій практиці зустрічаються справи з приводу поділу майна подружжя або компанії, а також набуття права власності, особливо спадкування. Ми вважаємо, що питання з приводу права власності, такі як спільна сумісна власність особливо актуальне у наш час і для нашого суспільства.

Питання спільної сумісної власності стали предметом наукових досліджень багатьох науковців, серед них вітчизняні Я.М. Шевченко [1], Майданик Р.А. [1], Дзера О.В. [2], Кузнецова Р.А. [3], та Стефанчук Р.О. [4] та багатьох інших талановитих вчених України.

Варто розпочати з думки, яка заслуговує особливої уваги – це думка української вченої Я.М. Шевченко про те, що право власності є одним із найбільш вагомих у цивільному праві. Визначення поняття права власності є неоднозначним. Право власності визначають як повне і абсолютне панування особи над річчю. Друге визначення встановлює право власності як відносини осіб з приводу речі [1, с. 302].

У цивільному праві право власності визначається і об'єктивному, і суб'єктивному розумінні. Якщо розглянути право власності в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, що встановлюють та охороняють приналежність матеріальних благ конкретним суб'єктам, тобто власникам, а в тому числі умови та підстави набуття даного права. Все це утворює інститут права власності. Право власності в суб'єктивному значенні – це передбачене і гарантоване законом право власника здійснювати володіння, користування та розпорядження щодо належного йому майна.

Тому суб'єктивна власність – це особливий вид суб'єктивного цивільного права, що надає своїм власникам законні права. Влада над речами відображається у змісті та характері влади власника. Тобто власник має право робити будь-що. Така практика відображена в статті 316 ЦК України визначається абсолютним характером, суб'єктивні права власності є абсолютними цивільними відносинами [2, с. 530].

О.В. Дзера наводить таке загальне визначення права власності: «Право власності – це визнане законом право, яке закріплює абсолютну належність майна особі (власникові) та визначає її права володіння, користування, розпорядження і обов’язки щодо цього майна» [3, с. 640-641].

Взагалі, щоб отримати чітке поняття права власності варто звернутися до Цивільного Кодексу, у ч.1 статті 316 під правом власності розуміється право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [4, ст. 316].

Заслуговує уваги те, що зміст права власності може змінюватися в залежності від кількості осіб, що виступають власниками певного майна. Р.О. Стефанчук зауважив на тому, що досить часто буває, коли одне й те саме майно може належати на праві власності декільком особам (співвласникам). У такому разі, виникає право спільної власності як право двох або більше осіб за спільною згодою володіти, користуватися та розпоряджатися належним їм майном [5].

Суб’єкти спільної власності, як і будь-які власники, на свій розсуд володіють, користуються і розпоряджаються належним їм спільним майном, але вони зобов’язані здійснювати ці правомочності спільно, оскільки жоден з них не володіє всім обсягом прав на річ, оскільки його права обмежуються правами інших учасників. Тому і виникають внутрішні відносини щодо погодження їх спільної волі, пов’язаної із здійсненням прав співвласників.

Відповідно до ч. 2 ст. 355 ЦК України існує два види права спільної власності:

- право спільної сумісної власності;
- право спільної часткової власності [4, ст. 355].

Право спільної сумісної власності є правом двох або більше осіб разом за спільною згодою володіти, користуватись та розпоряджатись єдиним майном, що належить їм на праві власності, частки якого попередньо не визначено. Право спільної сумісної власності виникає лише у разі, якщо це прямо передбачено в законі[5]

Також варто наголосити на тому, що праву спільної сумісної власності характерні такі ознаки, як множинність її суб’єктів та єдність об’єкта, а найбільш визначною ознакою є факт відсутності в ньому ідеальних часток кожного із співвласників. За особливостями статусу співвласників у юридичній літературі виділяють такі види спільної сумісної власності:

- спільна сумісна власність подружжя;
- спільна сумісна власність членів сім’ї (вона виникає, коли майно набує в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім’ї);
- спільна сумісна власність жінки та чоловіка, які проживають однією сім’єю, але не перебувають у шлюбі між собою, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними [1, с. 319-320].

Ознайомившись з великою кількістю юридичної літератури, можна виділити спільні риси елементів і складу права власності подружжя як виду права власності. Так, відомий науковець с. А. Пилипенко зазначає, що обов'язковими елементами юридичного складу, необхідного для виникнення права спільної сумісної власності дружини і чоловіка та їх спільного майна, є:

- набуття майна під час зареєстрованого шлюбу;
- ведення особами спільного господарства, тобто наявність спільної праці подружжя [6, с. 47].

Ми вважаємо, що дуже важливою у регулюванні спільної сумісної власності подружжя є ч. 3 ст. 368 ЦК України, в якій встановлюється презумпція дії режиму спільної сумісної власності щодо майна подружжя, набутого ним за час шлюбу [4, ст. 368]. Згідно з ч. 3 ст. 368 ЦК України: «Майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їхньою спільною сумісною власністю, якщо інше не встановлено договором або законом» [4, ст. 368]. Також варто зазначити, що правовий режим права спільної сумісної власності подружжя встановлюється Главою 8 Сімейного кодексу України. У цій главі містяться такі положення щодо спільної сумісної власності: підстави набуття права спільної сумісної власності подружжя; щодо об'єктів права спільної сумісної власності подружжя; з приводу виникнення права спільної сумісної власності подружжя на майно, що належало дружині, чоловікові; відносно здійснення подружжям права спільної сумісної власності; щодо права подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя та ін. [7, гл. 8].

Стаття 60 СК України встановлює два принципово важливі положення. По-перше, не дивлячись на імперативність норми щодо спільності всього набутого за час подружнього життя майна, передбачається, що виключення із загального правила можуть бути встановлені договором або законом. По-друге, не виникає необхідності доводити походження майна як об'єкта спільної сумісної власності подружжя, оскільки існує презумпція встановлена законом, але можливість спростування будь-якої презумпції, як відомо, також існує [8, с. 1].

Аналізуючи багато наукової літератури з приводу права спільної сумісної власності подружжя, можна зробити такі висновки:

1. За суб'єктним складом варто проводити поділ таких видів права спільної сумісної власності подружжя і членів сім'ї: – спільна сумісна власність подружжя; – спільна сумісна власність членів сім'ї; – спільна сумісна власність жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою;

2. Праву спільної сумісної власності подружжя притаманні такі основні ознаки: – спільна сумісна власність подружжя виникає лише у зареєстрованому шлюбі та під час ведення подружжям спільного

господарства;– існує презумпція дії режиму спільної сумісної власності щодо майна подружжя, набутого ним за час шлюбу; – дружина та чоловік мають рівні права відносно майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності;– майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності тощо;

3. При правовій кваліфікації майна як спільної сумісної власності подружжя необхідно враховувати, що для визначення майна, набутого під час шлюбу, об'єктом спільної сумісної власності подружжя немає юридичного значення, на чие ім'я дане майно зареєстроване;

4. Члени подружжя, шлюбу яких був визнаний недійсним, після визнання їх шлюбу недійсним не можуть користуватися перевагами, що передбачені для осіб, які перебувають у зареєстрованому шлюбі.

Література:

1. Шевченко Я.М. Вибрані праці (1964-2012 рр.) /вступне слово акад. Н.С. Кузнецова; відп. ред. Р.О. Стефанчук. – Київ: ВГО «Асоціація цивілістів України»; Одеса: Центр досліджень права ім. Савиньї; – Кам'янець-Подільський, ТОВ «Друкарня «Рута», 2012. – 404 с.

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За відповід. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – Т. I. – 832 с.

3. Цивільне право України. Загальна частина: підручник / за ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика. – 3-тє вид., перероб. і допов. – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // ВВР, 2003, № 40-44, ст. 316.

5. Стефанчук Р.О. Цивільне право України. Навчальний посібник. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.ebk.net.ua/Book/law/stefanchuk_tsivpu/part5/502.htm

6. Сімейне право України (у схемах): Навчальний посібник. – К.: Атіка, 2005. – 160 с.

7. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III // ВВР, 2002, № 21, ст. 135.

8. Печений О.П. Науково-правовий висновок щодо відчуження майна подружжя, що перебуває у спільній сумісній власності.

МЕДІАЦІЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Пасічник Юлія Миколаївна, Пустовой Ліна Юріївна

студенти

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Дяченко Сергій Вікторович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

На сучасному етапі становлення та розвитку ринкових відносин між суб'єктами нерідко виникають суперечки, спір яких здійснюється у судовому порядку. Розв'язання спірних питань у цивільному судочинстві, враховуючи завантаженість судів, тривають роками, а рішення суду часто не виконується, що знижує і так низький рівень довіри населення до судової влади.

У зв'язку з цим все актуальніше постає питання про застосування альтернативних варіантів розв'язання спірних питань, при якому самі сторони суперечки мирно вирішували б конфлікти.

У цьому випадку йдеться про застосування медіації – як способу вирішення спорів у цивільному судочинстві. Розв'язання спірних питань між учасниками цивільних правовідносин із залученням незалежного посередника (медіатора), є виходом із конфлікту між сторонами. Залучення до рішення примирителя (медіатора) до врегулювання спірних питань не тільки дасть можливість сторонам самостійно вирішити спірні моменти, а й уникнути фактичних судових витрат. Крім цього, слід зазначити, що медіація спрямована на вирішення конфлікту у суворій конфіденційності з урахуванням інтересів сторін суперечки (конфлікту) [5].

Аналізуючи окремі положення ЦПК України, який передбачає можливість мирного врегулювання спорів, можна констатувати факт, що елементи медіації в Україні вже застосовуються. Так, відповідно до п. 2 ст. 207 ЦПК України, сторони можуть укласти угоду та повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. Головною умовою укладання мирової угоди є відповідність предмету спору, так при вирішенні спору про відшкодування збитків, сторони можуть домовитись про виплату матеріальної компенсації винною стороною, у той час, як від своїх домагань щодо відшкодування моральної шкоди позивач відмовляється [6].

Тісно пов'язаним з інститутом медіації є інститут врегулювання спору за участі судді. Його законодавче регулювання здійснюється Цивільним процесуальним кодексом України, зокрема статтями 201-205 [6]. Врегулювання спору за участю судді можливе до початку розгляду справи по суті, за згодою сторін [6].

16.11.2021 року в Україні був прийнятий Проект Закону № 3504 про медіацію, згідно з яким в Україні узаконено новий спосіб врегулювання конфліктів [3].

Верховна Рада України, ухвалюючи Закон України «Про медіацію» фактично виконує взяті зобов'язання з розвитку альтернативних форм розв'язання спірних питань, при підписанні асоціації з Євросоюзом.

Відповідно до Закону України «Про медіацію» медіація – це «добровільна, позасудова, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів» [3].

Значення медіації, на сучасному етапі досить актуально, тому що дає можливість як досудового врегулювання спору, так і при процедурі вирішення спору судом. Медіація надає можливість сторонам, що сперечаються, вибрати спосіб вирішення конфлікту – мирний (за згодою сторін) та судовий. У зв'язку з цим, розвиток процесу медіації в Україні, є одним з необхідних та пріоритетних напрямків вирішення спорів спрямованих на захист порушених прав.

Переваги застосування медіації та інших альтернативних можливостей при вирішення суперечок між суб'єктами очевидні, оскільки це вигідно не лише учасникам спірних правовідносин, а й державі, що дає можливість учасникам спору розв'язувати проблему шляхом дій з дотриманням взаємних інтересів [2].

Медіація є такою процесуальною дією, яка усі спірні питання прагне вирішити за допомогою мирової угоди за допомогою одного або кількох медіаторів. Медіатор є третьою нейтральною особою, яка здійснює альтернативне вирішення спорів між конфліктуючими сторонами на основі принципів посередництва. Відповідно до Закону України, медіаторами можуть «бути фізична особа, яка має вищу освіту та пройшла базову підготовку у сфері медіації в Україні або за її межами» [3]. Медіатори повинні прагнути врегулювати спірні питання, насамперед за допомогою переговорів із конфліктуючими сторонами.

Слід визнати, що особливістю врегулювання спору із залученням медіатора є те, що всі учасники суперечки відстоюють власні інтереси та, на відміну від судового розгляду спору, в медіації немає сторони, що виграла та сторони, що програла. А висновок медіаційної угоди згодом не позбавляє права звернення до суду.

Якщо звернути увагу на судову практику у цій сфері, то рішенням Дніпровського районного суду м. Києва від 17 січня 2020 року (провадження № 755/7813/19) у цивільній справі про обмеження у праві спілкування з дитиною, «враховуючи результати діагностики малолітнього ОСОБА_4, особливу надмірну імпульсивність у взаємовідносинах між батьками, Суд рекомендував: матері та батьку при розв'язанні питання подальших взаємин між собою пройти курс сімейної медіації з метою вирішення конфліктної ситуації мирним шляхом, оскільки взаєморозуміння між батьками є запорукою гармонійного розвитку ОСОБА_4. Для повноцінного психічного розвитку дитини важливо встановити графік зустрічі з за-вчасно зумовленим місцем і часом зустрічі. Вони мають відбуватися у спокійній і безпечній атмосфері, враховуючи його вікові потреби...» [4].

На відміну від судового процесу, медіація дозволяє найбільш безболісно знайти компроміс, розв'язувати проблеми більш цивілізованим методом, а найважливіше – отримати результат, який буде максимально влаштовувати учасників суперечки, тому що робиться акцент на співпраці сторін, а не на змаганні (як у судовому процесі). Рішення, до якого сторони приходять при сімейній медіації, у виконанні якого будуть зацікавлені, приймається добровільно без надання будь-якого тиску з дотриманням усіх законних прав та вважається досягнутим лише тоді, коли інтереси кожного будуть задоволені [7, с. 251].

Більшість експертів сходяться на думці, що в Україні існує особлива правова культура, яка не є пріоритетом для позасудового врегулювання суперечок, і що громадяни ще не готові вдаватися до медіації. Всупереч те, що Закон про медіацію тільки прийнятий, процедура медіації, на жаль, знаходиться на початковій стадії розробки. До основних проблем розвитку медіації відносяться: недовіра суспільства; відсутність чітких етапів медіації; відсутність правового регулювання навчання та моніторингу медіаторів в Україні.

Таким чином, варто зазначити, що медіація повинна бути включена в діючу систему цивільного права як незалежний спосіб захисту прав за допомогою доопрацювання правової бази. Зокрема, для встановлення конкретних вимог до освіти (юридичного) медіатора. Необхідні також окремі курси медіаторів для встановлення точних темпів навчання.

Повинна бути встановлена програма навчання медіаторів, а також система моніторингу їх діяльності та надання інформації. По суті, кожен із нас є потенційним користувачем медіації. Явище посередництва може змінити правову реальність. І якщо в сучасній Україні не спотворюється розуміння цього процесу, а йде підготовка висококласних фахівців (медіаторів) та більше суворі стандарти рекомендації та звернення до процедури медіації, то система врегулювання та розгляду спорів займає гідне місце.

Література:

1. Ковальчук О. С., Самілик Л. О. Інститут медіації як альтернативна форма вирішення спорів про розлучення. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 168–171.
2. Кузів, М. З., Кузів, І. С. Особливості вирішення конфліктів за допомогою медіації. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2021 р., № 1. URL: <http://lib.ndu.edu.ua/dspace/handle/123456789/2069> (дата звернення: 19.11.2021)
3. Про медіацію. Проект закону України від 19.05.2020 № 3504. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68877 (прийнято 16.11.2021)
4. Рішення Дніпровського районного суду м. Києва від 17 січня 2020 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88834554> (дата звернення: 19.11.2021)
5. Сергієнко В., Ваганова І. Закон «Про медіацію» – необхідність та особливості його реалізації при вирішенні спорів Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, Харків. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream> (дата звернення: 19.11.2021)
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 19.11.2021)
7. Чеховська І.В. Божук І.І. Перспективи розвитку інституту сімейної медіації в Україні. *Вісник Луганського університету внутрішніх справ*. 2021. Вип. 2.(94). С. 246-258. URL: <http://ir.nusta.edu.ua/handle/123456789/7827> (дата звернення: 19.11.2021)

ПРАВА, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЮ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Пекур Дар'я Леонідівна

студентка II курсу юридичного факультету

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Цивільне право на відміну від інших галузей права, що регулюють лише певний аспект суспільних відносин, є розгалуженим та охоплює значну частину повсякденних взаємовідносин, майже кожна людина стикається з його проявами фактично щодня. У даному контексті одним з ключових

інститутів цивільного права є індивідуалізація особи, що дозволяє їй здійснювати цивільно-правові правочини від власного імені.

О.І. Гуменюк зазначає, що під особистими немайновими правами, що забезпечують індивідуалізацію учасників цивільних правовідносин слід розуміти суб'єктивні права, що мають на меті забезпечення індивідуалізації суб'єкта, мають немайновий характер, невіддільні від особи-носія та мають особливий об'єкт – немайнове благо. До особистих немайнових прав, що забезпечують індивідуалізацію учасників цивільних правовідносин, науковець відносить: для фізичних осіб – право на ім'я, право на підпис, право на честь, право на репутацію, право на місце проживання та право на індивідуальність; для юридичних осіб – право на найменування, право на репутацію, право на місцезнаходження та право на індивідуальність [1, с. 10].

Таким чином, комплекс прав, що забезпечують індивідуалізацію фізичних та юридичних осіб дещо різняться. В межах даного дослідження зупинимося саме на тих правах, що індивідуалізують фізичну особу як учасника цивільних правовідносин.

Зазначені вище права, що забезпечують індивідуалізацію, треба тлумачити дещо розширено: з права на ім'я витікає також право на прізвище та по-батькові, а таке поняття, як «право на індивідуальність» неможливо описати у повному обсязі, так як воно включає у себе всі аспекти особистості та її свідомості, її фізичної та розумової діяльності. Саме це право могло б стати абсолютном індивідуалізації – двох ідентичних людей не може існувати, тобто при наявності всіх даних помилка неможлива. Тож слід окремо розібрати кожен з аспектів індивідуалізації фізичної особи, тобто кожне немайнове право, яке може бути нею використано для зазначеної мети.

Відповідно ст. 28 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України фізична особа набуває прав та обов'язків і здійснює їх під своїм ім'ям і у окремих випадках може використовувати псевдонім. Ім'я фізичної особи, яка є громадянином України, складається із прізвища, власного імені та по батькові, якщо інше не впливає із закону або звичаю національної меншини [2].

Право на ім'я та його зміну закріплені у ст. 294 та 295 ЦК України відповідно. Право на ім'я забезпечує можливість носити та змінювати ім'я за власним бажанням. Індивідуалізація виключно за ім'ям досить неточна, оскільки не є виключенням повторюваність, але все ж допомагає значно звузити коло пошуку та є найбільш простою в застосуванні.

Від права на ім'я та ініціали відгалужуються деякі його необов'язкові аспекти – авторські псевдоніми, що тісно пов'язані з науковою та творчою діяльністю, так, у ч. 1 ст. 14 ЗУ «Про авторське право і суміжні права» зазначається, що автор вправі вибрати псевдонім, зазначати і вимагати

зазначення псевдоніма замість справжнього імені автора на творі та його примірниках і під час будь-якого його публічного використання. Можливе також прізвисько, зменшена назва, тобто побутові ознаки особи. Такі дані також можуть виділити та індивідуалізувати конкретну особу [3].

Підпис людини, а також її почерк, який може стати предметом експертизи з метою встановлення особи, забезпечують досить точну індивідуалізацію, так як можливість їх підробки ускладнена. Підпис, як посвідчувальний знак, дає можливість засвідчити конкретною особою певну інформацію в документі, тобто він також є одним з аспектів індивідуалізації. В наш час електронні документи витісняють звичайні, паперового формату. Згідно зі ст.6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» для ідентифікації автора електронного документа може використовуватися електронний підпис, накладанням якого завершується створення електронного документа [4].

Місце проживання (тобто, відповідно до ч. 1 ст. 29 ЦК України, житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово) також можна вважати одним із засобів індивідуалізації особи, оскільки відповідно до нього відбувається низка цивільно-правових наслідків, таких як реєстрація, відкриття спадщини тощо. Ст. 310 ЦК України розкриває право на місце проживання та вільний його вибір/зміну в рамках закону.

Біометричні дані людини – по суті, один із елементів її права на індивідуальність. Обличчя, вік, стать, зачіска, пропорцій можуть співпадати кожен окремо, але людей з повністю аналогічними тілами знайти практично неможливо. Найбільш унікальні біометричні дані – відбитки пальців та структура сітківки ока – вказують на особу зі стовідсотковою вірогідністю, так як підробити їх успішно та на довгий строк неможливо.

Фізичні дані, пов'язані зі зміною зовнішності, або ж особливі ознаки – татування, пірсинг, шрами – самі по собі хоч і не є точним маркером індивідуалізації, але в комбінації з портретом обличчя та пропорціями тіла дозволяють встановити особу з вірогідністю, близькою до абсолютної. За своєю суттю вони є елементом індивідуальності.

Соціальні, психологічні та особисто-характеризуючі дані, такі як характер, честь, гідність, ділова репутація, самооцінка тощо, також дозволяють провести індивідуалізацію, але існують лише у ідеальному відображенні, тобто у пам'яті самої особи та інших, які контактують з нею, а не у матеріальному, і тому підходять тільки для порівняння та корекції результатів індивідуалізації за матеріальними даними.

Будь-які з вищенаведених даних забезпечують абсолютно точну індивідуалізацію лише через прив'язку до паспорту або ж інших офіційно зареєстрованих документів.

Таким чином, найбільш точну індивідуалізацію можна забезпечити за допомогою паспорту громадянина, який фактично є симбіозом права на

ім'я і витікаючих з нього, права на підпис, різноманітних прав на соціальні гарантії та деяких обов'язків через його зв'язок, наприклад, з індивідуальним номером платника податків. Відповідно до ч. 1 ст. 21 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», паспорт громадянина України є документом, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України [5]. Тобто, паспорт є оптимальним варіантом індивідуалізації та використовується фактично всюди.

У підсумку можна зазначити, що безпомилковість індивідуалізації повинна забезпечуватись великою кількістю ідентифікаційних даних – при їх достатності збіг окремих даних не вплине на результат, а статистична вірогідність помилки в індивідуалізації буде близькою до нуля – саме такий формат роботи нині забезпечується базами даних, паспортами та іншими видами реєстрації особи, а також зв'язком між всіма вищенаведеними даними шляхом їх прив'язки до фізичної особи.

Література:

1. Гуменюк О. І. Особисті немайнові права, що забезпечують індивідуалізацію учасників цивільних відносин : дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03 / Хмельницький університет управління та права. Харків, 2011. 213 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 р. № 3792-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12#Text>
4. Про електронні документи та електронний документообіг: Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text>
5. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20.11.2012 р. № 5492-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>

НОВЕЛА ЕЛЕКТРОННОГО ДОКАЗУ У ЦИВІЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ

Положенцева Єва Олександрівна

студентка III курсу

*Інститут підготовки кадрів для органів юстиції України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Науковий керівник: Кравцов Сергій Олександрович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного процесу

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

XXI століття – це епоха інформаційних технологій, цифрової передачі даних та використання мережі Інтернет у всіх сферах суспільного життя. Однак, у зв'язку із таким розвитком та поширенням новітніх технологій, розвиваються й удосконалюються засоби зв'язку та зберігання інформації, використання комп'ютерної техніки та інформації, що вже призвели до появи нових видів доказів, забезпечення можливості використання яких та закріплення на законодавчому рівні свідчить про якісно новий рівень здійснення судочинства [10].

Зокрема, електронний документ (у тому числі і електронні докази) та електронний цифровий підпис, наразі є одним із нововведених елементів захисту суб'єктивних прав і інтересів усіх учасників цивільних правовідносин, які укладають, змінюють та розривають угоди в електронній формі, що у разі їх порушення призводить до активізації використання цих електронних доказів під час розгляду спору судом з цього приводу.

Перейдемо до безпосереднього визначення та закріплення електронних доказів вітчизняним законодавством України. З цього приводу основні принципи, завдання та напрямки інформатизації судочинства, у тому числі й електронних доказів, визначені в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 рр.» [1], у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні [2] в Концепції галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи, затвердженої ДСА України [3] та інших нормативно-правових актах. Зокрема, відповідно до Наказу Державної судової адміністрації України від 31 травня 2013 року № 72 «Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу» [4] суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин вже мають можливість обмінюватись з судом електронними

документами, отримувати судові повістки та повідомлення за допомогою текстових SMS-повідомлень, брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференцзв'язку тощо.

Наступним етапом закріплення місця електронних документів, у тому числі й електронних доказів, стало прийняття 03.10.2017 року Верховною радою України Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Даний нормативно-правовий акт вносить зміни до КПК України та викладає в новій редакції ЦПК України, ГПК України та КАС України. Таким чином, в процесуальні кодекси внесені норми, що містять уніфіковані положення щодо доказів у цивільному, господарському та адміністративному процесах, а також запроваджено новий вид доказу – електронний доказ.

Електронним доказам присвячені статті 100 та 101 ЦПК України. Вперше на законодавчому рівні в Україні визначено поняття електронного доказу. Так, відповідно до статті 100 ЦПК України електронними доказами є інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини, що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (в тому числі текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео– та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі. Такі дані можуть зберігатися, зокрема, на портативних пристроях (картах пам'яті, мобільних телефонах тощо), серверах, системах резервного копіювання, інших місцях збереження даних в електронній формі (в тому числі в мережі Інтернет) [5].

Так, науковці з цивільного права, зокрема Д. М. Цехан відзначає, що з урахуванням існуючої нині концепції класифікації доказів цифрова інформація з урахуванням унікальних характеристик не може бути віднесена до жодної класифікаційної групи. Тому, на думку вченого, є необхідність введення категорії «цифрового доказу», під яким слід розуміти фактичні дані, представлені у цифровій (дискретній) формі та зафіксовані на будь-якому типі носія, що стають доступними для сприйняття людиною після обробки ЕОМ та на підставі яких суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для провадження та підлягають доказуванню [6, с. 259].

У той же час, О. Гусєв відзначає, що розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій унеможлиблює формулювання вичерпного переліку всіх видів електронних доказів, у зв'язку з чим доцільним видається закріплення в законодавстві України «широкої» дефініції поняття електронних доказів, яка б фіксувала лише найбільш загальні, сутнісні ознаки цього явища. Узагальнене формулювання гарантувало б можливість

віднесення до електронних доказів будь-яких цифрових даних на будь-якому електронному носії, що існує сьогодні чи може з'явитися у майбутньому [7, с. 22].

Співзвучний такий висновок і з рекомендаціями щодо України, закріпленими у Звіті «Про чинне законодавство і проекти законів, що доповнюють різні питання, пов'язані з кіберзлочинністю та електронними доказами, та вносять зміни до них» від 3 листопада 2016 року № 2016/DGI/JP/3608. Зокрема, п. 9 згаданого Звіту закріплює, що наявність конкретних критеріїв щодо визначення електронних доказів може й не бути абсолютною необхідністю, проте є дуже цінною з таких міркувань:

1) запровадження такої дефініції значно спростило би процес розробки конкретних процесуальних заходів. Це особливо важливо, оскільки інші правила процесуального законодавства, пов'язані з доказами, не відповідають концепції електронних доказів, адже всі наявні процесуальні заходи покладаються на доказ як на фізичний або матеріальний об'єкт;

2) запровадження поняття «електронні докази» збільшить правову чіткість і передбачуваність закону [8].

При цьому, як відзначає В. с. Петренко, зважаючи на специфіку певних видів електронних доказів (відео-, звукозаписи, цифрове зображення тощо), їх копії повністю ідентичні оригіналу. Отже, такі електронні копії доцільно прирівняти до оригіналу, або, для того щоб гарантувати учасникам судових справ право на подання електронних доказів, законодавцю варто в найкоротший строк регламентувати порядок засвідчення цифрових копій електронних доказів у тому числі електронним цифровим підписом, та паперових копій, при цьому потрібно врахувати специфіку деяких видів електронних доказів. Вищевказані проблеми набувають особливої актуальності у зв'язку з розробкою та прийдешнім впровадженням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, яка, окрім інших покладених на неї функцій, має забезпечувати зберігання та можливість безперешкодного користування усіма доказами, що надаються суду учасниками процесу в електронному вигляді або трансформуються судом із паперового в електронний формат [9, с. 115].

Тож, підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що наразі вже закладені підвалини для формування нового сприйняття інституту доказування, оскільки його реформування здійснене з урахуванням європейських стандартів здійснення судочинства цивільних справах та під впливом загальносвітових тенденцій у цій сфері. Однак цей процес наразі є незавершеним і потребує активізації з обов'язковим вироблення чітких критеріїв оцінки доказів на рівні національного законодавства, із застосуванням яких суд приймав би рішення по справі.

Література:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.2007 р. Електронний ресурс – [Режим доступу]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
2. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. Електронний ресурс – [Режим доступу]: <https://www.kmu.gov.ua/pras/246420577>
3. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://court.gov.ua/userfiles/concept.pdf>
4. Про реалізацію проекту щодо обміну електронними документами між судом та учасниками судового процесу: Наказ Державної судової адміністрації України від 31 травня 2013 року № 72. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003760-15#Text>
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
6. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція» № 5. – 2013. – С. 256–260.
7. Гусев О. Класифікація електронних доказів у цивільному процесі України // Підприємництво, господарство і право. № 8. – 2018. – С. 18–22.
8. Про чинне законодавство і проекти законів, що доповнюють різні питання, пов'язані з кіберзлочинністю та електронними доказами, та вносять зміни до них : Звіт щодо України від 3 листопада 2016 року № 2016/DGI/IP/3608//. Підготовлено Офісом Програми з кіберзлочинності на основі експертної підтримки незалежних експертів Ради Європи пана Маркко Куннапу і пана Марка Юріча. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16806f3743>
9. Петренко В. с. Електронні докази як елемент інформаційних технологій у цивільному судочинстві // Молодий вчений. № 1 (54). – 2018. – С. 111–115.
10. Кравцов с. О., Завгородня А.С., Точій А.О. Особливості використання електронних доказів у системі засобів доказування в цивільному процесі // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука» // Зміст // Серія: «Юридичні науки» // № 4 (26), 2021, С. 220-224

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Полховський Андрій Дмитрович

*студент III курсу факультету підготовки, перепідготовки
та підвищення кваліфікації працівників податкової міліції*

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Амеліна Анна Сергіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

В сучасних умовах формування та регулювання суспільних відносин актуальним питанням залишається розмежування норм права в залежності від різних галузей. Так, під поняттям «галузь права» значна частина вчених вбачають виокремлення складової частини публічного або приватного права, до останнього відносять цивільне та адміністративне право, а також певне поєднання складових елементів публічного та приватного права, зокрема мається на увазі такі види права як трудове та господарське право. В такому випадку під галузями приватного права виділяють цивільне, сімейне, трудове та господарське право, а також інші види галузевих утворень в частині їх прямого регулювання, що стосуються відносин між юридично приватними особами. Потрібно зазначити, що основою приватного права є цивільне право, яке являється важливим елементом всього механізму в напрямку приватно-правових утворень, які повно відкриває ознаки приватного права [1, с. 27].

Дія регулювання вітчизняного цивільного права поширюється на загальноцивільні відносини, які закріплені в ст. 1 Цивільного кодексу України, а саме відповідно до нього відбувається регулювання цивільних відносин, тобто особистих немайнових та майнових відносин, які базуються на юридичній рівності, майновій самостійності та вільному волевиявленні. Крім цього до комплексу майнових відносин, які базуються на адміністративному або іншому підпорядкуванні однієї сторони іншій відносять податкові та бюджетні відносини, які регулюються цивільним законодавством. Проблема, яка полягає у виявленні співвідношення вітчизняного цивільного права до інших галузей права в першу чергу пов'язана з обґрунтуванням законодавчих засад, які передбачають відмежування його від інших галузей права. Певний зв'язок прослідковується між такими галузями цивільного права як господарським, сімейним, житловим та трудовим. Проведення аналізу та оцінки міжгалузевих

зв'язків досліджуваного права з іншими галузями процесуального права не дає можливість обґрунтувати висновок щодо існування та фактичного застосування цивільно-правових процедур, зокрема інституту представництва [2]. Тобто саме цивільні правовідносини виступають самостійними та врегульованими законодавчими актами відносини з приводу майнової складової та з дотриманням принципу юридичної рівності.

У цьому напрямку потрібно визначити до якої галузі права, фундаментальної чи комплексної, можна віднести цивільне право. Для цього спочатку варто зазначити, що цивільне право як і всі інші сфери має чітко визначений предмет правового регулювання, а саме до нього включають сукупність відносин, які базуються, як вже зазначалося, на юридичній рівності, майновій самостійності учасників та вільному волевиявленні. Для правовідносин цивільного характеру притаманні специфічні ознаки, які виокремлюють його від інших правових відносин, які можуть виникати у суспільстві [3, с. 67]. Крім цього цивільним правовідносинам характерні наступні специфічні ознаки: вони є майновими, особисто немайними відносинами, учасники цивільних правовідносин оцінюються відокремленістю в майновому плані та рівністю відповідно до діючого законодавства, юридичні права та обов'язки суб'єктів відносин в цивільному плані можуть виникати, змінюватися або припинятися на основі юридичних фактів. Тому як бачимо, цивільні правовідносини виокремлюються в першу чергу їх матеріальною стороною з відповідними юридичними фактами, які їх підтверджують.

Відносини формуються з таких елементів як: суб'єкти, об'єкти та змісту. Так, до суб'єктів цивільних відносин належать всі фізичні та юридичні особи, сама держава Україна, територіальні громади, іноземні держави та інші види суб'єктів публічного права. Щодо правовідносин між фізичними особами вони можуть виникати в питаннях вирішення різних матеріальних, духовних та інших потреб. Об'єктами цивільних законодавства є: речі, цінні папери, грошові кошти, інші види майна, майнові права, результати інтелектуальної діяльності, інформація, а також матеріальні й нематеріальні блага. Відповідно до цього зміст правовідносин, які регулюються цивільним законодавством формують цивільні права та обов'язки різних суб'єктів [4, с. 128].

Отже, розглянувши питання розмежування цивільного права від інших галузей право можемо зазначити, що воно не являється комплексною галуззю права, однак є фундаментальним. До основних проблем, що виникають у цій сфері можна віднести питання взаємозв'язку приватного та публічного права саме в напрямку цивільного законодавства, співвідношення його з іншими галузями права, виділення принципів його відмежування від інших базових галузей системи вітчизняного права та зарахування до комплексної галузі права. Напрямок вирішення першої

проблеми є обґрунтування висновку відносно того, що цивільне право можна розглядати у формі загального приватного права, оскільки вони мають один предмет та методи регулювання, однак його міжгалузеві зв'язки дають можливість його зарахувати до публічного права. Щодо взаємозв'язку цивільного права з іншими галузями права зазначимо, що вирішення цього питання полягає в градації критеріями від суміжних галузей, таких як публічного та приватного права.

Література:

1. Хряпченко В. П. Розуміння комплексних галузей українського права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2016. Вип. 36. Т. 1. с. 27–32.
2. Цивільне законодавство України в умовах адаптації до приватного права ЄС. Навчальний посібник. [авт. кол.]. за заг. ред. Є. О. Харитонова, К. Г. Некіт. Одеса: «Юридична література», 2017. 308 с.
3. Сібільов М. Предмет приватного (цивільного) права. *Право України*. 2014. № 6. С. 66–73.
4. Сучасні проблеми цивільного права та процесу: навч. посіб. С. О. Сліпченко, О. В., Синегубов, В. А. Кройтор та ін.; за ред. Ю. М. Жорнокуя та Л. В. Красицької. Харків: *Право*, 2017. 808 с.

ПРИНЦИП ДОБРОСОВІСНОСТІ, СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА РОЗУМНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Рожкова Світлана Олександрівна

студентка II курсу юридичного факультету

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Цивільне законодавство, як і будь-яка інша галузь права, базується на певних принципах, які є надзвичайно визначальними та важливими. Цивільним кодексом України такі поняття як, справедливість, добросовісність та розумність віднесені до засад цивільного законодавства, які лежать в основі норм, які спрямовані на захист та безпеку прав та інтересів усіх суб'єктів цивільних правовідносин.

Творці Цивільного кодексу України окресливши загальними засадами цивільного законодавства саме ці принципи не розкрили саму сутність кожного з них, поклавши розгляд та вирішення цього питання на науку цивільного права та судову практику [1, с. 45].

Справедливість, добросовісність та розумність – є трьома складовими принципів цивільного права, які взаємодоповнюють один з одним. Ці принципи – одна з провідних ідей цивільного права, відповідно до якої здійснюється цивільно-правове регулювання суспільних відносин та яка формує характер поведінки учасників з точки зору обов'язковості сумлінного здійснення ними своїх цивільних прав і виконання цивільних обов'язків, цінування та поваги до прав та інтересів інших осіб, моралі суспільства, піклування про власні права й інтереси, а також права та інтереси інших учасників з метою недопущення їх порушення, закріплення можливості достойного захисту порушеного цивільного права або інтересу [2, с. 514].

Для повного розуміння суті принципів справедливості, добросовісності та розумності в цивільному праві, слід розглянути їх окремо.

Цивільно-правовий принцип добросовісності тлумачить вимогу відповідного, морально-допустимого (а саме, передусім чесного та сумлінного) відношення особи до реалізації своїх цивільних прав наполягання відповідної поведінки особи при їх виконанні. Зокрема, він означає неприпустимість набуття або реалізації своїх прав з використанням обману та свідомого використання необізнаності інших учасників правовідносин [3, с. 18].

На думку О. О. Бакалінської поняття «добросовісність» має подвійний характер: в об'єктивному розумінні добросовісність являє собою визначені нормами права, вимоги до поведінки невизначеного кола учасників цивільних правовідносин, в суб'єктивному сенсі добросовісність – це оцінка поведінки суб'єкта цивільних правовідносин на відповідність сформованим у суспільстві нормам моралі, поваги до прав інших учасників правовідносин [4, с. 201].

Ю. А. Тобота зазначає, що категорія «добросовісність» відіграє важливе значення в правовому регулюванні суспільних відносин, а саме:

є саме тією загальнолюдською цінністю, без якої будь-яка галузь права не може та не буде адекватно та ефективно функціонувати;

може здійснювати функцію збільшення, посилення аргументації при обґрунтуванні судового рішення. А також може використовуватися за наявності колізій у законодавстві або прогалин у праві;

служить змістовною вимогою до використання (застосування) цивільно-правових норм. Ця вимога є необхідною складовою принципу верховенства права;

є однією з презумпцій в цивільному праві [5, с. 25]. Так згідно з ч. 5 ст. 12 Цивільного кодексу України, якщо законом установлені правові наслідки недобросовісного здійснення особою свого права, вважається, що її поведінка є добросовісною, якщо інше не буде встановлено судом [6].

Щодо поняття «справедливість», то в першу чергу воно виникло в відносинах між людьми як моральна категорія (уявлення людей про добро і зло), а вже потім, з розвитком держави і права справедливість почала виникати як правова категорія. Принцип справедливості виступає своєрідним механізмом, що підтримує міру рівноваги правових цінностей і одночасно є визначальним моментом переваги при конфліктному зіткненні цих цінностей.

Науковець Ю. П. Пацурківський під справедливістю розуміє з одного боку, ціннісну категорію, яка щодо права відображає його значущість для встановлення соціально виправданого та правильного масштабу відносин особи та держави (суспільства), а з іншого – як оцінну категорію, що надає можливість встановити, наскільки юридичний масштаб, міра вимірювання цих відносин корисні, доцільні, необхідні, як вони мають розвиватися, щоб відповідати моральним цінностям на кожному етапі розвитку суспільства [7, с. 261].

Л. Г. Паращук зазначає, що в цивільному законодавстві справедливість є вимогою до:

- законодавця, який повинен під час нормотворчого процесу урівновжити та збалансувати інтереси усіх суб'єктів правовідносин;

- суб'єктів, яким надано законом право здійснювати (реалізовувати) захист порушених або невизнаних прав (наприклад: суд, нотаріус, органи державної влади);

- усіх учасників цивільних правовідносин, які мусять поєднувати свої права з правами інших осіб, і втримуватись від порушення прав, а в поганому випадку нести відповідальність [8, с. 194].

Розумність, як принцип застосування норм цивільного законодавства, призначений передусім для оцінки дійсної поведінки учасників цивільних правовідносин.

Розумність – є передумовою дієздатності учасника цивільних відносин – фізичної особи, оскільки розумність покладено в основу інтелектуального моменту дієздатності.

Існує перелік критеріїв розумності в цивільному праві, до яких, насамперед, відносять: правомірність, а саме, відповідність дій учасників цивільних правовідносин нормам цивільного законодавства; обґрунтованість, вона передбачає наявність певної підстави для здійснення особою тих чи інших дій, які не порушують права та інтереси інших осіб; доцільність, або належні дії учасників цивільних відносин правам та інтересам інших учасників; передбачення учасниками цивільних відносин обставин, які можуть мати як наслідок виникнення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків (зокрема, в договірних відносинах).

Проаналізувавши весь вищевикладений матеріал, можна зробити висновок, що критерії добросовісності, розумності та справедливості

наскрізь пронизують будь-які суб'єктивні цивільні права, в якій би формі вони не визначалися законодавцем. Принципи добросовісності, справедливості та розумності є загальними засадами цивільного законодавства. Кожен учасник цивільних правовідносин повинен їх дотримуватися, адже вони сприяють налагодженню та нормалізуванню цілісного механізму цивільно-правового регулювання суспільних відносин.

Література:

1. Зайцева-Калаур І. В. Принцип справедливості в механізмі правового регулювання договірних та деліктних зобов'язань. Право і суспільство. 2017. № 4. С. 45-49.
2. Ралдугіна Д.В. Загальні засади цивільного права: принципи справедливості, добросовісності, розумності. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 514-517.
3. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г.Б. Яновицької, В.О. Кучера. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 468 с.
4. Бакалінська О. О. Категорія «добросовісність» у цивільному праві України / О. О. Бакалінська. // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 200–203.
5. Тобота Ю.А. Категорія «добросовісність» у цивільному праві України. Проблеми законності : респ. міжвідом. наук. зб. Харків, 2008. Вип. 95. С. 23–28.
6. Цивільний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України від 16 січня 2003 р. № 435-4 // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40 44. Ст. 203.
7. Пацурківський Ю.П. Основні підходи до розуміння правової категорії «справедливості» / Ю.П. Пацурківський // Держава і право. Серія «Юридичні і політичні науки»: зб. наук. праць. – Вип 33. – К., 2006 – С. 255-261.
8. Парашук Л.Г. Справедливість, добросовісність та розумність як засада цивільного законодавства. Формування правової держави в Україні: проблеми і перспективи: збірник тез доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 квітня 2011 р.). Тернопіль, 2011. С. 193-195.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОБМЕЖЕННЯ ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ У ВІДВІДУВАННІ ГРАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТА УЧАСТІ В АЗАРТНИХ ІГРАХ У СУДОВОМУ ПОРЯДКУ

Руденко Олена Анатоліївна

кандидат юридичних наук,

старший викладач кафедри права

Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола

м. Тернопіль, Україна

13 серпня 2020 року набрав чинності Закон України «Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор» від 14.07.2020 № 768-ІХ, яким узаконено гральний бізнес в Україні [1]. Це зумовило необхідність закріплення на законодавчому рівні та вжиття заходів боротьби з ігровою залежністю. Одним із способів протидії лудоманії є обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх, що здійснюється шляхом внесення даних про особу до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх за заявою самого гравця або членів його сім'ї першого ступеня споріднення, а також на підставі рішення суду (ч. 6 ст. 16 Закону України від 14.07.2020 № 768-ІХ).

Справи про встановлення фізичній особі заборони у допуску до гральних закладів та участі в азартних іграх розглядаються місцевими загальними судами у порядку окремого провадження за правилами цивільного судочинства відповідно до глави 2-1 розділу VI Цивільного процесуального кодексу України [2]. Утім, норми цивільного процесуального закону, що регулюють розгляд судом досліджуваної категорії справ не є досконалими, а тому існує необхідність у науковому аналізові його положень.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 300-3 ЦПК України у заяві про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх мають бути викладені обставини, що підтверджують підстави для такого обмеження, якими є: 1) перевищення витрат на гру над особистими доходами особи, що ставить особу або її сім'ю у скрутне матеріальне становище; 2) наявність у особи боргових зобов'язань на суму більше 100 прожиткових мінімумів доходів громадян; 3) несплата особою аліментів впродовж більше трьох місяців; 4) отримання особою або членами її сім'ї житлової субсидії чи пільг на сплату житлово-комунальних послуг; 5) скрутне матеріальне становище особи чи членів її сім'ї, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати. Із таким підходом законодавця до визначення вимог до заяви про встановлення фізичній особі

заборони у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх погодитися не можна з огляду на таке.

По-перше, положення ч. 1 ст. 300-3 ЦПК України суперечать ч. 13 ст. 16 Закону України від 14.07.2020 № 768-IX, відповідно до якої підставою для обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх у судовому порядку є заподіяння гравцем шляхом участі в азартних іграх шкоди самому собі та (або) своїй сім'ї через приведення до тяжкого матеріального стану. Окрім цього, обставини, вказані у ч. 1 ст. 300-3 ЦПК України, згідно з ч. 11 ст. 16 Закону України від 14.07.2020 № 768-IX, є підставами для обмеження гравця у праві відвідувати гральні заклади та брати участь в азартних іграх Комісією з регулювання азартних ігор та лотерей за заявою членів сім'ї першого ступеня споріднення або законних представників гравця на строк не більше шести місяців до ухвалення рішення суду.

По-друге, як видається, жодна з обставин, передбачених у п.п. 2-5 ст. 300-3 ЦПК України, сама по собі та без обґрунтування необхідності встановлення фізичній особі обмеження у вигляді заборони відвідувати гральні заклади та брати участь в азартних іграх, не може бути підставою для ухвалення судового рішення про задоволення вимог заявника.

З огляду на вищевикладене, у заяві про встановлення фізичній особі заборони бути відвідувачем грального закладу та учасником азартної гри, що подається до суду, мають бути викладені обставини, які свідчать про те, що гравець внаслідок відвідування гральних закладів чи участі в азартних іграх поставив себе або свою сім'ю у скрутне матеріальне становище. Також, думається, у заяві необхідно вказувати бажаний строк встановлення такого обмеження, визначений в межах строку, встановленого Законом України від 14.07.2020 № 768-IX.

Слід сказати, що нині згідно з ч. 2 ст. 36 ЦК України, ч. 1 ст. 297 ЦПК України зловживання особою азартними іграми, що призвело до її скрутного матеріального становища цієї особи, її сім'ї, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, є підставою для обмеження цивільної дієздатності такої особи з призначенням такої особи піклувальника. Лише за згодою останнього фізична особа, дієздатність якої обмежена, може вчиняти правочини, що виходять за межі дрібних побутових, а за письмовим дозволом – самостійно одержувати заробітну плату, пенсію, стипендію, інші доходи та розпоряджатися ними (ст. 37 ЦК України) [3].

Думається, з ч. 2 ст. 36 ЦК України, ч. 1 ст. 297 ЦПК України необхідно виключити таку підставу для обмеження фізичної особи у цивільній дієздатності як зловживання азартними іграми, що ставить таку особу, членів її сім'ї, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище, у зв'язку з тим, що нині

можливо припинити нерозумне здійснення особою її права на участь в азартній грі шляхом внесення відомостей про гравця до Реєстру осіб, яким обмежено доступ до гральних закладів та/або участь в азартних іграх на підставі відповідного рішення суду без обмеження цивільної дієздатності.

Окремо слід зупинитися на тому, що згідно з ст. 300-2 ЦПК України, ч. 14 ст. 16 Закону України від 14.07.2020 № 768-IX заявниками у досліджуваній категорії справ можуть бути члени сім'ї гравця першого ступеня споріднення або його законні представники. Утім, ні ЦПК України, ні Закон України від 14.07.2020 № 768-IX не визначає коло цих осіб. Перелік членів сім'ї першого ступеня споріднення наведено у п.п. 14.1.263 ст. 14 ПК України зазначено, що для цілей справляння податку на доходи фізичних осіб ними є батьки, чоловік або дружина, діти такої фізичної особи, у тому числі усиновлені [4]. Окрім цього, згідно з ст. 59 ЦПК України у судовому процесі через законного представника можуть брати участь лише малолітні, неповнолітні особи, недієздатні особи, а також особи, цивільна дієздатність яких обмежена, які не можуть відвідувати гральні заклади та брати участь в азартній грі (п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України від 14.07.2020 № 768-IX). Таким чином, відсутні правові підстави для встановлення обмежень, передбачених главою 2-1 розділу IV ЦПК України, для таких осіб, а тому їх законних представників не може бути віднесено до заявників у досліджуваній категорії справ. З огляду на це, а також враховуючи ту обставину, що підставою для встановлення заборони брати участь в азартних іграх, є приведення особи та(або) членів її сім'ї у скрутне матеріальне становище шляхом такої участі, заявниками у досліджуваній категорії справ можуть бути члени сім'ї гравця.

У ч. 13 ст. 16 Закону України від 14.07.2020 № 768-IX зазначено, що суд може обмежити фізичну особу у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх на строк від шести місяців до трьох років. Разом із тим, у ч. 1 ст. 300-5 ЦПК України закріплено положення про необхідність врахування судом при ухваленні рішення лише нижньої межі строку, встановленого Законом України від 14.07.2020 № 768-IX. Таку позицію законодавця не можна вважати правильною, оскільки суд може встановити строк дії обмеження в межах строку, встановленого Законом України від 14.07.2020 № 768-IX. З огляду на це, у ч. 1 ст. 300-5 ЦПК України слід закріпити положення про те, що суд визначає строк обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх в межах строку, встановленого Законом України від 14.07.2020 № 768-IX.

Отже, з метою удосконалення правового регулювання розгляду місцевими загальними судами справ про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх до ЦПК України слід внести такі зміни:

– у ст. 300-2 вказати, що заявниками у справі про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх можуть бути члени сім'ї такої особи;

– у ст. 300-3 вказати, що у заяві про обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх мають бути наведені обставини, що свідчать про те, що гравець внаслідок відвідування гральних закладів чи участі в азартних іграх поставив себе або свою сім'ю у скрутне матеріальне становище, а також бажаний строк дії такого обмеження;

– у ст. 300-5 вказати, що строк дії обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх визначається судом в межах строку, встановленого Законом України від 14.07.2020 № 768-IX.

Література:

1. Про державне регулювання діяльності щодо організації та проведення азартних ігор: Закон України від 14.07.2020 № 768-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/768-20#Text> (дата звернення: 30.11.2021)

2. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 30.11.2021)

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 30.11.2021)

4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 30.11.2021)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕСУ

Савчук Богдан Сергійович

студент

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Амеліна Анна Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри фінансових розслідувань

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

На сьогоднішній день українське правосуддя знаходиться на шляху вироблення процедури розгляду цивільних справ, яка б відповідала європейським та світовим стандартам і забезпечувала можливість реального захисту судом порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Своєчасність розгляду і вирішення цивільних справ являється однією зі складових завдань цивільного судочинства. Сучасне цивільно-процесуальне законодавство пронизано намаганнями законодавця прискорити рух цивільної справи, починаючи з вирішення питання про відкриття провадження по справі і закінчуючи її розглядом по суті судами першої або апеляційної інстанцій, розгляду в касаційному порядку, виконання судових рішень [1, с. 20].

Вкрай важливою, як з точки зору режиму законності у суспільстві, так і реалізації інших соціальних потреб, є проблема примирення сторін у цивільних справах, як спосіб врегулювання спору на основі взаємних поступок лише щодо прав та обов'язків сторін та предмета позову [1, с. 21].

Для вирішення цієї проблеми та зниження негативних наслідків доречним було би використання досвіду інших країн щодо процедури примирення саме у цивільному судочинстві. Опираючись на досвід інших країн слід розглянути можливість досягнути мирової угоди між учасниками цивільних справ. При цьому нерідко примирення виникає не тільки відносно суті справи, а й в подальших людських стосунках. Чинне цивільно-процесуальне законодавство України теж надає право сторонам спору укласти мирову угоду (статті 31, 130, 173, 175, 306, 372 ЦПК).

Отже, на зникнення цієї проблеми в першу чергу має вплинути суд, який може вживати дієві заходи для примирення сторін та врегулювання спору до судового розгляду, зберігаючи при цьому об'єктивність і неупередженість.

В цивільному праві, також існує не менш важлива проблема така як к: використання спеціальної юридичної термінології, яка значною мірою ускладнюють функціонування цих термінів: це 1) їхня громіздкість (антонім стислості), що є порушенням специфічних вимог до юридичної термінології; громіздкість ускладнює професійну комунікацію, вимагає особливої уваги до вимови і граматичного оформлення термінів; 2) високий рівень самостійності значень.

Однак проблема використання спеціальної юридичної термінології остаточно може бути вирішена лише на законодавчому рівні. Існує два можливих шляхи вирішення даного питання: зміна терміну для позначення загального або спеціального поняття. Більш простим вбачається заміна спеціального поняття, коли для позначення процесуального документу, яким закінчується та вирішується по суті цивільна справа, буде використано інший ніж «рішення» термін, наприклад термін «постанова», який вже використовується для подібних процесуальних документів в адміністративному судочинстві їхніх окремих компонентів, що ускладнює визначення меж багатокomпонентних юридичних термінів, виділення їх у контексті [2, с. 31].

Для подолання негативних наслідків функціонування багатокomпонентних юридичних термінів треба вирішити проблему оптимальної структури і оптимальної довжини цих термінів. Можливо, це дотримання рівнозначності між кількістю компонентів терміна і кількістю ознак названого ним поняття.

Отже, аналіз юридичної термінології дозволяє констатувати факт збільшення кількості багатокomпонентних юридичних термінів як результат розвитку і вдосконалення галузі права. Наслідком цього є, з одного боку, максимально точна передача правової норми, а з іншого – складність сприйняття і розуміння правової інформації непідготовленим адресатом. Вирішення цього протиріччя є нагальною проблемою юридичного термінознавства.

Для вирішення цієї проблеми необхідно покращити стандарти правосуддя, це можливо лише за рахунок зусиль суспільства та держави. Для цього пропонують унести відповідні нормативні зміни до судової процедури, зокрема, розширити способи судового захисту [3, с. 10].

Враховуючи все вищенаведене можна зробити загальний висновок, що існують проблеми як в цивільному праві, так і в цивільному судочинстві. Звичайно, для вирішення їх потрібен час та зусилля. На мою думку, в першу чергу потрібно звернути увагу на: викорінення неправомірних законів, які впливають на прийняття правомірних рішень у цивільних справах, також потребує корегування юридична термінологія, яка значною мірою впливає на сприйняття інформації через свою громіздкість та ускладнює професійну комунікацію.

Література:

1. Гонгало Р.Ф., Андронов І.В. Актуальні проблеми цивільного права та процесу. Одеса. Фенікс, 2011. 20 с.
2. Пахомова О. А. Багатокомпонентні юридичні терміни: Структура і проблеми функціонування. Одеса, 2020. 447-451 с.
3. Ткачук О.В. Сучасні проблеми здійснення правосуддя в цивільному процесі. Харків, 2016. 10 с.

ІНСТИТУТ ПРИВАТНОГО ВИКОНАВЦЯ: ОСОБЛИВОСТІ, НЕДОЛІКИ, ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Тарасенко Костянтин Вікторович

студент магістратури

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Більше чотирьох років, як в Україні почав діяти інститут приватного виконавця та набрав чинності Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів». За задумом законотворців приватні виконавці мали поліпшити ситуацію з виконанням рішень, та згодом – скласти конкуренцію державній виконавчій службі.

Більш ефективні результати роботи приватних виконавців, ніж державних, підтверджує загальна статистика. У середньому розрахунку ефективності роботи на одного приватного виконавця, за показником стягнутих коштів, в декілька разів перевищує ефективність одного працівника державної виконавчої служби

Але, бажаючи працювати приватним виконавцем не так вже і багато. Згідно відомостей з Єдиного реєстру приватних виконавців України на даний час діють 171 приватний виконавець по всім областям України та 81 приватний виконавець у місті Києві.

Якщо з допуском до професії державного виконавця все зрозуміло, а саме, кандидат на посаду проходить процедуру загальну для всіх державних службовців. Також, доволі зрозуміло загальний порядок отримання доходів державним виконавцем, який після прийняття присяги державного службовця, призначення на посаду отримує з бюджету

заробітну плату та встановлений відсоток винагороди від фактично стягнутих сум.

На відміну від державного виконавця, особа яка бажає займатися діяльністю приватного виконавця, стає суб'єктом незалежної професійної діяльності, уповноваженою державою здійснювати діяльність із примусового виконання рішень та несе певні фінансові ризики.

Вивчаючи закордонний досвід в деяких країнах можна побачити, що приватні виконавці окрім виконання своєї основної функції примусового виконання мають право займаються наданням юридичних послуг, адвокатською практикою або нотаріальною діяльністю. В нашому законодавстві суміщати іншу оплачувану діяльність з діяльністю приватного виконавця заборонено, окрім викладацької, наукової, творчої, суддівської практики із спорту, роботою в Асоціації приватних виконавців України, роботою арбітражного керуючого.

Виникає питання, чому? Наприклад, робота ліквідатором або керуючого санацією збанкрутілого підприємства, яка напряду пов'язана з боржником та кредитором, дозволена, а надання юридичних послуг населенню ні. Приватний виконавець звичайно несе державну функцію примусу, але є приватною особою та не є державним службовцем, яким така сумісність заборонена із зрозумілих причин. Якщо законодавець під час розробки Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» ввів цю норму з причин корупційного ризику, то не зовсім зрозуміло в чому він полягає, якщо приватний виконавець маючи вищу юридичну освіту другого магістерського рівня буде надати юридичні консультації населенню на платній основі, наприклад в Центрах надання первинної юридичної допомоги.

Актуальним є питання сплати авансового внеску при поданні заяви про відкриття виконавчого провадження. У процесі діяльності приватного виконавця є багато фінансових ризиків, які він несе у разі відсутності у боржника коштів або майна та неможливості задоволення вимог стягувача. Приватний виконавець у такому випадку нічого не отримує, але крім витрат на проведення виконавчих дій він кожного дня витрачає кошти за користування різними реєстрами, виготовлення та відправки поштової кореспонденції, утримання офісу та інше.

Законом України «Про виконавче провадження» передбачено, що разом з подачею заяви про примусове виконання рішення стягувач сплачує авансовий внесок у визначеному розмірі 2 % від суми, що підлягає стягненню, але не більше 10 мінімальних розмірів заробітної плати. Якщо це рішенням немайнового характеру або рішення про забезпечення позову – в розмірі одного мінімального розміру заробітної плати, якщо це боржник фізична особа – в розмірі двох мінімальних розмірів заробітної плати.

Сплата авансового внеску забезпечувала приватному виконавцю компенсування власних коштів, які він витрачав на проведення першочергових виконавчих дій. Але, у 2019 році Конституційним Судом України було ухвалено рішення про невідповідність Конституції України положень ч. 2 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» та відміну обов'язкової сплати авансового внеску. Таким чином, приватні виконавці фактично втратили можливість на компенсування витрачених власних коштів, що є вкрай негативним фактором.

Проводячи аналогію з іншими професіями, наприклад з професією адвоката, можна побачити, що адвокат бере сплату за участь судовому процесі незалежно від його результату, тим самим гарантовано компенсує свої витрати, а у разі виграшу справи отримує додаткові кошти за позитивне рішення суду. Також, звернення до приватного нотаріуса передбачає обов'язкову сплату за послугу. Приватний виконавець, на відміну від вказаних вище професій, фінансово не захищений на самому початку виконання виконавчого провадження. Це відлякує бажаючих займатися цією діяльністю.

Тому вкрай важливо забезпечити гарантовану компенсацію мінімальних витрат виконавчого провадження, які несе приватний виконавець під час відкриття виконавчого провадження, та повернути сплату авансового внеску. Відповідні правові норми повинні бути закріплені у законодавстві та належним чином захищені судовою практикою.

Згідно даних Єдиного реєстру приватних виконавців України на території Миколаївської області діють чотири приватних виконавців, троє з яких, зареєстрували свою діяльність у 2017 році, один у 2019 році. Чому бажаючих займатися цією діяльністю так небагато?

Можливо відповідь полягає в складності порядку доступу до професії приватного виконавця, у необхідності мати чималу суму для початку своєї діяльності, у певних фінансових ризиках які супроводжують діяльність приватного виконавця, у відсутності державних програм які б підтримували осіб уповноважених саме державою здійснювати діяльність із примусового виконання рішень.

Це питання ще потребує ретельного вивчення фахівцями та внесення відповідних змін або доповнень для вдосконалення законодавчої бази яка регулює діяльність приватних виконавців в Україні.

Підводячи підсумок хотілося би сподіватися, що держава в особі Міністерства юстиції буде більше приділяти уваги проблемним питанням з якими кожного дня стикаються приватні виконавці, та не тільки приймати участь в їх обговоренні, а й починати такі питання вирішувати.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30.
2. Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 29, ст. 535).
3. Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 30, ст. 542).
4. Наказ Міністерства юстиції України № 3053/5 від 25.10.2016 «Про затвердження Порядку допуску до професії приватного виконавця».
5. Наказ Міністерства юстиції України № 2431/5 від 05.08.2016 року «Про затвердження Порядку формування і ведення Єдиного реєстру приватних виконавців України».

ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЙМАЧА ТА ЧЛЕНІВ ЙОГО СІМ'Ї

Трошко Аліна Віталіївна

студентка III курсу юридичного факультету

Національного університету «Чернігівська політехніка»

м. Чернігів, Україна

Упродовж багатьох років укладення договорів найму (оренди) житла допомагає громадянам у вирішенні їхньої житлової проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства договір найму житла набув значної поширеності, а відповідно і розповсюдженням явищем є порушення його положень. Що обумовлює актуальність розгляду прав та обов'язків наймача.

Як зазначено в ст. 158 Житлового кодексу Української РСР наймач користується жилим приміщенням у будинку (квартирі), яке належить громадянину на праві приватної власності, на основі договору найму жилого приміщення [1].

Відповідно до ст. 810 Цивільного кодексу України за договором найму (оренди) житла одна сторона, тобто власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за певну плату. Як зазначено у ст. 813 ЦК України, виступати сторонами у договорі найму житла можуть як фізичні та і юридичні особи. У випадку, коли наймачем виступає юридична особа, то вона має право використовувати житло тільки для проживання у ньому фізичних осіб [4].

За договором найму житла законодавець став на позицію надання додаткових гарантій для сторони, яка, за його переконанням, є більш слабкою стороною, тобто на сторону наймача та осіб, які разом із ним проживають. Так, згідно з положеннями ч. 1 ст. 825 ЦК України на вимогу наймача договір найму житла може бути розірваний тільки за згодою інших осіб, які постійно мешкають разом із ним. В той же час закон не зобов'язує наймачеві добровільно виселитися з займаного житла, але при цьому договір найму житла залишається чинним по відношенню до членів сім'ї наймача (чи інших осіб, які постійно проживають разом із ним) (ч. 2. ст. 824 ЦК України). В.Г. Швидка зазначає, що до додаткових гарантій дотримання прав наймача слід віднести: надання наймачеві виключного права в односторонньому порядку та в будь-який час розірвати договір найму житла [5, с. 74].

Також, на наймача покладено обов'язок письмово попередити наймодавця про розірвання договору найму житла за три місяці. Інакше за законом він буде зобов'язаний відшкодувати наймодавцеві вартість винаймання за ці три місяці (ч. 1 ст. 825 ЦК України). В той же час законом не передбачена така можливість для наймодавця. Для наймодавця передбачено лише судовий порядок розірвання договору найму житла, і лише у випадках, передбачених ч. 2, 3, 4 ст. 825 ЦК України.

За ст. 160 ЖК УРСР члени сім'ї наймача мають рівний з ним обсяг прав та обов'язків, які визначені договором найму житла, а також, при досягненні повноліття, несуть солідарну з наймачем майнову відповідальність за зобов'язаннями. Тобто члени сім'ї наймача відповідно до ЖК мають право на постійне проживання разом з ним у житловому приміщенні, що є предметом договору найму, та користуватися цим житлом. При цьому це право в Житловому Кодексі визначене як таке, що виникає у них автоматично, одночасно з укладенням наймачем договору. Слід зазначити, що таке регулювання даного питання порушує права наймодавця, який може і не мати наміру дозволяти проживання у належному йому житлі інших осіб, коло яких попередньо не визначене і може постійно змінюватись у зв'язку з укладенням шлюбу наймачем, народженням у наймача дітей тощо.

З цих міркувань більш доцільним є застосування норми ч. 1 ст. 816 ЦК, в якій зазначено, що у договорі найму житла повинні бути зазначені особи, які проживатимуть разом із наймачем. Наявність такої інформації у договорі вірно орієнтуватиме сторони і в першу чергу наймодавця, а також дозволить їм точніше визначити умови договору.

Доцільно відзначити більшу далекоглядність позиції ЦК порівняно із ЖК щодо питання правового статусу членів сім'ї наймача. Якщо за ЖК члени сім'ї наймача користуються нарівні з наймачем усіма правами і несуть усі обов'язки, що регулюються договором найму житла, а відповідно до ч. 1 ст. 816 ЦК особи, які проживають разом з наймачем,

мають однакові з ним права та обов'язки щодо користування житлом (крім того можливість визначати самостійний статус таких осіб згідно з ч. 2 ст. 821 ЦК існує тільки за умови укладення договору найму житла на строк один рік або більше). Редакцію норми ЦК вважаємо більш вдалою, оскільки коло прав та обов'язків членів сім'ї є завжди більш вузьким, ніж обсяг прав наймача за рахунок відсутності у членів сім'ї прав вимагати від наймодавця розірвання договору (ч. 1 ст. 167 ЖК, ч. 1 ст. 825 ЦК), а також права на вселення у житло інших осіб (ч. 1 ст. 161 ЖК, ч. 1 ст. 818 ЦК), права на укладення договору піднайму (ч. 1 ст. 823 ЦК), права на переважне укладення договору найму житла на новий строк, а також на переважне право щодо придбання житла у разі його продажу (ст. 822 ЦК); відсутності обов'язку вносити плату за користування житлом і плату за комунальні послуги (ч. 3 ст. 162 ЖК, ч. 3 ст. 815, ч. 3 ст. 820 ЦК) [2, с. 75].

Отже, можемо зазначити, що члени сім'ї наймача мають аналогічний з ним правовий статус лише щодо центральних правовідносин найму, але наділені правом на користування житлом та з одночасним покладенням на них обов'язку використовувати житло за призначенням (ст. 6 ЖК, ч. 1 ст. 815 ЦК).

Основні обов'язки наймача визначені в ст. 815 ЦК України. Зокрема, наймач зобов'язаний використовувати житло лише для проживання у ньому, має забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані. Наймач не має права здійснювати перевлаштування та реконструкцію житла без згоди наймодавця. Він зобов'язаний своєчасно вносити плату за найм житла, а також зобов'язаний самостійно вносити плату за комунальні послуги, якщо інше не визначено в договорі найму житла [5, с. 76].

Обов'язок наймача забезпечувати збереження житла та підтримувати його в належному стані означає, що наймач повинен прибирати найняте приміщення, здійснювати його поточний ремонт (ч. 1 ст. 819 ЦК) тощо.

З урахуванням того, що договір найму житла завжди є оплатним, одним із основних обов'язків наймача є своєчасне вношення плати за житло. Особливості встановлення розміру та порядку вношення плати за житло містяться у ст. 820 ЦК [3, с. 18].

Таким чином, відносини щодо користування житлом на підставі договору найму (оренди) житла, порядок (процедура) укладення та припинення цього договору регулюються двома нормативно-правовими актами – ЦК України та ЖК УРСР. В той же час, зазначені нормативно-правові акти мають містити різні підходи, мають невідповідності, що негативно позначається на захисті прав наймача і потребують узгодження їх між собою.

Література:

1. Житловий кодекс Української РСР від 30.06.1983 № 5464-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text>.
2. Івашова І. П. Правове регулювання користування житлом на підставі договору найму (оренди) житла. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 2. 73-77.
3. Колюжний В. Цивільно-правовий захист при невиконанні договору найму житла. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 12. С. 15-20.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Швидка В.Г. Проблемні питання захисту цивільних прав наймача у відносинах приватного найму житла. *Часопис цивілістики*. 2017. Вип. 22. С. 73-77.

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛОГ В ГАРМОНІЗАЦІЇ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Тузова Наталія Олегівна

студентка V курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Бараненко Дмитро Володимирович

доктор юридичних наук,

професор кафедри теорії та історії держави та права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Сучасне комунікаційне суспільство характеризується постійним множенням, прискоренням, ущільненням та глобалізацією комунікацій. Кількість та якість комунікацій безперервно зростає, їх чергування постійно прискорюється, дедалі більше людей залучається до комунікаційного процесу.

Кожне суспільство має свій простір ретельно врегульованої комунікації. Формою регулювання соціальних відносин виступають громадські інститути, а змістом – соціальний діалог. Соціальний діалог за своєю природою має можливість бути інструментом вирішення конфліктів різних сфер життєдіяльності людини. Проте, вважаємо, що раціональніше використовувати соціальний діалог саме в трудових відносинах.

Погоджуємося з думкою Сахарук І., що соціальний діалог створюється для надання консультацій працівникам підприємств та організацій, він не виступає як кооперація учасників для розробки економічної та соціальної політики, діапазон його дій значно вужче [1].

Розглядаючи соціальний діалог як спосіб вирішення конфліктів у трудових відносинах, доцільніше буде зазначити, що соціальний діалог створює умови учасникам діалогу для продуктивного висловлювання своїх позицій щодо актуальних питань або для забезпечення відповідною інформацією працівників.

Соціальний діалог використовує спеціальні способи, техніки та прийоми, за допомогою яких здійснюється діалог як комунікативна технологія трудових відносин, що використовуються виключно для прояснення сенсу проблем, їхнього спільного обговорення та вирішення [2].

Формами здійснення соціального діалогу є обмін інформацією, консультації, переговори, узгоджувальні процедури, колективні переговори з укладення колективних договорів і угод між, соціальними партнерами з питань економічної та соціальної політики, що становлять спільний інтерес, а також контроль за виконанням прийнятих рішень [3].

Характерною ознакою соціального діалогу є те, що він може бути формальним чи неформальним, чи може бути наділений як рисами формального діалогу, так і неформального одночасно, наприклад коли він регулюється підписаною колективною угодою.

Звертаючись до соціального діалогу як процесу ведення переговорів, слід визначитися з технологією ведення переговорів. Крім того, питання, висунуті на обговорення мають різні аспекти. Виходячи з цього, та сама проблема чи питання можуть розглядатися на різних рівнях організації соціального діалогу.

В свою чергу, соціальний діалог здійснюється на національному, галузевому, територіальному та локальному (підприємство, установа, організація) рівнях на тристоронній або двосторонній основі [4]. Розглянемо на прикладі питання щодо скорочення робочого часу, так як це може розглядатися на галузевому рівні, а окремі пункти цієї проблеми можуть бути порушені під час ведення соціального діалогу на локальному рівні. В подібних випадках демонструється, що соціальний діалог будучи способом вирішення різнорівневих питань, є гарантією регулювання відносин серед сторін будь-якого ступеня.

Зазначимо, що специфікою соціального діалогу є те, що його застосування у вирішенні існуючих протиріч між працівником та роботодавцем, попереджає виникнення конфліктів між сторонами. Адже своєчасне врегулювання існуючих протиріч не допустить їх переростання у конфлікти та дозволить, не зупиняючи трудовий (виробничий) процес, максимально врахувати зауваження сторін одне до одного і ефективно вирішити їх [2].

Так як в процесі соціального діалогу в його учасників з'являється можливість обміну думками, і створюються всі умови для консультацій щодо окремих достатньо вузьких та конкретних питань.

Вважаємо, що соціальний діалог – є одним із ефективних механізмів узгодження інтересів різних соціальних груп і керівництва з метою досягнення здорової атмосфери в колективі.

Отже, соціальний діалог – це важливий компонент сучасної розвиненої держави, а також незамінний інструмент підтримки якісних умов та відносин на ринку праці. Трудові комунікації передбачають створення відкритого комунікативного простору, в якому предметом комунікації будуть реальні практичні завдання (оплата праці, часи роботи тощо), а метою – досягнення угоди та взаєморозуміння між різними учасниками соціального діалогу.

Література:

1. Сахарук І. Соціальний діалог як основа реалізації концепції гідної праці [Електронний ресурс] / І. Сахарук. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://www.library.univ.kiev.ua/ukr/host/10.23.10.100/db/ftp/visnyk/yurydych_113_2020.pdf#page=56.

2. Голопич Т. П. Правові аспекти соціального регулятора договірних відносин у трудовому праві України [Електронний ресурс] / Т. П. Голопич. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/10721>.

3. Маршавін Ю. А. Роль соціального діалогу в соціально-трудоу сфері: необхідність перезавантаження [Електронний ресурс] / Ю. А. Маршавін. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://projects.dune-hd.com/bitstream/handle/2010/35094/sts_11_20_17.pdf?sequence=1&isAllowed=y

4. Закон України «Про соціальний діалог в Україні» від 23.12.2010 № 2862-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text>

ІНСТИТУТ ПРИВАТНИХ ВИКОНАВЦІВ В УКРАЇНІ: ПОЗИТИВНІ І НЕГАТИВНІ ПОЛОЖЕННЯ В ПРАКТИЦІ ЗАСТОСУВАННЯ

Тунік Юрій Миколайович

*кандидат юридичних наук, викладач,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»*

Нізельська Вікторія Володимирівна

*студентка
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар, Вінницька область, Україна*

За часи незалежності України одним із питань, що найбільше турбували громадян – це неналежне забезпечення державою швидкого і повного виконання рішень судових та інших органів. Відомо, що рішення суду, які не виконуються добровільно, передаються на виконання державним виконавцям. Як неодноразово зазначав Конституційний Суд України, виконання судового рішення є невід’ємною складовою права кожного на судовий захист. Також, обов’язковість судового рішення є гарантією прав особи на справедливий суд, що гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], та однією з основних засад судочинства.

Практика показує, що в Україні не завжди виконуються рішення суду, що дає підстави вважати державу неспроможною захистити порушені права громадян. До Європейського суду з прав людини надходить чимало скарг щодо питання, пов’язаного з невиконанням судових рішень національних судів. Отже, з метою врегулювання зазначених недоліків у законодавстві у 2016 році прийнято Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» (далі – Закон України № 1403) [2] та нову редакцію Закону України «Про виконавче провадження» (далі – Закон України № 1404) [3], якими внесено зміни щодо системи виконання судових рішень і створено й запроваджено інститут приватного виконавця.

Проте, вимоги щодо набуття статусу приватного виконавця та запровадження змішаної системи виконання судових рішень мають також деякі недоліки та в свою чергу і позитив. Тому можна визначити окремі недоліки та проблеми впровадження інституту приватних виконавців в Україні.

Першим, вагомим недоліком у роботі приватних виконавців – це, те що приватні виконавці можуть зловживати своїми повноваженнями. В Україні є чимало задоволених позовів щодо зловживання своїми повноваженнями приватними виконавцями. До прикладу, можна взяти Ухвалу 07 квітня 2021 року Білоцерківського міськрайонного суду Київської області [4], де вказано обставини які свідчать про протиправність постанови приватного виконавця з метою одержання неправомірної матеріальної вигоди. Привертає увагу і той факт, що приватні виконавці порушують права та інтереси боржників, а це є порушенням усіх основних принципів і засад виконавчого провадження. Це проявляється, в скороченні свого часу для розгляду конкретної справи порушуючи не лише права й інтереси боржників, а й вимоги ст. 4 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [2].

Також, з огляду на матеріальну винагороду приватного виконавця, можна виділити ще один недолік. Приватний виконавець, для забезпечення конкуренції та для більшої винагороди буде брати на виконання велику кількість рішень. У дисертації «Становлення та розвиток системи виконавчої служби в умовах реформуванн українського суспільства» Олєфіра Олександра Олександровича зазначено, що «...більшість державних виконавців надто завантажені, щоб кожне виконавче провадження відпрацьовувати якісно. Приватний виконавець з метою отримання більшої матеріальної винагороди та для забезпечення конкуренції намагатиметься виконати значну кількість рішень, що може призвести до завантаженості й неякісного або неналежного виконання роботи, а це є порушенням прав та інтересів стягувачів» [5]. Отже, з метою уникнення цих недоліків і захисту основних засад виконавчого провадження у законодавстві потрібно передбачити чітко визначений перелік прав і обов'язків стягувача та боржника, тим самим встановити приватному виконавцю відповідальність за порушення цих прав та обов'язків і передбачити можливість оскарження дій приватного виконавця.

Ще одним недоліком, на нашу думку, – це не врегулювання питання щодо передання виконавчих справ від приватного виконавця до відділу ДВС, і навпаки. У статті «Інститут приватного виконавця: особливості, недоліки та перспективи» Каріни Бордунової зазначено, що «...у законодавстві передбачено поняття «передача виконавчого документа», а не «виконавчого провадження». Як зазначено, виконавчий документ від органу ДВС до приватного виконавця передається виключно до відкриття виконавчого провадження протягом одного дня з моменту подання виконавчого документа до державного органу» [6]. Виходячи з цього, процедура передання виконавчого документа створює деякі труднощі, а саме виникають проблеми з виконавчим збором.

Також, незважаючи на негативні якості ми хочемо визначити певні позитивні положення:

- 1) оптимізація ефективності виконання рішень у розумні строки [7];
- 2) приватний виконавець має зацікавленість щодо якісного виконання рішення суду, щоб отримати свою винагороду, а, можливо, ще й заохочення від клієнта;
- 3) зменшення навантаження на державних виконавців підвищить ефективність виконавчого провадження. Добре мотивовані фінансово приватні виконавці оперативніше вчинятимуть виконавчі дії, а отже значно скоротять строки виконавчого провадження, завдяки чому відсоток виконаних рішень зростає;
- 4) інститут приватних виконавців заощаджує і бюджетні кошти, бо приватні виконавці не потребуватимуть бюджетного фінансування. Їхня винагорода становитиме від 1 до 10% суми стягнення (і лише у випадку успішного стягнення).

Висновок. Щодо перспективи розвитку інституту приватних виконавців в Україні, вважаємо, що впровадження цього інституту є досить перспективною ідеєю для подолання проблеми, пов'язаної з невиконанням судових рішень. Це є кроком щодо ефективності примусового виконання судових рішень та можливості гармонізувати українське законодавство із законодавством держав Європейського Союзу. Створення ефективної системи органів примусового виконання рішень в Україні, надасть змогу зняти велику навантаженість у державній виконавчій службі й прискорить процес виконання рішень, що також вплине на покращення судової реформи.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 17.07.97 р. № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
2. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1403-VIII. Відомості Верховної ради України. 2016. № 29. Ст. 535. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#Text>.
3. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. Відомості Верховної Ради. 2016. № 30. Ст. 542. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
4. Ухвала 07 квітня 2021 року Білоцерківського міськрайонного суду Київської області, Суддя: Примаченко В.О. URL: <https://vkursi.pro/vsudi/decision/96119331>.
5. Олефір О. О. Становлення та розвиток системи виконавчої служби в умовах реформуванн українського суспільства. Дисертація.

URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/254/files/6890da28-04ae-4765-bce6-810a3109111f.pdf>.

6. Бордунова К. Інститут приватного виконавця: особливості, недоліки та перспективи. URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA012074.

7. Гончаров М. Переваги приватного виконання: міф чи реальність? URL: <https://dpartners.com.ua/perevagy-privatnogo-vykonannia/>.

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ У ЖИТЛОВІЙ СФЕРІ

Федотова Анастасія Сергіївна

курсантка II курсу

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Амеліна Анна Сергіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Говорячи про співвідношення норм спеціального житлового законодавства та загальних і спеціальних положень цивільного законодавства, якими регулюються житлові відносини, передусім, необхідно визначити, чи потрапляють житлові відносини (зокрема, відносини, пов'язані з користуванням та розпорядженням житлом) повною мірою до сфери дії цивільного права.

У вітчизняній літературі слушно зазначалося, що житлове законодавство містить норми різної галузевої належності, що зумовлено різнобічністю регульованих ним відносин. Зокрема, відносини, що випливають з договору найму (оренди) житла у фонді спеціального призначення, то це або сфера дії виключно спеціального житлового законодавства (ч. 2 ст. 810 ЦК України), або спільна сфера дії спеціального (житлового) і загального (цивільного) законодавства (ч. 3 ст. 810 ЦК України). Разом із тим, відносини користування житлом у житловому фонді загального призначення та в будинках приватного фонду на підставі договору найму житла є цивільно-правовими й регулюються або безпосередньо нормами ЦК України, або нормами ЖК України, але за допомогою субсидіарного застосування норм цивільного законодавства (ст. 62 ЖК України) [1, с. 121].

Врахування «соціальної» сутності значної частини житлових відносин зумовлює обмеження застосування цивільного законодавства до відносин, в яких реалізація права на житло виступає як засіб соціального захисту громадян, які такого захисту потребують. Перевага в таких випадках надається застосуванню норм спеціального (житлового) законодавства, які враховують потребу соціального захисту окремих груп громадян при реалізації ними права на житло. Разом із тим, коли реалізація права на житло здійснюється на приватно-правових засадах, то такі відносини підпадають під дію норм цивільного законодавства й підпорядковуються засадам останнього.

Отже, залежно від способу реалізації права на житло й переважання при цьому приватно-правових засад, має вирішуватися й питання про межі та обсяг застосування цивільного й спеціального житлового законодавства. При цьому, визнання переважання соціально-правових засад при регулюванні відносин користування житлом не означає, на нашу думку, що вони втрачають свою цивілістичну природу [2, с. 58-59].

Можливість застосування норм спеціального (житлового) законодавства й норм цивільного законодавства потребує узгодження актів законодавства в зазначених галузях, на чому зауважувалося й при обговоренні проекту ЖК України. Але поки що вирішення питання про визначення сфер дії житлового й цивільного законодавства, а відтак, про нормативне підґрунтя визначення житлових прав та обов'язків громадян, очевидно, має здійснюватися з урахуванням сутності й характеру житлових відносин. Зокрема, відносини користування житлом на праві приватної власності, безумовно, слід кваліфікувати як цивільно-правові, що є підставою застосування норм цивільного законодавства. Члени сім'ї власника, які є учасниками спільної власності на житло, користуються ним як співвласники, а їх стосунки визначаються відповідно до норм цивільного, а також сімейного законодавства (якщо йдеться про подружжя). Відносини користування житлом у будинках житлово-будівельних (житлових) кооперативів виникають на підставі членства громадянина у відповідному кооперативі.

Відповідно житлові права й обов'язки члена кооперативу та членів його сім'ї визначаються цивільним законодавством, а також спеціальним законодавством про житлово-будівельні (житлові) кооперативи. У випадках, коли йдеться про спільну сумісну власність подружжя на пай, відносини їх регулюються також нормами сімейного законодавства. Житлові права та обов'язки членів сім'ї власника житла, а також членів сім'ї членів житлово-будівельних (житлових) кооперативів, які не є учасниками спільної власності на житло, визначаються й регулюються нормами спеціального житлового законодавства [1, с. 121-122].

Житловий кодекс України містить таку термінологію, яка не відповідає термінології Цивільного кодексу України. Це може викликати різночитання та різнотлумачення норм щодо однієї сфери правовідносин. Так,

Житловий кодекс України, незважаючи на свою назву, часто застосовує поняття прикметник «жилий», що є прямою калькою з російської мови і не застосовується Цивільним кодексом України.

Основною безпосередньою проблемою застосування норм ЦК України у житловій сфері є неузгодженість норм ЦК України та ЖК України. Перш за все, варто зазначити, що ЖК України повністю застарів. Це видно, починаючи з преамбули, яка прославляє Велику Жовтневу соціалістичну революцію та супутні цінності. Тобто ЖК України, по суті, суперечить Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки».

Ст.ст. 1-2 офіційного тексту чинного нині ЖК України проголошує, що відповідно до Конституції СРСР і Конституції Української РСР громадяни Української РСР мають право на житло. Основною метою житлового законодавства Української РСР є врегулювання житлових відносин з подальшим забезпеченням гарантованого Конституцією СРСР і Конституцією Української РСР права громадян на житло, належного використання і схоронності житлового фонду, а також зміцнення законності в галузі житлових відносин.

Лакуни у правовому регулюванні призводять до того, що в правозастосовчій діяльності для врегулювання правовідносин у житловій сфері застосовуються норми цивільного права, права соціального забезпечення, адміністративного права, а не безпосередньо норми Житлового кодексу. Створення неузгоджених між собою нормативних актів призводить до негативних наслідків, коли в певних колізійних випадках особа обирає вигідний для себе Закон [2, с. 59].

Фахівці припускають, що наслідком цього ЖК України припинить своє існування, і буде заміщений ЦК України (інститутами договору комерційного найму житла, іншими правочинами з житлом, право власності на житло), правом соціального забезпечення (інститут житла соціального забезпечення) та адміністративного права (інститути управління і збереження житлового фонду).

Існують різні теоретичні, практичні причини виникнення проблем розвитку житлового законодавства, серед них найбільш вагомими є: тривале прийняття проекту ЖК України; відсутність концептуальних ідей оновлення житлового законодавства; відсутність чіткого порівняльного аналізу законодавства, судової практики навколо житла у Європейському Союзі; відсутність нормативного регулювання ріелторської діяльності щодо житла.

Отже, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що нині діючі норми чинного Житлового кодексу України, прийнятого ще за часів Радянського Союзу, юридично, економічно, соціально та морально застаріли. Високий рівень розвитку суспільних відносин потребує від

ЖК України належне правове регулювання вагової соціальної сфери – реалізації права громадян на житло та забезпечення їх житлом. Одним із обов'язкових завдань є реформування та детальне наукове дослідження. Вважаємо, що прийняття нового ЖК України призведе до нерационального регулювання житлових відносин, саме тому слід приймати нові ЗУ «Про житло та житлові відносини в Україні» та «Про управління та збереження житловим фондом України», адже саме так можна досягти у єдності правового регулювання та подолати невизначеність у здійсненні громадянами своїх житлових прав.

Література:

1. Галянтич М. К. Проблеми колізії нормативних актів у житловій сфері. *Житлові права в системі цивільно-правових відносин*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Житомир: Полісся, 2016. С. 121-122.

2. Берназ – Лукавецька О. М. Співвідношення норм житлового та цивільного законодавства, які регулюють житлові відносини. *Актуальні проблеми цивільного права та процесу*: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет – конференції ім. Ю. С. Червоного / за загальною редакцією М. Мінченко; Одеса: Фенікс, 2014. С. 58–61.

3. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.11.2021 р. *Верховна Рада України*. Київ: Правова єдність, 2021. 79 с.

4. Цивільний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.11.2021 р. *Верховна Рада України*. Київ: Правова єдність, 2021. 448 с.

5. Житловий кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 01.11.2021 р. *Верховна Рада України*. Київ: Правова єдність, 2021. 64 с.

6. Кармаза О.О. Прийняття нового Житлового кодексу України – один із способів подолання прогалин житлового законодавства. *Наука і вища освіта*: тези доповідей учасників XVIII Міжнародної наукової конференції студентів і молодих вчених. (м. Запоріжжя, 22-23 квітня 2010 р.): у 4 т. / Класичний приватний університет. Запоріжжя: Вид-во КПУ, 2010. Т. 2. 102 с.

7. Рогач О.Я., Бисага Ю.М. Кодифіковані акти в системі законодавства України. Ужгород: Ліра, 2005. 124 с.

ПРАВОМІРНІСТЬ МЕДИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА УЧАСТІ ЛЮДИНИ

Філіппських Марія Олександрівна

*старший викладач кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

В даній статті було досліджено міжнародні акти та національне законодавство та виокремлено умови правомірності медичних досліджень за участі людини. Проаналізовано положення Нюрнберзького кодексу (1947), Гельсінської декларації Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини в якості об'єкта дослідження» (1964), Загальної декларації про геном людини та права людини (1997), Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини: Конвенції про права людини та біомедицину (1997) та Додаткові протоколи до Конвенції, Регламент Європейського парламенту і Ради (ЄС) No 536/2014. Міжнародні акти вимагають, щоб дизайн і перебіг виконання кожного наукового дослідження за участю людини як об'єкта дослідження були чітко описані у протоколі дослідження. Крім того, протоколи дослідження обов'язково підлягають попередньому розгляду Комітетами з етики.

Міжнародні акти встановлюють стандарти проведення медичних досліджень, які ґрунтуються на принципах поваги до гідності та прав людини, пріоритету її інтересів над інтересами суспільства або науки, дотриманням вимог до безпеки дослідів і недопущення заподіяння шкоди людині, обов'язковості отримання дозволу на проведення медичних досліджень та контрольованості процесу досліджень і його результатів, компенсації будь-якої шкоди, заподіяної внаслідок медичних досліджень.

Медичні експерименти є необхідним інструментом медичного прогресу, винайдення нових лікарських препаратів і методики лікування, але їх проведення не може посягати на гідність людини, що має слугувати основою правового регулювання медичних досліджень.

Правові основи проведення медичних досліджень містяться в міжнародних і національних актах, які покликані гарантувати повагу до людини, її гідності, прав і свобод. За умов європеїзації права в Україні важливо враховувати міжнародні та європейські стандарти правомірності медичних досліджень за участю людини, що зумовлює необхідність відповідного дослідження. У юридичній науковій сфері вже є низка публікацій, присвячених аналізу етичних і правових засад провадження медичних досліджень за участі людини як зарубіжних, так і вітчизняних

учених. Водночас питання правомірності медичних експериментів за участі людини залишається малодослідженим і актуальним.

Саме тому метою статті є аналіз міжнародних актів і національного законодавства задля виокремлення підстав правомірності медичних досліджень за участі людини.

Підстави правомірності медичних досліджень за участі людини окреслені в низці міжнародних актів, зокрема: Нюрнберзькому кодексі (1947), який містить десять принципів (умов) проведення медичного експерименту на людині; Гельсінській декларації Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участю людини в якості об'єкта дослідження» від 1 червня 1964 р., яка містить етичні принципи медичних досліджень за участі людини як об'єкта дослідження, включаючи дослідження на людських матеріалах і даних, які можна ідентифікувати; Загальній декларації про геном людини та права людини від 11 листопада 1997 р., у ст. 5 якої викладені вимоги до дослідження генома людини; Конвенції про захист прав і гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини: Конвенції про права людини та біомедицину від 4 липня 1997 р. (глава V визначає порядок проведення наукових досліджень); Додаткових протоколах до Конвенції про права людини та біомедицину (Додатковий протокол про заборону клонування людських істот від 12 січня 1998 р., Додатковий протокол про трансплантацію органів і тканин людини від 24 січня 2002 р., Додатковий протокол про генетичне тестування з метою охорони здоров'я від 27 листопада 2008 р., а також Додатковий протокол (ETS N 195) від 25 січня 2005.

З перелічених міжнародних актів Україна досі не ратифікувала Конвенцію про права людини та біомедицину і додаткові протоколи до неї, що безумовно необхідно зробити якомога швидше.

Зупинімося детальніше на актах, схвалених у межах Європейського Союзу, зокрема на Регламенті Європейського парламенту і Ради (ЄС) N 536/2014 від 16 квітня 2014 р. про клінічні випробування лікарських засобів для людського використання і скасування Директиви 2001/20/ЄС.

У регламенті виокремлено клінічні випробування з низьким втручанням, що часто мають вирішальне значення для оцінювання стандартних методів лікування і діагнозів, які оптимізують використання лікарських засобів і, таким чином, сприяють зміцненню здоров'я населення. Ці клінічні випробування повинні підпорядковуватися менш суворим правилам, що стосуються моніторингу, вимог до змісту основного досє і моніторингу лікарських засобів.

Клінічні випробування після затвердження їх порядку можуть зазнавати багатьох змін. Ці зміни можуть стосуватися поведінки, конструкції, методології досліджуваного або допоміжного лікарського засобу або місця клінічного випробування. Якщо ці модифікації суттєво впливають на безпеку або права суб'єктів, надійність результатів, отриманих

у клінічному випробуванні, вони допустимі за умови процедури їх попереднього санкціонування (подібної до процедури початкової авторизації).

У Регламенті Європейського парламенту та Ради (ЄС) N 536/2014 від 16 квітня 2014 р. розмежовано терміни «клінічні дослідження» та «клінічні випробування». Так, клінічним дослідженням є будь-яке дослідження щодо людей, яке має на меті: виявити або перевірити клінічні, фармакологічні та інші фармакодинамічні ефекти одного або декількох лікарських засобів; для виявлення будь-яких побічних реакцій на один або кілька лікарських засобів; або для вивчення всмоктування, розподілу, метаболізму та виведення одного або декількох лікарських засобів; з метою встановлення безпеки та/або ефективності цих лікарських засобів.

Клінічне випробування означає клінічне дослідження, яке відповідає одній з таких умов: віднесення суб'єкта до певної терапевтичної стратегії вирішується заздалегідь і не підпадає під дію нормальної клінічної практики відповідної держави-члена; рішення про призначення лікарських засобів, що досліджуються, ухвалюється разом з рішенням про включення обстежуваного в клінічне дослідження або на додаток до звичайної клінічної практики до суб'єктів застосовуються діагностичні або моніторингові процедури.

Клінічне випробування може проводитися лише за таких умов: а) права, безпека, гідність і добробут суб'єктів захищаються та переважають над усіма іншими інтересами; б) воно призначене для отримання надійних результатів. Проводити клінічні випробування у межах ЄС дозволено тільки після отримання спеціального дозволу.

Міжнародними актами передбачено, що дизайн і виконання кожного наукового дослідження за участі людини як об'єкта дослідження мають бути нітко описані у протоколі дослідження. Крім того, у протоколі обов'язково повинно бути зазначено, які етичні принципи та аспекти враховано. Протокол медичного дослідження за участі людини також має містити відомості про фінансування, спонсорів, інституційну належність, потенційні конфлікти інтересів, засоби заохочування суб'єктів і забезпечення лікування та/або компенсації особам, які постраждали внаслідок участі у науковому дослідженні. Протоколи дослідження обов'язково підлягають попередньому розгляду Комітетами з етики, які повинні їх обговорити, надати коментарі, необхідні рекомендації та схвалити до початку дослідження.

Комітети з етики, згідно з міжнародними конвенціями, мають бути незалежними від дослідників, спонсорів наукових досліджень. При аналізі протоколів медичного дослідження мають враховуватися положення законів і нормативних актів тієї держави чи декількох держав, у яких буде проводитися дослідження, а також відповідні міжнародні норми і стандарти. При цьому не можуть бути обмежені чи проігноровані положення про захист об'єктів дослідження.

Комітет з етики має право здійснювати моніторинг поточних досліджень. Дослідники зобов'язані надати Комітету з етики інформацію для моніторингу, зокрема інформацію про будь-які серйозні побічні ефекти.

Жодні зміни не можуть бути внесені до протоколу без розгляду та схвалення Комітетом з етики.

Питання медичних досліджень в Україні регулюється на рівні Конституції України. Встановлено, що жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним дослідом. Крім того, людина, її життя і здоров'я, гідність і недоторканність визнаються в Україні найвищою соціальною. Цивільний кодекс України гарантує право на життя та встановлює, що медичні досліді, як і будь-які інші досліді, можуть провадитися тільки щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою, а клінічні випробування лікарських засобів провадяться відповідно до закону.

Основи законодавства України про охорону здоров'я містять низку положень щодо регулювання порядку проведення медичних дослідів. Держава сприяє розвитку наукових досліджень у сфері охорони здоров'я і впровадженню їх результатів у діяльність закладів і працівників охорони здоров'я. Питання дослідження та випробування лікарських засобів в Україні врегульовані Законом України «Про лікарські засоби!»

Відповідно до норм Типового положення, Комісія з питань етики в Україні вважається незалежним органом, що діє при лікувально-профілактичному закладі, у якому провадяться клінічні випробування. До її складу входять медичні/наукові спеціалісти, особи інших спеціальностей, представники громадськості, які здійснюють нагляд за дотриманням прав, безпеки, благополуччя досліджуваних пацієнтів (здорових добровольців), етичних і морально-правових аспектів проведення клінічного випробування. Основними завданнями Комісії з питань етики є оцінювання етичних і морально-правових аспектів клінічних випробувань за участі пацієнтів.

Література:

1. Пломер А. Право та етика медичних досліджень: міжнародна біоетика та права людини. Cavendish Publishing, 2020. 176 с.
2. Сімонсен с., Ніленна М. Основні етичні, професійні та правові принципи біомедичних досліджень. SJWEN. Доп. 2020;(2): 5–14. URL: https://www.researchgate.net/publication/6434627_Basic_ethical_professional_and_legal_principles_of_biomedical_research.
3. Субхаш Чандра Сінгх. Міжнародна біоетика та права людини: етичні та правові принципи в біомедичних дослідженнях. Журнал Індійського юридичного інституту. Vol. 51. No 2 (КВІТЕНЬ-ЧЕРВЕНЬ 2009 р.), с. 201-220. URL-адреса: <https://www.jstor.org/stable/43953439>.
4. Квіт Н. М. Правове регулювання поняття та принципів дослідницької діяльності як мети створення та використання дослідницьких біобанків. Право та інновації. 2021. № 3 (27). С. 83–89.

5. Сенюта І. Я. Законодавче забезпечення проведення медико-біологічних експериментів: міжнародний стандарт і національний досвід. Право та інновації. 2021. № 4 (618).

6. Гельсінська декларація Всесвітньої медичної асоціації «Етичні принципи медичних досліджень за участь людини у якості об'єкта дослідження» від 1 червня 1919 року. / Всесвітня медична асоціація. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/990_005.

7. Всеобщая декларация о геноме человека и права человека от 11 ноября 1997 года. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_575.

8. Конвенція про захист прав і гідності людей щодо захисту біологів та медиків: Конвенція про права людини та біомедицини від 04.04.1997 / Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334.

9. Додатковий протокол до Конвенції о захисті прав людини та гідності людського суспільства в зв'язку з використанням досягненням біології і медицини, відносно заборони клонування людських осіб (ETS N 168), Париж, 12 січня 2020 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_526.

СПРОЩЕНЕ ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ФОРМА ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Філіпських Марія Олександрівна

*старший викладач кафедри морського та господарського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

Мельник Наталія Олександрівна

*студентка
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Розкривається правова природа спрощеного позовного провадження в аспекті нововведень до цивільного–процесуального законодавства України, як оптимального процесуального механізму швидкого і в той же час ефективного вирішення спору, необхідного для забезпечення справедливого судового розгляду. Практика Європейського суду з прав людини визначає, що право сторони бути присутньою та вислуханою все ж повинно залишатися за нею. Необхідно зазначити що, спрощені процедури надають всіх необхідних умов для дотримання розумних строків провадження по справі, звільняючи її учасників від надмірного

формалізму та зайвої судової тяганини, оскільки більшість категорій справ, які підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження за цивільним процесуальним законодавством України, дійсно потребують оперативності в їх вирішенні.

Проте відкритим залишається питання щодо критеріїв визначення малозначності справ, зокрема ціни позову, поріг якої вітчизняний законодавець поставив на величезний рівень, не врахувавши при цьому соціально-економічний рівень розвитку країни.

Постановка проблеми. Запроваджуючи в Україні судову реформу, реформу процесуального законодавства та суміжних правових інститутів, законодавець, крім інших чинників, керувався, зокрема, і низькою довірою громадян до судової влади та вітчизняного правосуддя. І якщо недовірливість до судової влади може проявлятися через недовіру до судової системи та окремо до суддів чи судді, то недовірливість до правосуддя – через недоліки процесуального законодавства. Такі недоліки проявлялись, зокрема, через надмірний формалізм під час розгляду справи.

Метою даної статті є дослідження сутності інституту спрощеного позовного провадження, а також доцільність його введення до цивільного процесуального законодавства.

Із прогресуючим розвитком приватноправових відносин судовий захист юридичних конфліктів-спорів набуває все більшого поширення. Це видається цілком зрозумілим, оскільки, тенденцією привабливості саме судового врегулювання спору є бажання громадян вирішувати такі спори в рамках правового поля та необхідність забезпечення його вирішення примусом із боку держави.

У зв'язку із цим пошук оптимальних процесуальних механізмів швидкого і в той же час ефективного вирішення спору є необхідним для забезпечення справедливого судового захисту. Таким механізмом для України стала можливість розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, процедура якого визначена в Главі 10 Розділу III Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України).

Доцільність запровадження інституту спрощеного позовного провадження зумовлена, насамперед, необхідністю диференціації судових процедур, що спрямована на підвищення ефективності цивільного судочинства з огляду на матеріально-правові та процесуальні особливості розгляду певних категорій цивільних справ. Таке підвищення розглядається, зокрема, через призму розумного спрощення процесу з метою його прискорення, полегшення заінтересованим особам реалізації права на судовий захист, зменшення їх витрат, пов'язаних із процесом, а також тих, що найчастіше не відповідають принципу пропорційності з огляду на мету цивільного судочинства – елементи, стадії, процесуальні дії тощо.

Спрощене позовне провадження поряд із наказним провадженням та заочним розглядом справи сприймається науковцями як додаткова, специфічна, спрощена форма розгляду й вирішення справи, які за своєю природою є оптимізуючими провадженнями та повинні утворювати систему та узгоджуватися між собою і істотно зменшити навантаження на суди.

Взагалі введення спрощених проваджень та процедур має розглядатися, як, з одного боку, як спосіб забезпечення доступу до правосуддя за рахунок зменшення судових витрат та більш гнучкої процедури із меншим ступенем формалізації, а з іншого – як спосіб зменшення державних витрат на судову систему та підвищення ефективності судового адміністрування.

У зв'язку із цим мета існування інституту спрощеного позовного провадження, пов'язана насамперед із необхідністю пришвидшити вирішення певних категорій справ завдяки «спрощенню основних складових частин цивільного процесу, не знижуючи рівень юридичних гарантій». У цьому й проявляється особливість розгляду справ у порядку спрощеного позовного провадження, оскільки завдання цивільного судочинства щодо справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ поєднується з метою їх швидкого вирішення.

Спрощене провадження також закріплює роль суду в суспільстві через більш коротку та просту процедуру, що здійснюється за рахунок оптимізації етапів та строків судового провадження, порядку притягнення учасників цивільного процесу та зменшення кількості процесуальних дій, для категорій цивільних справ, для яких застосування загального позовного провадження буде недоцільним, але вирішення яких повинно бути покладено під контроль судової влади.

Запровадження такого виду позовного провадження, як спрощене, свідчить про вибір нашою державою європейської системи цінностей, зокрема що стосується стандартів правосуддя. Так, у більшості країн – членів Європейського Союзу існують спрощені процедури розгляду цивільних (комерційних) справ, що пов'язані з провадженнями, насамперед, із невеликою сумою позову та можуть бути «різних видів, наприклад ухвалення рішення без проведення судового засідання або з проведенням останнього в кабінеті судді, ухвалення рішення суддею одноособово, спрощене рішення тощо».

Щодо справ, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження, то згідно із ЦПК України (за своїм змістом відповідає положенню ЦПК України) спрощене позовне провадження призначене для розгляду:

- 1) малозначних справ;
- 2) справ, що виникають із трудових відносин;
- 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня

заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;

4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи.

Із метою більш поглибленого дослідження даного питання вважаємо за необхідне детальніше розглянути дані категорії справ.

Малозначні справи. Порівняно новим інститутом для українського процесуального законодавства стало виокремлення малозначних справ, як саме їх поняття, так і особливості їх розгляду (зокрема, розгляд справи в порядку спрощеного провадження, непоширення на дану категорію справ адвокатської монополії, обмеження їх касаційного оскарження).

Так, відповідно до ЦПК України малозначними справами є:

1) справи, в яких ціна позову не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 1 січня 2019 року розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб становить 1921 грн., а отже, ціна позову не повинна перевищувати 192100 грн.);

2) справи незначної складності, визнані судом малозначними, крім справ, які підлягають розгляду лише за правилами загального позовного провадження (ч. 4 ст. 274 ЦПК України), та справ, ціна позову в яких перевищує п'ятсот розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (960500 грн.).

Література:

1. Про стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки : Указ Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015. Офіційний вісник України. 2015. № 41. Ст. 1267.

2. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 48. Ст. 436.

3. Зуб О.Ю. Спрощені провадження як модель цивільного судочинства. Проблеми законності. 2021. Вип. 131. С. 62–70.

4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 40–42. Ст. 492.

5. Бобрик В.І. Теоретичні передумови оптимізації цивілістичного судочинства: монографія. Київ : «МП Леся», 2021. 86 с.

6. Короєд с. О. Процесуальні підстави застосування спрощеного позовного провадження за проектом нової редакції ЦПК України. Судова апеляція. 2017. № 2(47). С. 153–160.

7. Василина Н.В. Врегулювання спору за участю судді і спрощене провадження у цивільному судочинстві України. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 листопада 2018 р.). Київ : Дакор, 2020. С. 13–19.

8. Фурса с. Я., Фурса Є.І. Новітня концепція спрощеного провадження в цивільному процесі. Цивілістична процесуальна думка. 2021. № 1. С. 46–50.

9. Ткачук О. Спрощене провадження – новела цивільного процесу: правова природа, ознаки, процедура. Право України. 2020. № 8. С. 45–56.

10. Ярошенко І. Малозначні спори: окремі аспекти тлумачення поняття Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 листопада 2018 р.). Київ : Дакор, 2018. С. 217–221.

11. Полюк Ю.І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект. Форум права. 2021. № 2. С. 98–108.

12. Ткачук О. Сучасні проблеми і напрямки спрощення судових процедур у цивільному судочинстві України. Підприємство, господарство і право. 2016. № 5. С. 19–24.

13. Короєд с. О. Спрощене позовне провадження – новела цивільного судочинства України за проектом нової редакції ЦПК: оцінка ефективності процесуальних підстав застосування. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства : зб. наук. праць Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 липня 2017 р.). Київ : ВД Дакор, 2017. С. 126–130.

14. Швецова Л.А. Проблемні питання розгляду малозначних справ судами. Малозначні спори: європейський та український досвід вирішення : збірник наукових праць Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 листопада 2018 р.). Київ : Дакор, 2018. С. 203–216.

ПЕРСПЕКТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЩОДО ВРЕГУЛЮВАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПО ПРАЦЕВЛАШТУВАННЮ ГРОМАДЯН ЗА КОРДОНОМ

Фоков Євген Сергійович

*студент магістратури
факультету морського права*

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Нещодавно, одним із кроків у напрямку правового регулювання закордонного працевлаштування українських громадян в аспекті унормування роботи компаній, що здійснюють працевлаштування українців за кордоном, а також лібералізації процедур та правил роботи таких компаній, стала розробка закону «Про захист трудових мігрантів та боротьбі з шахрайством в працевлаштуванні за кордоном». Відповідний законопроект № 2365 наразі опрацьовується в Комітеті Верховної Ради України [1].

Законопроект передбачає заборону для компаній, що працюють у сфері міжнародного працевлаштування отримувати кошти з потенційного шукача роботи за працевлаштування за кордон, в тому числі, і за консультації. Всі витрати з пошуку кадрів повинні будуть оплачувати посередникам роботодавці, що буде стимулювати реальний пошук персоналу та відповідальність за його відповідність критеріям роботодавця. На порушників буде накладатися штраф (2-5 тис. неоподатковуваних мінімумів).

Серед основних нововведень законопроекту – скасування ліцензій для компаній-посередників: передбачається, що їх реєстрація буде проходити за заявничьким принципом. У пояснювальній записці до законопроекту йдеться, що переклад реєстрації учасників ринку на заявний принцип покликаний допомогти вивести його з тіні, де зараз працюють переважна кількість компаній. Для реєстрації в якості рекрутингової компанії, агентству буде необхідно надіслати листа до Мінсоцполітики, в якому заявити себе, як організацію, що займається діяльністю по набору персоналу для закордонних роботодавців. У декларації потрібно буде вказати дані про держреєстрацію, місцезнаходження компанії і місце ведення діяльності, а також дані керівника. Після цього компанія буде внесена у відкритий реєстр, в якому можна буде в будь-який час перевірити її наявність.

В обов'язки рекрутера входить пояснення здобувачеві характеру майбутньої роботи, умов та розміру оплати праці, умови проживання в державі перебування та про переваги легального працевлаштування за кордоном, а також повідомлення про наявність міжнародних угод у сфері працевлаштування та соціального забезпечення, укладених між Україною та державою перебування.

Таким чином, укладення трудового договору гарантуватиме українцеві оплату праці, можливість відстоювати свої права в іноземній державі. Навіть якщо роботодавець повівся некоректно, він буде змушений виконати умови договору. За словами учасників ринку, прийняття даної ініціативи загалом сприятиме поступовій легалізації ринку міжнародного працевлаштування та дозволить побороти шахрайство в даній сфері протягом 1-2 років. Завдяки забороні на оплату вакансії здобувачем, компанії-посередники зможуть заробляти тільки на роботодавцях, що значно поліпшить якість їх роботи. З одного боку, вони повинні будуть відправляти роботодавцю саме тих працівників, які йому потрібні, а з іншого – не будуть обманувати людей щодо їх майбутньої роботи.

Без сумніву, міграція – це свобода вибору людини і кожна людина має право на вільний вибір місця проживання та роботи. Утім, у довгостроковій перспективі вимивання трудових ресурсів посилить проблему навантаження на систему соціального забезпечення населення, оскільки українські трудові мігранти не сплачують внесків, зокрема, до Пенсійного фонду. Недоотримання соціальними фондами України значних сум сьогодні неодмінно спричинить у майбутньому низку серйозних фінансових проблем із виконанням державних соціальних зобов'язань щодо значної кількості громадян, які частину трудового життя провели за кордоном і по досягненні пенсійного віку або у зв'язку з проблемами зі здоров'ям повертатимуться додому.

Окрім цього, додатковим тягарем на фонди соціального страхування та державний бюджет України ставатиме втрата заробітчанами необхідного страхового стажу внаслідок нелегальної роботи, адже в подальшому ці громадяни потребуватимуть надання різних видів соціальної допомоги, дотацій та субсидій через низький рівень своїх пенсій. До слова, незалученість українських заробітчан до системи соціального страхування за кордоном спричинена відсутністю міждержавних угод щодо соціального захисту та пенсійного забезпечення працівників-мігрантів, які б передбачали врахування сукупного страхового стажу, набутого на території України та країн працевлаштування.

Відтак, залишається відкритим питання законодавчого закріплення правових гарантій праці громадян України і за межами держави, щоб захистити їхні права та інтереси, а також скоординованої діяльності різних відомств та органів влади у сфері міграційної політики.

Поки що трудова міграція з України має циркуляційний характер – майже половина трудових мігрантів виїжджає на роботу строком до трьох місяців, а після цього повертається. Однак, якщо найближчим часом в країні не відбудеться комплексних структурних змін та ефективних реформ, українська трудова міграція може перетворитися на еміграцію з усіма впливаючими для України демографічними та економічними наслідками. Тому, передусім дії держави мають бути спрямовані на скорочення відтоку людського потенціалу з країни.

Посередникам у працевлаштуванні забороняють брати з претендентів будь-які гроші. Ринок закордонного працевлаштування чекають глобальні зміни. Нові правила торкнуться як компанії-посередників, так і самих претендентів в Україні. Відповідні нововведення міститиме в законопроекті № 2365 «Про захист трудових мігрантів та боротьбі з шахрайством в працевлаштуванні за кордоном» [1]. Головними нововведеннями законопроекту є: скасування ліцензій для компаній-посередників – їх реєстрація буде проходити за заявничим принципом; агентствам забороняють брати будь-які гроші з претендентів, в тому числі, і за консультації; всі витрати з пошуку кадрів повинні будуть оплачувати посередникам роботодавці; посередник зобов'язаний надати здобувачеві зразок трудового договору зрозумілою працівникові мовою; за порушення умов трудового договору в процесі роботи посередники не будуть нести ніякої відповідальності.

Вважаємо, що запропонована у проекті заміна засобу державного регулювання господарської діяльності по посередництву у працевлаштуванні за кордоном з ліцензування на декларування навряд чи сприятиме посиленню захисту українців, які шукають працевлаштування за кордоном. Оскільки, ліцензування як спосіб державного регулювання передбачає більш жорсткий контроль над діяльністю суб'єкта господарської діяльності, ніж декларування.

Це виявляється, зокрема, у тому, що ліцензування передбачає обов'язок ліцензіата виконувати вимоги ліцензійних умов відповідного виду господарської діяльності, а претендента на ліцензію для її отримання – відповідати ліцензійним умовам (щодо суб'єктів господарювання, які займаються господарською діяльністю з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, зазначені вимоги визначені у Ліцензійних умовах провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1060) [2]. Крім того, органи ліцензування здійснюють контроль за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов шляхом проведення планових та позапланових перевірок, а у разі порушення ліцензійних умов ліцензія відповідного підприємства може бути зупинена або анульована.

Запропонований у проекті механізм, яким підприємство може здійснювати свою діяльність на підставі поданої органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення та трудової міграції, декларації про провадження господарської діяльності у сфері посередництва у працевлаштуванні за кордоном після його включення до переліку суб'єктів господарювання, які надають такі послуги, не передбачає державного контролю за таким суб'єктом після початку провадження ним відповідної діяльності та заборони на зайняття нею у разі порушення відповідного законодавства.

Література:

1. Про захист трудових мігрантів та боротьбі з шахрайством в працевлаштуванні за кордоном: Законопроект № 2365 – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67255

2. Порядок видачі ліцензії та ліцензійні умови здійснення діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном встановлені Постановою Кабінету Міністрів України № 1060 від 16 грудня 2015 року. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-2015-%D0%BF#Text>

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ НА ЗВЕРНЕННЯ ДО СУДУ: ПРОТИДІЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА

Чорна Ангеліна Ігорівна

студентка IV курсу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Протягом останніх років в Україні відбуваються суттєві зміни в судовій системі, здійснюється процес реформування її інститутів, метою яких, насамперед, є забезпечення конституційних прав громадян на судовий захист, підвищення ефективності судочинства задля захисту порушених чи оспорюваних прав, свобод, законних інтересів. Так, Конституція України гарантує право кожного звернутися до суду, у випадку порушення, ущемлення його прав, створення перешкод для їх реалізації. Тому, право на судовий захист є невід’ємним конституційним правом людини. Проте, дієвість судового захисту є можливим при добросовісному здійсненні судом та іншими учасниками своїх процесуальних прав та виконання обов’язків.

На сьогодні, дана тема є актуальною, оскільки *при здійсненні правосуддя у цивільних справах досить поширеною є практика недобросовісного використання учасниками цивільного процесу своїх процесуальних прав.*

ЦПК України, а саме ч. 1 ст. 4 закріплює можливість кожної особи звернутись до суду [1]. Слід зазначити, що право на звернення до суду не є абсолютним та може бути обмежене, але, ні в якому випадку, не повинно зменшувати саму сутність права людини на таке звернення. Тобто, якщо особа звертається до суду не для захисту та відновлення своїх прав та свобод, а з метою здійснення негативного впливу на іншого учасника

процесу, затягування розгляду справи, умисного перевантаження роботи суду чи в цілях перешкодження ухваленню не вигідного для себе судового рішення, в даних випадках має місце зловживання.

На думку, В. с. Петренка, під зловживанням права на звернення до суду, слід розуміти, подання безпідставного позову та направлення в суди позивачем безліч надуманих позовів [2, с. 19]. Також, зловживання правом на звернення до суду має наслідком неефективного розгляду справи та вся процедура стає сумнівною, адже особа звертається до суду з метою, відміною від захисту порушених прав.

Зазначимо, що в ЦПК України відсутній вичерпний перелік випадків, які слід вважати зловживанням правом на судовий захист. Проте, аналізуючи судову практику, можемо виділити кілька прикладів.

1. Коли йдеться про неповідомлення суду відомостей, які мають суттєве значення для справи, введення суду в оману, свідоме викривлення фактів у заяві (рішення ЄСПЛ у справі «Мельник проти України»).

2. Подання декількох позовів до одного й того самого відповідача з тим самим предметом та з тих самих підстав. Так, подану до Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області позовну заяву ОСОБИ_1 до приватного нотаріуса про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, було повернуто позивачці [3]. Так як до суду надійшли аналогічні заяви, суд визнав такі дії зловживанням процесуальними правами.

3. В ухвалі від 24.02.2020 р. у справі № 463/4114/17 Львівський апеляційний суд визнав відвід завідомо безпідставним, оскільки спрямований на затягування та перешкодження розгляду справи у судовому засіданні, а заяву про відвід – залишити без розгляду [4].

Проаналізувавши рішення судів, можемо навести перелік засобів протидії зловживання процесуальними правами, а саме:

- повернення або залишення без розгляду заяви (скарги, клопотання);
- накладення судових штрафів, для того, щоб попередити про безпідставність позову, але що не суперечить праву доступу до суду, в такому випадку суд самостійно визначає відповідний розмір штрафу;
- відповідно до ч. 9 ст 141 ЦПК України, суд може покласти судові витрати на сторону, яка зловживала процесуальними правами.

Враховуючи все вищезазначене, можемо підсумувати, що зловживання правом на звернення до суду вимагає подальшого глибокого вивчення. Так як ми з'ясували, що право на звернення до суду є конституційним правом, а обмеження цього права є грубим порушенням та втручанням, тому дії органів влади повинні бути чітко обґрунтованими.

Суди у своїй практиці намагаються протидіяти випадкам зловживання, накладаючи штрафи, залишаючи заяви й скарги без розгляду, тим самим це стимулюватиме учасників судового процесу добросовісно користуватися своїми процесуальними правами, підвищить ефективність суду.

Література:

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 19.10.2004 р. № 40-41, 42, ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 25.11.2021).

2. Петренко В. с. Механізми запобігання та протидії зловживанню процесуальними правами у цивільному судочинстві. Зловживання цивільними процесуальними правами: шляхи протидії : матер. круглого столу (м. Одеса, 27 лист. 2015 р.) уклад.: І. В. Андронов, Н. В. Волкова, Р. Ф. Гонгало ; НУ ОЮА, Каф. цив. проц. Одеса : Фенікс, 2015. С. 15-20.

3. Ухвала Мукачівського міськрайонного суду Закарпатської області від 29.12.2020 р. у справі №303/8150/20 Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93903015>

4. Ухвала Львівського апеляційного суду від 24.02.2020 р. у справі № 463/4114/17 URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87825184>

ПРОБЛЕМА ВЧИНЕННЯ СУДОВИХ ПОМИЛОК У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Шевчук Вікторія Романівна

студент

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Самілик Людмила Олексіївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Сучасний стан судочинства дає можливість дійти безумовного висновку про наявність дефектів у її системі, а судові помилки є одним із проявів недосконалості судоустрою та зумовлюються багатьма причинами.

Стаття 1 ЦПК України проголошує, що головним завданням цивільного судочинства є в першу чергу справедливе, своєчасне та неупереджене вирішення цивільних справ для захисту прав свобод та інтересів фізичних та юридичних осіб. Але на противагу цьому саме допущення судових помилок порушує дану засаду та перешкоджає успішному досягненню завдань, визначених цивільним законодавством. Потрібно зазначити, що

конкретного визначення судової помилки у українському законодавстві немає, що супроводжує велику кількість дискусій на дану тематику.

Безумовно однією із найбільш складних юридичних професій є професія судді, адже за допомогою неї реалізується велика кількість специфічних характеристик та навичок особи, які поєднуються з професією судді, визначаючи творчий потенціал та стиль діяльності. Суддівство вимагає не тільки освіти чи задатків, а й великого життєвого досвіду та професіоналізму. На суддю покладається виконання особливо владних повноважень – здійснювати судочинство іменем закону, але на протипагу, він не застрахований від вчинення суддівських помилок, що зумовлюється різними факторами, одним з яких є те, що правосуддя відноситься до одного із найбільш складних видів діяльності.

А.В. Лопатін зазначає, що через судову помилку неможливо досягнути головних завдань цивільного судочинства, які встановлені статтею першою ЦПК України, а відповідно рішення суду, постановлене із судовими помилками, не може визначатись як законне, обґрунтоване та своєчасне. На його думку, судову помилку слід розуміти як «процесуальне явище, що є наслідком суддівської діяльності та процесуально закріплюється в акті суду, унеможливує досягнення мети цивільного судочинства та підлягає усуненню в законодавчо визначеному порядку» [1, с. 125].

Серед ознак судових помилок, які виокремлюють більшість учених, можна виділити такі:

1) судова помилка вчиняється суддею, який розглядає дану справу. Дана ознака є найбільш змістовною, так як відрізняє судову помилку від інших помилок, які допускають інші учасники цивільного процесу під час розгляду та вирішення справи;

2) судова помилка унеможливує досягнення мети та ключових завдань правосуддя;

3) судова помилка являється протиправним діянням, так як суддя порушує матеріальні та процесуальні норми, результатом чого є помилкове судові рішення, тому правова природа судової помилки передбачає існування правових засобів для її усунення в процесуальному порядку [2, с. 31-32].

В загальному суддівська помилка в цивільному процесі вважається процесуальним правопорушенням, але лише за наявності вини судді. А у випадку, якщо завдання та цілі судочинства не виконалися унаслідок причин, які не залежали від судді, то неправильний розгляд цивільної справи не потрібно розцінювати як судову помилку. Судова помилка може бути здійснена і через необережність, коли суддя не передбачав, але за обставинами справи мав би передбачити настання таких негативних наслідків, або передбачав, але розраховував на їх запобігання. Як показує практика таких судових помилок найбільше.

Розглядаючи дану проблему, актуальним є питання щодо контролю суду першої інстанції за прийнятими актами, тобто рішеннями суду. Цей аспект включає виправлення помітних помилок суду, які пов'язані із неточністю та неповнотою суддівського рішення. Вказані недоліки можуть виправлятися судом, що прийняв таке рішення, двома способами:

1) виправлення описок та арифметичних помилок в актах суду. Законодавчо встановлено що такі виправлення допускаються як в рішеннях, так і ухвалах. У статті 269 Цивільного процесуального кодексу України визначено, що «виправлення помилок допускається в судовому рішенні, яке відповідно до статті 269 ЦПК України викладається у двох формах – ухвали та рішення суду» [3].

2) ухвалення додаткового рішення. Додаткове рішення – це спосіб виправлення недоліків судового рішення, а саме його неповноти. Статтею 270 ЦПК України досить чітко регламентовано, коли можливе винесення додаткового рішення: у випадку, коли щодо позовної вимоги, відповідно до якої сторони давали докази та пояснення, не ухвалено судові рішення; суд, вирішуючи питання про право, не вказав суму грошових коштів, які стягуються, майно, яке повинно передаватися чи дії, які відповідач має вчинити; судом не вирішилося питання на рахунок розподілу судових витрат; суд не допустив негайного виконання судового рішення, у випадках регламентованих Цивільним процесуальним кодексом України [3].

Вважаємо за доцільне виділити шляхи запобігання вчиненню судових помилок:

– законодавчо встановити поняття «судова помилка» у Цивільному процесуальному кодексі України, визначити основні ознаки на основі судової практики, наукових джерел за допомогою чого буде відмежовуватись судова помилка від інших помилок;

– більш детально регламентувати та розширити види суддівських помилок та засоби усунення за допомогою імплементації зарубіжного законодавства в вітчизняне;

– підвищити рівень освіти суддів з метою недопущення таких помилок;

– визначити чітку відповідальність за допущення судових помилок.

Отже, вчиненням судової помилки підривається авторитет судової влади, і як наслідок виникає зневажливе ставлення до суддів, унеможливується досягнення мети і завдань цивільного судочинства, порушується визначений порядок розгляду цивільних справ, а тому дане явище має усуватися всіма можливими способами, в тому числі шляхом застосування контролю до суду першої інстанції.

Література:

1. Лопатін А.В. Судові помилки у цивільному судочинстві: постановка проблеми. *Молодий вчений*. 2015. № 4. Ч. 2. С. 124-127.

2. Микуляк П. Судова помилка як підстава самоконтролю суду першої інстанції в цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 5/2020. С. 30-35.

3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 23.11.2021).

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ В РАМКАХ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Щербина Альона Андріївна

студентка юридичного факультету

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Минюк Олена Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Основним законом України в ст. 129⁻¹ визначено, що суд ухвалює рішення іменем України, яке є обов'язковим до виконання [1]. Це положення стосується всього масиву справ, які розглядаються в суді, в тому числі цивільних. Однак на сьогодні головною проблемою залишається відсутність дієвого механізму, який би гарантував ефективне виконання судових рішень державними та приватними виконавцями, адже система організації їх виконання як процесуально, так і організаційно деформована, що призводить до того, що судовий розгляд закінчується прийняттям рішення без дієвого його виконання.

Актуальність даної теми зумовлена наявністю чисельної кількості судових рішень в рамках цивільного процесу, які потребують виконання. Це слугує однією з головних підстав у зв'язку з якою громадяни України звертаються за захистом до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

За статистичними даними 2019 року Ради Європи Україна посідає сьоме місце в рейтингу з кінця з невиконання рішень ЄСПЛ. Тобто цей прояв має системний та глобальний характер [4, с. 2].

Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) врегульовано процесуальні питання, пов’язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Згідно з ч. 1 ст. 431 ЦПКУ виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції [5, с. 15].

Сама процедура отримання виконавчого документа особою є нескладною і будується за заявочним принципом, за яким необхідно протягом п’яти днів після набрання судовим рішенням законної сили звернутись з письмовою заявою до суду. Дані виконавчого документа попередньо вносяться до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або, у разі її відсутності, рекомендованим чи цінним листом [5, с. 15].

Органи державної виконавчої служби, у свою чергу, здійснюють примусове виконання рішень на підставі виконавчого листа та інших процесуальних документів задля відновлення порушених прав та свобод шляхом відкриття в триденний строк з дня надходження їх виконавчого провадження. В рамках справи даний орган здійснює фіксування виконавчих дій в автоматизованій системі виконавчого провадження, яка функціонує в порядку визначеному Міністерством юстиції України. Самі виконавчі дії провадяться державним виконавцем з урахуванням місця проживання, роботи боржника чи за місцезнаходженням його майна. Однак якщо є декілька альтернативних органів виконавчої служби на прилеглий території, то стягувач самостійно обирає собі відділ державної виконавчої служби, який розглядає його справу.

Законом України «Про виконавче провадження» визначено порядок процесуального застосування примусових заходів майнового та немайнового характеру, за яким боржник зобов’язаний особисто виконати певні дії або утриматися від їх вчинення.

Не зважаючи на нормативну закріпленість даної процедури, примусове виконання судових рішень своєчасно, повно і неупереджено не здійснюється.

Варто зазначити, що пов’язано це із низьким правовим та соціальним статусом державних виконавців, які покликані виконувати цю функцію держави, адже відповідно до ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження» примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) [4, с. 2]. У зв’язку з тим, що їх чисельність є куди більшою, на відміну від приватних виконавців, ефективність їх роботи має більш вагомe значення та впливає на продуктивність розгляду цивільних справ на всій території держави.

Оскільки їх заробітна праця є низькою, це породжує корупцію, що знаходить своє вираження в зловживаннях своїми процесуальними правами з метою одержання матеріальних благ чи особистої вигоди.

Крім того, проблемою виконання судових рішень в рамках цивільного судочинства залишається відсутність у виконавців достатньої та належної інформації про боржника та його майновий стан, хоча держані службовці мають доступ до систематизованої бази даних про боржників, що є складовою автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників та запобігання відчуженню боржниками майна [4, с. 2]. Однак дохідна частина, яка акумулюється в банку фізичними особами, залишається в тіньовому секторі й не дає можливості здійснити стягнення за її кошти.

До того ж, ще досі у правовій площині діє ряд правових норм, які прямо забороняють здійснювати стягнення на певні види майна, що унеможлиблює виконання значної частини рішень. Прикладом може слугувати мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті, а саме: нерухоме житлове майно, яке вважається предметом застави тощо.

Отже, важливість та необхідність подальшого удосконалення та реформування нормативного законодавства щодо виконання судових рішень в рамках цивільного процесу є очевидною, адже без його реалізації втрачається сенс попередніх процесуальних дій.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 21.02.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №40-44 – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 10.11.2021).
3. Цивільний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 19.10.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n6039>
4. Попов с. Судебно-юридична газета [Електронний ресурс] // С. Попов. – 24.09.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://sud.ua/ru/news/publication/150919-ukrayina-zaumaye-7-mistse-z-kintsya-po-nevikonannuy-rishen-yevropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>
5. Закон України «Про виконавче провадження» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 21.10.2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>

НАПРЯМ 4. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС. КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛІСТИКА

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ТА ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ

Батура Дана Володимирівна

курсант II курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Корогод Світлана Володимирівна

старший викладач кафедри кримінального права та кримінології,

капітан поліції

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Злочинність серед неповнолітніх та малолітніх є доволі актуальною проблемою на сьогодні. Відповідно до ст. 6 Сімейного кодексу України малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років. Неповнолітньою вважається дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років [1]. Чинний Кримінальний Кодекс України передбачає, що особи підлягають кримінальній відповідальності, якщо до моменту вчинення кримінального правопорушення вони досягли 16 річного віку, а з 14 років кримінальна відповідальність передбачена лише в окремих випадках, передбачених у ч. 2 ст. 22 ККУ.

Чинним кримінальним кодексом України передбачено окремі види покарань, які можуть застосовуватися до неповнолітніх згідно зі ст. 98 ККУ, які вчинили злочинні діяння:

1. Штраф застосовуються лише до неповнолітніх, які мають власний дохід або майно. До неповнолітніх, які не мають самостійного доходу, власних коштів або майна може бути застосовано покарання у вигляді громадських або виправних робіт згідно з положеннями статей 100, 103 ККУ;

2. Громадські роботи призначаються неповнолітнім у віці від 16 до 18 років на термін від 30 до 120 годин, які включають вільний час неповнолітніх для роботи під час навчання або основної роботи. Тривалість такого покарання не може перевищувати двох годин на добу (ст. 100 ККУ);

3. Виправні роботи можуть бути призначені неповнолітньому виконувати неповнолітні у віці від 16 до 18 років, від двох місяців до одного року. Із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування в дохід держави в розмірі в межах від 5 до 10 відсотків (ст. 100 ККУ);

4. Арешт. Передбачає затримання підлітка, якому на момент постановлення вироку виповнилося 16 років, та утримання в спеціально пристосованих установах на строк від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб в умовах ізоляції (ст. 101 ККУ);

5. Позбавлення волі на певний строк, якщо інше не передбачене пунктом 5 частини 3 цієї статті, особам, які не досягли 18 років загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до десяти років, де вони відбувають покарання у спеціальних виховних установах. (ст. 102 ККУ) [2].

Неповнолітніх завжди визнавали злочинцями особливого виду, до того ж, неповнолітні є однією з найбільш проблемних верств населення. Але крім злочинності паралельно зростає і кількість суспільно небезпечних діянь, які можуть вчиняються особами до досягнення ними віку кримінальної відповідальності. Найтривожнішим є те, що окрім суспільної небезпечності, такі діяння набувають чимдалі жорстокого характеру і все це зумовлено певним рядом факторів. Основними причинами правопорушень серед неповнолітніх є:

1. Несприятливе сімейне середовище. Як показує практика, більшість сімей є неблагополучними, а саме: а) неповні сім'ї – відсутність участі у вихованні дитини хоча б одного з батьків, через розрив шлюбу, смерть чи інші фактори. Це може серйозно вплинути на свідомість і психіку дитини, що в майбутньому може відобразитись на її поведінці та в житті; б) конфліктні сім'ї – доволі часто дитина не отримує належної уваги та виховання від батьків, через сварки та непорозуміння між ними; в) асоціальні і кримінальні сім'ї [3, 42];

2. Проблеми у взаємостосунках неповнолітньої особи зі школою, а конкретно: неуспішність у навчанні, конфлікти та непорозуміння, які можуть виникнути в класі та слабкий зв'язок між школою та сім'єю;

3. Негативний вплив позашкільного середовища. Через скороченість системи закладів дозвілля для неповнолітніх, це призводить до незайнятості вільного часу у дітей та підлітків. І тому, як наслідок, вони проводять вільний час у компаніях, які схиляють їх до вживання алкогольних напоїв та вчинення протиправних дій;

4. Поширення в суспільстві таких явищ як алкоголізм, наркоманія, проституція, підвищують рівень втягнення неповнолітніх до протиправних вчинків [4, с. 23].

5. Вікові особливості психіки підлітків, а саме: прагнення до самоствердження, емоційна неврівноваженість, підвищена збудливість тощо [3, с. 35].

Отже, можна зазначити, що кримінальна відповідальність неповнолітніх, порівняно з особами, які досягли 18 річного віку, має свої особливості, а саме – можливість звільнення від кримінальної відповідальності. Прикладом може бути: застосування заходів примусового впливу, примусове виконання вироку суду та погашення, скасування судимості, також, більш пом'якшені умови звільнення від покарань, менша кількість видів покарань, обмеження строків покарання та розміру передбаченого покарання. Система кримінального права, яка стосується неповнолітніх правопорушників, потребує компромісного вирішення. Адже, з одного боку стикаються інтереси суспільства, яке потребує захисту, а з іншого боку – інтереси молодого покоління, яке через низку факторів, які вплинули або ж впливають негативно на формування їхньої особистості та спонукають неповнолітніх на вчинення суспільно небезпечних діянь та кримінальних правопорушень.

Література:

1. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Кримінальний кодекс України / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Фарафонова Т.В. Погляди зарубіжних учених на проблему відхилень у поведінці неповнолітніх
4. Інновації в роботі з ресоціалізації неповнолітніх, засуджених до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі: Методичні матеріали / за заг. ред. В. П. Лютого. – К.: CCCM, 2005. – 104 с.

СЛІДЧИЙ СУДДЯ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Батура Дана Володимирівна

курсант II курсу

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Бублик Надія Сергіївна

старший викладач кафедри кримінального права та процесу

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Слідчий суддя – нова особа у кримінальному судочинстві України, який представлений як арбітр між стороною захисту та обвинувачення на стадії підготовчого провадження. Він забезпечує законність та обґрунтованість обмежень конституційних прав і свобод людини на стадії досудового слідства в кримінальних провадженнях, і до юрисдикції якого належать рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу у кримінальному процесі, слідстві та інших процесуальних діях, які обмежують конституційні права людини, а також, розгляд скарг на дії (бездіяльність) слідчого та прокурора.

Основна мета слідчого судді – реалізація судового захисту прав та свобод людини, інтересів осіб, які приймають участь у кримінальному процесі, та забезпечення законності проваджень у справах на стадії досудового розслідування.

Повноваження слідчого судді визначаються відповідно до його функцій, тому їх можна визначити за такими напрямками:

1. Вирішення питань застосування кримінально-процесуальних заходів примусу [1, ст. 154, 176 КПКУ];
2. Здійснення розгляду скарг на дії (бездіяльність) і рішення слідчого чи прокурора [1, ст. 306 КПКУ];
3. Вирішення питання, щодо проведення слідчих дій, що обмежують конституційні права та свободи людини [1, ст. 247 КПКУ];
4. Інші повноваження, які спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження, а також вирішення питань про визнання отриманих істинних даних, як допустимих доказів [1, ст. 87, 174 КПКУ];

Основний обов'язок слідчого судді – захищати права людини дотримуючись положень Конвенції про захист прав людини та основних свобод, в якій йдеться про те, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд справи впродовж розумно терміну незалежним та

неупередженим судом, який визначений законом. При цьому слідчий суддя не повинен заважати розслідуванню кримінального провадження і встановленню винності підозрюваного [2].

Слідчий суддя має об'єктивно оцінювати докази, які були подані на підтримку клопотання про застосування запобіжного заходу, або ж щодо законності та прийнятності тих доказів, що потім розглядатимуться у суді. У разі встановлення факту необґрунтованого затримання особи, слідчий суддя зобов'язаний негайно звільнити її. Практично, ця норма дає слідчому судді право самостійно ініціювати перевірку законності позбавлення волі конкретної особи в межах юрисдикції компетентного суду, незалежно від того, з яких джерел суддя дізнався про цей факт. Таким чином, судовий контроль набуває активної (а не лише пасивної) форми вирішення індивідуальних звернень або клопотань конкретних суб'єктів [3, с. 61].

Отже, як нам показує слідча та судова практика, що належний судовий контроль, об'єктивне та незалежне досудове розслідування неможливі без присутності слідчого судді, як об'єктивного та незалежного дослідника обставин злочину. Тому, для належного судового контролю за дотриманням прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження під час досудового розслідування слідчим суддям необхідно застосовувати положення кримінально-процесуального кодексу. Дотримуючись встановлених законом правил кримінального судочинства та судово-устрою, в цілому, повноваження слідчого судді заключаються в поєднанні судового нагляду за дотриманням прав і свобод учасників кримінального судочинства та попередження (запобігання) актам свавілля з боку слідчих органів та прокуратури при здійсненні обмежувальних процесуальних дій.

Тому, виражається позиція слідчого судді як члена апарату місцевих судів загальної юрисдикції у координації своєї діяльності в рамках судового контролю за дотриманням основних принципів та судового розсуду, спрямованих на розкриття істинності намірів організації діяльності слідчих органів та прокуратури, а також надання їм відповідної перевірки щодо допустимості, законності та невідворотності.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran2307#n766>
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листоп. 1950 р.
3. Банах с. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини. Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 61–65.

ПРАВОПОРУШЕННЯ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОЛЕКТОРСЬКИХ КОМПАНІЙ

Берегеля Ірина Миколаївна

кандидатка юридичних наук,

викладачка вищої кваліфікаційної категорії

*Відокремленого структурного підрозділу «Ірпінський фаховий коледж
Національного університету біоресурсів і природокористування України»
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Тотальне зuboжіння населення України через економічні кризи, військові дії, пандемію COVID-19 – спонукає до збільшення кількісного отримання позик у різних фінансових установах, а низька платоспроможність, у свою чергу призводить до виникнення простроченої заборгованості.

Справжнім лихом для таких боржників, їхніх родичів та третіх осіб стає спілкування із працівниками колекторських компаній, адже ті й досі використовують заборонені законодавством методи – тиск, шантаж, залякування тощо, хоча ще у березні Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості» № 1349-IX від 19.03.2021 р. [1] були регламентовані надзвичайно важливі зміни, що стосуються захисту осіб від протиправних дій колекторів.

Зокрема, законодавець встановлює чіткі вимоги роботи колекторських компаній, перш за все – це перебування їх в Реєстрі, який ведеться Національним банком України.

Велику кількість правопорушень, що вчиняються колекторами, можна кваліфікувати, як кримінальні. Серед них, порушення ч. 1 ст. 189 Кримінального кодексу України (далі – ККУ), вимога передачі чужого майна чи права на майно або вчинення будь-яких дій майнового характеру з погрозою насильства над потерпілим чи його близькими родичами, обмеження прав, свобод або законних інтересів цих осіб, пошкодження чи знищення їхнього майна або майна, що перебуває в їхньому віданні чи під охороною, або розголошення відомостей, які потерпілий чи його близькі родичі бажають зберегти в таємниці (вимагання) [2]. Адже досить часто працівники колекторських компаній телефонують знайомим, близьким чи далеким родичам боржника не лише у вільний час, а й на місці роботи, розголошуючи відомості про прострочену заборгованість (до якої особи не мають жодного стосунку), псуючи таким чином репутацію людини перед роботодавцем та колегами. Гірше – коли розмова ведеться з керівником, головним бухгалтером підприємства, установи, організації, де працюють родичі чи треті особи, і їх

схиляють до виплати боргу із заробітної плати. До посадових осіб, які відмовляються, застосовуються погрози, шантаж і залякування.

Нещодавно поліція Київської області в Дніпрі затримала працівників кол-центру, які діяли від імені компаній «Алурія», «Елада», «Кредит-плюс». Саме ці особи погрожували цілій школі в Київській області, залякували директора, малювали ганебні фотожаби на вчителів, що спричинило звільнення однієї з учительок під психологічним тиском. А рівненські правоохоронці викрили кол-центр у Рівному. Шахраї представлялися іноземними поліцейськими виманювали у людей гроші за зняття арешту на вилучення майно, повернення коштів тощо [3].

Лунають дзвінки й керівникам сільськогосподарських підприємств. Якщо родичі боржника мають земельні паї, які здаються в оренду підприємству, то колектори починають неправомірно вимагати керівника продати пай (паї), щоб погасити заборгованість (досить часто – це лише частина суми, адже відсотки просто захмарні й боржник не в змозі оплатити суми, які ростуть надшвидкими темпами), а гроші переказати на рахунки колекторської компанії.

Наразі деякі колектори почали діяти обережніше – телефонують, але нічого не говорять, при цьому порушуючи спокій осіб, адже не дотримуються норми кількості дзвінків та часових меж.

Досить часто колектори надокучають особам, які не мають жодного стосунку ні до особи, що взяла кошти, ні до самого кредиту. У вільних інтернет-джерелах дуже легко отримати особисті дані та номер телефону фактично кожної людини. Правопорушники, які беруть кредити з ціллю наживи, (що також кваліфікується нормами кримінального права), надають фінансовій установі, окрім власного номеру (який опісля змінюється на інший), номери телефонів абсолютно незнайомих осіб, а колектори, ретельно не вивчивши справу боржника, розпочинають шантажувати сторонню особу. Причому будь-які пояснення до уваги не беруться. Найкраще відразу пояснити свою непричетність, не уточнюючи інформацію по кредиту, адже тільки колектор-співрозмовник відчуває зацікавленість у справі – відразу починає вважати, що особа має якусь дотичність до заборгованості.

Варто зауважити, що водночас відбувається порушення й ч. 1 ст. 182 ККУ незаконне збирання, зберігання, використання, знищення, поширення конфіденційної інформації про особу або незаконна зміна такої інформації [2]. Зрозумілим є й те, що контактні особи, родичі боржника, треті особи не давали ніякого дозволу на обробку своїх персональних даних, що є серйозним правопорушенням, та й боржник також проти розголошення будь-якої інформації щодо свого кредиту.

Згідно з ч.1 ст. 335 ККУ карається й примушування до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань, тобто вимога виконати чи не

виконати договір, угоду чи інше цивільно-правове зобов'язання з погрозою насильства над потерпілим або його близькими родичами, пошкодження чи знищення їх майна за відсутності ознак вимагання [2].

«Грішать» колектори не лише залякуванням боржників, а й проникненням у житло, на приватні земельні ділянки (оглядаючи чи описуючи чуже майно, роблячи фото чи відео), чим порушують ч.1 ст. 162 ККУ – незаконне проникнення до житла чи до іншого володіння особи, незаконне проведення в них огляду чи обшуку, а так само незаконне виселення чи інші дії, які порушують недоторканність житла громадян [2]. Звісно, що у таких випадках потрібно терміново звертатися до Національної поліції.

Отже, можна стверджувати, що наразі, далеко не всі колекторські компанії дотримуються норм нового законодавства, однак, деякі позитивні зрушення при врегулюванні питань простроченої заборгованості все-таки є. Зокрема, при першому дзвінку надаються дані про назву компанії, контакти для зв'язку, ім'я колектора, правову підставу взаємодії, розмір боргу та розмір неустойки за прострочення. Раніше найчастіше надавалися вигадані дані про працівника колекторської компанії.

Незважаючи на всі рекомендації по припиненню протиправних дій колекторів (звернення до НБУ та керівництва компанії, поліції, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини тощо), найкраще для боржника – це звернення до суду, який прийме справедливе рішення щодо боргу, неустойки та пені.

Література:

1. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту споживачів при врегулюванні простроченої заборгованості: Закон України від 19.03.2021 р. № 1349-IX. Відомості Верховної Ради України. 2021. № 24. Ст. 205.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
3. 0362ua. Сайт міста Рівне. В Україні почали карати колекторів, які шантажують боржників і контактних осіб. URL: <https://www.0362.ua/news/3246105/v-ukraini-pocali-karati-kolektoriv-aki-santazuut-borznikiv-i-kontaktnih-osib>.

РЕФОРМА КРИМІНАЛЬНОГО БЛОКУ ПОЛІЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Волобуєва Анна Віталіївна

*студентка магістратури факультету морського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Реформа поліції в Україні – значний крок до створення органів правопорядку європейського зразка. Поліція повинна надавати спеціальні послуги населенню. І при цьому не орієнтуватися в своїй діяльності на збереження політичної влади або контроль над приватним життям громадян, як це було раніше, а неухильно дотримуватися прав і свободи людини.

Однією із найскладніших ланок в реформі поліції є кримінальний блок – органи досудового розслідування (слідчі) і кримінальна поліція (оперативна служба, карний розшук, кримінальна розвідка). По-перше, з огляду на важливість і складність покладених на них завдань, а саме – превенція і протидія злочинності. По-друге, з огляду на наявність інших гравців на цьому полі – прокуратури і суду, з якими вони взаємодіють у своїй повсякденній роботі, без реформи прокуратури складно говорити про процесуальну незалежність слідчого, а без реформи судової системи – про судовий контроль над дотриманням прав і свобод людини в кримінальному провадженні.

Поліція є одним з небагатьох органів державної влади, яка в мирний час має право на легітимне насильство, а тому порушення прав і свобод людини з її боку часто носять характер фізичного насильства. З огляду на системність таких порушень саме в кримінальному блоці поліції, необхідно створити досконалу систему запобіжників від них. Основний негатив, підриває авторитет колишньої міліції, полягає як раз в специфіці діяльності підрозділів кримінального блоку.

Адже за тортури, інші форми незаконного насильства, за фальсифікацію доказів, тиск на бізнес та інші форми незаконної діяльності, за побутову корупцію, закриття кримінальних проваджень відповідальними є саме слідчо-оперативні підрозділи. Всі перераховані проблеми притаманні поліцейській системі і зараз. Справа в тому, що інституційні зміни в роботі слідчо-оперативних підрозділів не відбулися, кадри там працюють старі, тому що за результатами атестації було звільнено всього 7,7% поліцейських [1].

Досудове розслідування злочинів, здійснюване поліцією, – неефективне. Про це говорять не тільки фахівці та науковці, а й звичайні громадяни. Рівень відчуття себе населенням в безпеці знижується.

В Україні щороку реєструється близько 550-600 тис. Кримінальних проваджень, при цьому в суд направляється приблизно 130-160 тис. Тобто лише третина злочинів розкривається (для насильницьких злочинів, ці показники становитимуть 40-45%). З них 95% розслідується поліцією. Перш за все це крадіжки, пограбування, умисні легкі тілесні ушкодження і т.п. Такі результати породжують сумніви в реальній відповідальності за злочинні дії в Україні. Нерозкриті справи просто закривають за терміном давності, тобто «Списують».

У той же час особливий порядок кримінального провадження – новела Кримінального процесуального кодексу 2012 року – до сих пір не отримав значного поширення. Мова про угоду про визнання провини, яке може укласти підозрюваний з прокурором, і мирову угоду, яка може укласти підозрюваний з потерпілим. Саме ці інститути на Заході дозволяють ефективніше розслідувати злочини, оскільки людина робить раціонально обґрунтований вибір в сторону співпраці зі слідством. Разом з тим там це відбувається офіційно і без тих неформальних практик, які гальмують роботу української поліції.

Превентивну функцію виконує не суворість покарання, а його невідворотність. У нашому ж випадку, коли лише третина справ направляється до суду, говорити про превенцію злочинів вкрай складно. Тобто люди розуміють, що злочинні дії можуть залишатися безкарними. Зараз фактично, якщо не встановлено особу потенційного злочинця (тобто злочин скоєний не зовсім в умовах очевидності), реального руху в розслідуванні не відбувається. Вплинути на це може тільки громадський резонанс або додаткове стимулювання слідчого потерпілим, зокрема і незаконне («подяку» за прискорення розслідування справи).

Причина такого стану речей – в ряді системних проблем в діяльності названих вище підрозділів. Це і відчутний в умов не винесення виправдувальних вироків обвинувальний ухил в кримінальному провадженні. (Фактично сьогодні, якщо людині оголошено про підозру – в 95% випадках справу стосовно його буде направлено до суду, а останній в 99% випадків винесе обвинувальний вирок). І неефективне розслідування майнових злочинів, якими не завдано значної шкоди (наприклад, крадіжка мобільного телефону або велосипеда). На практиці такі злочини різним способом просто намагаються приховати від обліку.

Тобто проблема в основному не в тому, ЩО написано в законах, а в тому, якими неформальними практиками користуються слідчі і оперативники ще з радянських часів.

Отже, для реальних змін у роботі кримінального блоку поліції необхідно здійснити ряд законодавчих та інституційних реформ – і не тільки в поліції, але і в інших сприяють правосуддю органах, перш

за все в прокуратурі. Зокрема, на законодавчому рівні має бути запроваджений інститут кримінальних проступків.

Обговорюваним питанням є також інститут детективів. Зараз існує проблема у взаємодії слідчих і оперативних працівників поліції. Вона полягає в системному конфлікті – різному розумінні обсягу роботи і ролі в розслідуванні конкретного кримінального провадження, а також різному підпорядкуванні, різних пріоритетах в роботі і т.д.

Про необхідність об'єднати функції слідчого та оперативного працівника в експертній і науковій середовищі говорять уже багато років. З моменту прийняття КПК 2012 р. такі дискусії почастишали, оскільки в ньому слідчий визначений як основне процесуальна особа на стадії досудового розслідування.

Станом на сьогоднішній день в нашій країні тільки в структурі одного органу правопорядку є детективи – в Національному антикорупційному бюро України. Його детективи здійснюють оперативну роботу, фіксацію доказів і підготовку всіх процесуальних документів. Разом з тим НАБУ є спеціалізованим органом, якому підслідний високопоставлена корупція – корупційні злочини, якщо вони вчинені високопосадовцем, або якщо розмір предмета злочину або завданих збитків дорівнює або перевищує 500 мінімальних заробітних плат [3]. Ефективність роботи детективів цього органу і ефективність слідчих і оперативних підрозділів поліції, яким підслідні загально-кримінальної злочинність, порівнювати складно. Однак певний позитивний досвід держави в інституційному і законодавчого врегулювання служби детективів уже є.

Інститут поліцейських детективів працює в скандинавських країнах, Німеччині, США та інших державах сталої демократії. Але існує ряд відмінностей в обсязі повноважень, моделі взаємодії з прокуратурою і т.п. Разом з тим їх об'єднує те, що збирає докази і фіксує їх у процесуальних документах одна людина, що несе відповідальність за якість виконаної роботи – підготовку та направлення обвинувального висновку в суд. Тому детектив зацікавлений в якісній роботі над кримінальною справою, в якому він розбирається з початку до кінця [4].

Література:

1. 7.7% звільнених поліцейських – як розуміти результати атестації? URL: <http://umdppl.info/police-experts.info/2016/10/12/7-7-zvilnnyh-politsejskyh-yak-rozumity-rezultaty-atestatsiji/>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2017 р.: (Офіційний текст). К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. 372 с.

3. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>

4. Реформа кримінального блоку поліції: проблеми і перспективи. Дзеркало тижня №26 (8 липня – 14 липня). URL: <http://umdpd.info/police-experts.info/2017/07/08/reforma-kryminalnoho-bloku-politsiji-problemy-i-perspektyvy-dzerkalo-tyzhnya-26/>

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ СТРОКІВ ДІЗНАННЯ ЗА КПК УКРАЇНИ

Воробей Андрій Олегович

заступник начальника сектору дізнання

Маріупольське районне управління поліції

Головного управління Національної поліції в Донецькій області

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

З набуттям чинності Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» були внесені зміни до КПК України в частині визначення строків досудового розслідування кримінальних проступків. Зокрема, внесені зміни до ч. 3 ст. 219 КПК України та встановлено диференційовані строки досудового розслідування, а саме досудове розслідування у формі дізнання повинно бути завершено: 1) протягом сімдесяти двох годин – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому частиною четвертою статті 298² КПК України; 2) протягом двадцяти діб – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; 3) протягом одного місяця – у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому частиною другою статті 298⁴ КПК України.

Відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 219, ч. 2 ст. 219 КПК України строк дізнання може бути продовжено прокурором до 1 місяця якщо внаслідок складності провадження його неможливо закінчити в строк 72 години або 20 діб. Поряд з тим, ч. 1 ст. 298⁵ КПК України закріплено, що строк дізнання може

бути продовжений прокурором до 30 днів у разі необхідності проведення додаткових слідчих і розшукових дій. Відповідно до ч. 2 ст. 294 КПК України, якщо внаслідок складності провадження неможливо закінчити досудове розслідування з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку (дізнання) у строк, зазначений у пунктах 1 і 2 частини третьої статті 219 КПК України такий строк може бути продовжений до 1 місяця. Тобто, на даний час чинний КПК України через недосконалість юридичної техніки фактично встановлює чотири строки дізнання.

Як доречно зазначає Кузубова Т.О. складність кримінального провадження визначається з урахуванням кількості підозрюваних, кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження, обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо (п. 1 ч. 3 ст. 28 КПК України). В свою чергу, необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій може характеризувати кримінальне провадження, як складне, але не завжди. Поряд з тим, слід констатувати, що таке оціночне поняття як «складність кримінального провадження» є, як правило, ширшим ніж така умова як «необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій». До того ж, ця умова – «необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій» – є однією з підстав застосування такого «початкового» строку проведення дізнання як 20 діб. Другою невідповідністю положень п. 1 ч. 4 ст. 219, ч. 2 ст. 219 КПК України положенням ч. 1 ст. 298-5 КПК України є той факт, що строки 1 місяць і 30 днів це різні строки, адже у 7 з 12 місяців у році 31 день, а у грудні – 28 днів і раз на чотири роки у грудні – 29 днів [1]. Науковцями запропоновано узгодити дані правові норми та внести зміни до чинного законодавства. Зокрема Гловюк І.В. пропонує внести зміни до ст.ст.219, 294, 298⁵ КПК України та таким чином виправити законодавчі неузгодженості визначення строків дізнання [2].

Відповідно до ч.2 ст.301 КПК України прокурор зобов'язаний не пізніше трьох днів після отримання матеріалів дізнання разом з повідомленням про підозру, а в разі затримання особи в порядку, передбаченому ч.4 ст. 298² КПК України, протягом двадцяти чотирьох годин здійснити одну із зазначених у вказаній статті дій. Виходячи з того, що загальний строк дізнання складає 72 години, не зрозуміло, строк три дні який відводиться прокурору для прийняття одного з рішень передбачених ч. 2 ст. 301 КПК України включається у загальний строк досудового розслідування чи ні. Потрібно зауважити, що прокурор у разі прийняття рішення про звернення до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування заходів медичного або виховного характеру повинен завчасно повідомити сторони про необхідність явки для ознайомлення з матеріалами дізнання. Відповідно до ч.8 ст.135 КПК України особа має отримати

повідку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. У випадку встановлення КПК України строків здійснення процесуальних дій, які не дозволяють здійснити виклик у зазначений строк, особа має отримати повістку про виклик або бути повідомленою про нього іншим шляхом якнайшвидше, але в будь-якому разі з наданням їй необхідного часу для підготовки та прибуття за викликом. Таким чином, складається ситуація за якої прокурор, отримавши матеріали дізнання повинен заздалегідь прийняти рішення щодо подальшої долі кримінального провадження та одразу повідомити сторони про необхідність з'явитися на певну дату яка не повинна перевищувати трьох денний термін. Відповідно до ч. 5 ст. 219 КПК України строк ознайомлення з матеріалами досудового розслідування сторонами кримінального провадження в порядку, передбаченому статтею 290 КПК України, не включається у строки досудового розслідування. Враховуючи викладене, потрібно говорити про те, що строк ознайомлення сторін в порядку передбаченому ст. 301 КПК України включається до загальних строків досудового розслідування у формі дізнання. Вважаємо, що встановлення строку який відводиться прокурору на ознайомлення сторони захисту та потерпілого з матеріалами дізнання повинен враховувати складність провадження, кількість учасників яких необхідно ознайомити, а також поведінку вказаних осіб та повинен бути диференційований законодавцем залежно від вказаних критеріїв. Загальний же строк досудового розслідування кримінальних проступків є вкрай коротким та не завжди дає прокурору можливість виконати дії передбачені ч.2 ст.301 КПК України у встановлений термін 72 години. Судова практика має безліч прикладів закриття кримінальних проваджень щодо кримінальних проступків з підстав передбачених п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України через порушення загального строку дізнання. На нашу думку загальний строк у такому випадку повинен складати не менше десяти днів, що дасть дізнавачу та прокурору можливість виконати усі необхідні дії передбачені кримінальним процесуальним законодавством після повідомлення особі про підозру.

Як зазначалося вище, граничний строк досудового розслідування кримінальних проступків складає один місяць з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку. Проте у разі необхідності призначення та проведення судових психіатричних або психолого-психіатричних експертиз щодо неповнолітніх такий строк є недостатнім, оскільки строк проведення таких експертиз може складати 30 днів або навіть більший термін. Тому, на нашу думку, найбільш оптимальним строком досудового розслідування у формі дізнання є строк два місяці, який дасть змогу дізнавачам провести всі необхідні експертизи та підготовчі дії до проведення таких експертиз (тимчасовий доступ до

документів, примусове залучення підозрюваного до проведення експертизи у разі відмови, тощо). Програмне забезпечення Єдиного державного реєстру досудових розслідувань взагалі не містить технічної можливості продовження прокурором строку досудового розслідування до 1 місяця, у разі коли у межах 72 годин або 20 діб розслідування кримінальних проступків неможливо завершити.

У попередній редакції ст. 219 КПК України був передбачений загальний строк досудового розслідування який складав 1 місяць з дня повідомлення особі про підозру та передбачалася можливість продовження цього строку до двох місяців. На нашу думку, така законодавча регламентація строків досудового розслідування є більш обґрунтованою враховуючи доводи зазначені вище.

Підсумовуючи викладене, можна зазначити, що вищевказані проблемні питання інституту досудового розслідування у формі дізнання не є вичерпними. Теорія і практика кримінального процесу визначила пріоритетні напрями наукового дослідження вказаного інституту. Хочеться вірити, що законодавець прислухається до пропозицій практиків та науковців, та кримінальне процесуальне законодавство буде більш визначеним, що буде сприяти ефективному розслідуванню кримінальних проступків та виконанню завдань кримінального судочинства.

Література:

1. Кузубова Т.О. Законодавчі та прикладні проблемні питання строків проведення дізнання. Процесуальне та криміналістичне забезпечення досудового розслідування: тези доповідей учасників науково-практичного семінару (30 жовтня 2020 року) / упор. А.Я. Хитра. Львів: ЛьвДУВС. 2020. С. 60-63.

2. Гловюк І.В. Питання юридичної техніки визначення строків дізнання. Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу: матеріали ІХ Всеукраїнського науково-практичного семінару (04 грудня 2020 року) / Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила. 2020. С. 23-26.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРИТЯГНЕННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДІЯННЯ, ПОВ'ЯЗАНІ З ВИКОРИСТАННЯМ КРИПТОВАЛЮТИ

Воронін Ігор Володимирович

студент

Національної академії внутрішніх справ

м. Київ, Україна

У сучасному світі криптовалютні операції стають звичайним явищем – їх використовують не лише як засіб розрахунку, але й в якості інструменту одержання прибутку. Враховуючи складність документування фактів проведення транзакцій, що здійснюються з використанням криптовалюти, вона часто використовується під час вчинення низки кримінальних правопорушень, зокрема: шахрайство, легалізація (відмивання) доходів одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, одержання неправомірної вигоди тощо.

В чинному Кримінальному кодексі України в жодному складі кримінального правопорушення не згадуються крипто валюта. Зазначена позиція законодавця унеможливорює притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчиняють протиправні діяння, предметом або засобом вчинення яких є криптовалюта. Зазначене обумовлює нагальну необхідність правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері обігу крипто валют.

Сьогодні є незрозумілим механізм притягнення до відповідальності за будь-які неправомірні дії вчинені з використанням віртуальних валют. Хоча вже відомі факти відкриття перших кримінальних проваджень за чинним Кримінальним процесуальним кодексом України по фактам вчинення кримінальних правопорушень, де фігурують крипто валютні операції. Так, нещодавно, на підставі ухвали слідчого судді були проведені обшуки у голови національної блокчейн асоціації. Більше деталей поки невідомо, але в ході обшуку були вилучені всі електронні носії інформації. Даний приклад свідчить, що зовсім скоро кількість подібних проваджень буде збільшуватися, оскільки фінансові махінації вдосконалюються, а реакція на кримінальні правопорушення повинна бути миттєвою для поступового формування механізму притягнення до відповідальності за правопорушення вчиненні за допомогою криптовалютних операцій.

На шляху до правового врегулювання суспільних відносин у сфері криптовалютних операцій законодавцем вже зроблено певні кроки. Нещодавно було прийнято Закон України «Про віртуальні валюти», що знаходиться на підпису у Президента України. Зазначений закон

покликаний урегулювати здійснення криптовалютних операцій. Проте, законодавець використовує значно ширше поняття «віртуальні валюти» аніж цим є криптовалюта та розмежовує активи на забезпечені та незабезпечені. Криптовалюти, фактично є незабезпеченими активами, хоча є так названі «стейблкоіни» (Tether, USDCoin, BUSD та ін.), курс яких завжди складає 1 американський долар, але досі не зрозуміло чим саме забезпечується стабільність курсу вищеназваних криптовалют. Що стосується інших відомих валют (Bitcoin, Ethereum, Cardano та ін.), фактично їх ціна залежить від рівня попиту, але до кінця невідомо яким чином встановлюється та регулюється ціноутворення криптовалют.

Також слід зазначити, що в згаданому нормативно-правовому акті визначене поняття «фінансових санкцій», але реальний порядок притягнення до відповідальності важко встановити, оскільки криптовалютні операції досить важко простежити та встановити зв'язки між віртуальними гаманцями оскільки кожна окремо взята криптовалюта створена на окремому блокчейні, наприклад BinanceSmartChain та ін.. До того ж все частіше з'являються «фінансові піраміди», які пропонують людям свої послуги з придбання криптовалют та обіцяють величезні відсотки прибутку, але згодом зникають, без повернення коштів громадянам. Подібний відомий випадок з «фінансовою пірамідою» «Фініко», де організатори обіцяли людям величезний дохід, а в реальності, організація перестала здійснювати виплати коштів, а збитки громадян сумарно досягають близько 1.5 мільярда американських доларів, на разі проти організаторів відкриті кримінальні провадження.

Тому питання притягнення до кримінальної відповідальності за правопорушення, у вчиненні яких задіяні криптовалюти, сьогодні є надзвичайно актуальними та потребують ретельного опрацювання.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ДІЇ ДО ВНЕСЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ В ЄРДР. АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНИХ ПИТАНЬ

Гнатюк Андрій Юрійович

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального права

та кримінально-правових дисциплін

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Чинне процесуальне законодавство визначає початком кримінального провадження, та відповідно стадії досудового розслідування, внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) слідчим, дізнавачем або прокурором. Саме на цій стадії кримінального процесу вирішується більшість завдань Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) та сторонами збираються докази, які в подальшому можуть бути використані під час судового розгляду. В свою чергу досудове розслідування може бути розпочате ще до внесення відомостей в ЄРДР, у зв'язку із проведенням уповноваженими учасниками процесу відповідних процесуальних дій. З моменту набуття чинності КПК 2012 року та по сьогодні питання щодо допустимості доказів, отриманих сторонами кримінального провадження є найбільш актуальним та обговорюваним у юридичному середовищі. Можна виокремити ряд невирішених проблем, які потребують законодавчого врегулювання для забезпечення дотримання засад кримінального процесу його учасниками. До них можемо віднести необхідність внесення змін до КПК в частині збільшення переліку слідчих (розшукових) дій, які можуть бути проведені до внесення відомостей в ЄРДР на досудовому слідстві та допустимість доказів, отриманих в рамках виконання положень Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі-ЗУ «Про ОРД»).

Спершу звернемося до ст. 215 КПК, в якій визначено, що досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків – у формі дізнання. Згідно з ч. 3 ст. 214 КПК здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до ЄРДР може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення такого огляду). В свою чергу для з'ясування обставин вчинення

кримінального проступку до внесення відомостей в ЄРДР може бути: відібрано пояснення; проведено медичне освідування; отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису; вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Тобто, перелік слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій при здійсненні дізнання є ширшим ніж визначений КПК перелік при здійсненні досудового слідства кримінальних правопорушень. Значимо, що буде розглядатися питання отримання доказів до початку досудового розслідування саме кримінального правопорушення, хоча деякі проблемні моменти можуть стосуватися і дізнання.

Отже, законодавець безальтернативно визначив огляд місця події, як єдину можливу слідчу дію, яка може бути проведена до внесення відомостей в ЄРДР по кримінальним правопорушенням. В той же час якщо системно проаналізувати положення статей 207, 208, 214, 223, 236 КПК, дійдемо до висновку, що зазначеними статтями допускається можливість провадження також інших процесуальних дій до внесення відомостей в ЄРДР. Так, положення статей 207 та 208 КПК передбачають законне затримання особи і затримання уповноваженою особою при вчиненні або замаху на вчинення кримінального правопорушення, а також безпосередньо після його вчинення. Слідчий, прокурор або інша уповноважена особа вправі здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК. На практиці, проведення вказаних дій передуює внесенню до ЄРДР відомостей про кримінальне правопорушення, у зв'язку з яким затримано особу. Варто зазначити, що слідчий, прокурор уповноважені тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом у особи, яка затримана в порядку ст. 208 КПК. Про можливість тимчасового обмеження особи у користуванні спеціальним правом до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР свідчить мета вилучення відповідних документів, якою згідно з ч. 1 ст. 148 КПК є припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого. Також, до внесення відомостей в ЄРДР може бути здійснено проникнення до житла чи іншого володіння особи. Дана теза підтверджується наступним. Відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення. У такому разі прокурор, слідчий або дізнавач за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення

таких дій звернутися до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку. Тобто, уявимо ситуація при якій слідчий під час переслідування особи, яка на його очах вчинила кримінальне правопорушення, або на яку вказали свідки після прибуття слідчо-оперативної групи на місце події, проникає до житла або іншого володіння (наприклад транспортного засобу) та затримує винного. Фактично проникнення відбулося до внесення відомостей в ЄРДР, однак КПК не містить відповідних положень. Отже, з метою дотримання засади правової визначеності, як складової принципу верховенства права у кримінальному процесі чинний процесуальний Закон потребує внесення змін в частині розширення переліку слідчих (розшукових) дій, а також інших процесуальних дій, що можуть бути проведені до внесення відомостей в ЄРДР. До такого переліку необхідно включити обшук, особистий обшук, проникнення до житла або іншого володіння особи та інші.

Наступним розглянемо питання щодо використання матеріалів, отриманих в рамках ЗУ «Про ОРД» у кримінальному провадженні. Відповідно до ч. 2 ст. 99 КПК матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог ЗУ «Про ОРД», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази. Аналіз реєстру судових рішень дає підстави стверджувати, що судова практика є неоднозначною з цього питання, та суди часто визнають докази, отримані до внесення відомостей в ЄРДР в рамках положень ЗУ «Про ОРД» – недопустимими доказами. Так, ч. 1 ст. 8 ЗУ «Про ОРД» надає право оперативним підрозділам для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності проводити негласні слідчі (розшукові) дії в порядку встановленому КПК. Згідно із ст. 10 вищевказаного Закону матеріали оперативно-розшукової діяльності можуть використовуватися, як приводи та підстави для початку досудового розслідування і для отримання фактичних даних, які можуть бути доказами в кримінальному провадженні. Положення до ст. 7 ЗУ «Про ОРД», визначають, що у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно спрямувати зібрані матеріали, у яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування. Вказана стаття дає підстави використовувати матеріали оперативно-розшукової діяльності як підставу для внесення відомостей в ЄРДР. Однак, в частині 3 цієї ж статті вказано наступне: якщо ознаки злочину виявлені під час проведення оперативно-розшукових заходів, що тривають, і припинення яких може негативно вплинути на результати кримінального провадження, підрозділ повідомляє відповідний орган досудового розслідування та прокурора про виявлення ознак злочину, закінчує

проведення оперативно-розшукового заходу, і після цього надсилає зібрані матеріали до відповідного органу досудового розслідування. Ми розуміємо, що винна особа може уникнути відповідальності у зв'язку із тим, що в разі закінчення проведення оперативно-розшукового заходу після отримання доказів, які дають підстави для внесення відомостей в ЄРДР, будуть втрачені можливості фіксації інших доказів винуватості цієї особи, групи або інших осіб. Для того, щоб продовжити фіксувати протиправну діяльність необхідно після внесення відомостей в ЄРДР отримати згоду слідчого судді Апеляційного суду, однак у зв'язку із тим, що на це може знадобитися час, докази вже зібрати буде неможливо. Отже, у випадку отримання працівниками оперативних підрозділів доказів про підготовку вчинення злочину, або ж фактичних даних, які свідчать про вчинене кримінальне правопорушення, однак не направляють такі матеріали до органу досудового розслідування для реєстрації кримінального правопорушення на підставі ч. 3 ст. 7 ЗУ «Про ОРД», і продовжують в рамках оперативно-розшукової справи проводити заходи, в такому разі у подальшому може ставитися під сумнів законність і допустимість таких матеріалів під час судового розгляду. Також варто звернути увагу на той факт, що законодавцем визначено порядок засекречення та розсекречення матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні, регламентований Інструкцією «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» від 16.11.2012 року. Аналогічна інструкція відсутня для матеріалів, отриманих в рамках проведення негласних слідчих (розшукових) дій по оперативно-розшуковій справі. Верховним судом у своїх постановках неодноразово наголошувалося на тому, що при відкритті матеріалів кримінального провадження в порядку ст. 290 КПК стороною обвинувачення, необхідно надавати всі матеріали негласних слідчих (розшукових) дій, в тому числі й ті на підставі яких приймалося рішення про проведення таких процесуальних дій. Відсутність розсекречених матеріалів на підставі яких проводилися оперативно-розшукові заходи в порядку ЗУ «Про ОРД», які КПК відносить до негласних слідчих (розшукових) дій, тягне визнання похідних доказів недопустимими.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ СВІДКІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Даценко Єлизавета Ігорівна

студентка IV курсу

Полтавський фаховий коледж

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Науковий керівник: Короленко Ілона Віталіївна

*молодший науковий співробітник лабораторії дослідження проблем
національної безпеки у сфері громадського здоров'я*

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташица

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

Актуальною у кримінальному судочинстві є проблема забезпечення процесуальних гарантій захисту свідків як учасників кримінального процесу. Слід зазначити, що на практиці досить часто зустрічаються випадки, коли свідки відмовляються давати показання або ухиляються від участі у проведінні процесуальних дій, змінюють свої попередні показання, надають неповні чи недостатньо розбірливі відомості через погрози застосування до них або до членів їх сім'ї психічного чи фізичного примусу.

Згідно з результатами опитування прокурорів та слідчих встановлено, що майже у 40 % проваджень щодо кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи суб'єкт намагався вплинути на свідка. За формами впливу перше місце посідало насильство – 43 % випадків, на другому місці підкуп – 23 % [1, с. 208]. Внаслідок таких дій близько третини осіб, що брали участь у кримінальному судочинстві, змінювали показання, ще третина – ухилялася від кримінального провадження [1, с. 208]. Особливо гостро ця проблема відчувається на фоні вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів (резонансних та корупційних злочинів, військових злочинів), коли залякування свідків та потерпілих пов'язано з необмеженими можливостями організованої злочинності [2, с. 6].

Відповідно до закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» свідки відносяться до категорії осіб, що мають право на забезпечення безпеки шляхом застосування правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних

посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [3].

До таких заходів відносяться: особиста охорона, охорона житла і майна; видача спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку; використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження; заміна документів та зміна зовнішності; зміна місця роботи або навчання; переселення в інше місце проживання; поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення; забезпечення конфіденційності відомостей про особу; закритий судовий розгляд [3].

Проаналізувавши розділ 2 Конституції України, який стосується прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, можна зазначити, що кожна особа має право на свободу та особисту недоторканність, на вільне вираження своїх поглядів і переконань [4]. Дані положення не можуть порушуватись, адже закріплені та гарантуються Основним законом України.

Так, здійснення заходів безпеки свідків покладається за підслідністю на органи служби безпеки, Державне бюро розслідувань, органи внутрішніх справ, органи Національної поліції або Національне антикорупційне бюро України, у складі структур яких з цією метою створюються спеціальні підрозділи [3]. При цьому, законодавство України визначає обов'язкові підстави застосування заходів безпеки, а саме наявність відповідних даних, що свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, майну особи. Це зобов'язує суд ретельно дослідити матеріали, які свідчать про наявність такої загрози та прийняти відповідне рішення щодо застосування заходів безпеки до свідка.

У свою чергу до прав осіб, взятих під захист належать право подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування; знати про застосування щодо них заходів безпеки; вимагати від слідчого, дізнавача, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування здійснюваних заходів; оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурору або до суду [3].

Отже, гарантії захисту свідків закріплюються на рівні чинного законодавства, однак потребують вдосконалення у частині розширення переліку заходів забезпечення безпеки, що матимуть потужну практичну дієвість. Це може бути професійна допомога психолога свідку, інформування про місцезнаходження підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, соціальне забезпечення свідка під час встановлення реальної загрози його життю або життю/здоров'ю членів його родини.

Література:

1. Підтримання прокурором державного обвинувачення: підручн. / Національна академія прокуратури України. Київ, 2014. – 512 с.

2. Фурс с. І. Забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства: порівняльно-правовий аналіз // С. І. Фурс., Одеса, 2018. – 33 с.

3. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 02.03.1994 р. № 1150-ІХ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12#Text>

4. Конституція України від 28 червня 1996 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИРІШЕННЯ ДОЛІ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ ПІСЛЯ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ СЛІДЧИМ АБО ПРОКУРОРОМ

Дідківська Вікторія Володимирівна

студентка I курсу магістратури

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Вирішення долі речових доказів завжди нерозривно пов'язане із питанням дотримання завдання і принципів кримінального процесу та конституційної гарантії непорушності права власності, оскільки існує ризик необґрунтованого обмеження чи припинення права власності особи внаслідок недотримання належної правової процедури та порядку вирішення зазначеного питання.

У ч. 1 ст. 100 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) визначається, що речовий доказ, який був наданий стороні кримінального провадження або нею вилучений, повинен бути якнайшвидше повернутий володільцю [1]. Водночас аналіз положень кримінального процесуального законодавства та судової практики свідчить про недосконалість регламентованого порядку та наявність суперечностей у нормативному регулюванні, що призводить до різної практики правозастосування.

Так, відповідно до ч. 9 ст. 100 КПК України у разі закриття кримінального провадження слідчим або прокурором питання про долю речових доказів і документів вирішується ухвалою суду на підставі відповідного клопотання, яке розглядається згідно із статтями 171-174 цього Кодексу.

Варто зауважити, що положення статей 171-174 КПК України регулюють процедуру накладення та скасування арешту на майно, який не завжди накладається при визнанні речей та документів речовими доказами.

У зв'язку з цим можливе виникнення труднощів системного тлумачення зазначених норм. Навіть якщо припустити, що таке відсилення носить виключно процесуальний характер для вирішення питання долі речових доказів за аналогією з скасуванням арешту майна, то постає питання суб'єкта розгляду цього клопотання.

З одного боку в ч. 9 ст. 100 КПК України чітко визначено, що дане питання вирішується ухвалою суду, з іншого – згідно ст. 174 КПК України клопотання про скасування арешту під час досудового розслідування розглядається слідчим суддею, і лише під час судового провадження – судом.

Згідно п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України судове провадження – кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, а також за нововиявленими або виключними обставинами.

Таким чином, на перший погляд клопотання про вирішення долі речових доказів повинен розглядати слідчий суддя, оскільки із закриттям провадження у справі слідчим або прокурором можна справедливо стверджувати, що перехід від досудового розслідування до судового провадження не відбувся.

В Єдиному державно реєстрі судових рішень наявна судова практика, де слідчі судді, керуючись положеннями про непорушність права власності та завданням кримінального провадження, задовольняли подібні клопотання.

Так, наприклад, слідчий суддя у своїй ухвалі від 20.07.2021 у справі № 757/51105/20-к із посиланням на практику ЄСПЛ зазначив, що: «...системний аналіз наведених положень кримінального процесуального закону дає підстави для висновку, що необхідною умовою для утримання майна, яке має статус речового доказу органом досудового розслідування є наявність кримінального провадження, відтак закриття кримінального провадження нівелює ціль та мету подальшого утримання такого майна, може порушити право на вільне використання майна власником...» [2]. До аналогічного висновку дійшли слідчі судді у своїх ухвалях від 09.09.2021 у справі № 942/198/21 [3], 25.08.2021 у справі № 521/12476/21 [4], 26.10.2020 у справі № 757/40795/20-к [5] тощо.

Тим не менш, варто звернути увагу на наступне. Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування завершується, зокрема, із закриттям кримінального провадження. У зв'язку з цим, І.О. Крицька та А.Р. Туманянець вказують також на невизначеність моменту звернення слідчим, прокурором із клопотанням про вирішення питання про речові докази та, з урахуванням проведеного дослідження судової практики, обґрунтовують доцільність звернення з таким клопотанням до винесення

постанови про закриття кримінального провадження, а також вказують на доцільність внесення відповідних змін до ч. 9 ст. 100 КПК України [6].

При цьому відповідно до ч. 3 ст. 26 КПК України, слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішують лише питання, що винесені на їх розгляд сторонами та віднесені до їх повноважень цим Кодексом. Так, у ч. 9 ст. 100 КПК України чітко зазначено, що дане питання віднесено до компетенції суду, а не слідчого судді. Верховний Суд (далі – ВС) у своїй постанові від 08.12.2020 у справі № 234/17070/19 також вказав, що у випадку закриття справи слідчим доля речових доказів вирішується судом, оскільки: «...досудове розслідування вже не здійснюється, а тому слідчий суддя не наділений повноваженнями щодо здійснення судового контролю цього кримінального провадження» [7].

Таким чином, не зважаючи на думку зазначених вчених, без внесення відповідних змін до кримінального процесуального законодавства можливість вирішення питання про долю речових доказів слідчим суддею є сумнівною.

Окрім того відповідно до ч. 2 ст. 100 КПК України, речові докази, які отримані або вилучені слідчим, прокурором, оглядаються, фотографуються та докладно описуються в протоколі огляду. Зберігання речових доказів стороною обвинувачення здійснюється в порядку, визначеному КМУ.

Так, відповідно до п. 6 Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затвердженого КМУ від 19.11.2012 у постанові № 1104 (далі – Порядок № 1104), у разі закриття слідчим, дізнавачем, прокурором кримінального провадження питання про речові докази вирішується у відповідній постанові слідчого, дізнавача, прокурора [8].

Відповідно до ст. 9 КПК України закони та інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, повинні відповідати цьому Кодексу. Однак, незважаючи на те, що зміни до п. 6 Порядку № 1104 востаннє були внесені Постановою КМУ № 1075 від 15.11.2019, дане положення не було приведене у відповідність із чинним КПК України.

Цікавою в контексті застосування п. 6 Порядку № 1104 є постанова ВС від 27.03.2020 у справі № 915/935/18 [9], якою було вирішено питання відшкодування шкоди, завданої незаконною бездіяльністю органу досудового розслідування неповерненням вилученого майна за наслідками закриття кримінального провадження, оскільки суд з посиланням на п. 6 Порядку № 1104 вказав на наявність прямо передбаченого законодавством обов'язку органу, який вилучив майно, належно його зберігати та негайно повернути таке майно.

Однак не можна не погодитись із думкою Ковальчука С. О., що у постанові про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор констатують відсутність підстав продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення, а в ухвалі суду визначається наявність або відсутність правових підстав для застосування спеціальної конфіскації чи вирішення долі речових доказів [10]. Такий підхід видається виправданим, особливо з огляду на конституційні гарантії права приватної власності.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що дане дослідження, хоч не є вичерпним, дало можливість виявити окремі правозастосовні проблеми та недоліки наявного нормативно-правового регулювання, які виникають внаслідок вирішення питання про речові докази під час закриття кримінального провадження слідчим або прокурором. Доцільним є приведення Порядку № 1104 у відповідність із ч. 9 ст. 100 КПК України, визначення у процесуальному законодавстві окремого порядку розгляду відповідного клопотання, що сприятиме досягненню правової визначеності та гарантуватиме дотримання такого фундаментального конституційного права особи, як право власності.

Література:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17> (дата звернення: 25.10.2021).
2. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 20.07.2021 у справі № 757/51105/20-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99260821>.
3. Новопсковського районного суду Луганської області від 09.09.2021 у справі № 942/198/21. – URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99501145>.
4. Ухвала Малиновського районного суду м. Одеси від 25.08.2021 у справі № 521/12476/21. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100056152>.
5. Ухвала Печерського районного суду м. Києва від 26.10.2020 у справі № 757/40795/20-к. – URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92600039>.
6. Туманянц А. Р. Вирішення питання про речові докази в кримінальному провадженні: окремі проблеми [Електронний ресурс] / А. Р. Туманянц, І. О. Крицька // Юридичний науковий електронний журнал. – 2017. – № 5. – С. 183–186. – URL: http://www.lsej.org.ua/5_2017/49.pdf (дата звернення: 25.10.2021).
7. Постанова Верховного Суду від 08.12.2020 у справі № 234/17070/19. – URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93505743> (дата звернення: 25.10.2021).
8. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово

вилученого майна під час кримінального провадження: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19> (дата звернення: 25.10.2021).

9. Постанова Верховний Суд у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 27.03.2020 у справі № 915/935/18 [Електронний ресурс]. – URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/88495181> (дата звернення: 25.10.2021).

10. Ковальчук с. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 / Ковальчук Сергій Олександрович. – Одеса, 2018 [Електронний ресурс]. – URL: <http://hdl.handle.net/11300/9905> (дата звернення: 25.10.2021).

ЗАСАДИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Іванюк Владислава Іванівна

студентка III курсу

Навчально-науковий інститут права

Державного податкового університету

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Засади кримінального провадження – одна із найбільш важливих проблем сучасного правозастосування та затребуваних тем наукових досліджень у цій сфері. Саме засади полягають в основі кримінального процесуального права, утворюють його фундамент, на них ґрунтується право як загальнообов'язковий регулятор суспільних відносин під час здійснення кримінального провадження.

У теорії засади кримінального процесу справедливо розглядаються як провідна ланка всієї системи кримінальних процесуальних гарантій, як сукупність способів і засобів, які забезпечують усім та кожному рівні правові можливості [4, с. 23].

Зауважимо, що поняття «засади» та «принципи» в контексті окресленої проблематики є тотожними, синонімічними словами із однаковим смисловим та ідейним навантаженням.

Засади кримінального провадження – одна із найбільш важливих проблем сучасного правозастосування та затребуваних тем наукових досліджень у цій сфері. Саме засади полягають в основі кримінального процесуального права, утворюють його фундамент; на них ґрунтується

право як загальнообов'язковий регулятор суспільних відносин під час здійснення кримінального провадження.

Нині засади кримінального процесу нормативно закріплені у ст. 7 КПК України.

Щодо питання зв'язку між елементами системи, то для можливості її існування, необхідна наявність стійкої структурованої впорядкованості в цій системі, що передбачає взаємозв'язок між елементами, з яких складається певна система. Не є винятком і система засад кримінального провадження, яка передбачає 22 елементи (основні компоненти).

Значення загальних засад кримінального провадження як норм вищого ступеня нормативності полягає у тому, що вони: слугують гарантією правосуддя; є гарантією дотримання прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження [3, с. 64].

За своїм змістом, сферою застосування засади кримінального процесу розрізняються між собою. Але це не дає підстав для поділу їх на основні і другорядні. Всі вони взаємодіючи один з одним сприяють досягненню цілей кримінального провадження. При цьому не подавляють інші засади, а сприяють здійсненню один одного. Закон встановив такі положення, коли застосування однієї з них не заважає дії іншої. Разом з тим існують і винятки майже з усіх засад (крім законності і презумпції невинуватості).

Засади кримінального провадження складають певну систему. В ній в першу чергу доцільно виділяти конституційні засади, тобто ті, що закріплені в Основному законі держави – Конституції як такі, що мають особливе політичне і юридичне значення. До них належать: 1) верховенство права; 2) законність; 3) рівність перед законом і судом; 4) повага до людської гідності; 5) забезпечення права на свободу та особисту недоторканість; 6) недоторканість житла чи іншого володіння особи; 7) таємниця спілкування; 8) невтручання у приватне життя; 9) недоторканість права власності; 10) презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; 11) свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; 12) заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; 13) забезпечення права на захист; 14) доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; 15) змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; 16) забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; 17) гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними засобами; 18) мова, якою здійснюється кримінальне провадження.

Дискусійними у науці залишаються питання про наявність у кримінальному процесі засад, притаманих окремим стадіям. Взаємозалежність стадій кримінального процесу забезпечується тим, що їх фунда-

мент становлять загальні засади, органічно взаємопов'язані і взаємозумовлені, а тому утворюють певну їх систему як основу різноманітних процесуальних дій і рішень. Враховуючи деякі факти, не слід вирізняти засади окремих стадій процесу. Правильнішим було б вказати, що на окремих стадіях провадження процесуальні засади по-різному діють, виражаються й реалізуються. Засадами є вимоги, що пред'являються до кримінальної процесуальної діяльності та обов'язково діють у кожному кримінальному провадженні [2, с. 46].

Крім конституційних засад існують і інші засади, які закріплені в нормах кримінально-процесуального закону. До них відносяться: 1) безпосередність дослідження показань, речей і документів; 2) публічність; 3) диспозитивність; 4) розумність строків.

Недотримання будь-якої із засад кримінального процесу тягне за собою порушення інших. Усі вони діють у межах цілісної системи, де сутність і призначення кожної засади визначається не тільки власним змістом, а й функціонуванням усієї системи. Саме тому, що принципи становлять певну систему, вони є рівновеликими і єдиними, оскільки будь-яка система – це перш за все сукупність елементів, що існують в єдності та взаємозв'язку, де нед отримання одного з них, безумовно, викликає порушення інших. Функціональне призначення кожної окремої засади залежить не тільки від її змісту, а й від властивостей та змісту всіх інших засад, які об'єднані в одну систему [1, с. 7]. Тому вони доповнюють одна одну, забезпечуючи таким чином належне виконання всієї системи принципів.

З урахуванням вищезазначеного можемо виділити основні ознаки засад кримінального провадження. Слід зазначити, що дані положення є вимогами, які 1) найбільш загально фіксують об'єктивні закономірності суспільного життя, мають фундаментальне значення для кримінального провадження; 2) становлять провідну ланку всієї системи кримінальних процесуальних гарантій та спрямовані на реальне забезпечення прав і свобод людини; 3) є рівновеликими, єдиними, складають певну ієрархію, діють у межах цілісної системи, де порушення однієї засади тягне за собою порушення інших; 4) мають обов'язковий характер для діяльності державних органів, їх посадових і службових осіб; 5) спрямовують діяльність на досягнення завдань, поставлених державою перед кримінальним процесом;

Отже, можна дійти висновку засади (принципи) кримінального провадження – це положення, що нормативно закріплені у кримінальному процесуальному законодавстві України, й які виражають специфічні (фундаментальні) особливості, характерні кримінальній процесуальній діяльності загалом, а нехтування ними піддає сумніву законність такої діяльності. Законодавець систематизував загальні засади кримінального провадження в окремій главі КПК України, демонструючи їх важливість

та пріоритетне значення для кримінального процесу загалом та судового провадження зокрема. Безпосередність дослідження показань, речей і документів взаємопов'язана з іншими загальними засадами (гласністю, диспозитивністю, змагальністю), не передбачає автономного існування як окрема кримінальна процесуальна категорія, потребує комплексного дослідження в межах системи загальних засад кримінального провадження як один з її важливих елементів.

Література:

1. Дидич О. Ю. Поняття та система засад (принципів) кримінального провадження / О. Ю. Дидич // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 4. – С. 167–172.
2. Дроздов О. М. Актуальні проблеми реалізації окремих засад кримінального процесу в провадженні за нововиявленими обставинами. Вісник Національної академії правових наук України. № 2 (77). 2014. С. 156-167.
3. Михеєнко М. М. Кримінальний процес України: підручник / М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, В. П. Шибіко. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Либідь, 1999. – 536 с.
4. Москвич Л. М. Новий етап судової реформи: очікування та сподівання / Л. М. Москвич // Право України. – 2016. – № 7. – С. 24–33.

СМЕРТНА КАРА ЯК ВИД ПОКАРАННЯ

Корінь Дмитро Костянтинович

*курсант факультету підготовки фахівців
для органів досудового розслідування*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Корогод Світлана Володимирівна

викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

Смертна кара є одним із найдавніших видів покарань, що виникла в ході реалізації принципу таліону – вбивство людиною іншої людини каралось смертю вбивці. Цей вид покарання має давню історію, багато різних країн на певних етапах свого розвитку та становлення застосовували смертну кару як санкція проти злочинців, які скоїли політичні чи кримінальні злочини. Щодо

України, систематичне застосування смертної кари почалося у Литовський період (XV ст.), коли було видано «Судібник» литовського князя та проіснувала в Україні до початку XIX століття [1, п. 1].

Українську владу переконали відмовитись від цього виду покарання заради приєднання до Ради Європи, так як це було обов'язковою умовою для вступу та більшість сучасних країн того часу також ввели заборону на це. Так у 1995 році почав діяти мораторій на смертну кару, але вже через декілька місяців він був порушений та страти знов почали застосовувати, прийшовши до рішення, що ухвалу мораторію було схвалено без дотримання належного процесу. Тому, лише у 1997 р. заборона знов почала діяти, але вже фактично, і з того часу в Україні вже нікого жодного разу не було страчено [1, п. 2].

Дуже важливою була подія, яка трапилась 29 грудня 1999 р., коли Конституційний Суд України визнав неконституційними положення статті 24 Загальної частини та положення санкцій статей Особливої частини Кодексу 1960 року, які передбачали смертну кару як вид покарання. [2]. У зв'язку з цим, у 2000 році Верховна Рада України ухвалила рішення про внесення змін до Кримінального кодексу України, якими остаточно видалила таке поняття як «смертна кара» зі списку кримінальних покарань.

Що стосується сьогодні, смертна кара повністю скасована у 106 країнах світу, скасована за всі злочини за винятком особливих обставин (наприклад, злочини під час війни) і не застосовується понад 14 років – 7 країн, збережена законодавчо, але не використовується на практиці понад 10 років – 28 держав, а збережена законодавчо і на практиці у 54 державах, у тому числі КНР, Японія, США, Іран [1, п. 3].

Незважаючи на це, слід зазначити, що суспільство завжди мало дискусії з цього приводу. Там де заборонений такий вид покарання – обговорюється його відновлення, та навпаки, там де смертна кара є – розглядають відмову від неї. Отже, це питання досить цікаве та вимагає розгляду усіх переваг та недоліків.

Прихильники застосування смертної кари вважають її ефективним способом для залякування осіб, які мають намір або вагаються над вчиненням кримінального правопорушення. Вони також приводять у приклад церкву, яка протягом століть підтримувала катування та зазначають, що навіть у багатьох релігійних «кодексах», як Біблія, Коран, Талмуд, людей закликають до законослухняності та зазначають: «Гріх – це беззаконня» та «А беззаконники всі будуть знищені» [3]. Існує також і матеріальна сторона цієї проблеми, утримання ув'язнених коштує грошей та суспільство обурено тим фактом, що вони забезпечують ман'яків, педофілів та серійних вбивць.

Щодо людей, які виступають проти смертної, вони зазначають що введення смертної кари перешкоджає можливості реабілітації для особи, яка звинувачується у вчиненні кримінального правопорушення. Цей вид покарання передбачає приниження та катування, чим порушує статтю 28 чинної Конституції України. Також відомі випадки коли допускається судова помилка, тобто обвинувачення невинної особи, яка не має права на виправдання. Яскравим прикладом є засудження та призначення смертної кари для 29 річного чоловіка за вбивство серійного вбивці Андрія Чикатило. Звісно наведені приклади – це не все і це зрозуміло, адже мова йде про людське життя, а це питання дуже складне та неоднозначне.

Отже, розглянуте питання є і буде актуальним та дискусійним, поки в суспільстві будуть вчиняти кримінальні правопорушення. Я вважаю, що повна гуманізація законодавства та відміна таких жорстоких покарань можлива лише у випадку, коли держава повністю гарантує дотримання прав і свобод людини, здійснюючі заходи для протидії злочинності, а також повна відсутність випадків вчинення кримінальних правопорушень серед громадян.

Література:

1. Вікіпедія – загальнодоступна вільна багатомовна онлайн-енциклопедія. Електронний ресурс. URL: uk.wikipedia.org/wiki/Смертна_кара
2. Офіційний вебпортал парламенту України. Електронний ресур. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-11#Text
3. Книги Священного Писання Старого і Нового Завіту: в українському перекладі з паралельними місцями / Переклад Патріарха Філарета (Денисенка). – К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. – Псалми 36.

ЗВІЛЬНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ

Лисенко Оксана Юріївна

студентка

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник: Полтава Катерина Олександрівна

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального

права та кримінально-правових дисциплін

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Кримінальне право та закон про кримінальну відповідальність знаходяться в досить активному пошуку щодо протидії злочинності за допомогою альтернативних форм, особливо звертаючи увагу на злочинність неповнолітніх.

Актуальність поставленої проблеми зумовлюється рівнем вчинення злочинів неповнолітніми, що загрожує національній безпеці України, а також невисокого рівня ефективності кримінально-правових форм, стандартів та методів боротьби зі злочинністю.

Під примусовими заходами виховного характеру слід розуміти такі види діяльності, які застосовуються до неповнолітніх у випадку вчинення ними кримінального правопорушення, які полягають у застосуванні відповідних заходів адміністративного впливу, або звільнення від кримінальної відповідальності.

Серед дослідників, що займалися вивченням поставленої проблеми, слід виокремити таких, як: Хряпінський П.В., Ковальчук І.В., Єремій Г.О., Марченко О.А., Шкрєбко Ю.А. та інші.

Умовний вид звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру викладений в ч. 2 ст. 97 Кримінального кодексу України, в якій зазначено, що примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 цього Кодексу, суд застосовує до особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу [1].

Варто погодитися з думкою Меркулової В. О. про те, що положення, які містяться безпосередньо у ст. 97 КК, свідчить на користь того, що можливість застосування спеціального виду звільнення на підставі ст. 97 КК передбачає обов'язковість застосування примусових заходів виховного характеру [2, с. 178].

На думку Хряпінського П. В. звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності можливе із застосуванням так званих загальних видів звільнення від кримінальної відповідальності, адже:

- по-перше, загальні види звільнення від кримінальної відповідальності не мають законодавчих застережень й можуть бути застосовані до неповнолітніх (крім звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності, передбачених ст. 49 КК України);

- по-друге, норми про звільнення від кримінальної відповідальності мають деякі особливості відносно неповнолітніх, зумовлені особливостями соціального, фізіологічного та психологічного розвитку неповнолітніх;

- по-третє, з метою глибшого з'ясування юридичної природи щодо звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності [3, с. 63-64].

Примусові заходи виховного характеру можуть бути застосовані до осіб, які у віці від 14 до 18 років, згідно зі ст. 97 КК України, вчинили кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин, а також до таких осіб, які у період від 11 років до віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинили суспільно небезпечне діяння з ознаками дії та/або бездіяльності, передбачених Особливою частиною КК України [1].

Також варто звернути увагу на те, що гуманною альтернативою кримінальної відповідальності неповнолітніх слугує перелік примусових заходів виховного характеру, а саме:

- застереження;
- обмеження дозвілля та встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього;

- передача неповнолітнього під нагляд батьків або осіб, які їх замінюють;

- покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцятирічного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків;

- направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи [1].

На нашу думку, найбільш оптимальним із запропонованих примусових заходів є обмеження дозвілля та встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього. Так, Пономарьова Т. І. вважає, що обмеження дозвілля дає змогу обмежити неповнолітнього злочинця у відвідуванні певних місць та спілкуванні з тими особами, які мають вплив на неповнолітнього щодо вчинення нових злочинів. Проте встановлення особливих вимог до

поведінки неповнолітнього дозволяє утримати його від вживання в майбутньому наркотичних та психотропних речовин, таким чином повернути неповнолітню особу до нормального способу життя, що надасть можливість позбавлення від алкогольної та ігрової залежності [4, с. 197].

Наприклад, у п. 6 постанови № 2 від 15 травня 2006 р. Пленум Верховного Суду України роз'яснює: «під обмеженням дозвілля і встановленням особливих вимог щодо поведінки неповнолітнього слід розуміти: обмеження перебування поза домівкою в певний час доби; заборону відвідувати певні місця, змінювати без згоди органу, який здійснює за ним нагляд, місце проживання, навчання чи роботи, виїжджати в іншу місцевість; вимогу продовжити навчання, пройти курс лікування при хворобливому потягу до спиртного або вживанні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та ін...». Проте цей перелік не є вичерпним [4].

Відповідно до ч. 3 ст. 105 КК України суд у кожному випадку встановлює конкретний строк нагляду спеціальними органами над неповнолітнім, щодо дотримання та виконання ним вимог. Варто зазначити, що з урахуванням даних про неповнолітнього та характеру вчиненого ним злочину або суспільно небезпечного діяння суд визначає, які види дозвілля необхідно обмежити, а які – заборонити, або які обов'язки потрібно покласти на неповнолітню особу з визначеним строком [5, с. 174].

Проте в практиці, обмеження дозвілля чи інші особливі вимоги щодо поведінки неповнолітнього, можуть бути встановлені на декілька місяців. Це пов'язано, наприклад, із необхідністю пройти тривалий курс лікування від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, а також позбутися інших шкідливих для здоров'я звичок або закінчити навчання в школі, одержати професійні навички та працевлаштуватися (іноді – і на певний період після цього) [5, с. 175].

Отже, примусові заходи виховного характеру здійснюються в межах правовідносин, що виникають на підставі кримінально значимих юридичних фактів, тягнуть для винного певні правові, а також моральні наслідки, які забезпечуються як суспільним впливом, так і державним примусом. Тому головним фактором негативного впливу на практику призначення примусових заходів виховного характеру є недосконалість відповідного кримінально-правового регулювання, що призводить до помилок у процесі правозастосування.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Вид-во: Паливода А. В. Київ. 2021. 292 с.
2. Марченко О.А. Процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності: дис... канд. юр. наук: 12.00.09 /

Одеський державний ун-т внутр. справ. Одеса, 2018. 302 с.
URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream.pdf>

3. Хряпінський П.В. Звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності: теоретико-соціологічний аспект. *Вісник асоціації кримінального права України*. Харків, 2020. № 1. С. 62–70.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib.pdf>

4. Пономарьова Т. І. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх: проблемні питання та шляхи їх вирішення. *Вісник кримінологічної асоціації України*. Харків, 2014. № 7. С. 195-203.

5. Про практику розгляду судами справ про застосування примусових заходів виховного характеру: постанова Пленуму ВСУ від 15.05.2006 р. № 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show>.

6. Саско О. І. Дискусійні аспекти ефективного застосування примусових заходів виховного характеру. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. Київ, 2020. № 3. С. 171-179.
URL: http://library.iapm.edu.ua/Naukovi_vydannya.

ЩОДО СУТНОСТІ ПОДАННЯ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ

Мирошниченко Юрій Михайлович

кандидат юридичних наук,

голова Іллічівського районного суду

м. Маріуполь, Донецька область, Україна

Головним питанням оптимальної організації судового розгляду, відповідь на яке не містить процесуальний закон, є порядок подання сторонами доказів. Щодо цього в КПК існує лише одне застереження: докази обвинувачення досліджуються в першу чергу (ч. 1 ст. 349). Невизначеним лишається й момент подання доказів, а отже розв'язання цих питання переходить у тактичну площину.

Судова практика склалася таким чином, що зібрані сторонами докази подаються під час розгляду судом клопотань учасників судового провадження (ст. 350 КПК). При цьому між опонентами нерідко виникають спори щодо належності та допустимості доказів. З огляду на відсутність у суду можливості попередньо ознайомитися з наявними у сторін доказами розв'язання таких спорів буває вельми проблематичним і не відповідає завданням цієї фази судового розгляду. Втягування суду в передчасні

суперечки сторін щодо процесуальних вад певних доказів дезорганізує судове провадження.

З метою подолання деструктивного впливу таких конфліктів на хід судового розгляду необхідно відокремити розгляд клопотань учасників судового провадження, безпосередньо не пов'язаних з дослідженням наявних у сторін доказів, від процесу їх подання, що має стати стрижнем етапу з'ясування судом обставин, встановлених під час досудового розслідування, та перевірки їх доказами. Для цього насамперед потрібно визначитися зі змістом поняттям «подання доказів».

Попри доволі широке використання як у науковому обігу, так і в практичному вжитку, законодавцем відповідний термін не застосовується. Проте ця обставина не повинна зупиняти суддів у прагненні оптимізувати свою діяльність, застосовуючи для цього такі організаційно-тактичні заходи, які з одного боку не входять у протиріччя з вимогами закону, а з іншого – сприяють реалізації завдань та основних засад кримінального судочинства (оперативності, безперервності, процесуальної економії та ін.). Власне кажучи, в цьому й полягає один із проявів криміналістичного забезпечення судового провадження.

Правильно, з нашої точки зору, вчиняють науковці, які розглядають подання доказів у судовому провадженні в двох аспектах: 1) як фізичне передання суду зібраних речей і документів; 2) як демонстрацію сторонами своїх доказів, спрямовану на їх дослідження в судовому засіданні й доведення їх переконливості [1, с. 173-174]. Однак необхідно йти далі в розумінні природи інституту подання доказів, названі аспекти якого – це дві сторони одного явища, єдиного процесу. Для усвідомлення його неподільної сутності необхідно відмовитися від надто формального, спрощеного, виключно буквального сприйняття норм, які регулюють процедуру судового розгляду.

Порядок дослідження доказів це не тільки черговість відповідних дій, але затверджений судом регламент роботи з окремими видами доказів, визначений ним метод, за яким здійснюється судове дослідження. З огляду на це головуючий повинен чітко й зрозуміло для учасників судового провадження розмежувати етап розв'язання судом клопотань сторін і надання ними своїх доказів залежно від встановленої послідовності їх дослідження.

Таким чином подання доказів логічно перетворюється з механічної передачі головуючому матеріалів досудового розслідування на процес демонстрації сторонами своїх доказів, обґрунтування їх вагомості, переконливості, доведення допустимості. У великих за обсягом доказового матеріалу справах у підготовчому судовому засіданні доцільно рекомендувати сторонам підготувати й надати суду під час розв'язання зазначеного питання списки джерел доказів, які вони мають намір подати для

дослідження. Так суд отримає необхідну для ухвалення оптимального рішення інформацію щодо характеру та обсягу наявних у сторін доказів.

При цьому подання доказів не вичерпується наданням суду письмових, електронних документів або речових доказів. Обґрунтування необхідності допиту свідків, експертів, забезпечення сторонами прибуття зазначених осіб та їх допит перед судом це теж подання доказів.

Даний метод, безумовно, оптимізує процес судового дослідження, підвищить його якість, забезпечить дійсну змагальність сторін, які на відміну від суду докладно ознайомлені зі змістом зібраних під час досудового розслідування доказів і як ніхто інший здатні ефективно оперувати ними в судовому засіданні, реалізуючи функцію судового доказування. Для цього його суб'єкт повинен не просто перелічити й передати зібрані ним джерела доказів головуючому. Подаючи докази, необхідно пояснювати доказове значення кожного з них, систематизувати докази стосовно попередньої та наступної тези, наголошуючи на висновках, які витікають із сукупності окремих доказів. Відповідну настанову головуючий має дати суб'єктам доказування при визначенні порядку дослідження доказів, а ще краще під час підготовчого судового засідання.

У цьому зв'язку може виникнути сумнів щодо того, чи відбулося в даному випадку безпосереднє дослідження судом усіх наданих сторонами доказів. Відповідь на це питання має бути позитивною. Судове дослідження – колективний процес, під час якого сторони під керівництвом головуючого досліджують наявні докази. Верховний Суд в одній зі своїх постанов з цього приводу зазначив, що мета норм, які регулюють дослідження письмових доказів у суді, полягає в тому, щоб кожна сторона мала можливість звернути увагу суду на аспекти, важливі для обґрунтування її позиції. Якщо з певних причин сторона вважає, що письмовий документ має бути повністю або частково оголошений, вона має право заявити таке клопотання відповідно до частини 1 статті 358 КПК. Кодекс не визначає, хто саме має оголосити ці докази. Виходячи зі змісту частин 1 та 2 статті 22 КПК подання суду доказів, і, відповідно, застосування такого способу їх подання, який забезпечить потреби суду й права інших учасників провадження, покладається на сторону, яка надає такі докази або посилається на них. У певних випадках, ураховуючи особливі потреби сторони, суд може прийняти цей обов'язок на себе [2].

Отже, ключовим питанням, яке корінним чином впливає на вибір тактики судового розгляду, є визначення порядку подання сторонами доказів, зміст якого включає обсяг, послідовність і метод їх дослідження. Суддя, головуючий у судовому засіданні, повинен вимагати від прокурора, захисника, інших суб'єктів доказування під час надання доказів не тільки наводити найменування документів, якими вони аргументують свої позиції, але й розкривати їх зміст та повідомляти про обставину, на

підтвердження якої вони подаються, так щоб це було зрозуміло як для суду, так і для будь-якого стороннього розумного спостерігача. Те саме стосується використання сторонами показань свідків, експертів, належність та допустимість яких також має бути обґрунтована до початку їх допиту. Власне це й становить зміст судового доказування в змагальному кримінальному процесі [3].

Література:

1. Крушинський с. А. Подання доказів у кримінальному судочинстві України : монографія. Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2017. 247 с.
2. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 13.10.2020 р. у справі № 127/21324/16-к (провадження № 51-922км19). *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: [http:// od.reyestr.court.gov.ua/files/46/ee02bbc506fc971a6c8c6e11d030f53f.rtf](http://od.reyestr.court.gov.ua/files/46/ee02bbc506fc971a6c8c6e11d030f53f.rtf) (дата звернення: 21.06.2021).
3. Мирощиченко Ю. М. Зміст і порядок подання доказів під час судового розгляду кримінальних справ. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 52. С. 90-93.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ОСОБИ НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗЛОЧИНЦЯ

Мікурова Анастасія Сергіївна

студентка

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

Злочинність неповнолітніх є однією з найактуальніших кримінологічних проблем, яка відображає загальні тенденції розвитку злочинності в країні, є показником морального здоров'я суспільства та дозволяє прогнозувати основні перспективи та можливі напрями злочинності у державі в майбутньому. Досліджувана злочинність є досить специфічною: з однієї сторони, вона входить у широку сферу делінквентності неповнолітніх, а з іншої – переростає у злочинність серед молоді та злочинність в цілому.

Крім того, слід зазначити, що злочинність неповнолітніх кримінологи традиційно відносять до розряду високолатентної. Проте, згідно

з офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора, що відображаються кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень та осіб, що їх вчинили, можна прослідкувати тенденцію до зниження злочинності неповнолітніх. Зокрема з 2012-го вона знизилась майже у 3,5 рази: із 14,5 тис. до 4 тис. зафіксованих випадків. Якщо ж говорити про останні роки, то кількість таких порушень знизилася майже на 15%: із 4750 випадків у 2018-му до 4088 випадків у 2019 році.

Невід'ємним елементом кримінологічної характеристики злочинності неповнолітніх є особа злочинця. Адже саме інформація про неї комплексно та повно розкриває соціально-демографічні, морально-психологічні особливості правопорушника, також можна з'ясувати його мотиви, зв'язки з незаконною діяльністю та виділити певні риси, які допоможуть сформуванню «портрету» досліджуваного злочинця в цілому. Якщо характеризувати особу неповнолітнього злочинця, то слід зауважити, що його особистісні риси та поведінка мають істотні відмінності від дорослого злочинця, що ускладнює проведення аналізу. Також слід враховувати, що неповнолітні перебувають лише на етапі формування особистості, на який впливає низка негативних факторів оточуючого середовища, що може мати наслідком деформацію правосвідомості, ціннісних орієнтирів та життєвих настанов.

Особистісні властивості неповнолітніх злочинців мають вікові особливості, які далеко не завжди відіграють вирішальну роль у мотивації злочинної поведінки (інакше було б зрозуміло, чому злочини вчиняють не всі підлітки). Тому не можна зводити пояснення причини злочинності неповнолітніх до вікових характеристик. За певних умов вони можуть лише сприяти посиленню негативного впливу оточуючого середовища або полегшити виникнення криміногенної ситуації. Наприклад, серед таких вікових особливостей є: недостатній життєвий досвід, незавершеність формування ціннісних орієнтацій, підвищена навіюваність, значущість участі в неформальній групі, прагнення показати себе дорослим, продемонструвати незалежність тощо [1, с. 473].

Серед зазначеної категорії правопорушників переважають особи чоловічої статі, а кількість жінок складає приблизно 7%. Однак цей показник залежить від виду злочину та може змінюватись.

З віком пов'язані певні біологічні, психічні та психологічні зміни в структурі особистості. Існує тенденція до вчинення злочинів особами, які не можуть нести юридичну відповідальність через свій вік, не зважаючи на наявність складу злочину, чим вони можуть зловживати. Дослідники акцентують увагу на підвищеній збудженості, дратівливості, перевазі емоцій та почуттів над свідомістю, відсутністю можливості адекватно оцінювати конкретну ситуацію. В діях підлітків досить часто вбачається непослідовність, легковажність, фантазування, відсутність самокритики,

живання спиртних напоїв та наркотичних засобів, бажання утвердитися в певному середовищі, переоцінка своїх сил і можливостей, а також відсутність достатніх знань про відповідальність за злочини. На фоні девальвації моральних та загальнолюдських цінностей стрімко відроджуються кримінальні традиції та звичаї, які активно впроваджуються у молодіжне середовище. Зростає кількість правопорушень серед дівчат-підлітків, в тому числі проституція, що особливо впливає на мораль молоді [2, с. 10].

Показник культурної освіти неповнолітніх злочинців у порівнянні з їх законослужняними однолітками є доволі низьким, багато з них мали погану успішність, не відвідували навчальні заклади або були взагалі відраховані. На жаль, спостерігається тенденція до відсутності у значної кількості підлітків мотивації до навчання, воно займає не перше місце в їх соціальних цінностях. Вчителі підкреслюють підвищену конфліктність таких осіб з ними та з навчальним колективом, аутсайдерство.

Традиційно девіацію в поведінці неповнолітніх пов'язують із сімейним достатком, благополуччям, адже особистість та її зв'язки зароджується саме в родині. Проблема полягає в тому, що, зазвичай, діти, які проживають у сім'ях, що потрапили у складне становище, нерідко покидають дім, живуть без батьківського нагляду, без належного виховання та віддаляються від своєї родини. Багато з них виховувались лише одним з батьків, були свідками домашнього насильства чи пияцтва, самі піддавались психологічному чи фізичному насильству, є вихованцями дитячого будинку та жили у сім'ях, що не мали власного чи постійного місця проживання.

Місце проживання також пов'язано з місцем вчинення злочину. Переважно правопорушення здійснюються в обласних центрах, містах районного значення, на території, яка має близьке місце розташування та добре відома неповнолітньому. Злочинність неповнолітніх не має «гастрольного» характеру, вчиняється у великих містах, а не в селах, де є більший ризик бути «викритим».

Відповідно до результатів соціологічного дослідження, проведеного кримінологом Н. В. Сметаніною, 100% респондентів зазначають про наявність залежності неповнолітніх від сучасних гаджетів, що стає на заваді нормальному ходу навчального процесу. Сьогодні смартфони та планшети серед неповнолітніх є найпоширенішим і водночас найнебезпечнішим засобом, що поширює інформацію. За допомогою цих технічних засобів діти мають доступ до електронних ресурсів усіх інших ЗМІ (сайтів, YouTube-каналів, Instagram-сторінок друкованих видань, радіо- і телеканалів тощо). Тривале перебування у віртуальній реальності призводить до психологічної залежності неповнолітніх від мережі Інтернет. Це має своїм наслідком як мінімум формування стереотипності мислення

неповнолітніх, а з урахуванням індивідуальних особливостей психіки дитини – виховання потенційного злочинця або, навпаки, жертви [3, с. 192].

Для злочинності неповнолітніх характерна переважно корислива мотивація; злочини найчастіше вчиняються для заволодіння престижними речами, які чесним шляхом молоді люди отримати не можуть. Орієнтація на авторитет, престиж та зміщення цілей психологічного комфорту до негайного задоволення потреб виливаються у злочини.

До основних належать такі типи неповнолітніх злочинців: особи, які взагалі спрямовані позитивно, скоюють злочин з легковажності, через невідповідність до правильного виходу із ситуації, що склалася, а також через випадковий збіг обставин; особи, яких до злочину підштовхнула ситуація, що виникла в результаті нестійкості загальної правової свідомості особи; особи з негативною спрямованістю, що не досягла рівня усталеності (це особи з передкримінальним досвідом); особи із сформованою стійкою антисоціальною спрямованістю (мають кримінальний досвід) [4, с. 115].

Незважаючи на те, що зараз є позитивні зміни у бік зниження рівня злочинності неповнолітніх, ця тема потребує глибокого та комплексного дослідження. Порівнюючи зі злочинністю дорослих, злочинність підлітків є більш складною для вивчення. Зокрема, необхідно досліджувати, насамперед, особу злочинця, щоб з'ясувати фактори, які на неї впливають та запобігти вчиненню правопорушень.

Література:

1. Михайлов О. Є. Кримінологія: Навчальний посібник. Київ : Знання, 2012. 565 с.
2. Аршава І. Ф., Єрошкіна Т. В., Репіна О. Г., Аршава І. О. Деякі психологічні аспекти злочинності неповнолітніх. Медична психологія. 2011. № 1. С. 8–14.
3. Сметаніна Н. В., Перцель К. с. Механізм негативного впливу ЗМІ на свідомість і правомірність поведінки неповнолітніх. Право і суспільство. 2019. № 2/2. С. 188 – 193.
4. Головкін Б. М., Батиргареева В. с. Кримінологічна характеристика злочинності неповнолітніх у місті Харкові. Питання боротьби зі злочинністю: збірник наукових праць. 2005. Вип. 10. С. 115.

ЗАСТОСУВАННЯ ДОДАТКОВИХ ПОКАРАНЬ ПРИ ЗВІЛЬНЕННІ ОСОБИ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ З ВИПРОБУВАННЯМ

Недов Сергій Леонідович

кандидат юридичних наук, доцент,

заслужений юрист України,

професор кафедри права

Дніпровського гуманітарного університету

м. Дніпро, Україна

Питання застосування додаткових покарань при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням є найбільш гострим та суперечливим як в теорії кримінального права, так у в судовій практиці. Актуальність цієї проблеми обумовлена перш за все важливими науковими та практичними завданнями, які виконує інститут звільнення від відбування покарання з випробуванням. З наукової точки зору розв'язання цієї проблеми сприятиме вирішенню таких наукових завдань, як визначення юридичної природи цього інституту, можливість та ефективність досягнення цілей покарання. З практичної точки зору розв'язання цієї проблеми сприятиме досягненню таких практичних завдань, як доцільність застосування додаткових видів покарання при застосуванні інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Під час застосування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути застосовані такі додаткові види покарання, як штраф, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Такі запитання, як наукова та практична доцільність застосування додаткових видів покарання при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням, ефективність застосування цих видів покарання для досягнення цілей покарання, залишаються невирішеними і на сьогоднішній день, тому в цій статті ми спробуємо торкнутися їх.

КК України передбачає застосування такого інституту кримінального права України, як звільнення від відбування покарання з випробуванням ст. 75 КК України. Виходячи зі змісту цієї статті, під час призначення одного з названих основних видів покарання суд, якщо дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. Відповідно до статті 77 КК України, у разі звільнення від відбування покарання з випробуванням можуть бути призначені додаткові покарання у вигляді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади або

займатися певною діяльністю і позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу [1, с. 42-43]. В юридичній літературі на сьогодні питання доцільності застосування додаткових покарань під час звільнення особи від відбування покарання з випробуванням залишається дискусійним. Автори, висловлюють думку про те, що при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням можуть бути застосовані додаткові покарання. Поширенню цієї думки сприяло, насамперед, помилкове, на наш погляд, розуміння юридичної природи інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. А отже, якщо цей інститут за своєю сутністю є звільненням особи від відбування покарання, то виконання додаткових покарань щодо засудженого, до якого він був застосований, суперечить його природі та функціональному призначенню. Так з одного боку, особа звільняється від відбування основного покарання, разом з цим до цієї особи застосовуються додаткові покарання. Отже фактично «повного» звільнення особи від відбування покарання не відбувається. З одного боку, цей інститут застосовується для звільнення особи від реального відбування покарання, і одночасно до особи застосовується інше покарання, яке особа вже реально відбуває. Тому, на наш погляд, застосування додаткових покарань при звільненні від відбування покарання з випробуванням є не виправданим. По – перше, такий підхід до вирішення питання цілком відповідає юридичній природі інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням. Отже, особі призначається один з основних видів кримінального покарання, але особа звільняється від його реального відбування. Якщо до особи застосувати додаткове покарання, то взагалі не можна говорити про звільнення особи від відбування покарання. По-друге, це підкреслюватиме його гуманістичну спрямованість. І по-третє, найбільш сприятиме у досягненні цілей покарання без його реального застосування.

Штраф, відповідно до ст. 53 КК України, – це грошове стягнення, що накладається судом у випадках і межах, установлених в Особливій частині КК України. Як додаткове покарання може бути призначений, якщо його спеціально передбачено в санкції статті Особливої частини КК України [2, ст. 65-66]. Відповідно до положень ст. 53 та ст. 77 КК України застосування штрафу як додаткового покарання при застосуванні інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням є цілком можливим. Але на практиці трапляються випадки, коли застосування штрафу як додаткового покарання під час звільнення особи від відбування покарання з випробуванням викликає певні негативні наслідки. Якщо засуджений, втратив роботу, і не зможе виплатити штраф, він порушить умови випробування. Тобто засуджений буде направлений для відбування призначеного покарання. Це означає, що ця особа не виправдано буде направлена для відбування покарання.

Відповідно до ст. 55 КК України, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю може бути призначене як додаткове покарання. Цей вид покарання як додаткове може бути призначене й у випадках, коли воно не передбачене в санкції статті Особливої частини цього Кодексу за умови, що з урахуванням характеру кримінального правопорушення, вчиненого за посадою або у зв'язку із заняттям певною діяльністю, особи засудженого та інших обставин справи суд визнає за неможливе збереження за ним права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю [3, с. 78]. У разі призначення позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю як додаткового покарання до арешту, обмеження волі, тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців або позбавлення волі на певний строк, воно поширюється на весь час відбування основного покарання і, крім цього, на строк, установлений вироком суду, що набрав законної сили. При цьому строк додаткового покарання у разі застосування ст. 77 цього Кодексу обчислюється з моменту набрання вироком законної сили. Так, на думку багатьох вчених, застосування такої додаткової міри покарання при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням є виправданим. На наш погляд, ця точка зору є спірною. При застосуванні інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням досягнення такої цілі покарання як виправлення засудженого відбувається завдяки певному механізму цього інституту шляхом виявлення довіри до засудженого без реального застосування до нього призначеного покарання, встановлення певних обов'язків. Застосування такої додаткової міри покарання, як позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням має головним чином превентивну мету, це позбавить її можливості вчинити нове кримінальне правопорушення. Цілком зрозуміло те, що превентивний характер цього додаткового покарання втрачає зазначені якості при застосуванні інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням [4, с. 47]. Це обумовлено тим, що особа має виправитись і без застосування до неї цієї додаткової міри покарання. Крім цього, така позиція надає репресивності інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням, що не відповідає сучасній кримінально-правовій політиці в Україні. При умовному засудженні додатковій міри покарання втрачають зазначену якість, оскільки довір'я виявляється особі, якій покарання відбувати недоцільно, вона може бути перевихована без цього. Тому протягом іспитового строку застосовувати їх немає необхідності.

При звільненні особи від відбування покарання з випробуванням як додаткової міри покарання може бути застосовано позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.

Згідно зі ст. 54 КК України така міра покарання може бути застосована до особи, яка засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин. На наш погляд, застосування такої міри покарання як додаткової при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням, як ми говорили раніше, цілком суперечить юридичній природі інституту звільнення від відбування покарання і не несе в собі виховного впливу на свідомість звільненої особи, а навпаки, породжує непорозуміння між державою і особою, бо, з одного боку, особу звільняють від відбування покарання, проявляючи довіру до неї, а з іншого піддають ще додатковому покаранню. Такий підхід лише сприятиме виникненню непорозумінь та суперечностей. Так, сам факт засудження особи вже несе за собою певні негативні наслідки, але крім того, що хоча особа і звільняється від відбування основного призначеного покарання, до неї ще буде застосовано додаткове покарання. У свідомості засудженого застосування інституту звільнення від відбування покарання з випробуванням не викликає почуття довіри до нього з боку держави, а лише підкреслить його репресивність. У наведених нами положеннях ми сформулювали свою точку зору щодо можливості застосування додаткових покарань при звільненні особи від відбування покарання з випробуванням. Тому вважаємо недоцільним застосування взагалі додаткових покарань при звільненні від відбування покарання.

Література:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25, стаття 77.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, В. В. Чернея. Київ, 2016. 1064 с.
3. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / А. А. Васильєв, Є. О. Гладкова, О. О. Житний та ін.; за заг. ред. проф. О. М. Литвинова. Харків, 2020. 428 с.
4. Von Hirsch A. Recent trends in American criminal sentencing theory. *Maryland Law Review*. Volume 42, Issue 1. – С. 6–36. – URL: <http://digitalcommons.law.umaryland.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2534&context=mlr>

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ПРОКУРОРА ЯК НАПРЯМИ ПРИЙНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ РІШЕНЬ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Павлійчук Кристина Вікторівна

прокурор

Харківської обласної прокуратури;

аспірант

Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності

імені академіка В. В. Сташица

Національної академії правових наук України

м. Харків, Україна

Прийнятий у 2012 році Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК) є безперечним підтвердженням реформування кримінальної юстиції України у напрямі наближення до загальноєвропейських міжнародно-правових стандартів захисту прав і свобод людини. Чинний КПК значно розширив межі застосування засади змагальності у кримінальному провадженні, а також повноваження прокурора під час досудового розслідування, у зв'язку з чим досі існують різні точки зору правників щодо функційної спрямованості діяльності прокурора у кримінальному провадженні.

Більш того, результати опитування працівників прокуратури, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, свідчать, що вони по-різному бачать свою роль у процесі (як активного учасника процесу розслідування або наглядача за законністю), а відтак і свої обов'язки [1, 36].

Для правильного визначення кола процесуальних рішень, що приймаються прокурором як представником сторони обвинувачення в кримінальному провадженні, вкрай важливим є розуміння функцій, які цей суб'єкт виконує під час здійснення кримінальної процесуальної діяльності. В свою чергу, якість прийнятих прокурором кримінальних процесуальних рішень обумовлюється якістю (законністю, обґрунтованістю та своєчасністю) реалізації цим суб'єктом своєї процесуальної компетенції під час вирішення конкретних правових питань.

Слід погодитись із І.В. Гловюк, яка визначила кримінальну процесуальну функцію як обумовлений завданнями кримінального провадження певний самостійний напрямок діяльності суб'єкта (суб'єктів) кримінального провадження, що має самостійне завдання, визначає права та обов'язки суб'єкта (суб'єктів) і реалізується за допомогою кримінально-

процесуальних засобів у формі, регламентованій кримінальним процесуальним законодавством [2, с. 49]. У свою чергу, кожна окрема функція характеризується наявністю власних завдань, що дозволяє викремити її види.

Формування однакового розуміння функцій прокурора у кримінальному провадженні під час досудового розслідування потребує розкриття його функціонального призначення за національним законодавством з урахуванням ратифікованих міжнародних правових актів.

Так, у ст. 131-1 Конституції України закріплено, що прокуратура здійснює: 1) підтримання публічного обвинувачення в суді; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [3]. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про прокуратуру» на прокуратуру не можуть покладатися функції, не передбачені Конституцією України [4].

У Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженій Указом Президента України від 08.04.2008 № 311 (далі – Концепція), визначено, що державний обвинувач – це посадова особа органів прокуратури, яка здійснює функцію кримінального переслідування особи в процесі досудового розслідування та підтримує державне обвинувачення у кримінальному судочинстві.

Крім того, Концепція містить положення про те, що у сфері кримінальної юстиції прокуратура в Україні має стати єдиним органом, на який покладається виконання таких функцій: а) нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність та досудове розслідування; б) кримінальне переслідування особи, в тому числі висунення обвинувачення, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням та складання обвинувального акта; в) нагляд за додержанням законів органами та установами, які виконують судові рішення у кримінальних справах, а також застосовують інші заходи примусового характеру, пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян. При цьому в Концепції надано поняття кримінального переслідування, згідно з яким – це виняткова процесуальна функція прокурора, котра полягає у висуненні від імені держави обвинувачення, направленні кримінальної справи до суду, підтриманні державного обвинувачення в суді, участі у перегляді судових рішень у кримінальних справах в апеляційній та касаційній інстанціях [5].

Вищезазначені положення узгоджуються з Рекомендацією Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухваленою 06.10.2000 (далі – Рекомендація), де вказано, що прокурори в усіх системах кримінального

правосуддя вирішують питання про відкриття чи продовження кримінального переслідування; підтримують обвинувачення в суді; можуть оскаржувати або вносити апеляційні подання на всі або деякі судові рішення [6].

Чинний КПК не містить визначення кримінального переслідування. Зазначений термін згадується лише в ст. 542 КПК, в якій вказано про перейняття кримінального переслідування.

Погоджуючись з висловленою деякими науковцями позицією, що «фактично всі повноваження прокурора, виписані у ст. 36 КПК України, є засобами здійснення кримінального переслідування» [7, 8], приходимо до висновку, що повноваження прокурора під час здійснення кримінального переслідування відповідають діяльності прокурора під час виконання функції організації і процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Між тим, потребують особливої уваги виключні повноваження прокурора під час досудового розслідування приймати кримінальні процесуальні рішення, що містять твердження про винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення.

Як стадію кримінального провадження визначено притягнення до кримінальної відповідальності, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК).

Характерними рисами притягнення до кримінальної відповідальності вважають те, що це, насамперед, кримінальна процесуальна діяльність органів досудового розслідування та прокурора – сторони обвинувачення та суду, який здійснює функцію правосуддя; вона починається з моменту повідомлення особі про підозру в скоєнні кримінального правопорушення та появи такого суб'єкту кримінального провадження – підозрюваного – сторони захисту; не співпадає з початком кримінально-процесуальної діяльності сторони обвинувачення, а саме початком стадії досудового розслідування (ст. 214 КПК), яка починається з моменту внесення даних до Єдиного реєстру досудових розслідувань [8, 242-243].

Отже, дослідження теми кримінальних процесуальних функцій прокурора та його повноважень під час досудового розслідування наштовхує на висновок про те, що в якості самостійної функції прокурора слід розглядати притягнення до кримінальної відповідальності. Зазначена функція передбачає прийняття прокурором кримінальних процесуальних рішень, що містять твердження про причетність до вчинення або винуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення. Виділення цієї функції буде належним критерієм для виділення особливої групи процесуальних рішень прокурора, різновиди яких має бути встановлено з урахуванням міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини, зокрема з урахуванням позиції Європейського суду з прав людини

щодо моменту фактичного висування проти особи обвинувачення в кримінальному провадженні.

З метою впорядкування уявлень про зміст та спрямованість кримінальної процесуальної діяльності прокурора необхідно на законодавчому рівні надати повне визначення терміну «притягнення до кримінальної відповідальності».

В умовах сучасної правової дійсності пропонуємо вважати основними функціями прокурора під час досудового розслідування: 1) нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням; 3) притягнення до кримінальної відповідальності; 4) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Література:

1. Звіт за результатами дослідження. Роль прокурора на досудовій стадії кримінального процесу. Київ. 2017. с. 36. URL: https://ecpl.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/prokurator_infografic.pdf

2. Гловюк І.В. Кримінально-процесуальні функції: теорія, методологія та практика реалізації на основі положень Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.: монографія. Одеса: Юридична література. 2015. 712 с.

3. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

4. Закон України «Про прокуратуру» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, ст.12). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>

5. Концепція реформування кримінальної юстиції України, затверджена Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/311/2008>

6. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 6 жовтня 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2000_19_2000_10_6.pdf

7. Легеза Л.А. Процесуальні та тактичні питання підтримання державного обвинувачення у справах про хабарництво : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Акад. адвокатури України. Київ. 2013. 20 с.

8. Юрченко Л.В., Забабуріна А.Г. Притягнення до кримінальної відповідальності – як стадія кримінального провадження. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 25 (64). 2012. № 2. С. 238-243.

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF PROFESSIONAL CRIMINALS AND RECIDIVISTS

Polyukhovych Yelizaveta Eduardivna

Student

Institute of Law and Innovative Education

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Nikitina Iryna Petrivna

Scientific Advisor, Senior Lecturer

Institute of Law and Innovative Education

Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Dnipro, Ukraine

In modern legal reality, an antisocial act of a person, encroaching on the relations that have developed in society and posing a threat to social development, i.e., a crime, becomes a way of life for a certain category of persons. As in any activity, constantly honing one's skills contributes to the development of professional qualities, and in criminal activities there is the concept of "professional criminals" who, over several years, master criminal skills, improve the way of committing a crime and become professionals. in their socially dangerous sphere. Undoubtedly, such a course of events and the presence of such persons undermine public safety and control over state, legal and social reality, and this is the relevance of this research topic.

The study of the psychological characteristics of such persons is a very important component in preventing and counteracting criminals. From the point of view of psychology, a professional criminal is a recidivist, is a persistent criminal, accustomed to a socially dangerous form of behavior. The criminal behavior of a recidivist shows the peculiarities of the interaction of his conscious and subconscious mechanisms of self-regulation. Defects of self-regulation in combination with antisocial value orientations, situational average dependence – the main psychological characteristics of the recidivist. Recidivism is a manifestation of persistent antisocial and criminal behavior of this category of persons. The behavior of a recidivist contradicts common sense, which is why there is a phenomenon of antisocial uncontrolled behavior, which is very stable. For recidivists, a characteristic feature of their behavior is indifference to possible punishment and public condemnation [1, p. 62].

Recidivism is interdependent with various mental anomalies (psychopathy, alcohol and drug abuse). It is necessary to say a few words about illegal armed associations of recidivists, which are characterized by increased public danger, as in such criminal associations the criminal qualification of their members is

improved, which allows to commit various crimes quite successfully. To support the leaders of such criminal associations, special funds are created, and severe penalties are imposed for refusing to contribute to such funds. All this speaks of the great social danger of such criminal associations. A new crime is committed by a recidivist at the usual level – due to the preference for a criminal type of behavior.

In the Soviet period, the concept of a professional criminal was studied extremely actively. Thus, I.M. Yakimov, characterizing the criminals of the 1920s, referred to the professional type of "criminal who often commits crimes that provide him with a livelihood and provide a steady income, and due to his experience in committing the chosen type of crime such a criminal confidently counts on impunity for their own actions" [2, p. 31].

Studying the behavior of professional criminals, scientists were guided by the fact that the professionalization of a person who set out to commit crimes is not influenced by social factors (common causes of crimes), but is a natural improvement of any long-term activities to achieve the ultimate goal (namely obtaining non-labor income with the least risk for themselves) [3, p. 84].

In the 1920s, scientists distinguished professional criminals from other categories by more sophisticated ways of committing crimes. If in pre-revolutionary times professional criminals were identified with the so-called ordinary criminals, in the 1920s they were separated into an independent category of criminals. However, the difference between professional and habitual types was insignificant, conditional. It consisted only in the fact that, according to I.M. Yakimov, «a professional criminal works as a master, a specialist, an ordinary criminal is still not smart enough and brave, uses only a convenient opportunity. Professional criminals become mostly ordinary criminals, which is a preparatory stage through which professionals pass" [2, p. 34].

According to B.S Utevsky (shared by M.M Gernet, I.M. Yakimov and others), professional criminals, forming the core of criminals, committed a huge number of crimes that were disclosed, an even greater number of those that were not disclosed, and probably the largest number of crimes that did not even become known to the search and inquiry authorities" [4, p. 94]. In this regard, it is interesting to suggest that scholars introduce an article in the General Part of the Criminal Code, which would establish the characteristics of a professional criminal, so that the criminal liability of this category of persons acquires clear legal regulations.

The next cycle of scientific research on professional crime began in the late twentieth century, when a number of signs of criminal professionalism singled out N.F. Kuznetsova in the monograph "Crime and Crime". According to her, a professional criminal is endowed with the following characteristics:

1) crimes for him as a business, he specializes in one type of crime, ie criminal activity is for him the main or only source of livelihood;

2) acts skillfully, carefully plans the crime, technically equips it, uses certain "tools" (tools and means, special techniques);

3) hone their knowledge, experience, art;

4) turns criminal activity into a career, subordinates everything to it, including philosophy and worldview;

5) identifies himself with the underworld [5, p. 205]. Later, researchers chose as a basis these signs of professional crime.

In the early 1990s, in connection with the increasing relevance of the study, Alekseev, Bytko, Vakutin, Vodolazky, and Gilinsky, Popov, Solopanov, Taibakov, Tulegenov.

Conclusions. Persistent criminal behavior looks like any other professional activity. Therefore, it seems quite appropriate to defend in criminology by most scholars the interpretation of the concept of "professional crime" as a set of crimes committed skillfully by persons who have chosen criminal activity as their profession. Having analyzed all the above, we can say that in modern realities, counteracting the activities of professional criminals and the emergence of new persons engaged in illegal activities is an important aspect in the normal functioning of the state.

References:

1. Grodzinsky M.M. Recidivism and habitual crime / M.M. Grodzinsky // *Law and life.* – 1923. – P. 62–63

2. Yakimov I.N. Forensics. Guide to criminal technique / I.N. Yakimov. – M., 1925. – 496 p. 21.

3. Kurinov B.A. Scientific bases of qualification of crimes / B.A. Kurinov. – M., 1976. – 182 p.

4. Utevsky B.S. Recidivism and professional crime / B.S. Utevsky // *Problems of crime: collection. scientific tr.; under ed. EG Shirvindta et al.* – M., 1928. – P. 91–98.

5. Kolomytsev N.A. Recidivism and its relationship with other dangerous encroachments / N.A. Kolomytsev, L.N. Odintsova // *Legal Thought.* – 2015. – № 3 (89). – P. 85–90.

ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ: ПОНЯТТЯ ЗА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Ругін Володимир Віталійович

студент VI курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Бараненко Дмитро Володимирович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри теорії та історії держави та права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Право на захист є природним правом кожної людини незалежно від її професійної, фізичної чи іншої підготовки. Конституцією України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожен може скористатися правом на необхідну оборону, хоча закон і не зобов'язує це право застосовувати. Так, відповідно до ч. 3 ст. 27 Конституції України, кожен громадянин має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Також у ч. 4 ст. 55 Основного Закону зазначено, що кожен має право будь-якими незабороненими законом способами захищати свої права та свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Утіленням конституційних положень є ст. 36 Кримінального кодексу (КК) України, згідно з якою кожна особа має право на необхідну оборону від суспільно небезпечного посягання незалежно від можливості уникнути його або можливості звернутися за допомогою до інших осіб чи органів влади. Відповідно до ч. 1 ст. 36 КК України, необхідною обороною визнаються дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також суспільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання, якщо при цьому не було допущено перевищення меж необхідної оборони.

Незважаючи на визнане державою в межах законодавства право громадян на самозахист, донині чимало питань, що стосуються інституту необхідної оборони, залишаються невирішеними як у теорії, так і на практиці.

Значну науково-дослідницьку роботу виконали численні провідні спеціалісти у галузі теорії кримінального права. Значний внесок у вивчення цих питань зробили такі правознавці, як Ю. В. Баулін, С. В. Бородін, І. М. Гатаулін, М. І. Загородников, А. Ф. Істомін, В. Ф. Кириченко, Ю. І. Ляпунов, В. В. Меркур'єв, М. М. Паше-Озерський, А. А. Піонтковський, І. С. Тишкевич, В. І. Ткаченко, М. І. Якубович та ін. Проте, незважаючи на ґрунтовні напрацювання зазначених авторів, чимало аспектів окресленої проблеми залишаються дискусійними й потребують подальшого наукового аналізу. Метою статті є з'ясування понятійного апарату необхідної оборони, а також виокремлення ознак і видів перевищення меж необхідної оборони. Поняття необхідної оборони є одним із дискусійних у юридичній науці, а отже, варто зосередити увагу на тих підходах, що слугуватимуть основою подальшого аналізу. Найчастіше в науковій літературі підтримують визначення необхідної оборони, яке запропонував В. Долопчев: «визнане державою за кожним громадянином право власними силами захищати будь-яке право, своє чи чуже, від протизаконного нападу» [3, с. 320].

Якщо ми звернемося до сучасного вітчизняного законодавства, то зможемо дізнатися основні аспекти поняття необхідної оборони.

Так, об'єктом посягання можуть виступати охоронювані законом права та інтереси особи, яка захищається, або іншої особи, суспільні або державні інтереси. До них належать: життя, здоров'я, особиста і статева свобода, честь і гідність особи, власність, недоторканість житла, а також інші права і законні інтереси особи, яка захищається, або іншої особи.

Посягання може відбуватися як із застосуванням фізичної сили, так і з використанням зброї, інших предметів, знарядь, тварин тощо.

Суттєвою обставиною суспільно небезпечного посягання є його тривалість в певний проміжок часу, протягом якого можливе застосування необхідної оборони.

Роз'яснюючи це положення, Пленум Верховного Суду України ще в постанові від 28.06.1991 року № 4 «Про практику застосування судами законодавства, що забезпечує право на необхідну оборону від суспільно небезпечних посягань» зазначив, що стан необхідної оборони виникає не тільки в момент суспільно небезпечного посягання, але й за наявності реальної загрози заподіяння шкоди.

Невід'ємним елементом необхідної оборони є наявність у того, хто захищається, потреби в негайному відверненні чи припиненні наявного суспільно небезпечного діяння.

Перевищення меж необхідної оборони визнається умисне заподіяння тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обставинці захисту (ч. 3 ст. 36 КК України).

Отже, перевищення меж необхідної оборони є наслідком того, що особа яка захищалася, перебуваючи в стані необхідної оборони, порушила вимогу про відповідність оборони. Перевищення необхідної оборони можливе у випадку, коли нападнику заподіяна шкода, яка є тяжкою (смерть або тяжкі тілесні ушкодження) та явно не відповідає небезпеці посягання або обстановці захисту. Перевищення меж необхідної оборони тягне кримінальну відповідальність лише у випадках, спеціально передбачених статтями 118 та 124 КК України (ч.3 ст. 36 КК України):

– ст. 118 КК – умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони;

– ст. 124 КК – умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони.

Відповідно до ч. 5 ст. 36 КК не є перевищенням меж необхідної оборони і не має наслідком кримінальну відповідальність застосування зброї або будь-яких інших засобів чи предметів для захисту від нападу озброєної особи або нападу групи осіб, а також для відвернення протиправного насильницького вторгнення у житло чи інше приміщення, незалежно від тяжкості шкоди, яку заподіяно тому, хто посягає. Крім того, особа також не підлягає кримінальній відповідальності, якщо через сильне душевне хвилювання, викликане суспільно небезпечним посяганням, вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обстановці захисту (ч. 4 ст. 36 КК).

Особливу увагу варто приділити особливостям інституту необхідної оборони, адже остання, хоча і є правомірною дією, водночас полягає в заподіянні шкоди іншій особі, що в окремих випадках кваліфікується як злочин. Тут важливого значення набуває питання про підставу необхідної оборони – окремий її елемент, що, з одного боку, відособлений від інших її ознак, а з іншого – є першою та фундаментальною її ознакою. У кримінально-правовій науковій джерелах підставу й ознаки необхідної оборони називають умовами правомірності. Український дослідник Е. Я. Немировський переконує, що поняття «оборона» містить у собі два елементи – посягання й захист, що повинні відповідати певним умовам [4]. Розглянемо вимоги, яким має відповідати підстава необхідної оборони як суспільно небезпечного посягання. У разі встановлення факту недотримання вимог, що повинні характеризувати суспільно небезпечне посягання, можна констатувати відсутність стану необхідної оборони. У зв'язку з цим одним зі спірних питань теорії та практики необхідної оборони є трактування поняття «суспільно небезпечне посягання». Слід констатувати, що науковці здебільшого з'ясовують зміст терміна «суспільно небезпечне», не приділяючи належної уваги тлумаченню поняття «посягання», юридичний зміст якого також є неоднозначним і суперечливим. Про це свідчить аналіз окремих норм чинного КК України.

У ст. 112, 348, 379 зазначеного Закону посяганням є як власне вбивство, так і замах на вбивство певних осіб. Ураховувати ці положення, на нашу думку, слід і під час розгляду підстав необхідної оборони: посягання варто усвідомлювати як безпосередньо суспільно небезпечні дії, так і замах на вчинення таких дій. Окреслені висновки підтверджують також положення Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону» від 26 квітня 2002 р. № 1, де в п. 2 зауважено, що стан необхідної оборони виникає не тільки в момент суспільно небезпечного посягання, а й за умов наявності реальної загрози заподіяння шкоди.

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що питання визначення алгоритмів для вирішення справ щодо правомірності необхідної оборони є перспективним напрямом подальших наукових розвідок, а також має бути вирішення питання про те, коли наявна караність діяння в разі перевищення меж необхідної оборони та коли таку караність взагалі виключають. Окремі аспекти цього питання залишаються недостатньо дослідженими, оскільки вбивство за умов перевищення меж необхідної оборони є різновидом убивств за пом'якшуючих обставин, особливостями якого є специфічна обстановка його вчинення та інші додаткові ознаки, що характеризують зміст посягання на життя потерпілого.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Редакція від 04.10.2021, підстава – 2147а-VIII – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Коробенко В. М. Кримінальне право України. Загальна частина : [підручник] / Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін. ; [за ред. М. І. Мельника, В. А. Климента]. – 2-ге вид., переробл. та допов. – К. : Прав. джерела, 2002. – 432 с.
4. Немировский Е. Я. Советское уголовное право / Е. Я. Немировский // Антологія української юридичної думки : [у 10 т.]. – К. : Юрид. кн., 2004. – Т. 7. – 2004. – 528 с.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Ряшко Олена Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Львівського державного університету внутрішніх справ

м. Львів, Україна

Кримінальний процесуальний кодекс України пріоритетом визначив захист особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України).

Виходячи із завдань кримінального провадження, що встановлені ст. 2 КПК України, його завданням є встановлення факту вчинення кримінального правопорушення, причетність до його вчинення конкретної, а не будь-якої особи, доведення її конкретної провини, недопущення можливості обвинувачення або засудження невинуватої особи, будь то на підставі угод з нею або за відсутності таких угод. Це і є вимогою встановити й пізнати події, що відбулися, і всі обставини, які підлягають встановленню й доказуванню у кримінальному провадженні, у відповідності до того, як це мало місце насправді. Для встановлення цих обставин використовують як загальні закони пізнання, так і особливі правила кримінального процесуального доказування [1, с. 163].

Джерела доказів як встановлених фактичних даних за їх змістом й характером форми кримінальний процесуальний закон поділяє на декілька груп: показання, речові докази, документи, висновки експертів. Сьогодні судова експертиза проводиться у більшості кримінальних проваджень. Це самостійна процесуальна дія, сутність якої полягає у дослідженні матеріалів кримінального провадження, що проводиться на основі спеціальних наукових знань з метою встановлення обставин, які мають значення для його правильного вирішення. В разі здійснення оцінки вірогідності й правильності висновку експерта перш за все визначається придатність речових доказів і зразків як об'єктів для проведення дослідження, достатність використання методик експертного дослідження для

відповіді на поставлені перед експертом запитання, наукова обґрунтованість експертної методики та правомірність її застосування в даному конкретному випадку [2, с. 96]. Відповідно до вимог ст. 94 КПК України, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному розгляді в судовому процесі всіх обставин кримінального провадження в їх сукупності, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Процес доказування складається зі збирання, перевірки та оцінки доказів, тобто з їх необхідного процесуального закріплення, перевірки (дослідження), а також оцінки кожного доказу окремо і всієї сукупності доказів на основі вільної оцінки за внутрішнім переконанням судді. Вільна оцінка доказів є розумною чуттєвою діяльністю судді. Він повинен обґрунтувати, які конкретні обставини може навести для підтвердження істинності свого переконання або неістинності фактичного ствердження. Суддя у кримінальному процесі не має за мету встановити абсолютну істину, а може лише максимально наблизитися до неї.

Відповідно до вимог ст. 101 КПК України, висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на запитання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи. У висновках повинні бути вказані методи, котрі були застосовані експертом при дослідженні, обґрунтування відповідей на поставлені питання, а також обставини, що мають значення для кримінального провадження і які встановлені з ініціативи самого експерта. Суд досліджує і оцінює висновок експерта як і будь-які інші докази і він не має будь-яких переваг перед іншими доказами і заздалегідь встановленої сили, підлягає аналізу, зіставленню й оцінці у сукупності з іншими доказами у кримінальному провадженні.

Для призначення та проведення судової експертизи обов'язково потрібна наявність як фактичних так і юридичних підстав. Фактичною підставою є дані, які свідчать про певні обставини, що можуть стати передумовою для проведення судової експертизи. Юридичною підставою є передбачена законодавством формальна процесуальна форма правого акта [3, с. 8-9].

Відповідно до вимог ст. 356 КПК України, під час судового розгляду за клопотанням однієї із сторін кримінального провадження або за ініціативою суду для допиту можуть викликати експерта для пояснення чи доповнення даного ним раніше висновку. Показання експерта не замінюють його письмовий висновок і мають на меті роз'яснити або уточнити даний висновок, а тому показання експерта про факти поза цим висновком

доказового значення не мають. Експерту можуть бути поставлені запитання щодо наявності в нього спеціальних знань та кваліфікації з досліджуваних питань, дотичних до предмета його експертизи; використаних методик і теоретичних розробок; достатності відомостей, на підставі яких готувався висновок; наукового обґрунтування та методів, за допомогою яких експерт дійшов висновку; застосовності та правильності застосування принципів та методів до фактів кримінального провадження; інші запитання, що стосуються достовірності висновку.

Нерідко при розгляді кримінальних справ в судах загальної юрисдикції може виникнути ситуація, коли без проведення судової експертизи не обійтися. Згідно ст. 7 Закону України «Про судову експертизу» при виникненні в процесі розгляду справи питань, що потребують спеціальних знань в різних областях науки, техніки, мистецтва, ремесла, суд призначає експертизу. Проведення експертизи може бути доручено судово-експертній установі, конкретному експерту або декільком експертам. Кожна зі сторін і інші особи, які беруть участь у справі, має право подати суду питання, які підлягають вирішенню при проведенні експертизи. Остаточне коло питань, за якими потрібно висновок експерта, визначається судом. Відхилення запропонованих питань суд зобов'язаний мотивувати [4].

Таким чином, у кримінальному судочинстві проблема призначення і виробництва експертиз займає особливе місце. Вона була і до теперішнього часу залишається досить актуальною, оскільки важлива роль в доведенні вини особи, яка вчинила злочин, належить саме експертизі.

Стрімке зростання потреб сучасного суспільства в використанні спеціальних знань як у рамках судочинства, так і поза цими рамками дозволяє розглядати судову експертизу як самостійний і найбільш перспективний механізм захисту прав і свобод громадян, а також інтересів держави.

Можливості судової експертизи значні, експертами встановлюються найрізноманітніші факти, що характеризують подію злочину. Перелік експертиз постійно розширюється в міру все більш широкого використання науково-технічних досягнень. Експерти надають значну допомогу в реалізації одного з важливих принципів законності – невідворотності покарання винних осіб.

Література:

1. В. О. Ходанович. Інститут судової експертизи як джерело доказів в кримінальному судочинстві України та Австрії: порівняльно-правовий аспект. Вісник Академії адвокатури України том 11 число 3(31) 2014. С. 162-169.
2. Гора І. В. Проблемні питання залучення експерта стороною захисту // Криміналістика и судебная экспертиза : междуведомственный научно-

методический сборник. Вып. 59. К.: Министерство юстиции Украины, 2014. С. 87–98, 96.

3. Власова, Г.П., Калачова, О.М., Кошинець, В.В., Соколова, Я.А. & Щербакова, Г.В. (2014). Актуальні питання призначення та проведення експертиз в Україні. Національна академія прокуратури України. С. 1-10

4. Кулик Я.О. (2020). Проблеми призначення судової експертизи у кримінальному провадженні. Міжнародний науковий електронний журнал ЛОГОС. ОНЛАЙН. С. 1-6. Вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2663-4139/article/view/7411>

ОБОВ'ЯЗКИ ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Сіденко Володимир Вячеславович

студент магістратури

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Юридичні обов'язки засуджених – це встановлена у зобов'язуючих і забороняючих нормах міра необхідної поведінки засудженого під час відбування покарання, що забезпечує досягнення цілей покарання, підтримання правопорядку під час його відбування, дотримання прав та законних інтересів як самого засудженого, так і інших.

Зміст юридичних обов'язків становлять два елементи: а) необхідність вчинення певних дій (обов'язок засуджених до громадських робіт безоплатно відпрацювати певну кількість годин у суспільно корисних роботах (ч. 1 ст. 36 КВК України); обов'язок засуджених до штрафу сплатити встановлений судом розмір штрафу у місячний строк після набрання вироком суду законної сили (ч. 1 ст. 26 КВК України), обов'язок засуджених до обмеження волі самостійно з'явитися до місця відбування покарання (ч. 1 ст. 57 КВК України); б) необхідність утримання від встановлених законом дій (заборона засудженим до позбавлення волі зберігати при собі гроші та цінні папери (ч. 7 ст. 102 КВК України); заборона засудженим до обмеження волі перебувати у вільний від роботи час поза гуртожитком без дозволу адміністрації виправного центру (ч. 3 ст. 59 КВК України) та ін.). Таким чином, юридичними обов'язками в теорії кримінально-виконавчого права визнаються не тільки норми, що зобов'язують (позитивно зобов'язують), а й забороняють (негативно зобов'язують) норми. Заборони для засуджених розглядаються як різновид

обов'язків, тобто як обов'язок утримуватись від зазначених у законі дій. Обов'язками є заборони, встановлені у статтях 37, 41, 51, 59, 107 КВК України.

Насамперед, засуджені мають виконувати свої конституційні обов'язки. Крім цього, основні обов'язки засуджених додатково закріплені у ст. 9 КВК України. Це обов'язки, виконання яких має сприяти закріпленню в засуджених навичок правомірного поведінки, забезпеченню правопорядку під час відбування покарання, створювати необхідні умови діяльності органів прокуратури та установ виконання покарань.

Зокрема, засуджені зобов'язані виконувати інші, встановлені законодавством, обов'язки громадян. Наприклад, виконувати взяті зобов'язання по цивільно-правовим угодам, виховувати дітей, піклуватися про своїх непрацездатних батьків тощо. Засуджені не повинні зазіхати на права та свободи, честь та гідність інших осіб.

На засуджених покладається обов'язок виконувати законні вимоги адміністрації органів та установ виконання покарань, оскільки без цього неможливо в повному обсязі, точно й вчасно виконати покарання та досягти його цілей. Вимоги адміністрації органів та установ виконання покарань мають бути дійсно законними, тобто заснованими на нормах КВК України чи інших нормативно-правових актах, що регулюють процес виконання того чи іншого виду покарань та стосуватиметься виконання покарання.

Засуджені, як і інші громадяни, повинні дотримуватись загальноприйнятих у суспільстві правил поведінки та правил співіснування членів суспільства, не порушувати етичних, культурних та моральних норм. У частині 1 ст. 9 КВК України з цього приводу закріплюється додатковий обов'язок засуджених ввічливо ставитися до персоналу, інших осіб, які відвідують установи виконання покарань, а також інших засуджених. Виконання цього обов'язку засуджених у місцях позбавлення волі забезпечується постійним наглядом за ними, неухильним виконанням вимог режиму, порядку та умов виконання покарань, широким колом заходів виховного характеру.

Обов'язок з'являтися на виклик адміністрації органів та установ виконання покарань стосується також усіх категорій засуджених, але більшою мірою – засуджених до покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, для яких явка до відповідної посадової особи є формою та контролем. та проведення виховної роботи Так, наприклад, засуджені до покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю чи громадських робіт мають бути за викликом до кримінально-виконавчої інспекції (ч. 1 ст. 34 КВК України), а засуджені до громадських та виправних робіт крім цього мають ще й періодично з'являтися на реєстрацію до інспекції (ч. 1 ст. 37, ч. 6 ст. 41 КВК України).

Список обов'язків засуджених, зазначених у ст. 9 КВК України не є вичерпним. Спеціальні обов'язки засуджених до позбавлення волі встановлено у ч. 3 ст. 107 КВК України, а у ч. 4 цієї статті вказано ще й заборони для цієї категорії засуджених. Обов'язки інших категорій засуджених у КВК України в окремих нормах не вказуються; вони розміщені у тих нормах Особливої частини КВК України, які регулюють порядок та умови виконання того чи іншого виду кримінальних покарань.

За невиконання своїх обов'язків (як основних, так і спеціальних) та законних вимог адміністрації органів та установ виконання покарань засуджені притягуються до різних видів юридичної відповідальності: кримінальної, дисциплінарної, матеріальної.

Засуджені зобов'язані:

- дотримуватись норм, що визначають порядок та умови відбування покарання, розпорядку дня колонії, правомірних взаємин з іншими засудженими, персоналом колонії та іншими особами;

- утримувати в чистоті та порядку приміщення, дбайливо ставитися до майна колонії та предметів, якими вони користуються при виконанні дорученої роботи, здійснювати за ними належний догляд та використовувати їх лише за призначенням;

- виконувати встановлені законодавством вимоги персоналу колонії;

- виконувати необхідні роботи з самообслуговування, благоустрою колонії;

- дотримуватись санітарно-гігієнічних норм;

- дотримуватись вимог пожежної безпеки та безпеки праці [2].

Таким чином, обов'язки разом із правами є невід'ємними складовими частинами правового статусу засуджених. Як зазначає Ю.А. Кричун, обов'язки засуджених мають значення у механізмі правового регулювання. Вони обмежують, конкретизують та доповнюють загальний статус громадян, Сутність юридичних обов'язків засуджених виявляється у вимозі необхідної з позиції держави, влади та закону поведінки. Ця поведінка забезпечується заходами державного примусу. Юридичні обов'язки виявляються через їх зміст та структуру, до якої включається необхідність вчинення певних дій та необхідність утримуватися від деяких [3, с. 85].

Література:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.

2. Чернышев Д. Какие права и обязанности есть у осужденных в Украине. URL: <https://dengi.informator.ua/2021/07/15/kakie-prava-i-obyazannosti-est-u-osuzhdennyh-v-ukraine-otvet-yurista/>

3. Кричун Ю.А. Теоретичні положення визначення поняття та змісту правового статусу засуджених до позбавлення волі. Держава та регіони. Серія «Право». 2014. № 2 (44). С. 83-87.

СУДОЧИНСТВО В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Сікорський Олександр Петрович

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Кравченко Анна Сергіївна

студентка IV курсу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Пандемія COVID-19, що охопила всю світову спільноту, не пройшла безслідно для сфери правового регулювання громадських відносин, особливо в епоху процесів цифрової трансформації. Водночас, дана проблема вплинула і на сферу кримінального правосуддя в цілому. Зокрема, основні профілактичні та протиепідемічні заходи були запроваджені Постановою Кабінету Міністрів України № 211 «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» від 11.03.2020 р. [1], що неодноразово змінювалась з метою посилення встановлених нею обмежень.

В свою чергу, відповідно до Конституції України судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації адвокатури, визначаються виключно законами України [2]. Таким чином, запроваджені карантинні заходи не мають впливу на процесуальний порядок здійснення судочинства у кримінальному провадженні.

Проте, прийнятий Закон України «Про внесенні змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [3] містить в собі правові норми, що обмежують перебування в залі судового засідання під час судового розгляду, а також щодо особливостей судового контролю за дотриманням прав, свобод

та інтересів осіб у кримінальному провадженні. Зокрема, вказаним законом були внесені зміни, які надали судді, слідчому судді право прийняти рішення про обмеження доступу осіб, які не є учасниками судового процесу, в судові засідання під час карантину, якщо участь у судовому засіданні становитиме загрозу життю чи здоров'ю особи. Окрема, зазначаємо, що юридичними підставами для рішення про обмеження доступу осіб до судового розгляду є ухвала слідчого судді, яка повинна бути законною та обґрунтованою. Таким чином, підставами для такого рішення є наявність загрози життю чи здоров'ю особи.

Щодо змін в законодавстві України щодо перебігу процесуальних строків у господарському, цивільному та адміністративному судочинстві під час дії карантину, то вони були внесені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)» лише 18 червня 2020 р. [4]. Проти даним законом, законодавець не вніс змін до кримінально-процесуального законодавства в частині перебігу процесуальних строків в рамках кримінального провадження. Як наслідок, на суддів та слідчих суддів покладається обов'язок вирішувати проблеми та прогалини кримінального процесуального законодавства щодо здійснення кримінального судочинства та дотримання процесуальних строків в умовах відсутності їх належного-нормативного регулювання.

Таким чином, українські суди зіткнулися з питанням забезпечення реалізації вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – КЗПЛ) відповідних положень кримінального процесуального законодавства. Відповідно до КЗПЛ кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [5]. Справедливість судового розгляду, відповідно до КЗПЛ, обумовлює право бути присутнім у судовому засіданні; право на ефективну участь у судовому розгляді; рівність процесуальних можливостей сторін; змагальність сторін; допустимість лише доказів, отриманих законним шляхом; безпосередність дослідження доказів; свободу від самообвинувачення; право на захист [5].

На останок, потрібно зауважити на тому що, Верховною Радою України було прийнято Закон України № 558-IX, яким встановлено особливості кримінального провадження у зв'язку з COVID-19. Закон регламентує провадження у період карантину режиму відеоконференції. Щодо кримінального процесу, то законодавець не дав можливості брати участь у засіданнях в режимі відеоконференції з використанням власних технічних

засобів (смартфонів, ноутбуків тощо). Також учасникам справи, як і раніше, надана можливість брати участь у засіданні по відеоконференції лише з приміщення іншого суду або СІЗО.

Тобто, в кримінальному процесі впроваджена можливість суду в період карантину самостійно приймати рішення про проведення засідання дистанційно. Виключенням з цього є розгляд клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою – підозрювані в цій категорії справ мають право особисто брати участь у засіданнях.

Крім того, керуючись рекомендаціями Ради суддів України, більшість судів на час дії карантину встановили особливий режим роботи та відповідні обмеження. Мова йде про наступні обмеження: подача документів засобами поштового зв'язку та електронною поштою, припинення прийому канцелярією вхідної кореспонденції, відкладення засідань (крім тих, що потребують невідкладного розгляду), розгляд справ шляхом відеоконференції. На практиці відсутній єдиний підхід щодо роботи судів під час дії карантину. Кожен суд визначає самостійно, які обмеження вводити. Це обумовлено епідеміологічною ситуацією відповідного регіону [6].

Отже, судити про процесуальні та організаційні наслідки провадження обмежувальних заходах спричинених пандемією COVID-19 зараз досить складно, оскільки сучасна юриспруденція не знає такого роду прецедентів. У зв'язку з цим, першорядне завдання всієї системи судочинства – це розробка правових механізмів, що надаватимуть можливість реалізації конституційних положень щодо забезпечення розслідування кримінальних правопорушень та їх судового розгляду з метою прийняття судом законного, обґрунтованого та мотивованого рішення і при цьому знизити ризики для здоров'я та життя сторін та учасників кримінального провадження.

Література:

1. «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2»: Постанова Кабінету Міністрів України № 211 від 11.03.2020р / Кабінет Міністрів України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text>

2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. «Про внесенні змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)»: Закон України від 30.03.2020 № 540-IX/ Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

4. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перебігу процесуальних строків під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»: Закон України від 18.06.2020 № 540-IX/ Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/731-20#Text>

5. Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. // База даних «Законодавство України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

6. С. Бойко. Кримінальна практика «під соусом» пандемії. Юридична газета 2021. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalna-praktika-pid-sousom-pandemiyi.html>

ПОНЯТТЯ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ ЯК ЗАГРОЗИ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВУ

Слугоцька Вікторія Михайлівна

*асистент кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»*

Мазур Наталія Олегівна

*студентка
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар, Вінницька область, Україна*

Реалії сьогодення свідчать про невпинний та невідворотний розвиток інформаційних технологій, які проникають в кожен сферу життєдіяльності сучасної людини. Але разом з тим статистика свідчить також про невпинний зріст злочинів проти кібербезпеки, які на нашу думку, є закономірним, хоча і небажаним, явищем.

Поняття «кіберзлочинність» вперше з'явилося в американській, а потім і в іншій іноземній літературі на початку 1960-х рр. і визначалося як порушення чужих прав та інтересів відносно автоматизованих систем обробки даних [6].

На сьогодні, у теорії відсутня загальноприйнята правова дефініція досліджуваного поняття. Так, на доктринальному рівні можна зустріти

низку аналогічних однорідних понять, зокрема: злочини, які вчиняються з використанням електронно-обчислювальної машин (ЕОМ), «комп'ютерний злочин», «злочин у сфері високих технологій», «комунікаційний злочин», «кіберзлочин», «злочин у сфері комп'ютерної інформації», «мережевий злочин» тощо. Зарубіжними дослідниками частіше вживаються поняття «high-tech crime», «cyber crime», «network crime», які, відповідно, перекладаються як «злочини у сфері високих технологій», «кіберзлочини», «злочини в комп'ютерних мережах» [4].

Поняття кіберзлочинності як сукупності злочинів поширюється на всі види злочинів, скоєних в інформаційно-телекомунікаційній сфері, де інформація, інформаційні ресурси, інформаційна техніка можуть виступати (бути) предметом (метою) злочинних посягань, середовищем, в якому відбуваються правопорушення, і засобом або знаряддям злочину.

В Україні поняття «кіберзлочинності» було закріплено на законодавчому відносно недавно. Відповідно до п. 8, 9 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» кіберзлочинність – сукупність кіберзлочинів – суспільно небезпечних винних діянь у кіберпросторі та/або з його використанням, відповідальність за яке передбачена законом України про кримінальну відповідальність та/або яке визнано злочином міжнародними договорами України [5].

Розділ XVI «Злочини в сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку» Кримінального кодексу України на сьогоднішній день є базою для діяльності правоохоронних органів під час здійснення кваліфікації вчинених неправомірних діянь у сфері кібербезпеки [3].

Нормативно-правову базу інформаційної безпеки України становлять наступні законодавчі акти: Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», та інші закони, Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність та інші міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 січня 2016 року «Про Стратегію кібербезпеки України».

Не дивлячись на таку різноманітність нормативно-правових актів, все ж ми схильні стверджувати, що законодавство не в змозі встигати за розвитком інформаційних технологій, що негативно впливає на процес протидії кіберзлочинності. Виходячи з цього, українське законодавство потребує негайного доопрацювання в відповідності з європейськими стандартами правових положень у сфері захисту інформації.

Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність виокремлює чотири основні типи кіберзлочинів:

– правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем – незаконний доступ, нелегальне перехоплення, втручання в дані, втручання в систему, зловживання пристроями;

– правопорушення, пов'язані з комп'ютерами, – підробка, пов'язана з комп'ютерами, шахрайство, пов'язане з комп'ютерами;

– правопорушення, пов'язані зі змістом, – правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією;

– правопорушення, пов'язані з порушенням авторських і суміжних прав [2].

Ми переконані, що формування судової практики у сфері вчинення кіберзлочинів дає змогу наочно спостерігати ефективність не лише нормативно-правової бази у сфері захисту інформації та конфіденційних даних, а й правового інструмента притягнення до відповідальності кіберзлочинців.

Зокрема, варто звернути увагу на вирок Сторожинецького районного суду Чернівецької області у справі № 723/571/19. Суть справи полягає в тому, що обвинувачений, будучи колишнім працівником ДПІ, умисно здійснив несанкціоноване втручання в роботу автоматизованої системи під приводом підзарядки свого мобільного телефону, за допомогою USB кабелю, підключив мобільний телефон до службового комп'ютера, на якому було встановлено програмне забезпечення для доступу до АІС «Податковий блок», ввійшов у вказану автоматизовану систему та, використовуючи мобільний телефон як накопичувач інформації, зберіг на ньому отриману інформацію з обмеженим доступом. В подальшому, обвинувачений за допомогою електронної пошти розповсюдив конфіденційні дані, в яких містилася інформація з обмеженим доступом щодо господарських операцій певних ТОВ.

Суд вважає, що указані дії містили склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 361 Кримінального кодексу України: несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку, що призвело до витоку, втрати, підробки, блокування інформації, спотворення процесу обробки інформації або до порушення встановленого порядку її маршрутизації. Суд присудив особі, яка визнана винною у здійсненні вказаного кіберзлочину, штраф у розмірі 10200 грн.[1].

На нашу думку, аби значно скоротити стрімко зростаючу статистику кіберзлочинності в світі, важливо дотримуватися певних правил, зміст яких полягає в наступному:

- користуватися лише перевіреними, офіційними сайтами;
- використовувати ліцензійне програмне забезпечення;
- не завантажувати підозрілі файли;
- встановити антивірусні програми;
- не повідомляти третім особам паролі й реквізити своїх карток;

- використовувати неоднакові, складні паролі;
- не зберігати компрометуючу інформацію на телефоні і комп'ютері.

Пріоритетним способом протидії кіберзлочинності є координація діяльності правоохоронних органів, судової системи як на національному рівні, так і на міжнародному.

Отже, дослідивши питання кіберзлочинності в Україні, ми зі впевненістю можемо сказати, що даний вид злочинів став досить суттєвою проблемою XXI століття, наздогнавши, а в деяких аспектах – перегнавши й інші види злочинів, які ще донедавна займали лідерські позиції. На сьогодні Україна знаходиться на перших етапах із формування законодавчих інструментів та механізмів у сфері кібербезпеки, але все ж перші кроки було зроблено, тому необхідно і надалі рухатися у визначеному напрямку превенції кіберзлочинності та неодмінно використовувати міжнародний досвід у даному аспекті.

Література:

1. Вирок від 06.03.2019 № 723/571/19 Сторожинецький районний суд Чернівецької області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80300523>

2. Конвенція про кіберзлочинність: Міжнародний документ від 23.11.2001. *Рада Європи*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

3. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2>

4. Осипенко А. Л. Борьба с преступностью в глобальных компьютерных сетях: международный опыт: монография. М.: Норма, 2004. 432 с. URL: https://www.studmed.ru/osipenko-al-borba-s-prestupnostyu-v-globalnyh-kompyuternyh-setyah_4d7025922d6.html

5. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017 р. № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. ст. 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#n2>

6. Шемчук В. В. Кіберзлочинність як перешкода розвитку інформаційного суспільства в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2018 р. № 6. С. 119-124. URL: http://www.juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2018/6_2018/23.pdf

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ: ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Федюніна Катерина Сергіївна

курсант

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна

викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

м. Дніпро, Україна

На теперішній момент тема пов'язана з кваліфікацією та характеристикою кримінальних правопорушень є актуальною, особливо для правоохоронних органів та суду для правильної кваліфікації вчиненого кримінального правопорушення та правильного призначення покарання для порушнику.

Метою держави повинна бути забезпечити охорону найцінніших людських благ – життя та здоров'я.

Тому особливої уваги треба звертати на кримінально–правову охорону найцінніших людських благ – життя та здоров'я.

Тож кримінальне право розглядає кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи як одні з найнебезпечніших.

Боротьба із кримінально протиправною діяльністю, у тому числі із найбільш небезпечними її проявами – кримінальними правопорушеннями проти життя та здоров'я особи, має здійснюватися згідно чинного кримінального законодавства України.

Одним із найважливіших етапів застосування норм кримінального права є правильна класифікація кримінальних правопорушень, а отже це є істотно важливим у цій діяльності [1, с. 4].

Відповідальність за вчинення кримінального правопорушення проти життя та здоров'я передбачено розділом розділ II Особливої частини КК [2].

Поняття «кваліфікація кримінальних правопорушень» можна визначити як встановлення і юридичне закріплення точної відповідності ознак вчиненого суспільно небезпечного діяння ознакам складу кримінального правопорушення, визначеному в кримінально правовій нормі й закріпленому в законі про кримінальну відповідальність, поєднане із розмежуванням кримінальних правопорушень та відмежуванням їх від діянь, що не є кримінальними правопорушеннями [1, с. 6].

Класифікація кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я побудована з урахуванням їх безпосередніх об'єктів та місця відповідних положень КК і виглядає наступним чином:

а) кримінальні правопорушення проти життя статті ККУ 115–120, 129;

б) кримінальні правопорушення проти здоров'я особи статті ККУ 121–128, 130, 133;

в) кримінальні правопорушення, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини, які вчиняються у сфері медичного обслуговування статті ККУ 131–132, 138–145;

г) інші кримінальні правопорушення, що становлять небезпеку для життя і здоров'я людини статті ККУ 134–137 [1, с. 11].

Відповідно до Конституції України життя людини вважається найвищою соціальною цінністю відповідно до ст. 3: кожна людина має невід'ємне право на життя, і ніхто не може свавільно позбавити людину життя (ст. 27) [4].

Тому кримінальні правопорушення проти життя становлять велику суспільну небезпеку.

Посилаючись на теорію кримінального права кримінальні правопорушення проти життя є такими які вчинені умисно або з необережності суспільно небезпечні діяння, що посягають на життя іншої людини і безпосередньо спричиняють їй смерть, або доводять до самогубства у КК до вказаних кримінальних правопорушень відносить різні види умисних вбивств (статті 115–118), вбивство через необережність (ст. 119), доведення до самогубства (ст. 120), погрозу вбивством (ст. 129) тощо. Через підвищену суспільну небезпечність майже всі кримінальні правопорушення проти життя особи визнаються злочинами. До числа кримінальних проступків належить тільки погроза вбивством (ст. 129) [2].

Також у кримінальному праві окремо виділяють кримінальні правопорушення проти здоров'я до них відносяться:

1) умисне тяжке тілесне ушкодження: просте (ч. 1 ст. 121); за обтяжуючих обставин (ч. 2 ст. 121); за пом'якшуючих обставин (ст. 123 і ст. 124);

2) умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122);

3) умисне легке тілесне ушкодження: з короткочасним розладом здоров'я або незначною втратою працездатності (ч. 2 ст. 125);

4) необережне тілесне ушкодження: тяжке і середньої тяжкості (ст. 128).[2] Відповідальність за необережне легке тілесне ушкодження КК не встановлює.

Ці тілесні ушкодження легко розрізнити між собою адже для цього Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, затверджені наказом МОЗ від 17 січня 1995 р. № 6, яких передбачені чіткі критерії градації, побудовані з урахуванням досягнень медичної науки.[3]

Отже, відповідно до КК України всі кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я поділяються на види, тому кожен з цих кримінальних правопорушення характеризується своїми ознаками за якими вони різняться від одне одного.

На мою думку ці ознаки допомагають у роботі правоохоронним органам, адже ці ознаки дають зрозуміти за якою статтею потрібно кваліфікувати кримінальне правопорушення.

Література:

1. Зінченко І.О., Володіна О.О. Кваліфікація кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи: навч. посіб. ; за ред. М.І. Панова. – Харків : Право, 2019. – 248 с.
2. Кримінальний Кодекс України від 5.04.2001 р.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Наказ МОЗ від 17 січня 1995 р. № 6
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-95#Text>
4. Конституція України від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМИ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ПО РЕОРГАНІЗАЦІЇ ТЮРЕМ ТА СІЗО

Харківський Володимир Олександрович

студент магістратури

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Пенітенціарна система України сильно закостеніла і застаріла, тому потребує рішучих змін і реформ, але, аналізуючи реформаторські зусилля минулих років, можна прийти до висновку, що кардинально нічого не змінилося.

Умови перебування людей в неволі в українських в'язницях просто жахливі, таке навіть важко уявити в цивілізованих країнах світу. Медичне і матеріально-технічне забезпечення засуджених та ув'язнених взагалі не відповідають сучасним вимогам і Європейським пенітенціарним правилам. В даний час в Україні відсутній механізм пом'якшення покарання для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, а механізм помилування не відповідає Європейській конвенції. Нескінченне реформування не приносить ніяких результатів, а лише перетворюється в пар реформаторів і гри в політичній площині.

Зараз в Міністерстві юстиції розроблені радикальні кроки по реформуванню пенітенціарної системи. Нова реформа охоплює багато напрямків, зокрема: Міністерство юстиції заявило, що будуть змінені підходи як до системи виконання кримінальних покарань, так і до умов утримання; удосконалено підходи до ресоціалізації засуджених, поступово відбувається цифровізація процесів в установах, реорганізуються в'язниці, СІЗО та т. п.

Реформа передбачає «винесення» всіх СІЗО, які знаходяться на території міст, за межі міст. Слідчі ізолятори в Україні – технічно зношені і переповнені. «Наповненість» планується законодавчо врегулювати, а саме: щоб суди могли застосовувати не тільки таке запобіжний засіб, як утримання під вартою, а й інші види для так званого досудового періоду. З огляду на жалюгідний реальний стан речей, дане питання вимагає від держави значних витрат.

Нещодавно в рамках реформи Уряд схвалив законопроекти щодо альтернативних видів покарань, розроблених Мін'юстом. Шляхом внесення змін до законодавства стане можливою розвантаження місць неволі завдяки індивідуалізації системи покарань і розширення переліку видів покарань, альтернативних позбавленню волі.

У зв'язку з цим необхідно згадати про інститут пробації та виправлення правопорушників без ізоляції від суспільства. Суд повинен індивідуально визначати характер злочину, поведінка особи під час і після скоєння злочину, тобто суд може прийти до висновку, що саме до цієї людини можливе застосування пробаційного нагляду (без ізоляції від суспільства) замість покарання, наприклад, у вигляді обмеження волі.

Пробацію проходять вже не в установах виконання покарань, а в офісах з інспекторами пробації, які працюють із засудженими. Пробацію можна буде застосовувати як основне, так і як додаткове покарання. Індивідуально розробляються корекційні програми, які повинні допомогти людині не здійснювати злочинів в майбутньому; проводиться робота з психологом; особі повинні допомогти з пошуком роботи, житла і т. п. В результаті таких дій особа не потрапляє до в'язниці, чи не спілкується з асоціальними особами, а тому апріорі не може стати більш небезпечним і поступово ресоціалізується.

Пробація сприятиме зменшенню кількості рецидиву і заощадить кошти держави, проте залишаються великі корупційні ризики, що стосуються осіб, які завдяки корупції уникатимуть реального покарання у вигляді обмеження волі, і т. п. і будуть проходити пробацію з плюс-мінус нормальним життям і мінімальними обмеженнями.

Жахливі умови перебування людей в неволі і порушення прав людини. У Міністерстві юстиції України сподіваються, що за рахунок відчуження

законсервованих установ, які можуть бути цікаві інвесторам, ми зможемо побудувати нову сучасну інфраструктуру.

Сьогодні велика кількість рішень ЄСПЛ щодо неналежних умов тримання під вартою винесені на користь таких осіб, мають місце масові порушення прав осіб, які звинувачуються або вина яких доведена, і вчинили злочин. Якщо держава не забезпечила належні умови утримання, воно компенсує кошти шляхом рішення ЄСПЛ для того, щоб погасити борг. Це вже ніяк НЕ внесок в інфраструктуру, тому держава повинна забезпечити хоча б мінімальні стандарти утримання таких людей і поводження з ними.

Серед найважливіших питань в рамках реформи є проблеми довічно ув'язнених осіб, довічне позбавлення волі особи без провини, відсутність механізму пом'якшення покарання для осіб, засуджених до довічного позбавлення волі і законодавчо не передбачені максимальні строки тримання під вартою на етапі судового розгляду.

У березні цього року Верховна Рада прийняла за основу проект закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини, зокрема, в частині покарання у вигляді довічного позбавлення волі [1].

Європейський суд наголосив на необхідності введення в нашій країні реформи системи перегляду покарань у виді довічного позбавлення волі, оскільки чинним Кримінальним кодексом України не передбачена процедура умовно-дострокового звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

В даний час необхідно ввести дієвий механізм пом'якшення покарання у вигляді довічного позбавлення волі, а також в окремих випадках ввести можливість замінювати на покарання у вигляді позбавлення волі на певний строк.

Європейський суд з прав людини неодноразово наполягав також на внесенні змін до законодавства у зв'язку з невідповідністю Європейській конвенції чинного в нашій країні механізму помилування. Відповідно до вищевказаного Мін'юст розробив цілий ряд проектів законів, згідно з якими вносяться такі зміни, які передбачають механізм звільнення осіб, засуджених до довічного позбавлення волі.

Пропонується надати право засудженому подати звернення про зміну покарання після відбуття 10 років ув'язнення. Також засуджений повинен буде скласти і додати особистий план реінтеграції в суспільство до точки зору щодо можливості перегляду покарання і зміни його на більш м'яке. Суд, в свою чергу, має право буде замінити довічне позбавлення волі на термінове позбавлення волі від 15 до 20 років (тобто мінімальний термін ув'язнення довічники буде 25 років: мінімум 10 років до звернення в суд, а потім додатково від 15 до 20 років ув'язнення).

Проблеми невинно засуджених – це реальна трагедія суспільства в цілому, яку необхідно вирішити насамперед на законодавчому рівні і привести українське законодавство у відповідність з практикою ЄСПЛ. Необхідно констатувати, що, незважаючи на численні реформи, на сьогоднішній день кримінальне законодавство України все ще не в повному обсязі відповідає вимогам міжнародного співтовариства і основним принципам захисту прав людини і громадянина.

Література:

1. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рішень Європейського суду з прав людини: Постанова Верховної Ради України від 03.03.2021 № 1310-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1310-IX#Text>

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Юзько Тетяна Миколаївна

доктор філософії,

*доцентка кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»*

Ансілевська Яна Олегівна

студентка

*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар, Вінницька область, Україна*

Одним із визначальних факторів розвитку сучасного суспільства є стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій. Сьогодні будь-якої сфери суспільного життя неможливо уявити без сучасних інформаційних технологій. Зрозуміло, що таке нововведення вплинуло і на інститут доказів і доказування у кримінальному процесі, що потребує належного нормативного врегулювання питання використання електронних доказів у правозастосовній практиці.

Серед неврегульованих та проблемних аспектів використання електронних доказів у кримінальному процесі науковці виокремлюють:

- 1) відсутність у КПК норм щодо процесуального порядку отримання електронних доказів;
- 2) відсутність підстав визнання електронних доказів недопустимими;
- 3) відсутність чітко сформованої методики дослідження таких доказів;
- 4) виникнення складностей у слідчих під час виявлення та фіксації електронних доказів через недостатність спеціальних знань у слідчих, що зумовлює необхідність залучення спеціалістів для проведення процесуальних дій;
- 5) відсутність однотипної термінології та урегульованості на законодавчому рівні [1, с. 248-249].

Насамперед, необхідно визначити, що являють собою докази у кримінальному провадженні. Відповідно до ст. 84 КПК України доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [2]. Також КПК України закріплює поняття процесуальних джерел доказів: показання, речові докази, документи, висновки експертів. Відповідно до ч. 1 ст. 99 документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. А в ч. 2 цієї статті [2] зазначено, що до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні).

Із появою електронних документів у процесі кримінально-процесуального доказування логічним вбачається необхідність виділення як окремого виду доказів – електронних доказів. В. В. Мурадов у своїй праці «Електронні докази: криміналістичний аспект використання» стверджує, що електронні докази – це сукупність інформації, яка зберігається в електронному вигляді на будь-яких типах електронних носіїв та в електронних засобах [3, с. 314]. В. Б. Вехов у своїй праці «Електронні докази: проблеми теорії та практики» висунув своє бачення поняття «електронні докази». Автор зазначає, що електронні докази – це будь-які дані, представлені в електронній формі, на основі яких слідчий, прокурор, суд у визначеному процесуальним законодавством порядку встановлює наявність чи відсутність обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [4, с. 46]. Широкого застосування в наукових джерелах зарубіжних країн набув термін «digital evidence», що розуміється як «цифровий доказ». Даний термін у своїх працях використовує Д. М. Цехан. На його думку цифрову інформацію з урахуванням унікальних характеристик не можна відносити до будь якого джерела доказу. Digital evidence – це

фактичні дані, які представлено в цифровій формі та зафіксовано на будь-якому типі носія, що стають доступними для сприйняття людиною після обробки ЕОМ та на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлює наявність чи відсутність фактів та обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [5, с. 257].

Тому, беручи до уваги різноманітність позицій та думок науковців-правників зі всього світу можна зробити висновок, що найдоцільнішим у кримінальному провадженні використовувати термін «електронні докази» у зв'язку з тим, що: хоча і електронні докази мають велику кількість властивостей, притаманних традиційним формам доказів, проте вони також мають деякі унікальні характеристики: існують у нематеріальному вигляді; можуть бути створені як людиною, так і бути результатом функціонування інформаційної системи; не можуть існувати поза межами технічного носія або каналу зв'язку; не мають нерозривного зв'язку з матеріальним носієм; вільно переміщуються в електронній мережі без технічного носія; їх не можна безпосередньо сприймати та досліджувати, тільки за допомогою технічних засобів і програмного забезпечення; потребують специфічного порядку збирання, перевірки й оцінки; мають здатність до дублюжу, тобто копіювання або переміщення на інший носій без втрати своїх характеристик; можливість дистанційного внесення змін до них та їх знищення.

Все більше кримінальних правопорушень вчиняється на просторах мережі Інтернет, що за останні роки набула приголомшливої популярності серед людей. У процесі розслідування таких кримінальних правопорушень дедалі частіше основним доказом є електронний доказ. На сьогоднішній день досить дискусійним є питання огляд вмісту електронного носія інформації не тільки з метою виявлення на ньому збережених файлів, а й з метою фіксації листування, яке міститься в SMS та інших повідомленнях. Відповідно до ст. 31 Конституції України кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції доказуванню [6]. Багато хто із науковців вбачають у цій процесуальній дії порушення конституційного права учасників кримінального процесу та інших осіб на таємницю листування, телефонних переговорів, оскільки таємниця спілкування є одним із загальних засад кримінального провадження. У ч. 2 ст. 264 КПК зазначається, що не потребує дозволу слідчого судді здобуття відомостей з електронних інформаційних систем або її частини, доступ до яких не обмежується її власником, володільцем або утримувачем або не пов'язаний із подоланням системи логічного захисту. Поширеними є випадки коли, отримавши доступ до інформаційного носія шляхом його вилучення на підставі ухвали слідчого судді, слідчі, окрім опису зовнішніх ознак електронного носія, оглядають інформацію та інші особисті дані власника, що містяться на пам'яті пристрою.

Також у процесі огляду підбираються паролі до електронних пристроїв, що можна порівняти з обшуком. Одразу ж виникає питання, чи законним буде доступ до носія електронної інформації, яка захищена за допомогою біометричного захисту, якщо слідчі органи мають доступ до відбитків пальців власника телефону, який вони отримали законним шляхом? Так, ухвалою слідчого судді Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу від 19 лютого 2020 р. (справа № 214/2400/19 провадження 1-к/с/214/134/20) надано доступ до мобільного телефону, однією з підстав для надання інформації є посилання на те, що власник мобільного телефону відмовляється надати його в добровільному порядку доказуванню [7]. Із змісту ухвали зрозуміло, що мобільний телефон перебуває у власника і лише у випадку відмови в наданні доступу до гаджета може бути постановлено ухвалу про дозвіл на проведення обшуку, а за цей час уся потрібна інформація для ходу розслідування може бути знищена самим власником. В даному випадку надається доступ до мобільного телефону шляхом його вилучення, а не до інформації, яка міститься на мобільному телефоні. Дослідження інформаційного змісту електронних носіїв інформації, як правило, вчиняється шляхом огляду. Проте інформація, яку потрібно дослідити, може бути за межами вільного доступу. Для її пошуку необхідно здійснювати цілеспрямовані пошуки у віртуальному середовищі, що вчиняється лише під час проведення обшуку. Процесуальне законодавство необхідно доповнити нормами, які визначали б можливість проведення обшуку електронного носія інформації як окремої слідчої дії. І звичайно, що такий дозвіл на проведення обшуку повинен бути тільки з дозволу суду.

Висновок. Зрозуміло, що разом із науково-технічним прогресом будуть з'являтися нові джерела електронної доказової інформації, а також нові категорії доказів. Завданням держави є вчасно та чітко врегулювати ці питання на законодавчому рівні. На сьогоднішній день проблема нечіткого нормативного врегулювання питання використання електронних доказів у кримінальному процесі є досить актуальною. Практики, які використовують новий вид доказів у кримінальному судочинстві, стикаються з цілою низкою проблем. Аналізуючи викладене, необхідно зазначити про необхідність законодавчого закріплення в кримінальному процесуальному законодавстві поняття електронних доказів, їх класифікації, встановлення чіткого порядку їх вилучення, фіксації, критерії визнання їх недопустимими доказами. Доцільно закріпити в КПК України окрему главу, яка регулювала б інститут електронних доказів, а також необхідно внести у кримінально-процесуальне законодавство норми, які визначали б проведення обшуку електронного носія як окремої слідчої дії.

Література:

1. Алексєєва-Процюк Д. О., Брисковська О. М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти

застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Випуск 2. С. 247–253.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Мурадов В. В. Електронні докази: криміналістичний аспект використання. *Порівняльно-аналітичне право*. Ужгород, 2013. Вип. № 2–3. С. 313–315.

4. Вехов В. Б. Електронні докази: проблеми теорії та практики. *Правопорядок : історія, теорія і практика*. 2016. № 4 (11). С. 46–50.

5. Цехан Д. М. Цифрові докази: поняття, особливості та місце у системі доказування. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція*. 2013. Вип. 5. С. 256–260.

6. Конституція України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

8. Ухвала слідчого судді Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу від 19 лютого 2020 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87716378>

ПРОФЕСІЙНА ПРАВНИЧА ДОПОМОГА ПРИ ОСКАРЖЕННІ СУДОВОГО РІШЕННЯ: ПРАВО ЧИ ОБОВ'ЯЗОК

Юзько Тетяна Миколаївна

доктор філософії,

*доцентка кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»*

Захарчук Світлана Олегівна

студентка

*КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»
м. Бар, Вінницька область, Україна*

Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні як демократичній, правовій державі відведено праву особи на правову допомогу, закріпленому у

статті 59 Конституції України [1]. Це право є одним із конституційних, невід'ємних прав людини і має загальний характер.

Можливість оскарження і перегляду судового рішення є головною запорукою права на судовий захист. Сторони у справі наділяються правом відстоювати власні інтереси, яким не відповідає рішення першої інстанції. Особи, які звернулися до апеляційної чи касаційної інстанції з бажанням оскаржити судові рішення, мають право на судовий захист за наслідками розгляду поданої ним апеляційної чи касаційної скарги [2].

Оскарження судового рішення – це в першу чергу, право, яким наділяються учасники провадження за наслідками розгляду конкретної справи. Причому потрібно зазначити, що це право є тимчасовим, яке за загальним правилом зберігається за учасником справи протягом тридцяти днів з дня проголошення рішення суду та п'ятнадцяти днів з дня винесення ухвали суду у випадку апеляційного оскарження, відповідно до ч. 1 ст. 354 Цивільного процесуального кодексу України (далі ЦПК України) [3]. Чинне законодавство передбачає вимоги до апеляційної скарги, якими крім конкретно визначеного строку апеляційного оскарження судового рішення, ще й присутні вимоги до форми та змісту апеляційної скарги, порядок її подання (ст. 355, 356 ЦПК України).

Надзвичайно важливе значення мають форма і зміст апеляції, адже саме від викладених у них формулювань, прохань і доводів залежать наслідки розгляду апеляції. Законодавством встановлюються досить суворі вимоги до форми і змісту апеляційної скарги, при складенні якої у звичайного пересічного громадянина без відповідної юридичної освіти, навичок та знань в області права можуть виникнути певні труднощі. Вимоги до змісту апеляції є вичерпними та містяться у статті 356 ЦПК. Проаналізувавши положення вищезазначеної статті Цивільного процесуального кодексу, найбільш вагоме, на наш суб'єктивний погляд, значення має саме пункт 5 частини 2, в якому містяться наступні положення: «В апеляційній скарзі зазначаються вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення». Апелянт повинен указати конкретні порушення закону, що є підставами для скасування або зміни судового рішення (ст. 376 ЦПК), які, на його думку, допущені при постановленні рішення, що оскаржується, привести конкретні докази й аргументи в обґрунтування кожної позиції. Звісно, особа, яка некомпетентна в області права, навряд чи зможе повністю та беззаперечно правильно обґрунтувати свої апеляційні вимоги, із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення, оскільки для здійснення таких дій необхідно володіти достатніми знаннями та бути компетентним в юриспруденції.

Нерідко трапляються випадки, коли суд залишає апеляційну скаргу без руху або повертає її скаржнику, у зв'язку з недотриманням її форми та змісту, відповідно до ч. 2 ст. 357 ЦПК України [3]. Так, Вінницький апеляційний суд в своїй ухвалі від 28 грудня 2018 року справа № 2-389/2006 м. Вінниця відмовив у відкритті апеляційної провадження за апеляційною скаргою представника ПСП «Війтівське» на ухвалу Бершадського районного суду Вінницької області від 14 грудня 2018 року та залишає її без руху, у зв'язку з оформленням апеляційної скарги з порушенням вимог встановлених ст. 356 ЦПК України, та не оплаченим судовим збором, відповідно до ст. 357 ЦПК України [4]. У даному випадку апелянт повинен усунути не тільки недосконалості апеляційної скарги, але й встигнути це зробити у передбачений ЦПК України строк апеляційного оскарження. Якщо ж, сторона у справі не зможе вчинити всі належні дії щодо правильного оформлення апеляційної скарги та подачі її до суду у визначений строк, то після його спливу, фактично, право апеляційного оскарження буде втрачене та поновленню з причин визнаних судом неповажними, не підлягає (ч. 3 ст. 357 ЦПК) [3]. Тому перш ніж звернутися з апеляційною скаргою до суду апеляційної інстанції, все ж варто отримати кваліфіковану правову допомогу адвоката для попередження та недопущення можливих ускладнень при поданні апеляції.

Як показує практика, якщо учасник судового провадження все ж прагне захистити свої порушенні, невизнанні чи оспорювані права у визначений законом строк, варто звернутись до юриста-практика, а саме адвоката, який не тільки має знання норм чинного законодавства, але й має вміння застосування його на практиці. Більше того, допомога професіонала при апеляційному оскарженні судового рішення є однією з гарантій справедливої судочинства, оскільки адвокат обґрунтовано викладає критику оскаржуваного рішення, аргументує наявність суддівських помилок при застосуванні норм чинного законодавства, що надає більше шансів задоволення апеляційної скарги. Європейський Суд з прав людини в своїй ухвалі від 08.01.2008 року у справі «Скорик проти України» відзначив, що згідно з п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що особам, які знаходяться під юрисдикцією держави, яка має в національному законодавстві інститут апеляції, повинні надаватись основні гарантії, передбачені ст. 6 Конвенції [5].

Відповідно до ст. 19 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [6] складання процесуальних документів та представництво інтересів у суді є одними з напрямків діяльності адвокатури. Чинне законодавство не передбачає обов'язкової участі адвоката при складанні апеляційної чи касаційної скарги в цивільному судочинстві, спираючись на самостійну підготовку скаржника до апеляційного провадження, тим самим порушуючи його право на справедливе судочинство. Оскільки у

випадку оскарження рішення без правничої допомоги не буде дотриманий принцип змагальності сторін, який полягає у рівності прав при здійсненні всіх процесуальних прав та обов'язків, в нашому випадку, реалізації права на судовий захист ст. 55 Конституції України [1].

Висновки. Оскарження судового рішення – це справа, яка у більшості випадків без професійної правничої допомоги не проходить успішно. Це зумовлено, насамперед: невмінням належним чином оформляти апеляційну чи касаційну скаргу, оперувати нормами чинного законодавства, відсутністю практики його застосування у сторони справи.

При зверненні до суду апеляційної інстанції із апеляційною скаргою – отримання кваліфікованої правової допомоги адвоката є бажаним, але стверджувати, що така дія є обов'язковою – не є теоретично правильним з точки зору права. Законодавством не передбачена обов'язковість отримання кваліфікованої правової допомоги адвоката при зверненні до суду апеляційної інстанції із апеляційною скаргою, але враховуючи той факт, що саме від викладених у апеляції формулювань, прохань і доводів залежать наслідки розгляду апеляції, з отриманням кваліфікованої правової допомоги адвоката шанс винесення рішення судом апеляційної інстанції на користь апелянта зростає в рази.

Література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. ст. 141. URL: zakon.rada.gov.ua/go/254к/96-вр.
2. Цихоня Д. Ю. Оскарження судових рішень, ухвалених судами першої інстанції. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1917/%D0%A6%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BD%D1%8F.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (Редакція станом на 05.08.2021). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#n9697>.
4. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 28 грудня 2018 року. Справа № 2-389/2006м. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78973181>.
5. Ухвала Європейського Суду з прав людини від 08.01.2008 № 32671/02 щодо прийнятності заяви N 32671/02 у справі «Скорик проти України». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/SO3726>.
6. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 року №5076-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/go/5076-17.

НАПРЯМ 5. МОРСЬКЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ПРАВО. МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕРОРИЗМУ В СУЧАСНУ ЕПОХУ

Агєєва Марина Миколаївна

студентка магістратури

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Події останнього часу наочно свідчать про те, що тероризм став одним з найбільш значущих явищ сучасної політичної реальності, що визначають характер, зміст і динаміку розвитку політичних процесів, в які залучені всі провідні світові актори. При цьому очевидно не тільки збільшення кількості терактів, але і їх жертв.

Практично всі дослідники відзначають специфіку сучасного етапу і його унікальність по відношенню до попередніх періодів. Його називають етапом «транснаціонального тероризму», «тероризмом четвертого покоління», «тероризмом нової хвилі», «глобалізованим» тероризмом [1, с. 171].

На сучасному етапі можна виділити кілька характерних рис міжнародного тероризму.

По-перше, терористичні організації набувають форму мережевих організацій. Протягом всієї попередньої історії свого існування модель терористичної діяльності ґрунтувалася на професійній підготовці учасників акцій, суворій дисципліні, внутрішній ієрархії та наявності вираженого центрального керівного апарату в організації. Як правило, всі терористичні структури формувалися за національною ознакою. Сучасний тероризм відрізняється відсутністю чіткої організаційної структури, слабкою інституціоналізацією і невираженими зв'язками між елементами внутрішнього механізму. Втрачається значимість національної належності. Так, Аль-Каїда і Ісламська держава Іраку і Леванта (далі – ІДІЛ) в своїх рядах налічують представників різних національностей, їх структури діють на території декількох держав; на думку аналітиків, досить складно визначити, де знаходиться їх єдиний організаційний центр. Талібан мав табори з підготовки терористів не тільки в Афганістані, де він контролював майже всю територію, але також і в Саудівській Аравії й Пакистані [2].

По-друге, терористична діяльність стала носити менш особистісно-персоніфікований характер. На відміну від терористичного досвіду попередніх етапів, коли, як правило, чітко був відомий відповідальний за теракт суб'єкт, зараз не завжди можливо ідентифікувати, хто є організатором і виконавцем акції. Так, наприклад, вибухи посольств США у Східній Африці в 1998 року, Атаки 11 вересня 2001 року вважаються організованими і проведеними Аль-Каїдою, але Осам Бен Ладен неодноразово заявляв про непричетність своєї організації до цих акцій.

По-третє, змінився характер вимог терористичних організацій. Раніше вони були досить конкретними і визначеними. Так, «Чорний вересень» на Мюнхенській олімпіаді 1970 року вимагав звільнення своїх товаришів, Ірландська республіканська армія (далі – ІРА) вимагала у Великобританії відмови від Північної Ірландії, Організація Звільнення Палестини – створення своєї незалежної держави. Теракти останніх десятиліть не передбачають чітких політичних вимог. Так, ні при атаці на метро в Лондоні у 2005 році, ні під час подій 11 вересня 2001 року, ні при терактах останнього часу в Парижі і Брюсселі не висувалося жодних заяв.

По-четверте, міжнародний тероризм став переважно релігійно орієнтованим. Найбільш помітним в його рамках представляється терор під прапором ісламського фундаменталізму. У доповіді Держдепартаменту США про тероризм 2019 року показано, що з відомих 58 міжнародних терористичних організацій, 50 мають проісламським характер. На думку аналітиків з США, з десяти найбільш активних терористичних структур – п'ять націлені на встановлення ісламського світового ладу (Талібан, Аль-Каїда в Іраку, Аль-Шаабаб, Аль-Каїда на Аравійському півострові, Техрік-е Талібан Пакистан) [3].

Також серед сучасних тенденцій розвитку міжнародного тероризму слід виділити його зрощення з кримінальними структурами та зростаючі обсяги фінансових витрат.

Фінансування тероризму – це глобальна проблема, що впливає на безпеку країни і дестабілізує її економічний розвиток та фінансові ринки. Потреба в грошових коштах означає, що терористична організація схильна до багатьох економічних і фінансових факторів, що і будь-яка інша бізнес-структура. Стійкі терористичні організації використовують бізнес-моделі з прибутковою діяльністю, зміцнюючи свою міць і стійкість.

У багатьох регіонах існують умови, що розширюють можливості терористичних груп по збору коштів. Типовими факторами є експлуатація природних ресурсів, корупція або неефективне управління, а також внутрішні конфлікти. У цих регіонах терористичні групи часто виступають в якості найбільш сильних суб'єктів, що, в свою чергу, сприяє зростанню їх фінансування і подальшому зміцненню позицій. Найчастіше незаконна торгівля природними ресурсами охоплює нафту, деревину, деревне вугілля та

золото, а також олово, тантал, вольфрам і ресурси дикої природи. Однак терористичні групи використовують будь-який товар, якщо торгівля приносить дохід. Наприклад, ІДІЛ зробив одним з основних джерел свого фінансування незаконну торгівлю награваними культурними цінностями.

В Звіті Глобальної ініціативи проти транснаціональної організованої злочинності за 2018 рік показано, як експлуатація природних ресурсів допомагає фінансуванню терористичних груп. Так, експерти зазначають, що деревне вугілля – чорне золото Африки, і торгівля ним допомагає фінансувати такі угруповання, як «Аш-Шабаб». Ринок такої торгівлі оцінюється в 9-25 млрд дол. США на рік, при цьому уряди втрачають не менше 1,9 млрд дол. США доходів [4].

Фінансування терористичної діяльності поділяється на три великі категорії: залучення, витрачання/зберігання і переміщення коштів. Для збору коштів терористичні групи використовують різні методи: пряму або спонсоровану державою підтримку, приватні пожертвування, злочинну діяльність (незаконний обіг наркотиків, контрабанду, рекет, шахрайство), використання благодійних організацій, використання законного бізнесу, використання практики десятини. Зібрані кошти витрачаються або розподіляються на місцевому рівні, зберігаються або переміщуються в інше місце. Важливо відзначити, що вимагання на територіях, контрольованих терористичними групами, часто може розглядатися як законний «Податок».

Для переказу коштів часто використовуються методи відмивання грошей. Процес відмивання грошей складається з трьох ключових етапів: розміщення, маніпуляція активами і інтеграція. Розміщення – це вливання готівки в фінансову систему. Маніпуляція – використання транзакцій для приховування інформації про власника. Інтеграція – повернення «чистих» грошей бенефіціару.

Так, наприклад, сомалійська терористична організація «Аш-Шабаб», яка діє на території США, успішно використовує сомалійську діаспору. Спираючись на етно-націоналістичні зв'язки, збиралися кошти, які потім використовувалися для фінансування терористичної діяльності. У період з 2007 по 2013 рік існувало шість незалежних осередків, які мало взаємодіяли один з одним, що брали участь в різних незаконних схемах збору коштів від індивідуальних донорів. Один з осередків у Сан-Дієго збирав гроші в місцевій мечеті, водій таксі в осередку в Сент-Луїсі звертався за грошима до інших водіїв таксі, які, як він з'ясував, є сомалійцями за походженням, група в Міннеаполісі організувала телеконференції, на яких керівництво «Аш-Шабаб» спілкувалося безпосередньо з групами з 20 чоловік і просило вносити пожертвування на щомісячній основі. Крім того, осередок в Міннеаполісі використовував молодих дівчат, які збирали пожертвування по домівках під приводом благодійності – гроші нібито направлялися на допомогу сиротам в Сомалі. Зібрані кошти переводилися осередками за

кордон через численні грошові системи переказів. Вся фінансова мережа була заснована на отриманні невеликих грошових пожертвувань для запобігання прямому відстеженню грошових коштів і відправці дрібних сум для уникнення перевірок [5].

Після терактів в Сполучених Штатах 11 вересня 2001 року відстеження фінансування тероризму стало одним з ключових напрямків діяльності по боротьбі з міжнародним тероризмом. У зв'язку з цим було вжито ряд заходів по боротьбі з відмиванням грошей з метою протидії фінансуванню тероризму. Для розробки ефективних стратегій стримування, виявлення і припинення фінансування тероризму передбачені наступні заходи: санкції; національні / міжнародні контрольні («чорні») списки; вдосконалення міжнародних стандартів і правил; оптимізація ведення обліку та відстеження фінансових операцій; гармонізація визначень і методів забезпечення дотримання законів про боротьбу з відмиванням грошей.

Для кожної країни важливо виявляти, оцінювати і розуміти ризики фінансування тероризму, з якими вона стикається, з тим щоб послаблювати, ліквідувати і дезорганізувати терористичні мережі. Конкретні заходи можуть включати:

- удосконалення міжвідомчої координації, в тому числі між місцевими, регіональними, національними органами влади в сфері протидії ризикам фінансуванню ванню тероризму;

- виявлення та застосування заходів по боротьбі з незаконними системами переказу грошових коштів та матеріальних цінностей, кур'єрами, що перевозять готівкові гроші і забезпечення контролю за незаконним переміщенням валюти;

- підвищення ефективності розслідувань фінансування тероризму та засобів судового переслідування відповідних фізичних і юридичних осіб, а також осіб, що діють від їх імені або за їх вказівкою;

- запобігання збору і переміщенню коштів, виявлення та замороження активів, а також заборона доступу до них і до фінансових послуг;

- спільно з ООН забезпечення ефективного здійснення адресних фінансових санкцій по відношенню до всіх терористів, зазначених в резолюціях 1 267 і 1373 Організації об'єднаних Націй.

При аналізі особливостей сучасного тероризму необхідно також ретельно аналізувати роль ЗМІ та соціальних мереж як способів поширення терористичних ідей та вербування нових послідовників.

Нові ЗМІ, особливо соціальні мережі, такі як блоги, веб-форуми і чат-додатки для пересилання захищених повідомлень дають можливість обмінюватися призначенням для користувача контентом і дозволяють терористичним групам звертатися до глобальної аудиторії, впливати на групи однодумців, надавати глобальний характер місцевим труднощам та конфліктам і створювати віртуальних терористів. Соціальні мережі

дозволили терористичним організаціям обходити редакторський контроль традиційних ЗМІ для поширення і популяризації своїх послань. Крім того, терористи можуть безпечно і анонімно спілкуватися один з одним і потенційними новими членами, уникаючи виявлення і створюючи оптимальні можливості для скоординованих терактів. Зрештою, нові ЗМІ зміцнили терористичний потенціал в декількох областях, включаючи вербування, навчання і поширення пропаганди.

Таким чином можна погодитися з думкою багатьох дослідників тероризму, які стверджують, що у XXI столітті сформувався новий, сучасний тип міжнародного тероризму, який використовує всі досягнення науково-технічного та соціального розвитку суспільства в умовах глобалізації.

Література:

1. Rapoport, D. C. Before the Bombs There Were the Mobs: American Experiences with Terror / D. C. Rapoport // *Terrorism and Political Violence*. – 2008. – № 20. – P. 167–194.

2. Trapp, K.N. State responsibility for international terrorism: Problems and prospects / K.N. Trapp. – Oxford: Oxford univ. press, 2011. – XVII, 295 p.

3. Country Reports on Terrorism. 2019. URL: <http://www.state.gov/j/ct/rls/crt/2019/index.htm> (дата звернення: 25.09.2021).

4. Global Initiative Against Transnational Organized Crime. Retrieved from <http://globalinitiative.net> (дата звернення: 25.09.2021).

5. Freeman, M. & Ruehsen, M. (2013). Terrorism Financing Methods: An Overview. *Perspectives on Terrorism*, 7(4), 5-26. Retrieved from <http://www.terrorismanalysts.com/pt/index.php/pot/article/view/279> (дата звернення: 26.09. 2021).

MARITIME LAW

Byelousova Svitlana Mykolaivna

Assistant Professor

Admiral Makarov National University of Shipbuilding

Mykolaiv, Ukraine

Maritime law is that branch of international law which concerns maritime matters and causes. It was originally derived chiefly from the ancient codes of laws of the sea, particularly those of Oleron, (a code of maritime law), but it is, of course, continually amended and expanded as modern experience brings in

new examples and conditions requiring international legislation. It covers such subjects as "Rule of the Road" at sea, territorial and international waters, ocean fishery, contraband, blockade, etc. The usual means of change and modernization are international conferences and conventions, at present held under the auspices of United Nations. Judgement, on the international scale, is exercised by the International Court at the Hague.

All maritime nations have also their own corpus of maritime law dealing with their own maritime requirements within their own territorial waters.

There are internationally agreed rules which govern the conduct of ships at sea in order to prevent collisions between them. They are compiled by the International Convention for Safety of Life at Sea and are known officially as the International Regulations for Preventing Collisions at Sea, or colloquially as the Rule of the Road.

Rule of the Road. The thirty-one rules are divided into six parts, which cover definitions, lights and shapes to be carried by vessels at night or day by which they can be recognized, sound signals and conduct in restricted visibility, steering and sailing rules to keep vessels apart when they are approaching each other, sound signals for vessels in sight of one another, and miscellaneous signals, such as distress signals, etc. The sailing and steering rules lay down that if a collision between two vessels appears possible, both vessels must take avoiding action even if such action involves a departure from the Rule of the Road on the part of one of them.

Contraband. Goods which have prohibited from entering a belligerent state by the declaration of a blockade are called contraband. Contraband is of two kinds:

- a) absolute contraband, which includes munitions, weapons and other commodities, which can be directly attributable to the prosecution of war;
- b) conditional contraband, declared by the blockader, which is ancillary to the prosecution of war. Thus import of food by a belligerent can be claimed by a blockader as conditional contraband since no army or navy can fight without it, irrespective of what effect the lack of such imports may have on a civilian population.

Piracy is any illegal act of violence, detention, or robbery committed on a private ship, personal gain or revenge, against another ship, people, or property on the high seas. Piracy may also be committed on or against an aircraft. Piracy also includes operating a pirate ship or aircraft and inciting or assisting any other act of piracy. However, acts committed for political purposes are not piracy; nor are any acts committed by a warship or government ship or aircraft. Piracy is an international crime and all nations may exercise jurisdiction over pirates, regardless of the nationality of the ship or the pirates. A ship or aircraft involved in piracy is also subject to seizure by any state. British courts have traditionally exercised such jurisdiction, and the power to do so is confirmed in the Tokyo Convention Act 1967.

English municipal law has created certain offences of piracy that are not covered by international law, but they are not subject to the jurisdiction of the

English courts unless committed on board a British ship or within British territorial waters. Examples of such offences are revolt by the crew of a ship against their master and hijacking of the ship by the crew. These offences, if tried as piracy, are subject to life imprisonment (and if accompanied by acts endangering life, or by an assault with intent to murder, by the death penalty).

Admiralty, or maritime law, consists of the rules and principles – derived from custom, judicial decisions, legislative enactments and international treaties – that govern the legal relationships arising from the transportation of passengers and cargoes on the high seas and other navigable waters. Appropriate tribunals apply maritime law in matters involving maritime contracts, maritime torts and other maritime offenses. The principal parties affected by the law of admiralty are the crew, the ship owner, the cargo owner, the charterer and the marine insurer. The admiralty jurisdiction deals with collisions at sea, salvage claims and, increasingly, from marine pollution. Certain recreational boating activities may fall within admiralty jurisdiction if certain criteria are met. Maritime law mostly exists to deal with legal problems arising within the sea transport industry.

References:

1. Белоусова с. М. English Reader for Legal Purposes : навчальний посібник. – Миколаїв : НУК, 2013. – 136 с.
2. Козимирська Т.І., Белоусова с. М., Шевченко Д.О. English for Legal Purposes: Навч. посібник. – Миколаїв: НУК, 2009. – 116 с.
3. Kemp Peter. The Oxford Campaign to Ship and the sea. – Oxford University Press, 2007. – 971 p.
4. Krois-Linder A. International Legal English. – Cambridge University Press, 2013. – 320 p.

МІЖНАРОДНИЙ СУДОВИЙ ПРЕЦЕДЕНТ (СУДОВА ПРАКТИКА МС ООН, МТМП, АРБІТРАЖНИХ ТРИБУНАЛІВ)

Бойко Інна Семенівна

кандидат політичних наук,

доцент кафедри морського права

Національного університету «Одеська морська академія»

м. Одеса, Україна

Стверджуємо, що прецедентна практика Міжнародного суду ООН (далі – МС ООН) в розв'язанні публічно-правових морських спорів є продуктивною: а) було сформульовано визначення категорій «історичні

води», «історичні права (правовий титул)», «історичні затоки», яких немає в конвенційному міжнародному праві [1]; б) встановлений обсяг правосуб'єктності прибережної держави обумовив зміст ст.4 Конвенції про територіальне море та прилеглу зону 1958 р.; в) запропонований метод прямих вихідних ліній, який став складовою концепції держави-архіпелагу й архіпелажних вод, закріпленої ст.ст.47–49 Конвенції ООН з морського права 1982 р.; г) рішення по справі щодо рибальства від 18 грудня 1951 р. визначило зміст ст. 3 Конвенції про територіальне море та прилеглу зону та ст.7(1) Конвенції ООН з морського права [2]; д) тенденції розвитку міжнародного морського права, започатковані рішеннями по справах щодо рибальства 1974 р., обумовили практику держав, які стали надавати права щодо рибальства в своїх 200-мильних зонах, а також були закріплені в ст.ст. 57, 62(4) Конвенції ООН з морського права [3]; е) оновлена дефініція поняття «континентальний шельф» включена в ст.1 Конвенції про континентальний шельф 1958 р. та в частину VI (ст.ст.76–84) Конвенції ООН з морського права [4].

Суд сформулював принципи справедливості при делімітації морських просторів: принцип значної диспропорції довжин узбережжя; принцип виключення математичного зміщення умов лінії рівновіддаленості; принцип відрізалного ефекту. Суд визначив релевантні обставини, які необхідно враховувати сторонам для досягнення справедливого результату, а також він перелічив фактори, які сторони мають враховувати в процесі переговорів, а саме: загальну конфігурацію узбережжя сторін та наявність особливих або незвичайних рис; фізичну та геологічну структуру, природні ресурси районів континентального шельфу; певну частку розумної міри пропорційності, яку має створити розмежування, що здійснюється відповідно до справедливих принципів, між районом континентального шельфу, що належить прибережній державі, та довжиною її узбережжя.

Методологія делімітації морських просторів є важливим результатом діяльності МС ООН, тому що жоден міжнародно-правовий акт не закріплює такої методології, крім того, на прикладі її створення можна впевнитись, що саме поступовість та креативність Суду при врегулюванні делімітаційних спорів уможливили в 2009 році детальний опис та обґрунтування методології делімітації морських просторів при розв'язанні спору між Румунією та Україною, яку прецедентно застосовують МС ООН, Міжнародний трибунал з морського права (далі – МТМП) та арбітражні трибунали. Вважаємо, що розроблена методологія делімітації морських просторів є частиною сучасного міжнародного звичаєвого права.

Справа щодо делімітації морських просторів у Карибському морі й Тихому океані («Коста-Рика проти Нікарагуа») – одна з останніх справ, в рішенні [5] якої застосована прецедентна практика в сфері регулювання

питань делімітації морських просторів. Вирішуючи питання делімітації територіального моря, МС ООН зазначив, що, згідно з усталеною судовою практикою він діятиме в два етапи. Тож Суд провів попередню серединну лінію та з'ясував, чи існують особливі обставини, що виправдовують коригування такої лінії. Тимчасову серединну лінію слід побудувати для розмежування територіального моря тільки на основі точок, розташованих на природному узбережжі, які можуть охоплювати точки, розташовані на островах або скелях. Базові точки, які використовуються Судом, розташовані на твердій поверхні, що виступає, а тому мають вищу стабільність, ніж точки, розташовані на піщаних ділянках. Цей алгоритм МС ООН запропонував при вирішенні спору між Румунією та Україною [6], між Нікарагуа та Колумбією [7], між Перу та Чилі [8] і горизонтально запозичив прецедентне рішення, яке прийняв арбітражний трибунал, створений згідно з Додатком VII Конвенції ООН з морського права 1982 року, у справі між Бангладешем та Індією [9]. Розмежування виключної економічної зони й континентального шельфу Суд здійснив за встановленою методологією у три етапи. По-перше, треба провести тимчасову лінію рівновіддаленості, використовуючи найвідповідніші базові точки на відповідних берегах сторін спору. По-друге, слід визначити, чи існують певні обставини, які могли б обґрунтувати пристосування тимчасово проведеної лінії рівновіддаленості. По-третє, потрібно оцінити загальну справедливість кордону, що виникає в результаті перших двох етапів, перевіряючи, чи існує виражена непропорційність між довжиною відповідних узбережь сторін спору та морськими районами, якими вони володіють.

Запропонована МС ООН методологія делімітації морських просторів є нормативним алгоритмом задля вирішення подібних спорів. Так, горизонтальне запозичення цієї методології зробили МТМП, розглядаючи справи між Бангладешем і М'янмою [10], Ганою й Кот-Д'Івуаром [11], та арбітражний трибунал, який вирішував спір між Бангладешем та Індією щодо делімітації в Бенгальській затоці [9].

Міжнародний трибунал з морського права завдяки своїй прецедентній практиці створив норми права, які доповнили зміст конвенційних положень щодо реального зв'язку між судном і державою прапора, зокрема щодо можливості внесення застави, умов визначення розміру застави або іншого забезпечення, обставин, за яких держава прапора може передати питання на розгляд Трибуналу [12].

Рішення арбітражних трибуналів, які мають прецедентний характер переконливого змісту, роблять певний внесок у розвиток міжнародного матеріального права, зокрема питання щодо історичних вод, історичного титулу вирішуються завдяки прецедентній судовій практиці [13].

Отже, результати дослідження прецедентної практики МС ООН, МТМП, арбітражних трибуналів щодо публічно-правових морських спорів

дозволяють визначати категорію міжнародного судового прецеденту – це рішення міжнародних судів, що містить правові позиції (правоположення), які створені в процесі нормативного тлумачення чинного права, або вони долають прогалини в праві, або доповнюють важливими ознаками норми права, що за певних обставин (наявність подібних характеристик у фабулах справ, що розглядаються судом) можуть бути запозичені, на них посилаються, їх цитують у мотивувальній частині рішення. Такі рішення обов'язкові для сторін спору та не обов'язкові для інших учасників міжнародних відносин, але вони, як правило, при регулюванні майбутніх відносин враховуються (загальну обов'язковість набувають через включення сформульованих правоположень судових рішень у текст міжнародних правових документів або через створення нових міжнародних звичаїв).

Література:

1. Minquiers and Ecrehos (France/United Kingdom). Judgment of 17 November 1953 URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/17/017-19531117-JUD-01-00-EN.pdf>; Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area (Canada/United States of America). Judgment of 12 October 1984. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>; Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening). Judgment of 11 September 1992. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/75/075-19920911-JUD-01-00-EN.pdf>; Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain (Qatar v. Bahrain). Judgment of 16 March 2001. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/87/087-20010316-JUD-01-00-EN.pdf>; Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile). Judgment of 1 October 2018. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/153/153-20181001-JUD-01-00-EN.pdf>; Kasikili/Sedudu Island (Botswana/Namibia). Judgment of 13 December 1999. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/98/098-19991213-JUD-01-00-EN.pdf>
2. Fisheries (United Kingdom v. Norway). Judgment of 18 December 1951 URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/5/005-19511218-JUD-01-00-EN.pdf>;
3. Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland). Judgment of 25 July 1974. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/55/055-19740725-JUD-01-00-EN.pdf>; Fisheries Jurisdiction (Federal Republic of Germany v. Iceland). Judgment of 25 July 1974. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/56/056-19740725-JUD-01-00-EN.pdf>
4. Continental Shelf (Tunisia/Libyan Arab Jamahiriya). Judgment of 24 February 1982. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/63/063-19820224-JUD-01-00-EN.pdf>

5. Maritime Delimitation in the Caribbean Sea and the Pacific Ocean (Costa Rica v. Nicaragua). Judgment of 2 February 2018. URL:<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/157/157-20180202-JUD-01-00-EN.pdf>
6. Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine). Judgment of 3 February 2009. URL:<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf>
7. Territorial and Maritime Dispute (Nicaragua v. Colombia). Judgment of 19 November 2012. URL:<https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/124/124-20121119-JUD-01-00-EN.pdf>
8. Maritime Dispute (Peru v. Chile). Judgment of 27 January 2014. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/137/137-20140127-JUD-01-00-EN.pdf>
9. Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between Bangladesh and India. Award of 7 July 2014. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/383>
10. Dispute concerning delimitation of the maritime boundary between Bangladesh and Myanmar in the Bay of Bengal (Bangladesh/Myanmar). Judgment of 14 March 2012. URL:https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_16/published/C16-J-14_mar_12.pdf
11. Dispute concerning delimitation of the maritime boundary between Ghana and Côte d'Ivoire in the Atlantic Ocean (Ghana/Côte d'Ivoire). Judgment of 23 September 2017. URL:https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_23_merits/23_published_texts/C23_Judgment_20170923.pdf
12. The M/V "Louisa" Case (Saint Vincent and the Grenadines v. Kingdom of Spain), Provisional Measures. Request for the prescription of provisional measures under article 290, Paragraph 1, of the United Nations Convention on the Law of the Sea 23 November 2010. URL:https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/case_no_18_prov_meas/C18PM_Request_SVG.pdf
13. Eritrea/Yemen – Sovereignty and Maritime Delimitation in the Red Sea. Award of the Arbitral Tribunal in the Second Stage – Maritime Delimitation of 17 December 1999. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/>; The South China Sea Arbitration (The Republic of Philippines v. The People's Republic of China). Award of 12 July 2016. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/2086>; The Arctic Sunrise Arbitration (Netherlands v. Russia). Award of 10 July 2017. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/2214>; Chagos Marine Protected Area Arbitration (Mauritius v. United Kingdom). Award of 18 March 2015. URL: <https://files.pca-cpa.org/pcadocs/MU-UK%2020150318%20Award.pdf>; Indus Waters Kishenganga Arbitration (Pakistan v. India). Partial Award of 18 February 2013. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/1681>

НЕВИЗНАНІ ДЕРЖАВИ І МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Василенко Олександра Сергіївна

студентка III курсу

факультету міжнародних відносин

Львівського національного університету імені Івана Франка

м. Львів, Україна

На сьогодні досить гостро постає проблема появи невизнаних держав на міжнародній арені, їх ролі та місця у світовому співтоваристві. Ця тема завжди була досить актуальною для досліджень багатьох іноземних учених-міжнародників, та нині вона як ніколи стала близькою й для України. Феномен невизнаних держав – це не нова тенденція, а історична закономірність. Багато сучасних держав чекали міжнародного визнання протягом десятиліть, як наприклад, Нідерланди чи Сполучені Штати Америки. Аби стати повноправним членом на міжнародній арені, Штатам знадобилося лише 7 років. Нідерланди ж проголосили свою незалежність у 1578 році, а були офіційно визнані тільки через 70 років.

В основі появи невизнаних утворень лежить міжнародно-правове протиріччя між правом націй на самовизначення та принципом цілісності й непорушності державних кордонів. І хоча визнано, що ці два принципи є взаємопов'язані між собою та мусять розглядатися у комплексі, історія має багато випадків, коли цим важливим аспектом нехтували. Приводом для проголошення незалежності деяких невизнаних на сьогодні держав стало право націй на самовизначення. Зокрема, зустрічаємо його в Акті про незалежність Південної Осетії, Декларації про незалежність Придністров'я, Акті про державну незалежність Республіки Абхазія. Більш того, навіть так звані ДНР та ЛНР у своїх «актах проголошення державної самостійності» апелюють до права народів/націй на самовизначення.

Варто зазначити, що, на жаль, не існує чітких критеріїв визнання чи невизнання новоутворених держав. І хоча необхідні умови для визнання містяться в Конвенції про права та обов'язки держав, прийнятої в Монтевідео у 1933 році, їх виконання не є стовідсотковою гарантією визнання. Це складне питання, і його складність пов'язана насамперед з геополітичною зацікавленістю могутніх світових держав. Ця зацікавленість відіграє не менш важливу роль у появі нових утворень, ніж колізія між двома основними принципами міжнародного права. Адже взаємодія між суверенними та невизнаними державами передбачає звернення до третіх держав, зокрема потужних впливових держав-союзниць чи держав-покровителів. Як приклад хочу згадати Республіку Косово, яка мала державу-патрона в образі США, підтримка якої посприяла косоварам і їх ново-

створеній державі у формуванні образу народу-жертви та держави-жертви. Окрім того, саме заява Штатів, деяких країн НАТО та підконтрольних їм ЗМІ про порушення прав людини та етноцид косівських албанців з боку сербів слугувала приводом для проголошення незалежності Республіки. Невизнані держави, входячи у сферу геополітичних інтересів ряду могутніх країн, розширюють простір їх впливу. Тому покровителі не шкодують ні військових, ні економічних ресурсів – і все задля зміцнення свого авторитету в таких утвореннях, а за можливості й посилення там військової присутності.

Отож, поняття «невизнана держава» означає державне утворення, що має усі ознаки державності, проте частково чи повністю позбавлене визнання з боку світової спільноти. Таким чином, де-юре така держава не може виступати в якості суб'єкта міжнародних відносин. Проте частина таких утворень часто перестає існувати. Це відбувається з двох причин: по-перше, через отримання довгоочікуваного визнання, а по-друге, через відсутність перспектив подальшого буття й припинення підтримки з боку держави-патрона.

Ніна Касперсен дає таке визначення невизнаним державам: «це місця, які не існують в міжнародних відносинах; вони досягли незалежності де-факто – досить часто військовим шляхом, – але не змогли досягти міжнародного визнання або їх визнають лише кілька держав». На її думку, невизнані держави – це аномальні особливості міжнародної системи та міжнародного співтовариства. Вони незрозумілі з точки зору їх самого існування, як просторових утворень у світі, який вже повністю поділений на держави та впорядкований міжнародними кордонами [3, с. 45].

Нині у світі налічується чимала кількість невизнаних держав. Це, до прикладу, Придністровська Молдовська Республіка, Нагірний Карабах, Республіка Сомаліленд, Ісламська держава Вазірістан на території Пакистану, ДНР та ЛНР, Ісламська держава на території Іраку, Сирії та Лівії, Держава Ва та Шан на території М'янми. До речі, ці держави не визнані жодною державою-членом ООН, а їхні території міжнародне співтовариство вважає частиною території однієї чи декількох офіційно визнаних держав.

Серед громіздкого списку невизнаних держав зустрічаються утворення, що отримали визнання від значної кількості держав-членів ООН, та попри це, вони досі лишаються неповноправними членами міжнародного співтовариства. До таких держав ми відносимо Республіку Косово, Державу Палестина, Китайську Республіку (Тайвань) і Сахарську Арабську Демократичну Республіку. І хоч деякі частково визнані держави не є членами ООН, вони можуть бути повноправними учасниками інших міжнародних організацій. Так, наприклад, Косово є членом Міжнародного Валютного Фонду, Світового банку, Європейського банку з реконструкції та розвитку, Міжнародного олімпійського комітету, ФІФА, УЄФА та близько десятка різних міжнародних спортивних федерацій. Держава

Палестина є членом Організації Ісламського співробітництва, Ліги арабських держав та ЮНЕСКО.

Важливим питанням лишається можливість самореалізації невизнаних утворень на міжнародній арені. Як показує практика, факт невизнання не виключає автоматично державу з системи міжнародних відносин. Адже значною мірою її місце у світовому співтоваристві залежить від внутрішніх показників.

В основному невизнані держави сприймаються як прихисток для організованої злочинності, через який проходять наркотики, зброя та інші небезпечні товари, у яких, як не дивно, спостерігається високий рівень криміналізації різних сфер суспільного життя. Це сильно підриває довіру до невизнаних держав на міжнародній арені, адже є велика ймовірність того, що вони можуть виявитись непередбачуваними при виконанні договірних зобов'язань і нехтуватимуть нормами міжнародного права.

Отже, проблема невизнаних держав не втрачає своєї актуальності вже досить довгий період часу. Перед світовою спільнотою стоїть важливе завдання – вирішити питання появи таких утворень, адже ігноруючи його і не вживаючи ніяких дій, держави дають мовчазну згоду на розростання цієї проблеми. Наявність невизнаних держав на політичній карті світу свідчить про нагальну потребу розроблення єдиних положень щодо інституту визнання новостворених держав з боку міжнародної спільноти. Адже відсутність таких документів призводить до посилення напруги і спалахів конфліктів в окремих регіонах, наслідки яких можуть стати трагічними, як для самих держав, так і для міжнародної безпеки в цілому.

Окрім цього, необхідно усунути протиріччя між принципами міжнародного права, що у більшості випадків трактуються неоднозначно. Адже будь-яка нова держава є результатом застосування права націй на самовизначення, що суперечить іншій правовій нормі – територіальній цілісності держав. При цьому процес визнання лишається засобом політичного тиску і яскравим прикладом застосування подвійних стандартів, що особливо проявилось у випадку міжнародного визнання Республіки Косово.

Література :

1. Далявська Т.П. Політико-правова колізія як підстава для визнання/невизнання нових держав/державоподібних утворень / Т.П. Далявська Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : «Видавництво «Гілея», 2015. – Вип. 98 (7). – С. 375-377.
2. Далявська Т.П. Невизнані держави в контексті державотворчих процесів та міжнародного визнання / Т.П. Далявська // Держава і право. – 2014. – Вип. 66. – С. 345-353.

3. Далявська Т. П. Феномен невизнаних держав: політологічний аналіз : дис. .. канд. політ. наук : 23.00.02 / Т. П. Далявська; Вищий навчальний заклад України «Університет економіки та права «КРОК». – К., 2016. – 230 с.

4. Дівак В.В. Деякі проблеми міжнародно-правового визнання невизнаних держав / В.В. Дівак // Держава і право. – 2011. – Вип. 52. – С. 579-587.

5. Іщенко В. В. Невизнані та частково визнані держави в сучасному міжнародному праві / В. В. Іщенко // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2016. – № 3-4. – С. 209-215. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2016_3-4_34.

6. Caspersen N. The Politics of De Facto/Unrecognized States. Recommendations [Електронний ресурс] / N. Caspersen. – Режим доступу : http://www.lancs.ac.uk/fass/projects/unrecognised-states/unrecognised_state.php

7. Caspersen N. Unrecognised States in the International System / N. Caspersen, G. Stansfield – L. : Routledge, 2011. – 253 p.

ДІЄВІСТЬ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ В СВІТЛІ ПРАКТИКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Гулям Умід Хазратович

*аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Україна стала стороною Європейської конвенції з прав людини в 1997 році, та визнала для себе юрисдикцію Європейського суду з прав людини. Відповідно до статті 46 Конвенції, держави-учасниці зобов'язалися виконувати остаточні рішення суду в будь-яких справах, у яких вони є сторонами. Це виконання забезпечується наглядом з боку Комітету Міністрів Ради Європи [2]. Однак, дієвість Конвенції не обмежується лише виконанням конкретних рішень Суду щодо конкретної держави. Фактично, тлумачення, що їх надає Суд стають обов'язковими для держав при застосуванні відповідних положень Конвенції. В Україні обов'язок застосовувати практику ЄСПЛ як джерело права встановлений статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», відповідно до якої суди застосовують при

розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права. Відповідно до статті 19 того ж закону, Конвенція та практика суду застосовні також в законотворчості й адміністративній практиці [1]. Це викликає питання про характер судового рішення Європейського суду з прав людини як джерела національного права, підстави та юридичні механізми його застосування.

Європейський суд реалізує дві функції, пов'язані з контролем за виконанням Конвенції:

1) визначення порушення/дотримання державами-учасницями Конвенції (функція правозастосування);

2) тлумачення норм Конвенції у межах кожної конкретної справи.

Це потребує врахування різної правової природи актів Європейського суду. По-перше, рішення справи, що знаходиться у сфері юрисдикції Європейського суду, по-друге, офіційне тлумачення передбачених у цих рішеннях норм Конвенції. Винесене Європейським судом через правове рішення є обов'язковим лише для держави відповідача у справі. Але значення відповідного рішення, подолавши межі конкретної держави, впливає і на національні правові системи та практику застосування прав та інших держав.

Відомі два основних підходи до застосування норм міжнародного права в національній правовій системі – монізм та дуалізм. Концепція монізму розглядає правову систему як єдине ціле, де норми міжнародного права мають перевагу над нормами національного права. Концепція дуалізму виходить з того, що міжнародне й національне право є окремими правовими системами, що можуть справляти взаємний вплив одна на одну.

В Україні наразі спостерігається поступове підсилення впливу міжнародного права на національну правову систему. Як відзначають І. В. Міма та Н. В. Іванюк, особливо тенденція щодо закріплення переваги норм міжнародного права над національним стала помітною після набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [3, 182].

В українській правовій системі визнається примат Конституції над всіма іншими нормами права, а міжнародні договори, згода на які дана Верховною Радою України, стають частиною національного законодавства. Таким чином, уявляється, що Україні притаманний правовий дуалізм. Національна правова система частково відмежується від міжнародного права через конституційні механізми. Вже ратифікований міжнародний договір може бути визнаний неконституційним, що призведе до його недійсності в правовій системі держави. Відомим прикладом цього є рішення Конституційного суду України щодо неконституційності ратифікації Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду – рішення, яке досі створює проблеми при зверненні України до міжнародних механізмів кримінальної юстиції [1, с. 12].

На відміну від МКС, щодо ЄСПЛ Конституційний Суд України неодноразово постановляв, що його рішення є обов'язковими для нашої держави. Так, саме із посиланням на практику Європейського суду з прав людини Конституційний суд України дійшов висновку про неконституційність смертної кари [4]. В іншій справі Конституційний Суд дійшов висновку, що в судовій практиці слід враховувати «приписи чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та практику тлумачення і застосування цих договорів міжнародними органами, юрисдикцію яких визнала Україна, зокрема Європейським судом з прав людини. Оскільки стаття 29 Конституції України кореспондується зі статтею 5 Конвенції, то відповідно до принципу дружнього ставлення до міжнародного права практика тлумачення та застосування вказаної статті Конвенції Європейським судом з прав людини має враховуватися при розгляді цієї справи» [5].

З цих (та багатьох інших) позицій Конституційного суду непросто зробити висновок про пряму дію норм Європейської конвенції та практики ЄСПЛ. Конституційний суд охороняє дуалістичний підхід до співвідношення національного та міжнародного права в Україні, виводячи обов'язковість цієї практики з паралелей між Конвенцією та Конституцією України.

Фактично, Україна декларує обов'язок дотримання сформованої Європейським судом практики, що можна побачити не тільки в положеннях Конституції та закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», але й в нормах процесуальних кодексів та практиці судів всіх рівнів. Але ж при цьому суди користуються і активно посилаються не тільки на практику щодо України, але й на практику щодо інших держав, що не дуже відповідає запропонованому Конституційним судом підходу на основі «паралелізму», оскільки будь-яка подібність між нормами не означає обов'язковості норм, що подібні.

Таким чином, проблема юридичного механізму, завдяки якому відбувається застосування практики Європейського суду з прав людини в національній правовій системі лишається недостатньо проясненим. Можна говорити, що міжнародні договори стають обов'язковими через ратифікацію, проте практика будь-якого суду за визначенням не може бути ратифікованою. Вона немає прямої дії в національній правовій системі, але парадоксальним чином застосовується через механізм відсилок в законодавстві та процесуальних кодексах. Конституційність такого підходу лишається під питанням, але наразі виглядає так, що Конституційний Суд України приймає таку ситуацію через те, що ніщо в Конвенції не суперечить Конституції України. Проте, якщо коли-небудь постане питання про конституційність того чи іншого рішення Європейського суду з прав людини (а ця можливість не є суто теоретичною, що підтверджується прикладами Великої Британії та Польщі), то перед Конституційним

судом може постати складне завдання з встановлення того, яким же саме чином в українській правовій системі застосовується практика Європейського суду з прав людини.

Література:

1. Ківалов С. В. Міжнародне кримінальне правосуддя: від Нюрнберзького військового трибуналу до міжнародного кримінального суду. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 5-18.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text. (Дата звернення: 08.11.2021).

3. Міма І. В., Іванюк В. Н. Порівняльно-правовий аналіз взаємозв'язку національного та міжнародного права в умовах інтеграційних процесів. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 4. С. 181-185.

4. Рішення у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58, 59, 60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29 грудня 1999 року № 11-рп/99. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99> (Дата звернення: 08.11.2021).

5. Рішення у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України "Про психіатричну допомогу" (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 червня 2016 року № 2-рп/2016. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16> (Дата звернення: 08.11.2021).

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТЕРОРИЗМУ

Джумамурадов Довран

студент магістратури

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

На даному етапі необхідним є серйозний кримінологічний аналіз такого злочину як тероризм, власне тероризм, а не терористичний акт. Дуже вдалими визначенням тероризму на сучасному етапі, на нашу думку,

є визначення, сформульоване українським юристом-міжнародником В. Ф. Антипенком, відповідно до якого, «тероризм – це насильницьке протиборство, яке базується на конфлікті і яке наряду з завданням шкоди державі, посягає на міжнародну безпеку і світопорядок та базується на відмінності політичних, економічних та культурних інтересів груп держав, держав, народів, націй, соціальних груп та рухів за умови використання хоча б однією із сторін терористичних актів як способу впливу на противника для досягнення політичних цілей». Той же вчений зазначає, що від тероризму потрібно відрізнити «терористичний акт, тобто злочинне загальнонебезпечне діяння у тероризмі зі створення умов впливу на міжнародну організацію, державу і їх представників або на юридичних і фізичних осіб, або групу осіб з метою примусу здійснити або утриматися від здійснення певної дії, вчинене шляхом залякування при наявності умислу на причинення гибелі невинним людям» [1, с. 7]. Загалом, на сьогоднішній день існують десятки, навіть сотні різних визначень тероризму. Для того, щоб уникнути наведення різних прикладів таких визначень, можна виділити чотири основні характеристики, на які вказує більша частина дослідників та практикуючих спеціалістів з питань протидії тероризму: по-перше, це насильницька основа дій; по-друге, політичне цільовизначення та мотивація; по-третє, використання залякування як інструменту в досягненні цілі; і, по-четверте, наявність у винних прямиго умислу на причинення невинних жертв [2, с. 16]. Але тим не менше, незважаючи на наявність на сучасному етапі величезної кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно визначення тероризму як злочину за міжнародним правом та, незважаючи на неодноразові спроби досягнення консенсусу на рівні міжнародного співтовариства, говорити на даному етапі про загальноприйняте міжнародно-правове визначення тероризму поки що зарано.

Визначення тероризму дати нелегко. Фахівці з цього питання не мають єдиної думки. Деякі вважають, що терор і тероризм не є поняттями, що пов'язані з чітко визначеними і ясно ідентифікованими подіями. Саме це зумовило той факт, що між поняттями «терор» і «тероризм» не проводять смислового розмежування. Терор і тероризм – це методи впливу, способи досягнення цілей, способи боротьби, які складаються з окремих елементів, що визначають їх – терористичних актів. Неможливо сформулювати поняття тероризму, не давши визначення терактові.

Терористичний акт – це дія, що набуває різноманітних форм насильства (або загрози його застосування), особливістю яких є те, що об'єкт насильства не може стати суб'єктом в момент здійснення теракту. Дійсно, будь-які дії терориста (навіть не пов'язані із вбивством) завжди передбачають насилля, примушування, загрозу. Головним засобом досягнення мети для любого терориста є залякування, створення атмосфери страху і невпевненості.

Конкретне визначення тероризму дає Закон України «Про боротьбу з тероризмом» у статті 1 «Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей» [3].

Однак, у будь-якому випадку, тероризм на сьогоднішній день є одним з найсерйозніших викликів кожній державі окремо та всьому міжнародному співтовариству загалом. Останні повинні мати змогу адекватно та результативно відповідати на цей виклик. Ця відповідь повинна знаходитися виключно у міжнародно-правових рамках та відповідати основоположним принципам верховенства права, розвитку і поваги прав людини. Для того, щоб мати підстави говорити про ефективність міжнародного антитерористичного права, потрібно, перш за все, прийняти загальне міжнародно-правове визначення тероризму.

Постійна активність терористичних організацій як у країнах Азії та Африки, так і (хоча й дещо іншого характеру) у країнах Європи та Америки зберігає для багатьох країн проблему боротьби проти тероризму на високому рівні серед інших проблем. Прикладом такої активності терористів є збройні акції «Абу Сайяф» у Філіппінах, «Джамаа Ісламія» в Індонезії, «Ісламська партія визволення Туркестану» в Китаї, «Тигрів визволення Таміл Іламу» у Шрі-Ланці, одразу декількох ісламістських організацій в Індії, Пакистані, Афганістані, Іраку, ісламістських груп в Єгипті, Алжирі, Сомалі, Марокко та інших африканських країнах, курдських та ісламістських організацій в Туреччині, підпільна вербувальна, фінансова, інформаційна діяльність ісламістських і сепаратистських організацій, пов'язаних з тероризмом у Таджикистані, Узбекистані, Росії, Бельгії, Франції, Великобританії, Німеччині, Іспанії, використання інших європейських країн для транзиту зброї, наркотиків, фінансів і власне переміщення і відпочинку бойовиків, діяльність релігійних організацій, пов'язаних з тероризмом і правоорієнтованих екстремістських організацій у США, відкрита та прихована діяльність терористичних груп у країнах Південної Америки: Колумбії, Венесуелі, Еквадорі. Наявність терористичних організацій у багатьох країнах світу несе загрозу не тільки для цих країн, а й для їхніх сусідів і взагалі для регіону, враховуючи сучасні міжнародні можливості комунікації. На сьогодні майже не лишилося груп, які б не виходили на міжнародний рівень діяльності. Тому ця проблема має характер глобальної загрози і вирішуватися повинна на різних рівнях міжнародної спільноти. У кожному окремому випадку проявів діяльності терористичної організації на тлі соціально-політичних, економічних, духовно-культурних, релігійних та інших проблем суспільства, а також власне самопочуття і світогляду людини у цьому суспільстві важливою причиною появи і діяльності терористичної організації є недосконалість

антитерористичного законодавства, інституційної бази або їхня застарілість порівняно із сучасними викликами безпеки. На цю проблему звертають увагу дослідники кримінального законодавства, юристи і політологи, які вивчають феномен тероризму.

Таким чином, тероризм – явище досить складне, динамічне та багатопланове. Тільки чітке уявлення про те, що таке тероризм, в чому полягають причини, які породжують його та які мотиви, що заставляють людей займатись терористичною діяльністю, можуть стати основою для розроблення заходів щодо попередження дій терористів і визначення ефективних методів боротьби з цим складним і небезпечним явищем.

Література:

1. Антипенко В.Ф. Борьба с современным терроризмом: международно-правовые подходы / В. Ф. Антипенко. – К. : Изд-во «ЮОНА-М», 2002. – 723 с.

2. Антипенко В.Ф. Теории мирового развития и антитеррористическое право. Логика сопрягаемости / В.Ф. Антипенко. – К. : Служба безопасности Украины; Институт оперативной деятельности и гос. безопасности, 2007. – 440 с.

3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 № 638-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>

МЕХАНІЗМ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ВРЕГУЛЮВАННЯ СУПЕРЕЧОК СОТ

Іващук Ангеліна Валентинівна

студентка

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Сіренко Оксана Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Визначальною тенденцією сучасного етапу розвитку суспільства є глобалізація економічних процесів. Це є причиною активної діяльності міжнародних економічних організацій, які, крім організаційного забезпечення співробітництва держав, що є їх членами, регулюють міжнародні

економічні відносини, здійснюють міжнародний контроль та займаються вирішенням міжнародних торговельних спорів. Однією з провідних організацій в даній сфері виступає, створена у 1994 році Світова організація торгівлі (далі – СОТ).

Дослідженням теоретичних та практичних аспектів врегулювання міжнародно-правових торговельних конфліктів зокрема в СОТ займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Г.Є. Богуславський, В.Г. Буткевич, В.Н. Денисова, І.С. Горбовець, Т.Ф. Гордєєва, І.Ю. Гужва, В.М. Шумілов та інші.

Врегулювання суперечок є важливим засобом гарантування виконання членами СОТ зобов'язань, які були прийняті під час торгових переговорів. Зазвичай суперечка виникає, якщо певна країна запроваджує торгові заходи чи застосовує дії, які, на думку однієї чи кількох країн-членів СОТ, порушують укладені Угоди чи призводять до невиконання країною своїх зобов'язань. В такому випадку однією з основних переваг СОТ є забезпечення можливості для будь-якої країни-члена використовувати незалежну процедуру врегулювання суперечок для реалізації своїх прав за відповідними торговими угодами СОТ.

Суперечки між державами-членами СОТ з питань взаємної торгівлі розглядаються у спеціальному підрозділі – Органі з вирішення спорів (ОВС), який входить до системи головних органів СОТ. Функції такого органу виконує Генеральна Рада СОТ, що спеціально збирається для розгляду спорів. Рішення ОВС мають пріоритет перед внутрішнім законодавством держав-членів СОТ.

ОВС керується в своїй діяльності спеціальним актом – Домовленістю про правила і процедури вирішення спорів. Така Домовленість є додатком 2 до Угоди про заснування СОТ 1994 року і входить в пакет угод СОТ. П. 2 ст. 3 Домовленості про правила і процедури врегулювання суперечок визначено, що «Система врегулювання суперечок СОТ є центральним елементом у справі забезпечення безпеки і передбачуваності багатосторонньої торговельної системи. Члени СОТ визнають, що він служить для захисту прав та зобов'язань членів СОТ за охопленими угодами, а також для прояснення існуючих положень цих угод відповідно до звичайних правил тлумачення міжнародного публічного права» [1].

Винятковість механізму вирішення суперечок в СОТ полягає в тому, що країна-позивач повинна провести консультації з державою, яка порушила норми СОТ. Якщо сторони не досягли компромісу після консультацій, вони застосовують механізм вирішення суперечок, передбачених правилами СОТ [2]. Усі запити на проведення консультацій повинні бути викладені та подані в письмовій формі, включати опис наявних фактів порушень та положення або принципи СОТ, що були порушені.

Шумілов В.М. виділяє наступні процесуальні стадії механізму вирішення спорів у СОТ:

- спочатку, як правило, використовуються загальноприйняті в між-державній практиці засоби вирішення спорів: консультації, добрі послуги, погоджувальні процедури або посередництво Генерального директора СОТ (термін – до 2 місяців);

- якщо на першій стадії спір не вирішено, на прохання сторони спору може бути встановлена спеціальна група експертів, яка повинна підготувати доповідь для подання Органу по вирішенню спорів (термін 45 днів + 6 місяців і більше);

- на наступній стадії відбувається подання доповіді спеціальною групою і затвердження її Органом по вирішенню спорів (термін – 2 місяці);

- в процесуальне право СОТ була введена нова стадія – апеляційна. Сторона спору має право оскаржити прийняте по спору рішення в органі, що спеціально створюється, Органі по апеляціях (термін – 2-4 місяці);

- наступна стадія відводиться для виконання державою-членом СОТ адресованої йому в доповіді рекомендації і якщо така рекомендація не виконується, постраждала від цього сторона спору робить запит на здійснення контрзаходів, тобто запрошує дозвіл на застосування санкції у відповідь (термін на процедуру – 20 днів);

- у відповідь на прохання постраждалої сторони спору Органом по вирішенню спорів приймається рішення, що надає дозвіл на контрзаходи (реторсії) проти держави-правопорушника (термін – 1 місяць);

- починаються і діють контрзаходи проти держави-правопорушника. Загальний термін процесу може продовжитися від 420 до 670 днів [3].

Такий механізм вирішення суперечок в рамках СОТ є центральним елементом, що забезпечує безпеку та передбачуваність міжнародної торгової системи та надає країнам – членам СОТ можливість врегулювати торговельні конфлікти в рамках міжнародного публічного права, не вдаючись до розгортання торговельних воєн [4]. Він залишається однією з фундаментальних основ багатосторонньої торговельної системи, і збільшення кількості суперечок підтверджує значущість цього механізму для членів організації. За статистикою, дві третини країн – членів СОТ (109 зі 159) брали участь у торговельних суперечках як одна зі сторін (позивач, відповідач або третя сторона) [5]. Використання державами переваг механізму врегулювання торговельних суперечок СОТ забезпечує вирішення торговельних конфліктів на ранніх етапах їхнього розвитку, а їхня найбільша кількість розв'язується ще на етапі проведення консультацій.

Наприкінці 2019 року загострилася криза Органу вирішення спорів СОТ, що є відображенням не тільки необхідності реформування механізму вирішення торговельно-економічних спорів у рамках СОТ, але й тяжіння провідних держав світу до двостороннього врегулювання торговельно-

економічних відносин. Через двозначність тлумачення правових норм дедалі частіше виникають прецеденти політично вмотивованого вирішення спорів на користь більш сильних учасників міжнародної торгівлі. Часто лунає критика стосовно тривалості вирішення спорів в рамках Домовленості, теоретичного і неефективного змісту заходів, обмеженої можливості застосування такого заходу, як компенсація, зловживання органами СОТ своїми повноваженнями, розширюючи або звужуючи права та обов'язки членів СОТ та ін. Тому удосконалення механізму вирішення спорів СОТ є запорукою функціонування цієї міжнародної організації та забезпечення багатостороннього регулювання світових торговельно-економічних відносин.

Отже, регулювання суперечок в рамках СОТ є складним та неоднозначним механізмом, який як і будь-який юридичний інструмент потребує постійного вивчення і вдосконалення, особливо враховуючи постійну інтенсифікацію міжнародної торгівлі та її ускладнення. Такий механізм об'єктивно виступає як засіб цивілізованого узгодження інтересів, що стикаються в міжнародній торгівлі, і впорядкованого застосування заходів у відповідь.

Література:

1. Домовленість про правила і процедури врегулювання суперечок
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_019#Text (дата звернення: 24.11.2021 р)

2. Горбовець І. с. Розв'язання спорів у рамках Світової організації торгівлі. Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», 2020 – С. 373 URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2017.pdf#page=373

3. Шумілов В. М. Вирішення спорів у Світовій організації торгівлі (СОТ). URL: <https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/15684/122-132.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

4. Гужва І. Ю. Механізм вирішення торговельних суперечок в СОТ: теоретичні аспекти і сучасна практика в Україні та світі / І. Ю. Гужва Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 13. – С. 8-13. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_13_4

5. World Trade Organization. WTO Dispute Settlement. URL: http://www.wto.org/%20english/tratop_e/dispu_e/dispu_e.htm

ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ

Кенік Яна Денисівна

*студентка міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Право міжнародних договорів є однією із найстаріших галузей міжнародного права. Із плином часу договір не втратив свого значення як регулятор міжнародних відносин, скоріше навпаки, дедалі відіграє усе більшу роль у правовій регламентації міжнародних відносин та міжнародного співробітництва.

Дана галузь міжнародного права характеризується специфічним об'єктом регулювання та надзвичайно важливими функціями.

Вагоме місце в регулюванні укладання та реалізації міжнародного договору належить національному праву [5].

Право міжнародних договорів є галуззю загального міжнародного права і являє собою сукупність правових норм, що регулюють відносини держав і інших суб'єктів міжнародного права з приводу укладання, дії і припинення міжнародних договорів [1].

Договори мають (або так здається) певні переваги технічного порядку: їх можна обговорювати та укладати у короткий термін, на норми, які вони диктують, можна легко посилатися, без проблем доведення, вони є ясними та точними.

Як галузь міжнародного права, право міжнародних договорів займає специфічне місце у системі міжнародного права. З одного боку, воно є самостійною галуззю міжнародного права, а з іншого – відіграє головну роль у регулюванні міжнародних відносин, визначаючи порядок утворення та реалізації переважної частини міжнародно-правових норм. Право міжнародних договорів є також основою міжнародного процесуального права, з ним так чи інакше пов'язане формування та функціонування всіх інших галузей та інститутів міжнародного публічного права [5].

А.Талалаєв привертає увагу до парадоксальності джерел права міжнародних договорів, що полягає, з одного боку, в договірних засадах сучасного міжнародного права, а з другого – в міжнародно-правовому звичаї побудови міжнародного договору. Міжнародні договори відіграють також важливу роль у процесі створення звичаєвих норм права міжнародних договорів.

Найбільш важливими універсальними конвенціями, що регулюють відносини у зв'язку з укладанням і застосуванням міжнародних договорів, є:

– Віденська конвенція **про право міжнародних договорів 1969 р.**, що докладно регламентує порядок укладення міжнародних договорів між державами, набуття ними чинності, тлумачення, використання та скасування, а також умови їхньої дійсності;

– Віденська конвенція **про правонаступництво держав** стосовно договорів 1978 р.;

– Віденська конвенція **про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями** 1986 р. (Конвенція ще не набула чинності, але її норми мають силу звичаєвих), ряд міжнародних звичаїв [2].

Суб'єктами права міжнародних договорів є держави, міжнародні організації, а в окремих випадках – також народи, що борються за своє звільнення в особі органів національно-визвольного руху.

Міжнародний договір – це родове поняття, що об'єднує всі міжнародні угоди, які можуть мати різні найменування та форми: договір, угода, пакт, статут, конвенція, декларація, комюніке, протокол та ін. Чіткого визначення тих або інших найменувань не існує. Незалежно від найменування всі договори мають однакову юридичну силу.

Об'єктом права міжнародних договорів є власне міжнародний договір. Він укладається для конкретного і чіткого визначення взаємних прав і обов'язків сторін договору.

Тривалий час єдиним джерелом права міжнародних договорів були правові звичаї. Перший кодифікований акт у сфері права міжнародних договорів був прийнятий 1928 р. на конференції американських держав – Гаванська конвенція про договори, яка мала регіональний характер, оскільки діяла лише в Латинській Америці. [3]

Сторонами права міжнародного договору є суб'єкти міжнародного права. Відповідно до Віденської конвенції 1969 року «кожна держава володіє правоздатністю укладати договори». Держави як носії суверенітету мають універсальну компетенцію щодо укладення міжнародних договорів. Вони можуть вирішувати фактично будь-які питання, пов'язані із міжнародною безпекою та міжнародним співробітництвом.

Процедурою прийняття міжнародних договорів є:

а) **підготовка тексту договору**

– договірна ініціатива

– з'ясування повноважень.

б) **прийняття тексту міжнародного договору та встановлення його автентичності**

Розроблений і узгоджений текст міжнародного договору вважається автентичним, тобто остаточним, якщо він підписаний сторонами, які брали участь у його складанні (прийнятті тексту).

в) **вираження згоди на обов'язковість міжнародного договору**

Редагувати

Крім підписання, у ряді випадків договір підлягає ратифікації.

Ратифікація – це підтвердження договору компетентним органом державної влади.

г) **Реєстрація та опублікування міжнародних договорів**

Міжнародні договори, що набрали чинності, підлягають реєстрації та опублікуванню. Для цього їх відсилають у Секретаріат ООН «для зберігання в справах і занесення в перелік». ООН видає для цього спеціальні збірки – Treaty Series.

Неопубліковані міжнародні договори не визнаються органами міжнародного правосуддя, насамперед Міжнародним Судом ООН, і посилається на них під час спору сторони не мають права [2].

Натомість, виділяють способи припинення дії договорів:

1) **не вольові способи**, при застосуванні яких припинення міжнародного договору спричинюється настанням події або факту, без волевиявлення сторін, спрямованого на припинення договору.

2) **вольові способи**, за яких припинення дії міжнародного договору є результатом безпосереднього волевиявлення сторін, які об'єднуються одним поняттям – розторгнення.

3) **Денонсація** – одностороння відмова від договору з попередженням, що зроблено в порядку і в строки, які передбачені в умовах договору.

4) **Новація** – це спосіб припинення дії договору, який впливає з укладання наступного договору. Договір вважається припиненим, якщо всі його учасники укладуть наступний договір із того самого питання і мають на увазі припинення попереднього або якщо положення договорів є абсолютно несумісними.

5) **Анулювання** – одностороннє припинення дії міжнародного договору, яке вважається правомірним лише на підставі норм міжнародного права, а саме у випадках, що визначені у Віденській конвенції про право міжнародних договорів [5].

У національне законодавство України про міжнародні договори входять такі нормативно-правові акти:

– Конституція України від 28 червня 1996 року;

– Закон України від 22 грудня 1993 року «Про міжнародні договори»;

– Закон України від 10 грудня 1991 року «Про дію міжнародних договорів на території України»;

– Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 1994 р. № 422 «Про затвердження Положення про порядок укладання, виконання і денонсації міжнародних договорів України міжвідомчого характеру» та ін. [3].

Отже, Міжнародні договори України укладаються з метою належного забезпечення національних інтересів, здійснення цілей, завдань і принципів зовнішньої політики України. [2]

Література:

1. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://veche.kiev.ua/journal/3721/&ved=2ahUKEwiJt5floKT0AhVthf0HНW7rC_MQFnoECAgQAQ&usg=AOvVaw2DQOHjNHоFхXUudsKEAGp_
2. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Міжнародний_договір#:~:text=Найбільш%20важливими%20універсальними%20конвенціями%2C%20що,%2C%20набуття%20ними%20чинності%2C%20тлумачення%2C
3. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://pi.dru4niki.com/10611207/pravo/pravo_mizhnarodnih_dogovoriv&ved=2ahUKEwj4_62S1pz0AhVEmYsKHT1qAcYQFnoECBwQAQ&usg=AOvVaw0F19HiukVsVET4rD99nVYo
4. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://arm.naiiau.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_3.html&ved=2ahUKEwj13bX42Jz0AhWxPH0KHawkBOEQFnoECBYQAQ&sqi=2&usg=AOvVaw3f2o_K1mpnbAXxpi3peKp6
5. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://arm.naiiau.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_3.html&ved=2ahUKEwiJ6JLWpKT0AhVkh_0NHX6EBvcQFnoECAwQAQ&usg=AOvVaw3f2o_K1mpnbAXxpi3peKp6

МИТНА ТЕРИТОРІЯ І МИТНИЙ КОРДОН

Кертичак Єлизавета Миколаївна

студентка III курсу

факультету права, економіки та кібербезпеки

Міжнародного гуманітарного університету

Науковий керівник: Сєрих Олена Василівна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри державно-правових дисциплін

Міжнародного гуманітарного університету

м. Одеса, Україна

При здійсненні переміщення товарів, транспортних засобів і предметів між країнами важливе значення має точне й правильне визначення митної території і митного кордону. Неточності в цьому призводять до виникнення

конфліктів при перетині кордону. Поняття митної території та її визначення виходить із загальноприйнятих у міжнародному праві підходів до визначення суверена, закріплюється безпосередньо нормативними актами і є проявом одного з важливих принципів митної політики – принципу єдності митної території України. Під митною територією розуміється державна територія, тобто частина земної кулі, яка належить державі і в межах якої воно здійснює своє територіальне верховенство. На митній території держава має виключну юрисдикцію щодо митної справи. Це означає, що основу правового режиму митної території, як і державної території, становить суверенітет держави. На митній території в повному обсязі діє єдине митне законодавство, єдині митні тарифи та інші засоби державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Проте поняття митної території не збігається з поняттям державної території. У ряді випадків з митної території можуть виключатися ділянки державної території і, навпаки, включатися ділянки, які перебувають за межами державного кордону.

Складовими частинами митної території України є: сухопутна територія, територіальні і внутрішні води і повітряний простір над ними. Сухопутної територією Україна є вся суша, яка перебуває у межах його кордонів.

Територіальні води (море) – це прибережні морські води шириною і 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, що з'єднують точки, географічні координати яких затверджуються КМ України. В окремих випадках інша ширина територіальних вод може встановлюватися міжнародними договорами України, а за їх відсутності – відповідно до загальноприйнятих принципів і норм міжнародного права. Острови за межами територіальних вод, як правило, належать найближчого прибережній державі.

Митна територія держави містить також штучні острови, що знаходяться в морській винятковій економічній зоні, установки і спорудження, над якими держава має виняткову юрисдикцію щодо митної справи.

Україна має суверенними правами та здійснює юрисдикцію на континентальному шельфі та у виключній економічній зоні. Під континентальним шельфом розуміється морське дно і надра підлогу водних районів, що примикають до берега, але знаходяться поза зоною територіального моря, на всьому протязі природного продовження її сухопутної території до зовнішнього кордону підводної окраїни материка. Зовнішня межа континентального шельфу знаходиться на відстані 200 морських миль від вихідних ліній, від яких відміряється ширина територіального моря, за умови, що зовнішня межа підводної окраїни материка не

простирається на відстань більш ніж 200 морських миль. Визначення континентального шельфу застосовується також до всіх островів України.

Виключна економічна зона розглядається в якості частини відкритого моря з винятками на користь прав прибережної держави. Зазначені права і юрисдикція – це не результат територіального верховенства (суверенітету) держави над районами зони, а наслідок міжнародної домовленості, тобто ці права і юрисдикція мають міжнародно-правове походження і конвенційних основу. Згідно ТК Україні митна територія включає в себе знаходяться в морській винятковій економічній зоні України штучні острови, установки і споруди, над якими Україна має виключну юрисдикцію у сфері митної справи. У митну територію не входять окремі ділянки державної території: вільні митні зони і вільні склади.

Під вільної митною зоною мається на увазі територія, на якій іноземні товари розміщуються і використовуються у відповідних межах без справляння митних зборів та податків, а також без застосування заходів економічної політики. Під вільним митним складом розуміється закрите приміщення або відкритий майданчик, в межах яких іноземні товари також розміщуються без застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання. Українські товари розміщуються і використовуються на зазначених територіях відповідно до умов, що застосовуються при експорті.

Території вільних митних зон і вільних складів розглядаються за загальним правилом як знаходяться за межами митної території України. З точки зору митного права вони знаходяться за межами митного кордону.

Разом з тим із загального правила про виведення вільних митних зон і вільних складів за межі митної території є винятки. Вони визначаються Митним кодексом України та іншими законодавчими актами України у митній справі.

На визначення митної території істотно впливає створення митних союзів. В інтересах розвитку і зміцнення міжнародної економічної інтеграції Україна створює з іншими державами митні союзи. Митний союз являє собою угоду двох або більше держав про ліквідацію митних кордонів між ними та освіті загальної митної території із загальними митними кордонами, з вільним обігом товарів на ній, з єдиними заходами тарифного та нетарифного регулювання по відношенню до інших країн.

У Генеральній угоді з тарифів і торгівлі (ГАТТ) створення єдиної митної території закріплено в якості одного з найважливіших міжнародно-правових вимог до митного союзу. Тому митні території держав, що склали митний союз, втрачають самостійне значення. Їх союз дає єдину союзну митну територію.

Межі митної території держави визначаються митним кордоном: митний кордон – кордон митної території України.

Митний кордон практично може як збігатися, так і не співпадати з державним кордоном країни. Однак у всіх випадках саме поняття митного кордону не співпадає з поняттям державного кордону.

Під митним кордоном розуміється умовна (умовна) лінія, що обмежує митну територію. Елементами митного кордону є межі митної території України, а також периметри вільних митних зон і вільних складів. Прийнято розрізняти зовнішні і внутрішні кордони.

Зовнішня митна межа розділяє митні території суміжних держав. Вона, як правило, збігається з державним кордоном, за винятком периметрів вільних митних зон і вільних складів. На зовнішній митному кордоні діє адміністративно-митний режим, встановлений законодавством про державний кордон. Охорона зовнішнього митного кордону здійснюється прикордонними військами спільно з митниками.

Внутрішні митні кордони утворюють периметри вільних митних зон і вільних складів. Вони проходять в глибині митної території країни.

За своїм адміністративно-правовим статусом внутрішня митний кордон прирівняна до зовнішньої: територія вільної митної зони, вільного складу розглядається як прикордонна, в'їзд туди здійснюється строго за перепустками через спеціальні контрольно-пропускні пункти. Проте охорона внутрішньої межі забезпечується не прикордонними військами, а митними спільно з адміністрацією вільної митної зони.

У загальноживаному сенсі під товарами мають на увазі продукт праці, призначений для обміну шляхом купівлі-продажу. У митному праві терміном товар позначається будь-яке переміщуване через митний кордон Рухоме майно, у тому числі валюта, валютні цінності, електрична, теплова, інші види енергії і транспортні засоби (за винятками, передбаченими митним законодавством). При цьому не має значення, для чого ці товари переміщуються: для продажу, бартеру, демонстрації, споживання і т.д.

Під майном маються на увазі будь-які предмети, що переміщуються через митний кордон.

Електрична, теплова та інші види енергії як предмети, що володіють кількісною та якісною визначеністю, є об'єктом цивільних прав. Відповідно всі види енергії є рухомим майном в сенсі об'єкта митного права.

Література:

1. Митний Кодекс України від 13 березня 2012 року N 92-IV // Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України станом від 4 червня 2021 року N 1451-VI, ОВУ, 2021 р., N 49, ст. 1645

2. Указ Президента України «Питання Державної митної служби України» від 04 грудня 2019 року N 1022/2000 // Із змінами, внесеними згідно з Указами Президента станом від 05.03.2020 N 280/2004

МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Клишкова Юлія Валеріївна

студентка

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Сіренко Оксана Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

За час свого існування МВФ перетворився на справді універсальну організацію, досяг величезного визнання як найважливіший наднаціональний орган регулювання міжнародних валютно-кредитних відносин, авторитетний центр міжнародного кредитування, координатор міждержавних кредитних потоків та гарант платоспроможності за позиками країни. Саме тому так важливо визначити роль та місце МВФ в системі міжнародних економічних відносин.

Дослідження історії, правового статусу та діяльності МВФ проводили ряд авторів, зокрема: С. Я. Боринець, В. А. Василенко, В. Н. Денисов, О. О. Харчук, В. Г. Буткевич, В. І. Муравйов, В. П. Колосова; О. О. Шибасєва, Т. М. Нешатаєва, О. Г. Зайцева, В. С. Кузнєцов, Ю. М. Колосов, Дж. Голд, Д. Дрісколл, В. Ебке, Х. Кельзен, Є. Краас, М. Медіна, Д. Мітрані, К. Наді, П. Пескаторе, В. Моравецький та ін.

МВФ є спеціалізованою установою ООН. Його було засновано у 1945 році для сприяння монетарному співробітництву і має наступні завдання:

1. надання коштів для покриття дефіциту платіжного балансу країн-учасниць;
2. підтримка стабільного валютного курсу;
3. допомога в організації багатосторонньої системи платежів;
4. сприяння розвитку міжнародної торгівлі та валютних відносин;
5. підтримка рівноваги платіжних балансів країн.

Кожній новій фінансовій програмі підтримки передують низка умов, які МВФ вимагає прийняти урядом країни позичальника. До таких умов можна віднести соціальні ініціативи української влади, реформи у сфері оподаткування, підвищення ціни на газ для населення, проведення пенсійної реформи, скорочення дефіциту бюджету та інші. Такий підхід до

кредитування можна розглядати як у позитивному, так і негативному світлі. Пред'явлення умов кредитування країні-позичальнику стимулює її економічний розвиток та фактично є гарантом повернення боргу. З іншого боку, таке явне втручання у економіку країни-позичальника позбавляє її економічної свободи та самостійності, що негативно відображається на політичній ситуації потенційного боржника. Можна прослідкувати зміну ролі Фонду з МВФ як фінансового посередника в МВФ, як контролюючий та регулюючий орган міжнародної влади [1].

МВФ відіграє ключову роль у світовій економіці з ряду питань, зокрема:

1. Регулювання міжнародних валютно-фінансових відносин. МВФ періодично вносить зміни до світової грошової системи, встановлює контроль за дотриманням угод країн-членів, гармонізацію глобальної грошової системи, узгоджені правила поведінки у світовому співтоваристві.

2. МВФ регулює фінансовий режим країн-членів.

3. Важливою сферою нормотворчої діяльності МВФ є усунення валютних обмежень.

4. МВФ бере участь в управлінні грошовими відносинами, зокрема у надання посередницьких послуг кредиторам та країнам-боржникам, виступаючи в якості координатора міжнародного кредитування та гаранта платоспроможності країн-боржників.

5. МВФ уважно стежить за макроекономічною та грошово-кредитною

Політикою країн-членів, а також за стан світової економіки та багатосторонніх дискусій [2, с. 145-146].

МВФ також здійснює моніторинг та аналіз тенденцій в економіці регіонів та глобальній економіці, публікує періодичні доповіді про ці тенденції, проводить огляд своєї діяльності в області нагляду та моніторингу з метою її адаптації до змін у світовій економіці.

Зміцнення потенціалу таких інститутів, як центральні банки і міністерства фінансів, веде до більш ефективних заходів політики і більшої стабільності інтеграції економіки. Саме тому МВФ працює зі країнами над зміцненням цих інститутів за допомогою надання технічної допомоги та програм підготовки кадрів з упором на питання, які є критично важливими для економічної стабільності. Наприклад, Національному банку Республіки Білорусь з сторони МВФ надається технічна допомога з фінансових питань стабільності, стійкості банківської системи, банківського нагляду, розвитку системи аналізу та прогнозування грошово-кредитної політики, вдосконалення грошово-кредитної статистики [3].

Квоти переглядаються кожні п'ять років і можуть бути збільшені або знижені залежно від стану економіки країни. Існує також певна кореляція між сумою грошей, яку країна-член може запозичувати, та сумою квоти цієї країни. Якщо квотні підписки не можуть задовольнити попит, МВФ

має встановлену кредитну лінію з урядами та банками по всьому світу. Ця кредитна лінія відома як загальні механізми запозичення. МВФ може також запозичувати гроші в урядів країн-членів для конкретних програм та цілей. Часто МВФ позичає гроші для країни-члена за більш вигідним курсом, ніж країна могла б зробити сама по собі. МВФ надає гроші лише країнам-членам із проблемами платежів у іноземній валюті. Країна-член може зняти 25 відсотків своєї квоти, яка була виплачена у золоті або легко конвертованій валюті [4, с. 67].

Якщо мову вести про Україну, то Україна з 1994 р. активно співпрацює з МВФ, використовуючи його фінансові і технічні ресурси з метою досягнення макроекономічної стабілізації та створення необхідних передумов для проведення економічних реформ. Таке співробітництво здійснювалось переважно в рамках реалізації 8 спільних програм – STF (системна трансформаційна позика), «Stand-By» (стабілізаційна позика), Механізм розширеного фінансування (позика на підтримку розвитку), попереджувальний «Stand-By». Перехід до фінансування дефіциту бюджету за рахунок позик на ринку, послаблюючи емісійну активність НБУ, якісно оновив взаємозалежність між приростом грошової маси та інфляції, що має фундаментальне значення для монетарного регулювання макропроцесів. Тому, важливим моментом боргової політики залишається джерело фінансування, доцільність отриманих кредитів та їх правильне використання. Україна і МВФ співпрацюють за програмою Stand-by. Для того, щоб домогтися схвалення нинішньої програми Україна досить довго вела переговори з Міжнародним валютним фондом – з літа 2019 року. Спочатку планувалося, що буде укладена програма Extended Fund Facility – розширене кредитування для надання середньострокової і довгострокової фінансової допомоги, її термін 3-4 роки. Але потім було вирішено зупинитися на короткостроковій Stand-by. Щоб укласти нову програму для України потрібно було виконати 8 вимог, серед яких земельна реформа і ухвалення відповідних законів. У червні 2020 р. Україною отримано перший транш обсягом 2,1 млрд дол. США, який було спрямовано до Державного бюджету України. Загалом в рамках співробітництва з МВФ Україна отримала 23910,76 млрд. СПЗ (еквівалент 35 млрд. дол. США) [5].

Отже, МВФ займає важливе місце серед міжнародних економічних організацій, оскільки він регулює глобальну валютно-фінансову систему та забезпечує глобальну економічну стабільність і, зокрема, враховуючи вище сказане МВФ відіграє важливу роль у співробітництві з Україною.

Література:

1. Гришина Л.О. Україна та Міжнародний валютний фонд: перспективи співпраці / Л. Гришина, П. Карась, В. Черешня / Сталій розвиток економіки. 2013.
2. Международный валютный фонд в системе международных экономических отношений. URL: https://naucorp.ru/upload/iblock/4cb/SBORNIK-NK_MT_06_18-ot-30.06.2018.pdf#page=145
3. Взаимоотношения с Международным валютным фондом. Национальный банк Республики Беларусь. URL: <https://www.nbrb.by/today/InternationalCooperation/imf/>
4. Аникин А.В. Золото. Международный экономический аспект. М.: Международные отношения; Издание 2-е, перераб. и доп., 2015. 331 с.
5. СПІВПРАЦЯ УКРАЇНИ З МІЖНАРОДНИМ ВАЛЮТНИМ ФОНДОМ. URL: <http://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9179/1/70-72.pdf>.

СУТНІСТЬ КОНТРОЛЮ ДЕРЖАВИ ПОРТУ

Конопелько Сергій Юрійович

студент факультету морського права

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

В світовій економіці морський транспорт є одним з головних видів транспорту. В морському судноплаванні розвиваються основні правові інститути та організаційні форми міжнародних перевезень вантажів і пасажирів. Тому система економічних і правових відносин між учасниками процесу перевезення на інших видах транспорту формувалась з розвитком міжнародної практики морського судноплавання.

Морський порт – це частина території, яка повністю знаходиться під суверенітетом держави. Сучасне міжнародне судноплавання вимагає від прибережних держав створення необхідних умов для забезпечення допуску іноземних суден у національні порти. Це визначає особливості режиму внутрішніх морських вод, невід’ємною частиною якого є порядок заходу іноземних суден і їхнє перебування в таких водах [1, с. 39].

Одним з напрямків контролю за судноплаванням є контроль з боку держави порту (Port State Control – PSC) – це вид перевірки, що дозволяє країнам інспектувати у своїх портах іноземні судна, з метою запобігання порушення вимог міжнародного морського права.

Контроль держави порту є найбільш ефективним механізмом забезпечення безпеки мореплавства і захисту навколишнього середовища від забруднення моря з суден. Необхідність його посилення над суднами з боку держави порту зумовлюється наступними обставинами – це старіння світового флоту, скорочення екіпажів суден, ускладнення технічного обладнання та технології перевезень.

Науковці С. В. Додін і В. В. Серафімов вважають, що: «...найважливішою правовою формою санкціонованого втручання в мореплавство є державний контроль за суднами в портах» [3, с. 82]. Адаже режим морських портів – публічно-адміністративний метод, який базується на нормах міжнародних стандартних правил з безпеки судноплавства, а застосовується він пріорітетно заходами національного адміністративного впливу.

Процедури контролю призначені для надання допомоги адміністраціям держав прапора в забезпеченні виконання положень міжнародних конвенцій з метою захисту екіпажу, пасажирів і суден і забезпечення запобігання забруднення і повинні розглядатися в якості доповнення до національних заходів, що вживаються адміністраціями держав прапора в їх країнах і за кордоном.

Здійснення контролю всіх іноземних суден державою порту не є привілеєм влади порту заходу судна, це юридичний обов'язок держав-членів відповідних міжнародних інструментів (конвенцій, договорів). Цей обов'язок, в першу чергу, обумовлюється в конвенціях. Згідно Директиви Європейського Парламенту і Ради Європи 2009/16/ЄС від 23 квітня 2009 р. про контроль державою порту, «... для створення другої лінії захисту проти судноплавства суден, що не відповідають стандартам, держава порту повинна забезпечувати контроль за дотриманням міжнародних стандартів безпеки, запобігання забрудненню й умов життя та праці на борту суден, визнаючи при цьому, що контроль державою порту не є оглядом, а акти перевірок не є свідоцтвами про придатність судна до плавання» [2].

Співпраця країн у портовому контролі веде до раціонального перерозподілу інспекційних ресурсів між державами-учасницями такого контролю та попереджає експлуатацію «субстандартних суден» за рахунок ефективного обміну інформацією про результати інспектування. «Субстандартне судно» (Sub-Standard Ship) – це судно, корпус якого, механізми, устаткування або безпека експлуатації істотно нижчі діючих норм, на судні відсутні діючі дипломи, які відповідають відповідним конвенціям, або судно, у якого кількість членів екіпажу не відповідає «Свідоцтву про мінімальний склад екіпажу» [4, с. 206].

Зауважимо, що практично жодна з держав не може повною мірою виконати вимогу про контроль всіх суден, що заходять в її порти, тому застосовується практика укладення регіональних міждержавних угод (меморандумів) з контролю. Меморандуми встановлюють найбільший практично досяжний показник у відсотках кількості суден, що перевіря-

ються, від загального числа суден, що заходять в порти регіону (держави) за певний термін.

Таким чином, контроль держави порту має одне з вирішальних значень для розвитку сучасного судноплавства. Сутність його полягає у контролюючій та превентивних функціях, які стимулюють держави до покращення технічного стану суден, умов праці моряків, збереженню навколишнього природного середовища, а також контроль держави порту підвищує рівень розвитку світової економіки.

Література:

1. Васильова В.П. Адміністративний статус морських портів. Право України, 2017. № 9. С. 39 – 44.
2. Директива Європейського Парламенту і Ради ЄС 2009/16/ЄС від 23.04.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-09#Text (дата звернення 29.07.2021 р.)
3. Додін Є. В., Серафимов В.В. Форми державного контролю. К.: Основа, 2014. 264 с.
4. Тарасевич с. М. Державний портовий контроль. Львів, 2016. 420 с.

ДОТРИМАННЯ ПРАВ МОРЯКІВ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Кравченко Анна Сергіївна

студентка IV курсу

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Дмитрук Ірина Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри морського та господарського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Сучасні реалії нашого буття неможливо уявити без пандемії COVID-19 та карантинних обмежень, що вплинули на всі сфери людства. Забезпечення функціонування галузі світової торгівлі випало на плечі морського судноплавства. Особливо продовольства, палива та життєво важливих ліків, і грає вирішальну роль для стабільного функціонування економіки багатьох держав світ.

Конвенція про працю в морському судноплавстві 2006 року (далі – Конвенція) – є одним із важливих документів, в якому документально засвідченні умови праці моряків. Відповідно до якої,

відступи, винятки, або інші положення, що дозволяють гнучко застосовувати Конвенцію повинні прийматися з обов'язковою консультацією між урядом країни, що ратифікувала Конвенцію, асоціаціями судновласників та об'єднань моряків, для вирішення низки питань у контексті створеному пандемією COVID-19 [1].

Однак, розуміння важливості роботи моряків не гарантувало їм захист їх прав. Найважливіша проблема в морському секторі, загрозлива як і для моряків так і для забезпечення світової торгівлі, – це дії, що вживаються багатьма урядами щодо обмеження операторів суден в проведенні зміни екіпажів або недопущення такого проведення. Це стало причиною гуманітарної кризи, за якої приблизно 400 000 моряків опинилися замкненими на борту суден, не в змозі повернутися на батьківщину; приблизно така ж кількість моряків залишилися без роботи, не маючи можливості виїхати на заміну [2].

Окрім цього, процес експлуатації морського судна в умовах неуккомплектованості суднової команди є забороненим, і судновласник не має можливості відправити додому моряка до моменту його заміни. Також не існує жодного нормативно-правового акту, який би містив у собі вимоги щодо здійснення судновласником у примусовому порядку ротації працівників.

Інший випадок, коли із-за карантину моряки залишаються на судні працювати і стикаються з проблемами обміну морських документів. Для обміну власних документів, моряки повинні звернутися до відповідних органів держави за місцем проживання. Передбачається механізм, коли державна установа, яка видавала ці документи, має можливість підтвердити, що термін дії цих документів продовжується, тобто держава походження моряка отримує повноваження на продовження морських документів у зв'язку з карантинними заходами через пандемію коронавірусу [3]. Дійсно, дана можливість убезпечує моряків від того що, судновласник розірве з ними трудовий договір, проте процес обміну сертифікатів та інших документів під час відсутності моряків вдома бажає кращого і потребує досконалості.

Моряки, у яких закінчується контракт і не можуть покинути судно через пандемію, отримують пропозицію продовжити контракт. Таким чином, наступною проблемою для моряків став доволі тривалий термін перебування на судах, який у багатьох випадках значно перевищував стандартний 11-місячний максимальний термін служби, який закріплений у стандартах [1].

А звідси впливає наступне питання – це знесилення та перевтома моряків, оскільки подібний стан працівників провокує небезпеку, що створює виснагу для моряків, особливо тих, чії обов'язки включають навігаційну безпеку, управління судном та безпечну експлуатація судна.

Наступною проблемою з якою можуть зіткнутися працівники морської галузі – це їх безпека та здоров'я. Відповідно до Конвенції, держави порту повинні забезпечити морякам на борту суден на їх території, які потребують негайної медичної допомоги, доступ до медичних установ на березі [1]. Міжнародна організація праці, стверджує, що виняткові заходи, прийняті деякими урядами для стримування пандемії COVID 19, не можуть розглядатися як вагомні причини для недотримання цього міжнародного зобов'язання.

Зупинимо увагу на лікарняних та інших соціальних виплатах для моряків. Відповідно до Конвенції судновласники несуть відповідальність за оплату праці моряків, які працюють на їх судах у контексті хвороб та травм моряків, що трапляються між датою вильоту моряка для початку роботи на судні та фактичною датою репатріації в національний аеропорт моряка [1]. А це відповідно викликає зобов'язання у судновласника щодо відповідальності за оплату праці моряків, які працюють на їх. Для цього морякам потрібно надати підтверджений тест на COVID-19 повинні мати оплачуваний лікарняний або пільги, допоки вони непрацездатні (unfit for duty), з метою компенсації їм за призупинення заробітку, який вони зазнають внаслідок хвороби [3].

Відповідно до вищевикладеного, ми бачимо, що морякам згідно до усіх міжнародно-правових актів гарантовано захист їх прав під час пандемії. Проте, для використання відповідних методів захисту представники морської галузі повинні розраховувати на чесність і сумління судновласника та виконання своїх зобов'язань інших держав. Сподіваємося, що створені обмеження пандемією для моряків будуть вирішенні сумісними діями міжнародного співтовариства, тим самим забезпечуючи безпеку судноплавства, дотримуючись принципів сталого розвитку та сприяючи відновленню економіки після пандемії COVID-19.

Література:

1. Конвенція Міжнародної організації праці про працю в морському судноплавстві від 23.02.2006 року [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_519#Text
2. Савич О. С. Обмеження прав моряків в умовах пандемії [Електронний ресурс] / О. С. Савич. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/10/8>.
3. Галаган О. Я. Правові регламентації роботи міжнародних морських екіпажів в карантинних умовах, пов'язаних із пандемією COVID-19 [Електронний ресурс] / О. Я. Галаган. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.researchgate.net/profile/Olena-Halahan>

ПРАВО ДИТИНИ НА ЗАХИСТ ВІД НАСИЛЬСТВА

Лисенко Оксана Юріївна

студентка

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Полтава, Україна

Захист прав та інтересів дитини є одним із головних завдань держав, в тому числі і України, адже повага і належне ставлення до прав і свобод, інтересів та обов'язків дитини можна вважати чи не одним із найголовніших завдань відображення цивілізованості та гуманності суспільства.

В суспільстві постійно існує насильство, проте тривалий час обговорювати, а тим більше втручатися в сім'ю, у яких насильство над дитиною є нормою, було не прийнятно. Лише у таких випадках, як кримінальний злочин на соціально-побутовому ґрунті, ставало відомо про них громадськості, що і зумовлює актуальність теми.

Дослідженням цієї теми займалися багато науковців, серед них варто виокремити, таких як Вельцен Н. В., Безпалько О. В., Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л., Сафонова Т. В., Юркін Я. І. та ін.

Під захистом прав та інтересів дитини, варто розуміти – усунення певних перешкод, з боку держави, щодо користування та здійснення своїх прав дітьми.

Тому у преамбулі Декларації прав дитини від 20.11.1959 р. зазначено, що дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування [1].

На сьогодні, у сфері забезпечення та захисту прав дитини від насильства, Україна дотримується ряду міжнародних документів, зокрема: Конституції України, Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7.12.2017. р., Конвенції ООН про права дитини 1989 р., Декларації прав дитини від 20.11.1959 р., Сімейного кодексу України від 10.01.2002 р. та інші.

У ст. 52 Конституції України закріплено, що будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом [2].

Однак, Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3.05.1996 р. у п. 7 ч. 1 в свою чергу закріплює, що діти та підлітки мають право на особливий захист від фізичних та моральних ризиків, на які вони наражаються, а також ст. 17 цієї Хартії передбачає захист дітей та підлітків від недбайливості, насилля або експлуатації [3].

Цікавою є думка відомого польського спеціаліста із попередження домашнього насилля Аларкона Л., який пропонує наступне визначення поняття насилля – це дії, які чиняться однією (або декількома) особами й характеризуються такими ознаками:

- здійснюються свідомо, спрямовані на досягнення певної мети;
- завдають шкоду (фізичну, моральну, матеріальну тощо) іншій особі;
- порушують права й свободи людини;
- той, хто здійснює насилля, має значні переваги (фізичні, психологічні, адміністративні тощо), це унеможлиблює ефективний захист жертви насилля [4].

Проте, ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р., передбачає спеціальні норми спрямовані на захист прав дитина від усіх форм насильства [5].

Варто зазначити, що згідно із п. 3 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 7.12.2017 р., домашнє насильство – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Тому, виходячи з цього, мажна стверджувати, що існує декілька форм насильства: економічне насильство, психологічне насильство, сексуальне насильство, фізичне насильство [6].

Цікавими є погляди Венцеля Н. В. про фізичне насилля в сім'ї. Він стверджує, що воно полягає в умисному вчиненні одним членом сім'ї стосовно іншого члена сім'ї протиправних дій фізичного спрямування, зокрема, побиття, штовхання, ляпаси, спроби придушення, смикання волосся, викручування рук, кусання, хапання, катування, мордування, примусове позбавлення волі, обмеження пересування тощо [7, с. 18–19].

Слід також пам'ятати, що держава через органи опіки і піклування, центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, служби у справах дітей, кол-центри з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей у порядку, встановленому законодавством, зобов'язана надати необхідну дитині або особам, які піклуються про неї, допомогу у запобіганні жорстокого поводження з дитиною або у виявленні таких випадків та інформації про них, для розгляду до відповідних уповноважених законом органів для того, щоб було проведене спеціальне розслідування і вжито необхідних заходів задля припинення насильства.

Так, на думку Юркової Я. І., держава зобов'язана законодавчо забезпечувати захист дітей від:

по-перше, усіх форм фізичного і психічного насильства, недбалого і жорстокого поводження з нею, образи, експлуатації, враховуючи сексуальні зловживання, враховуючи батьків або осіб, які їх замінюють;

по-друге, залучення у злочинну діяльність, вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин;

по-третє, втягнення до екстремістських релігійних психокультових угруповань і течій, знущання та використання їх для створення й розповсюдження порнографічних роликів чи фото, примушування займатися проституцією, жебрацтвом, бродяжництвом тощо [8, с. 187–188].

Проте, не менш важливим є те, до дитина має право самостійно звернутися до необхідних вищезазначених органів, за захистом своїх законних прав, свобод та інтересів. При цьому варто пам'ятати, що, якщо без згоди законного представника дитини відбудеться розголошення чи публікація будь-якої інформації, яка може заповдіяти їй (цій дитині) шкоду, категорично забороняється.

Також варто згадати, що законодавством встановлюється процедура скарг дітей щодо порушення їх прав і свобод, домашнього насильства та інших видів жорстокого ставлення до дитини, а також те, що ця процедура затверджена Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 19.08.2014 р., Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства соціальної політики України, Міністерства освіти і науки України.

Отже, варто зазначити, що дитина потребує захисту її прав у будь-якому випадку, коли відбувається порушення її прав – незалежно від того, чи усвідомлює це сам потерпілий (дитина). На державу покладено велику відповідальність щодо забезпечення прав дитини не лише на законодавчому рівні, але також і на практиці, що нажалі в сьогоднішні дні, потребує ефективних шляхів подолання. Та все ж добре те, що на сучасному етапі приділяється значна увага в законодавстві України захисту прав дітей у кримінальній, сімейній, адміністративній галузях права.

Література:

1. Конвенція про права дитини: Прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1989 року: ратифікована Постановою Верховної Ради України № 789 від 27.02.1991. С. 42. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text
2. Конституція України: офіц. текст. Київ: Паливода, 2020. С. 74.
3. Європейська соціальна Хартія (переглянута): від 3.05.1996 р. Страсбург. С. 163. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text
4. Максимова Н. Ю., Мілютіна К. Л. Соціально-психологічний аспект проблем насильства. *Либідь*. 2003. С. 337.

5. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 30. С. 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

6. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7.11.2017 р. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 5. С. 35. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

7. Венцель Н. В. Правовий захист дітей від насильства та жорстокого поводження. *Народна освіта*. 2016. № 3. С. 17–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NarOsv_2016_3_5

8. Юрків Я. І. Насильство дітей у сім'ї як соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Педагогіка. Соціальна робота*. 2013. № 28. С. 185–189. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2013_28_52

АВТОНОМНІ СИСТЕМИ ОЗБРОЄННЯ В СВІТЛІ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ РОЗРІЗНЕННЯ

Меликов Руслан Гюндуз огли

магістр права,

*аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

м. Одеса, Україна

Прогрес в галузі озброєнь призводить до виникнення нових бойових систем, які здатні приймати рішення про застосування сили без участі людини. Виникнення таких систем, що позначаються в літературі як автономні системи озброєнь, ставить нові виклики перед міжнародним правом. Це питання є далеко не теоретичним. В березні 2021 року Рада Безпеки ООН опублікувала доповідь, з якої випливає, що в Лівії мало місце перше в історії вбивство людини роботом під час бойових дій без втручання людини. Рішення на застосування летальної сили автономна система озброєнь прийняла сама у відповідності до закладених до неї алгоритмів [3]. Система діяла в бойовій обстановці проти комбатанта, тож порушення права війни нібито не було, проте ніщо не може виключити помилки. Підтвердженням цього є недавнє використання бойового робота (дрона-літака) в Афганістані, де внаслідок помилки з ідентифікацією цілі загинуло десять мирних людей [2]. В афганському випадку фінальне рішення про застосування зброї схвалила, все ж, оператор-людина, проте

це було зроблено відповідно до інформації з бази даних, яка помилково ідентифікувала ціль як ворожого комбатанта, хоча в реальності це був мирний мешканець, що співпрацював з США. Тобто сама по собі помилка ідентифікації трапилася через невірне тлумачення оператором-людиною дій як ворожих. Така сама помилка могла трапитися і в електронній системі, що оперувала б тими ж самими даними. Відповідно, електронна система могла б прийняти мирного мешканця за законну воєнну ціль та нанести удар. Це вкотре ставить питання про принципову можливість дотримання автономними системами озброєння фундаментальних принципів міжнародного гуманітарного права, зокрема принципу розрізнення.

Принцип розрізнення складається з двох компонентів. По-перше, сторони збройного конфлікту повинні мати можливість розрізнити цивільних осіб і ворожих комбатантів. По-друге, сторони збройного конфлікту повинні мати можливість розрізнити цивільні та військові об'єкти. Зброя може бути спрямована виключно проти військових об'єктів. Цей принцип кодифіковано у статті 48 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, відповідно до якої «для забезпечення поваги й захисту цивільного населення та цивільних об'єктів сторони, що перебувають у конфлікті, повинні завжди розрізнити цивільне населення й комбатантів, а також цивільні і воєнні об'єкти та відповідно спрямовувати свої дії тільки проти воєнних об'єктів» [1]. Велике значення має також норма частини 4 статті 51 Протоколу, відповідно до якої «напади невибіркового характеру заборонено». До нападів невибіркового характеру стаття, зокрема, відносить такі напади, при яких застосовуються методи або засоби ведення воєнних дій, які не можуть бути спрямовані на конкретні воєнні об'єкти, або такі напади, при яких застосовуються методи і способи ведення воєнних дій, наслідки яких не можуть бути обмежені і які таким чином поражають воєнні об'єкти й цивільних осіб або цивільні об'єкти, не розрізняючи їх.

Можна визначити декілька ключових проблем щодо здатності штучного інтелекту автономної системи озброєнь відрізнити військові цілі від цивільних. Серед головних – нездатність машинного інтелекту розрізнити нюанси людської поведінки та можливі помилки в роботі програмного забезпечення машинного розуму.

Розрізнення вимагає оцінки, заснованої на особистому сприйнятті. Хоча існуюча технологія тепер наближається до можливості розрізнити людський і нелюдський об'єкт, вона ще далеко не в змозі створити необхідне розмежування між цивільним і комбатантом з достатньою чіткістю. Вже ця чисто матеріальна здатність диференціації є технологічною проблемою, яку деякі експерти з робототехніки вважають непереборною. Але навіть якщо припустити, що відбудеться значний прогрес у

технологіях сприйняття програмним забезпеченням зовнішнього світу, залишається питання, чи дуже складні процеси оцінки і оціночні судження, яких вимагає обов'язок розрізнення, можуть бути коли-небудь обробляється за допомогою алгоритмів.

В літературі дебатуються кілька можливих рішень щодо ситуацій, коли застосування зброї є абсолютно виправданими за будь-яких супутніх обставин. По-перше, штучному інтелекту можна дозволити застосовувати зброю тільки у відповідь, тобто в разі здійснення відкритого нападу з використанням зброї. Друге можливе рішення – використання зброї не проти людей чи об'єктів, а проти іншої зброї. Тобто завданням штучного інтелекту має стати не ідентифікація і оцінка людської поведінки, а ідентифікація конкретних об'єктів матеріального світу, які є зброєю. Існує можливість також запрограмувати робота залежно від поставленого завдання на знищення лише конкретного об'єкта (наприклад, безпілотний літальний апарат може бути запрограмованим на знищення лише танків).

Такі рішення значно зменшують ризик помилкового використання летальної зброї проти невійськових об'єктів, однак повністю таку імовірність не виключають. Крім того, такі рішення мають обмежене застосування. Не становить проблеми запрограмувати систему протиракетної оборони на дії виключно проти балістичних ракет, а не, наприклад, проти цивільних літаків. Проте це рідкісна ситуація. Значно частіше сучасні бойові роботи використовуються саме в ситуації міської герільї, що сповнена невизначеностей.

Окрім слабкості програмного забезпечення, постає питання про можливу відповідальність за порушення цього принципу. Очевидно, що штучний інтелект не може нести такої відповідальності. Відповідальність завжди покладатиметься на людину, і це призводить до питання про ступінь контролю, що людина має над автономною системою озброєння, і чи є такий ступінь достатнім для встановлення причинно-наслідкового зв'язку між дією робота та наслідками, що настали, у вигляді порушення міжнародного гуманітарного права.

Визначення автономних, напівавтономних та повністю автономних систем, як правило, спирається на цю відмінність ступеня людської участі в управлінні. Термін «повністю автономна зброя» стосується як типів зброї поза керуванням, так і типів зброї, яка дозволяє людині перебувати в управлінні, але фактично є зброєю поза циклом, тому що контроль значно обмежений.

На базовому рівні вимога використання значного людського контролю ґрунтується на двох передумовах:

1. Машина, що здійснює силову дію та працює без будь-якого людського контролю, неприйнятна;

2. Натискання людиною кнопки «вогонь» у відповідь на показання з комп'ютера без його обізнаності, усвідомленості та розуміння є недостатнім, щоб вважатися «людським контролем».

Існують різні точки зору щодо підзвітності автономних систем та контролю оператора: оператор має бути відповідальним лише за випадки необережності; кінцева мета повинна полягати у забезпеченні чіткого функціонування автономної зброї під контролем та параметрах, закладених відповідальною командою; ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за можливі результати, і тому виникне прогалина у відповідальності. Багато питань, що стосуються відповідальності, виникають через розмитість та неясність ставлення до автономних систем озброєння як до інструментів або як до моральних та юридичних агентів. Це заважає дотриманню вимог людського контролю над атаками в кожному конкретному випадку.

Дебати щодо правил і стандартів, які мають застосовуватися до розробки АСВ, все ще знаходяться на початковій стадії, як і самі системи. Є ще багато невіршених питань, у тому числі щодо рівня, на якому повинен знадобитися значний людський контроль, чи є значущий людський контроль всеосяжною концепцією для забезпечення дотримання законів війни, чи це зовсім новий окремий принцип, а також того, чи є значущий людський контроль. Придатною концепцією регулювання людського контролю в автономних системах озброєння. Необхідне подальше обговорення цих питань та всебічний діалог, у якому брали б участь не лише експерти, а й представники широкої громадськості.

Література:

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року.

2. Помилковий удар із дрона в Афганістані. США запропонували родичам жертв компенсації. URL: <https://news.liga.net/ua/world/news/oshibochnyu-udar-s-drona-v-afganistane-ssha-predlozili-rodstvennikam-jertv-kompensatsii> (Дата звернення: 07.11.2021).

3. Final report of the Panel of Experts on Libya established pursuant to Security Council resolution 1973 (2011). URL: https://www.ecoi.net/en/file/local/2047327/S_2021_229_E.pdf (Дата звернення: 07.11.2021).

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ НА МІЖНАРОДНИЙ ТЕРОРИЗМ

Мишанич Анастасія Володимирівна

студентка III курсу

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

На сьогоднішній день міжнародний тероризм залишається однією з головних проблем у сфері забезпечення міжнародної безпеки. Більше ніж через рік після того, як Всесвітня Організація Охорони Здоров'я (ВООЗ) оголосила COVID-19 глобальною пандемією, це продовжує мати значний вплив на геополітичний стан країн та на більшість сфер їх внутрішньої та зовнішньої політики.

Дослідники визнають міжнародний тероризм найсерйознішою «хворобою» XXI століття, знайти ліки, від якої не так вже й просто. У восьмому випуску Глобального індексу тероризму, в якому проаналізовано дані за 2019 рік, показано, що, незважаючи на те, що загальна кількість загиблих від тероризму мала тенденцію до зниження, загроза тероризму стала більш розмитою та різноплановою, при цьому як ІДІЛ, так і Аль-Каїда та ультрарадикальні терористичні угруповання діють у надзвичайно децентралізованому середовищі [2, с. 2].

Управління ООН з наркотиків та злочинності зазначає, що держави в рамках здійснення дій щодо стримування пандемії вживають великої кількості заходів, які включають, наприклад, комендантську годину або заборону на вихід з дому, обмеження щодо пересування і т.д. З одного боку, такі примусові заходи та присутність представників правоохоронних органів на кордонах і вулицях можуть розглядатися як стримуючий фактор для злочинності, а з іншого боку, вони також можуть спричинити розвиток тероризму в підпіллі.

Деякі терористичні угруповання розглядають глобальну пандемію COVID-19 як свою перевагу, так як наразі держави приділяють увагу на відвернення хвороби, у зв'язку з чим, страждає сфера міжнародної безпеки. Наприклад, у Сомалі продовжуються напади з боку терористичного угруповання «Аш-Шабааб». У Афганістані відбувається посилення радикального ісламістського руху ісламізму «Талібан». Новий сплеск терористичної діяльності відзначається також у Нігерії. ІДІЛ, «Аль-Каїда» та їх регіональні філії, а також неонацисти, та інші терористичні групи, що сіють ненависть, прагнуть використовувати розбіжності і локальні конфлікти для досягнення своїх цілей [1].

Слід зазначити, що глобальна пандемія надає терористичним організаціям як додаткові можливості й переваги, але й у певній мірі впливає на послаблення терористичної діяльності. Так, багато держав обмежують або повністю перекривають транспортне сполучення, що звужує можливість провадити протиправну діяльність в інших країнах.

Однак у менш благополучних країнах загроза тероризму навпаки, зростає, бо терористичні групи можуть використовувати негативні соціально-економічні та політичні наслідки пандемії у своїх цілях.

Безсумнівно, головне завдання, що стоїть перед державами сьогодні – забезпечення медичної та епідеміологічної безпеки свого населення. Вербувальники терористичних угруповань використовують цю нестабільну ситуацію, залучаючи нових осіб до своїх лав. Наприклад, заклик нових членів міжнародних терористичних організацій до максимального поширення COVID-19 у громадських місцях та держустановах. Проте використання вірусу як інструменту здійснення терористичної діяльності швидше може розглядатися як інструмент створення паніки серед населення, ніж зброї.

Глобальна пандемія має негативний вплив буквально на всі сфери життя, і боротьба з тероризмом не є винятком. На мій погляд, державам необхідно продовжувати взаємодіяти відповідно до прийнятих раніше стратегій, а також розробляти нові з урахуванням ситуації, що склалася у світі. У тому числі слід зосередитись на наступних діях у рамках здійснення боротьби з міжнародним тероризмом та його недопущенням на тлі глобальної пандемії COVID-19:

1. Приділяти більш пильну увагу питанню фінансуванню тероризму, тому що гостра потреба у придбанні спеціалізованого медичного обладнання та інвентарю спричиняє незаконне відмивання грошей.

2. Здійснювати моніторинг за поточним станом безпеки території держави та ситуації на кордонах.

3. Підтримувати жертв тероризму.

4. Співпрацювати з іншими країнами. На даний момент на тлі COVID-19 можна говорити про те, що боротьба з тероризмом і в цілому зі злочинністю певною мірою витісняється з першочергових завдань міжнародного співробітництва..

5. Здійснювати операції щодо виявлення вербування як неповнолітніх, так і повнолітніх осіб до лав терористичних організацій. Глобальна пандемія та ті заходи, які вживають держави щодо стримування поширення COVID-19, призводять до того, що інформаційні технології виходять перший план і фактично замінюють усе, що існувало до пандемії, а тому, на її тлі випадки вербування через інтернет та соціальні мережі можуть зростати.

Таким чином, пандемія COVID-19 представляє собою як і проблеми, так і можливості для терористичних організацій й угруповань. Незважаючи на те, що небезпечність хвороби та запровадження карантинних обмежень для суспільства гальмують їхню діяльність, терористи мають тенденцію швидко адаптуватися та використовувати умови невизначеності та нестабільності для досягнення своїх цілей.

Література:

1. Террористы паразитируют на бедах, порожденных пандемией [Електронний ресурс] // *Новости ООН*. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://news.un.org/ru/story/2020/07/1381471>
2. *Global Terrorism Index 2020: Measuring the Impact of Terrorism*. // *Institute for Economics & Peace*. – 2020. – № 8. – С. 2.

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ МИРНИХ ЗІБРАНЬ

Середа Ірина Анатоліївна

студентка

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Міжнародні та національні правові норми щодо обмежень права на свободу мирних зібрань дозволяють створити захисний бар'єр від зловживання владою на внутрішньодержавному рівні, а також сприяють інтеграції вітчизняної правової системи до правової системи розвинених держав. Така тенденція передбачає обов'язок держави як при визначенні можливих обмежень права людини на мирні зібрання, так і при їх практичній реалізації застосовувати міжнародний досвід [6, с. 25].

Правомірне обмеження прав і свобод людини і громадянина – це таке обмеження, яке встановлюється законом, має як постійний, так і тимчасовий характер, здійснюється згідно принципів справедливості, пропорційності, законності та визначено об'єктивними причинами. Метою такого обмеження є встановлення рівноваги інтересів особисто людини і суспільства в цілому [7, с. 75]. При цьому правомірне обмеження не є звуженням або порушенням прав і свобод людини і громадянина, воно передусім представляє лише зменшення їх обсягу. Але обов'язковою умовою правомірного обмеження має бути відповідність його змісту сучасній ситуації в країні.

Науковці вважають, що: «...приймаючи закони, держава не має права на свій розсуд обмежувати коло прав або встановлювати додаткові вилучення з тих або інших прав, що не передбачені міжнародними договорами» (Б. С. Ебзєєв) [5, с. 167].

Стосовно обмежень права на свободу мирних зібрань, то вони регламентовані багатьма міжнародно-правовими актами, наприклад у ст. 29 Загальної декларації прав людини 1948 р. визначено, що: «Кожна людина, здійснюючи свої права і свободи, повинна зазнавати лише таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та з метою задоволення справедливих вимог моралі, громадського порядку та загального добробуту в демократичному суспільстві» [3].

На відміну від інших фундаментальних прав, таких як право на життя або право на повагу до честі та гідності, які не допускають жодних обмежень, свобода зібрань не є абсолютним правом, але вона має розглядатися у зв'язку зі своїм соціальним призначенням. Тобто, здійснення цього права може бути обмежене за умови, що ці обмеження фактично відповідають загальному інтересу та не є непропорційним та неприйнятним втручанням, що спотворює саму сутність гарантованих прав.

Положення п. 2 ст. 11 Конвенції про права людини та основоположні свободи 1950 р. також визначають, що право на свободу мирних зібрань не є абсолютним [2]. Приймаючи рішення Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) затверджує позицію, що порушення цього права може бути здійснено заходами, що мали місце до проведення зібрання, під час його проведення та після закінчення. ЄСПЛ, узагальнивши власну судову практику по справам за ст. 11 Конвенції про права людини та основоположні свободи 1950 р., визначив такі типи обмежень права на свободу мирних зібрань:

1) обмеження стосовно безпосередньо умов реалізації вказаного права, а саме: правил щодо планування та проведення зібрань, призначених шляхом обов'язкових процедур повідомлення й отримання дозволу. Такі обмеження стосуються насамперед організаторів зібрань;

2) обмеження стосовно безпосередніх учасників мирних зібрань. До обмежень такого типу відносяться контроль натовпу, розгін зібрання, затримання його учасників, їх подальше адміністративне та кримінальне переслідування [58].

Відповідно до змісту ст. 11 Конвенції про права людини та основоположні свободи 1950 р. обмеження можливі, якщо вони:

а) установлені законом;

б) переслідують законну мету (зокрема інтерес національної або громадської безпеки; запобігання заворушенням чи злочинам; охорона здоров'я чи моралі; захист прав і свобод інших осіб);

в) є необхідними в демократичному суспільстві [7].

Але зовсім необов'язковою є одночасна наявність всіх цих умов для нормативного закріплення відповідних обмежень, тому що існують виключення, які, наприклад, в Україні, передбачені іншими конституційними нормами. Таким чином, достатнім буде лише наявність певних обставин, правове значення яких встановлюється законом. Так, згадаємо положення ст. 64 Конституції України, згідно з якими в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

З метою конкретизації положень, що можуть бути підставою для обмеження права людини на об'єднання, у 1984 р. під егідою ООН пройшла міжнародна конференція, в ході якої було схвалено спеціальний документ – «Сіракузькі принципи тлумачення обмежень і відхилень від положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права» [4]. Держава, що ратифікувала Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, повинна тлумачити його норми відповідно Сіракузьких принципів.

В Україні сьогодні відсутній спеціальний закон, який надавав би всі необхідні визначення поняття, регламентував порядок підготовки, організації та проведення мирних зібрань та можливі обмеження щодо реалізації цього права. Відсутність цього закону створює для судів можливість зловживати заборонами мирних заходів, часто з підстав недотримання строків та порядку попередження про їх проведення.

Таким чином, свобода мирних зібрань може обмежуватися виключно законом, проте належні людині права і свободи не слід сприймати як необмежену вседозволеність, допустимість негативної поведінки в суспільстві. Тому, встановлені правові обмеження забезпечують безпеку особисто людини та суспільства в цілому. При цьому беззаперечним повинно бути те, що обмеження прав завжди має ґрунтуватись на таких принципах, як: законність, істинність та пропорційність.

Література:

1. Конституція України: Прийнята на V сесії Верховної Ради України, Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод від 04.11.1950 р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 07.06.2021).
3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 17.05.2021).

4. Сіракузькі принципи тлумачення обмежень і відхилень від положень Міжнародного пакту Про громадянські і політичні права. URL: [http:// www1. umn.edu/humanrts/russian/gencomm/Rhrcom29.html](http://www1.umn.edu/humanrts/russian/gencomm/Rhrcom29.html). (дата звернення 06.07.2021).

5. Ебзєєв Б. С. Конституція. Демократія. Права людини. М., 1992. 228 с.

6. Малько А. В. Стимули та обмеження в праві: Теоретико-інформаційний аспект. с., 1994. 183 с.

7. Шкарнега О. С. Провадження у справах щодо реалізації права на мирні зібрання: дис... .. канд. юрид. наук. Одеса, 2016. 239 с.

ПАНДЕМІЯ COVID-19 ЯК ВИКЛИК ДЛЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ДЕРЖАВАМИ

Степаненко Альбіна Олександрівна
студентка

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
м. Полтава, Україна*

Пандемія COVID-19, яка розпочалася з листопада 2019 року – триває і на сьогоднішній день. Зміни, спричинені поширенням коронавірусної інфекції, відбулися в усіх галузях суспільного життя держав.

Дотримання прав людини в умовах карантинних обмежень набуває особливої актуальності, адже пандемія COVID-19 позначилася негативно на реалізації прав і свобод людини й громадянина, що стало об'єктом дослідження багатьох зарубіжних та вітчизняних учених, експертів міжнародних організацій, а саме: Славна В. О., Муртішєва А. О., Ярмол Л. В., Бровко Н. І., Грищенко І. В., Комісаренко с. В., Батиргарєєва В. с. та інші. У той же час, відразу виникла проблема щодо дотримання конституційних прав людей із врахуванням обмежень, спрямованих на запобігання поширенню пандемії [1, с. 119].

Батиргарєєва В. с. наголошує на тому, що реагуючи на епідеміологічну ситуацію, органи місцевого самоврядування та державні органи почали запроваджувати низку профілактичних заходів, характер та діапазон яких, неодноразово змінювався зі зниженням чи підвищенням загрози масового інфікування. Вони стосувалися сфери медичної діяльності, розпорядку перетину кордонів, переміщень на території держави, торгівлі, обслуговування тощо, але найбільш суперечливими стали заходи, які відкрито

локалізували конституційні права щодо свободи вільного пересування, шляхом уведення заходів «соціального дистанціювання» [2, с. 38-39].

На думку Муртішевої А. В., ст. 15 Першого протоколу Європейської Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, прийнята 26 листопада 1987 року в Стразбурзі (надалі – ЄКПЛ) закріплює, що під час будь-якої суспільної небезпеки, яка загрожує життю суспільства, Висока Договірна Сторона може застосовувати заходи, що не належать до її обов'язків за цією Конвенцією, за виключенням тих меж, яких вимагає напружене становище й за домовленості, що ці дії не заперечують інші її зобов'язання згідно з міжнародним правом. Варто зауважити, що наведене вище положення не є абсолютним, оскільки не може бути підставою для відступу від гарантування певних основоположних прав [1, с. 120].

На дотриманні гарантій прав і свобод людини та громадянина, у разі введення карантинних обмежень, акцентують увагу і в ООН. Глобальна міжнародна організація безперервно здійснює контроль над дотриманням прав і свобод окремих верств населення, та розробляє рекомендації для запровадження пропорційних обмежень, які б убезпечували баланс уподобань між протидією хворобі та демократичними шаблонами [2, с. 40-42].

На сьогоднішній день утворена доволі суттєва практика подання скарг щодо конституційності рішень органів публічної влади, якими схвалені карантинні обмеження, та розроблений ряд юридичних позицій органів конституційного судочинства з приводу дотримання принципу домірності в разі обмеження прав і свобод людини й громадянина. Одним із найбільш спірних питань стало обмеження свободи віросповідання, затвердженими протиепідемічними заходами.

У своїх наукових працях Ярмол Л. В. зазначає, що в умовах пандемії COVID-19, США стали об'єктом дискусії, де свобода віросповідання зазнала найбільших обмежень. На початку листопада 2020 року, Верховний Суд США оголосив рішення проти реалізованого губернатором Нью-Йорку обмеження на проведення богослужінь [3, с. 368-369].

Незважаючи на критику, Верховний Суд надає перевагу релігії, а також не сприймає пандемію серйозно, привілей був відданий захисту свободи віросповідання. Джон Робертс – Голова Верховного суду США зауважив, що обмеження відвідувати церкви до 10 або до 25 осіб вважаються надміру жорсткими, унаслідок цього Суд засвідчив ці обмеження такими, що порушують права на свободу віросповідання, гарантовані Першою поправкою до Конституції США [1, с. 122].

На думку Славної О. В., не менш спірною стала також свобода пересування, яка була досить обмежена урядами багатьох країн. Це навіть заперечний резонанс суспільства та стало об'єктом розгляду конституційних судів [4, с. 30-31].

Конституційний Суд Румунії у своєму рішенні 21 березня 2020 року щодо справи «Терхеш проти Румунії» звернув увагу на те, що посилаючись на ст. 2 Протоколу № 4 до ЄКПЛ, заявник намагався продемонструвати загальний локдаун як позбавлення свободи, а не просто обмеження права на свободу пересування. Однак, Конституційний Суд Румунії зовсім протилежно вказав на проблему недотримання засад Конституції під час уведення заходів, задля боротьби з COVID-19 в аспекті зобов'язання свободи пересування. Яскравим прикладом з боку уряду, на початку карантину, було введення загального обмеження пересування для неповнолітніх та осіб старше 65 років, які вважалися найбільш уразливими віковими групами до інфікування [2, с. 42-44].

Як зазначає Муртіщева А. О., вагомим та доволі гострим питанням під час пандемії, і на цей час зостається заборона діяльності деяких організацій, установ та підприємств. Економічна сфера багатьох країн світу зіткнулася із серйозними закликами, тому зазнала суттєвого зниження у співвідношенні з показниками до пандемії [1, с. 121].

Батиргареева В. с. наголошує на тому, що у квітні 2021 року Європейський суд з прав людини затвердив положення національного законодавства «Про захист населення від інфекційних хвороб» від 16 червня 2021 року № 29 в якому висвітлено, що обов'язкова вакцинація є легітимною і може бути необхідною в демократичних суспільствах, а, отже, не суперечить Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. У своєму остаточному рішенні від 8 квітня 2021 року у справі «Вавржичка та інші проти Чеської Республіки» Європейський суд з прав людини дійшов висновку, що вакцинація є однією з найбільш успішних та ефективних заходів у сфері охорони здоров'я і, що будь-яка держава має докладати якомога більше зусиль для досягнення максимального рівня вакцинації серед свого населення [2, с. 45-47].

Крізь призму цих аргументів, Суд вказав на те, що обов'язкове проходження вакцинації в Чехії є відповіддю національних органів влади на невідкладну соціальну потребу в захисті здоров'я осіб та суспільства від певних хвороб. ЄСПЛ врешті-решт постановив, що оскаржувані заходи можуть вважатися такими, що були «необхідними у демократичному суспільстві», а тому не вбачав порушення статті 8 Конвенції [1, с. 122].

З позиції Батиргареевої В. с., слід зазначити ще одну проблему, яка пов'язана із введенням карантинних обмежень, – перевищення виконавчою владою компетенцій [2, с. 49-51]. По-перше, органи виконавчої влади спроможні ефективно реагувати на сьогочасні виклики, обумовлені пандемією. По-друге, законорічність забезпечити норму конституційної законності та неупереджене «пом'якшення» парламентського контролю у разі наділення уряду допоміжними повноваженнями для боротьби з COVID-19.

Із метою не допустити розповсюдження COVID-19, органи державної влади Болгарії, як і більшості країн світу, також ввели різноманітного роду обмеження. Одночасно держава цілеспрямовано зосереджувала свої дії на досить поширеному напрямку, під час процесу вживання карантинних заходів була надзвичайно локалізована функція законодавчого органу, а повноваження уряду залишалися всебічними. Варто звернути увагу на те, що Суд залишає свободу розсуду держави в питаннях національної охорони здоров'я, на що ЄСПЛ вказував у рішенні від 13 листопада 2012 року «Христовоз та інші проти Болгарії» [2, с. 52-53].

Славна О. В. підкреслює, що подібна проблема є актуальною і для України. Яскравим прикладом може слугувати звернення 29 травня 2020 року пленуму Верховного Суду до Конституційного Суду України й оскарження окремих положень постанови уряду № 392 від 20 травня 2020 року, який закріпив встановлені на той час в Україні карантинні обмеження, а також цикл положень Законів України: «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Основи законодавства України про охорону здоров'я» та інші [4, с. 34-36].

Підсумовуючи вищевикладене, хочу зазначити, що людство отримало нові виклики та унікальну правову практику в умовах пандемії COVID-19 щодо реалізації забезпечення прав людини, тому що примусило суспільство серйозно переглянути ті міжнародні стандарти, обсяг і спосіб яких, впливає на втілення прав людини, які вимушено були перевірені тими суспільними відносинами, які почали складатися з моменту виникнення пандемії. У ході пандемії, звичайно, можливою гарантією захисту прав і свобод людини й громадянина стала практика Вищих судів, яка і відповідає міжнародним зобов'язанням та була спрямована, з одного боку, на захист прав і свобод людини й громадянина, а з іншого боку, на забезпечення дотримання рівня законності, справедливості та нормалізації суспільних відносин у державі.

Література:

1. Муртіщева А. В. Обмеження прав і свобод людини в умовах пандемії: світовий досвід. *Юридичний науковий журнал: 2021 рік. № 4. С. 119–122.*
2. Батиргареева В. с. Наслідки пандемії COVID-19 та шляхи їх усунення. *Науково-дослідний інститут права: 2021 рік. № 41. С. 38–53.*
3. Ярмол Л. В. Захист свободи віросповідання Європейським судом з прав людини (загальнотеоретичні аспекти). *Вісник Національного університету «Львівська політехніка: 2015 рік. № 824. С. 368–372.*
4. Славна О. В. Нормативно-правова регламентація обмеження свободи пересування в умовах надзвичайної ситуації в Україні. *Конституційне право. Муніципальне право: 2020 рік. № 2. С. 30–36.*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ У БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ

Шумін Олександр Володимирович

студент магістратури

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

На сьогоднішній день, міжнародне співробітництво у боротьбі проти корупції стає все більш популярним явищем. Сам термін «співпраця» передбачає «працювати спільно, разом, брати участь у спільній справі».

Особлива система відносин між державами визначається міжнародним співробітництвом у боротьбі проти корупції. Неурядові та міжнародні урядові організації, а також транснаціональні корпорації та інші організації у сфері протидії корупції демонструють узгоджену політику, антикорупційну тактику та стратегію, а також беруть участь у виробленні міжнародних угод та договорів.

Міжнародні антикорупційні дії здійснюються на кількох рівнях. Головний рівень надано документами ООН. Саме Організація Об'єднаних Націй формує глобальну антикорупційну політику. Вже понад два десятиліття проблема корупції перебуває у полі зору ООН. Про те, що проблема корупції дуже серйозна і вимагає узгоджених дій міжнародного співтовариства, є згадки у матеріалах П'ятого Конгресу ООН щодо попередження корупції та поведження з правопорушниками (Женева, 1975г). [1] Надалі цю проблему часто обговорювали на різноманітних форумах ООН. Однак у документах другої половини ХХ століття корупція розглядалася як національна проблема, яка багато в чому залежить від традицій та особливостей тієї чи іншої країни.

Вважається, що першу міжнародну кампанію проти корупції було запущено в 1977 році, коли Сполучені Штати Америки ухвалили Закон «Про корупційну діяльність у зарубіжних країнах». Цей закон започаткував широку антикорупційну кампанію, його положення карали за участь у міжнародних корупційних оборудках, а також визнавали факт наявності транснаціональної корупції. Надалі Закон про корупційну діяльність у зарубіжних країнах грав більш помітну роль боротьби з корупцією [2].

Холодна війна негативно вплинула на міжнародне співробітництво у сфері боротьби з корупцією, оскільки країни соціалістичного блоку переважно не брали участь у цій боротьбі з деяких причин. Через те, що корупція розглядалася як капіталістичне та імперіалістичне явище, її просто не могло бути у соціалістичному суспільстві. У ЗМІ взагалі не згадувалося про корупцію. На початку 1990-х років, після розпаду

соціалістичного блоку, міжнародна антикорупційна компанія знову поновлюється. Країни Заходу починають приділяти більше уваги проблемам, пов'язаним із корупцією.

Активне громадянське суспільство низки економічно розвинених західних країн стало другим компонентом, який посприяв ефективному співробітництву у боротьбі проти корупції. Наприкінці XX століття неурядові та міжурядові організації починають активно виробляти антикорупційні документи [3].

Так, наприклад, у 1997 році за сприяння Transparency International, членами Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) було прийнято Конвенцію «Боротьба з підкупом іноземних державних осіб під час здійснення міжнародних угод». Ця конвенція набула чинності 1999 року [4].

Спочатку цей документ було підписано 28 країнами-членами ОЕСР і 5 країнами, які не входять до цієї організації. Перевага цієї конвенції полягає в тому, що будь-яка держава може приєднатися, незалежно від її перебування в ОЕСР. Таким чином, можна сказати, що наприкінці XX століття більшість розвинених країн не просто визнавали масштаби проблеми корупції, а також підтримали ідею співробітництва у боротьбі з нею. Боротьба проти корупції організовувалась і сприймалася у різних частинах світу по-різному. Північна Америка та Європа виступали так званим локомотивом об'єднання зусиль у боротьбі проти корупції та розвитку міжнародного співробітництва. Країни Європи майже одночасно з Америкою активізували свою участь у міжнародному співробітництві. На початку XXI століття було ухвалено кілька договорів, які так чи інакше стосуються проблеми корупції в регіоні. Так, у 1999 році була ухвалена Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією [5] та Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією [6].

Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією особливо відрізнялася тим, що визначала поняття «корупція», що означає «пропозицію, прохання, прийняття чи дачу побічно чи прямо хабаря чи іншої неналежної переваги чи обіцянку, яка спотворює нормальне виконання цього обов'язку, чи поведінку, яка вимагає від одержувача хабаря, неналежної переваги чи обіцянки такої». Також, Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією сприяла запровадженню понять пасивного та активного підкупу, а також кримінальної відповідальності за них.

У 1999 році Рада Європи створила міжнародну організацію під назвою GRECO – «Група держав по боротьбі з корупцією», основною метою якої є допомога країнам-учасникам у боротьбі з корупцією. GRECO встановлює антикорупційні стандарти (вимоги) до діяльності держави та контролює відповідність практики цим стандартам. Група допомагає виявити недоліки в національній антикорупційній політиці та пропонує необхідні

законодавчі, інституційні чи оперативні заходи. GRECO надає майданчик для обміну найкращими рішеннями в галузі виявлення та запобігання корупції. Група складається із 49 держав. Членство у GRECO не обмежується Європою, однак, наразі єдиною не європейською державою у складі групи є США [7].

На початку XXI століття стала очевидною потреба в єдиному антикорупційному документі. До цього моменту для світової спільноти стало можливим укладання глобального антикорупційного консенсусу, вже була достатньою база міжнародних договорів щодо боротьби з корупцією, на політичному рівні досягнення загального рішення щодо вироблення глобальної антикорупційної політики стало можливим.

Таким чином, у грудні 2003 року було підписано Конвенцію ООН проти корупції (UNCAC). Це документ, який вперше ухвалили на найвищому міжнародно-політичному рівні. Значимість цього документа була обумовлена необхідністю та важливістю міжнародного співробітництва у боротьбі проти корупції.

Конвенція ООН проти корупції складається з 71 статті, яка поділена на 8 глав. Визнано, що Корупція є однією із найголовніших загроз сталого розвитку. Цей документ забезпечує здійснення спільних заходів щодо боротьби з корупцією та механізми реалізації цих заходів.

Головні цілі Конвенції проти корупції полягають у «сприянні вжиттю та зміцненню заходів щодо запобігання та боротьби з корупцією; полегшенні, заохоченні та підтримці міжнародного співробітництва та технічної допомоги у запобіганні корупції та боротьбі з нею; заохоченні невідкупності, чесності, відповідальності та належного управління громадськими справами та громадським майном» [8].

Особливо важливим аспектом є юридичне зобов'язання щодо виконання всіх умов Конвенції ООН проти корупції, взятих на себе добровільно державами-учасницями.

Відповідно до статті 68, умовою початку дії Конвенції проти корупції було її підписання та ратифікація тридцятьма державами. На це знадобилося 2 роки – 14 грудня 2005 року Конвенція набула чинності.

Водночас було засновано Конференцію держав-учасниць Конвенції (Conference of the State Parties – CoSP) з метою проведення моніторингу та вироблення рекомендацій з реалізації положень універсального антикорупційного документа. Сесії Конференції скликаються раз на 2 роки для приведення законодавчих баз держав-учасниць у відповідність до положень Конвенції.

У рамках Конференції працює кілька організацій: група з огляду ходу імплементації (до її завдань входить спостереження за впровадженням положень Конвенції ООН проти корупції в державах-учасницях та технічна

допомога), робоча група з повернення активів, робоча група щодо запобігання корупції, експертні групи з міжнародного співробітництва та ін.

Таким чином, створення єдиного та глобального антикорупційного документа було позитивно сприйнятим міжнародним співтовариством. Прийняття конвенції оцінювалося як прорив у глобальній антикорупційній кампанії, яка почала бурхливо розвиватися з 1990 року ХХ століття. Унікальність Конвенції полягає в тому, що вона створює єдину правову антикорупційну базу, а також дозволяє міжнародному співробітництву вийти на новий рівень. Більш тісна співпраця неурядових та міжурядових антикорупційних організацій, широка участь бізнесу у боротьбі проти корупції дозволять реалізувати положення Конвенції повною мірою. Тільки комплексний підхід, який включає взаємодію з експертами, активну участь громадянського суспільства, наукові дослідження корупції, дозволять підвищити ефективність боротьби проти корупції та покращити якість життя по всьому світу.

Література:

1. Краткая история конгрессов ООН // Мир знаний. Режим доступа: http://mirznanii.com/info/a186531_desyatyy-kongress-oon-popreduprezhdeniyu-prestupnosti-iobrashcheniyu-s-pravonarushitelyami-ego-mes
2. Santora, M. The Foreign Corrupt Practices Act of 1977 [Электронный ресурс] // Сайт The United States Department of Justice. Режим доступа: <http://www.justice.gov/criminal/fraud/fcpa/docs/fcpa-english.pdf>
3. Айген, П. Как разоблачить коррупцию [Электронный ресурс] / П. Айген // Сайт TED the ideas worth spreading. Режим доступа: http://www.ted.com/talks/peter_eigen_how_to_expose_the_corrupt?language=ru
4. OECD Convention on combating bribery of foreign public officials in international business transactions. 17 December 1997 [Electronic resource]. Mode of access: http://www.oecd.org/daf/antibribery/ConvCombatBribery_ENG.pdf
5. Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією // Міжнародний документ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією // Міжнародний документ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАЯВНОСТІ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕКУРСОРІВ В АПТЕЧКАХ НА МОРСЬКИХ СУДНАХ

Ялова Олена Юрївна

*студентка V курсу факультету морського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*

Тарасенко Олександр Олегович

*студент III курсу факультету морського права
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Проблема боротьби з нелегальним обігом наркотиків гостро стоїть у світі. На її вирішення спрямований ряд міжнародних договорів, основні з них: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року з поправками, Конвенція про психотропні речовини 1971 року, Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року. Загальносвітовою є практика встановлення національними законами юридичної відповідальності за порушення у сфері наркотиків аж до найбільш жорсткої – кримінальної.

Морський транспорт використовується для перевезення наркотиків, психотропних засобів та прекурсорів. Перевезення можуть бути легальними та нелегальними. Держави прапору судна та порту заходу повинні вживати заходи контролю, щоб не допустити порушень у цій сфері.

Легальні переміщення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на борту морського судна мають місце, якщо відповідні речовини є вантажем, у вмісті суднової аптечки та як медичні засоби, що призначені лікарем конкретній особі, що знаходиться на борту судна, наприклад, в якості пасажиру.

Високою є ціна помилки при неналежному оформленні такого перевезення, бо вірогідність підпасти під кримінальну відповідальність загрожує постійно.

Мета даної роботи – дослідити, яким чином врегульований нормами права вміст наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів у медичній аптечці на морському судні.

Спеціальні постанови, які стосуються провезення наркотичних засобів в аптечках першої допомоги суден та літаків міжнародного сполучення, передбачені статтею 32 Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 року з поправками. Там закріплено, що не вважається ввезенням, вивезенням

або транзитом обмеженої кількості наркотичних засобів, необхідних під час подорожей чи рейсів або в екстрених випадках [1].

Наявність медичної аптечки на судні прямо передбачена та/або впливає з ряду міжнародних конвенцій.

Статтю 94 Конвенції ООН по морському праву 1982 року, яку називають ще Конституцією морів і океанів, закріплено таке зобов'язання держави прапора у соціальних питаннях – кожна держава відносно суден під його прапором приймає необхідні заходи для забезпечення безпеки в морі, зокрема, що стосується умов праці [2]. Цю норму можна вважати однією з базових, на яких ґрунтується вимога щодо наявності аптечки на борту судна та вмісту в ній наркотичних засобів.

Стаття 5 Конвенцію 1987 року про охорону здоров'я та медичне обслуговування моряків, що була розроблена у співпраці Міжнародною організацією праці та Всесвітньою організацією охорони здоров'я, прямо передбачає обов'язкову наявність суднової аптечки на кожному судні, на яке вона поширюється. Вміст суднової аптечки повинен визначати компетентний орган влади, враховуючи тип судна, кількість осіб, які перебувають на його борту, а також характер, порт призначення і тривалість рейсів [3].

Аналогічна норма отримала закріплення у Міжнародній конвенції Міжнародної організації праці 2006 року про працю у морському судноплаванні (далі – MLC 2006).

Треба відмітити, що MLC 2006 найбільш узагальнено представила всі трудові та соціальні права моряків (на жаль, Україна все ще не є її учасницею). У ст. IV цієї конвенції закріплено, що кожен моряк має право на охорону здоров'я, медичне обслуговування та на інші форми соціального захисту. В межах своєї юрисдикції повну реалізацію таких прав забезпечує кожна держава-член. Це робиться через прийняття національних нормативно-правових актів.

Відповідно до стандарту A4.1 «Медичне обслуговування на борту судна і на березі» MLC 2006 року, однією із цілей кожної держави-члена у сфері охорони здоров'я моряків, які працюють на борту суден, що плавають під його прапором, є забезпечення того, щоб охорона здоров'я та медичне обслуговування, які надаються морякам, були, за можливістю, співмірні з тими, що звичайно надаються працівникам на березі, включаючи негайний доступ до необхідних медикаментів, всі судна забезпечуються судновою аптечкою [4]. Як роз'яснюється у самій конвенції, сумлінне виконання цього зобов'язання означає дещо більше, ніж її наявність. Розвивається це положення у Керівному принципі B4.1.1 (пункт 4), відповідно до якого суднові аптечки та їх вміст повинні підтримуватися у належному стані та інспектуватися через регулярні проміжки часу, що не перевищують 12 місяців, відповідальними особами, призначеними компетентними

органами, які забезпечують перевірку маркування, строків придатності та умов зберігання всіх медикаментів, а також інструкцій з їх застосування. Затверджуючи чи переглядаючи на національному рівні судово-медичне керівництво та визначаючи вміст медичної аптечки, компетентний орган повинен прийняти до уваги міжнародні рекомендації у цій сфері, включаючи останню видання Міжнародного медичного керівництва для суден та інші рекомендації [4].

Всі моряки повинні проходити підготовку у питаннях для надання першої медичної допомоги при нещасних випадках або хворобі, які можуть мати місце на борту судна на виконання положень Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахті 1978 року. Отже вони повинні мати і медичні засоби, які необхідні для надання такої допомоги. Звідси логічно випливає необхідність наявності аптечки на борту судна.

Рекомендації щодо вмісту суднових аптечок були ухвалені Генеральною конференцією Міжнародної організації праці (МОП) 29 квітня 1958 року. Відповідно до них кожному члену МОП рекомендовано вимагати від кожного судна, що перебуває у морському плаванні, наявність на борту судової аптечки, вміст якої має бути встановлений компетентними властями з урахуванням таких факторів, які кількість осіб, які знаходяться на борту, характер і тривалість рейсу. Наркотики, психотропні речовини та прекурсори підпадають під дію такої рекомендації: слід особливо передбачати зберігання у капітана чи іншої відповідальної особи командного складу медикаментів, вживання яких підлягає обмеженню. Правила щодо аптечок повинні застосовуватись незалежно від того, чи є лікар на борту судна [5].

Країни-учасниці МОП для розробки правил і положень щодо вмісту аптечок мають можливість скористатися переліком мінімальних норм вмісту аптечок, що є у додатку до Рекомендації. До кожної аптечки повинен бути детальний медичний посібник, зміст якого повинен пояснювати не тільки судовому лікарю, але й іншій особі, як користуватися аптечкою. Передбачається, що періодично повинні переглядатися як норми щодо вмісту суднових аптечок, так і безпосередньо вміст конкретної аптечки.

У Переліку мінімального набору медикаментів і медичного обладнання, що є додатком до Рекомендацій, в параграфі А «Медикаменти, відповідні до нижченаведених препаратів, які описані у Міжнародній фармакопеї» перераховані такі наркотичні засоби, як настойка опіуму (та/або рівноцінний засіб), морфій для ін'єкцій, фосфорнокислий кодеїн у пігулках (та/або рівноцінний засіб). Гідрохлористий ефедрин у пігулках, що є цьому списку, відноситься до прекурсорів. Є у переліку, що розглядається, і сильнодіюча та отруйна речовина: настойка беладони. У параграфі В «Інші медикаменти» згадуються похідні барбітурової кислоти у пігулках

(недовгої та снодійної дії, а також тривалої та заспокійливої дії), які відносяться до психотропних речовин.

Настойка беладоны не є обов'язковою у складі суднової аптечки. Всі інші вищезазначені засоби повинні бути обов'язковою.

У цьому ж Переліку закріплюється імперативна норма про те, що пігулки похідних барбітурової кислоти та фосфорнокислого кодеїну, морфій для ін'єкцій та настійки опіуму і беладонни слід зберігати під замком у капітана судна чи відповідальної особи командного складу.

Україна не є учасницею ні Конвенції про охорону здоров'я та медичне обслуговування моряків №164, ні Конвенції МОП 2006 року про працю у морському судноплаванні.

В Україні склад медичної аптечки морського судна спеціальними національними нормативно-правовими актами не врегульований. При цьому Україна є учасницею Міжнародної конвенції ООН по морському праву 1982 року та Міжнародної конвенції про підготовку та дипломування моряків та несення вахті 1978 року, тобто має загальні зобов'язання з забезпечення безпеки мореплавства, в тому числі і щодо медичної допомоги особам на борту судна.

Для суден міжнародного плавання під прапором України слід враховувати, що вони підпадають під контроль держав портів. При цьому будуть вимагати дотримання норм міжнародних конвенцій та свого національного законодавства, яке часто містить більш жорсткі норми у сфері нелегального обігу наркотиків, ніж українське.

В будь-якому випадку можна застосовувати добровільно норми Рекомендації щодо вмісту суднових аптечок, ухвалені Генеральною конференцією Міжнародної організації праці (МОП) 29 квітня 1958 року. Всі наявні лікарські засоби повинні бути задекларовані як суднові припаси для проходження митного та прикордонного контролю, що врегульовано на міжнародному рівні Конвенцією про спрощення міжнародного морського судноплавання 1965 року, а в Україні – Митним кодексом України.

Якщо судно зареєстроване в Україні, то наявність та вміст суднової аптечки підпадає під національне законодавство України (Закону України «Про лікарські засоби», Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», Закон України «Про охорону праці», Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» тощо).

Наявність наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на борту судна може підпадати під дію статей 21-26 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори». Відповідно до його ст. 21, дозволяється за окремим рішенням Державної служби України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (Держлікслужби) використання наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до

таблиць II і III Переліку, які зберігаються в аптечках першої допомоги на морських суднах в обсягах, необхідних для надання невідкладної медичної допомоги. У цьому рішенні повинні бути зазначені особи складу екіпажу чи обслуговуючого персоналу морського судна, які відповідають за зберігання, використання та знищення наркотичних засобів і психотропних речовин, а також порядок їх реєстрації та подання звітів про використання цих засобів і речовин. Під Переліком мається на увазі Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 року №770. У таблицях II та III наведені ті наркотики та психотропні речовини, обіг яких обмежений. Серед них кодеїн, морфін, феназепам та інші.

Отже, наявність наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів в аптечках на морських суднах є нормальною загальною практикою, викликаною необхідністю забезпечення соціальних прав осіб, що знаходяться на борту, зокрема, на медичне обслуговування. Правовою основою вимоги наявності медичної аптечки на борту морського судна є наступні міжнародні договори: Конвенції ООН по морському праву 1982 року, Міжнародна конвенція про підготовку та дипломування моряків та несення вахті 1978 року, Конвенція про охорону здоров'я та медичне обслуговування моряків №164, Конвенція МОП 2006 року про працю у морському суднопластві. Наркотики, психотропні речовини та прекурсори у судновій аптечці також підпадають під Єдину конвенцію про наркотичні засоби 1961 року з поправками, Конвенцію про психотропні речовини 1971 року, Конвенцію Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 року. Проходження митного та прикордонного контролю, в тому числі щодо наркотиків в аптечці, на міжнародному рівні регулюється Конвенцією про спрощення міжнародного морського суднопластва 1965 року, Паризьким, Чорноморським та іншими локальними меморандумами.

Вміст суднової аптечки може бути врегульований на національному рівні з урахуванням Рекомендацій щодо вмісту суднових аптечок були, які були ухвалені Генеральною конференцією Міжнародної організації праці (МОП) 29 квітня 1958 року. Ці рекомендації передбачають вміст в аптечці таких наркотичних засобів, як настойка опіуму, морфій для ін'єкцій, фосфорнокислий кодеїн, а також такого прекурсору, як гідрохлористий ефедрин.

Серед національних нормативно-правових актів України, що регулюють наявність аптечки на борту морського судна та її вміст, слід назвати Закон України «Про охорону праці», Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», Закону України «Про лікарські засоби», Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» тощо. Під час проходження митного та

прикордонного контролю вміст суднової аптечки обов'язково декларується з урахуванням норм Митного кодексу України.

Література:

1. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року з поправками.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_177
2. Конвенції ООН з морського права 1982 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#o573
3. Конвенцію 1987 року про охорону здоров'я та медичне обслуговування моряків. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_151#Text
4. Конвенція Міжнародної організації правці 2006 року про працю у морському судноплаванні. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_519?find=1&text=%D0%924.1.1#w1_1
5. Рекомендації щодо вмісту суднових аптечок, ухвалені Генеральною конференцією Міжнародної організації праці (МОП) 29 квітня 1958 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/993_105

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ НЕЗАКОННОМУ ОБІГУ НАРКОТИКІВ НА МОРІ

Ялова Олена Юріївна

студентка V курсу

факультету морського права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Бараненко Дмитро Володимирович

доктор юридичних наук,

професор кафедри теорії та історії держави та права

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Кримінально-правовим засобам протидії незаконному обігу наркотиків надається величезне значення у багатьох національних правопорядках. Пов'язано це з підвищеною суспільною небезпекою цієї групи злочинів, а також активізацією діяльності організованих злочинних формувань у цій сфері.

Зазначимо, що має масштабний характер проблема незаконного обігу наркотиків у межах такого географічного середовища, яким є море.

Морські простори як найбільш зручне середовище для транспортування вантажів нерідко використовуються злочинними елементами як світовий канал поширення наркотиків.

Відповідно до статичних даних саме морським шляхом переправляють більшу частину наркотичних засобів. На морський транспорт припадає 37,6% від загальної кількості вилучених незаконно перевезених наркотиків. А кількість вилучених наркотичних засобів у Світовому океані становить понад 11% від загальної кількості всіх вилучених наркотиків у світі. Але кожне вилучення на морі в середньому майже в 30 разів перевищує розмір партій наркотиків, що перевозяться повітряним шляхом [1].

В даний час досить складно чітко розмежувати країни тільки на виробників, транзитерів та споживачів наркотиків, тому сучасні реалії диктують необхідність об'єднання міждержавних зусиль на пошук нових та ефективних методів у протидії, поширенні та попередженні незаконного обігу наркотичних засобів.

Не заперечуємо той факт, що міжнародна співпраця призвела до створення певних механізмів боротьби з незаконним обігу наркотичних засобів, в тому числі на морі. Норми, які стосуються протидії незаконному обігу наркотиків взагалі, на морі також, містяться в Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) із морського права від 10 грудня 1982 р. [2].

Так, згідно зі ст. 27, передбачено право держави на будь-які дії в межах правового поля, якщо є достовірна інформація, що на борту даного конкретного судна незаконно перевозяться наркотичні засоби, і такі заходи необхідні для припинення незаконної торгівлі наркотичними засобами або психотропними речовинами [2].

Також, відповідно до ст. 108 Конвенції, усі держави співробітничать у припиненні незаконної торгівлі наркотиками та психотропними речовинами, якщо така торгівля здійснюється суднами у відкритому морі на порушення міжнародних правил. Будь-яка держава, яка має розумні підстави вважати, що судно, яке плаває під її прапором, займається незаконною торгівлею наркотиками або психотропними речовинами, може вернутися до інших держав із проханням про співпрацю в припиненні такої незаконної торгівлі [2].

В міжнародному праві головним та основним міжнародним нормативно-правовим актом, що регулює питання, пов'язані із протидією поширенню наркотиків, на морі в тому числі, є Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р [3].

Акцентуємо увагу, що держави-члени Ради Європи, підтверджуючи обов'язковість для них Конвенції ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин, уклали Угоду про незаконний обіг на морі наркотичних засобів та психотропних речовин

від 31 січня 1995 р. [4]. Відповідно до норм угоди, сторони якомога ширше здійснюють співробітництво для боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин на морі відповідно до міжнародного морського права.

Також у сфері протидії незаконному обігу наркотиків на морі, поруч із такими спеціальними установами ООН, як Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародна морська організація, важливу роль мають такі міжнародні міждержавні організації, як Міжнародна організація кримінальної поліції, Всесвітня митна організація та ін. До напрямків діяльності яких відносять: дотримання норм міжнародних угод щодо боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та сприянню створенню та розвитку інститутів, що можуть сприяти ефективному попередженню кримінальної злочинності, незаконному обігу наркотиків на морі.

Аналізуючи вищевикладене, ми робимо висновок, що протидія незаконному обігу наркотиків на морі – це діяльність держав у напрямі недопущення поширення наркотичних засобів у межах такого географічного середовища, яким є море. Маємо надію, що всі міжнародні механізми протидії боротьби з незаконним обігом наркотиків на морі досягнуть поставлених цілей і отримають потрібні результати.

Література:

1. Радченко І. В. 1. Основні тенденції проявів організованої злочинності в сучасних умовах [Електронний ресурс] / І. В. Радченко. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf#page=384.

2. Конвенції Організації Об'єднаних Націй із морського права від 10.12.1982 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057#Text

3. Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20.12.1988 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_096#Text

4. Угода про незаконний обіг на морі наркотичних засобів та психотропних речовин від 31.01.1995 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_045#Text

НАПРЯМ 6. ОСНОВИ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ПРАКТИКИ. БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ

ПРАВОВІ ОСНОВИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Білецька Світлана Віталіївна

студентка

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

Науковий керівник: Горбова Ганна Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент

Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

м. Миколаїв, Україна

Людина, перебуваючи у постійній взаємодії з суспільством, виступає учасником певних правовідносин. Одним із практичних засобів реалізації прав та свобод особи є інститут правової допомоги, загальнодоступність якого обумовлюється можливістю її безоплатного отримання для соціально вразливих верств населення.

Відповідно до ст. 59 Конституції України право на правову допомогу слід розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з правових питань в обсязі і формах, яких вона потребує [1].

Уперше у вітчизняному законодавстві поняття «правова допомога» було закріплено в Законі України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 р. [2]. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 2 вказаного Закону правова допомога розглядається як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення.

Цей Закон відповідає ряду міжнародних угод, учасницею яких є наша держава, зокрема Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [11] та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 р. [12].

Українська система представлена первинною та вторинною правовою допомогою, низка вітчизняних законів закріплює право на безоплатну

правову допомогу для певних категорій осіб, а саме: «Про соціальні послуги» [3], «Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту» [4], «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду» [5], «Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років» [6], «Про психіатричну допомогу» [7], «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» [8], «Про охорону дитинства» [9] тощо.

З метою розширення кола осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, 21 грудня 2016 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Вищу раду правосуддя» [10], яким внесено зміни до Закону «Про безоплатну правову допомогу» [8] та змінено підходи до визначення критерію для отримання безоплатної вторинної правової допомоги. Тобто, враховується лише особистий дохід особи (а не середньомісячний усієї сім'ї) за умови, що цей дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму, розрахованого та затвердженого відповідно до закону для осіб, які належать до основних соціальних і демографічних груп населення.

Наразі особа стала незалежною від доходів інших членів сім'ї у питанні звернення за безоплатною правовою допомогою, а отже отримала можливість захистити свої права у випадку порушення їх безпосередньо в родині [13, с. 255].

Одним з показників ефективності системи надання правової допомоги є територіальна доступність. Найважливішою такою доступністю є для людей, рівень доходів або соціальний статус яких не дозволяють користуватися приватним видом юридичних послуг. При цьому важливим є те, що надання безоплатної правової – це не благодійні заходи, а пряме зобов'язання, покладене на суспільство в цілому.

Таким чином, все вище наведене дозволяє зробити висновок, що проблема забезпечення права особи на безоплатну правову допомогу, визнана на державному рівні. А її відображення у національній законодавчій базі доводить ефективне використання законодавцем наукових досліджень у цій сфері. Попри це в різних нормативно-правових актах наявні колізії та суперечності між окремими положеннями, що стосуються питання забезпечення особи права на правову допомогу, цю проблему ще належить вирішувати українському законодавцю.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text>
3. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>
4. Про статус ветеранів війни і гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>
5. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів дізнання, досудового слідства, прокуратури і суду: Закон України від 01.12.1994 р. № 266/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років: Закон України від 17.04.1991 р. № 962-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-12#Text>
7. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>
8. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text>
9. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
10. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text>
11. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 04.11.1950 р.). Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. Амстердам; Київ, 1996. с. 12–17.
12. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 1966 р.: ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VII від 19.10.73 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
13. Фомінська Л.Т. Особливості реалізації права особи на гарантовану державою безоплатну професійну правничу допомогу. Львів, 2019. 309 с.

ЮРИДИЧНІ КЛІНІКИ ЯК НОВИЙ ВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ОСВІТНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ

Клюєв Артем Андрійович

студент IV курсу

факультету менеджменту, економіки, соціології та філології

Дніпровського державного технічного університету

Якуніна Алла Олександрівна

кандидатка історичних наук,

доцентка кафедри соціології

Дніпровського державного технічного університету

м. Кам'янське, Дніпропетровська область, Україна

Питання захисту прав людини є однією з ключових цінностей будь-якої країни, яка оголошує себе демократичною. 10 грудня 1948 року світова спільнота прийняла Загальну декларацію прав людини, в якій були проголошені основні свободи та права [1]. У 1991 році Україна здобула свою незалежність, а в 1996 році вона прийняла Конституцію, яка проголошує всіх людей вільними та рівними у своїй гідності та правах. Права людини та громадянина проголошуються найвищою соціальною цінністю [2].

Постійні зміни в економічній, соціальній та політичній системі потребують оновити ще й українську правову систему. Саме молодь – сучасне студентство, чий знання, соціальний та професійний статус формуються нинішньою освітньою системою – визначатиме напрямок, у якому ми рухатимемося.

Міжнародна практика свідчить, що юридичні клініки відіграють важливу освітню роль, а також мають великий соціальний вплив. Вони показують молодим юристам масштаби несправедливості, бідності та нещастя, які їх оточують, а також привчає студентів до реального життєвого досвіду та надає місцевій громаді безоплатну правову допомогу.

Юридичні професії – це професії соціальної довіри, а це означає, що юристам надано широкі повноваження, які, однак, супроводжуються такими ж великими очікуваннями.

Сучасна система юридичної освіти – це юридичне навчання в університеті в поєднанні зі стажуванням, яке відіграє значну роль у становленні юристів. Обмежена кількість студентських вакансій, доступних для студентів юридичного факультету, позбавляє багатьох із них можливості опанувати свою професію, хоча першочерговою причиною існування юридичних клінік є їх освітній аспект. Слід підкреслити, що в українсь-

кому контексті, зокрема, соціальну роль юридичних клінік не варто недооцінювати.

Безсумнівно, що суспільство потребує допомоги студентів. Масштаби такої допомоги є великими й зростають швидкими темпами щодня. В інтересах суспільства також потрібна співпраця між клініками та координація їхньої роботи громадським органом – Асоціацією юридичних клінік. Метою діяльності організації визначено підтримку й лобювання цінностей, цілей і завдань «юридичного клінічного руху» в процесі їх загальнодержавної імплементації [3, с. 8].

Програма клінічної юридичної освіти, яка була створена в Сполучених Штатах Америки в 1960-х роках, є відповіддю на необхідність наближення університетської освіти до реального життя та активізації процесу контакту майбутніх юристів зі своєю справжньою професією. Вже тоді в США функціонувало понад 30 юридичних клінік при вищих навчальних закладах, в яких студенти під керівництвом викладачів і професійних адвокатів надавали безоплатну правову допомогу малозабезпеченим верствам населення [4]. Перша спроба створення юридичної клініки в Україні була здійснена в 1998 році в Одеському національному юридичному університеті. Цей досвід був корисним і цінним для цього регіону. З того часу у великих містах зростає потреба у створенні юридичних клінік.

Щодо юридичних послуг на ринку послуг, то вони користуються достатньо великим попитом, але ці послуги, як відомо, недешеві та для багатьох громадян недоступні. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [5], Указу Президента України від 18.10.2001 № 992 «Про національну програму правової освіти населення» [6], Наказу Міністерства освіти та науки № 592 від 03.08.2006 [7] в університетах та інститутах створюються структурні підрозділи – юридичні клініки.

Треба відмітити, що нова епоха в правовій освіті в Україні залишається ще дуже незрілою та невизначеною, оскільки потребує ґрунтовного методологічного реформування та правової бази. Для цього слід назвати суттєві причини.

По-перше, юридичні клініки та безоплатна правова допомога в Україні не отримали необхідного соціального розуміння та свого розширення. На жаль, залишки уявлень про радянський час в українській громаді досі переважають над ліберальним і прогресивним мисленням. Адміністрація вищих навчальних закладів часто нехтує інноваційними пропозиціями студентів щодо створення юридичних клінік. Саме цим явищем можна пояснити низький рівень мотивації студентів і викладачів до участі в такій роботі.

По-друге, законодавство України чітко не визначає статус юридичної клініки в системі правової освіти. Вважається, що волонтерська робота не є обов'язковою. Українська юридична освітня реформа знаходиться лише на

початковому етапі своєї реалізації. Тому дуже важливо вивчити подібний досвід інших країн і прийняти найактуальніші елементи цього досвіду.

По-третє, необхідно створити та включити в програму навчання такий вступний курс, як юридична клініка навчання. Майбутні юристи повинні знати про можливість отримати практичний досвід на першому році навчання.

Таким чином, не варто недооцінювати роль юридичних клінік у нашому суспільстві. Я глибоко переконаний, що майбутні юристи повинні залучатися до отримання практичного досвіду та реалізовувати свою соціальну місію в майбутньому. Водночас наше суспільство зможе отримати користь від такої практики, надавши малозабезпеченим верствам населення безоплатну правову допомогу.

Література:

1. Загальна декларація прав людини: Міжнародний документ від 10 грудня 1948 р. Верховна Рада України: [офіційний вебпортал]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення 20.12.2018).

2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30 – ст. 21. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

3. Дулеба М.В. Сучасний «юридичний клінічний рух» на шляху до гармонізації та розширення [Текст] / М.В. Дулеба // Вісник Асоціації юридичних клінік України. – 2005. – № 2. – С. 7-9.

4. Поляков М.Б. История возникновения юридических клиник и клинического юридического образования [Електронний ресурс]. – Режим доступу до док.: 5

5. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII // (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 37-38, ст. 2004). – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

6. Наказ «Про Національну програму правової освіти населення» від 18.10.2001 № 992/2001 // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>

7. Наказ «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» від 03.08.2006 // (МОН України; Наказ, Положення № 592). – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06>

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МЕДІАЦІЇ В ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СПОРАХ

Миколайчик Христина Василівна

студентка

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Минюк Олена Юріївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Загальновідомо, що Україна як сильна правова держава виступає гарантом закріплених Конституцією та міжнародно-правовими актами прав та свобод людини та громадянина. Зважаючи на те, що в суспільстві виникає безліч різноманітних правових конфліктів з приводу тих чи інших матеріальних благ, врегулювання таких спорів потребує певних умов та чіткої організації. Тому держава необхідна забезпечити чітке налагодження процесів попередження та розв'язання різноманітних конфліктів та спорів.

З розвитком суспільства, за останнє десятиріччя в Україні посилилась увага до позасудових методів вирішення правових спорів. Зокрема, найпоширенішим таким методом є медіація, що являє собою спосіб вирішення юридичних конфліктів за участю медіатора, тобто посередника.

Зважаючи на те, що на сьогоднішній день виникає потреба пошуку нових альтернативних способів розв'язання приватно правових спорів, слід зазначити, що медіація в сучасних цивільно-правових відносинах є новою формою взаємодії сторін. Проте, незважаючи на стрімкий розвиток медіації у вирішенні спорів, законодавче регулювання медіації в Україні поки що знаходиться на стадії зародження, адже до теперішнього часу не закріплено основних процедурних положень та методологічних особливостей здійснення медіації при вирішенні спорів без звернення до суду.

Дослідження щодо питань правового регулювання медіації як альтернативної процедури вирішення правових спорів проводили такі вчені, як Г.В. Єрьоменко, С.Т. Йосипенко, Н.А. Мазаракі, Г.О. Огречук, Ю.Д. Притика, Ю.В. Розман, Л.Д. Романадзе та інші. Слід зауважити, що із прийняттям парламентом проекту закону «Про медіацію» [1] у 2019 році, кількість досліджень збільшилася. Проте, даний закон так і не був прийнятий, що означає недостатнє правове розуміння даного явища,

та в свою чергу зумовлює потребу в подальшому дослідженні питання застосування медіації під час вирішення цивільно-правових спорів.

З метою досягнення належного розуміння поняття та практичного застосування медіації, насамперед, необхідно визначити, що вона собою являє як спосіб вирішення цивільно-правових спорів, а також визначити учасників та їх роль. Таке визначення ролі медіації у врегулюванні спорів дасть змогу виробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства України у сфері медіації.

Серед наукових опрацювань найпоширенішим є твердження, що медіація це неформалізований, конфіденційний спосіб мирного вирішення приватно-правових спорів між конфліктуючими сторонами, за участю третьої незалежної сторони, тобто медіатора, який направлений на неупереджене, повне та об'єктивне вирішення правового конфлікту шляхом прийняття компромісного взаємоприйнятого для обох сторін рішення [2, с. 28].

В проєкті Закону України «Про медіацію» №3665 зазначено, що медіація це альтернативний, тобто позасудовий метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу за участі медіатора досягти згоди для вирішення спору [1].

Взявши до уваги дані твердження, можна сформулювати визначення, що медіація являє собою структуровану добровільну та конфіденційну процедуру позасудового врегулювання спору, в якій медіатор як посередник допомагає сторонам у розумінні їхніх інтересів та пошуку ефективних шляхів досягнення взаємоприйнятого рішення.

Визначаючи медіацію як вид діяльності, необхідно зазначити, що такий спосіб вирішення спорів не може бути ефективним без наявності та дотримання певних принципів, які є вихідними та визначальними правовими ідеями, положеннями та засадами, що становлять організаційне підґрунтя здійснення процедури медіації.

Притика Ю.Д стверджує, що принципами медіації є вихідні й визначальні засади, керівні положення та правові ідеї, що виступають основою для здійснення процедури медіації і спрямовані на ефективне вирішення конфлікту між сторонами та досягнення позитивного результату [3, с. 83].

Наукові дослідження та світова медіаційна практика дають підстави визначити, що до принципів медіації в цивільно-правових відносинах відносяться такі: гнучкість медіації, повний контроль сторін за результатами процедури, неконфронтаційний характер процедури та відкритість результатів, а також принцип власної відповідальності, добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності та поінформованості [4, с. 27].

Визначивши принципи, з дотриманням яких проводиться процедура медіації, слід звернути увагу на роль медіатора, адже його діяльність безпосередньо повинна відповідати вищенаведеним принципам.

Тому слід відмітити, що на відміну від формального судового процесу, під час медіації сторони повинні дійти згоди самостійно, за своїм власним переконанням. А медіатор не приймає рішення за них та не визначає яка сторона спору має здійснити певні дії на користь іншої сторони. Особливістю ролі медіатора є те, що він не представляє інтереси жодної із сторін, а лише активно допомагає сторонам зрозуміти свої інтереси, оцінити можливість досягнення компромісів та прийняти рішення, що задовольнить всіх учасників переговорів [5, с. 94].

Таким чином, роль медіатора полягає в тому, що він веде переговорний процес, допомагає визначитися, чим саме обидві сторони можуть поступитися. Медіатор відрізняється від адвоката тим, що останній аналізує факти, причини конфліктів та шукає винуватця, а медіатор не розглядає минуле, а враховуючи наявну ситуацію, налаштовує людей на домовленість у майбутньому.

Що стосується ролі сторін у процесі медіації, в ході її проведення вони контролюють і сам процес і досягнутий результат, оскільки виступають активними учасниками переговорів та пропонують свої варіанти врегулювання спору [5, с. 95].

Визначивши поняття медіації, принципи процедури її проведення, а також ролі медіатора та сторін, можна виділити ознаки, які є характерними тільки для цього способу альтернативного вирішення спору. Отже, процедура медіації не є формалізованою, адже вона проводиться без участі суддів та інших учасників процесу. Також спостерігається відсутність державного примусу, процесуальних документів та строків. Для медіації є відсутньою напруженість судового процесу, адже її метою є мирне вирішення спору, тому що опоненти не змагаються між собою як у суді, а намагаються досягнути угоди та примирення.

Відомо, що в країнах Європи, а також Америки закони про медіацію вже прийнято. Прикладом є Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора» у Румунії, Закон «Про медіацію у цивільних спорах» в Литві, «Закон про підтримку медіації та інших форм позасудового врегулювання конфліктів» у Німеччині та інших країнах. Також, Європейським Союзом прийнято Директиву «Про деякі аспекти медіації у цивільних і комерційних справах» [6, с. 27].

Незважаючи на те, що здійснення медіації в Україні може регулюватись і міжнародними нормами, все ж можна стверджувати, що на даний час є необхідним законодавче закріплення процесу медіації. Таким чином, 16 листопада 2021 року Верховна Рада України ухвалила у другому читанні Закон України «Про медіацію», який забезпечить правову основу розвитку медіації в Україні [7].

Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що запровадження такого методу вирішення приватно-правових спорів як медіація

сприятиме зменшенню та запобіганню подальшого виникнення розвитку правових конфліктів в приватноправовій сфері та розвантаженню судової системи держави від ряду справ, які не доцільно розглядати в порядку цивільного судочинства. Слід зазначити, що в Україні відбулось закріплення на законодавчому рівні інституту медіації, а саме, 16 листопада 2021 року було прийнято Закон України «Про медіацію», що свідчить про дійсне бажання держави гармонізувати власне законодавство до загально-прийнятих світових стандартів та відповідати міжнародним тенденціям у даній сфері на належному рівні.

Література:

1. Проект Закону України «Про медіацію» від 17.12.2019 р. № 3665 Електронний ресурс – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463.
2. Кармаза О.О. Інститут медіації: основні концепції розвитку. Підприємство, господарство і право. 2019. № 2. С. 24–28.
3. Притика Ю.Д. Зміст та класифікація принципів медіації. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2018. № 10. С. 86–92.
4. Мазаракі Н. Загальна характеристика договорів, що укладаються у сфері медіації. Підприємство, господарство і право. 2018. № 2. С. 171–175.
5. Серeda О.Г. Медіація (посередництво) як альтернативний спосіб вирішення трудового спору. Право та інновації. 2019. № 2 (18). С. 38–45.
6. Подковенко Т.О. Інститут медіації: зарубіжний досвід та українські перспективи. Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 1. С. 26–31.
7. Проект Закону України «Про медіацію» від 19.05.2020 р. № 3504 Електронний ресурс – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JI02134V.html

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА ЛЮДИНИ НА БЕЗОПЛАТНУ ПРАВОВУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Михайлюта Дар'я Сергіївна

студентка IV курсу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Минюк Олена Юріївна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Інституту безоплатної правової допомоги – важливий інструмент для поліпшення доступу до правосуддя. На шляху прийняття та впровадження європейських цінностей та стандартів, Україна взяла на себе зобов'язання впроваджувати європейську модель в усіх сферах життя, впроваджуючи системи економічних, політичних і правових реформ. Одна з таких сфер – це система юридичної допомоги.

Питаннями забезпечення прав людини на безоплатну правову допомогу в Україні займалися вітчизняні вчені М.О. Польська, І.М. Леган, А.Б. Антонюк, А.М. Бірюкова, В.С. Наливайко, О.Г. Юшкевич та інші. Незважаючи на розповсюдженість обговорення цього питання, окремі аспекти надання безоплатної правової допомоги потребують подальшого обговорення.

Створення системи безоплатної правової допомоги в Україні було ініційовано та започатковано Міністерством юстиції України з метою реалізації ст. 59 Конституції України [1] та виконання міжнародних зобов'язань, передбачених Резолюцією 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 5 жовтня 2005 року (далі – Резолюція). Парламентська Асамблея закликає органи влади України покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини [2].

В Україні право на правову допомогу закріплено в ст. 59 Конституції без подальшого тлумачення, у Законі України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон) використовується термін «правова допомога», а також у Законі України «Про соціальні послуги» [3, с. 78]. Безоплатна

правова допомога – правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел (п. 1, ч. 1, ст. 1 Закону) [4]. При реалізації права на безоплатну правову допомогу не допускається застосування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст. 4 Закону) [4].

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» передбачає надання двох видів безоплатної правової допомоги – первинної та вторинної. Безоплатна первинна правова допомога, суб'єктами права на яку є усі особи, які перебувають під юрисдикцією України, включає такі види правових послуг, як надання правової інформації; консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, інших документів правового характеру (крім процесуальних), а також надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації. Безоплатну вторинну правову допомогу надають утворені за рішенням Міністерства юстиції центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які діють з 1 січня 2013 року у всіх містах України. Таку правову допомогу, на відміну від первинної, мають право отримувати лише окремі категорії осіб, визначені Законом України «Про безоплатну правову допомогу», з урахуванням двох критеріїв – критерію малозабезпеченості та належності до тих категорій осіб, для яких законами вже закріплено право на безоплатну правову допомогу [4].

Нині система безоплатної правової допомоги в Україні створена і ефективно працює, але варто зазначити, що варто докладати максимум зусиль для того, щоб Україна вийшла на той рівень стандартів суспільного, правового та демократичного життя, який дасть їй змогу почувати себе рівною серед інших правових держав Європейського Союзу [5, с. 5]. Для покращення системи безоплатної правової допомоги громадян пропонуємо:

- 1) розширити доступ громадян до якісної безоплатної первинної та вторинної правової допомоги відповідно до наявної потреби на всій території України;
- 2) створити та забезпечити функціонування нових пунктів доступу до безоплатної правової допомоги;
- 3) сформувати гнучку систему надання безоплатної правової допомоги, що оперативно реагує на правові потреби громади;
- 4) підвищити рівень правової спроможності територіальних громад і правової свідомості громадян, знизити рівень корупції на побутовому рівні;

5) розвинути мережу незалежних провайдерів безоплатної правової допомоги, які активно взаємодіятимуть між собою на засадах партнерства та вільної конкуренції;

б) створити ефективну систему підвищення кваліфікації, узагальнення та поширення кращої практики та забезпечення обміну досвідом для працівників системи безоплатної правової допомоги, прокуратури, органів внутрішніх справ, судових органів, адвокатів, громадських організацій, волонтерських рухів тощо [5, с. 5].

Отже, інститут безоплатної правової допомоги – невід’ємна частина правової системи демократичних правових держав. Конституція України та норми міжнародного права передбачають необхідність існування в державі системи надання безоплатної правової допомоги. На нашу думку, забезпечення права особи на отримання безоплатної правової допомоги в Україні має певні законодавчі вади та недоліки реалізації, не в повній мірі відповідає європейським стандартам якості, тому потребує подальшого вдосконалення.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.11.2021).

2. Про виконання обов’язків та зобов’язань Україною: Резолюція Парламентської Асамблеї Ради Європи від 5 жовтня 2005 р. № 994_611. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611#Text (дата звернення: 01.11.2021).

3. Польська М. О. Суб’єкти відносин безоплатної правової допомоги в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2 (99). С. 76–85.

4. «Про безоплатну правову допомогу»: Закон України від 2 червня 2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 02.11.2021).

5. Леган І. М., Антонюк А. Б. Перспективи розвитку законодавчого регулювання системи безоплатної правової допомоги в Україні в контексті європейської інтеграції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. Вип. 3 (32). С. 3–6.

АЛЬТЕРНАТИВНІ СПОСОБИ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ. ОНЛАЙН МЕДІАЦІЯ

Никитюк Тетяна Петрівна, Фертак Софія Юріївна
студенти

*Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України*

Науковий керівник: Минюк Олена Юріївна

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права та процесу
Університету державної фіскальної служби України
м. Ірпінь, Київська область, Україна*

Система надання безоплатної правової допомоги прагне, щоб люди в Україні використовували правові інструменти для вирішення своїх життєвих питань та мали рівний доступ до інформації та правосуддя, а діяльність системи безоплатної правової допомоги відповідала потребам людей.

Альтернативне вирішення спорів (далі – АВС, переклад терміна «Alternative Dispute Resolution» – ADR) – група та сукупність процесів, за допомогою яких вирішуються суперечки і конфлікти без звернення до формальної системи судочинства, а також процесів, які інтегровані у судове провадження, однак вважаються альтернативою загальному порядку вирішення спорів [1].

Переваги та популярність способів АВС обумовлюються такими факторами: високе навантаження традиційних судів в Україні, відносно низький рівень затрат для людей в порівнянні з процедурою судового розгляду, конфіденційним характером процедур, а також бажанням учасників спору (конфлікту) самостійно прийняти рішення для врегулювання спору.

До таких способів відносяться: переговори (без посередника або з посередником); консиліація; медіація; відновне правосуддя; врегулювання спору за участю судді; фасилітація діалогів; незалежна оцінка фактів; попередня нейтральна оцінка; арбітраж; третейський суд; будь-які інші способи, ефективні для вирішення спору: зосереджені на консенсуальному або примирному підходах, дорадчо-консультативні способи (несуть рекомендаційний характер), квазісудові процедури або змагальні способи, комбіновані (гібридні, змішані) способи. При цьому найпоширенішими інструментами системи АВС є переговори та медіація.

Медіація в її сучасному розумінні стала розвиватися в другій половині ХХ ст., передусім у країнах англосаксонського права – США, Австралії,

Великобританії, – після чого почалося її стрімке поширення в Європі. Перші спроби застосування медіації стосувалися переважно вирішення суперечок у сфері сімейних відносин. Згодом медіація отримала визнання під час вирішення широкого спектра конфліктів і спорів починаючи від конфліктів у місцевих громадах і закінчуючи складними багатосторонніми конфліктами в комерційній та публічній сферах [2].

Термін «медіація» має походження від латинського слова *mediatio* (посередництво). Медіація – це вид альтернативного вирішення спорів із залученням посередника (медіатора), який допомагає сторонам конфлікту налагодити процес комунікації і проаналізувати конфліктну ситуацію таким чином, щоб вони самі змогли обрати той варіант рішення, який би задовольняв інтереси і потреби усіх учасників конфлікту. На відміну від формального судового чи арбітражного процесу, під час медіації сторони доходять згоди самі – медіатор не приймає рішення за них [3].

В 2020 році коли країни світу стикнулися з величезним викликом – пандемією, пов'язаною із поширенням коронавірусу COVID-19, в Україні, як і більшості країн світу, було введено суворий карантинний режим для стримування темпів поширення вірусу та його швидкого подолання. Зокрема, введено обмеження щодо відвідування закладів освіти, проведення масових заходів, перебування в громадських місцях, руху громадського транспорту тощо. Безумовно, така ситуація не могла не позначитися на роботі судів, які також вживають заходи, що мають на меті убезпечити відвідувачів судів, суддів та працівників апаратів судів від поширення вірусу. Збільшення обмеження в доступі громадян в суди внаслідок оголошення карантину, обумовили збільшення попиту на використання позасудових онлайн способів врегулювання конфліктів. Так, все більшої популярності набуває онлайн медіація, яку може бути успішно проведено і в умовах карантину.

Слід зауважити, що до недавнього часу проведення онлайн медацій не було характерним для України. Однак, враховуючи специфіку ситуації, пов'язаної з пандемією, медіатори стрімко розпочали опановувати новий для себе досвід проведення онлайн зустрічей зі сторонами конфлікту. В цьому зв'язку величезну підтримку було надано медіаторами з США та Австралії, які мають багаторічний досвід проведення «дистанційних» медіацій та щедро діляться ним з українськими колегами. Будь-яка дистанційна медіація – це додатковий виклик та відповідальність для медіатора та сторін медіації.

Проведення онлайн-медіації є можливим через використання різних технологій наприклад, чат-конференцій, відеоконференцій, аудіо-конференцій, симультанних або асинхронних повідомлень, електронного листування, географічних зображень тощо. У випадку використання аудіовізуальних технологій онлайн-медіація більше схожа на традиційну медіацію за рахунок аудіовізуального спілкування сторін і медіатора. У такому випадку дві сторони медіації, як правило, мають два конференц-

канали: один для зв'язку кожної зі сторін із медіатором і один для загальної конференції між двома сторонами та медіатором. Сторони отримують доступ від медіатора до цих каналів зв'язку, і саме через них відбувається спілкування. У випадку використання текстових методів медіатор спілкується зі сторонами через текстові повідомлення, листування або чат, причому таке спілкування може бути як синхронним, тобто в режимі реального часу за допомогою чату, так і асинхронним – із використанням повідомлень або електронних листів, коли спілкування відбувається із перервами [4].

Врегулювання спорів за допомогою медіації в Інтернеті дуже схоже на «справжню» медіацію. Сторони можуть обрати спільне засідання, на якому будуть зроблені вступні заяви. Після цього медіатор запрошує учасників до кімнати обговорень. Як правило, в складних комерційних спорах сторони можуть надати додаткові свідчення або важливі документи на підтримку своєї справи. Якщо угода досягнута, сторони можуть підготувати проєкт і обмінятися підписами через DocuSign або аналогічні програми. Все можна зробити онлайн.

Дистанційні форми спілкування актуальні для таких напрямків медіативної практики, як сімейна і відновна медіація, де сторонам іноді складно зустрітися безпосередньо в зв'язку з напруженістю відносин (наприклад, між подружжям або між жертвою і правопорушником), або правопорушник відбуває покарання у виправних установах. Крім зазначеного, дистанційна медіація дозволяє вирішити завдання безпеки медіатора (при зверненні людина із психічними відхиленнями).

Але поряд із зазначеними плюсами медіація-онлайн має і недоліки – психологічні особливості сприйняття один одного в онлайн-просторі, а саме:

1) розмова через комп'ютер, як і телефонна розмова, підсвідомо сприймається сторонами як короткострокова, в той час як медіативна сесія в середньому триває 2–3 години;

2) відчувається відмінність у спілкуванні з людиною, яка поруч, і зображенням її на екрані. В силу зазначених психологічних причин зменшується і емоційний вплив медіатора, виникають перешкоди для встановлення довіри, обмежуються можливості безперервного контакту очей як інструменту встановлення каналу комунікації (рапорту), обмежуються можливості медіатора щодо аналізу невербальної інформації. З цих причин розвиток онлайн-медіації має здійснюватися із використанням відеоконференцзв'язку, який дозволяє максимально наблизити процедуру спілкування до реальності. Крім того, одним із найбільш вагомих аргументів проти проведення онлайн-медіації виступає те, що медіація за своєю соціальною спрямованістю покликана повернути суспільству цінність людського спілкування [5].

Та не зважаючи на зазначені недоліки, онлайн-медіація розвивається, як один із альтернативних способів вирішення спорів, що пропонується

системами ODR. Медіація за своєю суттю є ефективним і достатньо затребуваним в Україні способом вирішення конфліктних ситуацій та господарських спорів, а значить державі варто приділити більше уваги даному виду вирішення спорів.

Варто відмітити, що 16 листопада Верховною Радою було підписано Закон України «Про медіацію», за цим законом буде визначено та закріплено правові засади та порядок проведення медіації як позасудової процедури врегулювання конфлікту (спору), принципи медіації, статус медіатора, вимоги до його підготовки. Закон визначає права та обов'язки медіатора та сторін медіації, порядок проведення медіації, а також вимоги до договору про медіацію та до угоди про врегулювання конфлікту (спору) за результатами медіації. Підписання даного закону є важливим моментом, адже він поширюється на суспільні відносини, пов'язані з проведенням медіації з метою запобігання виникненню конфліктів (спорів) у майбутньому або врегулювання будь-яких конфліктів (спорів), у тому числі цивільних, сімейних, трудових, господарських, адміністративних, а також у справах про адміністративні правопорушення та у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) [6].

Отже, АВС являють собою широку систему способів, за допомогою яких сторони можуть вирішити правовий спір, не звертаючись до суду чи інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Цей вид вирішення правових спорів відомий здавна, однак у сучасних умовах суспільного розвитку він набуває все більшої актуальності й розглядається як дієва альтернатива судовому та адміністративному порядку вирішення правових спорів. Запровадження в Україні системи АВС, яку широко застосовують у розвинених країнах світу, може стати новим дієвим інструментом як для подолання кризових явищ у сфері захисту прав та інтересів суб'єктів права, так і для практичної реалізації сучасних правових тенденцій, спрямованих на підвищення ефективності механізму захисту прав суб'єктів права.

Література:

1. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. ВербиСидор. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. 416 с.

2. Г. Кохан. Чи потрібна медіація Україні? Юридичний радник. 2014. № 2(74). URL: <http://yurradnik.com.ua/stati/d1-87-d0-b8-d0-bf-d0-be-d1-82-d1-80-d1-96-d0-b1-d0-bd-d0-b0-d0-bc-d0-b5-d0-b4-d1-96-d0-b0-d1-86-d1-96-d1-8f-d1-83-d0-ba-d1-80-d0-b0-d1-97-d0-bd-d1-96/>.

3. Про альтернативне вирішення спорів. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/korysna-informatsiia/pro-alternatyvne-vyrishennia-sporiv>

4. Цувіна Т. Онлайн медіація: світовий досвід та перспективи для України. 5 років діалогу і 25 років медіації в Україні: від протистояння до порозуміння : зб. статей /ред.-укл.: А. 83 Гусев, К. Гусева, Г. Похмелкіна; за заг. ред. І. Терещенко. К.: ВАІТЕ, 2019. с. 160. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/3/6/448168.pdf>

5. Здрок О. Н. Перспективы развития процедур онлайн урегулирования споров в международном и национальном судопроизводстве. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда СНГ и национальных судов : матер. Междунар. научно-практ. конф. / Экономический Суд СНГ. Минск, 2017. С. 63. URL: http://sudsng.org/download_files/publication/2017/conf_2017_2.pdf

6. Закон України «Про медіацію» від 16.11.2021 [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/216385.html>

НЕДОЛІКИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Пасічник Юлія Миколаївна, Пустовой Ліна Юрійвна

студенти

Навчально-науковий інститут права

Університету державної фіскальної служби України

Науковий керівник: Минюк Олена Юрійвна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права та процесу

Університету державної фіскальної служби України

м. Ірпінь, Київська область, Україна

Головною метою в правовій державі є дотримання всіх основоположних прав і свобод людини та громадянина. Одним з проєктів, які спрямовані на реалізацію цієї мети та прав громадян на безоплатну правову допомогу є – проєкт «Я маю право!», який реалізується за допомогою Міністерства юстиції. Формування юридичної грамотності та розуміння, з подальшим формуванням правової культури – це є запорукою успіху для формування сучасної демократичної держави.

На жаль, сьогоднішнє суспільство не дуже відійшло від радянських стереотипів, які ніяк не можна назвати правосвідомістю. Тому громадянам незалежної країни необхідно розуміти що не тільки особа має обов'язки

перед державою, а й права, в свою чергу держава має також свої права та обов'язки.

Згідно з міжнародним та внутрішнім законодавством, кожна людина несе відповідальність за свої дії. «Незнання закону не звільняє від відповідальності» – про це всім необхідно пам'ятати. Ідеї гуманізму, толерантності, сприйняття та поваги до альтернативної точки зору, ініціативності – основа того високого рівня розвитку держав-членів ЄС, який ми можемо як їхні сусіди сьогодні спостерігати.

Гарантії громадян щодо отримання безоплатної правової допомоги визначені статтею 59 Конституції України, відповідно до якої кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав [1].

Для реалізації права на безоплатну правову допомогу та підвищення правової грамотності серед населення, у світі в тому числі й в Україні, функціонують юридичні клініки. Основами яких є надання безоплатної правової допомоги для забезпечення рівня правової обізнаності, як теоретичний аспект, що включає в себе консультування клієнтів, тлумачення законодавства та допомога у вирішенні конкретних ситуацій як практичний аспект (складання процесуальних документів, забезпечення представником тощо). Діяльність юридичних клінік спрямована на своєчасне та професійне розв'язання проблем в рамках правового поля.

Установи безоплатної правової допомоги поділяються на ті, які надають первинну та вторинну правову допомогу.

Обов'язками первинної правової допомоги є консультація та складання першочергових процесуальних документів.

Вторинна допомога в свою чергу передбачає надання адвоката для подальшого представництва інтересів та захисту клієнта під час розгляду судового засідання.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», право на безоплатну вторинну правову допомогу згідно з цим Законом та іншими законами України мають такі категорії осіб:

1) особи, які перебувають під юрисдикцією України, середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму;

2) діти, у тому числі діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які постраждали внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту та внутрішньо переміщені особи;

5) особи, до яких застосовано адміністративне затримання та арешт, особи які вважаються затриманими або такі яких тримають під вартою;

6) особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»;

7) ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»;

8) особи, щодо яких суд розглядає справу про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, розгляд про надання психіатричної допомоги [2].

Безоплатна правова допомога здійснює контроль адвокатів, які під час виконання своїх обов'язків жодним чином не можуть порушити права суб'єкта, що звернувся за такою допомогою. В жодному разі під час здійснення своїх прямих обов'язків установа не може застосовувати певні обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, статі та будь-яких інших переконань. Дотримання верховенства права, законності та доступності, висока якість послуг та державне фінансування – це головні принципи безоплатної правової допомоги [3].

Громадяни певних держав, з якими Україна уклала міжнародні договори, також мають право на безоплатну правову допомогу, тобто це є іноземці або особи без громадянства. На сьогодні на території України існують 27 контор бюро надання безоплатної правової допомоги.

Відповідно до законодавства України, що регулює процес надання безоплатної допомоги, не закріплюється право щодо вільного обрання собі захисника, тому в цьому випадку порушується Конституція України та Європейська конвенція з прав людини. Ще однією проблемою є практика, що сформувалась у зв'язку з корупційними випадками. Адвокати правової допомоги вимагають заключити приватні договори для так званого більш ефективного представлення інтересів суб'єкта.

В законодавстві існує вичерпний перелік причин, які дозволяють відсторонити адвоката від здійснення ним повноважень під час захисту особи, це такі як хвороба, недотримання порядку, виключення його з Реєстру адвокатів, які мають право надавати безоплатну допомогу. Також, відповідно до проблем, які виникають під час здійснення вільної та незалежної діяльності адвоката, є відсутність добровільної відмови від клієнта самим адвокатом [2].

Тому нинішній Закон України «Про надання безоплатної правової допомоги» має певні суперечності з вищими нормативно-правовими актами, щодо вільності вибору та відсутності дискримінації за матеріальними, чи будь-якими іншими характеристиками.

Отже, законодавство України має певні недоліки щодо формування та здійснення діяльності з надання безоплатної правової допомоги: особи, яким необхідна правова допомога не мають права вибору захисника, що в результаті породжує дискримінацію осіб за майновим та матеріальним станом; проблема заміни адвокатів є частиною корупційної системи, що полягає у наданні додаткових послуг із сторони адвокатів, а також державних посадовців. Шляхи вдосконалення це лише проведення реформування нормативно-правових актів та здійснення відбору на добровільних засадах компетентних адвокатів, які б надали змогу здійснювати належний захист суб'єктів, які дійсно цього потребують.

Література:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.11.2021).
2. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17#Text> (дата звернення: 15.11.2021).
3. Типове Положення про бюро правової допомоги : Наказ Координаційного центру з надання правової допомоги від 31 березня 2016 р. № 26 / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026419-16#Text> (дата звернення: 15.11.2021).

ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ

Чубчик Данило Олександрович

студент

*Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
м. Миколаїв, Україна*

Традиційно вважають, що ідею створення і функціонування юридичних клінік з метою набуття студентами практичних професійних навичок було обговорено та втілено в життя на рубежі ХІХ–ХХ століть. Вперше питання про роль практичної підготовки юристів та необхідність створення юридичних клінік підняв Д. Мейер у праці «Про значення практики у системі сучасної юридичної освіти» (1855 р.) [1, с. 20]. Також, про необхідність поєднання теоретичної та практичної підготовки юристів відзначав професор Г. Шершеневич у науковій праці «Наука цивільного права у Росії» в 1893 році [2, с. 250]. У 1900 році в журналі «Німецька правнича газета» була опублікована стаття професора Георга Фроммгольда, що мала назву «Juristische Kliniken» («Правнича клініка»). Саме у цій статті німецький учений запропонував створювати клініки при правничих факультетах де, за аналогією з клініками, які функціонують при медичних факультетах, студенти під керівництвом викладачів вирішували б не вигадані чи застарілі правничі казуси, а «живі» справи [3, с. 17]. Слід підкреслити, що ідею використання таких клінік у практичній підготовці правників було блискуче втілено в реальність у країнах англо-американської правової сім'ї. З метою підвищення рівня практичної підготовки

майбутніх фахівців права, правової культури та освіти, а також надання безоплатної правової допомоги соціально незахищеним верствам населення, в Україні з 1995 року започатковується діяльність юридичних клінік. Більшість юридичних клінік спочатку функціонувало при громадських організаціях, але поступово з розвитком нормативно – правової бази, юридичні клініки почали функціонувати у вищих навчальних закладів, як структурні підрозділи. Діяльність юридичних клінік в Україні цілком виправдала себе, оскільки з одного боку до них за безоплатною правовою допомогою звертається значна кількість малозабезпечених осіб, а з іншого – випускники юридичних клінік, закінчивши навчання у вищому навчальному закладі, набувають суттєвий досвід професійної практичної діяльності, що дозволяє їм бути конкурентно спроможними на ринку праці. Сучасний російський вчений М. Б. Поляков, досліджуючи світову історію виникнення юридичних клінік та розвитку юридичної клінічної освіти, формально виділяє п'ять етапів її розвитку:

1) Середина XIX ст. – початок XX ст. – виникнення ідеї юридичної клінічної освіти, перші спроби створити юридичні клініки;

2) Початок XX ст. -перша третина XX ст. – активне обговорення у науковій літературі ідеї започаткування юридичних клінік, перші спроби відкрити спеціалізовані юридичні клініки;

3) Перша третина XX ст. – 50-ті рр. XX ст. – розвиток юридичної клінічної освіти призупинено;

4) 50-ті рр. XX ст. – 90-ті рр. XX ст. – тенденції відродження юридичної клінічної освіти, відкриття юридичних клінік при вищих навчальних закладах; 5

5) Останнє десятиріччя XX ст. – сьогодення – включення юридичної клінічної освіти у державні освітні стандарти деяких країн, відкриття юридичних клінік у світі, проведення міжнародних конференцій і форумів з метою розвитку юридичної клінічної освіти. [4].

Література:

1. Организация и управление в юридической клинике: Опыт практической деятельности в современной России: Учеб. Пособие. – М.: Дело, 2003. 20-21 с.

2. Шершеневич Г. Ф. Наука гражданского права в России. М.: Статут, 2003. 250 с.

3. Правнича юридична клінічна освіта в Україні: Навчальний посібник, за заг. ред. В. М. Сущенка. – К.: Ваіте, 2020. 17 с.

4. Поляков М.Б. История возникновения юридических клиник и клинического юридического образования / М.Б. Поляков//– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-vozniknoveniya-yuridicheskikh-klinik-i-klinicheskogo-yuridicheskogo-obrazovaniya#:~:text=0-,%D0%A7%D0%98%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%AC,-i>

МАТЕРІАЛИ
XIV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ, ЩО ПРИСВЯЧЕНА 101-РІЧЧЮ
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
КОРАБЛЕБУДУВАННЯ ІМЕНІ АДМІРАЛА МАКАРОВА

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК
ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

2–3 грудня 2021 р.

Підписано до друку 07.12.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 37,67. Тираж 100. Замовлення № 1221-339.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавничий дім «Гельветика»
54000, м. Миколаїв, пр. Героїв України, 9, оф. 551
Телефон +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 6424 від 04.10.2018 р.